TOMVS TERTIVS EPI STOLARVM SIVE LIBRORVM EPI ſtolarium diui Euſebij Hieronymi Stridonenſis, complectens τὰ ἐξηγηματικά, nempe quæ ad expoſitionem diuinæ ſcri pturæ faciunt: unà cum argumentis & ſcho lijs Deſiderij ERASMI Roterodami.

VIRTVTE DVCE,

Dux Virtus, Fortuna comes, quocunq; feraris,

Si fuerint: felix aſtra ferere ſuper.

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

REVERENDISS. IN CHRISTO

PATRI AC D. D. GVILHELMO VVARAMO

Archiepiſcopo Cantuarienſi, totius Angliæ primati & legato nato, Eraſmus Roterodamus

S. D.

IN hoc uolumen congeſſimus libellos aut epiſtolas, quibus uir doctiſſimus diuerſorum hominum quæſtionibus ſatisfecit: non alium ordinem ſequuti, quàm qui librorum eſt, unde quæſtiones huiuſmodi proferuntur. Paucula quædam, quæ partim huius generis non erãt, partim ne ſpeciem quidem habebant epiſtolarum, ſemouimus, alijs adiungenda tomis, quibus magis congruunt. Admiſcuimus autem huic uolumini præfationes, quæ in uulgatis codicibus in frontiſpicio ſacrorum uoluminum præfiguntur, quo poſthac & emendatiores habeãtur, & ſcholijs addiuis intelligibiliores, ſed eas duntaxat quæ uere Hieronymi ſunt. Sunt enim inter has ψευδεπίγραφοι nonnullæ, quas adnotauimus quidem, uerum non adiecimus, ne quid hic eſſet alienum. Cæterum poſteaquàm in operis progreſſu uidimus uoluminis exiguitatem, adiecimus Hebraicas traditiones cum alijs nonnullis, quæ nihil habent epiſtolare. Volumen igitur hoc habet τὰ ἐξηγηματικά, hoc eſt, quæ ad enarrationem ſcripturæ diuinæ faciunt: quod quidem eo conſilio uoluimus ultimum habere locum, quo magis congruat cum reliquis illius libris, quibus enarrat diuinæ ſcripturæ uolumina. Neque uero mihi male quadrat, opinor, ordinis ratio. Primus uitam ac mores inſtituit, quam curam omnium primam eſſe conuenit. Proximus fidei habet defenſionem, ultimus ſacram eruditionẽ. Bene uiuere eſt omnium: pro fide pugnare iam non tyronis eſt, ſed exercitati militis. Porrò doctoris perſonam ſuſcipere, eius eſt, cui tum morum integritas, tum eruditio non uulgaris autoritatem conciliarit. Atque id quidem temporis ſumma erat omnium epiſcoporum autoritas, cui ſæpe ceſſerit & Cæſarea maieſtas, qua tũ nihil in terris habebatur maius, quod multis argumentis ex ueterum monumentis docere licet: ac fortaſſis eſſet eadem nunc quoque, ni paucorum fulgor cæterorum obſcuraret ſplendorem: aut niſi pleriq; nunc ea negligerent, quibus olim epiſcopis apud populum tanta conciliabatur autoritas. Ea ſunt uitæ integritas, doctrina ſacra, ac de omnibus benemerendi ſtudium indefatigabile. At Hieronymus epiſcopus nõ erat, & tamen tantum dignitatis illi conciliarat inſignis eruditio cum ſumma uitæ ſanctimonia coniuncta, quantum uix epiſcoporum ulli contigerat. Tanta enim erat apud omnes Hieronymiani nominis celebritas, ut ad unum ex omnibus totius orbis regionibus, uelut ad certiſſimum oraculum, concurreretur, ſi quid in literis diuinis aut obſcurum eſſet, aut cõtrouerſum. Ad hunc uarijs de rebus quæſtiones deferebantur ex Italia, ex Hiſpania, ex Africa, è Græcia, ex omnibus Galliarum patribus, ex extrema denique Germaniæ Getica quæ ſero cœpit manſueſcere. Tamq; parata fuit ſacræ eruditionis uis & ubertas, ut & unus & ſenex tot argumentis ſuffecerit. Nec puduit eruditos epiſcopos à presbytero doceri, quorum præter alios erat Auguſtinus. Proinde commouit me, præſul abſolutiſſime, quum incõparabilis uiri dignitas, tum tua uoluntas, quam grauiſſimo cum iudicio ſemper coniunctam eſſe ſcio: ut primam æditionem ſatis elaboratam, recognoſceremus: in quo negocio, ſic nos geſſimus, ut attentus lector facile deprehenſurus ſit, mihi laborem hunc nec ſine cauſa, nec ſine fructu ſuſceptum fuiſſe: qui ſi candidus etiam erit & gratus, agnoſcet ſe tuæ celſitudini, cui iam pridem debebat plurimum, nunc factum obſtrictiorem, cuius benignitati penè totum debet acceptum

ferre, ſi quam utilitatem publicis ſtudijs attulimus. Quod ſi talis Mecœnas iuueni conti‑
giſſet, poterat ERASMVS & inter felices numerari. Vtinam autem quod conati ſumus
conungat, ut tui nominis memoria tam plauſibilis ſit apud poſteros, quàm tui ſanctiſſimi
mores promerentur omnium bonorum amorem. Scio tuam pietatem à nemine gra‑
tiam expectare benefactorum, præter quã à Deo: qui ſic ad benefaciendũ omni‑
bus natus es, ut beneficium accepiſſe uidearis, ſi quem beneficio iuueris. Scio
tuam modeſtiam nihil minus appetere, quàm laudem apud homines,
ſed nullis maiore merito perſoluitur laus, quàm his qui laudem
ab hominibus non expetunt. Dominus Ieſus religio‑
ſam ſenectutem tuam publicis ſtudijs & eccleſijs
Britanniæ diu ſeruet incolumem.
Baſileæ Nonis Iunijs.
AN. M. D.
XXIIII.

A D. ERASMI ROTERODAMI
SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORIS IN ſequentem epiſtolam argumentum.

Ethnicorum ſapientum,& eccleſiaſticorum exemplis prouocat ad ſtudium literarum,præcipue ſa-
crarum,& in his quantum ſit difficultatis oſtendit.Deinde ceu mundum quendam diuinæ ſcripturæ
exponit oculis ac ueluti per tranſennam oſtendit, quo magis inflammet ad huius ſtudium, ſingulos
eius libros,autores & argumenta elogijs quibuſdam breuiter commendans.

HIERONYMVS PAVLINO.

FRater Ambroſius tua mihi munuſcula perferens, detulit & ſuauiſſimas lite-
1 ras:quæ à principio amicitiarum,fidem iam probatæ fidei & ueteris amicitiæ
præferebãt.Vera enim illa neceſſitudo eſt,& Chriſti glutino copulata: quam
non utilitas rei familiaris, non præſentia tantum corporum, non ſubdola &
palpans adulatio:ſed dei timor & diuinarum ſcripturarum ſtudia conciliant.
Legimus in ueteribus hiſtorijs,quoſdam luſtraſſe prouincias, nouos adiſſe populos, maria
tranſiſſe;ut eos quos ex libris nouerant,coràm quoq; uiderent. Sic Pythagoras Memphiti-
2 cos uates,ſic Plato Aegyptum & Architam Tarentinũ, eamq; oram Italiæ: quæ quondam
magna Græcia dicebatur,laborioſiſſime peragrauit:ut qui Athenis magiſter erat & potens,
cuiusq; doctrinam Academiæ gymnaſia perſonabant,fieret peregrinus atq; diſcipulus, ma-
lens aliena uerecunde diſcere,q̃ ſua impudẽter ingerere.Deniq; cum literas quaſi toto fugiẽ-
tes orbe perſequitur,captus à piratis atq; uenundatus,etiam tyranno crudeliſſimo paruit, ca-
ptiuus,uinctus,& ſeruus.Tamẽ quia philoſophus,maior emente ſe fuit. Ad Titũ Liuium
lacteo eloquẽtiæ fonte manantẽ,de ultimis Hiſpaniæ,Galliarumq; finibus quoſdam ueniſſe
B nobiles legimus:& quos ad contemplationẽ ſui Roma nõ traxerat:unius hominis fama per-
duxit.Habuit illa ætas inauditũ omnibus ſeculis celebrãdumq; miraculũ,ut tantam urbẽ in-
3 greſſi,aliud extra urbẽ quærerent. Apollonius,ſiue ille Magus(ut uulgus loquitur)ſiue phi
loſophus,ut Pythagorici tradunt, intrauit Perſas,pertranſiuit Caucaſum,Albanos,Scythas,
Maſſagetas,opulentiſſima Indiæ regna penetrauit:& ad extremum latiſſimo Phyſon amne
tranſmiſſo,peruenit ad Brachmanas:ut Hiarcham in throno ſedentem aureo: & de Tantali
fonte potantẽ,inter paucos diſcipulos,de natura,de motibus ſyderum ac dierũ curſu audiret
docentẽ:inde per Elamitas,Babylonios,Chaldæos,Medos,Aſſyrios, Parthos, Syros, Phœ-
nices,Arabes,Palæſtinos,reuerſus Alexandriã,perrexit Aethiopiam: ut gymnoſophiſtas &
famoſiſſimã ſolis mẽſam uideret in ſabulo.Inuenit ille uir ubiq; quod diſceret:& ſemper pro-
ficiens,ſemper ſe melior fieret.Scripſit ſuper hoc pleniſſime octo uoluminibus Philoſtratus.
Quid loquar de ſeculi hominibus? cum apoſtolus Paulus uas electionis & magiſter gẽtium,
qui de conſcientia tanti in ſe hoſpitis loquebatur:An experimentũ quæritis eius qui in me lo
quitur Chriſtus? poſt Damaſcũ Arabiamq; luſtratam,aſcenderit Hieroſolymam, ut uideret
Petrum,& manſerit apud eũ diebus quindecim.Hoc enim myſterio hebdomadis & ogdoa-
dis,futurus gentiũ prædicator inſtruendus erat.Rurſumq; poſt annos quatuordecim,aſſum
pto Barnaba & Tito expoſuerit apoſtolis euangeliũ,ne fortè in uacuũ curreret aut cucurriſ-
4 ſet.Habet enim neſcio quid latentis ἐνεργείας uiua uox:& in aures diſcipuli de autoris ore tranſ-
fuſa fortius ſonat.Vnde & Aeſchynes,cũ Rhodi exularet:& legeretur illa Demoſthenis ora-
tio,quam aduerſus eum habuerat,mirantibus cunctis atq; laudantibus,ſuſpirans ait:Quid ſi
ipſam audiſſetis beſtiam,ſua uerba reſonantẽ? Hæc nõ dico,quod ſit in me aliquid tale,quod
uel poſſis,uel uelis diſcere:ſed quod ardor tuus ac diſcendi ſtudium, etiam abſq; nobis per ſe
probari debeat.Ingeniũ docile & ſine doctore laudabile eſt.Nõ quid inuenias,ſed quid quæ-
ras conſideramus.Mollis cera & ad formandũ facilis, etiam ſi artificis & plaſtæ ceſſent ma-

C nus,tamen uirtute totum eſt,quicquid eſſe poteſt.Paulus apoſtolus ad pedes Gamalielis le-
gem dñi & prophetas didiciſſe ſe gloriatur,ut armatus ſpiritualibus telis,poſtea diceret confi
denter:Arma militiæ noſtræ,non carnalia ſunt:ſed potētia deo, ad deſtructionem munitio-
num,conſilia deſtruentes:& omnem altitudinē extollentem ſe aduerſus ſcientiā dei & capti-
uantem omnem intellectũ,ad obediendum Chriſto:& ſubiugare parati cunctam inobedien-
tiam.Ad Timotheũ ſcribit ab inſantia ſacris literis eruditum:& hortatur ad ſtudiũ lectionis,
ne negligat graciā quæ data ſit ei per impoſitionem manus presbyteri. Tito præcipit,ut in-
ter cæteras uirtutes epiſcopi,quem breui ſermone depinxit:ſcientiam quoq; eligat ſcriptura-
rum.Obtinentē,inquit,eum qui ſecundũ doctrinam eſt fidelem ſermonē:ut potens ſit exhor
tari in doctrina ſana,& cōtradicentes reuincere.Sancta quippe ruſticitas ſolum ſibi prodeſt:
& quantũ ædificat ex uitæ merito eccleſiā Chriſti,tantũ nocet ſi deſtruētibus nō reſiſtat.Ma
lachias propheta,imò per Malachiā dominus interrogauit ſacerdotes legē. Intantum ſacer-
5 dotis officiũ eſt,interrogatum reſpōdere de lege.Et in Deuteronomio legimus.Interroga pa-
trem tuũ,& annunciabit tibi:ſeniores tuos,& dicent tibi.In pſalmo quoq; centeſimo decimo
octauo.Cantabiles mihi erāt iuſtificationes tuæ,in loco peregrinationis meę.Et in deſcriptio-
ne iuſti uiri,cum eũ Dauid arbori uitæ,quæ eſt in paradiſo, cōpararet: inter cæteras uirtutes
& hoc intulit.In lege dñi uoluntas eius:& in lege eius meditabitur die ac nocte.Daniel in fine
ſacratiſſimæ uiſionis:iuſtos,ait,fulgere ſicut ſtellas:& intelligentes,hoc eſt doctos,quaſi firma
mentum. Vides quantũ inter ſe diſtent,iuſta ruſticitas,& docta iuſticia? Alij ſtellis, alij cœlo
comparantur:quanquàm iuxta Hebraicā ueritatem,utrũq; de erudiꝰ poſſit intelligi:Ita eñ
apud eos legimus:Qui autē docti fuerint,fulgebunt quaſi ſplendor firmamēti:& qui ad iuſti
ciam erudiũt multos,quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.Cur dicitur Paulus apoſtolus uas
electionis? Nempe quia legis & ſanctarũ ſcripturarum armarium eſt.Phariſæi ſtupēt ad do-
D ctrinam dñi:& mirantur in Petro & Ioanne quomodo legē ſciant,cum literas nō didicerint.
Quicquid enim alijs exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere ſolet,illis ſpiritus ſan
ctus ſuggerebat.Et erant iuxta quod ſcriptũ eſt θεοδίδακτοι. Duodecim annos ſaluator imple-
uerat,& in templo ſenes de quæſtionibus legis interrogans,magis docet, dum prudenter in-
terrogat.Niſi forte ruſticũ Petrum,ruſticum dicimus Ioannem:quorũ uterq; dicere poterat:
Et ſi imperitus ſermone,nō tamen ſcientia.Ioannes ruſticus piſcator, indoctus? Et unde uox
illa obſecro:In principio erat uerbũ,& uerbum erat apud deũ,& deus erat uerbum? λόγος eñ
Gręce multa ſignificat.Nam & uerbũ eſt,& ratio,& ſupputatio,& cauſa uniuſcuiuſq; rei,per
quam ſunt ſingula quæ ſubſiſtunt.Quæ uniuerſa recte intelligimus in Chriſto. Hoc doctus
Plato neſciuit:hoc Demoſthenes eloquens ignorauit.Perdam,inquit,ſapientiam ſapiētium,
& prudentiam prudentiũ reprobabo. Vera ſapientia perdet ſalſam ſapientiam,& quanquā
ſtulticia prædicationis in cruce ſit:tamen Paulus ſapienriam loquitur inter perfectos.Sapien
tiam autē nō ſeculi huius,nec principiũ iſtius ſeculi,quæ deſtruitur:ſed loquitur dei ſapientiā
in myſterio abſconditam,quam prædeſtinauit ante ſecula.Dei ſapiētia Chriſtus eſt.Chriſtus
enim dei uirtus,& dei ſapientia.Hæc ſapientia in myſterio abſcondita eſt:de qua & noni pſal
mi titulus prænotatur,pro occultis filij:in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ ab-
ſconditi:& qui in myſterio abſcōditus erat,prædeſtinatus eſt ante ſecula.Prædeſtinatus autē,
& præfiguratus,in lege & prophetis. Vnde & prophetæ appellabantur uidentes: quia uide-
bant eũ,quem cæteri nō uidebant.Abraham uidit diē eius,& lætatus eſt. Aperiebantur cœli
Ezechieli:qui populo peccatori clauſi erant.Reuela,inquit Dauid,oculos meos:& conſidera-
bo mirabilia de lege tua.Lex enim ſpiritualis eſt:& reuelatione opus eſt,ut intelligatur, ac re-
uelata facie dei gloriam contemplemur. Liber in Apocalypſi ſeptem ſigillis ſignatus oſten-
ditur:quem ſi dederis homini ſcienri literas,ut legat,reſpondebit tibi:Non poſſum, ſignatus
eſt enim.Quanti hodie putant ſe noſſe literas,& tenent ſignatũ librum:nec aperire poſſunt,
niſi ille reſerauerit,qui habet clauem Dauid:qui aperit & nemo claudit:claudit & nemo ape-
rit? In

A rit? In actibus apoſtolorum ſanctus Eunuchus: imò uir (ſic enim eum ſcriptura cognominat)
cum legeret Eſaiam, interrogatus à Philippo: Putáſne intelligis quæ legis? reſpondit, quo-
modo poſſum niſi aliquis me docuerit? Ego (ut de me loquar interim) nec ſanctior ſum hoc
Eunucho, nec ſtudioſior: qui de Aethiopia, id eſt, de extremis mundi finibus uenit ad tem-
plum, reliquit aulam regiam: & tantus amator legis, diuinæq; ſcientiæ fuit: ut etiam in uehi-
culo ſacras literas legeret: & tamen cum librum teneret, & uerba domini cogitatione conci-
peret, lingua uolueret, labijs perſonaret, ignorabat eum quem in libro neſciens uenerabatur.
Venit Philippus, oſtendit ei Ieſum, qui clauſus latebat in litera. O mira doctoris uirtus. Ea-
dem hora credit eunuchus, baptizatur: & fidelis & ſanctus factus eſt, ac de diſcipulo magi-
ſter: plus in deſerto fonte eccleſiæ, quàm in aurato ſynagogæ templo reperit. Hæc à me bre-
uiter perſtricta ſunt (neq; enim epiſtolaris anguſtia, euagari longius patiebatur) ut intellige-
res te in ſcripturis ſanctis, ſine præuio & monſtrante, ſemitam non poſſe ingredi. Taceo de
grammaticis, rhetoricis, philoſophis, geometris, dialecticis, muſicis, aſtronomis, aſtrologis,
medicis: quorum ſcientia mortalibus uel utiliſſima eſt, & in tres partes ſcinditur, τὸ δόγμα, τὴν
μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. Ad minores artes ueniam, & quæ non tam lingua quàm manu admini-
ſtrantur. Agricolæ, cementarij, fabri metallorum, lignorúm ue cæſores, lanarij quoq; & fullo-
nes: & cæteri qui uariam ſupellectilem & uilia opuſcula fabricantur, abſq; doctore non poſ-
ſunt eſſe quod cupiunt. Quod medicorum eſt, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. So-
la ſcripturarum ars eſt, quam ſibi omnes paſſim uindicant. Scribimus indocti doctiq; poë-
mata paſſim. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta uerboſus, hanc uniuerſi
præſumunt, lacerant, docent antequàm diſcant. Alij adducto ſupercilio, grandia uerba truti-
nantes: inter mulierculas de ſacris literis philoſophantur. Alij diſcunt (proh pudor) à fœmi-
nis, quod uiros doceant: & ne parum hoc ſit, quadam facilitate uerborum, imò audacia ediſ-
ſerunt alijs, quod ipſi non intelligunt. Taceo de mei ſimilibus, qui ſi fortè ad ſcripturas ſan-
ctas, poſt ſeculares literas uenerint: & ſermone compoſito aurem populi mulſerint: quicquid
B dixerint, hoc legem dei putant: nec ſcire dignantur, quid prophetæ, quid apoſtoli ſenſerint.
Sed ad ſenſum ſuum incongrua aptant teſtimonia, quaſi grande ſit, & non uitioſiſſimum do-
cendi genus, deprauare ſententias, & ad uoluntatem ſuam, ſcripturam trahere repugnantem.
Quaſi non legerimus Homerocentonas, & Vergiliocentonas: ac non ſic etiam Maronem ſi-
6 ne Chriſto poſſimus dicere Chriſtianum, quia ſcripſerit: Iam redit & uirgo, redeunt Satur-
nia regna. Iam noua progenies cœlo demittitur alto. Et patrem loquentem ad filium: Nate,
meæ uires, mea magna potentia ſolus. Et poſt uerba ſaluatoris in cruce. Talia perſtabat me-
morans, fixuſq; manebat. Puerilia ſunt hæc, & circulatorum ludo ſimilia, docere quod igno-
res, imò ut cū ſtomacho loquar, ne hoc quidem ſcire quod neſcias. Videlicet manifeſtiſſi-
ma eſt Geneſis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de diuiſione terræ, de
confuſione linguarum & gentium, uſque ad exitum ſcribitur Hebræorum. Patet exodus,
cum decē plagis, cum decalogo, cum myſticis diuiniſq; præceptis. In promptu eſt Leuiti-
cus liber, in quo ſingula ſacrificia, imò ſingulæ penè ſyllabæ: & ueſtes Aaron, & totus ordo
Leuiticus, ſpirant cœleſtia ſacramenta. Numeri uero, nónne totius arithmeticæ, & prophe
tiæ Balaam, & quadraginta duarū per eremum manſionum myſteria continent? Deute-
ronomium quoq; ſecunda lex, & euangelicæ legis præfiguratio: nónne ſic ea habet quæ pri-
ora ſunt, ut tamen noua ſint omnia de ueteribus? Huc uſq; Moyſes, huc uſq; pentateuchus:
7 quibus quinq; uerbis, loqui ſe uelle Apoſtolus in eccleſia gloriatur. Iob exēplar patientiæ,
quæ non myſteria ſuo ſermone complectitur? Proſa incipit, uerſu labitur, pedeſtri ſermone
finitur: omneſq; leges dialecticæ, propoſitione, aſſumptione, confirmatione, concluſione de-
terminat. Singula in eo uerba, plena ſunt ſenſibus. Et (ut de cæteris ſileam) reſurrectionē cor-
porum ſic prophetat: ut nullus de ea uel manifeſtius, uel cautius ſcripſerit. Scio, inquit, quod
redemptor meus uiuit, & in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum: & rurſum circunda-

aa 4 bor pelle

C bor pelle mea:& in carne mea uidebo deum. Quem uiſurus ſum ego ipſe:& oculi mei conſpe-
cturi ſunt,& nõ alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Veniam ad Ieſum Naue,qui
typus domini non ſolum geſtis ſed etiam nomine, tranſijt Iordanem, hoſtium regna ſubuer-
tit:diuiſit terram uictori populo,& per ſingulas urbes,uiculos, mõtes,flumina,torrentes,atq;
confinia, eccleſiæ cœleſtisq́; Hieruſalem ſpiritualia regna deſcribit. In Iudicum libro quot
principes populi,tot figuræ ſunt. Ruth Moabitis,Eſaiæ explet uaticinum,dicentis:Emitte
agnum domine dominatorem terræ, de petra deſerti,ad montẽ filiæ Sion. Samuel in He-
li mortuo,& in occiſo Saul,ueterem legem abolitam monſtrat. Porrò in Sadoch atq; Da-
uid,noui ſacerdotij,nouiq́; imperij ſacramẽta teſtatur. Malachim, id eſt Regum tertius,&
quartus liber à Solomone uſq; ad Ieconiam: & ab Hieroboam filio Nabat, uſq; ad Oſee,
qui ductus eſt in Aſſyrios,regnum Iuda & regnum deſcribit Iſraël. Si hiſtoriam reſpicias,uer-
ba ſimplicia ſunt. Si in literis ſenſum latentem inſpexeris, eccleſiæ paucitas, & hæreticorum
contra eccleſiam bella narrantur. Duodecim prophetæ in unius uoluminis anguſtias coarta-
ti,multo aliud quàm ſonant in litera,præfigurãt. Oſee crebro nominat Ephraim,Samariã,
Ioſeph, Iezraël, & uxorem fornicariam, & fornicationis filios,& adulteram cubiculo clauſam
mariti, multo tempore ſedere uiduam:& ſub ueſte lugubri, uiri ad ſe reditum præſtolari. Io-
hel filius Phatuel,deſcribit terram duodecim tribuum,heruca, brucho, locuſta, rubigine ua-
ſtante corruptam:& poſt euerſionem prioris populi, effuſum ſpiritum ſanctum ſuper ſeruos
dei, & ancillas, id eſt ſuper centum uiginti credentium nomina, qui effundendus erat in cœ-
naculo Sion: qui centum uiginti, ab uno uſq; ad quindecim paulatim & per incrementa ſur-
gentes,quindecim graduum numerum efficiunt:qui in pſalterio myſtice cõinẽtur. Amos
paſtor & ruſticus & ruborum mora deſtringens,paucis uerbis explicari non poteſt. Quis eñ
D digne exprimat tria aut quatuor ſcelera Damaſci,Gazæ,& Tyri,& Idumææ,& filiorũ Am-
mon,& Moab,& in ſeptimo octauoq́; gradu Iudææ & Iſraël? Hic loquitur ad uaccas pin-
gues, quæ ſunt in monte Samariæ,& ruituram domum maiorem minoremq́; teſtatur. Ipſe
cernit fictorem locuſtæ: & ſtantem dominum ſuper murum litum uel adamantinum, & un-
cinum pomorum, attrahentem ſupplicia peccatoribus, & famem in terram: non famem pa-
nis, nec ſitim aquæ,ſed audiendi uerbum dei. Abdias qui interpretatur ſeruus dei:perto-
nat contra Edom ſanguineum,terrenumq́; hominem. Fratris quoq; Iacob ſemper æmulum.
haſta percutit ſpirituali. Ionas columba pulcherrima , naufragio ſuo paſſionem domini
præfigurans,mundum ad pœnitentiam reuocat:& ſub nomine Niniue,ſalutẽ gentibus nun-
8 ciat. Micheas de Moraſti cohæres Chriſti,uaſtationem annunciat filiæ latronis, & obſidi-
onem ponit contra eam: quia maxillam percuſſerit iudicis Iſraël. Nahum conſolator or-
bis, increpat ciuitatem ſanguinum,& poſt euerſionem illius loquitur: Ecce ſuper montes pe-
des euangelizantis & annunciantis pacem. Habacuk luctator fortis & rigidus, ſtat ſuper
cuſtodiam ſuam,& figit gradum ſuper munitionem:ut Chriſtum in cruce cõtempletur,& di-
cat:Operuit cœlos gloria eius,& laudis eius plena eſt terra. Splendor eius,& lux erit, cornua
in manibus eius,ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Sophonias ſpeculator & arcanorum do-
mini cognitor,audit clamorem à porta piſcium, & eiulatum à ſecunda,& contritionem à col-
libus. Indicit quoq; ululatum habitatoribus pilæ: quia conticuit omnis populus Chanaan:
diſperierunt uniuerſi,qui inuoluti erant argento. Aggeus feſtiuus & lætus: qui ſeminauit
in lachrymis,ut in gaudio meteret, deſtructum templum ædificat,dominumq́; patrem indu
cit loquentem: Adhuc unum modicum, & ego commouebo cœlum & terram & mare & ari
dam,& mouebo omnes gentes:& ueniet deſideratus cunctis gentibus. Zacharias memor
domini ſui,multiplex in prophetia, Ieſum ueſtibus ſordidis indutum, & lapidem oculorum
ſeptem,candelabrumq́; aureum cum totidem lucernis,quot oculis, duas quoq; oliuas à ſini-
ſtris lampadis cernit & dextris:ut poſt equos uarios, & rufos, & albos, & diſſipatas quadri-
gas ex Ephraim,& equum de Hieruſalem,pauperem regem uaticinetur & prædicet, ſedẽtem
ſuper

A ſuper pullum filium aſinæ ſubiugalis. Malachias aperte,& in fine omnium prophetarum,
de abiectione Iſraël & uocatione gentium: Non eſt mihi, ait, uoluntas in uobis, dicit domi-
nus exercituum,& munus non ſuſcipiam de manu ueſtra. Ab ortu enim ſolis uſq; ad occa-
ſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini
meo oblatio munda. Eſaiam, Hieremiam, Ezechielem,& Danielem quis poſſit uel intellige-
re, uel exponere? Quorum primus non prophetiam mihi uidetur texere,ſed euangelium. Se-
cundus uirgam nuceam,& ollam ſuccenſam à facie Aquilonis, & pardum ſpoliatum ſuis co-
loribus: & quadruplex diuerſis metris nectit alphabetum. Tertius principia & finem tantis
habet obſcuritatibus inuoluta:ut apud Hebræos iſtæ partes cum exordio Geneſeos ante an-
nos triginta non legantur. Quartus uero qui & extremus inter quatuor prophetas, tempo-
rum conſcius, & totius mundi philoſtoros, lapidem præciſum de monte ſine manibus, & re-
gna omnia ſubuertentem, claro ſermone pronunciat. Dauid Simonides noſter, Pindarus
& Alcæus, Flaccus quoq;, Catullus & Serenus, Chriſtum lyra perſonat,& in decachordo pſal
terio ab inferis ſuſcitat reſurgentem. Solomon pacificus & amabilis domini, mores corri-
git, naturam docet, eccleſiam iungit & Chriſtum, ſanctarumq; nuptiarum dulce canit epi-
thalamium. Heſter in eccleſiæ typo populum liberat de periculo,& interfecto Aman, qui
interpretatur iniquitas,partes conuiuij & diem celebrem mittit in poſteros. Paralipome-
non liber, id eſt, inſtrumenti ueteris ἐπιτομὴ, tantus ac talis eſt:ut abſq; illo ſi quis ſcientiam ſcri
pturarum ſibi uoluerit arrogare,ſeipſum irrideat. Per ſingula quippe nomina iuncturaſq; uer
borum,& prætermiſſæ in Regum libris tanguntur hiſtoriæ,& innumerabiles explicantur
euangelij quæſtiones. Eſdras & Neemias,adiutor uidelicet & cõſolator à domino, in unũ
uolumen coartantur: inſtaurant templũ, muros extruunt ciuitatis:omniſq; illa turba populi
B redeuntis in patriam,& deſcriptio ſacerdotum,leuitarum, Iſraëlis,proſelytorum,ac per ſingu
las familias murorum ac turrium opera diuiſa:aliud in cortice præferunt,aliud retinent in me
dulla. Cernis me ſcripturarum amore raptum exceſſiſſe modum epiſtolæ: & tamen non im-
pleſſe quod uolui. Audiuimus tantũ quid noſſe,quid cupere debeamus,ut & nos quoq; poſſi
mus dicere:Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore. Cæterũ
Socraticum illud impletur in nobis:Hoc tantũ ſcio quod neſcio. Tangam & nouũ breuiter
teſtamentũ. Matthæus,Marcus,Lucas,& Ioãnes,quadriga domini,& uerũ Cherubim, quod
interpretatur ſcientiæ multitudo,per totũ corpus oculati ſunt,ſcintillæ emicãt,diſcurrũt fulgu
ra,pedes habent rectos & in ſublime tendentes, terga pennata & ubiq; uolitantia. Tenent ſe
mutuo,ſibiq; perplexi ſunt,& quaſi rota in rota uoluuntur, & pergunt quocunq; eos flatus
ſancti ſpiritus perduxerit. Paulus apoſtolus ad ſeptẽ eccleſias ſcribit (octaua enim ad He-
bræos à pleriſq; extra numerũ ponitur) Timotheum inſtruit ac Titum,Philemonem pro fu-
gitiuo famulo deprecatur. Super quo tacere melius puto, ꝙ pauca ſcribere. Actus apoſto-
lorũ nudam quidem ſonare uidentur hiſtoriã,& naſcentis eccleſiæ infantiam texere:ſed ſi no-
uerimus ſcriptorem eorũ Lucam eſſe medicũ:cuius laus eſt in euãgelio: animaduertemus pa-
riter omnia uerba illius,animæ languentis eſſe medicinam. Iacobus,Petrus,Ioannes,Iudas
apoſtoli,ſeptem epiſtolas ædiderunt tam myſticas ꝙ ſuccinctas, & breues pariter & longas:
breues in uerbis,longas in ſententijs,ut rarus ſit qui nõ in earum lectione cæcutiat. Apoca-
lypſis Ioannis tot habet ſacramẽta,quot uerba. Parũ dixi pro merito uoluminis. Laus omnis
inferior eſt:in uerbis ſingulis multiplices latent intelligẽtiæ. Oro te frater chariſſime, inter hæc
uiuere,iſta meditari,nihil aliud noſſe,nihil quærere: nonne tibi uidetur iam hic in terris regni
cœleſtis habitaculũ? Nolo offendaris in ſcripturis ſanctis ſimplicitate,& quaſi uilitate uerbo-
rum:quæ uel uitio interpretum,uel de induſtria ſic prolata ſunt,ut ruſticam concionem faci-
lius inſtruerent: & in una eademq; ſententia, aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non ſum
tam petulans & hebes: ut hæc me noſſe pollicear, & eorum fructus capere, quorum radices
in cœlo fixæ ſunt:ſed uelle fateor. Sedenti me præfero, magiſtrũ renuens, comitem ſpondeo.

Petenti

C Petenti datur, pulſanti aperitur, quærens inuenit. Diſcamus in terris, quorum nobis ſcientia
perſeueret in cœlo. Obuijs te manibus excipiam: & (ut inepte aliquid ac de Hermagoræ tu-
10 miditate effundam) quicquid quæſieris, tecum ſcire conabor. Habes hic amantiſſimum tui
fratrem Euſebium: qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit, referens honeſtatem mo-
rum tuorum, contemptum ſeculi, fidem amicitiæ, amorem Chriſti. Nam prudentiam & elo-
quij uenuſtatem, etiam abſq; illo ipſa epiſtola præferebat. Feſtina quæſo te, & hærentis in ſalo
nauiculæ funem magis præcide quàm ſolue. Nemo renunciaturus ſeculo bene poteſt uende-
re, quæ contempſit ut uenderet. Quicquid in ſumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. An-
tiquum dictum eſt: Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet. Credẽti totus mun-
dus diuitiarum eſt. Infidelis etiã obolo indiget. Sic uiuamus tãquàm nihil habentes, & omnia
poſſidentes. Victus & ueſtitus, diuitiæ Chriſtianorum. Si habes in poteſtate rem tuam, uẽde:
ſi non habes, projce. Tollenti tunicam, & pallium relinquẽdum eſt. Scilicet niſi tu ſemper re-
craſtinans, & diem de die trahens, caute & pedetentim tuas poſſeſſiunculas uendideris, non
habet Chriſtus unde alat pauperes ſuos. Totum deo dedit, qui ſeipſum obtulit. Apoſtoli na-
uem tantum & retia reliquerunt. Vidua duo æra miſit ad gazophylaciũ, & præfertur Crœſi
diuitijs. Facile contemnit omnia, qui ſe ſemper cogitat eſſe moriturum.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

QVæ à principio amicitiarum fidem.) Hũc locũ eſſe deprauatum, uel ex hoc liquet, quod
1 exemplaria nulla inter ſe conſentiunt. Forte ſic legendum eſt: Quæ à principio probatæ
iam fidei fidem, & ueteris amicitiæ noua præferebant argumenta. Apparet Paulinum in
initio epiſtolæ ſuæ locutum fuiſſe de neceſſitudine ſua quam habebat cum Hieronymo.
Eam cum uetus eſſet, nouis argumentis renouauit. Catalogus exemplorum quæ ſe-
quuntur eò pertinet, ne quis ſibi ſtatim uindicet ſciẽtiam ſacrarum ſcripturarũ, ſed diu diſcat priuſq;
doceat. Sic Pythagoras Memphi.) De ſtudio Pythagoræ, meminerũt Valerius Maximus libro. 8.
D & Diogenes in illius uita. Iuuenis adhuc Aegyptum adijt: nam Aegypti ciuitas eſt Memphis, eiusq;
gentis literas ac ſermonem perdidicit. Tum uatum Memphiticorum arcanos commentarios ſcrutans,
innumerabilium ſeculorũ obſeruationem cognouit. Hinc ad Perſas profectus, Magorum diſciplinas
omnes didicit. Deinde in Cretam nauigauit, ibiq; cum Epimenide deſcendit in antrum Idæum. Pro-
fectus eſt & in Lacedæmoniam, ut eorũ politiam, & inſtituta cognoſceret. Poſt hæc deſcendit ad cer-
tamen Olympicũ. Deniq; Italiam adijt. Nam à Samo patria, iam tyrannide oppreſſa, diſceſſerat. Cro-
tone docuit, & leges Italis dedit. Plato Aegyptum.) De Platone refert eodẽ in loco Valerius, & La-
ertius in ipſius uita. Is cũ poſt poëticam: nã hanc primũ fuit amplexus, contuliſſet ſeſe ad philoſophiæ
ſtudium, audiſſetq; poſt Socratis mortẽ Cratylum & Hermogenẽ annos iam natus duodetriginta.
Megaram profectus eſt ad Euclidẽ mathematicũ: poſt Cyrenen Aphricæ ciuitatem adijt: autore Plu-
tarcho. Hinc in Italiam & Pythagoricos, Philolaum & Eurytũ. Dehinc Aegyptũ adijt, & ſacerdotum
arcana didicit. Longius autem amore philoſophiæ peregrinaturus, bellis Aſiæ coactus, Athenas re-
dijt. Architam Tarentinum.) Huius non meminit Laertius, ſed Valerius. Architas Pythagori-
cus erat, cuius epitaphium in Odis ſcripſit Horatius. Hunc audiuit Tarenti. Locris autem audiuit
Timæum, Arionem, & Chœtum. Oram Italiæ.) Id eſt finem, quia mari obiacet ea pars Italiæ.
Magna Græcia.) Sic Valerius. In Italiæ etiã partem quæ tunc maior Græcia dicebatur perrexit. Et
2 Plinius. Quotam partẽ ex ea appellando Græciam magnam. Apparet aũt illic olim Italos Græce fuiſ-
ſe locutos, ob commercia Græcę gentis: quandoquidem & Hercules huc perueniſſe legitur. Vt qui
Athenis. m. e.) Videtur imitatus Valerium, ſic enim ille. Quoq; tempore à ſtudioſis iuuenibus, certa-
tim Athenæ Platonem doctorem quærentibus, petebantur, ipſe Nili fluminis inexplicabiles ripas,
uaſtiſſimosq; campos, effuſam barbariem, & flexuoſos foſſarum ambitus, Aegyptiorum ſenum diſci-
pulos luſtrabat. Academiæ gymnaſio.) Villa Platonis in qua docebat ſemotus ab urbe, diceba-
tur Academia. Gymnaſia, dicuntur loca, in quibus exercebantur paleſtritæ, aut ſimiles: poſtea philo-
ſophorum quoque conuentus gymnaſia dicta: nam γυμνάζειν Græcis eſt exercere. Captus à pira-
tis.). Nec Plutarchus, nec Laertius meminit huius rei. Narrant autem Platonem primum Siciliam
adiſſe, ut Aetnæ ardentis uideret miraculum: ibi euocatus à Dionyſio ad colloquium, cum liberius
quiddam dixiſſet, offenſus grauiter tyrannus, occidere parabat, uerum exoratus à Dione, tradidit
Pollidi legato Lacedæmoniorum, ut eum uenderet. Is Aeginam adductum uendidit. At Aeginitæ le-
gem tulerant, ut capitale eſſet, ſi quis Athenienſis Aeginam ueniret. Itaque capitis accerſitus eſt. Ab-
ſolutus eſt autem, cum patronus diceret, legem dicere: ſi quis homo, at hunc eſſe philoſophum. Sed
amicorum

A amicorum pecunia redemptus,liber Athenas remiſſus eſt.De hac re loqui Hieronymum ſatis appa
ret,cum addat,maior emente ſe fuit.Sed fieri poteſt,ut ille hiſtoricum aliquem ſecutus ſit, qui rē pau
lò diuerſius expoſuerit,id quod ſæpe faciunt. Venit in mentem hoc loco quiddam magnopere ridi-
culum.Eſt Londini apud Anglos theologus quidam, multorum opinione magnus, ſua maximus,
inter hos qui declamant apud populum, haud quaq; inſtrennuus, cuius nomen æderem, ni noſſem,
id hominem gloriæ famelicum magnopere cupere.Is cum nullas omnino bonas attigerit literas,neq;
quicquàm omnino didicerit,præter aliquot Scoticas concluſiunculas,atq; id quoq; prorſus infelici-
ter, tamen admirabatur eſſe quicq; in Hieronymo,quod ab illuminatis theologis non intelligeretur.
Cumq; in huius epiſtolæ mētionē incidiſſemus,riſit homo ſatis, me parare ſcholia in hoc opus,quod
Brito quidam Minorita ſuis commentarijs tam luculenter explicuiſſet. Cumq; Britonis nomē parū
agnoſcerem,miſertus eſt inſcitiæ meæ,qui tantum autorem non haberem familiarē. Atqui commen
tariolū illud uſq; ad id tēporis Lyrani eſſe putarā ſtolidus.Cœpit efflagitare, quid nā illic eſſet, quod
quiſquàm non intelligeret,modo theologus.Propoſui quod tum mihi fortè ſuggerebat memoria,de
Iarcha deq; Tantali ſonte.Deū immortalem,ut ille nihil cōtatus, nodū explicuit,prodigioſa quædam
ſomnia uel ex tempore comminiſcēs.Propoſui neſcio qd ſimile, ille ſimili dexteritate diſſoluit.Ad-
mirabar hominis impudentiā.At is ſe credebat rem facere magno theologo dignā.Nam hæc diſpu-
tatiuncula inciderat in pandocheo meritorio,& cōpotatiuncula fuit uerius ꝙ diſputatiūcula.Circun
ſtabant,ut fit,auditores,illo digni rhetore. Cōprobaui quicquid dixiſſet, ſiquidē me magnopere de-
lectabat.Quid autē facerē? cum ille ſtupidior eſſet,ꝙ ut refelli poſſet.Deniq; ſublatus homo ſucceſſu
tanto,cœpit ultrò admonere,quid ipſe obſeruaſſet in ea epiſtola Lynceus:nimirum illud in uulgatis
codicibus ſcriptum eſſe:maior emente ſe fuit,uerum id quidē mendoſe:legendū aūt:maiore mente ſe
fuit.Obſtupui ad tam nouum acumen,& egi gratias,qui rem tam abſtruſam indicaſſet.Iuſſit ut hanc
quoq; annotatiunculā meis adderē ſcholijs,& recepi facturū.Aliquāto poſt incidit illi cōuiuiū cū ali
quot amicis meis,partim claris,partim eruditis:ortaq; mentione noſtri:cū ille iā Eraſmi nomē agno-
ſceret,rogatus eſt quid de me ſentiret. Vnū hoc uerisſime reſpondit,Eraſmū nihil ſcire. Atqui,inquie
bat quiſpiā,moliť ille neſcio qd in opa Hieronymi.Tū ille:Nihil agit,inquit:nā Eraſmus eſt ſatis bo
nus latiniſta,ſed in Hieronymo nihil omnino intelligit.Qui ſcis,adiecit quiſpiā.Ipſe,inquit,ſeci peri
culū.Nuper orta eſt inter nos diſputatio de quadā epiſtola diui Hieronymi, ac permulta illū docui:
ſenſiq; hominem in eis rebus nihil omnino ſapere. Ridentibus cæteris ac muſſantibus, Montioius
B meus,ut eſt citra mordacitatē facetus,& feſtiuus magis ꝙ dicax,reſpōdit illū hoc egre pſuaſurū, eſſe
in Hieronymo,quod is intelligeret,nō intellectū Eraſmo.Deierauit homo ſic habere.Hoc quicquid
eſt uoluptatis tibi lector uiſum eſt impartire,ſimulq; præſtare homini quod erā pollicitus. Ad Ti-
tū Liuiū.)Plinius in epiſtola ad Nepotē.Nūq; ne legiſti Gaditanū quēdā Titi Liuij noie gloriaq; cō
motū,ad uiſendū eum ab ultimo terrarū orbe ueniſſe,ſtatimq; ut uiderat,abiſſe? Gades aūt in Hiſpa-
nia ſunt. Apollonius.) Tyaneū intelligit,qui uixit magni nois,ſub Claudio & Nerone uſq; ad tpa
Neruę.Huius peregrinationes ac uitā oēm ſcripſit Philoſtratus ſophiſta,nugaciſſimis deliramētis&
prodigioſis ſomnijs refertā. Vnde Hieronymus dubitat utrū magum eū appellare debeat, an philo-
ſophū. Peruenit ad Brachmanas.)Brachmanes populi ſunt Indiæ,de quibus incredibilia produnt
autores.Sūt uitæ tēperatiſſimæ,nullū illic animal quadrupes,nulla agricultura,nullū ferrū,nō dom⁹,
nō ignis,nō aurū,nō argentū,nō panis,nō uinū,ſed aëris ſalubritate pauciſſimis arborū fœtibus &
limpidiſſimæ aquæ potu quàmdiutiſſime uiuūt, pietatis & iuſticiæ obſeruantiſſimi. Aliaq; cōplura
mira narratu,quæ perſequi nō eſt huius inſtituti.Ad hos & Alexādrū uiſendi cauſa legimus perue-
niſſe. Phyſon amne tranſmiſſo.)Phyſon Hieronymms in locis Hebraicis eundem putat, quem au
tores Gangen appellant,qui & ipſe in India eſt,influens in Oceanum Auſtrinum. Vt Iarcham in
throno &.)Philoſtratus in uita Apollonij libro tertio ſcribit,apud Brachmanas ſapientes eſſe, quo-
rum princeps,ipſorum opinor lingua, Iarchas uocetur. Hos uiſit Apollonius,à quibus ita eſt acce-
ptus.Iarchas in æreo ſedebat throno, aureis exornato ſtatuis,is Apollonium nominatim ſalutabat.
Infra Iarcham in ſellis humilioribus ſedebant cæteri.Deinde poſt diſſertionem philoſophicam, Iar-
chas oſtendit Apollonio ſtatuam, Tantali ſubſcriptione notatam, longam cubitos quatuor, ſimi-
lem manu phialam porrigenti.In hanc humor perennis ita diſtillat, ut nunquàm tamen exundet.Ex
ea phiala bibunt Indici philoſophi,priſquàm eant cubitū. Deinde thoris herbaceis incūbentes dor-
miunt:ex eadē propinant,ſi quē in amicitiā recipiunt. De Tantali ſonte.) Fontem uocat phialam,
quod in ea uelut è fonte ſubſcatens ſemꝑ exuberet humor aquæ.Tantali uocat,quod ſtatua quæ phi
alam tener,Tantali titulum habeat.Nam hunc putant humaniſſimum fuiſſe. Inter paucos diſcip.)
Nam Apollonius refert duodeuiginti fuiſſe. Vt gymnoſophiſtas.) Gymnoſophiſtæ ſunt ultra
Indoſcythas,ita uocati,quod nudi in ſyluis agant uoluptatū omniū expertes,quibus mortalium uita
corrūpiť.De his quoq; mira dictu prodiderūt autores,quæ nihil ad hūc pertinēt locum. Famoſiſſi
mā ſolis menſam.)Locus eſt in Aethiopia,nempe pratū quoddā,ſemꝑ multa carniū copia refertum,
quas illic noctu magiſtratus ponūt,ut exorto ſole liceat unicuiuis q uelit accedere,ueſciq;:unde uulg⁹
putat

C putat eam ciborum uim, diuinitus innaſci campo: proinde locum ἡλιοτράπεζαν, id eſt, ſolis menſam uo-
cant. Ad hãc uiſendam Cambyſes rex legatos ſuos miſit. Autores, Herodotus in tertio, Solinus, &
Pomponius Mela. Poſt Damaſcum Arabiamq́.) Sic enim ipſe narrat in epiſtola ad Galatas: Sed abij
in Arabiam, & iterum reuerſus ſum Damaſcum. Deinde poſt annos tres ueni Hieroſolymam uidere
Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim. Et paulò poſt. Deinde poſt annos quatuordecim, ite-
rum aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba: aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem
& cõtuli cum illis euangeliũ, quod prædico in gentibus: ſeorſim aũt ijs, qui uidebãtur aliquid eſſe, ne
fortè in uacuum currerem, aũt cucurriſſem. Hoc enim myſterio.) Quindecim, ſeptenarium & octo
narium cõplectuntur. Septenarius ad Iudæos & legem Moſaicam pertinet. Octonarius ad euangeliũ.
Sabbatũ enim Iudæorum ſeptem diebus finiebatur: huic ſucceſſit euangelij gloria, & reſurrectionis
quies, quã octonarius numerus ſignificat. Vnde tres pſalmi ſunt eodem inſcripti titulo, nempe pro
torcularibus, qui omnes ogdoadis myſteriũ habent, octauus, octogeſimus, octogeſimus tertius. Siqui
dem euangelij gloria coruſcante, gentiũ torcularia nouo muſto exuberabãt, dilatato in octauũ diem,
Moſaicæ legis ſabbato. Huiuſmodi fermè Hilarius in pſalmos. Ideoq́ addit Hieronymus, futurus gẽ-
4 tium prædicator. Latentis energias.) ἐνέργεια cum per ε ſcribitur, uim ſignificat & efficaciam, ab ἐνερ-
γῶ, quod eſt ago, ſiue efficio in aliquo quippiam: cum per α, euidentiam. Viua uox.) Sic uocant,
non uocẽ ſcriptam, quæ quaſi mortua eſt, ſed ab ore docẽtis prolatã. Cicero in Tuſ. quæſt. Licet enim
ſatis exemplorum ad imitandũ ex lectione ſuppeditet, tamen uiua illa, ut dicitur uox, alit plenius præ-
cipueq́ præceptoris. Et Plinius in epiſtola quadã. Præterea magis, ut uulgò dicitur, uiua uox afficit.
Quid ſi ipſum audiſſetis.) Id Plinius in epiſtola ad Nepotem narrat hiſce uerbis. Niſi uero falſum
putamus illud Aeſchynis, qui cum legiſſet Rhodijs orationem Demoſthenis, admirantibus cunctis,
adieciſſe fertur, τί δὲ εἰ αὐτοῦ θηρίου ἀκηκόειτε, id eſt, quid autem ſi ipſam beluam audiſſetis? Et ſine auto-
re.) Alij codices habent ſine doctore. Et plaſtæ ceſſ. m.). πλάττω Græce fingo, & πλάστης qui fingit è
materia, ueluti argilla, cera, gypſo aut ſimilibus. Ars dicitur πλαστική, id eſt, plaſtice. Virtute totũ eſt.)
Semigræce locutus eſt, illi ſiquidem δυνάμει dicunt, id eſt potentia, quod actu non ſit, ſed quod eſſe poſ-
ſit: ut ſemen exiguum, δυνάμει magna eſt arbor. Ad pedes Gamalielis.) De hoc legis Act. cap. 5. Sur-
gens autẽ quidã in cõcilio phariſæus, nomine Gamaliel, legis doctor, honorabilis uniuerſæ plebi. Hu-
ius diſcipulus fuit Paulus, ut ipſe teſtatur Actuum cap. 22. Ego ſum uir Iudæus, natus Tharſo Ciliciæ,
D nutritus autẽ in iſta ciuitate, ſecus pedes Gamalielis eruditus iuxta ueritatem paternæ legis. Arma
militiæ noſtræ.) Ad Corinthios. 2. ca. 10. Quãq́ æditio uulgata nõnihil diſcrepat à uerbis Hieronymi.
Malachias ꝓpheta.) Ita legimus Malach. cap. 2. Labia enim ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiã, & legẽ requi
rẽt ex ore eius, quia angelus domini exercituũ eſt. Intantũ ſacerdotis.) Sacerdotẽ epiſcopũ dicit. Nã
olim ſoli epiſcopi ſacerdotes uocabantur, & ijdẽ presbyteri. Deinde cũ plures eſſe cœpiſſent, princeps
omniũ, ſacerdos & epiſcopus uocabatur, cæteri presbyteri. Ex his palàm liquet, propriũ epiſcopi mu-
nus eſſe docere populũ, nõ Scoticas argutias, ſed Chriſtũ, & arcanas ſcripturas. Atq́ is qui ſummi pon
tificis nomẽ ſibi uẽdicat, deberet in eo quod ſummũ eſt munus, eſſe ſummus. At nũc pleriq́ ſummas
epiſcopi parteis ad uiliſſimos relegãt, ipſi quod eſt infimũ ſibi ſumũt, litiũ cognitiones, & cenſuũ ratio
5 nes. Et ne nihil omnino ſacri populo uideãtur dare, mota manu benedicũt. Interroga patrẽ.) Patrẽ
intelligit epiſcopũ, qui patres eſſe deberẽt nõ dñi. Patres ſua oĩa trãſfundũt in filios. Dñi ad ſuũ cõmo-
dũ ſeruis utũtur & abutuntur. Seniores aũt uocat presbyteros, Græce enim πρεσβύτερος ſenior dicitur.
Cũ eũ arbori uitæ.) Tanq́ lignũ, quod plantatũ eſt ſecus decurſus aquarũ &c. Meditabitur.) Id
eſt exercebitur, hoc enim ſignificat & Latine meditari, & Græce μελετᾷν. In doctrinam, rationem, &
uſum.) Hoc loco deſunt Græca, quæ ex ueterũ codicum ueſtigijs reſtituimus ad hunc modum, τὸ δό-
6 γμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν, id eſt decretũ, rationem & experientiã. Homerocentonas.) Latini ue-
ſtem è pannis uerſicoloribus conſutã uocãt centonem, Græci κέντρωνα. Nã Latini detrahunt ρ in ea di-
ctione. Vnde & carmen ex uarijs uerſuũ fragmentis, hinc atq́ inde conſutis, contextũ, centonẽ appel-
lamus. Qualis eſt Auſonij centon nuptialis, ex Virgilianorum carminũ fragmentis concinnatus: ex-
tat & Probæ centon: extat & Homerocenton argumẽto cõſimili. Arbitror aũt legendum non Home-
rocentonas, ſed Homerocẽtronas & Vergiliocentronas. Etenim cum cõpoſitio Græca ſit, oportet &
Græcam ſeruare dictionẽ. At ea habet ρ. Quanq́ in Suida, & Etymologico Græco, ὁμηρόκεντρα legimus,
non ὁμηροκέντρωνας ſed haud ſcio an deprauate. Eſt autem huic generi peculiare, autorum uerba in ſen-
ſum longe diuerſum detorquere, uelut illud Vergilij de inferis, Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere li-
men, Auſonius detorquet ad coitũ, & pudenda muliebria. Qui uolet huius carminis leges cognoſcere
legat præfationem Auſonij in ſuum centonẽ. Iam redit & uirgo.) Hæc quidam trahunt ad Mariã
uirginem ac matrem: & credidit diuus Auguſtinus ſanctũ ſpiritum per os inimicorum, uera fuiſſe lo-
cutũ, cũ Vergilius de Erigone ſentiat. Quanq́ illic poëta Sibyllæ uaticinium recenſuit. Carmen eſt in
Buccolicis. Nate meæ uires.) Carmen eſt ex primo libro Aeneidos. Atq́ his uerbis Venus alloqui
tur Cupidinẽ filium. Quæ quidam ſtulte trahere conabantur ad patrem æternum et illius filiũ Ieſum.
Talia perſtabat me.) Verba ſunt Aeneæ apud Maronem ſecundo Aeneidos libro, quæ quidam
accommo

A accõmodant Chriſto pendenti in cruce. Ne hoc quidem ſcire quod.) Quod, hoc loco coniunctio
eſt. Perinde eſt, quaſi dicat, ne hoc quidẽ ſcire, te inſcium eſſe. Alludit ad Socratẽ, qui ſolitus eſt dicere,
ſe unũ illud ſcire, quod nihil ſciret. Videlicet manifeſtiſſima eſt Geneſis.) Hæc legenda ſunt nõ ſim-
pliciter, ſed per Ironiam, cũ nulla pars ſcripturæ diuinæ difficilior ſit q̃ Geneſis propter myſteriorum
profunditatem: adeò ut olim Iudæi non admiſerint ad huius libri lectionem, niſi prouectiores ætate.
Patet Exodus.) Et hoc κατἀντίφρασιν dictum eſt, ut & illud, quod ſequitur, in promptu eſt. Deuterono
miũ.) Expoſuit Græcã uocẽ. δεύτερος Græce ſecũdũ ſignificat, ſiue poſteriorẽ, & νόμος legẽ. Hucuſq;
7 Moyſes.) Horum quinq; uoluminũ Moyſen autorem exiſtimant. Pentateuchus.) πέντε quinq;, &
τεῦχος uolumen, quod quinq; cõplectatur uolumina. Proſa incipit.) Initium & finis Iob, oratione ſo-
luta compoſita ſunt, ipſum opus carmine conſtat. Quibus quinq; uerbis.) Hic Hieronymus non-
nullam facit uim uerbis Paulinis. Nam is in epiſtola prima ad Corinthios cap. 14. ſentit ſe malle pau-
cula uerba loqui in eccleſia, ſic ut audientes ædificẽtur, q̃ decẽ milia, quæ ſolus intelligat, & nulli pro-
ſint ad ædificationẽ. Quanq; hodie ſacerdotũ uulgus magni faciat ſua uerba, quæ nec ipſi qui ſonant
intelligunt. Propoſitione &c.) His partibus conſtat ſyllogiſmus rhetoricus. Propoſitione, qua expo
nunt id quod cõſtituunt probare. Aſſumptione, quam quidã rationẽ uocant, qua probãt id quod pro
poſitũ eſt. Cõfirmatione, quæ pluribus argumentis cõfirmat rationẽ. Cõcluſione, quæ iam ueluti pro
batũ repetit, id quod propoſitũ fuerat. Quidã cõfirmationi ſubijciũt exornationẽ, quæ rationẽ & con-
firmationẽ exemplis locupletat. Ergo quod dialectici ſuo more colligũt aridius, hic rhetorice diſſerit.
Super ſeruos dei.) Sic enim legimus Iohel cap. 2. Sed & ſuper ſeruos & ancillas in diebus illis effun-
dam ſpiritũ meum. Super centũ uiginti credentiũ nomina.) Tantus ẽm erat numerus congrega-
tus poſt aſcenſionem Chriſti, ut narrat Lucas, Actuũ Apoſtolicorum capite primo. Qui locus adhuc
oſtendebatur uiuo Hieronymo in Hieruſalẽ. Ab uno uſq; ad quindecim.) Fortè ſcriptũ erat, ab imo
uſq; ad ſummũ. Siquidẽ cœnaculũ appellatur ſuperior pars ædiũ, quæ procul à terra ſemota eſt. Quo-
niam igitur in cœnaculum gradibus aſcẽditur, admiſcuit Hieronymus myſteriũ quindecim graduũ,
qui ſunt in pſalmis, quibus ſignificantur incrementa piorum ab imò ad ſumma paulatim proficiſcẽtiũ.
Verũ hæc diuinatio nõ tantũ ualuit apud nos ut ſcripturã mutaremus. In cœnaculo Sion.) In Hie
ruſalẽ datus eſt ſpũs ſanctus, & in mõte Sion ædificata eſt Hieruſalẽ, ut teſtatur in cõmentarijs Eſaiæ.
Maluit aũt dicere cœnaculũ Sion, ut alluderet ad aſcẽſum. Sion ẽm mons, & latine ſonat ſpeculam. De-
niq; in pſalmis quindecim graduum nominatim fit mentio Sion. Qui cõfidunt in domino ſicut mons
B Sion, ut intelligas cœnaculũ hoc ſignificaſſe faſtigiũ illud, ad quod quindecim pfectiõis gradibus aſcẽ
8 deretur. Ipſe cernit fictorẽ.) Sic ẽm legis Amos cap. 7. Et ecce fictor locuſtæ in principio germinũ.
Micheas de Moraſthi, cohæres Chriſti.) Moraſthi uiculus eſt, iuxta Eleutheropolin urbem Palæſti
næ, ubi natus fuit Propheta Micheas, unde ſe Moraſthiten uocat, uti ſcribit Hieronymus in præfa-
tione cõmentariorũ, quos in hunc ædidit. Porrò Moraſthi ſermone Hebraico ſonat hæredem. Vnde
diuus Hieronymus ſimul alluſit & ad Hebraicam uocẽ, & quod ſcripſit Paulus ad Romanos cap. 8.
Hæredes quidẽ dei, cohæredes autẽ Chriſti. Habacuk luctator &c.) Nam hæc omnia ſignificat He
braice Habacuk. Sophonias ſpeculator.) Nam Sophonias Hebraice ſonat, ſpecula dñi, uel cognitor
arcanorũ domini. Aggeus feſtiuus & lætus.) Et hic alludit ad uocẽ Hebraicã, quæ illis ſignificat fe
ſtiuum ac lætum. Zacharias memor domini.) Zacharias Hebræa lingua memoria domini eſt.
Teſtis Hieronymus in huius enarratione. Malachias aperte.) Obſcurius quidem, ſed tamen hic
quoq; uidetur ad Hebræam uocem alludere. Malachias ſonat angelus domini, uel annuncians do-
minum. Id enim eſt angeli, palàm annunciare Chriſtum. Et quadruplex.) Hoc ad Threnos, id
eſt lamentationes pertinet. Verum quoniam id paucis explicari non poteſt, qui uolet cognoſcere,
legat præfationem Hieronymi in Threnos Hieremiæ. Iſtæ partes.) Principium & finis. Cum
exordio.) Quoniam & hic multa fabulis ſimillima uideantur, niſi in ingenium incidant præparatum.
Et totius mundi philohiſtoricus.) Non dubium eſt, quin hic locus ſit deprauatus. Sunt qui legen-
dum putent, polyhiſtor. Id enim cognominis additum fuit Appioni grammatico, qui ſingularum gen
tium hiſtoriam contexuit. Autor Aulus Gellius libro quinto cap. 14. Aut certe polyhiſtoros, ne lon-
gius recedamus à ſcriptura. Polyhiſtor, ſiue polyhiſtoros Græce dicitur, q multa nouit ac memorat:
Præmiſit enim, temporum conſcius. Mihi potiſſimum arridet, ut legamus philiſtoros, id eſt cogno-
ſcendi cupidus. Sic enim audiuit à Gabriele, quia uir deſideriorum es. Danielis capite nono. Simo-
nides noſter.) Quoniã Dauid Lyricis uerſibus ſcripſit pſalmos, & ab alijs ſcriptos cecinit, recẽſet poẽ
tas Lyricos ethnicorum, ad quorum diſtinctionem Dauid Simonidem noſtrum uocat. Serenus.)
Hic Gordiani iunioris præceptor fuit. Cuius mentionem fecit Spartianus in Caracallo, & Macro-
bius libro Saturnal. tertio. Ferunt & hodie extare nonnulla illius carmina. Reliqui Lyrici noti ſunt.
Ab inferis ſuſcitat.) Alluſit ad id quod eſt in pſalmo quinquageſimo ſexto: Exurge gloria mea, ex
9 urge pſalterium & cithara, exurgam diluculo. Solomon pacificus.) Nam hoc Hebreis ſonat. Et
amabilis dñi.) Id enim Hebræis ידידיה iedidia ſignificat, quod nomẽ Solomoni à Nathã impoſitum
eſt, ut habetur 2. Reg. 12. Epithalamiũ.) Ideſt carmẽ nuptiale. Significat aũt cãticũ myſticũ. Paralip.)

C Græce ſonat omiſſorum,ſiue prætermiſſorū. ἐπιτομή.) Ideſt compendiū, ſiue abbreuiatio. Adiu-
tor uidel.& cōſol.) Rurſum exponit Hebræa nomina. In unum uolumen.) Apud Hebræos Eſdræ
& Neemiæ ſermones in unum uolumen coartantur,ut teſtatur Hieronymus in præfatione in Eſdrā,
ubi quæ tertio & quarto referuntur,ſomnia uocat.Itaq; duos primos libros unum faciūt Hebræi, re-
liquos duos nō recipiunt. Scio quod neſcio.) Ambiguis uerbis explicuit Socratis ſentētiam.Quod
hic coniunctio eſt,non nomen.Senſus eſt:hoc tantū ſcio,quod ſum neſcius. Octaua enim ad Heb.)
In alio loco dixit epiſtolam ad Hebræos nō recipi à Latinis,ſicut nec Apocalypſim à Græcis.Nunc
10 utrūq; complectitur eccleſiæ candor. Pro fugitiuo.) Pro Oneſimo. Hermagorę timiditate.) Nō-
nulli codices habent tumiditate.Vterq; ſenſus eſt tolerabilis.Hermagoras rhetor erat,quē citat aliquo
ties M.Tullius in opere de inuentione. Auaro tam.) Senecæ dictū eſt,quod unū citat Gellius tanq;
bene dictū. Totus mūdus.) Mundus hic ſignificat ſupellectilem repoſitam, unde & mundū mulie-
brem dicimus.Totum integrum dixit. Scilicet niſi tu.) Scilicet hic ironiam habet.

ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

Præfatio in pentateuchum,qua reddit rationem,quo conſilio poſt æditionem Septuaginta, uetus teſtamentum ex Hebræorum uoluminibus latine uerterit.

HIERONYMI IN PENTATEVCHVM MOSI PRAEFATIO.

DEſiderij mei deſideratas accepi epiſtolas, qui quodam præſagio futurorum cum
Daniele ſoritus eſt nomen,obſecrantis ut translatum in Latinam linguam de He-
bræo ſermone Pentateuchum,noſtrorum auribus traderem. Periculoſum opus
certe & obtrectatorum meorum latratibus patens:qui me aſſerunt in Septuagin-
1 ta interpretum ſugillationem,noua pro ueteribus cudere:ita ingenium quaſi uinum proban-
tes:cum ego ſæpiſſime teſtatus ſim,me pro uirili portione in tabernaculo dei offerre quæ poſ-
ſim, nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. Quod ut auderem, Origenis me ſtudium
D prouocauit, qui æditioni antiquæ, translationem Theodotionis miſcuit, aſteriſco & obelo,
opus omne diſtinguēs:dum aut illuceſcere facit,quæ minus ante fuerant:aut ſuperflua quæq;
iugulat & confodit, maxime quæ euangeliſtarum & apoſtolorum autoritas promulgauit.
In quibus multa de ueteri teſtamento legimus,quæ in noſtris codicibus non habentur: ut eſt
illud: Ex Aegypto uocaui filium meum: Et,quoniam Nazaræus uocabitur: Et, uidebunt in
quem cōpunxerunt:Et,flumina de uentre eius fluēt aquæ uiuæ:Et, quæ nec oculus uidit, nec
auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderunt,quæ præparauit deus diligentibus ſe: & multa
2 alia quæ propriū σύνταγμα deſiderant.Interrogemus ergo eos,ubi hæc ſcripta ſint: & cum di-
cere non potuerint,de libris Hebraicis proferamus.Primum teſtimonium eſt in Oſee: ſecun-
dum in Eſaia:tertium in Zacharia:quartum in prouerbijs:quintum æque in Eſaia,quod mul-
ti ignorantes,apocryphorum deliramenta ſectātur:& Hiberas nænias libris authenticis præ-
ferunt.Cauſas erroris non eſt meum exponere.Iudæi prudenti factum dicunt eſſe conſilio,
ne Ptolemæus unius dei cultor etiam apud Hebræos duplicem diuinitatem deprehenderet.
Quod maxime idcirco faciebāt:quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Deniq; ubicunq;
ſacratum aliquid ſcriptura teſtatur de patre & filio & ſpiritu ſancto,aut aliter interpretati ſunt,
aut omnino tacuerunt:ut & regi ſatisfacerent,& arcanum fidei non uulgarent. Et neſcio quis
primus autor,ſeptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio ſuo extruxerit,quibus diuiſi,eadem
3 ſcriptitarint:cum Ariſteas eiuſdem Ptolemæi ὑπερασπιστής, & multo poſt tempore Ioſephus ni-
hil tale retulerint: ſed in una baſilica congregatos,contuliſſe ſcribant,non prophetaſſe. Aliud
eſt enim uatē,aliud eſt eſſe interpretem.Ibi ſpiritus uentura prædicit,hic eruditio & uerborum
copia,ea quæ intelligit transfert.Niſi fortè putandus eſt Tullius Oeconomicum Xenophon-
tis,& Platonis Protagoram:& Demoſthenis pro Cteſiphonte,afflatus rhetorico ſpiritu tran-
ſtuliſſe.Aut aliter de eiſdem libris per Septuaginta interpretes: aliter per apoſtolos ſpiritus
ſanctus teſtimonia texuit: ut quod illi tacuerunt: hi ſcriptum eſſe mentiti ſint. Quid igitur?
Damnamus ueteres? Minime, ſed poſt priorum ſtudia, in domo domini quod poſſumus,
laboramus.Illi interpretati ſunt ante aduentum Chriſti, & quod neſciebant, dubijs protule-

re ſen

A re ſententijs:nos uero poſt paſſionem & reſurrectionem eius,non tam prophetiam, quàm hi-
ſtoriam ſcribimus. Aliter enim audita,aliter uiſa narrantur. Quod melius intelligimus,melius
& proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator auſculta,nõ damno,non reprehendo Septua-
ginta,ſed confidẽter cunctis illis apoſtolos præfero. Per iſtorum os mihi Chriſtus ſonat,quos
ante prophetas inter ſpiritalia chariſmata poſitos lego,in quibus ultimum penè gradum in-
terpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos contra me concitas? Sicu
bi in trãslatione tibi uideor errare,interroga Hebræos:diuerſarum urbium magiſtros cõſule.
4 Quod illi habent de Chriſto,tui codices non habent. Aliud eſt, ſi contra ſe poſtea ab apoſto-
lis uſurpata teſtimonia probauerunt,& emendatiora ſunt exemplaria Latina quàm Græca,&
Græca quàm Hebraica. Verum hæc contra inuidos. Nunc te precor Deſideri chariſſime, ut
me quia tantum opus ſubire feciſti,& à Geneſi exordiũ capere,orationibus iuues,quo poſſim
eodem ſpiritu quo ſcripti ſunt libri,in Latinum eos transferre ſermonem.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 ET ita ingenium quaſi uinum probantes.) Alluſit ad id quod Horatius taxat eos, qui li-
bros annis æſtimant non ſuis meritis. Nam uina meliora redduntur ætate: libri non item.
Ita & Iuuenalis. Atque uni cedit Homero propter mille annos. Pro uirili portione.)
Virili, non à uiro dictum uidebatur, ſed à uiribus, niſi reclamaret primæ ſyllabæ quanti-
tas:quandoquidem perinde ſonat, quaſi dicas, pro modo uirium. Dicimus & pro parte uirili, non-
nunquàm pro uirili,ut ſubaudias parte. Aſteriſco & obelo.) Aſteriſco legẽdum eſt. Eſt enim,Græ
cis diminutiuum nomen, ſicut ἀνθρωπίσκος & νεανίσκος, ab ἀστὴρ, ſtella, quaſi dicas ſtellula. ὀβελὸς gladij
ſeu teli genus eſt, figura ueru. Brito ille Minorita belle interpretatur Aſtericum,ab aſter, quod eſt
2 ſtella, & ycon imago, uel ſignum. O impudentiam fuſtuario dignam. Nec in cor hominis aſcen-
dit.) Græcis eſt aſcenderunt: quemadmodum plenius docuimus in Annotationibus, quas ædidi-
mus in nouum teſtamentum recognitum. Proprium ſyntagma.) Id eſt uolumen,à συντάττω com-
pono: Rurſus hic occurrit eximius ille Brito, Syntagma,inquit,idem eſt quod dogma, idq; graui ni-
B mirum autore Huguitione. Alij dicunt, inquit, quod taſſo eſt ordino,inde taſſus ſiue taxus maſculi-
ni generis,& tagma neutri generis. O doctores,ô ſeculum infelix,ô deploranda ingenia, quæ in hu-
ius generis autoribus optimos annos peſſime collocant. Apocryphorum deliramenta.) κρύπτω
occulto, ἀπόκρυφον reconditum ſiue occultum, quod ea non legerentur publicitus, ſed priuatim ac
domi, pro ſuo cuiuſq; animo. Ab apos,inquit Brito,quod eſt de,& cryſis ſecretum, quaſi de nume-
ro ſecretorum: uel ab apo, quod eſt procul, & cryſis iudicium, quaſi longe à iudicio. Hiberas næ-
nias.) Ita ſubinde Hieronymus appellat portentoſas nugas, quod apud Hiberos magica miracula
narrarentur,ut apud Theſſalos. Quia in Platonis dogma cadere uidebatur.) Id pertinet ad illud
quod dixit. Ex Aegpyto uocaui filium meum. Nam Plato in Timæo deos facit incorporeos & im-
mortales,& horum filios dæmones, immortales & ipſos, ſed corporeos, quorum opificio condi-
tus ſit hic mundus. Cæterum quæ recenſet hoc loco Brito,de noy & Thugathon, & anima mundi,
mera ſunt ſomnia,& ut maxime uera ſint, ne tantulum quidem faciunt ad hunc locum. Mendacio
ſuo extruxerit.) Auguſtinus nonnihil tribuit huic hiſtoriæ,& item Hilarius,quod nihil addi uellent
3 Septuaginta. Eiuſdem Ptolemæi hyperaſpiſtes.) ὑπερασπιστὴς, id eſt ſatelles & protector, à clypeo,
cuius obiectu, ſatellites tegunt corpora principum. Feſtiuiter autem uocat defenſorem regis, ſatelli-
tem. Hyperaſpiſtes,inquit Hugo cardinalis undiquaq; ſui ſimilis,eſt fidelis interpres: ipſe parum fi-
delis interpres, ab hyper, quod eſt ualde, & piſtis fides, ſed aſſem interim donat pauperibus. Et ne
quid addubites, probat teſtimonio Ioannis, nardi piſtici precioſi. Nefas autem non habere fidem
euangelio. Et tamen ſi hoc parum probatur, eſt altera interpretatio non minus lepida. Hyperaſpi-
ſtes,inquit,eſt notarius,ab hyper,quod eſt ſuper:& piſtan,aſſiſtens. Hæc non referrem, niſi conduce-
ret in commune,notari ſcriptorum huiuſmodi non dicam imperitiam,ſed impudentem arrogantiam,
perinde quaſi pecudibus, aut truncis ſcribant non hominibus, ut poſthac qui ſacræ theologiæ ſcien-
tiam amant, ex bonis eam hauriant autoribus. Oeconomicum Xenophontis.) Liber eſt de ad-
miniſtranda re domeſtica. Liber extat, translatio Tulliana perijt. Platonis Pythagoram.) Prota-
goram legendum eſt non Pythagoram,quod hoc titulo nullus ſit liber Platonis. Illo extat elegantiſ-
4 ſimus dialogus aduerſus Sophiſtas,quanquàm & hic à Cicerone uerſus intercidit. Aliud eſt ſi con-
tra ſe.) Hunc locum inſuliſſime citat gloſſematarius, quiſquis is fuit, in decretis potificum, diſtin-
ctione nona, cap. Vt ueterum librorum, putans Hieronymum uere ſenſiſſe, Græcorum exemplaria
emẽdatiora eſſe quàm Hebræa,& Latina emendatiora quàm Græca. Et hunc nodum multis mo-
dis diſſoluit, nugaciſſime nugans in re non intellecta, uel dic, uel dic, uel dic. Tantúm ne eſt iſtis au-
toritatis,ut cum rem prorſus non intelligant: tamen illis ius ſit quicquid lubitum fuerit dicere? Nam

C Hieronymus inducit hoc uelut ἀδύνατον & dictu abſurdum, quo magis refellat, quod iſti uolebant.
Nec,aliud eſt,recte interpretatur Carrenſis,aliud genus defenſionis: imò quod Cicero dicere ſolet,
niſi forte,hic ſuo more dicit, aliud eſt: ueluti ſi dicas, diuitiæ non reddunt hominem beatum, niſi for-
tè mentitus eſt Chriſtus,qui pauperes beatos appellat. Quid enim abſurdius, quàm dicere hæc ab
Septuaginta probata,quæ poſt Septuaginta dicta ſint ab apoſtolis? Quod ſi uere ſenſit Hierony-
mus, id quod interpres ille ſomniat, quæ tandem inſania fuit hoc laboris ſuſcipere? Verum hæc ab-
ſurdiora ſunt quàm ut refelli mereantur,& tamen haud indigna uidentur, quæ à magnis doctoribus
magno ſupercilio doceantur in ſcholis publicis.

ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

Refellit calumnias æmulorum:& hoc opere confecto pollicetur ſeſe ad intermiſſam prophetarum
interpretationem rediturum.

HIERONYMI IN IOSVE PRAEFATIO.

TAndem finito Pentateucho Moyſi,uelut grandi ſœnore liberati, ad Ieſum filium
Naue manum mittamus,quem Hebræi Ioſue Ben Nun,id eſt Ioſue filium Nun
uocant: & ad Iudicum librum, quem Sophtim appellant:ad Ruth quoq; & He-
2 ſter quos eiſdem nominibus efferunt. Monemusq; lectorem,ut ſyluam Hebrai-
corum nominum & diſtinctiones per membra diuiſas, diligens ſcriptor conſeruet, ne & no-
ſter labor & illius ſtudium pereat. Et ut in primis,quod ſæpe teſtatus ſum, ſciat me non in re-
prehenſionem ueterum noua cudere,ſicut amici mei criminãtur:ſed pro uirili portione, offer-
re linguæ meæ hominibus, quos tamen noſtra delectant: ut pro Græcorum ἑξαπλοῖς,,quæ &
3 ſumptu & labore maximo indigent, æditionem noſtram habeant. Et ſicubi in antiquorum
uoluminum lectione dubitarint:hæc illis conferentes,inueniant quod requirunt:maxime cũ
apud Latinos tot ſint exemplaria quot codices: & unuſquiſq; pro arbitrio ſuo: uel addiderit,
uel ſubtraxerit quod ei uiſum eſt: & utiq; non poſſit uerum eſſe quod diſſonat. Vnde ceſſet
arcuato uulnere contra nos inſurgere ſcorpius: & ſanctum opus uenenata carpere lingua, uel
ſuſcipiens ſi placet,uel contemnens ſi diſplicet,memineritq; illorum uerſuum: Os tuum abun
dauit malicia,& lingua tua concinnabat dolos: ſedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, &
D aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti & tacui. Exiſtimaſti inique quod
ero tui ſimilis,arguam te & ſtatuam contra faciem tuam. Quæ enim audientis uel legentis uti-
litas eſt,nos laborando ſudare, & alios detrahendo laborare, dolere Iudæos quod calumni-
andi eis & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio: & eccleſiæ homines id deſpicere,imò lace-
rare,unde aduerſarij torqueantur? Quod ſi uetus eis tantum interpretatio placet,quæ & mihi
non diſplicet:& nihil extra recipiendum putant:cur ea quæ ſub aſteriſcis & obelis uel addita
ſunt uel amputata,legunt & negligunt? Quare Danielem iuxta Theodotionis traditionem
eccleſiæ ſuſceperunt? Cur Origenem mirantur & Euſebium Pamphili cunctas æditiones ſi-
militer differentes? Aut quæ fuit ſtulticia:poſtq; uera dixerint,proferre quæ falſa ſunt? Vnde
autem in nouo teſtamento probare poterunt aſſumpta teſtimonia quæ in libris ueteribus
non habentur? Hæc dicimus: ne omnino calumniantibus tacere uideamur. Cæterum poſt
ſanctæ Paulæ dormitionem, cuius uita uirtutis exemplum eſt, & hos libros quos Euſtochio
uirgini Chriſti negare non potui:decreuimus dum ſpiritus hos regit artus, prophetarum ex-
planationi incumbere,& omiſſum iamdiu opus,quaſi quodam poſtliminio repetere: præſer-
tim cum & admirabilis ſanctusq; uir Pammachius hoc idem literis flagitet:& nos ad patriam
feſtinantes,mortiferos Sirenarum cantus ſurda debeamus aure tranſire.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 FInito Pentateucho.) πέντε quinq;, τεῦχος uolumen, quod ea pars quinq; conſtet uolumi-
nibus. Grandi fœnore.) Id eſt debito ſiue ære alieno, quod mora temporis augetur.
Ioſue Ben Nun.) Ben בן filius. Filium Nun dixit ad differentiam Ioſue filij Ioſedech ſacer
dotis. Quem Sophtim.) Sophet שופט iudex eſt, ſophtim שופטים iudicum. Iiſdem
2 nominibus.) Nimirum Iudicum communi titulo. Vt ſyluam Hebraicorum nominum.) Materiam
rudem & temere congeſtam, Latini ſyluam uocant, ducta metaphora à materijs arborum. Et hic
nugatur Carrenſis, quanquam ubi non facit idem? Per membra diuiſas.) κῶλα ſentit. Siquidem
omnis

A omnis oratio diſtinguitur κώλοις, κόμμασιν & περιόδοις. Carrenſis membra interpretatur capitula.
Pro Græcorũ hexaplis.) Origenes compoſuit opus, in quo per ſingulas columnas digeſſit uarias
3 æditiones, ſic ut prima haberet Hebræa ſuis literis. Secunda, eadem Græcis literis, tertia, Aquilæ ædi-
tionem, quarta Symmachi, quinta Septuaginta, ſexta Theodotionis. Qua de re dictum eſt nobis
aliàs. Ad patriam feſtinantes.) Alluſit ad fabulam Vlyſſis Ithacam properantis.

ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

Omnium ſacræ ſcripturæ uoluminum uelut indicem facit, numerum & ordinem indicans, quæ primæ notæ ſint, quæ hagiographa, quæ apocrypha & extra canonem. At hodie recepta ſunt in canonem quæ tum in canone non erant.

HIERONYMI IN LIBRVM REGVM PRAEFATIO.

VIginti & duas literas eſſe apud Hebræos, Syrorũ quocꝫ lingua & Chaldæorum
teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt. Nam & ipſi uiginti duo ele-
menta habent eodem ſono: ſed diuerſis characteribus. Samaritani etiam pen-
tateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepan
tes. Certumq́ꝫ eſt, Eſdram ſcribam legiſq́ꝫ doctorem, poſt captam Hieroſolymam, & inſtau-
rationem templi ſub Zorobabel, alias literas reperiſſe, quibus nunc utimur: cum ad illud uſqꝫ
tempus ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. In libro quocꝫ Nume-
1 rorum hæc eadem ſupputatio, ſub leuitarum ac ſacerdotum cenſu myſtice oſtenditur. Et no-
men domini tetragrammaton in quibuſdã Græcis uoluminibus uſqꝫ hodie antiquis expreſ-
ſum literis inuenimus. Sed & pſalmi triceſimuſſextus & centeſimuſdecimus & centeſimuſun-
decimus: & centeſimuſdecimuſoctauus, & centeſimuſquadrageſimuſquartus, quanquàm di-
uerſo ſcribantur metro: tamen eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Hieremiæ lamentatio-
nes, & oratio eius: Salomonis quocꝫ in fine Prouerbia ab eo loco in quo ait: Mulierem for-
tem quis inueniet? eiſdem alphabetis uel inciſionibus ſupputantur. Porrò quincꝫ literæ du-
2 plices apud Hebræos ſunt: caph, men, nun, phe, ſade. Aliter enim ſcribuntur per has prin-
cipia, medietateſq́ꝫ uerborum, aliter fines. Vnde & quincꝫ à pleriſqꝫ libri duplices æſtimãtur:
B Samuel, Malachim, Dibre haiomim: Eſdras, Hieremias cum Cinoth: id eſt lamentationi-
bus ſuis. Quomodo igitur uigintiduo elementa ſunt per quæ ſcribimus Hebraice omne quod
loquimur: & eorum initijs uox humana comprehenditur: ita uigintiduo uolumina ſuppu-
tantur: quibus quaſi literis & exordijs, in dei doctrina tenera adhuc & lactens uiri iuſti erudi-
tur infantia. Primus apud eos liber uocatur Breſchith, quem nos geneſim dicimus. Secun-
3 dus Elle ſmoth: qui Exodus appellatur. Tertius uaiikra: id eſt Leuiticus. Quartus uaiedabber,
4 quem Numeri uocamus. Quintus elle hadborim: qui Deuteronomium prænotatur. Hi
ſunt quincꝫ libri Moyſi: quos proprie thora: id eſt legem appellant. Secundum propheta-
rum ordinem faciunt, & incipiunt ab Ieſu filio Naue, qui apud illos Ioſue ben Nun dicitur.
Deinde ſubtexunt ſophtim, id eſt Iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth: quia in
diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria. Tertius ſequitur Samuel, quem nos regnorum
primum & ſecundum dicimus. Quartus Malachim, id eſt regum, qui tertio & quarto regno
rum uolumine continetur. Meliuſq́ꝫ multo eſt Malachim, id eſt regum, quàm malachoth,
id eſt regnorum dicere. Non enim multarum gentium regna deſcribit: ſed unius Iſraëlitici
populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus eſt Eſaias. Sextus Hieremias. Septimus
Ezechiel. Octauus, liber duodecim prophetarum, qui apud illos uocatur there aſar. Tertius
5 ordo hagiographa poſſidet. Et primus liber incipit ab Iob. Secundus à Dauid, quem quincꝫ
inciſionibus & uno pſalmorum uolumine comprehendunt. Tertius eſt Salomon: tres libros
6 habens: Prouerbia quæ illi parabolas, id eſt misle appellant. Quartus Eccleſiaſten: id eſt co-
eleth. Quintus eſt canticum canticorum, quem titulo ſir aſirim appellant. Sextus eſt Daniel.
7 Septimus dibre haiomin, id eſt uerba dierum, quod ſignificantius χρονικὸν totius diuinæ hiſto-
riæ poſſumus appellare: qui liber apud nos Paralipomenon primus atqꝫ ſecũdus inſcribitur.

C Octauus Eſdras: qui & ipſe ſimiliter apud Græcos & Latinos in duos libros diuiſus eſt. No-
nus Heſter. At ita fiunt pariter ueteris legis libri uigintiduo: id eſt, Moyſi quinq;, & prophe-
tarum octo: hagiographorum nouem, quanquàm nonnulli Ruth & Cinoth inter hagio-
grapha ſcriptitent: & hos libros in ſuo putent numero ſupputandos: ac per hoc eſſe priſcæ le-
gis libros uigintiquatuor, quos ſub numero uigintiquatuor ſeniorum, Apocalypſis Ioannis
inducit, adorantes agnum, & coronas ſuas proſtratis uultibus offerentes, ſtantibus coram
quatuor animalibus oculatis ante & retro: id eſt in præteritum & in futurum reſpicientibus,
& indeſeſſa uoce clamantibus: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus omnipotens, qui erat
& qui eſt, & qui uenturus eſt. Hic prologus ſcripturarum quaſi galeatum principium, omni-
bus libris quos de Hebræo uertimus in Latinum, conuenire poteſt: ut ſcire ualeamus quic-
quid extra hos eſt, inter apocrypha eſſe ponendum. Igitur ſapientia quæ uulgo Salomonis
inſcribitur: & Ieſu filij Sirach liber, & Iudith & Tobias & Paſtor, non ſunt in canone. Ma-
8 chabæorum primum librum Hebraicum reperi. Secundus Græcus eſt: quod ex ipſa quo-
que phraſi probari poteſt. Quæ cum ita ſe habeant: obſecro te lector, ne laborem meum re-
prehenſionem exiſtimes antiquorum: in templo dei offert unuſquiſq; quod poteſt. Alij au-
rum, argentum, & lapides precioſos: alij byſſum & purpuram & coccum offerunt & hiacyn-
thum. Nobiſcum bene agitur, ſi obtulerimus pelles & caprarum pilos. Et tamen Apoſtolus
contemptibiliora noſtra magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo,
& per ſingulas ſpecies eccleſiæ præſentis futuræq; diſtinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardo-
remq; ſolis & iniuriam imbrium ea quæ uiliora ſunt prohibent. Lege ergo primum Samuel
& Malachim meum. Meum, inquam, meum. Quicquid enim crebrius uertendo & emendan
do ſollicitius & didicimus & tenemus, noſtrum eſt. Et cum intellexeris quod antea neſciebas:
uel interpretem me exiſtimato, ſi gratus es: uel paraphraſten, ſi ingratus. Quanquàm mihi
omnino conſcius non ſim, mutaſſe me quippiam de Hebraica ueritate. Certe ſi incredulus
D es, lege Græcos codices & Latinos, & confer cum his opuſculis quæ nuper emendauimus, &
ubicunq; diſcrepare inter ſe uideris, interroga quemlibet Hebræorum cui magis accommo-
9 dare debeas fidem, & ſi noſtra firmauerit, puto quod eum non exiſtimes coniectorem: ut in eo
dem loco mecum ſimiliter diuinauerit. Sed & uos famulas Chriſti rogo quæ domini diſcum-
bentis precioſiſſima fidei myrrha ungitis caput, quæ nequaquàm ſaluatorem quæritis in ſe-
pulchro, quibus iam ad patrem Chriſtus aſcendit: ut contra latrantes canes, qui aduerſum
me rabido ore deſæuiunt, & circumeunt ciuitatem, atq; in eo ſe doctos arbitrantur, ſi alijs de-
trahant, orationum ueſtrarum clypeos opponatis. Ego ſciens humilitatem meam: illius ſem-
per ſententiæ recordabor: Dixi cuſtodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea. Po-
ſui ori meo cuſtodiam: cum conſiſteret aduerſum me peccator. Obmutui & humiliatus ſum,
& ſilui à bonis.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 LEuitarum ac ſacerdotum cenſu.) Quod horum uiginti duæ familiæ cenſeantur. Et no-
men domini tetragrammaton.) Quod hiſce quatuor ſcribebatur literis, יהוה Alpha-
betis uel inciſionibus.) Commata ſentit, quibus diſtinguitur oratio, quemadmodum &
colis. Carrenſis homo ſuauiſſimus, inciſiones interpretatur literas. Idq; probat carmine
2 Naſonis: Verbaq; correctis incidere talia ceris. Apud Hebræos duplices ſunt.) Hoc eſt duplici fi-
gura. Nam caph in principio medioq; dictionis ſcribitur hac forma כ, in fine hac ך. Mem in fine
hoc modo ם, alibi ſic מ. Nun in fine notatur hoc pacto ן, in alijs locis ſic נ. Phe in calce hanc habet fi-
guram ף, in cæteris hanc פ. Sade in fine pingitur hoc typo ץ, alijs in locis hoc צ. Malachim Dibre
haiomim.) Id eſt regum ac uerba dierum, מֶלֶךְ melech, rex, דָּבָר dabar, uerbum. יוֹם iom, dies. Cum
3 Cinoth.) קִינוֹת, Cinoth lamentationes. Vocatur Breſith.) בְּרֵאשִׁית, id eſt, in principio. Hanc uo-
cem Hilarius ait tria ſignificare Hebræis, in principio, in capite, & in filio. Notant enim librum pri-
mis uocibus unde liber incipit. Secundus ueelle ſmoth.) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, id eſt, & hæc ſunt nomina.
Nam id exordium Exodi. Cæterum ἔξοδος exitus eſt Latinis. Tertius Vaiikra.) וַיִּקְרָא, id eſt, &
4 uocauit. Sic enim incipit Leuiticus. Quartus Vaiedabber.) וַיְדַבֵּר, & locutus eſt. Hoc initium li-
bri Numerorum. Quintus Elle hadbarim.) אֵלֶּה הַדְּבָרִים, hæc ſunt uerba. His uerbis exorditur
Deuterono

A Deuteronomium.Porrò Δευτερονόμιον Græcis perinde ſonat, quaſi dicas ſecunda lex,aut poſterior lex.
Qui apud illos uocatur There aſar.) תְּרֵי עֲשַׂר, id eſt, duodecim.Nam There duo ſunt,& aſar de-
5 cem. Tertius ordo hagiographa poſſidet.) ἁγιόγραφα,id eſt ſancta ſcripta,ſiue ſanctorum ſcripta,quę
proximæ ſint autoritatis:cum illa tribuantur deo,hæc ſanctis. Quinque inciſionibus.)Id eſt diſtin
ctionibus,quas Græce uocant τμήματα, nos uulgò partes. Quæ illi parabolas.) παραβολὴ ſimilitu-
do ſiue collatio,ut Cicero uertit,à παραβάλλω confero,cum ſententia metaphoræ inuolucro conueſti-
6 tur.Eam Hebræi uocāt misle,מִשְׁלֵי. Quartus Eccleſiaſten.) ἐκκλησιαστὴς Græce cōcionator, hoc eſt
qui loquitur apud populum,à nomine ἐκκλησία concio,unde ἐκκλησιάζειν,& hinc uerbale nomen eccle-
ſiaſtes.Hebræis dicitur קֹהֶלֶת coëleth. Quem titulo Sirha ſirim.) שִׁיר, ſir cantio, שִׁירִים Sirim
cantionum,ut eximium cāticum intelligas iuxta proprietatem Hebræi ſermonis. Quod ſignifican
7 tius chronicon.) χρόνος tempus, χρονικὰ uocant Græci quæ Latini annales,cum res digeſta temporibus
recenſetur. Apud nos Paralipomenon.) παραλειπομένων,id eſt omiſſorum.Eſt hoc titulo liber Xeno
phontis. Quaſi galeatum principium.)Opinor quod in ſummis malis, & in capite poni ſoleat ga-
8 lea. Tobias & Paſtor.)Tobias extat,Paſtor nuper emerſit in lucem. Ex ipſa phraſi.)Id eſt dictio-
ne,ſiue genere ſermonis.φράζω dico, φράσις dictio, hoc eſt, quicquid ad inſtructam orationem perti-
net. Vide lector, ut Hieronymus ſtili argumento potiſſimum colligit librum non eſſe Hebræum.
Sunt enim qui ſtili indicio parum tribuunt. Vel paraphraſten ſi ingratus.)Paraphraſis eſt interpre
tandi genus liberius,cum à uerbis autoris diſceditur,& ita ſententia redditur, ut aliquid addas & de
tuo,nonnulla dilucidius dicas,quædam exponens interim,ut Themiſtius Paraphraſtes erat Ariſtote-
9 lis. Aeſtimes coniectorem.)Coniectores,diuinorum genus eſt,qui ex coniecturis futura quædam
aut arcana proferunt.

ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

In nonnullis codicibus ex fragmento primæ præfationis,cuius initium:Tantus ac talis:& hac epi-
ſtola,neſcio quis unam conflauerat præfationem,& artifex connexuerat:per ſed interiectum.

DIVI HIERONYMI IN LIBRVM PARALIP. PRAEFATIO.

1 SI Septuaginta interpretum pura & ut ab eis in Græcum uerſa eſt, æditio perma
B neret,ſuperflue me Chromati epiſcoporum ſanctiſſime atque doctiſſime impel
leres,ut Hebræa uolumina Latino ſermone transferrem. Quod enim ſemel au-
res hominum occupauerat,& naſcentis eccleſiæ roborauerat fidem: iuſtum erat
etiam noſtro ſilentio comprobari,nunc uero cum pro uarietate regionum, diuerſa ferantur
exemplaria, & germana illa antiquaq; translatio corrupta ſit atq; uiolata:noſtri arbitrij pu-
tas aut è pluribus iudicare quid uerum ſit:aut nouum opus in ueteri opere cudere: illudenti-
busq; Iudæis cornicum(ut dicitur)oculos configere.Alexandria & Aegyptus in Septuagin-
ta ſuis Eſychiū laudat autorē.Conſtantinopolis uſq; Antiochiam Iuliani martyris exempla-
ria probat.Mediæ inter has prouinciæ,Palæſtinos codices legunt,quos ab Origene elabora
tos Euſebius & Pamphilus uulgauerūt. Totusq; orbis hac inter ſe trifaria uarietate compu-
2 gnat.Et certe Origenes non ſolum exempla compoſuit quatuor æditionum,è regione ſingu
la uerba deſcribens,ut unus diſſentiens,ſtatim cæteris inter ſe conſentientibus arguatur: ſed
quod maioris audaciæ eſt,in æditione Septuaginta Theodotionis æditionē miſcuit,aſteriſcis
uidelicet deſignans,quæ minus fuerant,& uirgulis quæ ex ſuperfluo uidebantur appoſita.Si
igitur alijs licuit non tenere,quod ſemel ſuſceperāt,& poſt Septuaginta cellulas, quæ uulgò
ſine autore iactantur,ſingulas cellulas aperuere,hocq; in eccleſijs legitur, quod Septuaginta
neſcierunt:cur me non ſuſcipiant Latini mei,qui inuiolata æditione ueteri,ita nouam condi-
di,ut laborem meum Hebræis,& quod his maius eſt,apoſtolis autoribus comprobem? Scri-
pſi nuper librū de optimo genere interpretandi,oſtendens illa de euangelio,Ex Aegypto uo
caui filium meū:Et,quoniā Nazaræus uocabitur:Et,uidebunt in quem cōpunxerūt:Et illud
apoſtoli:Quæ oculus non uidit,nec auris audiuit:& nec in cor hominis aſcenderūt,quæ præ
parauit deus diligētibus ſe:cæteraq; his ſimilia,in Hebræorum libris inueniri.Certe apoſtoli
& euangeliſtæ,Septuaginta interpretes nouerant,& unde eis hæc quæ in Septuaginta inter-
pretibus non habētur? Chriſtus dominus noſter,utriuſq; teſtamenti conditor,in euāgelio ſe-
cundum Ioannem:Qui credit,inquit,in me,ſicut dicit ſcriptura,flumina de uētre eius fluent

C aquæ uiuæ. Vtique ſcriptum eſt,quod ſaluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptum eſt: Se-
ptuaginta non habent:apocrypha neſcit eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendum eſt: unde
& dominus loquitur,& diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obtre-
ctatoribus meis tantum reſpondeo,qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes &
legentes in angulis:ijdem & accuſatores & defenſores,cũ in alijs probent quod in me repro-
bant:quaſi uirtus & uitium non in rebus ſit,ſed cum autore mutetur. Cæterum,memini ædi-
tionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuiſſe me noſtris, nec ini-
micum debere exiſtimari eorum,quos in conuentu fratrum ſemper ediſſero. Et quod nunc
dibre haiomim:id eſt uerba dierum interpretatus ſum:idcirco feci,ut inextricabiles moras &
ſyluam nominum,quæ ſcriptorum confuſa ſunt uitio,ſenſuumq́ barbariem,apertius & per
3 uerſuum cola digererem, mihimetipſi & meis iuxta Iſmeniam canens, ſi aures ſurdæ ſunt
cæterorum.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

PVra & ut ab eis in Græcum.) Tribuit nonnihil animo Chromatij,apud quem ſciebat ſan-
1 ctam eſſe Septuaginta autoritatem,nam aliàs aliter ſentit de ijſdem. Illudentibusq́ Iu-
dæis,cornicum ut dicitur oculos configere.) Prouerbium eſt apud Ciceronem & Ma-
crobium,dici ſolitum de ijs qui re uehementer ingenioſa prodita, efficiant ut cæteri nihil
ſcire uideantur. Nam ante à Iudæis in huiuſmodi rebus uelut oracula petebantur. At Hieronymus
2 ſua correctione præſtitit,ut nihil iam opus eſſet illos conſulere. Exemplaria compoſuit.) Nonnulli
codices habebant exempla. Ipſa uarietas mihi ſuſpicionem facit legendum eſſe hexapla: quæ prodidit
Origenes,ex diuerſis æditionibus. Canino dente.) Idem dictus eſt genuinus, medius inter planos
3 primores & molares. Per uerſuum cola.) κῶλον membrum,unde apparet ſingulos uerſus, ſingulis
colis finiri ſolere. Iuxta Iſmenium.) Ridiculum dictu,quod Hugo Carrenſis, ſiue quiſquis alius is
fuit,nam mihi ſubolet non unius hominis eſſe collectanea,ut in his arduis negocijs iuxta prouerbiũ,
ἀδελφὸς ἀδελφῷ παρεῖναι ſolet. Iſmenium fluuium facit, iuxta quem Orgia Bacchi ſolita ſint celebrari.
Aut ſi minus placet fluuius,ille philoſophum facit è fluuio,nimirum qua pollet autoritate. Cæterum
hiſtorię meminit Valerius Maximus libro rerum memorabilium tertio,capite ſeptimo. Antigenidas
D tibicen diſcipulo docto,ſed parum populo grato: Mihi,inquit,cane & muſis. Iſmeniam legendum eſt,
non Iſmenium.

ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

Oſtendit utilem eſſe Geographiam ad diuinæ ſcripturæ cognitionem. Duos Paralipomenon li-
bros,qui apud Hebræos unus eſt,cum Iudæo quodam Tyberiadenſi diligenter collatos reſtituit. Ex
Hebræorum uoluminibus addita,ſtellulis prænotauerat:ab Septuaginta interpretibus adiecta, obe-
liſcis ſignauerat.

AD DOMNIONEM ET ROGATIANVM IN LIBRVM PARALIP. PRAEFATIO.

1 QVomodo Græcorum hiſtorias magis intelligunt, qui Athenas uiderint: & ter-
tium Vergilij librum, qui à Troiade per Leucaten,& Acroceraunia ad Siciliam:
& inde ad oſtia Tyberis nauigauerint: Ita ſanctam ſcripturam lucidius intuebi-
tur,qui Iudæam oculis contemplatus ſit:& antiquarum urbium memorias loco-
rumq́ uel eadem uocabula,uel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum erucitiſſi-
mis Hebræorum hunc laborem ſubire:ut circũiremus prouinciam, quam uniuerſæ Chriſti
eccleſiæ ſonãt. Fateor enim mi Domnion & Rogatiane chariſſimi,nunq́ me in diuinis uolu-
minibus proprijs uiribus credidiſſe:nec habuiſſe opinionem meam: ſed ea etiam, de quibus
ſcire me arbitrabar,interrogare me ſolitum. Quãto magis de his,ſuper quibus anceps eram?
Deniq́ cum à me nuper literis flagitaſſetis:ut uobis Paralipomenon Latino ſermone tranſ-
ferrem,de Tyberiade quendam legis autorem,qui apud Hebræos admirationi habebatur,
2 aſſumpſi:& contuli cum eo à uertice(ut aiunt)uſq́ ad extremum unguẽ:& ſic cõfirmatus, au-
ſus ſum facere quod iubebatis. Libere enim uobis loquor. Ita in Græcis & Latinis codicibus
hic nominũ liber uitioſus eſt:ut nõ tam Hebræa q́ Barbara quædam & Sarmatica nomina
coniecta arbitrandũ ſit. Nec hoc Septuaginta interp̃tibus, qui ſpũ ſancto pleni, ea quæ uera
fuerunt tranſtulerant,ſed ſcriptorum culpæ aſſcribendũ,dum de emendatis inemendata ſcri-
ptitant:& ſæpe tria nomina,ſubtractis è medio ſyllabis,in unũ uocabulũ cogũt:uel è regione
unum

A unum nomen propter latitudinem ſuam in duo uel tria uocabula diuidunt. Sed & ipſæ ap-
pellationes,non homines(ut pleriq; exiſtimant)ſed urbes & regiones & ſaltus & prouincias
ſonant:& oblique ſub interpretatione & figura eorum quædam narrantur hiſtoriæ.De qui-
bus in Regnorū libro dicitur: Nónne ecce hæc ſcripta ſunt in libro uerborū dierum regum
Iuda?Quæ utiq; in noſtris codicibus non habentur.Hoc primum ſciendum,quod apud He
bræos libro Paralipomenon unus ſit & apud illos uocatus dibrehaiomim: id eſt uerba die-
rum,qui propter magnitudinem apud nos diuiſus eſt.Quod nonnulli etiam in Bruto Cice-
ronis dialogo faciunt:ut eum in tres partes ſecent,cum unus à ſuo autore ſit æditus. Deinde
etiam illud attendendum:quod frequenter nomina,non uocabula hominum, ſed rerum(ut
dixi)ſignificantias ſonant.Ad extremum:quod omnis eruditio ſcripturarum in hoc contine
tur:& hiſtoriæ quæ uel prætermiſſæ ſunt in ſuis locis,uel perſtrictæ leuiter, hic per quædam
uerborum compendia explicētur.Orationum itaq; ueſtrarum adiutus auxilio: miſi librum
beneuolis placiturum,tamen inuidis diſpliciturum eſſe non ambigo.Optima enim quæque
(ut ait Plinius)malunt contemnere pleriq; quàm diſcere. Si quis in hac interpretatione uo-
luerit aliquid reprehendere:interroget Hebræos:ſuam conſcientiam recolat: uideat ordinem
3 textumq; ſermonis:& tunc noſtro labori ſi potuerit detrahat. Vbicunq; ergo aſteriſcos, id
eſt,ſtellas,radiare in hoc uolumine uideritis:ibi ſciatis de Hebræo additum,quod in Latinis
codicibus non habetur.Vbi uero obelus,tranſuerſa ſcilicet uirga præpoſita eſt:illic ſignatur
quid Septuaginta interpretes addiderint:uel ob decoris gratiam,uel ob ſpiritus ſancti auto-
ritatem:licet in Hebræis uoluminibus non legatur.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 Quomodo Græcorum.)Hieronymo non ſatis erat nomina ſitusq; locorum ex Geographorum li
bris habere cognita,niſi luſtratis regionibus ſingula diligentius & oculis luſtraſſet. At hodie multis
B mei ſimilibus theologis,ſat eſt ſi tantum ſciant nomen eſſe loci:quanq; ſunt qui ex loco nonnunq; pe-
cudem reddant,tam ſupinus eſt huius partis contemptus. A Troiade per Leucaten.) Troias eſt
ipſa regio,in qua erat urbs Troia,eadem dicta Ilium & Teucria & Dardania. Leucate promonto-
rium eſt Epiri, quemadmodum & Acroceraunia,hinc dicta, quod ob celſitudinem crebro fulmine
tangantur. Vel eadem uocabula.)Et hinc ingentes nonnunquam tenebræ, quod eidem loco ſæpe-
numero quaterna aut ſena ſunt uocabula,ueluti Iebus,Salem,Hieruſalem,Hieroſolymæ,Aelia, eiuſ-
2 dem urbis uocabula ſunt. A uertice,ut aiunt,uſq; ad extremum unguem.)Ita totum hominem pro
uerbiali ſchemate ſignificamus,à ſummo uertice capitis uſq; ad extremos ungues pedum. Et Sar-
matica nomina.)Sarmatæ barbarie ſua nobiles olim erant,ut Thraces & Scythæ. Qui ſpiritu ſan-
cto pleni.)Hoc Hieronymus Domnionis ad quem ſcribit animo tribuere uidetur. Nam aliàs his
3 diuerſa ſcripſit, nec id uno ſane loco. Vbicunq; ergo aſteriſcos.)Quis hæc abſq; dolore legat, in-
telligens & Hieronymi uigilias & noſtram utilitatem in hac parte librariorum incuria periſſe? Nam
ſi quod hæc diſtinxit Hieronymus nihil ad rem pertinebat:ſtultus fuerat oportet,qui in re infrugife-
ra ſudandum putarit.Sin id ad ſcripturæ diuinæ ſynceritatem faciebat,impie fecerunt, qui notas hu-
iuſmodi ſuſtulere de uoluminibus. Vel ob ſpiritus ſancti autoritatem.) Et hoc illorum affectibus
ad quos ſcribit dediſſe uidetur Hieronymus.

ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

Duos Eſdræ & Neemiæ libros probat,qui apud Hebræos unico uolumine continentur: tertium
& quartum improbat.

HIERO. AD DOMN. ET ROGAT. IN ESDRAM ET NEEMIAM PRAEFATIO.

VTrum difficilius ſit facere quod poſcitis,an negare, necdum ſtatui. Nam neque
uobis aliquid imperantibus abnuere ſententiæ eſt,& magnitudo oneris impoſi-
ti ita ceruices premit:ut ante ſub faſce ruendum ſit,quàm leuandum. Accedunt
ad hoc inuidorum ſtudia: qui omne quod ſcribimus, reprehendendum putant.
Et interdum contra ſe conſcientia repugnante publice lacerant,quod occulte legunt: intan-
tum ut clamare compellar & dicere:Domine libera animam meam à labijs iniquis,& à lin-
gua doloſa. Tertius annus eſt, quod ſemper ſcribitis atque reſcribitis, ut Eſdræ librum &
Heſter uobis de Hebræo transferam:quaſi non habeatis Græca & Latina uolumina: aut
quicquid

C quicquid illud eſt quod à nobis uertitur:non ſtatim ab omnibus conſpuendum ſit. Fruſtra
autem(ut ait quidam)niti,neq; aliud fatigando,niſi odium quærere, extremæ dementiæ eſt.
Itaq; obſecro uos mi Domnion & Rogatiane chariſſimi,ut priuata lectione contenti, libros
1 non efferatis in publicum:nec faſtidioſis cibos ingeratis:uitetisq́; eorum ſupercilium: qui iu-
dicare tantum de alijs,& ipſe facere nihil nouerunt.Si qui autem fratrum ſunt quibus noſtra
non diſplicent:his tribuatis exemplar,admonentes ut Hebræa nomina(quorum grandis in
hoc uolumine copia eſt) diſtincte& per interualla tranſſcribant.Nihil enim proderit emen-
daſſe librum, niſi emendatio,librariorum diligentia conſeruetur. Nec quenquam moueat,
quod unus à nobis liber æditus eſt:nec apocryphorum tertij & quarti libri ſomnijs delecte-
ctur:quia & apud Hebræos Eſdræ Neemiæq́; ſermones in unum uolumen coartantur: &
quæ non habentur apud illos:nec de uigintiquatuor ſenibus ſunt procul abijcienda. Si quis
autem Septuaginta uobis oppoſuerit interpretes:quorum exemplaria uarietas ipſa lacerata
& inuerſa demonſtrat:nec poteſt utiq; uerum aſſeri quod diuerſum eſt:mittite eum ad euan-
gelia,in quibus multa ponuntur quaſi de ueteri teſtamento,quæ apud Septuaginta interpre
tes non habentur,uelut illud:Quoniam Nazaræus uocabitur:Et,ex Aegypto uocaui filium
meum:Et,uidebunt in quem compunxerunt:multaq́; alia, quæ latiori operi reſeruamus: &
quærite ab eo ubi ſcripta ſint.Cumq́; proferre non potuerit:uos legite de his exemplaribus
quæ nuper à nobis ædita,maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed ut ad compen-
dium ueniam:certe quod illaturus ſum,æquiſſimum eſt,ædidi aliquid quod non habetur in
Græco:aut aliter habetur quàm à me uerſum eſt? Quid interpretem laniant? Interrogent He
2 bræos:& ipſis autoribus translationi meæ,uel arrogent uel derogent fidem. Porrò aliud eſt
ſi clauſis,quod dicitur,oculis,mihi uolunt maledicere:& non imitantur Græcorum ſtudium
ac beneuolentiam:qui poſt Septuaginta translatores iam Chriſti euangelio coruſcante, Iu-
D dæos & Hebionitas legis ueteris interpretes:Aquilam uidelicet & Symmachum& Theodo
3 tionem,& curioſe legunt,& per Origenis laborem in exaplois eccleſijs dedicarunt. Quanto
magis Latini grati eſſe deberent,quod exultantem cernerent Græciam à ſe aliquid mutuari.
Primum enim magnorum ſumptuum eſt & infinitæ difficultatis, exemplaria poſſe habere
omnia:deinde etiam qui habuerint,& Hebræi ſermonis ignari ſunt,magis errabunt:ignoran
tes quis è multis uerius dixerit.Quod etiam ſapientiſſimo cuidam nuper apud Græcos acci-
dit:ut interdum ſcripturæ ſenſum relinquens, uniuſcuiuſq; interpretis ſequeretur errorem.
Nos autem qui Hebrææ linguæ ſaltem paruam habemus ſciẽtiam:& Latinus nobis utcun-
q; ſermo non deeſt:& de alijs magis poſſumus iudicare:& ea quæ ipſi intelligimus in noſtra
lingua promere.Itaq; licet hydra ſibilet:uictorq́; Sinon incendia iactet:nunquàm meum(iu-
uante Chriſto)ſilebit eloquium:etiam præciſa lingua balbutiet. Legant qui uolunt, qui no-
lunt,abijciant.Euentilent apices:literas calumnientur.Magis ueſtra charitate prouocabor ad
ſtudium,quàm illorum detractione & odio deterrebor.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 Vitetisq́; eorum ſupercilium.)Supercilium faſtuoſam arrogãtiam dixit.Mire uero taxauit quo-
rundam mores,qui uelut è ſublimi pronunciant de ſcriptis aliorum tanq; Areopagitæ, neque
quicquam illis ſatisfacit,cum ipſi neq; poſſint quicquam ædere ſi uelint, neq; uelint ſi poſſint. Nec
apocryphorum tertij & quarti.)Mirum cum Hieronymus tertium & quartum Eſdræ librum inter
apocrypha numeret,& quod in eis ſcriptum eſt ſomnia uocet,quî factum ſit,ut ijdem nunc citra di-
ſcrimen ullum legantur à nobis. Quæ latiori operi.)Nimirum libro de optimo genere interpretã-
2 di. Porrò aliud eſt.)Eadem eſt ſermonis forma quam annotauimus in ſecunda præfatione.
Clauſis quod dicitur oculis.)Quod eſt Andabatarum,quemadmodum latius explicuimus in Chi
3 liadibus noſtris in prouerbio Andabatæ. Et Hebionitas.) Hæreticos, ſemijudæos,& ſemichriſtia-
nos. Et per Origenis laborem in ἐξαπλοῖς.) In quibuſdam uetuſtis non erat in exaplis, ſed exaplis.
Dedicarunt eccleſijs dixit,quod Origenes ea admiſcuerit æditioni quæ legebatur in eccleſijs.
Itaq; licet hydra ſibilet.) In uetuſtis legimus,licet excetra ſibilet. Victorq́; Sinon.) Ruffinum
opinor notat hoc hemiſtichio Vergiliano.

In ſequentem

A IN SEQVENTEM PRAEFATIONEM SCHOLIVM.

Cum hic liber nec ſit apud Hebræos,& inter hagiographa cenſeatur autore Hieronymo, tamen à nobis inter præcipua receptus eſt.

HIERO. AD CROMA. ET HELIO. IN TOBIAM PRAEFATIO.

MIrari non deſino exactionis ueſtræ inſtantiam. Exigitis enim ut librum Chaldæo ſermone conſcriptum ad Latinum ſtilum traham: librum utiq; Tobiæ, quē Hebræi de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes: his quæ hagiographa memorant manciparunt. Feci ſatis deſiderio ueſtro, nō tamen meo ſtudio. Arguunt enī nos Hebręorū ſtudia & imputant nobis contra ſuū canonem, Latinis auribus iſta transferre. Sed melius eſſe iudicans phariſæorū diſplicere iudicio: & epiſcoporū iuſſionibus deſeruire, inſtiti ut potui. Et quia uicina eſt Chaldæorū lingua ſermoni Hebraico, utriuſq; linguæ periti ſſimum loquacē reperiens, unius diei laborē arripui: & quicquid ille mihi Hebraicis uerbis expreſſit; hoc ego accito notario ſermonibus Latinis expoſui. Orationibus ueſtris mercedem huius operis cōpenſabo, cum gratū uobis didicero, me quod iubere eſtis dignati compleſſe.

SEQVENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIVM.

Non affirmat approbatum hunc in ſynodo Nicena, ſed ait, legitur computaſſe. Subijcitur hoc loco aliud argumentum, ſed indoctum & parum dignum Hieronymo, proinde non adiunximus.

HIERONYMI IN IVDITH PRAEFATIO.

APud Hebræos liber Iudith inter hagiographa legitur: cuius autoritas ad roborandа illa quæ in contentionem ueniunt minus idonea iudicatur. Chaldæo tamen ſermone conſcriptus, inter hiſtorias computatur. Sed quia hunc librum ſynodus Nicena in numero ſanctarum ſcripturarum legitur computaſſe: acquieui poſtulationi ueſtræ imò exactioni, & ſepoſitis occupationibus quibus uehementer artabar: huic unam lucubratiunculam dedi, magis ſenſum è ſenſu, quàm ex uerbo uerbum transferens. B Multorum codicum uarietatem uitioſiſſimam amputaui: ſola ea quæ intelligentia integra in uerbis Chaldæis inuenire potui, Latinis expreſſi. Accipite Iudith uiduam caſtitatis exemplum: & triumphali laude, perpetuis eam præconijs declarate. Hanc enim non ſolum fœminis, ſed & uiris imitabilem dedit: qui caſtitatis eius remunerator uirtutem ei talem tribuit, ut inuictum omnibus hominibus uinceret, & inſuperabilem ſuperaret.

SEQVENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIVM.

Releuans lege pro reuelans. Laciniofis hinc inde uerborum finibus.) Flexuoſa laxitas ueſtis nō aſtrictæ, ſed fluentis lacinia dicitur. Sinus item flexus dicuntur. Rurſum hic notas quas ex minio addiderat Hieronymus deſideramus.

. HIERONYMI IN LIBRVM HESTER PRAEFATIO.

LIbrum Heſter, uarijs translatoribus conſtat eſſe uitiatum: quem ego de arciuis Hebræorum releuans, uerbum è uerbo expreſſius tranſtuli. Quem librum æditio uulgata lacinioſis hincinde uerborum ſinibus trahit: addens ea quæ ex tempore dici poterant & audiri: ſicut ſolitum eſt ſcholaribus diſciplinis ſumpto themate excogitare: quibus uerbis uti potuit qui iniuriam paſſus eſt: uel qui iniuriam fecit. Vos autem ò Paula & Euſtochium quoniam & bibliothecas Hebræorum ſtuduiſtis intrare, & interpretum certamina comprobaſtis, tenentes Heſter Hebraicum librum, per ſingula uerba, noſtram translationē aſpicite, ut poſſitis agnoſcere me nihil etiam augmentaſſe addendo, ſed fideli teſtimonio ſimpliciter ſicut in Hebræo habetur hiſtoriam Hebraicā Latinæ linguæ tradidiſſe. Nec affectamus laudes hominum, nec uituperationes expaueſcimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timemus: quia deus diſſipat oſſa eorum, qui hominibus placere deſiderāt: & ſecundū Apoſtolū, qui eiuſmodi ſunt, ſerui Chriſti eſſe nō poſſunt. Rurſum in libro Heſter alphabetū ex minio uſq; ad theta literam fecimus diuerſis in locis: uolentes ſcilicet Septuaginta interpretū ordinē per hoc inſinuare ſtudioſo lectori. Nos enī iuxta morem Hebraicum ordinem proſequi etiam in Septuaginta æditione maluimus.

Argumentum

A ARGVMENTVM PRAEFATIONIS SEQVENTIS.

Oſtendit ſe bis uertiſſe Iob, ſemel iuxta æditionem Septuaginta additis obelis & aſteriſcis: ac rurſum ex Hebræis uoluminibus. Hæc utra ſit, incertum eſt.

HIERONYMVS IN LIBRVM IOB PRAEFATIO.

COgor per ſingulos ſcripturæ diuinæ libros aduerſariorum reſpondere maledi-
ctis: qui interpretationem meam reprehenſionem Septuaginta interpretum cri-
minantur, quaſi non & apud Græcos Aquila, Symmachus & Theodorio, uel
uerbum è uerbo: uel ſenſum è ſenſu: uel ex utroq; commixtum & medie tempe-
ratum genus translationis expreſſerit: & omnia ueteris inſtrumẽti uolumina Origenes obe-
lis aſteriſcisq́; diſtinxerit: quos uel additos uel de Theodotione ſumptos, translationi anti-
quæ inſeruit: probans defuiſſe quod additum eſt. Diſcant igitur obtrectatores mei recipere
in toto, quod in partibus ſuſceperunt: aut interpretationem meam cum aſteriſcis ſuis radere.
Neq; enim fieri poteſt, ut quos plura intermiſiſſe ſuſceperint: nõ eoſdem etiam in quibuſdã
erraſſe fateãtur: præcipue in Iob: cui ſi ea quæ ſub aſteriſcis addita ſunt ſubtraxeris, pars ma-
xima detruncabitur: & hoc dũtaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos ante eam tranſ-
lationem, quam ſub aſteriſcis & obelis nuper ædidimus: ſeptingẽti fermè, aut octingenti uer-
ſus deſunt: ut decurtatus & laceratus corroſusq́; liber, fœditatem ſui publice legentibus præ-
beat. Hæc autem translatio nullum de ueteribus ſequitur interpretem, ſed ex ipſo Hebraico
Arabicoq́; ſermone, & interdum Syro: nunc uerba, nunc ſenſus, nunc ſimul utrunq; reſona-
bit. Obliquus enim etiam apud Hebræos totus liber fertur & lubricus: & quod Græci rheto
1 res uocant eſchematiſmenos: dum qui aliud loquitur, aliud agit: ut ſi uelis anguillam uel mu-
renulam ſtrictis tenere manibus: quanto fortius preſſeris, tanto citius elabitur. Memini me
ob intelligentiam huius uoluminis Lyddeum quendam præceptorem, qui apud Hebræos
B primus haberi putabatur, non paruis redemiſſe nummis: cuius doctrina an aliquid profece-
rim, neſcio. Hoc unum ſcio, non potuiſſe me interpretari, niſi quod ante intellexeram. A prin
cipio itaq; uoluminis uſque ad uerba Iob apud Hebręos proſa oratio eſt. Porrò à uerbis Iob
in quibus ait: Pereat dies in qua natus ſum: & nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo: uſ-
que ad eum locum, ubi ante finem uoluminis ſcriptum eſt: Idcirco ipſe me reprehẽdo & ago
pœnitentiam in fauilla & cinere: hexametri uerſus ſunt, dactylo ſpondeoq́; currentes, & pro-
pter linguæ idioma crebro recipientes & alios pedes, non earundem ſyllabarum, ſed eorun-
dem temporum. Interdum quoq; rhythmus ipſe dulcis & tinnulus fertur numeris pedum ſo
lutis. Quod meretrici magis quàm ſimplex lector intelligunt. A ſupradicto autem uerſu uſq;
ad finem libri, paruum cõma quod remanet, proſa oratione contexitur. Quod ſi cui uidetur
incredulum, metra ſcilicet eſſe apud Hebræos: & in morem noſtri Flacci Græciq́; Pindari &
Alcæi & Sapphus uel pſalterium uel lamentationes Hieremiæ, uel omnia fermè ſcripturarũ
2 cantica comprehendi: legat Philonem, Ioſephum, Origenem, Cæſarienſem Euſebium, & eo-
rum teſtimonio me uerum dicere cõprobabit. Audiant quapropter canes mei idcirco me in
hoc uolumine laboraſſe: non ut interpretationem antiquam reprehẽderem, ſed ut ea quæ in
illa aut obſcura ſunt aut omiſſa, aut certe ſcriptorum uitio deprauata: manifeſtiora noſtra in-
terpretatione fierent: & qui Hebręorum ſermonem ex parte didicimus, & in Latino penè ab
ipſis cunabulis inter grãmaticos & rhetores & philoſophos detriti ſumus, quod ſi apud Græ
cos poſt Septuaginta æditionem iam Chriſti euangelio coruſcante: Iudæus Aquila, & Sym-
machus ac Theodotio Iudaizantes hæretici ſunt recepti, qui multa myſteria ſaluatoris ſubdo
la interpretatione cælarunt: & tamen in ἑξαπλοῖς habentur apud eccleſias, & explanantur ab
eccleſiaſticis uiris, quãto magis ego Chriſtianus & de parentibus Chriſtianis natus, & uexillũ
crucis in mea fronte portans: cuius ſtudium fuit omiſſa repetere, deprauata corrigere, & ſa-
cramenta eccleſię, puro & fideli aperire ſermone: uel à faſtidioſis uel à malignis lectoribus nõ
debeo reprobari. Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis purpureis, auro ar-
gentoq́;

A 3 gentoq; deſcriptos:uel uncialibus(ut uulgo aiunt)literis onera magis exarata quàm codices,
dummodo mihi meiſq; permittant pauperes habere ſchedulas,& non tam pulchros codices
quàm emendatos. Vtraque autem æditio & Septuaginta iuxta Græcos, & mea iuxta He-
bræos in Latinum meo labore tranſlata eſt. Eligat unuſquiſq; quod uult, & ſtudioſum me
magis quàm maleuolum probet.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 SChesmatiſmenos.) Scribendum ἐσχηματισμένος, id eſt, figuratum, quod non ſit ſimplex
oratio. Carrenſis ut hoc riſus gratia notem obiter, exponit uocē dictam à ſchema & mene,
citans cantorem, neſcio quem, qui dixerit legendum eſſe, cacosfallotrionmenos: à cacos ma
lus, allotrion alienum, & mene defectus. Eamus nunc, & hos autores dignos exiſtimemus,
2 qui legantur. Et Alcæi & Sappho.) Sapphus legendum eſt, non Sappho: ſicut à Dido Didus.
3 Et uncialibus, ut uulgò aiunt.) Vncialibus, hoc eſt magnis: nam uncia non ſolum ad pondus & nu-
merum, uerum & ad menſuram pertinet. Nonnulli codices habebant, initialibus: quod primores lite-
ræ ſoleant eſſe maiores & inauratæ nonnunquam.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hæc eſt præfatio in Iob è Septuaginta uerſum, ſed additis notulis. Additur & tertia præfatio, cu-
ius initium: In terra quidem: quæ non eſt Hieronymi.

ALIA PRAEFATIO.

SI aut fiſcellam iunco texerem, aut palmarum folia cōplicarem, ut in ſudore uul-
tus mei comederem panem: & uentris opus ſollicita mente pertractarem, nullus
morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem, quia iuxta ſententiam ſaluatoris,
uolo operari cibum qui non perit: & antiquam diuinorum uoluminum uiam
ſentibus uirgultiſq; purgare, error mihi geminus infligitur: corrector uitiorum, falſarius di-
cor: & errores non auferre, ſed ſerere. Tanta eſt enim uetuſtatis conſuetudo, ut etiam confeſſa
B pleriſq; uitia placeant, dum magis pulchros habere uolunt codices quàm emendatos. Qua-
propter ô fratres dilectiſſimi, unicum nobilitatis & humilitatis exemplar: pro flabello, cala-
this, ſportelliſq; munuſculis monachorum, ſpiritalia hæc & manſura dona ſuſcipite: ac bea-
tum Iob, qui adhuc apud Latinos iacebat in ſtercore, & uermibus ſcatebat errorū, integrum
immaculatumq; gaudete. Quomodo enim poſt probationem atq; uictoriam duplicia ſunt
ei uniuerſa reddita: ita ego in lingua noſtra (ut audacter loquar) feci eum habere quæ amiſe-
rat. Igitur & uos & unumquenq; lectorem ſolita præfatione commoneo: & in principijs li-
brorum eadem ſemper annectens, rogo, ut ubicunq; præcedentes uirgulas uideritis, ſciatis ea
quæ ſubiecta ſunt in Hebraicis uoluminibus non haberi. Porrò ubi ſtellæ imago præfulſe-
rit, ex Hebræo in ſermone noſtro addita ſunt. Necnon & illa quæ haberi uidebantur & ita
corrupta erant, ut ſenſum legentibus tollerent: orantibus uobis magno labore correxi: magis
utile quid ex ocio meo eccleſijs Chriſti uenturum ratus, quàm ex aliorum negocio.

SCHOLIVM.

Fertur & panæretos.) πανάρετος, id eſt, eximius ac præcipuus.

HIERONYMI IN PROVERBIA SOLOMONIS PRAEFATIO.

IVngat epiſtola quos iungit ſacerdotium: imò charta non diuidat, quos Chriſti
nectit amor. Commentarios in Oſee, Amos & Zachariam, Malachiam quoq;
poſcitis: ſcripſiſſem, ſi licuiſſet præ ualetudine. Mittitis ſolatia ſumptuum: nota-
rios noſtros & librarios ſuſtentatis, ut uobis potiſſimum noſtrum deſudet inge
nium. Et ecce ex latere frequens turba diuerſa poſcentium: quaſi aut æquum ſit me uobis eſu
rientibus, & alijs laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam præter uos obnoxius ſim.
Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem: & apud uos mutus eſſem,
tridui opus nomini ueſtro conſecraui, interpretationem uidelicet trium Solomonis uolumi-
num: Miſle, quod Hebræi parabolas, uulgata autem æditio prouerbia uocat: Coeleth, quem
Græce Eccleſiaſten, Latine concionatorem poſſumus dicere: Sir haſirim, quod in lingua no-

C ſtra uertitur Canticum canticorum. Fertur & panaretos Ieſu filij Sirach liber: & alius pſeudepigraphus, qui ſapientia Solomonis inſcribitur. Quorum priorem Hebraicum reperi, non eccleſiaſticum ut apud Latinos, ſed parabolas prænotatum. Cui iuncti erant Eccleſiaſtes & Canticum canticorum: ut ſimilitudinem Solomonis non ſolum numero librorum, ſed etiã materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nuſquã eſt, quin & ipſe ſtilus Græcam eloquentiam redolet: & nonnulli ſcriptorum ueterum hunc eſſe Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem eccleſia, ſed eos inter canonicas ſcripturas non recipit: ſic & hæc duo uolumina legat ad ædificationem plebis, non ad autoritatem eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam. Si cui ſanè Septuaginta interpretum magis æditio placet, habet eam à nobis olim emendatam. Neq; enim noua ſic cudimus, ut uetera deſtruamus. Et tamen cum diligentiſſime legerit: ſciat magis noſtra ſcripta intelligi, quæ nõ in tertium uas transfuſa coacuerint: ſed ſtatim de prelo puriſſimæ commendata teſtæ, ſuum ſaporem ſeruauerint.

HIERONYMI IN LIBRVM ECCLESIASTEN PRAEFATIO.

Memini me ante hoc fermè quinquennium cum adhuc Romæ eſſem, & Eccleſiaſten ſanctæ Bleſillæ legerem, ut eam ad contemptum mundi huius prouocarem: & omne quod in mundo cerneret, putaret eſſe pro nihilo: rogatum ab ea ut in morem commentarioli obſcura quæq; diſſererem: ut abſque me poſſet intelligere quæ legebat. Itaq; quoniam in procinctu noſtri operis ſubita morte ſubtracta eſt: & ubi non meruimus ò Paula & Euſtochium talem uitæ noſtræ habere conſortem: tantoq; uulnere tunc percuſſus obmutui, & nunc in Bethlehem poſitus, anguſtiore uidelicet ciuitate, & illius memoriæ & uobis reddo quod debeo: hoc breuiter admonens, quod nullius autoritatẽ ſequutus ſum: ſed de Hebræo transferens, maxime Septuaginta interpretum conſuetudini
D me coaptaui, in his duntaxat quæ non multum ab Hebraicis diſcrepabant. Interdum Aquilæ quoque & Symmachi & Theodotionis recordatus ſum: ut nec nouitate nimia, lectoris ſtudium deterrerem: nec rurſum contra conſcientiam meam, fonte ueritatis omiſſo, opinionum riuulos conſectarer.

SEQVENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

Verſibus eſſe deſcriptos.) Et proſæ orationis eſſe uerſus hinc liquet: nec enim omnis uerſus eſt carmen. Per cola & commata.) Id eſt, per membra & inciſa.

AD PAVLAM ET EVSTOCHIVM IN TRANSLATIONEM Eſaiæ ex Hebraica ueritate, præfatio.

Nemo cum prophetas uerſibus uiderit eſſe deſcriptos, metro eos exiſtimet apud Hebræos ligari, & aliquid ſimile habere de pſalmis & operibus Solomonis: ſed quod in Demoſthene & in Tullio ſolet fieri, ut per cola ſcribantur & commata: qui utique proſa & non uerſibus conſcripſerunt: nos quoque utilitati legentium prouidentes, interpretationem nouam nouo ſcribendi genere diſtinximus. Ac primum de Eſaia ſciendum, quod in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe uir nobilis & urbanæ eloquentiæ: nec habens quicquam in eloquio ruſticitatis admixtum: unde accidit ut præ cæteris florem ſermonis eius, translatio non potuerit conſeruare. Deinde etiam hoc adijciẽdum, quod non tam propheta dicendus ſit quàm euangeliſta. Ita enim uniuerſa Chriſti eccleſiæq; myſteria ad liquidum proſequutus eſt: ut non putes eum de futuro uaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere. Vnde conijcio noluiſſe tunc temporis Septuaginta interpretes, fidei ſuæ ſacramenta perſpicue ethnicis prodere: ne ſanctum canibus, & margaritas porcis darent. Quæ cũ hanc æditionem legeritis, ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quanti laboris ſit prophetas intelligere: nec facile quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit ante quę legerit: nos quoq; patere morſibus plurimorum, qui ſtimulante inuidia, quod conſequi

ſequi

A ſequi non ualent,deſpiciunt.Sciens ergo & prudens in flammã mitto manum: & nihilominus hoc à faſtidioſis lectoribus precor, ut quomodo Græci poſt Septuaginta translatores Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt, uel ob ſtudium doctrinæ ſuæ: uel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant:ſic & iſti ſaltem unum poſt priores habere dignentur interpretem.Legant prius & poſtea deſpiciant,ne uideantur non ex iudicio,ſed ex odij præſumptione ignorata damnare.Prophetauit autem Eſaias in Hieruſalem & in Iudæa, necdum decem tribubus in captiuitatem ductis:ac de utroque regno nũc commixtim, nunc ſeparatim texit oraculum.Et cum interdum ad præſentem reſpiciat hiſtoriam: & poſt Babyloniæ captiuitatem reditum populi ſignificet in Iudæam:tamen omnis eius cura de uocatione gentium,& de aduentu Chriſti eſt.Quem quanto plus amatis ò Paula & Euſtochiũ, tanto magis ab eo petite:ut pro obtrectatione præſenti,qua me indeſinenter æmuli laniant, ipſe mihi mercedem reſtituat in futuro:qui ſcit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione ſudaſſe,ne Iudæi de falſitate ſcripturarum eccleſijs eius diutius inſultarent.

SEQVENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIVM.

Hieremias propheta.)Et in hoc bona pars Hieronymiani laboris intercidit, nec uerſuum manet diſtinctio:nec diſtinctio uiſionum.Et Baruch additus eſt,quem ille prætermiſerat.

HIERONYMI IN HIEREMIAM PRAEFATIO.

Ieremias propheta,cui hic prologus ſcribi, ſermone quidem apud Hebræos Eſaiæ & Oſee,& quibuſdã alijs prophetis uidetur eſſe ruſticior, ſed ſenſibus par eſt:quippe qui eodẽ ſpiritu prophetauerit. Porrò ſimplicitas eloquij, à loco ei in quo natus eſt,accidit.Fuit enim Anathotites,qui eſt uſq; hodie uiculus, tribus ab Hieroſolymis diſtans milibus.Sacerdos ex ſacerdotibus,& in matris utero ſanctificatus,uirginitate ſua euangelicũ uirũ Chriſti eccleſiæ dedicans. Hic uaticinari
B exorſus eſt puer,& captiuitatem urbis atque Iudææ nõ ſolũ ſpiritu, ſed & oculis carnis intuitus eſt.Iam decem tribus Iſraël Aſſyrij in Medos tranſtulerant:iam terras earũ coloniæ gentium poſſidebant.Vnde in Iuda tantum & in Beniamin prophetauit:& ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto:quod nos menſuræ metri,uerſibusq; reddidimus. Præterea ordinem uiſionum,qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus.Librum autem Baruch notarij eius,qui apud Hebræos nec legitur nec habetur, prætermiſimus:pro his omnibus maledicta ab æmulis præſtolantes:quibus me neceſſe eſt, per ſingula opuſcula reſpondere.Et hoc patior,quia uos me cogitis. Cæterum ad compendium mali rectius fuerat modum furori eorum,ſilentio meo ponere,quàm quotidie noui aliquid ſcriptitantem,inuidorum inſaniam prouocare.

DIVI HIERONYMI IN EZECHIELEM PRAEFATIO.

Ezechiel propheta cum Ioachin rege Iuda captiuus ductus eſt in Babylonem, ibiq; his qui cum eo capti fuerant, prophetauit, pœnitentibus quod ad Hieremiæ uaticinium ſe ultrò aduerſarijs tradidiſſent: & uiderent adhuc urbem Hieroſolymam ſtare, quam ille caſuram eſſe prædixerat. Triceſimo autem ætatis ſuæ anno,& captiuitatis quinto,exorſus eſt ad concaptiuos loqui. Et eodem tempore, licet poſterior,hic in Chaldæa,Hieremias in Iudæa prophetauerunt. Sermo eius nec ſatis diſertus,nec admodum ruſticus eſt,ſed ex utroque medie temperatus. Sacerdos & ipſe fuit, ſicut Hieremias:principia uoluminis & finem magnis habens obſcuritatibus inuoluta.Sed & uulgata eius æditio non multum diſtat ab Hebraico.Vnde ſatis miror,quid cauſæ extiterit, ut ſi eoſdem in uniuerſis libris habemus interpretes,in alijs eadem:in alijs diuerſa tranſtulerint. Legite igitur & hunc iuxta translationem noſtram:quoniam per cola ſcriptus & commata, manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit.Si autem amici mei & hunc ſubſannauerint, dicite eis,quod nemo eos compellat ut ſcribant.Sed uereor ne illud eis eueniat,quod Græce ſigni-

C ficantius dicitur,ut uocentur phagolœdori,quod eſt manducantes ſenecias.

Phagolœdori, doctis probatur, quo uerbo putant ſignificari homines impendiò maledicos, qui cõuiciando alantur ac ſaginẽtur. Manducãtes ſenecias, has uoces putant adiectitias, uidelicet ab imperito quopiã additas, qui conatus ſit interpretari. Nam uulgata Italorũ lingua ſenecias uocãt ineptas fabulas.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

VT phagolœdori uocentur.)Non paulò facilius eſt docere ſcripturam hanc non carere mendo,quàm reſtituere quod deprauatum eſt. Primum ſi φαγολοίδοροι compoſitum eſt ex φαγεῖν & λοιδορία, ne conſiſtit quidem compoſitio:neque enim dicimus φαγόλωτος, ſed λωτοφάγος. Iam quod adiectum eſt,quod eſt manducantes ſenecias, palàm eſt ab Hieronymo non fuiſſe aſſcriptum,ſed ab alio quopiam Grȩce perito,qui ſubito quod ſcriptum offendit,uertit utcunq;.Deinde ſcriba quiſpiam ex conuicijs fecit ſenecias.Pudet enim referre quid hic nugentur interpretes de ſenecijs:quibus ſenecia in plures uertitur formas quàm apud poëtas Empuſa.Senecia immũdum eſt animal,ſenecia labium ſenis,ſenecia rubrũ illud quod eſt ſub aure piſcis:ſic enim illi loquuntur:ſenecia labia corroſa,ſenecia illuſa piſcium,quod equidem quid ſit non intelligo:ſenecia ſaliua defluens per genas,quaſi uero ex oculis defluat ſaliua.Verum his nihil intereſt inter mentum & genã, imò ne inter uentrem quidem & caput.Senecia mus eſt,ſed immundus:ſenecia herba eſt. At quanto ſimplicius erat dicere,neſcio,quàm ad hunc nugari modum? Nam quod Plinius meminit herbæ ſenecionis,quæ Græce dicatur erigerõ,nõ uideo quid pertineat ad λοιδορίαν, quæ uox & ipſa Græca eſt.Proinde quod unũ licet,quandoquidẽ exẽplaria uetuſta nihil opitulantur,conijcio ſcriptum fuiſſe φιλολοίδοροι,quibus ſtudio eſt calumniari & carpere,uelut id ſuo morbo faciant,non merito aliorum.

DIVI HIERONYMI IN DANIELEM PRAEFATIO.

DAnielem prophetam,iuxta Septuaginta interpretes,domini ſaluatoris eccleſiæ non legunt,utentes Theodotionis æditione:& hoc cur acciderit, neſcio. Siue quia ſermo Chaldaicus eſt,& quibuſdam proprietatibus à noſtro eloquio diſcrepat:noluerunt Septuaginta interpretes eaſdem linguæ lineas in translatione ſeruare:ſiue ſub nomine eorum ab alio,neſcio quo,non ſatis Chaldæam linguam ſciente,æditus eſt liber:ſiue aliud quid cauſæ extiterit ignorans:hoc unum affirmare poſſum,quod multum à ueritate diſcordet, & recto iudicio repudiatus ſit.Sciendum quippe eſt Danielem maxime & Eſdram Hebraicis quidem literis,ſed Chaldæo ſermone conſcriptos, & unam Hie-
D
1 remiæ pericopen,Iob quoque cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem. Deniq; & ego adoleſcentulus poſt Quintiliani & Tullij lectionem ac flores rhetoricos,cum me in linguæ huius piſtrinum recluſiſſem: & multo ſudore,multoq; tempore uix cœpiſſem anhelantia ſtridentiaq; uerba reſonare:& quaſi per cryptam ambulans, rarum deſuper lumen aſpicerem,impegi nouiſſime in Danielem:& tanto tædio affectus ſum, ut deſperatione ſubita, omnem laborem ueterem uoluerim contemnere.Verum adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius in ſua lingua ingerente,labor omnia improbus uincit: & qui mihi uidebar ſciolus inter Hebræos, cœpi rurſus eſſe diſcipulus Chaldaicus. Et ut uerum fatear, uſque ad præſentem diem magis poſſum ſermonem Chaldaicum legere & intelligere quàm ſonare.Hæc idcirco refero, ut difficultatem uobis Danielis oſtenderem: qui apud Hebræos nec Suſannæ habet hiſtoriam,nec hymnum trium puerorum, nec Belis draconis fabulas, quas nos,quia in toto orbe diſperſæ ſunt,ueru antepoſito eaſq; iugulante ſubiecimus, ne ui-
2 deremur apud imperitos magnam partem uoluminis detruncaſſe.Audiui ego quendam de præceptoribus Iudæorum,cum Suſannæ derideret hiſtoriam:& à Græco, neſcio quo, eam diceret eſſe confictam, illud opponere,quod Origeni quoq; Aphricanus oppoſuit, etymologias has ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, de Græco ſermone deſcendere. Cuius rei nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare:ut uerbi gratia, dicamus, de arbore ilice dixiſſe eum, ilico pereas: & à lentiſco,in lentem te comminuat angelus:uel nõ lente pereas,aut lentus,id eſt,flexibilis ducaris ad mortem:ſiue aliud quid ad arboris nomen cõueniens. Deinde tantum fuiſſe ocij tribus pueris cauillabatur,ut in camino æſtuantis incendij metro luderent,& per ordinem ad laudem dei omnia elementa prouocarent. Aut quod miraculum diuinæq; aſpirationis indicium,uel draconem interfectum offa picis, uel ſacerdotum Belis machinas deprehenſas: quæ magis prudentia ſolertis uiri, quàm prophetali eſſent ſpiritu perpetrata?Cum uero ad Habacuk ueniret, & de Iudæa in Chaldæam raptum diſcophorum lectitaret,

A rum lectitaret, quærebat exemplum, ubi legiſſemus in toto ueteri teſtamento, quenquam ſanctorum graui uolaſſe corpore: & in puncto horæ tanta terrarum ſpacia tranſiſſe. Cui cum quidam è noſtris ſatis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxiſſet in medium: & diceret eum de Chaldæa in Iudæam fuiſſe translatum, riſit hominem: & ex ipſo uolumine demonſtrauit Ezechielem in ſpiritu ſe uidiſſe tranſpoſitum: Denique & Apoſtolum noſtrum, uidelicet ut eruditum uirum, & qui legem ab Hebræis didiciſſet, non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed dixiſſe: Siue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, deus ſcit. His & talibus argumentis apocryphas in libro eccleſiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio iudicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter prophetas, ſed inter eos, qui hagiographa conſcripſerunt. In tres ſiquidem partes omnis ab eis ſcriptura diuiditur: in legem, in prophetas, & in hagiographa, id eſt, in quinque, & octo, & in undecim libros: de quo non eſt huius temporis diſſerere. Quæ autem ex hoc propheta, imò contra hunc librum Porphyrius obijciat: teſtes ſunt Methodius, Euſebius & Apollinarius, qui multis uerſuum milibus eius ueſaniæ reſpondentes, neſcio an curioſo lectori ſatisfecerint. Vnde obſecro uos, ò Paula & Euſtochium, fundatis pro me ad dominum preces: ut quàmdiu in hoc corpuſculo ſum, ſcribam aliquid gratum uobis, utile eccleſiæ, dignũ poſteris. Præſentium quippe iudicijs oblatrantium non ſatis moueor, qui in utranque partem aut amore labuntur aut odio.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 ET unam Hieremiæ pericopen.) A περικόπτω reſeco, quod ea pars reſecta ſit à reliquo corpore prophetiæ. Quid apud Hebrços.) Mirum quod Hieronymus ueru iugulat, id nũc paſſim legitur & canitur in templis, ceu res in primis ſancta. Tanto plus ualet conſuetudo multitudinis imperitæ, quàm hominis eruditi iudicium. Imò nullo delectu legimus de Bel dracone, quam Hieronymus non ueritus eſt appellare fabulam: nec additurus, ni ueritus fuiſſet, ne bo-

B nam uoluminis partem detruncaſſe uideretur: ſed apud quos tandem? Apud imperitos, inquit ipſe. Sicubi commodum eſt, quiduis apud nos ualet Hieronymi autoritas: ubi non eſt commodum, ne tantulum quidem ualet: ac poſtea nos ut parum credulos damnant, cum nulli minus recte credant quam

2 iſti qui quiduis credunt. Audiui quendam.) Hunc locum inter cætera crimina Ruffinus obijcit Hieronymo: ad quod tamen ille ſatis oblique uafreque reſpondet. Quod ad Græcam etymologiam attinet, abſurdum eſt in libro, quem Hebraice Chaldaiceque ſcriptum uideri uelis, adducere Græcã etymologiam, quæ non ſemper reſpondet in omni lingua: ueluti ſi quis dicat, non debent eſſe in eadem menſa, qui non ſint eiuſdem mentis: nimirum eadem alluſio non reſpondet in uerbis Græcis, πρῖσαι & σχίσαι. Porrò σχῖνος lentiſcus eſt arbor, unde cuſpides fiunt, aptæ purgandis dentibus, & σχίζω ſcindo Græcis eſt. Ad Græcam igitur uocem alluſit Daniel, cum ait: Ecce enim ãngelus dei accepta ſententia ab eo, ſcindet te medium. Et πρῖνος ilicis eſt genus, & Græcis πρίω ſonat ſeco. Huc igitur alluſit Daniel cum ait: Manet enim angelus dei gladium habens, ut ſecet te medium. Cæterum ea uocũ alluſio, quoniam non reſpondet in ſermone Chaldaico, nimirum conſtat hoc eſſe Græci ſcriptoris commentum.

3 Diſcophorum.) δισκοφόρον, quod diſcum adferret.

IN SEQVENTEM PRAEFATIONEM SCHOLIA.

Et Oſee ſynchronon Eſaiæ.) σύγχρονοι qui iiſdem uixere temporibus, quaſi dicas contemporaneos. Extrema prophetarum minorum argumenta decerpta ſunt ex epiſtola, Frater Ambroſius.

HIERONYMI IN DVODECIM PROPHETAS PRAEFATIO.

NOn eſt idem ordo duodecim prophetarum apud Hebræos, qui eſt apud nos. Vnde ſecundum id quod ibi legitur, hic quoque diſpoſiti ſunt. Oſee commaticus eſt, & quaſi per ſententias loquens. Iohel planus in principijs, in fine obſcurior: & uſque ad Malachiam habent ſinguli proprietates ſuas, quem Eſdram ſcribam, legiſque doctorem Hebræi autumant. Et quia longum eſt nunc de omnibus dicere, hoc tantum uos ò Paula & Euſtochium admonitas uolo: unum librum eſſe duodecim prophetarum, & Oſee ſynchronon Eſaiæ: Malachiam uero Aggei & Zachariæ fuiſſe temporibus. In quibus autem tempus nõ præfertur in titulo, ſub illis eos regibus prophetaſſe, ſub quibus & hi qui ante eos habent titulos, prophetauerunt.

C Cætera in minores prophetas argumenta,partim quod nihil habeāt difficultatis, partim quod ex
prima decerpta ſint epiſtola,nōnullis etiā incertū autorē præferentibus,nō curauimus adijcere.

HIERONYMI IN IOHELEM PRAEFATIO.

SAnctus Iohel apud Hebræos poſt Oſee ponitur. Et ſicut ibi ſub noīe Ephraim
ad decem tribus conſertur uaticinium,uel quæ Samaria uel Iſraël ſæpe memorā-
tur;ſic in hunc prophetam omne quod dicitur,ad tribum Iuda & ad Hieruſalem
pertinere credendum eſt;& nullam omnino Iſraëlis,id eſt,decem tribuum in hoc
fieri mentionem. Tempora quoq; quibus prophetauit,eadē debemus accipere,quæ in Oſee
legimus,in diebus Oziæ,Ioathan & Achaz,& Ezechię regum Iuda:& in diebus Hieroboam
filij Ioas regis Iſraël.Porrò factum eſſe ſermonē dn̄i,ad meritū eius refertur cui fit;non ad cō-
ditionem eius qui fieri dicitur,ut alibi legimus:Dn̄s factus eſt mihi in ſalutem. Auditus autē
in ſcripturis ſanctis non eſt iſte qui ad aures ſonat,ſed qui corde percipitur: iuxta illud quod
dominus loquitur in Euangelio:Qui habet aures audiendi,audiat.Quod autem dicitur He-
braice haazenu האזינו Græce ἐνωτίσασθε, & Latine ſonat,auribus percipite: proprie non aure,
ſed corde percipitur.Qui ſenes ſunt & cœleſtes,audiunt ſpiritualiter:qui autē habitant in ter-
ra,appellanturq; terreni,auribus percipiunt. Vbicūq; autem hæc duo uerba iuncta ponun-
tur,non ad ſimplicem tantum uerborum ſonum,ſed ad reconditam quoq; dictorum intelli-
gentiam pertinere intelligendū eſt.In Geneſi Lamech loquitur ad uxores ſuas, Ada & Sella:
Audite uerba mea uxores Lamech:auribus percipite ſermones meos: quia uirum occidi in
uulnus meū,& iuuenem in liuore meo.Et Eſaias:Audite cœli,& auribus percipe terra.

HIERONYMI IN QVATVOR EVANGELIA AD DAMASVM PRAEFATIO.

NOuum opus me facere cogis ex ueteri,ut poſt exemplaria ſcripturarum toto or-
be diſperſa,quaſi quidam arbiter ſedeam:& quia inter ſe uariāt,quæ ſint illa quæ
cum Græca conſentiant ueritate, decernam. Pius labor, ſed perculoſa præſum-
D ptio, iudicare de cæteris ipſum ab omnibus iudicandum:ſenis mutare linguam,
1 & caneſcentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum.Quis enim doctus pariter uel
indoctus,cum in manus uolumen aſſumpſerit:& à ſaliua quam ſemel imbibit uiderit diſcre-
pare quod lectitat;nō ſtatim erumpat in uocem,me ſalſarium,me clamitans eſſe ſacrilegum,
qui audeam aliquid in ueteribus libris addere,mutare,corrigere.Aduerſus quam inuidiā du-
plex cauſa me conſolatur: quod & tu qui ſummus ſacerdos es,fieri iubes:& uerum non eſſe
quod uariat,etiam maledicorum teſtimonio comprobatur.Si enim Latinis exemplaribus fi-
des eſt adhibenda,reſpondeant quibus:tot enim ſunt exemplaria penè quot codices.Sin au-
tem ueritas eſt quærenda de pluribus,cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ uel
à uitioſis interpretibus male reddita:uel à præſumptoribus imperitis emēdata peruerſius,uel
à librarijs dormitantibus aut addita ſunt aut mutata, corrigimus? Neq; uero ego de ueteri
diſputo inſtrumento,quod à Septuaginta ſenioribus in Græcam linguam uerſum,tertio gra
du ad nos uſque peruenit.Non quæro quid Aquila,quid Symmachus ſapiant;quare Theo-
dotion inter nouos & ueteres medius incedat.Sit illa uera interpretatio, quam apoſtoli pro-
bauerunt.De nouo nunc loquor teſtamento,quod Græcum eſſe nō dubiū eſt,excepto apo-
2 ſtolo Matthæo,qui primus in Iudæa euangelium Chriſti Hebraicis literis ædidit. Hoc certe
cum in noſtro ſermone diſcordat,& in diuerſos riuulorū tramites ducit,uno de ſonte quærē-
dum.Prætermitto eos codices,quos à Luciano & Eſychio nuncupatos paucorū hominum
aſſerit peruerſa cōtentio:quibus utiq; nec in toto ueteri inſtrumento poſt Septuaginta inter-
pretes emēdare quid licuit,nec in nouo profuit emēdaſſe:cū multarū gentiū linguis ſcriptura
ante translata doceat falſa eſſe quæ addita ſunt.Igitur hæc præſens præfatiuncula pollicetur,
quatuor tantū euangelia quorum ordo eſt iſte:Matthæus,Marcus,Lucas,Ioannes:codicum
Græcorum emendata collatione:ſed & ueterum,nec quæ multū à lectionis Latinæ conſue-
tudine diſcreparent,Ita calamo temperauimus,ut his tantū quæ ſenſum uidebantur mutare,
correctis:

A correctis:reliqua manere pateremur ut fuerant. Canones quoqꝫ quos Euſebius Cæſarienſis epiſcopus Alexãdrinus,ſequutus Ammonium,in decem numeros ordinauit:ſicut in Græco habentur,expreſſimus. Quod ſi quis de curioſis uoluerit noſſe,quæ in euangelijs uel eadem, uel uicina,uel ſola ſint,eorum diſtinctione cognoſcet. Magnus ſiquidem hic in noſtris codicibus error inoleuit,dum quod in eadem re alius euangeliſta plus dixit:in alio quia minus putauerint,addiderunt: Vel dum eundem ſenſum alius aliter expreſſit:ille qui unum è quatuor primum legerat,ad eius exemplum cæteros quoqꝫ exiſtimauerit emendandos. Vnde accidit ut apud nos mixta ſint omnia:& in Marco plura Lucæ atqꝫ Matthæi. Rurſus in Matthæo plura Ioannis & Marci: & in cæteris reliquorum quæ alijs propria ſunt, inueniantur. Cum itaque canones legeris,qui ſubiecti ſunt,confuſionis errore ſublato,& ſimilia omnium ſcies, & ſingulis ſua quæqꝫ reſtitues. In canone primo cõcordãt quatuor, Matthæus, Marcus,Lucas, Ioannes. In ſecundo tres,Matthęus,Marcus,Lucas. In tertio tres,Matthæus,Lucas,Ioannes. In quarto tres, Matthæus,Marcus,Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In ſexto duo, Matthæus, Marcus. In ſeptimo duo, Matthæus,Ioannes. In octauo duo,Lucas,Marcus. In nono duo,Lucas,Ioannes. In decimo propria quiqꝫ quæ non habentur in alijs ædiderunt. Singulis uero euangelijs:ab uno incipiens uſqꝫ ad finem librorum,diſpar numerus accreſcit. Hic nigro colore præſcriptus,ſub ſe habet alium ex minio diſcolorem numerum, qui ad decem uſque procedens,indicat,prior numerus in quo ſit canone requirendus. Cum ergo aperto codice(uerbi gratia)illud ſiue illud capitulum ſcire uolueris cuius canonis ſit:ſtatim ex ſubiecto numero doceberis: & recurrens ad principia, in quibus canonum eſt diſtincta congeries:eodemqꝫ ſtatim canone ex titulo frontis inuento,illum quem quærebas numerum, eiuſdem euangeliſtæ,qui & ipſe ex inſcriptione ſignatur, inuenies: atque è uicino cæterorum tramitibus inſpectis,quos numeros è regione habeant, annotabis: cum ſcieris, recurres ad uolumina ſingulorum, & ſine mora repertis numeris, quos ante ſignaueras,reperies & loca in

B quibus uel eadem uel uicina dixerunt. Sciendum tamen,ne quis ignarum ex ſimilitudine numerorum error inuoluat, quod ſicubi in ſubnotatione canonum diſtinctorum in canone quolibet tres euangeliſtæ bis, ter uel quater, aut etiam amplius eundem numerum per ordinem habuerint annotatum, & quartus econtrario, diſcrepantes, quod id tres illi in eo loco ſemel dixerint, quartus toties in corpore uoluminis ſui ponat, quoties diuerſi numeri in eius canone poſiti ſtant contra prædictorum numerorum continuatas ſimilitudines. Item ſi in uno quolibet eorum aut etiam duobus, idem in canone numerus bis, ter, & quater, aut eo amplius reperiatur in ordine collocatus:& diſpares inueniantur in cæteris: dubium non erit, quin id quod illius illorúmue canonis numerus bis terqꝫ repetitum ab his in uolumine ſemel dictum eſſe oſtendit:alter alteriúe eorum toties uno atqꝫ eodem ſenſu loquantur, quoties prætulerint in numerorum annotatione diſtantiam. Et hoc in omnium nouem canonum collatione ſeruabitur. Cæterum in decimo (quoniam propria ſingulorum tantummodo continentur) non poteſt contra id comparatio eſſe quod ſolum eſt. Opto ut in Chriſto ualeas,& memineris mei papa beatiſſime.

PRAECEDENTIS PRAEFATIONIS SCHOLIA.

1 Senis mutare linguam.) Cum ad omnia magis docilis eſt pueritia quàm ſenectus, tum facillime linguam ea ætas arripit,quod ſeni difficillimum eſt. Vnde prouerbium: Senex pſitacus negligit ferulam. Et à ſaliua quam ſemel imbibit.)Saliuam appellat guſtum & animi iudicium:metaphora ſumpta à nutricibus,quæ præmanſum cibum pueris in os inſerunt,cui aſſueti,recuſant ab alio præmanſum. Nec omnino guſtus eſt,niſi lingua contingat palatũ interueniente ſaliua. Quod Græcũ eſſe.)

2 Mirum,de epiſtola ad Hebræos nullam fieri mentionem. Cæterum hæc præfatio declarat,Hieronymum euangelia, quæ apud Latinos diuerſiſſimis ac deprauatiſſimis exemplaribus habebantur , ad Græcorũ uoluminũ eorumqꝫ ueterum fidem emendaſſe. Qui labor ſi extaret incorruptus , fortaſſe non perinde fuiſſet opus noſtra collatione. Et tamen opus erat aduerſus librariorum deprauationes. Illud annotandum,quod Damaſum ſummum ſacerdotem uocat,nõ ſummum pontificem: quaſi præferat eũ cæteris presbyteris,nõ cæteris epiſcopis. Verum ea res nihil haberet magnæ laudis: ſed Hieronymus

C ronymus hic blandit̃ Damaſo. Vnde probabilius eſt, quod ſacerdotē appellarit epiſcopū, quaſi dicat primæ dignitatis epiſcopū. Siquidem iā tū illo ſeculo nō mediocris erat Romani pontificis autoritas.

Cenſura præfationis in Marcum.

Marcus euangeliſta.) Stilus arguit hanc præfationem non eſſe Hieronymi, licet eruditam eſſe fatear, ſed è Græco translatam apparet. Et conſentaneum eſt, Hieronymum unica præfatione fuiſſe contentum in quatuor Euangelia.

Cenſura præfationis in Lucam.

Lucas Syrus.) De hac nemo dubitabit, quin è Græco ſermone translata ſit, qui uel illa legerit plane Græca, etiā cū ſint Latina: Cui ideo poſt baptiſmū filij dei, à pfectione generationis in Chriſto cōpletæ, repetendæ à principio natiuitatis humanæ poteſtas permiſſa eſt: ut requirentibus demonſtraret in quo apprehendens erat, per Nathan filium Dauid, introitu recurrētis in deū generationis admiſſo indiſparabilis dei. &c. Quæſo te lector, quis Græcus potuit dicere magis Græce, q̃ hic dixit Latinus?

Cenſura præfationis in Ioannem.

Hic eſt Ioānes.) Nec hāc opinor eſſe Hieronymi. Argumēta cætera, quoniā nihil habēt, quod ſcholijs ſit explicandū: deinde incertū cuius ſint, omiſimus. Adiecimus his uelut auctariū, annotatiūculas aliquot ī reliquas diui Hieronymi præfatiōes. Id quicqd eſt, quoniā lucro accedit, boni cōſules lector.

In præfatione ſecundi libri in Oſee.

Amaſinios ac Rabirios.) Legendū arbitror, Aſinios ac Rabirios: nam Aſinius Pollio fuit infenſus ingenio Ciceronis. Subeſt autem tacita alluſio, ad aſinum & rabiem maledicētiæ: ſentit enim de Ruffino & illius fautoribus. Hydramq́ & ſcorpium.) Alluſit ad fabulam Herculis, qui eodem tempore depugnauit aduerſus hydram Lerneā, & cancrū qui hydræ uenerat auxilio. Alterū refert ad Ruffinum, alterum ad Palladium illius adiutorē. Aduras cauterio.) Alluſit ad illud, quod Hercules igni Græco exuſſerit hydram, & ſcorpij ſoleis obteruntur. Nam cancer ille pedem Herculis momorderat, quem obtriuit excitus dolore. Virens ſylua.) Reſpexit ad Homericam collationem, qua genus hominū folijs arborum comparat, quod alijs defluentibus alia ſuccedunt.

In præfatione Iohel.

Spiritalem nobis ψηφιστὴν.) id eſt, ſuffragatorē. Cæterū quid hoc ad uenena ſcorpij? Nos in uetuſto quodā exēplari, quod præbuerat bibliotheca monaſterij ſancti Blaſij, ſcriptū reperimus Græcis ac Latinis literis Pſyllea. Cōſtat aūt Pſyllos fuiſſe Libyæ populos: quibus hoc natura datum eſt, ut nō ſolū ipſi nō lædātur à ſerpentibus, uerūetiā ab alijs qui morſi fuerint, uenenū exugant. Vnde ψύλλαν uocat

D Pammachium, quod ψυλλίζῃ, id eſt, Pſyllū quendā agat, ſuccurrens aduerſus obtrectatorum uenena.

In præfatione tertij libri cōmentariorum in Amos.

φιλοπονωτάτοις.) id eſt, maxime induſtrijs & laborioſis, quod miro ſtudio feruerent cognitionis diuinæ. προσεφώνησα.) id eſt, promiſi ſiue dedicaui. Vtitur hoc uerbo M. Tullius aliquoties in epiſtolis.

In præfatione in Micheam.

ῥοπάλῳ cōtūdere.) ῥόπαλον Græce claua, atq́ id fuit Herculis geſtamē, q uicit hydrā multorū capitum.

Ex præfatione decimi libri in Eſaiam.

In ſuo pure moriturum.) Pleriq́ codices habebant, in ſuo puluere. At ex fide uetuſtiſſimorum codicum reſtituimus pure, hoc eſt ueneno. Sic Horatius: Rupili pus atq́ uenenum.

Ex præfatione duodecimi.

Mileſias fabellas.) Mileſias uocat molles ac laſciuas, id qđ explicauit copioſiſſime politiſſimus ille Politianus in ſuis Miſcellaneis, & nos nōnihil attigimus in ꝓuerbio: Domi nō hic Mileſia. Grunnij Corocottæ.) Ridiculū fuit argumentū de teſtamēto porci, quod hodieq́ extat. Quale eſt & Plutarchi de Gryllo. Luſcius Lauinius.) Hic fuit obtrectator Terentij, ſub cuius nomine notat Ruffinum.

Ex præfatione libri tertij in Hieremiam.

Per Alpinū canē.) Alluſit ad Cerberū, quē Hercules extraxit ab inferis: ex cuius ſpuma cautibus excepta, natū eſt aconitū. Vnde & Alpinum uocat, qđ illic ſint maximi ac ferociſſimi. Scotticæ gētis.) Quæ humanis ueſcebat̃ carnibus. Sentit aūt de Palladio, quē Ruffinus ſubornarat in Hieronymum. Percutiendus eſt clauo.) Lege claua, ut accipias de claua Herculis, qui ſolus domuit Cerberum.

Ex præfatione primi cōmentarij in Ezechielem.

Scorpiusq́ inter Enceladum & Porphyrium.) Velut ænigmate notauit Ruffinum, & huius adiutores. Enceladus & Porphyrius gigantes erant. aggreſſi Iouem deturbare cœlo: hi fulmine deiecti ſub Aetna monte Siciliæ, quæ à figura trium promontoriorum Trinacria dicta eſt, præmuntur. Porrò ſcorpius clàm molitur perniciem.

Ex præfatione Danielis.

Quoſdam μεμψιμοίρους.) id eſt, querulos, & quibus nunq́ ſit ſatis: uerbū eſt frequēs apud Lucianū.

Hieronymo

A DOrmientem te longo iam tempore,legentem potius quàm ſcribentem,quæſtiun
culis ad te miſſis excitare diſpoſui: non quo & legere non debeas,hoc enim ue-
luti quotidiano cibo alitur,& pingueſcit oratio: ſed quo lectionis ſit fructus iſte
ſi ſcribas. Itaq; quoniam & heri tabellario ad me remiſſo, nullas iam te epiſto-
las habere dixiſti: exceptis his, quas aliquando in eremo dictaueras, quasq; tota auiditate
legi atq; deſcripſi: & ultro pollicitus es te furtiuis noctium operis aliqua ſi uellem poſſe di-
ctare, libenter accipio ab offerente quod rogare uolueram, etiam ſi negaſſes. Neq; uero ul-
lam puto digniorem diſputationis noſtræ confabulationem fore,quàm ſi de ſcripturis ſermo
cinemur inter nos;id eſt,ut ego interrogem,tu reſpondeas.Qua uita nihil puto in hac luce iu-
cundius,quo animæ pabulo omnia mella ſuperantur. Quàm dulcia (inquit propheta) gut-
turi meo eloquia tua ſuper mel ori meo. Nam cum idcirco (ut ait præcipuus orator) homi-
nes à beſtijs differamus, quod loqui poſſumus: qua laude dignus eſt, qui in ea re cæteros ſu-
perat, in qua homines beſtias antecellunt? Accingere igitur & mihi quæ ſubiecta ſunt ediſ-
ſere,ſeruans utrobiq; moderamen,ut nec propoſita ſolutionem deſiderent,nec epiſtola breui-
tatem.Fateor quippe tibi, eos quos mihi iam pridem Lactantij dederas libros, ideo non li-
benter lego: quia & plurimæ epiſtolæ in eis uſq; ad mille ſpacia uerſuum tenduntur, & raro
de noſtro dogmate diſputant:quo fit,ut & legenti faſtidium generet longitudo:& ſi qua bre-
uia ſunt,ſcholaſticis magis ſint apta,quàm nobis, de metris & regionum ſitu & philoſophis
diſputantibus.Quid ſibi uult quod in Geneſi ſcriptum eſt:Omnis qui occiderit Cain,ſeptem
uindictas exoluet.Si omnia deus fecit bona ualde, quare Noë de mundis & immundis ani-
malibus præcepit,cum immundum nihil bonum eſſe poſſit? Et in nouo teſtamento poſt ui-
ſionem quæ Petro fuerat oſtenſa dicenti:Abſit domine à me,quoniam commune & immun-
B dum nunquam introiuit in os meũ:uox de cœlo reſpondit:Quod deus mundauit, tu ne com
mune dixeris. Cur deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie filij Iſraël eſſent de
Aegypto reuerſuri,& poſtea Moyſes ſcribit: Quinta autem progenie filij Iſraël exierunt de
terra Aegypti:quod utique niſi exponatur, uidetur eſſe contrarium.Cur Abraham fidei ſuæ
ſignum in circunciſione ſuſcepit? Cur Iſaac uir iuſtus,& deo charus,non illi cui uoluit,ſed cui
noluit deceptus errore benedixit?

SEQVENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Αὐτοσχεδιασὶ tibi confeſtim.) Αὐτοσχεδιάζω, id eſt, ruditer, ex tempore, & impræmeditate rem tra-
cto. Vnde αὐτοσχεδιασὶ aduerbium tumultuanter,& ruditer.Propter hoc uerbum non intellectum, in
pleriſq; codicibus aliquot uerba fuerant omiſſa, quæ ex peruetuſtis exemplaribus reſtituimus. In
quarto Pauli ad Romanos homo.)Sic habent exemplaria pleraq;: uerum pro homo reponenda ſunt
duo uerba:ad Romanos ἐξηγήσεων τόμῳ, id eſt,enarrationum tomo,ſiue ſectione. Nã quædã opuſcu-
la ſua uocauit τόμους, quædã ὁμιλίας. Antelatis itaq; problematibus.)id eſt,propoſitis in fronte quæ-
2 ſtionibus.Id enim ſignificat problema. πρόβλημα à προβάλλω propono. Ex prima quæſtione.
Cataclyſmum.) id eſt, inundationem, ſiue diluuium, κατακλυσμόν. Ex ſecunda quæſtione.
3 Ita tranſtulit.) καὶ ἐνοπλισάμενοι ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς Αἰγύπτου.

HIERONYMVS DAMASO.

POſtq; epiſtolã tuæ ſanctitatis accepi,cõfeſtim accito notario, ut exciperet imperaui,
quo ad officiũ præparato,quod erã uoce prõpturus,ante mihi cogitatiõe pingebã.
Interim tamen & ego linguã,& ille articulum mouebamus,cũ ſubito Hebręus inter-
uenit,deferẽs nõ pauca uolumina,quæ de ſynagoga quaſi lecturus acceperat. Et ilico: habes,
inqt,quod poſtulaueras:meq; dubiũ & qd facerẽ neſcientẽ,ita feſtinus exterruit,ut oĩbus præ
termiſſis ad ſcribendũ trãſuolarẽ,quod quidẽ uſq; ad pſens facio. Verũ quia heri diacono ad
me miſſo,ut tu putas epiſtolam,ut ego ſentio,cõmentariũ te expectare dixiſti;breuem reſpon
1 ſionẽ ad ea deſiderãs,quæ ſingula magnorũ uoluminum prolixitate indigent, αὐτοσχεδιασὶ & ti-
bi confeſtim diſcuſſi,duabus tantũ quæſtiunculis prætermiſſis:non quo non potuerim & ad
illas aliquid reſpondere,ſed quod ab eloquẽtiſſimis uiris, Tertulliano noſtro ſcilicet & Noua-
tiano,Latino ſermone ſint æditæ:& ſi noua uoluerimus afferre,ſit latius diſputãdũ.Certe ex-
pecto

C pecto quid placeãt: utrũ ne epiſtolari breuitate ſentẽtias tibi uelis digeri,an ſingulorum libros
confici. Nam Origenes in quarto Pauli ad Romanos ἐξηγήσεων τόμῳ de circuncisione magni-
fice diſputauit:& de mundis atque immundis animalibus in Leuitico plura diſſeruit:ut ſi ipſe
inuenire nihil poſſem, de eius tamen ſontibus mutuarer:& ut uerius loquar,Didymi de ſpiri-
tu ſancto librum in manibus habeo,quem translatũ tibi cupio dedicare;ne me exiſtimes tan-
tummodo dormitare,qui lectionem ſine ſtilo ſomnum putas. Antelatis itaq; problematibus
quæ epiſtolæ tuæ ſubieceras,quid mihi uideretur annexui,ueniam poſtulans,& feſtinationis
pariter & morarum. Feſtinationis,quia ad unam lucubratiunculam dictare uoluerim multo-
rum opus dierum. Tarditatis,quia alio opere detentus,non ſtatim ad interrogata reſcripſi.

Prima quæſtio.

QVid ſibi uult quod in Geneſi ſcriptum eſt: Omnis qui occiderit Cain,ſeptem uin
dictas exoluet. Antequàm de quæſtione aliquid dicamus, rectum uidetur , ut
æditiones interpretum ſingulorum cum ipſo Hebraico conferentes ſermone,dige
ramus,quo ſacilius ſcripturæ ſenſus poſſit intelligi. וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג
קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם: Vaiomer lo adonai lachen col horeg Cain ſibathaim iucam. Aquila. Et
dixit ei dominus : Propterea omnis qui occiderit Cain , ſeptempliciter ulciſcetur. Symma-
chus: Et dixit ei dominus: Non ſic,ſed omnis qui occiderit Cain, hebdomada ſiue ſeptimus
uindicabitur. Septuaginta & Theodotion: Et dixit ei dominus:Non ſic, ſed omnis qui occi-
derit Cain,ſeptem uindictas exoluet. Poſtquàm Cain occiderat fratrem, interrogatus à do-
mino: Vbi eſt Abel frater tuus? contumelioſe reſpondit: Neſcio: nunquid cuſtos fratris mei
ſum? Quamobrem maledictione damnatus,ut gemens & tremens uiueret ſuper terram: no-
luit ueniam deprecari,ſed peccatis peccata cõgeminãs,tantum putauit nephas, cui à domino
non poſſet ignoſci. Deniq; reſpondit dño: Maior eſt cauſa mea,quàm ut dimittar:id eſt,plus
peccaui,quàm ut merear abſolui. Ecce eijcis me hodie à ſacie terræ, & facie tua abſcondar, &
D ero gemens & tremẽs ſuper terram:& erit omnis qui inuenerit me,occidet me. Eijcior,inquit,
à conſpectu tuo, & conſcientia ſceleris tremebundus, lucem ipſam ſerre non ſuſtinens , ab-
ſcondar ut latitem:eritq; omnis qui inuenerit me, occidet me;dum ex tremore corporis & fu-
riatæ mentis agitatu, eum eſſe intelligit,qui mereatur interfici. Verum deus nolens eum com-
pendio mortis finire cruciatus, nec tradens pœnæ, qua ſeipſe damnarat, ait: Non ſic, id eſt,
nõ ut exiſtimas morieris,& mortem pro remedio accipies:uerum uiues uſq; ad ſeptimam ge-
nerationem,& conſcientiæ tuæ igne torqueberis:ita ut quicunq; te occiderit,ſecundum dupli
cem intelligentiam, aut in ſeptima generatione, aut ſeptimo te liberet cruciatu. Nõ quod ipſe
qui occiderit Cain, ſeptem ultionibus ſubijciendus ſit: ſed quod ſeptem uindictas, quæ in
Cain tanto tempore cucurrerunt, ſoluat interfector, occidens eum qui uitæ fuerat derelictus
ad pœnam. Vt aũt quod dicimus manifeſtius fiat,quotidianæ cõſuetudinis ponamus exem-
plum. Loquitur inter uerbera ſeruus ad dominũ:quia incendi domũ tuam:& uniuerſam ſub
ſtantiam tuam diſſipaui,interfice me. Dominusq; reſpondet: Non ut uis, morieris, & finies
morte ſupplicia:uerũ longo tẽpore cuſtodieris ad uitã:& tam infeliciter in hac luce uerſaberis,
ut quicũq; te occiderit,beneficiũ præſtet occiſo:dũ te de tam multis liberet cruciatibus:& ſe-
cundũ Septuaginta quidẽ æditionẽ hic ſenſus nobis uidet̃. De eo autem quod Aquila poſuit,
ſeptẽpliciter:& Symmachus,hebdomada ſiue ſeptimus ulciſcetur:maiorũ noſtrorum iſta ſen-
tentia eſt,quod putẽt in ſeptima generatione à Lamech interſectũ Cain. Adam quippe genuit
Cain. Cain genuit Enoch. Enoch genuit Irad. Irad genuit Mahiuaël. Mahiuaël genuit Ma-
thuſalem. Mathuſalẽ genuit Lamech,qui ſeptimus ab Adã,nõ ſponte (ut in quodã Hebræo
uolumine ſcribit̃) interfecit Cain:ut ipſe poſtea cõfitet̃,qa uirũ occidi in uulnere meo,& iuue-
nem in liuore meo:quoniã ſepties uindicabit̃ de Cain:de Lamech aũt ſeptuagies ſepties. Hoc
qdẽ de Cain,quod in ſeptima generatiõe à Lamech interfectus ſit,& iuxta aliã æditionem poe
nã ſui ſceleris dederit:quod tot generationibus gemens & tremẽs uiueret ſuper terrã. Nihil ob

ſcuri

A ſcuri arbitror remanſiſſe. Nunc illud quod non interrogaueras, dum aliud agimus, irrepit, quæ ſint ſeptuagintaſeptem uindictæ,quæ in Lamech exoluendæ ſunt. Aiunt ab Adam uſq; ad Chriſtum generationes ſeptuagintaſeptem. Lege Lucam euangeliſtam,& inuenies ita eſſe, ut dicimus. Sicut ergo ſeptima generatione Cain peccatum eſt diſſolutum,non enim uindicabit deus bis in idipſum:& qui ſemel recepit mala in uita ſua,non eoſdem cruciatus patietur in morte,quos eſt paſſus in uita:ita & Lamech peccatum,id eſt,totius mundi atq; ſanguinis qui effuſus eſt,Chriſti ſoluetur aduentu:qui tulit mundi peccata,qui lauit amictum ſuum in ſanguine uuæ,& torcular calcauit ſolus:qui de Edom ad cœlum rubicundus aſcendens, clamantibus angelis miraculum præbuit:Eleuate portas principes ueſtras,& introibit rex gloriæ &c. Referebat mihi quidam Hebræus in apocryphorum libris ſeptuagintaſeptem animas ex Lamech progenie reperiri,quæ diluuio deletæ ſint:& in hoc numero de Lamech factam eſſe uindictam,quod genus ipſius uſq; ad cataclyſmum perſeuerauerit. Alij de ſeptem uindictis Cain uaria ſuſpicantur. Primum eius aſſerunt fuiſſe peccatum,quod non recte diuiſerit. Secũdum, quod inuiderit fratri ſuo. Tertium,quod doloſe egerit,dicẽs: Tranſeamus in campum. Quartum,quod interfecerit. Quintum,quod procaciter negauerit,dicens: Neſcio, nunquid cuſtos fratris mei ſum? Sextum, quod ſeipſum damnauerit dicens: Maior culpa mea eſt, quàm ut dimittar. Septimum, quia nec damnatus egerit pœnitentiam, ſecundum Niniuitas, & Ezechiam regem Iuda:qui imminentem mortem lachrymis diſtulerunt, ut qui damnati fuerant, non perirent,ſed agentes pœnitentiam,impetrarent miſericordiam dei. Nam tradunt illum à clementiſſimo deo,ideo uſq; ad ſeptem generationes fuiſſe dilatum,ut ſaltem malis ipſis & longæuitate mœroris compulſus,pœnitentiam ageret,ut mereretur abſolui. Nonnulli ſeptenarium numerum plenum & perfectum interpretantur,de multis ſcripturarum locis teſtimonia contrahentes:& hunc eſſe ſenſum,quem ſupra perſtrinximus:quod qui interfecerit Cain,
B ab ingenti eum afflictione,& omnia ſupplicia tranſeunte liberarit pœna. Sunt autem qui & de Euangelio interrogationem Petri replicent: Domine,quoties peccabit in me frater meus,& dimittam ei? uſque ſepties? Dicit ei Ieſus: Non dico tibi ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties. Et putant mortem atque peccatum in ſeptima progenie ſabbatizaſſe,quando Enoch raptus eſt,& non inueniebatur,quia tranſtulit illum deus. De ſeptuaginta autem & ſeptem, illam expoſitionem ſequuntur:in aduentu Chriſti,mortis atq; peccati aculeum eſſe confractum. Ponam & aliam opinionem,ne quid uidear prætergreſſus. Quidam ſeptimum annum remiſſionis & quinquageſimum iubilæi,& quadringẽteſimum nonageſimum, quod uolunt intelligi ſeptuagies ſepties,multis modis interpretantur:aſſerentes ob hanc cauſam quinquageſimi & quingenteſimi numeri ſacrati, in Euangelio poſitum debitorem, & quinquageſimum pſalmum pœnitentiæ,qui ſeptem conficitur ſeptimanis,& in principio ogdoadis erumpit. Verũ ne longius ſermo procedat, hucuſq; ſuper hoc loquutũ eſſe ſufficiat:quia & ex his quæ reſperſimus,ingentem tibi diſputationis ſyluam poteris ipſe conficere: ſciens Origenem, duodecimum & tertiumdecimum in Geneſim librum de hac tantum quæſtione dictaſſe.

Secunda quæſtio.

CVr deus loquitur ad Abraham,quod quarta progenie,filij Iſraël eſſent de Aegypto reuerſuri,& poſtea moyſes ſcribit: Quinta autẽ progenie aſcenderũt filij Iſraël de terra Aegypti. Quod utiq; niſi exponatur,uidetur eſſe cõtrariũ. Hoc uero problema cum legiſſem, cœpi mecũ tacitus æſtuare,& e ueſtigio Geneſim, Exodũq; percurrẽs,reperi loca,in quibus ſcripta ſunt,quæ uidentur facere quæſtionẽ. Ac primum exiſtimabã ſpiritalibus ſpiritalia cõparãs,indiſſolubilia eſſe,ſicut & multa ſunt alia. Nam & Mathuſalem quatuordecim annos poſt diluuiũ uixiſſe ſcribitur,nec tamẽ ingreſſus eſt arcam cũ Noë. Et cum ipſe deus loquutus ſit ad Abrahã: Sciendo ſcies,quia peregrinũ erit ſemen tuum in terra nõ ſua,& in ſeruitutẽ redigent eos & affligent,& humiliabunt eos annis quadringentis: poſtea Moyſes ſcribit in Exodo: Et factum eſt poſt quadringentos & triginta annos,

exiuit

C exiuit omnis populus domini de terra Aegypti. Agar quoque Iſmaëlem,quaſi lactentem & tenerum portat in humeris, cum decem & octo fermè,& amplius reperiatur annorum: & ridiculum ſit tam grandem iuuenem matris ſediſſe ceruicibus. Roboam uero filius Solomonis quadrageſimoprimo ætatis ſuæ anno regni ſumpſit exordium, & regnauit in Hieruſalem annis ſedecim:cum utique pater eius duodecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnauerit,& undecimo anno filium generare non quiuerit. Dum hæc & multa iſtiuſmodi mecum ſollicitus uoluerem, aperuit mihi oſtium, qui habet clauem Dauid, & introduxit me in cubiculum ſuum, poſuitq́ me in foramine petræ: ut poſt ſpiritum ſæuientem,poſt terræmotum,poſt incendium ignorantiæ quo urebar,uox ad me auræ lenioris accederet, diceremque:Inueni quem quæſiuit anima mea:tenebo eum, & non dimittam. Etenim cum uideatur ſcriptura inter ſe eſſe contraria,utrumq́ uerum eſt,cum diuerſum ſit.Egreſſi ſunt quarta generatione filij Iſraël de terra Aegypti. Replica genealogiam Leui. Leui genuit Caath. Caath genuit Amram. Amram genuit Aaron. Aaron genuit Eleazar. Eleazar genuit Finees.Caath cum patre ſuo Leui ingreſſus eſt Aegyptum.Rurſum Eleazar cum patre Aaron egreſſus eſt de Aegypto.A Caath uſque ad Eleazar computantur generationes quatuor: licet quidam uelint ab Amram uſque ad Finees, ut nos in Eleazar fecimus,peruenire. Si uero uolueris diſparem numerum oſtendere,quomodo ſecundum Exodum quinta generatione egreſſi ſunt filij Iſraël de terra Aegypti,tribus tibi Iudæ ordo numeretur.Iudas genuit Phares: Phares Eſrom.Eſrom genuit Arām.Aram genuit Aminadab. Aminbdab genuit Naaſon. Naaſon genuit Salmon. Phares cum patre ſuo Iuda ingreſſus eſt Aegyptum. Naaſon princeps tribus Iuda in deſerto deſcribitur: cuius filius Salmon terram repromiſſionis intrauit.Computa à Phares uſque ad Naaſon, & inuenies generationes quinque: tametſi nonnulli (ut in tribu Leui oſtendimus) in Eſrom initium faciant,& ad Salmon uſque perueniant.Puto problema diſſolutum:quod ſi diſplicet,ad compendium ueniam,& dicam in Hebræo non eſſe diuerſum. Aquila namq́ qui non contentioſius,ut quidam putant, ſed ſtudioſius uerbum interpretatur ad uerbum,in eo loco ubi Septuaginta poſuerunt: Quinta autem
D generatione aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti, ita tranſtulit: καὶ ἐνοπλισάμενοι ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς αἰγύπτου. Id eſt, & armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti. Licet pro eo quod nos armati diximus,ſecūdum Græci ſermonis ambiguitatem inſtructi,ſiue mu-
3 niti propter ſupellectilem qua Aegyptios ſpoliauerant,poſſit intelligi. Exiſtimanti curioſitatem eſſe finitam, maior quærendi ardor exoritur: & ad ſimilitudinem Hieremiæ diſſoluor undique & ferre non poſſum:quare Septuaginta,quinta generatione, & Aquila tranſtulerit armatos. Volumen Hebræum replico,quod Paulus φαιλόνην iuxta quoſdam uocat, & ipſos characteres ſollicitius attendens, ſcriptum reperio. וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם Vahamuſim Alu bene Iſraël Meerez Mizraim.In reliqua parte interpretationes non diſcordant: omnis pugna de uerbo eſt חֲמֻשִׁים hamuſim, quod his literis ſcribitur ח heth, מ mem, ש ſin, י iod, ם mem: utrum nam quinq́, an munitos ſonet.Et quidem quinq́ hoc ſermone dici,negare non poſſumus: uerum quinque plurali numero, non quinta, ut illi interpretati ſunt, ſingulari: ſed nec generatio inuenitur adiuncta, quæ lingua Hebræa דור dor dicitur:ut ſi eſſet quinta generatione,ſermone legeretur illorum דור חֲמִישִׁי dor hamiſi.Nūc autem hamuſim, id eſt, quinq́, imò quinta, tantum ſcriptum eſt, ut ſit quaſi ſenſus: Quinta autem aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti:quod quia minus uidebatur intelligi adiuncta generatio eſt.Aquilam uero ut in cæteris, & in hoc maxime loco proprie tranſtuliſſe, omnis Iudæa conclamat:& ſynagogarum conſonant uniuerſa ſubſellia, quod uidelicet idem ſermo, & eiſdem literis ſcriptus, diuerſas apud eos & uoces & intelligentias habeat.Ex quibus exempli cauſa unum ponimus,ut quod dicimus perſpicuū fiat: paſtores & amatores eiſdem literis ſcribuntur ר res, ע ain, י iod, ם mem: ſed paſtores roim רֹעִים: amatores leguntur רֵעִים reim. Vnde euenit,ut ubi Hieruſalem in prophetis, cum amatoribus ſuis fornica-
tionis

A tionis ſcelere arguitur, ibi in noſtris codicibus, pro amatoribus, paſtorum nomen ſit immutatum. Scio hæc moleſta eſſe lectori, ſed de Hebraicis libris diſputantem, non decet Ariſtotelis argumenta conquirere, nec ex flumine Tulliano, eloquentiæ ducendus eſt riuulus: nec aures Quintiliani floſculis & ſcholari declamatione mulcendæ. Pedeſtris, & quotidianæ ſimilis, & nullam lucubrationem redolens oratio, neceſſaria eſt, quæ rem explicet: ſenſum ediſſerat, obſcura manifeſtet, non quæ uerborum compoſitione frondeſcat. Sint alij diſerti, laudentur, ut uolunt: & inflatis buccis, ſpumantia uerba trutinent: mihi ſufficit ſic loqui, ut intelligar, ut de ſcripturis loquens & diſputans, ſcripturarum imiter ſimplicitatem.

Tertia quæſtio.

CVr Iſaac uir iuſtus & deo charus, non illi cui uoluit, ſed cui noluit, deceptus errore benedixit? Differo pauliſper typum, & ea quæ à maioribus noſtris ſuper hoc loco ſunt interpretata prætereo: non quod opinioni eorũ non acquieſcam, ſed quod tu hoc tantum quæras, quare uir iuſtus aliquid ignorauerit, & contra ſuam fecerit uoluntatem. Ad quod diſtricta reſponſio eſt: nullum hominem, excepto eo qui ob noſtram ſalutem carnem eſt dignatus induere, plenam habuiſſe ſcientiam & certiſſimam ueritatem. Denique Paulus ex parte cognoſcit, & ex parte prophetat: & nunc per ſpeculum uidet in ænigmate, & ſecundum quod oportet orare, neſcire uos dicit: Quia cum uenerit quod perfectum eſt: tunc quod ex parte eſt deſtruetur. Samuël propheta connumeratus Moyſi in ſacerdotio dei: ad ungendum regem miſſus, cum maximum filiorum Ieſſe uidiſſet Heliab, ait: Ecce coram domino Chriſtus eius. Et dixit dominus ad Samuël: noli reſpicere faciem eius neq; ſtaturam illius, quoniam reprobaui eum, quia non quomodo uidet deus, uidet homo. Homo enim uidet in facie, deus autem inſpicit cor: & per ſingulos filios ſeptem ignorans: uſque ad Dauid neſciſſe deſcribitur. Heliſæus quoque qui duplici glorificatus eſt ſpiritu, cuius oſſa uitam exanimato cadaueri reddiderunt: cum Sunamitis ad eum ueniſſet in montem: & ad pe-

B des eius flebiliter corruiſſet, Giezi prohibente ne faceret, ait: Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine eſt, & dominus abſcondit à me, & non nunciauit mihi. Plura ſunt quàm ut exemplis debeamus docere, ſanctos uiros & deo charos, ea tantummodo ſciſſe quæ eis à domino reuelata ſunt: ignoraſſe uero, quæ eis reuelata non fuerint: & ad ſingulas uiſiones Zachariam, atq; Danielem interrogare angelum, & ſuppliciter deprecari: ut exponat ſibi quæ ſint illa quæ uiderant. Vnde non mirum eſt, & Iſaac in ſuam maxime utilitatem neſciſſe quid faceret: cum magis eo tempore erraret quo filium ſanguinariæ deditum uoluptati, & eum qui poſtea fratrem, ſi poſſet occideret, prætermiſſo illo qui innocenter habitaret domi, uellet efferre: & ſuam magis uoluntatem facere quàm dei. Ego puto diuinæ diſpenſationis fuiſſe, ut oculis cæcaretur: & cũ ipſe diceret: Vox quidem, uox Iacob eſt, manus autẽ manus Eſau: tamen non intelligeret minorem eſſe filium, qui ad benedictionem fratris, præreptor aſtiterat. Quoniam autẽ polliciti ſumus, & de eo in figura quid ſignificaret adiungere, Hippolyti martyris uerba ponamus, à quo & Victorinus noſter non plurimum diſcrepat: non quod omnia plenius executus ſit, ſed quod poſſit occaſionem præbere lectori ad intelligentiam latiorẽ, Iſaac portat imaginem dei patris. Rebecca ſpiritus ſancti. Eſau populi prioris & diaboli. Iacob eccleſiæ ſiue Chriſti. Senuiſſe Iſaac, conſummationem orbis oſtendit: oculis caligaſſe, fidem periſſe de mundo, & religionis lumen ante eum neglectum eſſe ſignificat. Quod filius maior uocatur, acceptio eſt legis Iudæorum. Quod eſcas eius atque capturam diligit pater: homines ſunt ab errore ſaluati, quos per doctrinam iuſtus quiſq; uenatur. Sermo dei, benedictionis eſt repromiſſio, & ſpes regni futuri, in quo cum Chriſto ſancti ſunt regnaturi, & uerum ſabbatum celebraturi. Rebecca plena ſpiritu ſancto, ſciens quod audiſſet antequam pareret, quia maior ſeruiet minori, magis autem forma ſpiritus ſancti, quæ futura nouerat in Chriſto, in Iacob ante meditatur: loquitur ad filium minorem: Vade ad gregem, & accipe mihi inde duos hædos: præfigurans carneum ſaluatoris aduentum, in quo eos uel maxime liberaret,

dd

C me liberaret,qui peccatis tenebantur obnoxij: ſiquidem in omnibus ſcripturis,hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos iubetur afferre, duorum populorum ſignificatur aſſumptio,quod teneros & bonos,dociles & innocentis animæ ſignificat. Stola uel ueſtimentum Eſau:fides Hebræorum & ſcripturæ ſunt,quibus gentilium indutus eſt populus. Pelles quæ eius brachijs circundatæ ſunt, peccata utriuſq; ſunt plebis, quæ Chriſtus in extenſione manuum cruci ſecum pariter affixit. Quod Iſaac quærit ab Iacob,cur tam cito uenerit:admirabatur celerem credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hoſtia placens deo, ſalus eſt peccatorum. Poſt eſum ſequitur benedictio,& eius odore perfruitur:uirtutem reſurrectionis & regni,aperta uoce pronuncians:quod etiam adorent eum fratres ſui,& ſeruiant ei credẽtes ex Iſraël. Quia igitur iniquitas eſt inimica iuſticiæ,Eſau in diſcordiam concitatur,& necem fraudulenter excogitat,dicens in corde ſuo:Appropinquent dies paſſionis patris mei,ut interficiam Iacob fratrem meum. Diabolus fratricidas Iudæos in Cain ante præmeditans,in Eſau manifeſtiſſime confitetur: tempus quoq; interfectionis oſtendens. Appropinquent, inquit, dies paſſionis patris,ut interficiam Iacob fratrem meum. Quapropter Rebecca, id eſt patientia:nunciauit uiro fratris inſidias,qui uocato Iacob, præcepit ei,ut in Meſopotamiam pergeret:& inde acciperet uxorem de genere Laban Syri fratris matris ſuæ. Quomodo itaq; fratris dolos fugiens,Meſopotamiam tendit Iacob,ita & Chriſtus Iudæorum incredulitate compulſus,proficiſcitur in Galilæam:inde ſibi ex gentibus ſponſam ſumpturus eccleſiam. Hæc ſupra dictus uir. Nos autem dicimus non ueniſſe dominum,niſi ad oues perditas domus Iſraël,nec uoluiſſe accipere panem filiorum & dare canibus,& benedictionem primam Iudæorum populo detuliſſe: quibus ſunt credita eloquia dei & repromiſſio & legislatio & confectio teſtamenti. Verum quia illi credere noluerunt, ad Iacob minorem populum benedictionem eſſe
D translatam. Neq; tamen maiorem filium penitus fuiſſe deſpectum, quia cum ſubintrauerit plenitudo gentium:tunc omnis Iſraël ſaluus fiet.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

SEQVENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 AV

2

3

4

5

Auſiſti

A

HIERONYMVS EVAGRIO.

MIſiſti uolumen ἀνώνυμον καὶ ἀδέσποτον, & neſcio utrum tu de titulo nomen ſubtra-
xeris, an ille qui ſcripſit, ut periculum fugeret diſputandi, autorem noluerit con-
fiteri: quod cum legiſſem, intellexi famoſiſſimam quæſtionem ſuper pontifice
Melchiſedec illuc plurimis argumẽtis eſſe perductam: ut docere conatus ſit, eum
qui benedixerit tanto patriarchæ, diuinioris naturæ fuiſſe, nec de hominibus æſtimandum.
Et ad extremum auſus eſt dicere ſpiritum ſanctum occurriſſe Abrahæ, & ipſum eſſe qui ſub
hominis figura uiſus ſit. Quomodo autem ſpiritus ſanctus, panem uinumq́ꝫ protulerit, &
decimas prædæ quas Abraham uictis quatuor regibus reportaret, acceperit, omnino tange-
re noluit: petiſq́ꝫ ut quid mihi, uel de ſcriptore, uel de quæſtione uideatur, reſpondeam. Fateor
uolui diſſimulare ſententiam, nec me periculoſo & φιλεγκλήμονι miſcere tractatui, in quo quod-
cunqꝫ dixiſſem, reprehenſores habiturus ſorem. Sed rurſum cum epiſtolam legerem & inue-
niſſem in extrema pagella, miris me obteſtationibus adiuratum, ne ſpernerem precatorem, re
uolui ueterum libros: ut uiderem quid ſinguli dicerent, & tibi quaſi de multorum conſilio, re-
ſponderem, ſtatimq́ꝫ in fronte Geneſeos in prima Homiliarum Origenis reperi ſcriptum de
Melchiſedec, in qua multiplici ſermone diſputans, illuc deuolutus eſt, ut eum angelum dice-
ret. Iiſdemq́ꝫ penè argumẽtis quibus ſcriptor tuus de ſpiritu ſancto; ille de ſupernis uirtutibus
eſt locutus. Tranſiui ad Didymum ſectatorem eius, & uidi hominem pedibus in magiſtri iſſe
ſententiam. Verti me ad Hippolytum, Hirenæum, Euſebium Cæſarienſem, & Emiſenum,
Apollinarium quoqꝫ noſtrum, & Euſtathium, qui primus Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus,
contra Arium clariſſima tuba, bellicum cecinit, & deprehendi horum omnium opiniones, di-
uerſis argumentationibus ac diuerticulis ad unum compitum perueniſſe, ut dicerent Melchi-
ſedec hominem fuiſſe Chananæum, regem urbis Hieroſolymæ, quæ primum Salem, poſtea
Iebus, ad extremum, Hieruſalem appellata ſit: nec mirum eſſe ſi ſacerdos dei altiſſimi deſcri-
B batur abſqꝫ circuncìſione & legalibus ceremonijs & genere Aaron: cũ Abel quoque & Enoch
& Noë placuerint deo, & uictimas obtulerint: & in Iob uolumine legimus: quod ipſe & obla-
tor munerum fuerit, & ſacerdos, & quotidie pro filijs ſuis, hoſtias immolarit: & aiunt ipſum
quoqꝫ Iob, non fuiſſe de genere Leui: ſed de ſtirpe Eſau, licet aliud Hebræi autument. Quo-
modo autem Noë inebriatus in domo ſua, & nudatus atqꝫ deriſus à Mediano filio, typum
ſaluatoris præbuit, & Chan populi Iudæorum. Samſon quoqꝫ amator meretricis & paupe-
ris Dalilæ, multo plures hoſtium mortuus quàm uiuus occidit: ut Chriſti exprimeret paſſio-
nem, omneſq́ꝫ penè ſancti & patriarchæ & prophetæ, in aliqua re figuram expreſſerunt ſal-
uatoris: Sic & Melchiſedec, eo quod Chananæus fuerit, & non de genere Iudęorum, in typũ
præceſſiſſe ſacerdotis filij dei, de quo dicitur in centeſimonono pſalmo: Tu es ſacerdos in æter
num, ſecundum ordinem Melchiſedec. Ordinem autem eius multis modis interpretantur.
quod ſolus & rex fuerit & ſacerdos, & ante circunciſionem ſunctus ſacerdotio: ut non gentes
ex Iudæis, ſed Iudæi à gentibus, ſacerdotium acceperint: neqꝫ unctus oleo ſacerdotali, ut Moy-
ſi præcepta conſtituunt: ſed oleo exultationis, & fidei puritate: neqꝫ carnis & ſanguinis uicti-
mas immolauerit, & brutorum ſanguinẽ, eorum animalium exta, id eſt, quicquid ſuper eſcam
eſt, ſuſceperit: ſed pane & uino ſimplici puroq́ꝫ ſacrificio Chriſti dedicauerit ſacramentum, &
multa alia quæ epiſtolæ breuitas non recipit. Præterea plenius eſſe tractatum in epiſtola ad
Hebræos, quam omnes Græci recipiunt, & nonnulli Latinorum, quod iſte Melchiſedec, id
eſt, rex iuſtus, rex fuerit Salem, id eſt, rex pacis, ſine patre ſine matre: & quomodo hoc intelli-
gendum ſit, uno ſtaum uerbo explicarit ἀγενεαλόγητος, non quod abſqꝫ patre & matre fuerit,
cum Chriſtus quoqꝫ ſecundum utranqꝫ naturam & patrem habuerit & matrem, ſed quod
ſubito introducatur in Geneſi occurriſſe Abraham à cæde hoſtium reuertenti, & nec ante,
nec poſtea eius nomen feratur aſſcriptum. Affirmat autem Apoſtolus, quod Aaron ſacer-
dotium, id eſt, populi Iudæorum, & principium habuerit & finem, Melchiſedec autem, id eſt,

C Chriſti & eccleſiæ,& in præteritum & in futurum æternum ſit, nullumq; habuerit autorem:
& quod tranſlato ſacerdotio, legis quoque mutatio fiat: ut nequaquam de Agar ancilla &
monte Sina,ſed de Sara libera, & arce Sion egrediatur uerbum domini, & lex dei de Hieru-
ſalem:& difficultatem rei procemio exaggerat, dicens: Super quo multus nobis ſermo eſt,&
3 ininterpretabilis:non quia Apoſtolus non potuerit id interpretari, ſed quia illius temporis
non fuerit.Hebræis enim, id eſt Iudæis perſuadebat, non iam fidelibus, quibus paſſim pro-
deret ſacramentum. Veruntamen ſi uas electionis ſtupet ad myſterium, & de quo diſputat
ineffabile confitetur: quanto magis nos uermiculi & culices, ſolam debemus ſcientiam inſci-
tiæ confiteri, & ampliſſimam domum, paruo quaſi foramine oſtendere: ut dicamus duo ſa-
cerdotia inter ſe ab Apoſtolo comparata, prioris populi & poſterioris. Et hoc agit tota di-
ſputatione, ut ante Leui & Aaron, ſacerdos fuerit Melchiſedek ex gentibus: cuius tantum
prædicat meritum, ut futuris ſacerdotibus Iudæorum, in lumbis benedixerit Abraham: to-
tumq; quod ſequitur in laudes Melchiſedek,ad Chriſti typum referri,cuius profectus eccleſię
ſacramenta ſunt.Hæc legi in Græcorum uoluminibus,& quaſi latiſſimos terrarum ſitus, in
4 breui tabella uolui demonſtrare, non extendens ſpatia ſenſuum atq; tractatuum, ſed qui-
buſdam punctis atq; compendijs infinita ſignificans: ut in parua epiſtola, multorum ſimul
diſceres uoluntates. Verum quia amantem interrogas, & uniuerſa quæ didici, fidis auribus
inſtillanda ſunt:ponam & Hebræorum opinionem: & ne quid deſit curioſitati, ipſa Hebrai-
ca uerba ſubnectam ומלכי־צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון : ויברכהו
ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ : וברוך אל עליון אשר־מגן צריך בידך ויתן
לו מעשר מכל : Vmalchizedec melech Salem hozi lehem uaiain uehu cohen leel elion ua-
iebarchehu uaiomar baruch Abram leel elion koneſamaim uaarez:ubaruch el elion eſcher mi
gen zadecho beiadecho uaijten lo maeſer michol.Et Melchiſedek rex Salem, protulit panem
& uinum:erat autem ſacerdos dei excelſi:benedixitq; illi,& ait:Benedictus Abram deo excel-
D ſo,creauit cœlum & terram:& benedictus deus altiſſimus, qui tradidit inimicos tuos in ma-
nu tua,& dedit ei decimas ex omnibus.Traduntq; hunc eſſe Sem primum filium Noë,& eo
tempore quo ortus eſt Abraham, habuiſſe ætatis annos trecentoſnonaginta: qui ita ſuppu-
tantur. Sem poſt diluuium anno ſecundo: cum centum eſſet annorum genuit Arphaxad:
poſt cuius ortum, uixit annos quingentos, hoc eſt ſimul ſexcentos.Arphaxad annos natus
triginta & quinq;: genuit Salem,qui & ipſe tricenarius,procreauit Heber,quem triginta qua-
tuor annorum legimus genuiſſe Phaleg.Rurſum Phaleg expletis annis triginta genuit Rehu:
qui & ipſe poſt trigeſimum & ſecundum natiuitatis ſuæ annum,ædidit Serug:de quo cum ad
triginta perueniſſet annos,ortus eſt Nachor:qui uigintinouem annorum genuit Thare: quē
legimus quod ſeptuagenarius genuerit Abraham & Nachor & Aran.Supputa per ſingulas
ætates,annorum numerum,& inuenies ab ortu Sem,uſq; ad generationem Abraham,trecen
tos nonaginta annos.Mortuus eſt autem Abraham centeſimo ſeptuageſimoquinto ætatis
ſuæ anno.Ratione deducta, inuenitur Sem abnepoti ſuo decimi gradus,Abraham ſuperui-
xiſſe annos quadraginta.Simulq; & hoc tradunt,quod uſq; ad ſacerdotium Aaron, omnes
primogeniti ex ſtirpe Noë,cuius ſeries & ordo deſcribitur fuerint ſacerdotes,& deo uictimas
immolarint;& hæc eſſe primogenita,quæ Eſau fratri ſuo uendiderit Iacob.Nec eſſe mirum,
ſi Melchiſedek uictori Abraham,obuiam proceſſerit,& in refectionem tam ipſius, quàm pu-
gnatorum eius, panes uinumq; protulerit, & benedixerit ei, cum abnepoti ſuo hoc iure de-
5 buerit:& decimas prædæ atq; uictoriæ acceperit ab eo: ſiue quod habeatur ambiguum ipſe
dederit ei ſubſtantiæ ſuæ decimas, & auitam largitatem oſtenderit in nepotem. Vtrunque
enim intelligi poteſt: & iuxta Hebraicum, & iuxta Septuaginta interpretes, quod & ipſe ac-
ceperit decimas ſpoliorum,& Abrahæ dederit decimas ſubſtantiæ ſuæ, quanquam Apoſto-
lus in epiſtola ſua ad Hebræos apertiſſime definiat, non Abraham ſuſcepiſſe à Melchiſedek
decimas diuitiarum eius,ſed de ſpolijs hoſtium,partem accepiſſe pontificem. Salem autem
non ut

A non ut Ioſephus,& noſtri omnes arbitrantur eſſe Hieruſalem nomen,ex Græco Hebraicoq;
compoſitum:quod abſurdum eſſe,peregrinæ linguæ mixtura demonſtrat: ſed oppidū iuxta
Scythopolim, quod uſq; hode appellatur Salem, & oſtenditur ibi palatium Melchiſedek.
ex magnitudine ruinarum, ueteris operis oſtendens magnificentiam: de quo in poſteriore
quoque parte Geneſeos ſcriptum eſt. Venit Iacob in Socoth,id eſt in tabernacula, & fecit ſi-
bi ibi domos atque tentoria,& tranſiuit in Salem ciuitatem regionis Sichem, quæ eſt in ter-
ra Chanaan.Conſiderandum quoque eſt, quod Abrahæ à cæde hoſtium reuertenti : quos
perſecutus eſt uſque Dan,quæ hodie Pameas appellatur, non de uia Hieruſalem, ſed de op-
pido Metropoleos Sichem,in itinere fuerit: de quo in euangelio quoq; legimus.Erat autem
Ioannes baptizans in Ennon,iuxta Salim,quia aquæ erant multæ ibi.Nec refert,utrū Salem
an Salim nominetur,cum uocalibus in medio literis per raro utantur Hebræi, & pro uolun-
tate lectorum,atq; uarietate regionum, eadem uerba diuerſis ſonis atq; accentibus proferan-
tur. Hæc ab erudiſsimis gentis illius didicimus:qui intantū non recipiunt ſpiritum ſanctum,
uel angelum fuiſſe Melchiſedek:ut etiam certiſſimum hominis nomen aſſcribant. Et reuera
ſtultum eſt id quod in typo dicitur: eo quod Chriſti ſacerdotium finem non habeat: & ipſe
rex & ſacerdos nobis utrunq; donauerit: ut ſimus genus regale & ſacerdotale, & quaſi angu-
laris lapis parietem utrunq; coniunxerit:& de duobus gregibus bonus paſtor unum effecerit
gregem, ſic quoſdam referre ad ἀναγωγὴν ut hiſtoriæ auferant ueritatem, & dicant non fuiſſe
regem, ſed in imagine hominis angelum demonſtratum, cum intantum nitantur Hebræi
Melchiſedek regem Salem filium Noë Sem oſtendere,ut ante hoc ſcriptum ſic referāt. Egreſ-
ſus eſt autem rex Sodomorum in occurſum ei:haud dubium, quin Abraham poſtquam re-
uerſus eſt à cæde Chodor Laomor,& regum qui cum eo erant in ualle Saue: hæc eſt uallis re-
B gis, de qua ſtatim ſequitur: Et Melchiſedek rex Salem protulit panem & uinum, & reliqua.
Si ergo hæc ciuitas regis eſt,& uallis regis, ſiue ut Septuaginta tranſtulerunt campus: quem
hodie Aulonem Palæſtini uocant:manifeſtum eſt hominē fuiſſe qui in terrena, & ualle & ur-
be regnauerit.Habes quæ audierim,et quę legerim de Melchiſedek.Meum fuit recitare teſtes:
tuum ſit de fide teſtium iudicare.Quod ſi omnes repuleris: tuum certe ſpiritualem illum inter
pretem non recipies:qui imperitus ſermone & ſcientia, tanto ſupercilio & autoritate Melchi-
ſedek ſpiritum ſanctum pronunciauit, ut illud uerißimum comprobarit,quod apud Græcos
ponitur:imperitia cōfidentiam:eruditio timorem creat.Ego poſt longam ægrotationem, uix
in quadrageſimæ diebus hæc fabricare potui: cum alteri me operi præpararem: paucos dies
qui ſupererant in Matthęi expoſitione conſumpſi,tantaq; auiditate ſtudia omiſſa repetiui: ut
quod exercitationi linguæ profuit,nocuerit corporis ualetudini.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quod Fabiolæ uiuenti promiſerat Hieronymus,id illius memoriæ reddit,iam enim uita deceſſe-
rat,ut in ſuperioribus ipſe teſtatur.Quæ leguntur in libris,Exodi,& Numerorū de egreſſu Hebræo
rum ex Aegypto,deq; manſionibus diuturni itineris, iuxta tropologiam exponit, quibus gradibus
Chriſtianus,relictis uitijs duce Chriſto,perueniat ad perfectam pietatem.

HIERONYMVS FABIOLAE.

1 IN ſeptuageſimoſeptimo pſalmo, quem iuxta euangeliſtam Matthæum ex
perſona domini dictum credimus, decem plagarum in Aegypto,& egreſſionis
Iſraël in ſolitudinem, narratur hiſtoria. Cumq; nulli dubium ſit, facta eſſe
quæ ſcripta ſunt, quaſi aliud litera ſonet, aliud clauſum ſpiritus teneat: aperiam
(inquit) in parabola os meū,loquar propoſitiones ab initio. Quanta audiuimus & uidimus
ea,& patres noſtri narrauerunt nobis. Vnde & Apoſtolus ijſdem uerbis, quia & eodem ſpi-
ritu:Hæc autē(ait) omnia in figura contingebant illis:ſcripta ſunt autem ad commonitionem
noſtram,in quos fines ſeculorum deuenerunt: Et, nolo uos ignorare fratres, quoniam patres
noſtri, omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati

C ſunt,in nube & in mari:& omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eun-
dem potum ſpiritualem biberunt: Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra: petra
autem erat Chriſtus.Si ergo pars hiſtoriæ itineris ex Aegypto ſpiritualiter accipitur, & cæte-
ra quæ ab Apoſtolo pro anguſtia temporis prætermiſſa ſunt,eiuſdem eſſe intelligentiæ con-
uincentur.Nam idem propheta, qui in alio loco dixerat: Habitaui cum habitantibus cedar:
multum incola fuit anima mea: abſentiam terræ ſanctæ non ſuſtinens: lachrymabiliter inge-
miſcit,& dicit: Hæc recordatus ſum,& effudi in me animam meam:donec tranſeam in locum
tabernaculi admirabilis, uſcꝫ ad domum dei: in uoce exultationis & confeſſionis ſonus epu-
lantis.Et in alio pſalmo: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Paulus
quocꝫ lex ſpiritualis eſt.Et ipſe dominus: Si crederetis Moſi,& mihi crederetis,de me enim il-
le ſcripſit.Et euangelium ſecundum Lucam: Tunc incipiens à Moyſe & omnibus prophetis,
interpretabatur illis in cunctis ſcripturis, quæ de ipſo dicta erant. Igitur Iudæi paruuli:& qui
ſolidum cibum glutire nequeunt,ſed adhuc lacte nutriuntur inſantiæ:legant Pharaonem car-
2 neum & mare rubrum, per quod ad Indiam nauigatur,& manna coriandro ſimile: & omnia
quæ ſcripta ſunt,audiant corporaliter:lepram domorum,& lepram pellis,& ſtaminis,taurum
homicidam, & iumentum adulterij reum,& Hebræi propter uxorem ac liberos ſeruire cupi-
entis,aurem ſubula perſoratam.Nos autem derelinquentes Capharnaum, agrum quondam
pulcherrimum,& cum Ieſu egredientes in deſertum paſcamur panibus eius:ſi inſipientes ſu-
mus & iumẽtorum ſimiles,hordeaceis:ſin rationale animal,triticeis,& ex grano frumẽti com-
molitis:quod in terram cadens multos fructus mortuum attulit.Nouem plagis percuſſa eſt
Aegyptus,fractus Pharao,ut dimitteret populum dei.Ad extremum primogenita perdidit,
ut primogenita Iſraëlis domino ſacrarentur.Qui prius tenere cupiebant,inſtanter expellunt.
3 Exterminator tranſit,& terram Geſſen paſtoralem & pluuijs irrigatam,non audet attingere:
erant enim poſtes eorum agni cruore ſignati, & opere loquebantur: Signatum eſt ſuper nos
lumen uultus tui domine. Vnde & appellatur ipſa ſolennitas phaſe, quam nos tranſitum ap-
D pellare poſſumus, eo quod de peioribus,ad meliora pergentes:tenebroſam Aegyptum relin-
quimus.Sed iam tempus eſt,ut promiſſa complentes, manſionum Iſrael ordinem proſequa-
mur. Scriptum eſt in ultima parte uoluminis Numerorum,quod apud Hebræos appella-
tur uaiedabber וַיְדַבֵּר, Hæc ſunt caſtra filiorum Iſraël, qui egreſſi ſunt de terra Aegypti per
turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron,quas Græci ἀπάρσεις uocant,nos propter linguæ pro-
prietatem ſignificantius manſiones, ſiue quia de exercitu dicitur, caſtra tranſtulimus. Fit au-
tem catalogus manſionum à prima uſcꝫ ad ultimam:& numerantur ſimul quadragintaduæ,
de quibus Matthæus loquitur: Ab Abraham uſcꝫ ad Dauid generationes quatuordecim,
& à Dauid uſcꝫ ad tranſmigrationem Babylonis quatuordecim generationes:& à tranſmigra
tione Babylonis uſcꝫ ad Chriſtum generationes quatuordecim,id eſt,ſimul generationes qua
draginta duæ.Per has currit uerus Hebræus:qui de terra tranſire feſtinat ad cœlum:& Aegy-
pto ſeculi derelicta,terram repromiſſionis ingreditur.Nec mirum,ſi in illo numeri ſacramen-
to perueniamus ad regna cœlorum:ſub quo dominus atcꝫ ſaluator à primo patriarcha perue
nit ad uirginem,quaſi ad Iordanem:quæ pleno gurgite fluens,ſpiritus ſancti gratijs redunda
bat.Quod autem in manu Moyſi & Aaron egreſſus ſcribitur:intellige legem & ſacerdotium,
opera & cultum dei:quorum alterũ altero indiget.Nihil enim prodeſt exercere uirtutes, niſi
noueris creatorem:nec dei ueneratio proficit ad ſalutem,niſi præcepta conditoris impleueris.
His duabus manibus,quaſi duobus Seraphim in confeſſionem ſanctæ trinitatis erumpimus,
dicentes:Sanctus,ſanctus,ſanctus dominus deus ſabaoth.

Prima manſio.

MOuerunt itacꝫ caſtra de rameſes מֵרַעְמְסֵס menſe primo, quintadecima die menſis pri-
mi,altera die poſt paſcha egreſſi ſunt filij Iſraël in manu excelſa in conſpectu omnium
Aegyptiorum:& Aegyptij ſepeliebãt quos percuſſerat dominus ex eis,omne primogenitum
in terra

A in terra Aegypti:& in dijs eorum fecit dominus iudicia. Rameſes à quibuſdam interpretatur
commotio turbulenta,aut amaritudo,commotioq́ tineæ:nos autem uerius exiſtimamus ex-
primi,tonitruum gaudij. Ad hanc urbem quæ in extremis Aegypti finibus erat,populus cõ-
gregatus eſt,qui in deſertum exire cupiebat,eo quod tumultum ſeculi derelinquens, moueba
tur à uitijs priſtinis,et ab exedente ſe prius tinea peccatorum, ut omnem amaritudinem uer
tens in dulcedinem,dei uocem in Sina monte deſuper tonantis audiret. Quod autem uerba
diuina & eloquia ſcripturarũ, in iſtius ſeculi & mundi rota,tonitruus appellentur,pſalmiſta
declarat,dicens: Vox tonitrui tui in rota. Et dei patris uocem in baptiſmo ſaluatoris audien-
tes,tonitruum putauerunt. Cumq́ commoti fuerimus ad euangelicam tubam,& excitati to
nitrui gaudio,eximus in menſe primo,quando hyems præterit & abit ſibi,quando ueris ex-
ordium eſt,quando terra parturit,quando cuncta renouantur: & eximus quintadecima die
menſis primi,in craſtinũ paſchæ,pleno menſis lumine,poſt eſum agni immaculati: & calcia-
tos pedes habẽtes de apoſtolo:& accinctos pudicitia lumbos,& baculos in manibus præpa-
ratos. Quàmuis enim in Aegypto decimaquarta die menſis paſcha facientes, comederimus
agnum:tamen tũc nobis lux plena cõpletur,quãdo in manu excelſa Rameſem dimittimus,
quæ excelſa dicitur,uel quod Aegyptũ percuſſerit,uel quod protexerit Iſraël uidẽtibus Aegy
ptijs,qui admirantur nos exire de ſeculo,& torquẽtur inuidia:& poſtea nos tenere cupientes,
in perſecutionibus ſuffocantur:quando & Aegyptij ſepeliunt primogenitos ſuos,& patres
mortui terrenis operibus,opprimũt mortuos filios. Mihi uidetur Aegyptiorũ primogenita
dogmata eſſe philoſophorum,quibus deceptos homines atq́ irretitos tenebant. Quæ cum
Iſraël uiuus effugerit,circundantur mortuis ſuis:ne exeuntium imitentur exemplum. Porrò
quod ſequitur:in dijs eorũ fecit iudicia,ſiue ut Septuaginta tranſtulerunt,ultiones: illud He-
bræi autumant,quod nocte qua egreſſus eſt populus, omnia in Aegypto templa deſtructa
B ſint,ſiue motu terræ,ſiue ictu fulminum. Spiritualiter autẽ diſcimus,quod egredientibus no-
bis de Aegypto,errorum idola corruãt,& omnis peruerſarũ doctrinarum cultura quatiatur.

Secunda manſio.

ET proficiſcentes filij Iſraël de Rameſe,caſtrametati ſunt in סֻכֹּת ſocoth. Secũda manſio.
In hac coquunt panes azymos,& primum tendunt tabernacula:unde & ex re locus no-
men accepit. Socoth quippe interpretatur in lingua noſtra tabernacula ſiue tentoria. Et ob
hoc ſeptimo menſe,quintadecima die menſis ſolennitas tabernaculorum eſt. Cum ergo exie-
rimus ex Aegypto,primum tabernacula figimus:ſcientes nobis ad ulteriora pergendũ. Tũc
non comedimus de fermento Aegypti maliciæ & nequitiæ:ſed ueſcimur azymis ſynceritatis
& ueritatis:domini præceptum opere conſummantes: Cauete à fermento phariſæorum. In
hac nobis præcipitur manſione,ut ſemper egreſſionis ex Aegypto memores ſimus:ut celebre
mus tranſitum,id eſt,phaſe domini,ut primogenita noſtri uteri,cunctarumq́ uirtutum,pro
primogenitis Aegypti quæ percuſſa ſunt domino cõſecremus.

Tertia manſio.

ET profecti de Socoth, caſtrametati ſunt in אֵתָם Etham, quæ eſt in extremo ſolitudinis.
Tertia manſio offertur poſt tabernacula, in qua primum uidetur dominus nocte in
columna ignis, & per diem in columna nubis: ut præcedat populum, & dux itineris fiat.
Etham nobis ſonat fortitudo atque perfectio,de qua & Dauid canit: Tu dirupiſti flumina
Etham,id eſt,fortes. Grandis eſt fortitudo, Aegyptum dimittere, & in extrema ſolitudine
commorari. Ex quo intelligimus locum Socoth adhuc iuxta Aegypti fuiſſe regiones. In eo
enim quod dicitur, quæ eſt in extremis finibus ſolitudinis,oſtenditur inter confinia eſſe ere-
mi & Aegypti. Præparemus nobis fortitudinem,aſſumamus perfectum robur:ut inter erro-
rum tenebras & confuſionem noctis, ſcientiæ Chriſti lumen appareat. Dies quoque noſter
nubem, & nox ignem habeat protegentem: ut his ducibus ad ſanctam terram, peruenire
ualeamus.

C Quarta manſio.

PRofectiq́ʒ de Etham,reuerſi ſunt ad פי החירת Phi hahiroth, quod eſt contra Beel ſephon,& caſtrametati ſunt è regione Magdal.Quarta manſio eſt phi hahiroth, quæ interpretatur os nobilium,ſcribiturq́ʒ Per literam ח heth. Quidam male, hiroth uillas putant,
4 erroŕq́ʒ manifeſtus,quod pro ſupradicto elemento, ע ain literam legant. Beel ſephon in linguam noſtram uertitur dominus Aquilonis,aut aſcenſus ſpeculæ, aut habens arcana. Porrò Magdal,magnitudo,uel turris.Aſſumpta igitur fortitudine nobilitamur in domino,& Beel ſephon idoli arcana contemnimus,illiusq́ʒ magnificentiam & turritam ſuperbiam declinamus.Non enim eſt ab auſtro,unde dominus uenit,& à meridie, in qua ſponſus recumbit in floribus,ſed poſſeſſor Aquilonis uenti frigidiſſimi,ex quo exardeſcunt mala ſuper terram: qui cum ſit frigidiſſimus:nomine dexter uocatur, ſalſum ſibi aſſumens uocabulum uirtutis ac dextræ,cum totus ſit in ſiniſtra.

Quinta manſio.

ET profecti de Phi hahiroth,tranſierunt per medium mare in deſerto: & ambulauerunt uiam trium dierū in ſolitudine Etham, caſtrametati ſunt in מרה Marah. Quinta manſio eſt in Marah,quæ interpretatur amaritudo.Non poterant ad rubri maris gurgites peruenire:& Pharaonem cum ſuo exercitu uidere pereuntem:niſi poſtq́ʒ habuerunt in ore nobilitates,id eſt,in domini confeſſione uirtutes,quando crediderunt deo & Moyſi ſamulo eius:& audierunt ab eo:Dominus pugnabit pro uobis,& uos tacebitis:& uictores,Maria prçcinente,in tympanis & choris reſonare cœperunt carmina triumphantium. Cantemus domino, glorioſe enim honorificatus eſt,equum & aſcenſorem proiecit in mare. Poſt prædicationem euangelij,poſt tabernacula tranſmigrantium,poſt aſſumptam fortitudinem, poſt confeſſionis nobilitatem:Aegyptij & Pharao,rurſus occurrunt. Vnde diſcimus cauendas ſemper inſi-
D dias,& inuocandam miſericordiam dei:ut inſequentem Pharaonem poſſimus effugere,& nobis in ſpirituali baptiſmo ſuffocetur.Egreſſis de mari rubro,occurit eremus Sur,quæ & ſolitudo Etham dicitur,in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam:& peruenerunt ad Marah,quæ ex amaritudine nomē accepit.Habebat fons aquam, & dulcedinem nō habebat.Murmurat populus uidens aquas,& potare non ſuſtinens, Marah intellige aquas occidentis literæ:quibus ſi immittatur confeſſio crucis,& paſſionis dominicæ ſacramēta iungantur:omne quod impotabile & triſte uidebatur ac rigidum,uertitur in dulcedinem.Vnde & ſcriptum eſt:Conſtituit deus populo legem & iudicia,& tentauit eum.Vbi enim magnitudo gratiæ,ibi magnitudo diſcriminis.Nec terrearis,ſi poſt uictoriam uenias ad amaritudinē: quia uerum paſcha facientes,azyma cum amaritudinibus comedunt,& tentatio probationē,
5 probatio ſpem,ſpes parit ſalutem.Apud medicos quoq́ʒ,quædam antidotus,noxios humores temperans,ex amaritudine nuncupatur,quæ dulcis oſtenditur,reſtituens ſanitatem:ſicut econtrario uoluptas atq́ʒ luxuria amaritudine terminantur,dicente ſcriptura: Quæ ad tempus pinguefacit ſauces tuas,nouiſſime uero amarius felle inuenies.

Sexta manſio.

ET profecti de Marah,uenerunt in אלים elim, ubi erant duodecim fontes aquarum: & ſeptuaginta palmæ, ibiq́ʒ caſtrametati ſunt.Sexta manſio in arietes fortesq́ʒ uertitur. Quàm pulcher ordo uirtutum. Poſt uictoriam tentatio,poſt tentationē refectio. De amaritudine uenimus ad arietes & robuſtos principes gregis,quos apud Ezechielem dominus iudicaturum eſſe ſe dicit:quod alij eorum conculcauerint aquas & compreſſerint oues: alij lenes & placabiles fuerint. De his & uiceſimusoctauus pſalmus loquitur: Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietum. Sextæ manſionis tenemus hoſpitium. Nunquam prius occurrerunt fontes puriſſimi:niſi ubi magiſtrorum doctrina prorupit. Nec dubium quin de duodecim apoſtolis ſermo ſit:de quorum fontibus deriuatæ aquæ, totius mundi ſiccitatem rigant.Iuxta has aquas ſeptuaginta creuerunt palmæ,quos & ipſos ſecundi ordinis intelligimus præ

A mus præceptores,Luca euangeliſta teſtante,duodecim fuiſſe apoſtolos, & ſeptuaginta diſci-
6 pulos minoris gradus:quos & binos ante ſe dominus præmittebat.De quibus & Paulus re-
fert,quod apparuerit dominus primum undecim,deinde apoſtolis omnibus: alios uolẽs in-
telligi primos,& alios ſecundos Chriſti diſcipulos.Bibamus de huiuſmodi fontibus, & dul-
ces fructus uictoriæ deuorantes,ad manſiones reliquas præparemur.

Septima manſio.

PRofectiq́ꝫ de Elim,caſtrametati ſunt ad mare rubrum, quod Hebraice dicitur,יַם סוּף
iam ſuph.Septima manſio.Et quæritur,quomodo poſt tranſitionem maris rubri & fon-
tis marah,& Elim,rurſum ad mare rubrum uenerint,niſi fortè in itinere pergentibus, ſinus
quidam maris occurrerit,iuxta quem caſtrametari ſint.Aliud eſt enim tranſire mare;aliud in
proximo figere tabernacula.Ex quibus monemur,etiam poſt euangelicam doctrinam & ci-
bos dulciſſimos triumphorum,apparere nobis interdum mare:& præterita diſcrimina poni
ante oculos.Quanquam multæ differentiæ ſit tranſire mare, & mare procul aſpicere. Ver-
bum iam ſuph apud Hebræos ex mari & rubro compoſitum eſt.Suph autem & rubrum &
ſcyrpus uocatur.Vnde poſſumus ſuſpicari,quod uenerint ad paludẽ quandã & lacum, qui
& carecto & iuncis plenus fuerit.Quod autem omnes cõgregationes aquarum ſcriptura ſan-
cta,mare uocet:nulla dubitatio eſt.Hæc manſio in Exodo non habetur:ſed ſcriptum eſt pro
ea,quod de mari rubro uenerint ad deſertum Sin,quæ eſt inter Elim & Sinai, quintadecima
die menſis ſecundi egreſſionis eorum ex Aegypto, id eſt, triceſimaprima poſtquam egreſſi
ſunt de Rameſes.

Octaua manſio.

ET profecti de mari rubro, caſtrametati ſunt in ſolitudine סִין Sin. Octaua manſio licet
iuxta ordinem Exodi ſeptima ſit.Sed ſciendum, quod omnis uſque ad montem Sinai
eremus Sin uocetur,& ex tota prouincia,etiam locus nomen unius manſionis acceperit:ſicut
B Moab tam urbis quàm prouinciæ nomen eſt. In hac ſolitudine quinque manſiones ſunt;
iam ſuph,de qua ſupra diximus,& eremus Sin,& Daphca, & Alus, & Raphidim, de qui-
bus loquemur in conſequentibus.Sin,autem interpretatur rubus uel odium,quorum utrun-
que facit ad myſticos intellectus,quod poſtquam uenerimus ad eum locum, de quo ſit no-
bis dominus locuturus,grande odium mereamur inimici.Tunc uidebimus ardere rubum,
& non comburi:inflammari eccleſiam perſecutionibus,& eam loquente in illa domino,non
perire.Et nota,quod in octaua manſione,in qua torcularia noſtra ſunt,unde & octauus pſal-
mus,hoc titulo prænotatur,deſertum capimus rubi: quia plures filij deſertæ magis, quam
eius quæ habet uirum.

Nona manſio.

ET profecti de deſerto Sin, ,caſtrametati ſunt in דָפְקָה Daphca.Nona manſio. Hoc no-
men apud Hebræos κροῦμα, id eſt pulſatio dicitur:iuxta quod & dominus, ait: Pulſate &
aperietur uobis.In libro autem Hebraicorum nominum, adhæſionem retentionemq́ꝫ tran-
ſtulimus,quod lectorem turbare non debet.Nec putet nos diſſonantia ſcribere. Ibi enim iu-
xta hoc quod uulgò habetur ædidimus,ſi medium uerbum ſcribatur per ב beth literam: hic
autem in Hebraico uolumine ſcriptum reperi per פ phe,quod elementum magis pulſatio-
nem quàm glutinum ſonat:ſenſusq́ꝫ eſt manifeſtus,poſt reſponſa domini,poſt octauum nu-
merum reſurrectionis,Chriſti incipimus ſacramenta pulſare.Prudentem ſtudioſumq́ꝫ lecto-
rem rogatum uelim,ut ſciat me uertere nomina iuxta Hebraicam ueritatẽ.Alioquin in Græ-
cis & Latinis codicibus præter pauca,omnia corrupta reperimus: & miror quoſdam erudi-
tos & eccleſiaſticos uiros ea uoluiſſe transferre quæ in Hebraico non habentur:& de male in-
terpretatis,fictas explanationes quærere,ut in præſenti pro Daphca legant Raphca, literam
ponẽtes pro litera, eo quod ר res & ד daleth paruo apice diſtinguantur.& interpretantur cu-
rationem:atqꝫ exinde tropologiam ſimilem proſequuntur.

Decima manſio.

C PRofecti de Daphca,caſtrametati ſunt in אלוש Alus.Decima manſio in Exodo non habetur,crediturq́ in Sin eremo contineri,eodem narrante libro.Profecta eſt omnis multitudo filiorum Iſraël de eremo Sin per manſiones ſuas iuxta os domini,& uenerunt Raphidim.Ex quo perſpicuum eſt plures manſiones,eiuſdem regionis uocabulo demonſtrari. Interpretaturq́ Alus fermentum:quod tollens mulier,miſcuit farinæ ſatis tribus,donec fermẽtaretur totum.In hac ſolitudine murmurat populus propter famẽ,& conuerſus reſpicit procul in nube gloriam dei,accipitq́ ueſpere coturnicem: & mane alterius diei manna. Et nota in manſione decima fermentum poni,& poſt eſum carnium manna tribui:impleriq́ ſcripturam:Panem angelorum manducauit homo.

Vndecima manſio.

PRofecti de Alus, caſtrametati ſunt in רפידים Raphidim: & non erat ibi aqua populo. Vndecima manſio eſt,quam uiolenter interpretatam in libro Hebraicorum nominum reperi,uidit os ſufficiens eis,aut certe uiſio oris fortium: meliusq́ transfertur, diſſolutio fortium,uel ſanitas fortium:ſiue iuxta proprietatem linguæ Syræ,remiſſio manuum. Hæc & in Exodo legitur poſt profectionem de eremo Sin. Queritur in ea populus ob ardorem ſitis: fons de petra Horeb erumpit & profluit:& quia tentauerunt deum,locus Raphidim, tentationis quoq;,id eſt מסה maſa ſortitus eſt nomen. Moyſes aſcendit in montem:Ieſus contra Amalec militat:ad crucis ſignum,ſuperatur inimicus:remiſſis manibus,hoſtis uictor inſequitur.Sedet Moyſes ſuper lapidem dictum à Zacharia, qui ſeptem habebat oculos: & in Samuelis uolumine appellatur aben haaſer,id eſt,lapis adiutorij: & utranq; manum eius, Aaron & Hur,id eſt,montanus lucidusq́ ſuſtentat. Deuicto aduerſario ſuperuenit Iethro, adducit Zephoram & utrunq; filium,dat conſilium Septuaginta ſeniorũ:& in typum eccleſiæ
D de gentibus congregatæ,legis immunitio euangelio ſuggerente completur. Pulchre aũt diſſolutio ac ſanitas fortium Raphidim dicitur,uel propter diſſipatũ Amalec, uel propter ſanatum Iſraël. Sin autem remiſſionem manuum iuxta Syros Raphidim ſonat, dicemus propter offenſam populi:quia contra dominum murmuraret,iſtud loco nomen impoſitum. Hæc tãgimus potius quàm exponimus,breuiter indicaſſe contenti, quod poſt fermentum Alus & maſſam eccleſiæ,ſoleant multiplicia dæmonum aduerſum nos tentamenta conſurgere.

Duodecima manſio.

ET profecti de Raphidim,caſtra poſuerunt in ſolitudine סיני Sinai. Duodecima mãſio eſt.Statim tibi ueniat in mẽtem apoſtolorũ numerus. Vna de pluribus,ſed maior omnibus,non ſeparatur in ordine:ſed præcellit in merito.Ad hunc locum quadrageſimo ſeptimo die perueniunt,ſcriptura dicente:Menſe tertio egreſſionis filiorum Iſraël de Aegypto, in die hac tranſierunt in ſolitudinem Sinai,profectiq́ de Raphidim uenerũt in deſertum Sinai: & caſtrametati ſunt in eremo,ſeditq́ ibi Iſraël è regione montis,& Moyſes aſcendit ad deum,uocauitq́ dominus de monte dicens:& reliqua.Et rurſum,uade,inquit,ad populum,& ſanctifica eos hodie & cras:& lauent ueſtimenta ſua,ſintq́ parati in diem tertium:quia tertia die deſcendet dominus:uidente uniuerſo populo ſuper montem Sinai. Quod & factum eſt. Laueruntq́ ueſtimenta ſua,& ab uxorum coitu ſeparatis,die tertio deſcendit dominus in montẽ: quo fumante,& fulgore,tonitruo,caligine,uoce,tuba,mortalium corda terrentibus: Moyſes loquebatur,& dominus reſpondebat ei. Supputemus numerum,& inueniemus quiquageſimo die egreſſionis Iſraël ex Aegypto in uertice montis Sinai legẽ datã. Vnde & pẽtecoſtes celebratur ſolennitas,& poſtea euãgelij ſacramentũ in ſpiritus ſancti deſcẽſione cõpletur: ut ſicut priori populo quinquageſimo die,uero iubileo & uero anno remiſſiõis,& ueris quinquaginta & quingẽtis denarijs,q debitoribus dimittũtur:lex data eſt:in apoſtolos quoq; & qui cũ eis erãt,in cẽteſimo uiceſimo Moſaicę ætatis número cõſtitutis,deſcẽderit ſpiritus ſanctus, & diuiſis linguis credentiũ,totus euãgelica prædicatione mundus expletus ſit. Longum eſt ſi replicare

A replicare uelim,quid in lege præceptum eſt:quomodo ſabricatum tabernaculum,quæ uarie-
tas hoſtiarum,quæ uaſorum diuerſitas, quæ indumenta pontificis, quæ ſacerdotum & leui-
tarum ceremonię:quid egerint:quomodo populus numeratus ſit. Hoc tantum dicam,quod
media pars Exodi,& totus Leuiticus liber,& Numerorum præcepta non modica,& per ſin
gulas populi tribus diſtributio,& oblatio principum in hac manſione deſcripti ſint: multo-
rumq́ꝫ uoluminum diſputatio,huic loco ſufficere uix poſſit. Interpretatur autem Sinai rubi,
non unus ut ſupra in ſolitudine Sin,ſed plures:ut ibi principium ſit, hic perfectio: ibi ſolita-
rius numerus,hic multiplex. Aliud eſt enim unam,aliud omnes gratias poſſidere.

Decimatertia manſio.

ET profecti de ſolitudine Sinai,caſtrametati ſunt in ſepulchris cõcupiſcentiæ. Decimater-
tia manſio,cuius nomen cum interpretatione æditum apud Hebreos appellatur קִבְרוֹת
הַתַּאֲוָה cibaroth ataaue. Eſt autẽ ſenſus ille de euangelio,quod Ieſus baptizatus ſtatim à ſpiri-
tu ductus eſt in deſertum,& tentatus à diabolo. Itaq́ꝫ & Iſraël poſt familiarẽ cum domino ſer
monem,poſtq́ꝫ iuxta montẽ Sinai cõmoratus eſt anno uno & diebus quatuor, mira diſpoſi-
tione caſtrorũ egreſſus eſt in ſolitudinem Pharan:quæ interpretatur onager aut feritas, ibiq́ꝫ
ſuccumbit malæ beſtiæ,faſtidiens cœleſtem panẽ,& Aegyptiorũ carnes deſiderans, quando
multos ſubitum uorauit incendiũ:& intercedente Moyſe,humũ uorax flamma conſumpſit.
Tunc accipiunt coturnices,& uſq́ꝫ ad nauſeã ac uomitum deuorant. Eliguntur Septuaginta
presbyteri:uadunt ad oſtiũ tabernaculi,duo remanent,Heldad & Medad,non imperij negli
gentes,ſed humilitate ſubmiſſi,dũ ſe honore arbitrãtur indignos. Vnde & abſentes prophe-
tant:ſaturatoq́ꝫ populo dũ adhuc eſcæ eſſent in ore eorum,ira dei aſcendit ſuper eos, & occi-
dit pingues eorum,& electos Iſraël præpediuit:ne ad malũ uelocíter currerent:unde & appel
latus eſt locus,ſepulchra cõcupiſcẽtiæ:ſiue ut in Septuaginta legimus,memoria deſiderij. Ex
B quibus omnibus nos omnes docemur,qui ſapientiã dimiſimus ſecularẽ, & Aegyptias ollas
7 cõtempſimus,nõ debere murmurare cõtra cœleſtẽ ſcripturarũ panẽ,nec hic uirulẽtias Aegy-
ptiorum,quæ ſunt poëtarum carmina,ſed ſimplicem mannæ cibum quærere:alioquin ſi rur
ſus eas uoluerimus appetere,uorabimus uſq́ꝫ ad nauſeam: & ſtatim domini igne torquebi-
mur,deſideriumq́ꝫ noſtrum uertetur in tumulos,ut ſimus ſepulchra dealbata, quæ foris ap-
parent hominibus ſpecioſa,intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum,& omni ſpurcitia.

Decimaquarta manſio.

ET profecti de ſepulchris cõcupiſcentiæ,caſtrametati ſunt in Hazeroth חֲצֵרוֹת. Decima-
quarta manſio eſt in ſolitudine Pharan, quæ in atria uertitur. In hac Aaron & Maria,
propter Aethyopiſſam contra Moyſen murmurant:& in typum zeli, aduerſus eccleſiam de
gentibus congregatam,populus Iudæorum lepræ ſorde perfunditur:nec redit ad tabernacu
lum & priſtinam recipit ſanitatem,donec ſtatutum plenitudinis gẽtium tempus impleatur.
Et hic prudens lector attende, quod poſt conſummatam in duodecimo numero uirtutem,
8 quia ſuperbiuit Iſraël,& in ſepulchris concupiſcentiæ carnes Aegyptias deſiderauit: rurſum
iacit aliud fundamentum,& atria,id eſt,ueſtibulum uirtutum ingreditur,oſtendens nobis,&
eos qui ſtant poſſe cadere:& qui ceciderunt,poſſe reſurgere. Poſitus eſt enim Ieſus in ruinã &
reſurrectionem multorum,& ipſe loquitur per prophetam:Num qui cadit non reſurget?

Decimaquinta manſio.

ETt profecti de Hazeroth,caſtrametati ſunt in Rithma רִתְמָה, pro quo ſupra in hoc eo-
dem libro legimus poſtquam profectus eſt populus de Hazeroth, caſtrametati ſunt in
ſolitudine Pharan. Hæc eſt autem decimaquinta manſio. Et notandum quod reliquæ man-
ſiones decẽ & octo:quarum nunc breuiter catologus deſcribitur,à Rithma uſq́ꝫ ad Eſionga-
ber,id eſt,uſq́ꝫ ad triceſimãſecundã manſionẽ,ſub Pharan ſolitudinis nomine contineantur,
in q̃bus uniuerſa quæ ſcripta ſunt,diuerſis tẽporibus geſta ſentimus,quæ quia nõ ſunt ꝑ mã-
ſiones ſingulas diſtributa,à nobis quoq́ꝫ in cõmune dicentur,ut poſtea ueniamus ad reliqua.

C Rithma transfertur ſonitus aut iuniperus, quanquam plerique ἄρκευθον apud Græcos aliud genus arboris ſignificare contendant. Iuniperum autem & primus graduum pſalmus, iuxta ueritatem Hebraicam ſonat, ubi ſcriptum eſt: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Et propheta reſpondet: Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus iuniperorum: pro quo apud nos legitur deſolatorijs. Ferunt autem lignum hoc ignem multo tempore conſeruare, ita ut ſi prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, uſq; ad annum perueniant. Ex quo diſcimus poſt ſepulchra concupiſcentiæ, & ueſtibula tranſire nos ad lignum, quod multo tempore calorem tenet, ut ſimus feruentes ſpiritu, & claro ſonitu atq; exaltata uoce euangelium domini prædicemus. Ab hac itaq; manſione uſq; ad triceſimamſecundam iſtiuſmodi continentur hiſtoriæ. Duodecim exploratores mittuntur ad terram ſanctam: botrus refertur in ligno, & Chriſti breuiter paſſio demonſtratur. Murmurat populus Iudæorum, gigantum impetum reformidans. Pugnat contra Amalec & Chananæum nolente deo, & uictus intelligit quæ debebat in terra ſancta exercere ſacrificia. Dathan & Abiron & filij Core conſurgunt contra Moyſen & Aaron, & terræ uoragine glutiuntur. Inter mortuos & uiuentes pōtifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira dei, ſacerdotis uoce prohibetur. Virga Aaron & florem profert & folia: & in æternam memoriam, uirens ſiccitas conſecratur. Necdum templum & ædituí, necdum ſacerdotes & leuitæ obtulere ſacrificia, & partes eorum myſticus ſermo deſcribit. Vitula ruffa in holocauſto concrematur, & cinis eius, piacularis aſperſio eſt. Quorum omnium figuræ proprios libros flagitant, & melius reor tacere quàm pauca dicere.

Decimaſexta manſio.

ET profecti de Rithma caſtrametati ſunt in רִמֹּן פֶּרֶץ Remon phares. Decimaſexta man-
10 ſio eſt, quæ interpretatur Græco ſermone ῥοιᾶς ἀποκοπή, Latine mali punici diuiſio, quod alij malum granatum uocant. Cuius arboris fructus in ſcriptura dupliciter accipitur, aut in
D eccleſiæ gremio, quæ omnem turbam credentium ſuo cortice tegit: aut in uarietate & conſonantia uirtutum, iuxta illud quod ſcriptū eſt: Multitudinis autem credentiū cor erat unum, & anima una: ſicq; diuiſi ſunt ſinguli gradus, ut omnes eadem compage teneantur.

Decimaſeptima manſio.

ET profecti de Remon phares, caſtrametati ſunt in Libna לִבְנָה. Decimaſeptima manſio eſt, quam in lateres poſſumus uertere: licet quidam lebbona transferentes, male candorem interpretati ſint. Legimus Aegyptios lateres in Exodo, quos populus faciens ingemuit. Legimus in Malachia lateres pro quibus Iduměa deſtructis, politos lapides reponere nititur. Et laterem in Ezechiel: in quo obſeſſæ Hieruſalem pictura deſcribitur. Ex quibus diſcimus in itinere iſtius uitæ, & de alio in aliud tranſitu, nunc nos creſcere, nūc decreſcere, & poſt ordinem eccleſiaſticum ſæpe ad laterum opera tranſmigrare.

Decimaoctaua manſio.

ET profecti de Libna, caſtrametati ſunt in Reſſa רִסָּה. Decimaoctaua manſio in frenos uertitur. Si enim poſt profectum, rurſum ad luti opera deſcendimus, infrenandi ſumus: & curſus uagi atq; præcipites, ſcripturarum retinaculis dirigendi. Hoc uerbum, quantū memoria ſuggerit, nuſquam alibi in ſcripturis ſanctis apud Hebræos inueniſſe me noui, abſque
11 libro apocrypho, qui à Græcis μικρογένεσις appellatur: ibi in ædificatione turris, pro ſtadio ponitur, in quo exercentur pugiles & athletæ, & curſorum uelocitas comprobatur. Dicit & pſalmiſta: In freno & chamo maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Et Apoſtolus: Neſcitis quod qui in ſtadio currunt: omnes quidem currunt: ſed unus accipit palmam? Sic currite, ut comprehendatis.

Decimanona manſio.

ET profecti de Reſſa, caſtrametati ſunt in Caaltha קְהֵלָתָה. Decimanona manſio interpretatur eccleſia. Vagi currentium greſſus, frenis ad eccleſiam retrahuntur: & fores quas ante

A ante reliquerant,rurſum intrare feſtinant. Vigeſima manſio.

ET profecti de Caaltha,caſtrametati ſunt in monte Sapher. שָׁפֶר. Vigeſima manſio interpretatur pulchritudo,& in monte decoris eſt conſtituta, de qua & quartidecimi pſalmi principium ſonat:Domine quis habitabit in tabernaculo tuo:aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Vide quid proſint frena. A uitijs nos retrahunt,introducunt ad uirtutum choros,& in Chriſto monte pulcherrimo habitare faciunt.Iſte iuxta Danielem, lapis excíſus de monte ſine manibus,creuit in montem magnum,& impleuit omnem terram.Iſte iuxta Ezechielem uulnerauit principem Tyri.Ad iſtum in Eſaia & Michea populi confluunt, dicentes:Venite aſcendamus in mõtem domini,& ad domum dei Iacob:& docebit nos uias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius.

Viceſimaprima manſio.

PRofecti de monte Sapher,caſtrametati ſunt in Harada חֲרָדָה. Viceſimaprima manſio uertitur in miraculum.Quàm pulcher ordo profectuum,quàm egregia textura credentium.Poſt opus lateris infrenamur,poſt frenos in eccleſiam introducimur, poſt habitationē eccleſiæ,ad Chriſtum montem aſcendimus,in quo poſiti ſtupemus atque miramur: ut noſter in laudibus eius ſermo ſuperetur:inuenient´s in eo,quæ nec oculus uidit,nec auris, audiuit,nec in cor hominis aſcenderunt. Viceſimaſecunda manſio.

ET profecti de Harada,caſtrametati ſunt in Maceloth מַקְהֵלֹת. Viceſimaſecunda manſio in cœtus uertitur.In hac enim conſiſtit multitudo credentium:Eccleſia,primitiuorum uirtutum omnium conſonantia. Tunc uere poſſumus dicere:Ecce quàm bonum & quàm iocundum,habitare fratres in unum.Et,dominus habitare facit unius moris in domo.

Viceſimatertia manſio.

B ET profecti de Maceloth,caſtrametati ſunt in Thaath תַּחַת. Viceſimatertia manſio poteſt & ſubter intelligi,ſed melius pauorem interpretabimur.Veniſti ad eccleſiam, aſcendiſti ad montem pulcherrimum,ſtupore & miraculo,Chriſti magnitudinem cõfiteris: uides ibi multos uirtutis tuæ ſocios:noli altum ſapere,ſed time.Dominus enim ſuperbis reſiſtit,humilibus dat gratiam.Et qui ſe exaltat,uideat ne cadat.Potentes potenter tormenta patientur. Timor uirtutum cuſtos eſt:ſecuritas ad lapſum facilis.Vnde & quodam pſalmo, poſtquàm propheta dixerat:Dominus regit me & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit: iungit timorem,qui cuſtos eſt beatitudinis,& infert:Virga tua & baculus tuus,ipſa me conſolata ſunt.Et eſt ſenſus,dum tormenta formido,ſeruaui gratiam quam acceperam.

Viceſimaquarta manſio.

PRofecti de Thaad,caſtrametati ſunt in Thare, תָּרַח. Viceſimaquarta manſio,quam nonnulli uertunt in maliciam uel paſturam, nec errarent ſi per ע ain literam ſcriberetur:nunc uero cum aſpiratio duplex in extrema ſit ſyllaba,erroris cauſa manifeſta eſt. Hoc eodem uocabulo & ijſdem literis ſcriptum inuenio patrem Abraham,qui in ſupradicto apocrypho geneſeos uolumine,abactis coruis qui hominum frumenta uaſtabant,abactoris uel depulſoris ſortitus eſt nomen.Itaq; & nos imitemur Thare:& uolucres cœli quæ iuxta uiam ſatum triticum deuorare feſtinant,ſolliciti prohibeamus.Nam & Abraham patriarches in typo Iſraëlis,& hoſtium diuiſa membra ſacrificij,à uolucribus non ſinit deuorari,& cõtemptorem oculum effodiũt corui de cõuallibus,uerusq; Moyſes ducit Aethiopiſſam,et Elias à coruis paſcitur.Si habueris pauorem,ſollicitus eris:ſi ſollicitus fueris,leo in caulas ouium tuarum introire non poterit:quod uel ad præpoſitos eccleſiarũ,uel ad cuſtodiam refer animæ tuæ, ad quã diabolus per diuerſa uitiorum foramina ingredi nititur.

Viceſimaquinta manſio.

ET profecti de Thare,caſtrametati ſunt in Methca מִתְקָה. Viceſimaquinta manſio uertitur in dulcedinem. Aſcendiſti in excelſum, admiratus es uirtutum choros, timuiſti ruinam,abegiſti inſidiatores:dulcis te protinus fructus laboris inſequitur:& in morem literarũ,

C radicum amaritudinem,pomorum ſuauitas compenſabit, & dices: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. Sponſum*q*; tibi audies concinentem: Mel diſtillant labia tua,ſoror mea ſponſa. Quid enim ſuauius diſciplina? Quid eruditione melius? Quid dulcius domino? Guſtate & uidete quoniam ſuauis eſt dominus. Vnde & Samſon qui abegerat à fructibus ſuis aues:& uulpes quæ exterminant uineas colligauerat,leonem*q*; interfecerat rugientem,fauum inuenit in ore mortui.

Viceſimaſexta manſio.

PRofecti de Methca,caſtrametati ſunt in aſmona חַשְׁמֹנָה. Viceſimaſexta manſio in lingua noſtra feſtinationem ſonat:iuxta illud quod in pſalmo ſcribitur: Venient legati ex Aegypto. Pro legatis in Hebræo,feſtinantes legimus:ut poſt*q*; dulces fructus laboris meſſuerimus,non ſimus quiete contenti & ocio:ſed rurſum ad ulteriora properantes, obliuiſcamur præteritorum & in futura nos extendamus.

Viceſimaſeptima manſio.

ET profecti de Aſmona, caſtrametati ſunt in Moſeroth מוֹסֵרוֹת. Viceſimaſeptima manſio uincula ſiue diſciplinas ſonat,ut feſtino gradu pergamus ad magiſtros & eorum teramus limina,& præcepta uirtutum ac myſteria ſcripturarum,uincula putemus æterna: iuxta illud quod in Eſaia dicitur:Et Sabaim uiri ſublimes ad te tranſibunt,& tui erunt: poſt te ambulabunt uincti manicis. Et Paulus uinctus Ieſu Chriſti. Duplicia ſunt in ſcripturis uincula, quæ quàmdiu rupit Samſon,uicit inimicos. Et de meretrice legimus, uinculum in manibus eius. Et ex perſona domini dicentis:Dirumpamus uincula eorum,& proijciamus à nobis iugum ipſorum. Et alibi:Laqueus cõtritus eſt,& nos liberati ſumus. Chriſti autem uincula uoluntaria ſunt,& uertuntur in amplexus. Quicunque his fuerit colligatus, dicet: Siniſtra eius ſub capite meo:& dextra eius complectetur me.

D Viceſimaoctaua manſio.

ET profecti de Moſeroth,caſtrametati ſunt in Bene iaacan בְּנֵי יַעֲקָן. Viceſimaoctaua manſio transfertur in filios neceſſitatis ſeu ſtridoris. Si ab uno incipias numero,& paulatim addẽs ad ſeptimum uſ*q*; peruenias: uiceſimuſoctauus efficitur numerus. Qui ſint iſti filij neceſſitatis,pſalmus ipſe nos doceat:Afferte domino filij dei,afferte domino filios arietum. Quæ eſt tanta neceſſitas,quæ nolentibus imponatur? Cum diuinis ſcripturis fueris eruditus: & leges earum ac teſtimonia uincula ſcieris ueritatis,cõtendens cum aduerſarijs: ligabis eos: & uinctos duces in captiuitatem,& de hoſtibus quondam atq*ue* captiuis,liberos dei facies: ut repente dicas cum Sion:Ego ſterilis & non pariens tranſmigrata & captiua:& iſtos quis enutriuit? Ego deſtituta & ſola:& iſti ubi erant? Miraris Eſaiam,eiuſdem pſalmi ſacramenta cognoſce:Vox domini in uirtute:uox domini in magnificentia:uox domini confringentis cedros:ut poſtquàm aduerſarios fregerit,& concuſſerit deſertos prius gentium populos, præparentur cerui in montibus:& ſit dilectus ſicut filius unicornium,in templo*q*; eius omnes dicent,gloriam. Porrò quod uertimus filios ſtridoris,ad illum ſenſum refert,quod timore ſupplicij & eius loci ubi eſt fletus & ſtridor dentium deſerens diaboli uincula, Chriſto domino credentium turba colla ſubmittat.

Viceſimanona manſio.

ET profecti de Bene iaacan,caſtrametati ſunt in montem Gadgad גִּדְגָּד. Viceſimanona manſio interpretatur nuncius ſiue expeditio,& accinctio:uel certe(quod nos uerius arbitramur) κατακοπή: id eſt conciſio. Haud aliter poſſumus magiſtri diſcipulorum atq*ue* credentiũ

B eos facere filios neceſſitatis,niſi præceptores eorum interfecerimus. Crudeles ſimus in occiſione eorum:non parcat manus noſtra,armum aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere. Maledictus qui facit opus domini negligenter,& qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. Vnde & Dauid:In matutino,inquit,interficiebam omnes peccatores terræ. De nuncio autem & accinctione hæc breuiter poſſumus dicere;quod filij neceſſitatis grandes ad uirtutem

ſtimulos

A ſtimulos ſuggeramus,cum eis nunciauerimus præmia futurorum,& accinctos inire bella do-
cuerimus.Horum trium quicquid magiſter fecerit,in monte conſiſtit.

Triceſima manſio.

ET profecti de monte Gadgad,caſtrametati ſunt,in Iotbatha יָטְבָתָה. Triceſima manſio
bonitas interpretatur,ut cum peruenerimus ad perfectum uirum, in ſacerdotalem gra-
dum,& in ætatem plenitudinis Chriſti:in qua & Eze chiel erat iuxta fluuiũ Cobar, poſſimus
cum Dauid in triceſimo pſalmo canere:In te domine ſperaui,nõ confundar in æternum.Pa-
ſtor enim bonus ponit animam ſuam pro ouibus ſuis.

Triceſimaprima manſio.

14 ET profecti de Iotbatha,caſtrametati ſunt in Ebrona עַבְרֹנָה. Triceſimaprima manſio in-
terpretatur παρέλευσις, id eſt tranſitus ſiue tranſitio. Ad hanc uenit uerus Hebræus, id eſt
περάτης,ſiue tranſitor,qui dicere poteſt:Tranſiens uidebo uiſionem hanc magnam: de qua &
pſalmiſta canit:Et non dixerunt qui præteribant,benedictio domini ſuper uos. Præterit eñ
figura huius mundi,& propterea ſancti cupiunt ad meliora tranſire:nec præſenti ſtatu con-
tenti,ingemiſcunt quotidie:Hæc recordatus ſum:& effudi in me animam meam: quoniam
tranſibo in locum tabernaculi admirabilis,uſq; ad domum dei.Multum eſt, ſi de omnibus
ſcripturis ſuper uerbo tranſitionis uelim exempla congerere.

Triceſimaſecunda manſio.

ET profecti de Ebrona,caſtrametati ſunt in Aſion gaber עֶצְיֹן גֶּבֶר.Triceſimaſecunda mã
ſio transfertur in ligna uiri,ſiue dolationis hominis, quod ſignificantius Græce dicitur
ξυλοκοσμοφόρος,ſcribiturq; per ע ain literam,non(ut Græci & Latini errant) per ג gimel. Vnde
in ſolitudine multitudo lignorum,niſi quod ſeculi & diligentis magiſtri diſciplina monſtra-
tur,cædentis ligna informia:& dolantis facientisq; uaſa diuerſa:quæ in domo magna neceſſa
B ria ſunt? Poſſunt lignationes uiri,ſaltuum & omnium arborum genera,ac per hoc credentiũ
multitudinem figurare:dicente Dauid:Inuenimus eam in campis ſyluæ. Hucuſque ſolitudo
Pharan decem & octo continet manſiones,quæ deſcriptæ in catalogo,in ſuperiori itinere nõ
ponuntur.

Triceſimatertia manſio.

ET profecti de Aſion gaber,caſtrametati ſunt in deſerto Zin צִין. Hæc eſt Cades. Quæri
tur cur octaua manſio nunc triceſimatertia eſſe dicatur.Sed ſciendum quod prior per ס
ſamech literam ſcribitur,interpretaturq; rubus ſiue odium: hæc autem per צ ſade. & uertitur
in mandatum.Illudq; quod iungitur Cades:nõ(ut pleriq; exiſtimant)ſancta dicitur:ſed mu-
tata ſiue translata legimus in Geneſi iuxta Hebraicam ueritatem: ubi Iudas meretricem pu-
tans Thamar,dona tranſmiſit: & ſequeſter munerum interrogat:ubi eſt cadeſa: hoc eſt, ſcor-
tum,cuius habitus à cæteris fœminis immutatus eſt. In mulis quoq; locis hoc idem reperi-
15 mus. Sin autem ſancta interpretatur,κατ' ἀντίφρασιν eſt intelligendum:quomodo parcæ dicun-
tur ab eo quod minime parcant:& bellum quod nequaquàm bellum ſit:& lucus quod mini
me luceat.In hac manſione moritur Maria & ſepelitur:& propter aquas cõtradictionis Moy
ſes & Aaron offendunt dominum:& prohibentur tranſire Iordanem, miſſisq; nuncijs ad
Edom tranſitus petitur,nec impetratur.Quis timeret poſt tantos profectus murmur popu-
li,& offenſam magiſtrorum:& uiæ tranſitus denegatos? Videtur mihi in Maria, Prophetia
mortua:in Moyſe & Aaron,legi & ſacerdotio Iudæorum finis impoſitus, quod nec ipſi ad
terram repromiſſionis tranſcendere ualeant:nec credentem populũ de ſolitudine huius mun
di educere.Et nota quod poſt mortem prophetiæ,& aquas contradictionis, Idumæam car-
neam atque terrenam tranſire non poſſint:cum multis precibus & conatu uiam non impe-
trent,ſed egrediatur Edom aduerſus eos cum populo multo, & in manu forti. Interpretatio
quoq; nominis,morti & offenſæ & negato tranſitui conuenit. Vbi enim mandatum, ibi &
peccatum:ubi peccatum,ibi offenſa:ubi offenſa,ibi mors.Hæc eſt manſio de qua Pſalmiſta
canit:Commouebit dominus deſertum Cades.

C Triceſimaquarta manſio.

ET profecti de Cades,caſtrametati ſunt in monte Or הֹר,in extremo terræ Edom. Aſcen-
ditq́; Aaron ſacerdos in montem Or iuxta præceptum domini,& mortuus eſt ibi anno
quadrageſimo egreſſionis filiorum Iſraël de terra Aegypti,menſe quinto, prima die menſis.
Eratq́; Aaron centum uigintitrium annorum quando mortuus eſt in monte Or.Et audiuit
Chananæus rex Arad qui habitabat ad auſtrum in terra Chanaan,quod ueniſſent filij Iſraël.
Triceſimaquarta manſio eſt,quam pleriq; interpretantur lumen:nec errarent ſi per א aleph
literam ſcriberetur.Alij pellem,& ipſi uerũ dicerent,ſi eſſet ע ain poſitum.Nõnulli foramen
quod poſſet accipi:ſi ח heth haberet elementum.Cum autem legatur per ה he: magis mons
intelligitur:& legi poteſt:Aſcendit Aaron ſacerdos in montis montẽ, id eſt in uerticem eius.
Ex quo animaduertimus non in monte ſimpliciter,ſed in monte montis pontificẽ mortuũ:
ut dignus locus meritis illius monſtraretur.Moritur autem eo anno,quo nouus populus re-
promiſſionis terram intraturus erat,in extremis finibus terræ Idumæorum.Et quanquàm in
monte ſacerdotium Eleazaro filio dereliquerit, lexq́; eos qui eam impleuerint perducat ad
ſummum:tamẽ ipſa ſublimitas non eſt trans fluenta Iordanis,ſed in extremis terrenorũ ope-
rum finibus:& plangit eum populus triginta diebus.Aaron plangitur,Ieſus nõ plangitur.In
lege deſcenſus ad inferos,in euangelio ad paradiſum tranſmigratio. Audiuit quoq; Chana-
næus quod ueniſſet Iſraël,& in loco exploratorum(ubi quondam offendiſſe populum noue
rant)ineunt prælium:& captiuũ ducunt Iſraël.Rurſumq́; in eodem loco pugnatur: ex uoto
uictor uincitur,uicti ſuperant,appellaturq́; nomẽ loci horma:id eſt anathema. Eadem dicere
mihi non eſt pigrum:legentibus neceſſarium, quod ſemper humanus ſtatus in huius ſeculi
uia fluctuet:& alius in ualle,alius in campis,alius moriatur in monte:nec in monte ſimplici-
ter,ſed in montis monte:id eſt in excelſo uertice.Cumq́; nos dei auxilio deſtitutos hoſtis *in-*
D uaſerit duxeritq́; captiuos:non deſperemus ſalutem,ſed iterum armemur ad prœlium.Poteſt
fieri ut uincamus,ubi uicti fuimus:& eodem loco triumphemus,ubi fuimus ante captiui.

Triceſimaquinta manſio & triceſimaſexta.

ET profecti de monte Or,caſtrametati ſunt in Selmona צַלְמֹנָה. Profectiq́; de Selmona,
uenerunt in Phunon פּוּנֹן. Hæ duæ manſiones,triceſimaquinta & triceſimaſexta in or
dine hiſtoriæ non inueniuntur:ſed ſcriptum eſt pro eis: Egreſſi ſunt de monte Or, per uiam
maris rubri,& circũierunt terrã Edom.Ex quo oſtẽditur in finibus atq; circũitu terræ Edom
eas poſitas.Nec ſecundũ morẽ legitur:Et profecti de monte Or, caſtrametati ſunt in Selmo-
na ſiue in Phunon,ſed poſt ambitum terræ Idumæorum uenit ad extremum,& ait:Profecti
filij Iſrael,caſtrametati ſunt in Oboth.Nec dixit, profecti ſunt de illo & illo loco, quia duas
manſiones ſilentio prætermiſerat:quas cũ in ſupputatione tacuerit:reddit in ſumma. Prima
manſio Selmona interpretatur imaguncula.Secunda Phunon,diminutiue os,ab ore non ab
oſſe intellige.In his Aaron mortuo,murmurant contra deum & Moyſen,manna faſtidiunt,
à ſerpentibus uulnerãtur:& in typum ſaluatoris,qui uerum antiquumq́; ſerpentem in pati-
bulo crucis triumphauit,diaboli uenena ſuperantur.Vnde & imaguncula, ueræ expreſſæq́;
imaginis filij dei.Paſſionem eius intuens,cõſeruatur:& quod corde credit,ore pronunciat,le-
gens illud Apoſtoli:Corde creditur ad iuſticiam,ore autẽ confeſſio fit ad ſalutẽ. Simulq́; no-
16 ta quod utraq; manſio ὑποκοριστικῶς appellatur:quia ex parte uidemus, & ex parte propheta-
mus:& nunc per ſpeculum uidemus in ænigmate.

Triceſimaſeptima manſio.

PRofecti de Phunon,caſtrametati ſunt in Oboth אֹבֹת. Triceſimaſeptima manſio uer
titur in magos ſiue phytones:uel(ſecundũ uerba Helui)lagenas grãdes,quæ cum muſto
plenæ fuerint,abſq; ſpiramine ilico dirumpũtur.Pugnauerũt magi cõtra Moyſen & Aaron:
& à muliere quæ erat in Endor,& habebat iuxta Septuaginta interpretes ſpiritum phytonẽ,
iuxta Hebræos magum,regi Iſraëlis illuditur. Multæ ſunt præſtigiæ, & innumerabiles la-
quei,quibus animæ capiuntur humanæ:ſed nos dicamus,in domino confidentes: Laqueus
contritus

A contritus eſt:& nos liberati ſumus:Et,ſi ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo
mala,quoniam tu mecum es:Cadent à latere noſtro mille, & decem milia à dextris noſtris:
non timebimus ab incurſu & dæmonio meridiano:ſed obturabimus aures noſtras,ne audia
mus uoces incantantium,& Sirenarum carmina negligamus. Poſt imaginem dei,quæ in cor
dis ratione monſtratur:& confeſſionem fidei quæ ore profertur, conſurgunt ſerpentes & ar-
tes maleficæ ad bella nos prouocant.Sed nos qui habemus precioſiſſimum theſaurum in ua
ſis fictilibus quæ frangi poſſunt:ita ut quædã uix teſta remanſerit,in qua hauriri poſſit aquæ
puſillum,omni cuſtodia circundemus cor noſtrum.

Triceſimaoctaua manſio.

ET profecti de Oboth, caſtrametati ſunt in Ieabarim עִיֵּי הָעֲבָרִים, in finibus Moab.
Triceſimaoctaua manſio aceruos lapidum tranſeuntium ſonat. Sunt ſancti lapides, qui
uoluuntur ſuper terram,leues,politi & rotunditate ſua rotarum curſibus ſimiles. Sunt & alÿ
quos propheta iubet tolli de uia,ne ambulantium in eos offendant pedes.Qui ſunt iſti ambu
lantes? Vtiqꝫ uiatores & prætereuntes,qui per iſtud ſeculum ad alias manſiones tranſire feſti
nant.Quod autem dicitur in finibus Moab,& ſupra ſcriptum eſt, in ſolitudine quæ reſpicit
Moab cõtra ſolis ortum:oſtẽdit iuxta literam,quod hucuſqꝫ in finibus terræ Idumæorũ fue-
rint:& nũc ueniant ad terminos Moab,de alia prouincia ad aliam tranſeũtes.Nõ enim ſem-
per uni uirtuti danda eſt opera,ſed ſicut ſcriptum eſt:Ibunt de uirtute in uirtutẽ,de alia tranſ
eundum eſt ad aliã:quia hærent ſibi & inter ſe ita nexæ ſunt,ut qui una caruerit,omnibus ca-
reat.Et tamen tranſire de alia ad aliam,eorũ eſt proprie,qui ſolis iuſticiæ ortum conſiderant.

Triceſimanona manſio.

ET profecti de Ieabarim,ſiue (ut in ſecundo loco apud Hebræos habes) ÿm עיים caſtra-
metati ſunt in Dibon gad דִּיבֹן גָּד. Triceſimanona manſio interpretatur,fortiter intel-
B lecta tentatio.Pro hac in ordine hiſtoriæ aliter ſcriptum reperi. Poſtquàm enim caſtrametati
ſunt in Ieabarim in finibus Moab contra ortum ſolis,legitur: Inde profecti ſunt, & diuerte-
runt ad torrentem Zared.Et de hoc loco proficiſcentes,caſtrametati ſunt trans Arnon, quæ
eſt in ſolitudine finium Amorræi,eo quod Arnon ĩn terminis ſit Moabitarũ & Amorræo-
rum:& poſt hæc uenerũt ad puteum ubi cecinit Iſraël carmen hoc: Aſcende putee quẽ fode-
runt principes,& aperuerũt duces populorũ in datore legũ,& in baculo eius:& de ſolitudine
in Marthana,& de Marthana ad torrentem dei:& de torrentibus dei ad excelſa,& de excel-
ſis ad uallem,quæ eſt in regione Moab in uertice Phaſga,qui proſpicit cõtra deſertum. Hæc
loca in finibus Amorræorum quidam interpretantes,putant non manſiones eſſe ſed tranſi-
tus,nec præiudicare debere catalogo manſionum extra ordinariam expoſitionem. Alÿ autẽ
ſpiritualibus ſpiritualia comparantes,nolunt regiones ſignificari,ſed per locorũ nomina uir-
tutum profectus eſſe,quod poſt magos & congregationem lapidum frequenter ueniamus
ad torrentem Zared,quod interpretatur aliena deſcenſio:& in deſcenſione poſiti, trãſeamus
ad Arnon,quod maledictionem ſonat,quæ eſt poſita in finibus Amorræorũ, qui uel amari
hoſtes ſunt:uel multa loquuntur inflati.Sin autem tranſierimus terminos Moab,qui de ince
ſtu generatus eſt,& receſſit à uero patre:ſtatim nobis occurrit puteus,quẽ nemo de plebe fo-
dit,nullus ignobilis,ſed principes & duces,q iura dant populis:& canẽtes carmẽ in aqua pu-
tei,& in dei muneribus gratulãtes,prophetãt quò tranſituri ſint:ad quæ peruẽturi loca,quod
ſcilicet de deſerto ueniãt in Matthana,quod interpretatur donũ,& de Matthana ad Nahali-
el,quod dicitur ad torrẽtes dei,& de Nahaliel ad Bamoth,quæ interpretatur excelſa ſiue ad-
ueniens mors,quãdo cõformes efficimur mortis Chriſti:& de Bamoth occurrit nobis uallis
humilitatis,quæ tamẽ poſita eſt in uertice mõtis Phaſga,qui interꝑtatur dolatus, quod nihil
habeat informe & rude, ſed artificis ſit politus manu:qui mons reſpiciat ſolitudinẽ quæ He-
braice dicitur Ieſimon יְשִׁימוֹן. Quãdo em̃ fuerimus in uirtutũ culmine cõſtituti,tunc totius
mũdi ruinas & omniũ peccatorũ reſpicimus uaſtitatẽ.Penè obliti ſumus,currẽte oratione,di

C ctare:quare Dibon gad interpretetur fortiter intellecta tẽtatio. Poſt Dibon gad geritur bellũ contra Seon regẽ Amorræorũ,& Og regem Baſan:& diſcimus quod cũ uenerimus ad ſummum,& de fonte principũ regumq́ biberimus,aſcendẽtes ad montẽ Phaſga,nõ debeamus eleuari in ſuperbiã,ſi propoſitã nobis ecõtrario ſolitudinẽ nouerimus. Ante contritionẽ eñ eleuatur cor uiri,& ante gloriam humiliatur.

Quadrageſima manſio.

ET profecti de Dibon gad,caſtrametati ſunt in Almon diblathaiema עַלְמוֹן דִּבְלָתָיְמָה. Quadrageſima manſio uertitur in contemptũ plagarũ ſiue opprobriorũ. Et per hanc diſcimus omnia dulcia & illecebras uoluptatũ in ſeculo cõtemnendas,nec inebriari nos debere uino in quo eſt luxuria:Mel non offertur in ſacrificijs dei:& cera quæ dulcia continet,nõ lucet in tabernaculo,ſed oleũ puriſſimum,quod de oliuæ profertur amaritudine. Mel enim diſtillat à labijs mulieris meretricis:de quo puto iuxta myſticos intellectus guſtaſſe Ionathan: & forte deprehenſum,uix populi precibus liberatum. Quod autem opprobria contemnenda ſint:& ſi falſò obijciantur beatitudinem pariant:ſaluator pleniſſime docet.

Quadrageſimaprima manſio.

PRofecti de Almon diblathaiema, caſtrametati ſunt in montibus Abarim עֲבָרִים, contra faciem Nabo. Quadrageſimaprima manſio uertitur in montes tranſeuntium:& eſt contra faciem montis Nabo,ubi moritur & ſepelitur Moyſes, terra repromiſſionis ante conſpecta. Nabo interpretatur concluſio, in qua finitur lex:& non inuenitur eius memoria. Porrò gratia euangelij abſq; ullo fine tenditur. In omnem terram exiuit ſonus eius:& in fines orbis terræ uerba ipſius. Simulq́; conſidera quod habitatio tranſeuntium in montibus ſita ſit: & adhuc profectu indigeat. Poſt montes eñ plurimos ad campeſtria Moab & Iordanis fluenta deſcendimus,qui interpretatur deſcenſio. Nihil enim(ut crebro diximus)tam periculoſum eſt quàm gloriæ cupiditas & iactantia:& animus conſcientia uirtutum tumens.

D Quadrageſimaſecunda manſio.

ET profecti de montibus Abarim,caſtrametati ſunt in campeſtribus Moab מוֹאָב, ſuper Iordanem iuxta Hiericho,ibiq́; fixerunt tentoria. Ab domo ſolitudinis uſq; Abel ſitim אָבֵל שִׁטִּים, in planicie Moab. In quadrâgeſimaſecunda quæ & extrema manſio eſt: curſim quæ ſint geſta,narremus. Reſidens in ea populus à diuino Balaam quem mercede conduxerat Balach filius Sephor,dei iuſſione benedicitur:& maledictio mutatur in laudes: audit uocem domini ex prophano ore reſonantẽ:Orietur ſtella ex Iacob:& cõſurget homo de Iſraël: & percutiet principes Moab,& uaſtabit cũctos filios Seth:& erit Edom hæreditas eius. Fornicatur cum filiabus Madian:& Phinees filius Eleazar, zelatus eſt zelum domini, Zambri & ſcortum Madianitidem pugione transfigit:unde & accepit præmium in æternam memoriam,armum uictimæ. Numeratur rurſum populus,numerantur & leuitæ,ut interfectis peſſimis,nouus populus dei cenſeatur. Interpellant quinq; filiæ Salphaad:& ex iudicio domini, hæreditatem accipiũt:ut inter fratres ſuos,nec fœmineus à poſſeſſione dei ſexus excludatur. Ieſus Moyſi in monte ſuccedit,& diſcit à lege,quæ ſpiritualiter offerre debeat in eccleſia. Pri-
7 mum quid per ſingulos dies,deinde quid ſabbato,quid in kalendis, quid in paſcha, quid in pentecoſte:quid in neomenia menſis ſeptimi,quid in ieiunio eiuſdem mẽſis die decimo:quid in Scenopegia,quando figuntur tabernacula,decimaquinta die ſupradicti menſis. Vxorum & filiarum uota abſq; autoritate patrum & uirorum caſſa memorantur:Bellum contra Madianitas:& mors diuini Balaam,& prædæ diuiſio,& oblatio ex ea in tabernaculo dei. Primus Ruben & Gad & dimidia tribus Manaſſe,ultra Iordanem in eremo poſſeſſionem accipiunt. Plurima enim habebant iumenta,& necdum ad id uenerant,ut poſſent habitare cum templo. Docetur populus ut in terra ſancta idola deſtruat:& nullus de priori habitatore ſeruetur. Deſcribitur olim cupita prouincia,duarũ ſemis tribuum hęreditas ſeparatur. Numerãtur tribuũ principes,qui terram ſanctã debeant introire. Quadragintaduas urbes cũ ſuburbanis ſuis uſq; ad mille paſſus per circuitum,leuitæ accipiũt:tot numero,quot & iſtæ ſunt manſiones. Et

A ſiones. Et adduntur fugitiuorum ſex aliæ ciuitates, tres intra Iordanem, & tres trans Iordanem, ut ſint ſimul quadragintaocto. Qui fugitiuorum ſuſcipi, qui interfici debeant, qui uſque ad mortem pontificis maximi reſeruari. Succedit Deuteronomij ſecunda lex, meditatorium euangelij, ibique breuiter diſcimus quæ inter Pharam & Tophel & Laban & Hazeroth, & loca aurea, abiecto Iuda infelicilſſimo, undecim dierum uia de Horeb: per uiam montis Seir uſque ad Cades barne Moyſes populo ſit locutus: & extremum cantat canticum, in quo aperiſſime ſynagoga proijcitur: & eccleſia domino copulatur. Impinguatus eſt & incraſſatus ac dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & oblitus eſt dei ſaluatoris ſui. Et iterum: Generatio peſſima: filij ineruditi ipſi ad æmulationem me prouocauerunt in eo qui non erat deus. Iritauerunt me in ſculptilibus ſuis: & ego zelare hos faciam nationes, & contra gentem ſtultam iritabo eos. Benedicuntur filij Iſraël. Et rurſus in Symeone Iudas miſerandus excluditur. Aſcendit Moyſes ad montem Nabo, in uertice Phaſga, qui eſt contra Hiericho: & oſtendit ei dominus oēm terram Galaad uſque ad Dan & Neptalim & Ephraim & Manaſſen, & uniuerſam terram Iuda, uſque ad mare magnum contra auſtrum, & regionem campeſtrem Hierichontis, ciuitatis palmarum, uſque Segor. Quis poteſt tanta noſſe myſteria? Quis in extremis legis & huius uitæ finibus conſtitutus intelligit ſemper ſibi eſſe pugnandum: & tunc plenam uictoriam dari ſi fuerit in campeſtribus, ſi in Abel aſitim אבל השטים, quod interpretatur luctus ſpinarū, fleuerit antiqua peccata: & ſpinas quæ ſuffocauerunt ſementem uerbi dei: & de quibus propheta dicit: Verſatus ſum in miſeria, dum mihi configitur ſpina: & tunc præparatus, deficiente manna, ſub duce Ieſu Iordanem tranſeat: & circunciſus cultro euangelij, primum comedat de cœleſti pane: & occurrat ei princeps exercituum dei, ut uerum paſcha nequaquam in Aegypto, ſed in finibus terræ ſanctæ comedat? O profundum diuitiarū ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm
B inſcrutabilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles uiæ illius. Quis ſapiens & intelligit hæc? Intelligens, & cognoſcet ea? Quia rectæ uiæ domini: & iuſti ambulabunt in eis. Præuaricatores autem corruent in illis.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 IN ſeptuageſimo pſalmo.) Cuius initium eſt: Attendite popule meus. Ex hoc Matthæus capite decimotertio citat uerſiculum: Aperiam in parabolis os meum, eructo abſcondita à conſtitutione. Diuus Hieronymus admonet in nonnullis exemplaribus ſcriptum fuiſſe in Matthæo, ut impleretur quod dictum eſt per prophetam Eſaiam: germanam autem ac ueram ſcripturam fuiſſe, per prophetam Aſaph. Deinde ſciolum aliquem cui Aſaph non uideretur propheta, quod inter uulgatos illos non eſſet, pro Aſaph ſubdidiſſe Eſaiam, ut magis notum. Rurſus alius quiſpiam offenſus eo nomine, quod hæc uerba non reperiantur in Eſaia, ſuſtulit prophetæ nomen. Porrò titulus pſalmi ſeptuageſimiſeptimi eſt, intellectus Aſaph, ſimul & autorem indicans pſalmi, & quæ illic de Hebræis egreſſis ab Aegypto memorantur: non iuxta ſenſum hiſtoricum tantum, ſed iuxta myſticum intellectum accipi debere. Quod autem Aſaph prophetam uocat, non eſt mirandum, cum in hymnis & canticis prophetæ uocentur omnes à quibus ea compoſita ſunt.

Lepram domorum.) De his legimus Leuitici capite decimotertio & capite decimoquarto.

2 Taurum homicidam.) Exodi uiceſimoprimo, iubetur taurus qui cornu percuſſerit hominem & occiderit, lapidibus obrui. Quod diuus Hieronymus irrridet, ſi ad literam obſeruetur. At non pudet Chriſtianos eadem hodie facere, cum homines pecunia corrupti ſinant impunitos. Et iumentum adulterij reum) Propterea quod Leuitici capitulo uiceſimo, iubetur occidi, non ſolum is qui cum iumento coierit, uerumetiam ipſum iumentum tanquam adulterum. Capharnaum agrum.) Sic enim Capharnaum Hebræis ſonat, ager pulchritudinis uel uilla conſolationis. Alluſit autem ad hoc quod poſt occiſum ab Herode Ioannem, Chriſtus relicta ciuitate ſua, in qua contemptui habebatur, exijt in deſertum, illuc ſecutam turbam quinque panibus ſatiauit, ut legimus Matthæi decimoquarto.

3 Terram Geſſen.) Nam Geſſen Hebræis ſonat terram complutam. Exterminatorem uocat angelum percutientem Aegyptios, ut habetur Exodi capitulo duodecimo. Aurem ſubula perforatam.) Id habetur Exodi capite uiceſimo. Græci apris.) Ex exemplaribus nihil poſſum conijcere, niſi quod ex Græcorum commentarijs deprehenditur ἀπάρσεις eſſe legendum, quas eaſdem illi σταθμοὺς uocant, nos manſiones: quorum poſterius dictum eſt, quod illic ab itinere ſubſiſtant, prius à tollendis ſarcinis.

EX MANSIONE QVARTA.

4 C Quod pro ſupradicto elemento.) Scribendũ eſt eñ per literã ח heth,nõ per ע ain. EX QVIN-
TA. Quædã ant.) Antidotus proprie pharmacũ eſt,quod datur aduerſus noxia,ueluti uenena. Ex
5 tãt complura remedia in literis medicorum quæ ab amaritudine nomen habent, ἱερὰ πικρὰ, id eſt ſacra
amara,& πικρὰ γαληνοῦ, id eſt amara Galeni. Medicorũ uulgus,ex picra pigrã facit. EX SEXTA.
6 De quibus Paulus refert.) Eſt in prima ad Corinthios epiſtola capite decimoquinto. Quia uiſus
eſt Cephæ,& poſt hoc undecim. Deinde uiſus eſt pluſq; quingentis fratribus ſimul, ex quibus multi
manent uſq; adhuc,quidam autem dormierunt. Deinde uiſus eſt Iacobo, deinde apoſtolis omnibus.
7 Nouiſſime autem omnium tanq; abortiuo,uiſus eſt & mihi. EX DECIMATERTIA. Nec ui-
rulentias.) Virus uocatur non ſolum quod uenenũ ſit,ſed etiã quod uehementẽ habeat nidorẽ. Olent
aũt carnes coctæ,maxime ſi accedat conditura. Poëtarum autẽ carmina non ſimpliciter rem narrant,
ſed figuris & uerborum illecebris omnia condiunt: quibus nõ cõuenit uſq; adeo delectari ut diuinas
8 faſtidiamus literas,quod huiuſmodi delicijs careant. EX DECIMAQVARTA. Rurſum iacit
aliud fundamentum.) Alluſit ad locum qui eſt in epiſtola ad Hebræos capite ſexto: Non rurſum ia-
9 cientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis. EX DECIMAQVINTA. Cum carbo
nibus iuniperorum.) Mirum eſt,diuum Hieronymum nullam huius rei facere mentionem in com-
mentarijs huius pſalmi,unde mihi uidentur hæc quæ nos habemus,eſſe mutila, multis amputatis: id
quod & in alijs multis deprehendimus locis,ut id tantum ſcripſerint,quod intelligerent,cæteris reſe-
ctis,quod aliquid Græcorũ aut Hebræorũ nominũ haberent admixtũ. ἄρκευθον Græci iuniperũ uocãt,
quanq; huius duo genera facit Dioſcorides arboris. Baccas fert quæ maturitate nigreſcant. ἀρκευθίδας
uocant,etiam ſi Dioſcorides ipſam arborem ἀρκευθίδα uocat. MANSIO DECIMASEXTA.
10 ῥοιᾶς κοπή.) Id eſt mali punici ſectio. Nam ῥοιὰ Græcis malum punicum eſt, & κόπτω ſeco. Inde
κοπὴ ſectio. Quanq; quidam codices habent ἀβοκοβι. Ex quo licet conijcere ſcriptum fuiſſe ἀποκοπὴ,
id eſt abſciſſio ſiue reſectio. MANSIO DECIMASEPTIMA. Legimus in Malachia.)
Nempe capite primo. De lapide ſculpto, legis apud Ezechielem capite quarto.
11 MANSIO DECIMAOCTAVA. μικρογένεσις.) Id eſt, parua Geneſis, ut ſit dictio compo-
ſita, quod eſt probabilius, ſiue μικρὰ γένεσις, ut ſint duæ dictiones. Hoc uerbum.) Nempe reſſa.
12 Nam & Abrahã patriarches.) Hãc hiſtoriã legis Geneſis cap. decimoquinto, de uacca trima, capra
trima,& ariete trimo: & turture & columba in fruſta diſſectis,necnon de abactis auibus, ne cadauera
attingerent uſq; ad ſolis occaſum. Contemptorem oculum.) Alluſit ad id quod eſt in Prouerbiorũ
capite triceſimo. Oculum qui ſubſannat patrem,& qui deſpicit partũ matris ſuæ,ſuffodiant eum corui
D de torrentibus,& comedant eum filiæ aquilæ. Veruſq; Moyſes.) Moyſes uerus Chriſtus, Aethio-
piſſa eccleſia. Moyſes autem ille duxerat Zephorã filiam Iethro. Exodi cap. ſecundo. Quanq; hic locus
mihi uidetur deprauatus. Sic enim habetur in pleriſq;: Veruſq; Moyſes & Elias ducit uxorẽ Aethio-
piſſam à coruis paſcitur. Legẽdum eſt autem: Veruſq; Moyſes ducit uxorem Aethiopiſſam,& Elias à
coruis paſcitur. Quod autem meminit hoc loco Aethiopiſſæ,ad nigrorem reſpexit Aethiopum, quẽ
habent cum coruo communem. De Elia cui corui bis in die mane & ueſperi panem & carnes adfere-
bant: habes tertio Regum libro capite decimoſeptimo. VICESIMANONA MANSIO. κατακοπή.)
13 Id eſt conciſio, κατακόπτω, concido,cum res aut homo minutatim diſcerpitur ac uulneratur. TRI-
CESIMAPRIMA. παρέλευσις. Id eſt tranſitus. Ita legendum arbitror à παρὰ præter, & ἐλεύθω uenio:
14 niſi quis malit παρέλασις, id eſt præteruectio, ab ἐλάω. Verus Hebræus.) Id eſt περάτης, περᾶν tran-
ſcendere ſiue tranſire, unde περάτης tranſitor ſiue tranſmiſſor. Nam עִבְרִי Hebræus in ea lingua ſo-
nat tranſitorem ſiue tranſitorium. TRICESIMASECVNDA. Significãtius Græce dicitur.) Ex
ueſtigijs exemplarium colligo ſcriptum fuiſſe ξυλακισμοὶ ἀνδρὸς, id eſt lignationes uiri, niſi quis malit
ξυλίσματα ἀνδρὸς. Nam ξυλίζομαι eſt ligna incido,uel ligna colligo. Quidã aſſcripſerat hoc loco ξυλακισμο-
15 φόρος. TRIGESIMATERTIA. κατ᾽ ἀντίφρασιν, id eſt per contrariam locutionem,cum diuerſum ſi-
16 gnificamus ei quod dicimus. TRIGESIMASEXTA. Vtraq; manſio ὑποκοριστικῶς.) Id eſt diminu-
tiue. Nam homuncio,lapillus & huiuſmodi nomina uocant ὑποκοριστικὰ, id eſt diminutiua, ab ὑποκορίζο-
μαι diminuo,uerbo ficto à κόρη puella,quod hæ ſoleant blandientes uti diminutiuis. QVADRAGE-
SIMASECVNDA. Quid in neomenia menſis ſeptimi.) νεομηνία Græce uocatur initiũ lunæ. Nã μήνη
17 luna eſt, νέον nouũ,ſiquidẽ Græci kalẽdas nõ hñt,ſed nouilunijs metiunt̃ ſuos menſes. Vnde prouerbiũ:
Ad Græcas kalendas. Scenophegiæ.) Scenopegiæ ſcribendum abſq; aſpiratione. Nam σκηνὴ ſiue
σκῆνος tentorium eſt ſiue tabernaculum, & πήγω ſiue πήγνυμι figo, ſiue pango. Vnde σκηνοπηγία fe-
ſtum apud Hebræos à figendis tentorijs dictum, quod ab illis agebatur in memoriam priſtinæ ui-
tæ quam in tabernaculis egerant. ANTIDOTVS. Ne quem offendat quod Aegyptiorum pri-
mogenita interpretatur dogmata philoſophorum, atq; eadem paulò poſt idola uocat, cum theolo-
gorum ſcholæ tantum honoris habeant Ariſtotelicis decretis,ut explodatur, qui huius opinionibus
uelit refragari,pauculis locis exceptis. Illud durius quod in decretis idem totam damnat phyſicam, in
qua uel maxime præcellit Ariſtoteles,ſcribens eos in obſcuritate mentis ingredi. Dãnat dialecticen,
illius argutias appellãs imò phãtaſmata,& umbras rerum euanidas breuiq; perituras: atq; hæc ſcripſit
cũ nondum eſſet tantus honos ethnicis philoſophis apud interpretes Chriſtianæ doctrinæ. Vbi enim
apud

A apud Origenem aut Baſilium aut Chryſoſtomum legimus,philoſophus phyſicorum tertio,& philo-
ſophus Meteorologicorum ſecundo,& philoſophus Ethicorum primo? At nunc quiduis potius ha-
betur quàm theologus,qui iſta non paſſim inculcet. Ad hæc nondum erat hæc dialectica, ſophiſticis
ſomnijs ac ſpinis undiq; plena.Et tamen à theologiæ myſterijs ueluti prophanus arcetur, qui non in
huiuſmodi tricis bonam uitæ partem contriuerit.Neq; dubito quin ſi diuus Hieronymus hãc uidiſſet
theologiam,Ariſtotelicis ſententijs ac legibus undiq; contaminatam,uel obrutam potius, tota liber-
tate in rem tam indignam detonuiſſet.Quanq; Hieronymus nõ ſimpliciter improbat horum cogni-
tionem,ſi modo ſit ea moderata,ſed eos damnat,qui plus ſatis tribuunt ethnicis diſciplinis, & illorum
decreta penè æquant Chriſti decretis,cum Chriſti philoſophia δὶς διὰ πασῶν à philoſophorum decre-
tis abſit,ut ſtultiſſimum ſit,ſi quid uiſum eſt Ariſtoteli,id ad Chriſti leges trahere uelle. Fabiola no-
biliſſima matrona,Bethlehem ſe contulerat,illic cum Paula & Euſtochio uictura,uerum ingruẽtibus
barbaris coacta eſt redire Romam.Itaq; quod præſenti pollicitus fuerat Hieronymus, nunc cum fœ-
nore reddit abſenti.Etenim cum illa tantum doceri poſtulaſſet,quid haberet myſterij ueſtitus ſacerdo
tum ac leuitarum,tam diligenter à Moyſe deſcriptus,adiecit uelut auctarium de ritu ceremonijsq; ſa-
crorum,deq; uaſis templi.Inuitat autẽ illam uerecunde,ut quandoquidem pacata iam eſſet Bethlehe-
mitica regio,redeat ad priſtinum contubernium.

HIERON. AD FABIOLAM DE VESTITV SACERDOTVM.

1 VScq; hodie in lectione ueteris teſtamenti ſuper faciem Moyſi uelamen poſitum eſt.
Loquitur glorificato uultu,& populus loquentis gloriam ferre nõ ſuſtinet.Cum
autem conuerſi fuerimus ad dominum, aufertur uelamen, occidens litera mori-
tur,uiuificans ſpiritus ſuſcitatur.Dominus enim ſpiritus eſt,& lex ſpiritualis. Vn
de & Dauid orabat in pſalmo: Reuela oculos meos: & conſiderabo mirabilia de lege tua.
Nunquid de bubus cura eſt deo? Vtiq; non.Multo magis de iecore bouis, arietis & hircorũ
& armo dextro,pectuſculo & uentre quo ſtercora digeruntur: quorum duo in eſum accipiũt
ſacerdotes:tertium Phinees meretur in præmium.De uictimis ſalutaribus, adeps quo pectus
obuoluitur,& pinnula iecoris offeruntur ſuper altare:ipſum uero pectus & brachium dextrũ
B dantur Aaron & filijs eius legitimũ ſempiternũ à filijs Iſraël.Senſus in corde eſt,habitaculum
2 cordis in pectore.Quæritur ubi ſit animæ principale.Plato,in cerebro, Chriſtus monſtrat in
corde:Beati mũdo corde,quoniã ipſi deũ uidebunt.Et,de corde procedunt cogitationes ma-
læ.Et,quid cogitatis nequã in cordibus ueſtris? Voluptas & concupiſcentia, iuxta eos qui de
phyſicis diſputant,conſiſtit in iecore.Huius pinnulã in diuerſa uolitantẽ: & per oculorũ fene-
ſtras erumpentem foras, offerunt ſacerdotes deo: ut poſtq; opere dixerint deo, holocauſtum
tuum pingue fiat:& concupiſcentiam libidinis ſeminarium,igni ſpũs cõcremauerint,merean-
tur accipere præmium,pectus & brachium.In pectore mundas cogitationes, legis noticiam,
dogmatum ueritatem.In brachio bona opera & pugnam contra diabolũ & armatã manum:
ut quod mente conceperint,exemplo probẽt.Ieſus enim cœpit facere & docere.Ipſum quoq;
3 pectuſculum appellatur ἐπίϑεμα,id eſt additamentũ ſiue præcipuum & egregium:התנופה tenu-
pha,quippe hoc magis ſonat.Ex quo intelligimus iuxta illud Malachiæ:Labia ſacerdotis cu-
ſtodiunt ſcientiam,& legem requirunt ex ore eius:præcipuam debere eſſe in ſacerdotibus le-
gis doctrinæq; noticiam:& additamento gratiæ ſpiritualis,talem uirũ inſtitui,qui poſſit con-
tradicentibus reſiſtere:& nihil in ſe ſiniſtri habere operis,quod ducat ad tartarũ: ſed dextrum
brachium & ſeparatum,ut opera ſacerdotis cõparatione uirtutũ eius,à cunctis hominibus ſe-
parata ſint.Hæc de uictimis & his quæ offeruntur in altari: & ſacerdotibus dantur à domi-
no.Cæterum & alia tria, exceptis primitijs hoſtiarum & de priuato, & de macello publico:
ubi non religio, ſed uictus neceſſitas eſt, ſacerdotibus membra tribuuntur, brachium, ma-
xilla & uenter. De brachio iam diximus. Maxilla eloquentem eruditúmque ſignificat, ut
quod pectore concipimus, ore promamus. Venter receptaculum ciborum, in ſcorto Madia-
nitide ſacerdotali pugione confoſſus, uniuerſos hominum labores, momentanea blandi-
menta gulæ,ſtercoris fine condemnat:& oſtendit mentibus conſecratis deo,totum quod cur-
rimus,quod ſataginus,quod uoramus,in ſeceſſum proijci. Vnde Apoſtolus:Eſcæ,inquit, uẽ-
tri,& uenter eſcis:deus autem & hũc & illas deſtruet.Et ecõtrario de luxurioſis;Quorum deus

uenter

C uenter eſt: & gloria in confuſione eorum. Vituli puluerem quem adorauerat Iſraël, in con-
4 temptum ſuperſtitionis in potum accepit populus, ut diſcat contemnere quod in receſſum
proijci uideat. Præcipitur ſacerdotibus, ne miniſtraturi in templo, uinum & ſiceram bibant,
ne ebrietate & crapula & curis huius uitæ prægrauentur corda eorum: nec partē habeant in
terra, niſi ſolum deum, ut nulla debilitate ſegnes ſint: ne truncis auribus, læſo oculo, ſimis na-
ribus, claudo pede, cutis colore mutato: quæ omnia referuntur ad animæ uitia. Volūtas enim
in homine, non natura damnatur. Si quis è ſacerdotibus ſemine fluxerit, ad ſacerdotalem
menſam prohibetur accedere: & econtrario uidua cuius cum Sara defecerunt muliebria, pro-
pter continentiam & caſtitatem recipitur in domum patris: & de templi ærario alitur. Quod
5 ſi filios habuerit, redditur ſoboli ſuæ, ut iuxta Apoſtolū his miniſtretur, quæ uere uiduæ ſunt:
& ut quæ de ſacerdotalibus ſuſtentatur cibis, nullius alterius amore teneatur. Vicinus & mer-
cēnarius excluduntur à conuiuio ſacerdotum, ſeruis ciborum reliquiæ conceduntur. Iam tūc
reijciebantur Phygelus & Hermogenes, & recipiebatur Oneſimus. Primitiæ ciborum & o-
mnium frugum atq; pomorum offeruntur antiſtiti: ut habens uictum atq; ueſtitum, abſq;
ullo impedimento ſecurus & liber ſeruiat domino. Primogenita mundorum animalium ac-
cipiunt ſacerdotes: immundorum precia. Hominum quoq; primi partus redimuntur: quia
cōditio una naſcendi eſt: precium æqualiter offertur, ſic moderatum & leue: ut nec diues intu-
meſcat, nec tenuis prægrauetur. Æditui & ianitores accipiūt decimas: & rurſum decimas deci
marū offerunt ſacerdotibus: tanto illis minores, quanto ipſi maiores populo. Quadraginta
octo ciuitates ad habitandum leuitis & ſacerdotibus ſeparantur: ſex urbes fugitiuorum trans
Iordanem & intra Iordanem eliguntur: & finis exilij, mors pontificis eſt. Vniuerſa quæ feſti-
D nus ſermo perſtrinxit: & quorum pulſaui nec aperui ſacramenta, ad cunctos pertinent ſacer-
dotes. Pontifex autem quantis polleat priuilegijs, dicam breuiter. Caput, inquit, ſuum non
6 diſcooperiet. Habet cidarim, & nomen dei portat in fronte: diademate ornatus eſt regio, ad
perfectam Chriſti uenit ætatem, ſemper eius gloria protegendus eſt: & ueſtimenta ſua non
ſcindet, quia candida ſunt, quia impolluta, quia agnum ſequentia: & de attonſæ ouis confe-
cta uelleribus. Thamar amiſſa pudicitia, ſcidit tunicam. Caiphas perdito ſacerdotio, rupit pu-
blice ueſtimenta. Super omnem animam, quæ mortua eſt nō ingreditur. Vbicunq; peccatum
eſt, & in peccato mors, illuc pontifex non accedit. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Quā-
uis ille ſit diues, quamuis potens, & multitudinem offerat uictimarum, ſi mortuus eſt, non
tangitur à pontifice, non uidetur. Quod ſi reuiuiſcit, & ad uocem ſaluatoris egreditur de ſepul
chro & faſcijs peccatorum ſolutus incedit, intrabit ad eum pontifex: & ibi faciet manſionem,
& cum reſurgente prandebit. Super patre ſuo & matre ſua non inquinabitur. Multa nos
facere cogit affectus: & dum propinquitatem reſpicimus corporū, & corporis & animæ offen
dimus creatorem. Qui amat patrem aut matrem ſuper Chriſtum, non eſt eo dignus. Diſci-
pulus ad ſepulturam patris ire deſiderans, ſaluatoris prohibetur imperio. Quanti monacho-
rum dum patris matriſq; miſerentur, ſuas animas perdiderunt? Super patre & matre pol-
lui nobis non licet, quanto magis ſuper fratre, ſororibus, conſobrinis, familia, ſeruulis? Genus
regale & ſacerdotale ſumus. Illum attendamus patrem, qui nunq; moritur, aut qui pro no-
bis moritur: & qui ideo uiuens mortuus eſt, ut nos mortuos uiuificaret. Si quid habemus de
Aegypto quod princeps mundi ſuum poſſit agnoſcere, tenenti Aegyptiæ cum pallio relin-
quamus. Sindone opertus adoleſcens, uinctum dominum ſequebatur: incurriſſet laqueos, niſi
expeditus & nudus perſequentium declinaſſet impetum. Reddamus parentibus quæ paren-
tum ſunt: ſi tamen uiuunt: ſi ſeruientes domino filios ſuos, præferri ſibi gloriātur. Et de ſan-
ctis non egredietur: & non polluet ſanctificationem dei ſui. Pro ocioſo quoq; uerbo rationem
reddituri ſumus: & omne quod non ædificat audientes, in periculum uertitur loquentium.
Ego ſi fecero, ſi dixero quippiam, quod reprehenſione dignum eſt: de ſanctis egredior, &
polluo uocabulum Chriſti, in quo mihi blandior: quanto magis pontifex & epiſcopus, quem
oportet

A oportet eſſe ſine crimine:tantarumq́ꝫ uirtutum,ut ſemper moretur in ſanctis: & paratus ſit ui-
ctimas offerre pro populo, ſequeſter dei & hominum, & carnes agni ſacro ore conficiens:
quia ſanctum oleum dei ſui ſuper eum eſt. Non egredietur de ſancto, ne ueſtimentum quo
indutus eſt, polluat. Quotquot enim in Chriſto baptizati ſumus, Chriſtum induimus. Ser-
uemus tunicam quam accepimus, ſanctam cuſtodiamus in ſancto. Ille montanus habitator,
qui de Hieruſalem deſcendebat in Hiericho, non prius uulneratus eſt, quàm nudatus. Infun-
ditur ei oleum, medicamentum lene, & miſericordia temperatum: & quia debuit negligentia
ſentire cruciatum, uini auſteritate mordetur, ut per oleum ad pœnitentiam prouocetur, per ui-
num ſentiat ſeueritatem iudicantis. Vxorem uirginem accipiet, uiduam autem & eiectam
& meretricem non accipiet, ſed uirginem de genere ſuo, & non contaminabit ſemen ſuum in
populo. Ego dominus qui ſanctifico eum. Scio pontificem, cui præcepta nunc dantur, à ple-
riſq́ꝫ Chriſtū intelligi: & id quod dictū eſt, ſuper patre & matre non inquinabitur, de uirgina-
li Mariæ partu ediſſeri: multoq́ꝫ facilior eſt ſuper domino interpretatio, qui audit in pſalmo:
Tu es ſacerdos in æternum ſecundū ordinē Melchiſedek. Et in Zacharia: Audi Ieſu ſacerdos
magne: & cui ſordida peccatorum noſtrorum ueſtimenta tolluntur, ut recipiat gloriam quam
habuit apud patrem priuſq́ꝫ mundus eſſet. Sed ne quis me uim facere ſcripturæ putet, &
ſic amare Chriſtum, ut hiſtoriæ auferam ueritatem, interpretabor in membris, quod refeuratur
ad caput: intelligam de ſeruis, quod impleatur in domino. Quanq́ꝫ gloria domini, gloria fa-
7 mulorum ſit. Et ubicunq́ꝫ opportunitas loci tulerit, ſic de uero lumine diſputabo: ut deriuetur
ad eos, quibus Chriſtus donauit, ut lumen ſint. Pontifex iſte quem Moſaicus ſermo deſcribit:
uiduā eiectam & meretricē non duxit uxorē. Vidua eſt, cuius maritus eſt mortuus. Eiecta, quę
à marito uiuēte proijcitur. Meretrix, quæ multorum libidini patet. Sed accipiet, inquit, uxorē
B uirginē & de genere ſuo: nō alienigenā, ne in mala terra, nobiliū ſeminū frumenta degenerent:
Non meretricem, quæ multis expoſita eſt amatoribus. Non eiectam, quæ etiam priori con-
iugio indigna fuit. Non uiduam, ne priſtinarum meminerit uoluptatum: ſed illam animam,
quæ non habet maculam, neq́ꝫ rugam, quæ cum Chriſto renata innouatur de die in diem, de
qua Apoſtolus loquitur: Deſpondi enim uos uni uiro, uirginem caſtam exhibere Chriſto. No
lo diſcipulam coniugem pontificis quicquàm habere de uetere homine. Si cōſurreximus cum
Chriſto, ea quæ ſurſum ſunt ſapiamus, præteritorum obliti, futurorum auidi. Infelix Simon,
quia poſt baptiſmum de antiquo matrimonio cogitabat, nec ad uirginalem uenerat purita-
tem, Petri conſortio indignus fuit. Compuliſti me Fabiola literis tuis, ut de Aaron tibi ſacer-
dotio ſcriberem & ueſtimentis. Ego plus obtuli, ut de cibis & primitijs ſacerdotum, & de ob-
ſeruatione pontificis præfatiunculam ſtruerem. Egreſſa de Sodomis, & ad montana feſti-
nans, non uis habitare in parua urbe Segor. Tranſcendens proſelytos, præteris Iſraëlitas di-
mittens leuiticum gradum, & præpete penna tranſuolans ſacerdotes, ad pōtificem uenis. Sed
dum ueſtes eius & rationale pectoris diligenter inquiris, noſtra tibi diſplicuere conſortia. Et
tu quidem optato frueris ocio: & iuxta Babylonem Bethlehemitica forſitan rura ſuſpiras.
Nos in Ephrata, tandem pace reddita, uagientem de præſepi audimus infantem: & queri-
monias eius ac uoculas, ad tuas aures cupimus peruenire. Legimus in Exodo, tabernacu-
lum, menſam, candelabrum, altare, columnas, tentoria, coccum, byſſum, hiacynthum, purpu-
ram, ex auro, argento, ære uaſa diuerſa, tabernaculum diuiſum in tria, duodecim panes per ſin
gulas hebdomadas menſæ impoſitos, in candelabro ſeptem lucernas, altare hoſtijs holocau-
ſtiſq́ꝫ expoſitū, crateras, ſcyphos, thuribula, phyalas, mortariola, paxillos, pelles rubras, pilos
caprarum & ligna imputribilia. Tanta & talia offeruntur in tabernaculo dei: ut nullus deſpe-
ret ſalutem. Alius aurum ſenſuum, alius argentum eloquij, alius uocem æris exhibeat. Totus
mundus in tabernaculi deſcribitur ſacramento. Primum & ſecundum ueſtibulum omnibus
patet. Aqua enim & terra, cunctis mortalibus data ſunt. In ſanctis uero ſanctorum, quaſi ad
æthera & in cœlum, paucorum introitus & uolatus eſt. Duodecim panes, duodecim mēſium
ſignificant

C ſignificant circulum. Septem lucernæ, ſeptem errantia aſtra demonſtrant. Et ne longum fa-
ciam (neq; enim propoſitum mihi nunc eſt de tabernaculo ſcribere) ueniam ad ſacerdotalia
ueſtimenta: & antequàm myſticam ſcruter intelligentiam, more Iudaico, quæ ſcripta ſunt, ſim-
8 pliciter exponam: ut poſtquàm ueſtitum uideris ſacerdotem, & oculis tuis omnis eius patue-
rit ornatus, tunc ſingulorum cauſas pariter exquiramus. Diſcamus primum communes ſa-
cerdotum ueſtes atque pontificum. Lineis fœminalibus, quæ uſq; ad genua & poplites ue-
niunt, uerenda cælantur: & ſuperior pars ſub umbilico uehementer aſtringitur: ut ſi quando
expediti mactant uictimas, tauros & arietes trahunt portantq; onera, & in officio miniſtran-
di ſunt, etiam ſi lapſi fuerint, & fœmora reuelauerint, non pateat quod opertum eſt. Inde &
gradus altaris prohibentur fieri: ne inferior populus aſcendentium uerenda conſpiciat, uo-
caturq; lingua Hebræa hoc genus ueſtimenti מִכְנְסִי michenſe, Græce περισκελῆ, à noſtris fœ-
minalia, uel bracæ uſq; ad genua peruingentes. Refert Ioſephus (nam ætate eius adhuc tem-
plum ſtabat: & necdum Veſpaſianus & Titus Hieroſolymam ſubuerterant, & erat ipſe de
genere ſacerdotali: multoq; plus intelligitur quod oculis uidetur, quàm quod aure percipitur)
hæc fœminalia de byſſo retorta ob fortitudinem ſolere contexi, & poſtquàm inciſa fuerint,
acu conſui. Non enim poſſe in tela huiuſcemodi fieri. Secunda ex lino tunica eſt ποδήρης, id
eſt talaris, duplici ſindone, quam & ipſam Ioſephus byſſinam uocat, appellaturq; כְּתֹנֶת che-
tonet, id eſt χιτὼν, quod Hebræo ſermone in lineam uertitur. Hæc adhæret corpori, & tam
arcta eſt & ſtrictis manicis, ut nulla omnino in ueſte ſit ruga: & uſq; ad crura deſcendat. Vo-
lo pro legentis facilitate abuti ſermone uulgato. Solent militantes habere lineas, quas cami-
ſias uocant, ſic aptas membris & aſtrictas corporibus, ut expediti ſint uel ad curſum, uel ad
prælia, dirigere iacula, tenere clypeum, enſem librare, & quocunq; neceſſitas traxerit. Ergo & ſa-
cerdotes parati in miniſterium dei, utuntur hac tunica, ut habentes pulchritudinem ueſtimen-
torum, nudorũ celeritate diſcurrant. Tertium genus eſt ueſtimenti, quod illi appellãt אַבְנֵט
D abanet, nos cingulum, uel baltheum, uel zonam poſſumus dicere, Babylonij nouo uocabulo
הֶמְיָינִין hemeianin uocant. Diuerſa uocabula ponimus, ne quis erret in nomine. Hoc cingu-
lum in ſimilitudinem pellis colubri, qua exuit ſenectutem: ſic in rotundũ textum eſt: ut marſu-
pium longius putes. Textum eſt autem ſubtegmine cocci, pupuræ, hiacynthi, & ſtamine byſ-
ſino, ob decorem & fortitudinem: atq; ita polymita arte diſtinctum, ut diuerſos flores ac gem-
mas artificis manu non textas, ſed additas arbitreris. Lineam tunicam, de qua ſupra diximus,
inter umbilicum & pectus hoc ſtringunt baltheo, qui quatuor digitorum habẽs latitudinem,
& ex una parte ad crura dependens, cum ad ſacrificia curſu, & expeditione opus eſt, in læuum
humerum retorquetur. Quartum genus eſt ueſtimenti, rotundum pileolum, quale pictum
in Vlyſſeo conſpicimus, quaſi ſphęra media ſit diuiſa, & pars una ponatur in capite: hoc Græ-
ci & noſtri τιάραν, nonnulli galerũ uocant, Hebræi מִצְנֶפֶת miznepheth: non habet acumen in
ſummo, nec totũ uſq; ad comã caput tegit: ſed tertiam partẽ à fronte inopertam relinquit: atq;
ita in occipitio uitta cõſtrictũ eſt, ut nõ facile labatur ex capite. Eſt aũt byſſinũ, & ſic fabre oper-
tũ linteolo, ut nulla acus ueſtigia extrinſecus appareant. His quatuor ueſtimentis, id eſt fœ-
minalibus, tunica linea, cingulo, quod purpura, cocco, byſſo, hiacynthoq; contexitur, & pileo,
de quo nũc diximus, tam ſacerdotes q̃ pontifices utuntur. Reliqua quatuor proprie pontificũ
ſunt, quorum primũ eſt mail, מְעִיל, id eſt tunica talaris tota hiacynthina, ex lateribus eiuſdẽ
coloris aſſutas habens manicas, & in ſuperiori parte qua collo inducitur aperta, quod uulgò
9 capitium uocant, oris firmiſſimis ex ſe textis, ne facile rumpantur. In extrema parte, id eſt ad
pedes, ſeptuaginta duo ſunt tintinnabula, & totidem mala punica, iiſdem contexta coloribus,
ut ſupra cingulũ. Inter duo tintinnabula unum malum eſt: inter duo mala unum tintinnabu-
lum, ut alterutrum ſibi media ſint: cauſaq; redditur. Idcirco tintinnabula ueſti appoſita ſunt,
ut cum ingreditur pontifex in ſancta ſanctorum, totus uocalis incedat, ſtatim moriturus
ſi hoc non fecerit. Sextum eſt ueſtimentum quod Hebraica lingua dicitur ephod. אֵפוֹד

A Septuaginta ἐπωμίδα, id eſt, ſuperhumerale appellant. Aquila ἐπίραμμα, nos ephod ſuo po-
nimus nomine. Et ubicunq; in Exodo, ſiue in Leuitico ſuperhumerale legitur, ſciamus apud
Hebræos ephod appellari. Hoc autem eſſe pontificis ueſtimentum, & in quadam epiſtola
ſcripſiſſe me memini: & omnis ſcriptura teſtatur ſacrum quiddam eſſe, & ſolis conueniens
pontificibus. Nec ſtatim illud occurrat, quod Samuël qui leuita fuit, ſcribitur, in Regnorum
primo libro, habuiſſe ætatis adhuc paruulæ ephod bad, id eſt, ſuperhumerale lineum: cum
Dauid quoq; ante arcam domini idem portaſſe referatur. Aliud eſt enim ex quatuor ſupra-
dictis coloribus, id eſt, hiacyntho, byſſo, cocco, purpura, & ex auro habere contextum: aliud
in ſimilitudinem ſacerdotum ſimplex & lineum. Auri laminæ, id eſt, bracteæ, mira tenuita-
te tenduntur, ex quibus ſecta fila torquentur, cum ſubtegmine trium colorum, hiacynthi, coc-
ci, purpuræ, & cum ſtamine byſſino: & efficitur palliolum miræ pulchritudinis, perſtringens
fulgore oculos in modum caracallarum, ſed abſque cucullis. Contra pectus nihil contextum
eſt, & locus futuro rationali derelictus. In utroque humero habet ſingulos lapides clauſos
& aſtrictos auro, qui Hebraice dicuntur ſoom, שֹׁהַם: ab Aquila & Symmacho & Theodo-
tione onychitui; à Septuaginta ſmaragdi transferuntur: Ioſephus, Sardonicas uocat: cum He-
10 bræo Aquilaq; conſentiens; ut uel colorem lapidum, uel patriam demonſtraret. Et in ſingu-
lis lapidibus ſena patriarcharum nomina ſunt, quibus Iſraëliticus populus diuiditur. In de-
xtro humero maiores filij Iacob, in læuo minores ſcripti ſunt: ut pontifex ingrediens ſancta
ſanctorum, nomina populi pro quo rogaturus eſt dominū, portet in humeris. Septimum
ueſtimentum eſt menſura paruum, ſed cunctis ſupradictis ſacratius. Intende quæſo animum,
ut quæ dicuntur, intelligas. Hebraice uocatur hoſen חֹשֶׁן, Græce autem λόγιον, nos rationa-
le poſſumus appellare, ut ex ipſo ſtatim nomine ſcias myſticum eſſe quod dicitur. Pannus
eſt breuis ex auro & quatuor textus coloribus, hoc eſt, ijſdem quibus & ſuperhumerale, ha-
B bens magnitudinem palmi per quadrum, & duplex, ne facile rumpatur. Intexti ſunt enim
11 ei duodecim lapides miræ magnitudinis atq; precij per quatuor ordines: ita ut in ſingulis uer-
ſiculis terni lapides collocentur. In primo ordine ſardius, topazius, ſmaragdus ponitur. Sym-
machus diſſentit in ſmaragdo, ceraunium pro eo transferens. In ſecundo carbunculus, ſap-
phyrus, iaſpis. In tertio lyncurius, achates, amethyſtus. In quarto chryſolitus, onychinus, be-
rillus. Satisq; miror cur hiacynthus precioſiſſimus lapis in horum numero non ponatur: niſi
forte ipſe eſt alio nomine lyncurius. Scrutans eos qui de lapidum ſcripſere naturis atq; gem-
marum, Lyncurium inuenire non potui. In ſingulis lapidibus ſecundum ætates duodecim
tribuum ſculpta ſunt nomina. Hos lapides in diademate principis Tyri, & in Apocalypſi
Ioannis legimus, de quibus extruitur cœleſtis Hieruſalem: & ſub horum nominibus & ſpe-
cie, uirtutum uel ordo uel diuerſitas indicatur. Per quatuor rationalis angulos, quatuor anuli
ſunt aurei, habentes contra ſe in ſuperhumerali alios quatuor: ut cum appoſitum fuerit λόγιον,
in loco, quem in ephod diximus derelictum, anulus ueniat contra anulum, & mutuo ſibi uit-
tis copulentur hiacynthinis. Porrò ne magnitudo & pondus lapidum contexta ſtamina rum-
peret, auro ligati ſunt atque concluſi: nec ſuffecit hoc ad firmitatem, niſi & catenæ ex auro fi-
erent, quæ ob pulchritudinem fiſtulis aureis tegerentur: haberentq; & in rationali ſupra duos
maiores anulos, qui uncinis ſuperhumeralis aureis necterentur, & deorſum alios duos: nam
poſt tergum in ſuperhumerali contra pectus & ſtomachum, ex utroq; latere erant anuli au-
rei, qui catenis cum rationalis inferioribus anulis iungebantur: atq; ita fiebat, ut aſtringere-
tur & rationale ſuperhumerali, & ſuperhumerale rationali, ut una textura contra uidentibus
putaretur. Octaua eſt lamina aurea, id eſt, ſis zaab צִיץ זָהָב, in qua ſcriptum eſt nomen
dei Hebraicis quatuor literis, י iod, ה he, ו uau, ה he, quod apud illos ineffabile nuncupatur.
Hæc ſuper pileolum lineum & commune omnium ſacerdotum, in pontifice plus additur, ut
in fronte uitta hiacynthina conſtringatur, totāq; pontificis pulchritudinē, dei uocabulum co-
ronet & protegat. Didicimus quæ uel communia cum ſacerdotibus, uel quæ ſpecialia pontifi-

C cis ueſtimenta ſint: & ſi tanta difficultas fuit in uaſis fictilibus, quanta maieſtas erit in theſauro, qui intrinſecus latet: Dicamus igitur prius quod ab Hebræis accepimus: & iuxta morem noſtrum, ſpiritualis poſtea intelligentiæ uela pandamus. Quatuor colores ad quatuor ele-
13 menta referuntur, ex quibus uniuerſa ſubſiſtunt. Byſſus terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex eius cochleolis tingitur. Hiacynthus aëri, propter coloris ſimilitudinem. Coccus igni & ætheri, qui Hebraice שֵׁן ſen appellatur: quod Aquila διάφορον, Symmachus διάβαφον interpretatus eſt. Pro cocco iuxta Latinũ eloquium, apud Hebræos tolaath תולעת id eſt, uermiculus ſcribitur: & iuſtum eſſe commemorant, ut pontifex creatoris non ſolum pro Iſraël, ſed & pro uniuerſo mundo roget: ſi quidem ex terra & aqua & aëre & igne mundus iſte conſiſtit: & hæc elementa ſint omnium. Vnde primum ueſtimentum lineum, terram ſignificat: ſecundum hiacynthinum, aërem in colore demonſtrans: quia de terrenis paulatim ad excelſa ſuſtollimur: & ipſa ueſtis hiacynthina à capite uſque ad talos ueniens, indicat aërem de cœlis uſque ad terram fuſum. Mala autem punica & tintinnabula in inferioribus poſita fulgura tonitruaq; demonſtrant: ſiue terram & aquam, & omnium elementorum inter ſe conſonantiam: & ſic ſibi uniuerſa perplexa, ut in ſingulis omnia reperiantur. Quod autem ſupradicti colores auro intexti ſunt: id ſignificari uolunt, quod uitalis calor, & diuini ſenſus prouidentia, uniuerſa penetret. Superhumerale & duos lapides, uel ſmaragdinos, uel onychinos, qui deſuper ſunt, & utrumq; humerum tegũt, duo hemiſphæria interpretantur: quorum aliud ſuper terram, aliud ſub terra ſit: ſiue ſolem & lunam, quæ deſuper rutilant. Zonam illã
14 qua ſacerdotis pectus artatur & linea tunica, id eſt, terra conſtringitur, interpretantur oceanum. Rationale in medio poſitum, terram ediſſerunt: quæ inſtar puncti, licet omnia in ſe habeat, tamen à cunctis uallatur elementis. Duodecim lapides, uel zodiacum interpretantur circulum, uel duodecim menſes: & in ſingulis uerſiculis, ſingula aſſignant tempora, & *his* ternos deputant menſes. Nec alicui gentilis uideatur expoſitio. Non enim ſi cœleſtia & dei diſpoſi-
D tionem, idolorum nominibus infamarunt: idcirco dei eſt neganda prouidentia, quæ certa lege currit & fertur, & regit omnia. Nam & in Iob, Arcturum & Orionẽ & מַזָּלוֹת mazoloth, hoc eſt, zodiacum circulum & cætera aſtrorum nomina legimus: non quod eadem apud Hebræos uocabula ſint, ſed quod nos non poſſumus quæ dicuntur, niſi conſuetis uocibus intelligere. Pulchre autem hocipſum quod in medio eſt, appellatur rationale. Ratione enim cuncta ſunt plena, & terrena hærent cœleſtibus, imò ratio terrenorum & temporum, caloris & frigoris, & duplex inter utraque temperies, de cœli curſu & ratione deſcendit. Vnde & rationale cum ephod fortius ſtringitur. Porrò quod dicitur in ipſo rationali δήλωσις eſſe & ἀλήθεια, id eſt, manifeſtatio atque doctrina uel ueritas, hocipſum ſignificat, quod nunquam in dei ratione mendacium ſit: ſed & ipſa ueritas multis ſignis & argumentis monſtretur hominibus, & uſque ad mortales ueniat. Vnde factum eſt, ut rationem ſolis & lunæ & anni & menſium & temporum & horarum, tempeſtatum quoq;, ſerenitatis atq; uentorum & rerum omnium noſceremus, accipientes inſitam à deo ſapientiam, & ipſo habitatore atque doctore, domicilij ſui nobis & fabricæ ſcientiam demonſtrante. Super omnia ciddaris & uitta hiacynthina cœlum monſtrat: & auri lamina quæ in fronte pontificis eſt, inſcriptumq; nomen dei, uniuerſa quæ ſubter ſunt, dei arbitrio gubernari. Idipſum ego puto ſub alijs nominibus & in Cherubim & quatuor animalibus figuratum, quæ ita ſibi permixta ſunt & hærent, ut in uno inueniantur & cætera: & quod inſtanter, & ante ſe uadant, & non reuertantur. Labuntur enim tempora, & præterita relinquentia, ad futura feſtinant. Quod autem ſemper in motu ſunt, illud ſignificant quod & philoſophi ſuſpicantur, currere mundum ſuo ordine, & inceſſabiliter uelut rotam in ſuo axe torqueri: unde & rota in rota, id eſt, tempus in tempore, & annus in ſemetipſum reuoluitur: & ipſæ rotæ eleuantur ad cœlum, & ſuper cryſtallum thronus ex ſapphyro eſt, & ſuper thronum ſimilitudo ſedentis: cuius inferiora ignea ſunt, ſuperiora electrina: ut demonſtret quæ inferiora ſunt, igne & purgatione indigere: quæ ſurſum, in conditionis

A tionis ſuæ puritate perſiſtere. Et quomodo hic in habitu ſacerdotis, auri lamina eſt deſuper:
ita in Ezechiele electrum in pectore, & in uertice collocatur. Iuſtum ergo erat (ſicut ſupra ex
parte diximus) ut pontifex dei, creaturarum omnium typum portans in ueſtibus ſuis, indi-
caret cuncta indigere miſericordia dei: & cum ſacrificaret ei, expiaretur uniuerſalis conditio,
ut non pro liberis ac parentibus & propinquis, ſed pro cuncta creatura, & uoce & habitu pre-
caretur. Tetigimus expoſitionem Hebraicam, & infinitam ſenſuum ſyluam alteri tempo-
15 ri reſeruantes, quædam futuræ domus ſtrauimus fundamenta. De fœminalibus lineis hoc ſo-
lent dicere, ratio ſeminum & generationis ad carnem pertinens, terræ per ea deputatur. Vnde
& ad Adam loquitur deus: Terra es, & in terram ibis. Cauſasq́; huius rei, quomodo de par-
uulo ſemine & fœdiſſimis initijs tanta uel hominum uel diuerſarum rerum pulchritudo na-
ſcatur eſſe obuolutas, & humanis oculis non patere. Legimus in Leuitico, iuxta præceptum
dei, Moyſen lauiſſe Aaron & filios eius: iam tũc purgationem mundi & rerum omnium ſan-
ctitatem, baptiſmi ſacramenta ſignabant. Non accipiunt ueſtes, niſi lotis prius ſordibus: nec
ornantur ad ſacra, niſi in Chriſto noui homines renaſcantur. Vinum enim nouum in no-
uis utribus mittitur. Quod autem Moyſes lauat, legis indicium eſt. Habent Moyſen & pro-
phetas, ipſos audiant. Et ab Adam uſque ad Moyſen omnes peccauerunt. Præceptis dei la-
uandi ſumus, & cum parati ad indumentum Chriſti tunicas pelliceas depoſuerimus, tunc
induemur ueſte linea, nihil in ſe mortis habente, ſed tota candida: ut de baptiſmo conſurgen-
tes, cingamus lumbos in ueritate, & tota priſtinorum peccatorum turpitudo cæletur. Vnde
& Dauid: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Poſt fœmi-
nalia & lineam tunicam induimur hiacynthino ueſtimento, & incipimus de terrenis ad alta
conſcendere. Hæc ipſa hiacynthina tunica, à Septuaginta ὑποδύτης, id eſt, ſubucula nomina-
B tur, & proprie pontificis eſt, ſignificatq́; rationem ſublimium non patere omnibus, ſed ma-
ioribus atque perfectis. Hanc habuerunt Moyſes & Aaron & prophetæ, & omnes quibus
dicitur: In montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion. Nec ſufficit nobis priorum
ablutio peccatorũ baptiſmi gratia, doctrina ſecretior, niſi habuerimus & opera. Vnde iun-
gitur & ephod, id eſt, ſuperhumerale, quod rationali copulatur: ut non ſit laxum, neq; diſſo-
lutum, ſed hæreant ſibi inuicem & auxilio ſint. Ratio enim operibus, & opera ratione indi-
gent: ut quod mente percipimus, opere perpetremus. Duoq́; lapides in ſuperhumerali, uel
Chriſtum ſignificant & eccleſiam duodecim apoſtolorum, qui ad prædicationem miſſi ſunt,
nomina continentes: uel literam & ſpiritum, in quibus continentur legis uniuerſa myſteria.
In dextra ſpiritus, in læua litera eſt. Per literas ad uerba deſcendimus, per uerba uenimus ad
ſenſum. Quàm pulcher ordo, & ex ipſo habitu ſacramenta demonſtrans. In humeris ope-
ra ſunt, in pectore ratio. Vnde & pectuſculum comedunt ſacerdotes. Hoc autem rationale
duplex eſt, apertum & abſconditum, ſimplex & myſticum, duodecim in ſe lapides habens,
& quatuor ordines, quos quatuor puto eſſe uirtutes, prudentiam, fortitudinem, iuſticiam &
temperantiam, quæ ſibi hærent inuicem: & dum mutuo miſcentur, duodenarium efficiunt nu
merum: uel quatuor animalia, quæ in Apocalypſi deſcribuntur plena oculis, & domini luce
radiantia mundum illuminant. In uno quatuor, & in quatuor ſingula. Vnde & δήλωσις & ἀλή-
θεια, id eſt, manifeſtatio uel doctrina & ueritas in pectore ſacerdotis eſt. Cum enim indutus
quis fuerit ueſte multiplici, conſequens eſt, ueritatem quam corde retinet, ſermone proferre:
& ob id in rationali ueritas eſt, id eſt, ſcientia, ut nouerit quæ docenda ſint: & manifeſtatio
atq; doctrina, ut poſſit inſtruere alios, quod mente concepit. Vbi ſunt qui innocentiam ſa-
cerdoti dicunt poſſe ſufficere? Vetus lex nouæ congruit: idipſum Moyſes quod Apoſtolus.
Ille ſacerdotis ſcientiam ornat in ueſtibus: iſte Timotheum & Titum inſtruit diſciplinis. Sed
& ipſe ueſtimentorum ordo precipuus. Legamus Leuiticum. Non prius rationale & ſic ſu-
perhumerale, ſed ante ſuperhumerale, & deinceps rationale. A mandatis tuis, inquit, intelle-

C xi: prius faciamus, & ſic doceamus: ne doctrinæ autoritas, caſſis operibus deſtruatur. Hoc eſt
quod in propheta legimus: Seminate uobis in iuſticia, & metite fructum uitæ: illuminate uo-
bis lumen ſcientiæ. Primum ſeminate in iuſticia, & fructum uitæ æternæ metite: poſtea uo-
bis ſcientiam uendicate. Nec ſtatim abſoluta perfectio eſt, ſi quis ſuperhumerale & ratio-
nale habeat: niſi hæc ipſa inter ſe forti compagine ſolidentur, & ſibijnuicem connexa ſint: ut
& operatio rationi, & ratio operibus hæreat: & his præcedentibus, doctrina ſequatur & ue-
ritas. Quatuor elementa, de quibus ſupra diximus, & duos lapides uel onychinos uel ſma-
ragdinos: & gemmas duodecim, quæ ponuntur in rationali, ſi eſſet tempus ut diſcuterem, ſin-
gulorum naturas & cauſas tibi exponerem: & quid unuſquiſq; ualeat, & quomodo uirtuti-
bus ſingulis comparentur, plenius quæſita demonſtrarem. Sufficiat, quod & ſanctus papa
Epiphanius egregium ſuper hoc uolumen ædidit: quod ſi legere uolueris, pleniſſimam ſcien-
16 tiam conſequeris. Ego iam menſuram epiſtolæ excedere me intelligo, & excipientis ceras ui-
deo eſſe completas. Vnde ad reliqua tranſeo, ut tandem finiatur oratio. Lamina aurea ruti-
lat in fronte: nihil enim nobis prodeſt omnium rerum eruditio, niſi dei ſcientia coronemur.
Lineis induimur, ornamur hiacynthinis, ſacrato baltheo cingimur, dãtur nobis opera, ratio-
nale in pectore ponitur: accipimus ueritatem, profert ſermo doctrinam: imperfecta ſunt uni-
uerſa, niſi tam decoro currui dignus quæratur auriga, & ſuper creaturas creator inſiſtens, re-
gat ipſe quæ condidit. Quod olim in lamina monſtrabatur, nunc in ſigno oſtenditur crucis.
Auro legis, ſanguis euangelij precioſior eſt. Tunc ſignum iuxta Ezechielis uocem gementi-
bus figebatur in fronte: nunc portantes crucem dicimus: Signatum eſt ſuper nos lumen uul-
tus tui domine. Bis in Exodo legimus præcipiente domino, & Moyſe iuſſa faciente, octo
ueſtium genera pontificis. In Leuitico de ſeptem tantum ſcriptum eſt: & refertur quomodo
Moyſes fratrem ſuum Aaron illis induerit: de ſolis fœminalibus nihil dicitur: hac (ut arbi-
D tror) cauſa, quod ad genitalia noſtra & uerenda lex non mittit manum, ſed ipſi ſecretiora no-
ſtra & confuſione digna tegere & uelare debemus, & conſcientiam puritatis fœminum deo
iudici reſeruare. De cæteris uirtutibus (uerbi gratia) ſapientia, fortitudine, iuſticia, temperan-
tia, humilitate, manſuetudine, liberalitate, poſſunt & alij iudicare: pudicitiam ſolam nouit con-
ſcientia, & humani oculi, huius rei certi iudices eſſe non poſſunt: abſque his qui paſſim in mo-
rem brutorum animalium libidini expoſiti ſunt. Vnde & Apoſtolus: De uirginibus, inquit,
præceptum domini non habeo: quaſi Moyſes loquatur: fœminalibus ego non ueſtio, nec
impono alicui neceſſitatem: qui uult ſacerdos eſſe, ipſe ſe ueſtiat. O quantæ uirgines, & quan-
torum ſperata pudicitia in die iudicij dehoneſtabitur: quantorum infamata pudicitia à deo
iudice coronabitur. Ipſi igitur aſſumamus fœminalia: ipſi noſtra uerenda operiamus: non
quæramus alienos oculos. Ita tegantur genitalia, ut nullorum oculis pateant: ne quando in-
17 tramus ſancta ſanctorum, ſi qua apparuerit turpitudo, morte moriamur. Iam ſermo fini-
tur, & ad ſuperiora retrahor. Tanta debet eſſe ſcientia & eruditio pontificis dei, ut & greſ-
ſus eius & motus & uniuerſa uocalia ſint. Veritatem mente concipiat, & toto eam habitu
reſonet & ornatu: ut quicquid agit, quicquid loquitur, ſit doctrina populorum. Abſque tin-
tinnabulis enim diuerſis coloribus & gemmis floribúſque uirtutum, nec ſancta ingredi po-
teſt, nec nomen antiſtitis poſſidere. Hæc ad unam lucubratiunculam cum iam funis ſoluere-
tur à littore, & nautæ crebrius inclamarent, propero ſermone dictaui, quæ memoria tenere
poteram, & quæ diuturna in rationali pectoris mei lectione congeſſeram: ſatis intelligens ma-
gis me loquendi impetu, quàm iudicio ſcribentis fluere, & more torrentis turbidum proferre
ſermonem. Fertur in indice Septimij Tertulliani liber de Aaron ueſtibus, qui interim uſque
ad hanc diem à me non eſt repertus. Si à uobis propter celebritatem urbis fuerit inuentus,
quæſo ne meam ſtillam illius flumini comparetis. Non enim magnorum uirorum ingenijs,
ſed meis ſum uiribus æſtimandus.

Præcedentis

A 1 VElamen Moſi.) Verba Pauli ſunt ex ſecunda ad Corinthios epiſtola cap.iij.quibus ſigni-
ficat Iudæos legem Moſaicam ad literam interpretari,cum in ea mors ſit, in ſpirituali ſen-
ſu uita. Multo magis de iecore.) Repetenda eſt negatio, non eſt, alioqui multomagis
quadrabat,multo minus.Porrò de legibus Iudaicarum uictimarum,legis in Leuitico. De
uictimis ſalutaribus.) Nam erant uictimæ pro peccatis,erant & pacificæ. Quo ſtercora digerũtur.)
Nam quibuſdam duo uentres ſunt. Et digeruntur poſuit,non pro concoquuntur, ſed pro diſijciun-
tur. Adeps quo pectus.) Adeps pinguedo eſt concreta ex ſanguine concocto. Vnde qui ſangui-
ne carent,carent & adipe.Ea ſi durior fuerit,& pluſculum habuerit terrenæ naturæ,ſebum,ſeu ſcuum
uocatur. Et pinnula iecinoris.) Habet enim hoc extum prominentes ceu pinnulas, quas nonnulli
fibras uocant. Senſus in corde.)Senſus hoc loco non ſignificat eum ſenſum,cuiuſmodi eſt auditus
aut uiſus,ſed ipſam mentẽ qua intelligimus,quam Græci uocant νοῦν. Plato in cerebro.)Plato in Ti-
2 mæo,ſummam animæ partem,quam rationalem uocat, in cerebro ueluti regem in arce collocat: un-
diq; ſenſibus ceu ſatellitibus ſtipatam, præcipue uiſu & auditu.Vim iraſcibilem ſtatuit in corde,uim
concupiſcibilem in iecore,ueluti in infima coporis parte. Iecur enim infra ſtomachum eſt: & ſtoma-
chus adhæret uentri.Cæterum animæ principale Hieronymus Græce dixit magis q̃ Latine.Nam illi
uocant τὸ ἡγεμονικὸν, quod gubernet reliquas animi uires & coherceat. Vnde quod ratio eſt in homi-
ne, id princeps deberet eſſe in Republica. Chriſtus in corde.) Fuit in hac ſententia Plinius, ita ſcri
bens de corde: Prima domicilia intra ſe animæ & & ſanguini præbet ſinuoſo ſpecu, & in magnis ani-
malibus triplici, in nullo non gemino, ibi mens habitat. Voluptas & concupiſcentia.) Opinor le-
gendum uoluntas, non uoluptas: ut intelligas eam uim,qua amamus atq; odimus, appetimus ac re-
fugimus:eam in iecore cõſtituunt,in quo ſanguinis eſt officina, & bilem habet annexam uelut igni-
culum.Indicant hoc & Poëtæ:Neq; enim mihi cornea fibra eſt.Et:Siccũ iecur ardeat ira.Addit autem
iuxta eos, qui de phyſicis diſputant, propterea quod Chriſtus hæc quoq; poſuerit in corde. Huius
pinnulam.) Voluntas hominis, quoniam uarias res appetit,ac ſæpe noxias, uolitare dicitur. Ac uo-
luntas tandem erumpens per oculos, uelut auis incluſa,tum euolat, cum ſeſe prodit.Nonnulli codi-
ces habent uolutante pro uolitante:nec mihi diſplicet ea lectio. Volutat enim animus, cum huc &
huc uoluitur.Quod autem ait, hanc erumpere per oculos ueluti proſpectantem e feneſtra, huc re-
ſpicit,quod Plinius quoq; prodidit,nuſq; animi maniſeſtiora eſſe indicia,q̃ in oculis, cunctis animan
tibus, præſertim homini. In his moderationis,clemẽtiæ,miſericordiæ,odij,amoris, triſtitiæ, læticiæq;
ſignificatio.Profecto,inquit, in oculis animus inhabitat. Igni ſpiritus.) Nam rationem Paulus ſpi-
3 ritum uocat, q̃q̃ hic de diuino ſpiritu poteſt accipi. Appellatur ἐπίθεμα.) Epithema ſonat addita-
B mentum,ſiue appoſitionem, ab ἐπιθεῖναι. Verum è Græcis uoluminibus apparet legendum eſſe,pe-
ctuſculum ἐπιθέματος. id eſt, additamenti. Sic enim illa referunt ex autoritate Septuaginta, τὸ στη-
θύνιον τοῦ ἐπιθέματος, καὶ τὸν βραχίονα τοῦ ἀφαιρέματος. id eſt, pectuſculum enim additionis, & bra-
chium ſeparationis. Græci interpretes idem putant eſſe ἐπίθεμα & ἀφαίρεμα. id eſt additamentum &
ſeparationem,nempe fructum ſacrorum,qui ſeparatus cedebat in cõmodum ſacerdotis. Siue præ-
cipuum & egregium.) Quod magis exprimit Hebraica uox quam Græca, תְּנוּפָה. Et de priuato.)
Hoc eſt non de ſacrificio. Fortaſſe legendum eſt ad hunc modum: Aere priuato, de macello publi-
co tribuuntur. Sacerdotali pugione confoſſus.) Phinees Eleazari ſacerdotis filius, nepos Aaron,
confodit ſimul & Hebræum & ſcortum Madianitidem , pugione per genitalia tranſacto, ſicuti le-
gis Numerorum cap.xxv. Stercoris fine.)Quod hæc omnia uertantur in ſtercus,hoc eſt in turpem
& fœdam famam,ſiue quod ueluti ſtercora uelit contemni. Quod ſatagimus.) Hoc refert ad eos,
qui per mare, per terras, per ſaxa, per undas uolitant, ut ſibi diuitias parent. Quarum omnium finis
eſt ſtercus.Nam ſatagere eſt proprie cum difficultate ac moleſtia quippiam agere. Vituli puluerẽ.)
4 Ita legis Exodi cãp.xxij.Arripiensq; uitulum quem fecerant,cõbuſſit & contriuit uſq; ad puluerem,
quem ſparſit in aquam,& dedit ex eo potũ filijs Iſraël. Debilitate ſegnes.) Quidam codices habebãt
inſignes, uerum magis placet ſegnes, in quo uerbo eſt allegoria literæ.Nam debiles appellantur,qui
membro ſunt mutilo, aut manco. Læſo oculo.) Vt ſtrabi, aut lippi, aut luſcioſi.Ita Martialis: Lu-
mine læſus. Cutis colore.)Quod accidit ictericis ac leproſis. Ad animæ uitia referũtur.) Ne nũc
quidem admittuntur ad ſacerdotium,qui inſigni corporis uitio laborant, niſi numerent epiſcopo.Et
quod dolendũ eſt,multo maior habet̃ horũ ratio,q̃ animi uitiorũ.Bibones,ſcortatores,aleatores, & q
hæc uitia,uultu,cultu,inceſſu,totoq; habitu præ ſe ferunt,paſſim admittunt.Ob claudicatiunculã mi
ſerandũ magis,q̃ malum reijciunt.Neq; damno,quod reijciunt. Neq; enim ſine cauſa inſtituit Ana-
ſtaſius pontifex Romanus,huius nominis primus,ne claudi,cæci, mutili in clericorum ordinem re-
ciperentur.Videbat enim paſſim,ſi quos habebant liberos uitio corporis notabiles, hos Chriſto ob-
trudere: quos integros,eos conſecrare mundo, & principum aulis.Proinde dignitati conſulens cle-
ricorum Anaſtaſius,conſtitutionem oppoſuit. Sed multomagis dehoneſtatur ordo clericorum uitæ
turpitudine,q̃ corporis uitio.Hic igitur erat præcipue uigilandum epiſcopis.Deniq; ſi recipiendus
eſt qui uitio corporis arcebatur,non is admittendus eſt quiſquis numerat exactam pecuniæ ſummã,

C quæ uitium illius non tollit,ſed auariciam alit epiſcoporum,ſed qui uitium corporis, egregijs animi
5 uirtutibus penſarit. Quæ uere uiduæ ſunt.) Ita Paulus in priore ad Timotheum epiſtola, uere ui-
duas intelligit,quæ per ætatem ſimul & animi propoſitum caſtæ ſunt,& cenſu pauperes:& ut his alen
dis ſufficiat eccleſia,uult alias excludi,quæ uel nō egeāt,uel indignæ ſint huiuſmodi ſubſidio. One-
ſimus.) Hunc ſeruum Philemonis, Paulus ad Chriſtum conuerterat. Pauloq́ꝫ ſeruierat in uinculis.
Itaqꝫ hunc ſummo ſtudio Philemoni commendat,in epiſtola ad eum ſcripta, alludens ad illius nomen
quod Græce ſignificat utilis. Pulſaui,nec aperui.) Pulſaui,per methaphorā dixit leuiter attigi.Sa-
cramēta dixit myſteria,& ſpiritualē ſenſum,nō quæ uulgus ſacramēta uocat. Aeditui et.) Aeditui
dicuntur non ipſi ſacerdotes, ſed rerū ſacrarū cuſtodiæ præfecti,quos Græci uocant ἱεροφάντας, quod
6 & ipſi ueſcantur ſacris cibis. Cidarim.) κίδαρις,ſiue κίταρις Græce, regium pileum eſt. Diadema.)
Et hoc Græcum eſt, διάδημα, id eſt, amiculum, quo caput regis obligatur,à διαδέω, quod eſt obuin-
7 cio. Vt deriuetur ad eos.) Indicat tropologiæ rationem. Coniugem pontificis.) Pontificem hic
intellige,ad quem mox dicit illam euolaſſe præteritis omnibus. Non uis habitare in par.) Hiſtoria
eſt Geneſis capite.xix.Lot rogat ut ſibi liceat fugere in uicinam ciuitatem Segor,quam paruam uo-
cat:ut facilius impetret.Et tamen eandem non paruam,in qua ſeruādus eſſet:Sodomam Origenes in-
terpretatur,ſpurcitiam libidinis.Segor,matrimonium.At Fabiola ad Chriſtum properabat, non co-
gitans de repetendo matrimonio. Ad tuas aures.) Tacite inuitat illam ad contuberniū Bethlehemi
8 ticum,diſceſſerat enim illinc ob incurſum Barbarorū,ut ante teſtatus eſt. De ornatu ſacerdotali.) Le
ge Exodi.caput.xxviij.Græce.) περισκελὶς,id eſt,periſceſis.Nā hac uoce uſus eſt & Horatius,à περὶ,quod
eſt circa,& σκέλος crus,quod crurum partem tegat.Quidam habent περισκελῆ. Podérem.) Id eſt talaris,
à πούς pes,quod porrigatur ad pedes. Quale pictum in Vlyſſeo cō.) Apparet Vlyſſeum fuiſſe porti
cum,aut baſilicam ſic ab Vlyſſe uocatam,in qua diuerſa ueſtimentorum formæ fuerint depictæ, pro-
pterea quod Penelope uxor Vlyſſis hac arte fuerit nobilis,nempe texendarum ueſtium & auleorum:
ſi tamen hic locus uacat mendo.Nam exemplaria quædam pro Vlyſſeo ſcriptum habebant Culiſſeo.
Eſt Vlyſſea ciuitas Hiſpaniæ,ab Vlyſſe (ut putant) condita: ut teſtatur Strabo libro tertio: quo lo-
9 co docet, uarijs in regionibus Vlyſſis res geſtas depictas fuiſſe, ad quas appuliſſet. Mala punica.)
Eadem ſunt quæ uulgo granata uocantur. Oris firmiſſimis.) Oras fimbrias uocat. Septuaginta
ἐπωμίδα.) Ab ὦμος humerus, & ἐπὶ ſuper,componitur ἐπωμὶς, indumentum quo teguntur humeri.
Ita reſtituimus ex Græcanicis cōmentarijs,in quibus & ἐπωμίδιον inuenimus in eodem ſenſu. Aqui
D la ἔφιμμα, ſiue ἐπίρραμμα.) Varie locus hic habebatur deprauatus:uerum ex collatione Græcorum in-
terpretum legendum eſt ἐπένδυμα, ab ἐπὶ ſuper,& ἐνδύομαι induor. In modum caracallarum.) Cara-
calla genus eſt ueſtis barbaricæ,unde nomen Imperatori Caracallæ, ut in ipſius refertur uita. Vel
colorem lap.u.p.) Nam onychini dicti à colore unguis,qui Græce dicitur onyx. Et ſmaragdus à luci-
do uirore dicitur, μαίρω Græce luceo,additur σ uelut in σμικρός, pro μικρός, futurum μαρῶ: inde deriua
tiuum uerbum μαράσσω & σμαράσσω:hinc nomen uerbale σμάραγος,& additione δ σμάραγδος. Ita Græcū
etymologicum in dictione σμάραγδ. Sardonices autem à patria dictæ uidentur Hieronymo à Sardinia,
cum Plinius libro.37.cap.7.palam autumet dictas,quaſi Sarconychas.Nā σὰρξ caro & ὄνυξ unguis,quod
uelut unguē hominis carni impoſitū repræſentent. Patriā de patria.) Hæc uerba,de patria,non ui-
deo quid ad rē pertineant. Singulis uerſiculis.) Verſiculos ſeriem & ordinē uocat,quod uulgò de-
10 prauate uocāt lineam ſeu regulā. Sardius.) Hanc ipſam opinor,quā Plinius Sardā uocat, teſtaturq́ꝫ
à Sardibus primum repertā:q̃uis Theophraſtus Sardij mētionem faciat.Apparet ex Plinio cādidum
eſſe. Topazius uiridis eſt,teſte Plinio.)Quidā dictā putant à Topazio inſula rubri maris,quæ quo-
niā eſt nebuloſa,cū à nauigantibus ſæpe quæſita eſſet,hinc nomē accepit.Nam τοπάζειν lingua Troglo-
11 dytarū quærere ſignificat. Smaragdus.)Et hæc gēma uiret,etiā ſi uaria ſunt genera. Ceraunius.)
A colore fulmineo nomen habet. Carbunculus.) Carbonis ardentis ſiue igniti ſpecie eſt. Vnde &
Græce ἄνθραξ, ſiue ἀνθράκιον, id eſt, carbo,ſiue carbunculus. Sapphirus.) Cœli colorem habet:Græci
σάπφειρον uocant. Iaſpis.) Huius uarius eſt color, ſed probatiſſima, cui purpureus eſt. Ligurius.)
Haud dubium eſt, quin lyncurius ſit legendum. Hieronymus ingenue fatetur ſe gemmā hanc non po
tuiſſe reperire apud autores,qui de his tradiderunt:nec mirum eſt,hominē tantū, tantulum ſuffugiſſe
lapillū,cum aliquoties non uideamus & id in quod incurrimus.Quanquam meminit Lyncurij The-
ophraſtus in libello περὶ τῶν λίθων, & hunc ſequutus Plinius libro trigeſimoſeptimo.cap.iiij. Hanc fe-
runt naſci ex urina lyncis, unde & nomen habet. λύγξ animal eſt, οὖρος urina. Ea protinus concreſcit
in gemmam. Sed inuidum animal protinus egeſtā urinā terra operit,ne poſſit ab homine inueniri, ad
multa efficax medicamenta. Valere enim ad elidendos ueſicæ calculos,& aduerſus morbum regium,
ſi geſtetur,aut ex uino bibatur.Non eſt diſſimilis electro,ſiue ſuccino,Non enim ſolum attrahit feſtu
cas & lignum,uerum ferrum, ſi ſit tenuius. Theophraſtus huius rei citat autorem Dioclem. At Pli-
nius neutri credit hac quidem in re: & negat unquam hoc nomine gemmam uiſam. Achates.) A
flumine Siciliæ iuxta quod primum reperta eſt, nomen inuenit. Et huius quoque uaria genera tra-
12 dit Plinius, Amethyſtus.) Ab effectu nomen habet. Obſiſtit ebrietati ſi geſtetur, ut autor eſt Plu-
tarchus

A tarchus, μέθυσος ebrius, & α particula priuatiua. Quanquam non credit Plinius. Eſt colore candoris
purpurei, pellucentis. Principis Tyri.) Apud Ezechielem capite uiceſimooctauo. Ob pulchri-
tudinem fiſt.) Ego pro fiſtulis, fibulis legendum arbitror. Quatuor literis.) Vnde & tetragramma-
ton uocatur apud Hebræos, pro quo ſcribitur aliquando adonai. Sunt autem eiuſmodi literæ, ut co-
13 hærentes nihil ſonent יהוה, quod Græci ἄφραστον appellant, id eſt, ineffabile. Byſſus terræ dep.) Nam
byſſus lini candiſſimi genus eſt. Purpura mari.) Nam purpura piſcis eſt, è cuius ſucco tingitur pur
pureus color. Quem primus inuenit Hercules, canis pſlis eo tinctis, cum purpuram deuoraſſet.
Hiacynthus.) Eſt & flos huius nominis, & gemma ob coloris ſimilitudinem: ceruleus enim eſt lapis
ut flos. Coccus.) Vulgò granum uocatur, & eſt. Nam coccos Græce ſignificat granum, hoc addit
ardorem colori. Diaphanon.) Διάφανον à διαφαίνω, pellucens, ſiue translucens. Symmachus διάβου
ρον, int. eſt.) Legendum arbitror διάβορον. Nam huius lapilli meminit Theophraſtus. In quibuſdam
codicibus non aſſcribitur. Vermiculus.) Hic color eſt non animal. Vnde uermiculata, rubro tincta,
qui color igni conuenit. Arcturum & Orionem.) Omnium aſtrorum uocabula pene à gentium fa-
bulis habent nomina, ut Arcturus ab urſa translata in cœlum, Orion, Iuppiter, Mars. &c. Superua-
cuum ſit hic originem fabularum repetere. Atq; his nominibus aliquando ſingulas ſignificant ſtellas,
14 aliquando complures iunctas. Linea tænia.) Tænia Græca uox eſt, ſignificat fimbriam ſeu uittam.
Δήλωσις.) A δηλόω, quod eſt declaro, ſiue manifeſto. ἀλήθεια ueritas.) ἀλήθειαν intelligit ueri cogni-
15 tionem, δήλωσιν communicationem & doctrinam. Senſuum ſyluam.) Rudem materiam, ſyluam uo-
cant, ac nondum expolitam. Nam ὕλη materia eſt, & materias Latini uocãt arbores deſtinatas ædificijs,
ſed nondum dolatas. A ſeptuaginta ὑπόστηθος.) Ita quidem habetur in quibuſdam codicibus. Fortè
legendum eſt ὑποχίτων, quod ſubter tunicam ſit. Id enim ſubucula dicitur, imò potius ὑποδύτης, id quod
propemodum ex epiſtola ad Marcellam, cuius initium: Epiſtolare officium, colligitur. Item ex Græco
16 rum commentarijs. Excipientis ceras.) Excipere dicuntur notarij, qui olim in ceratis ſcribebant ta
bulis, ut liceret delere ſi quid perperam ſcripſiſſent. Dictat autem is, qui ſcribenda pronunciat. Vnde
17 colligimus hunc librum ab Hieronymo nõ ſcriptum fuiſſe, ſed dictatum. Morte moriamur.) Hoc
enim additur Exodi uiceſimooctauo præcepto fœminalium, ac tegendorum pudendorum, ne iniqui
tatis rei moriantur. Vniuerſa uocalia ſint.) At nunc uulgus ſacerdotum ad cætera muti, nihil tin-
niunt, niſi de decimis accipiendis: & magna pars nihil ex iure põtificio didicit, niſi duplices deberi de-
B cimas, prædiales & perſonales. Tertulliani de Aaron.) Quin etiam extant ſuper hiſce rebus aliquot
homiliæ Origenis, unde mutuatus eſt pleraq; Hieronymus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quæ de terra promiſſionis leguntur in ſacris literis, ea docet potiſſimum ad allegoriam pertinere, cum tota Iudæorum regio perquàm anguſta ſit ambitu, tum multa loca non ſint occupata Iudæis, quamuis recenſeantur in promiſſione.

HIERONYMVS DARDANO.

QVæris Dardane Chriſtianorum nobiliſſime, & nobilium Chriſtianiſſime, quæ
ſit terra repromiſſionis, quam Iudæi redeuntes ex Aegypto poſſederunt, cum à
maioribus eorum iam fuerit ante poſſeſſa: ac proinde non ſit promiſſa, ſed red-
dita. His enim uerbis uteris in calce epiſtolæ tuæ. Quod interrogans uideris illud
ſentire, quod plurimis noſtrorum placet, aliam repromiſſionis terram eſſe quærendam, de
qua & Dauid loquitur in pſalmo: Credo uidere bona domini in terra uiuentium. Et domi-
nus in Euangelio: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Vtiq; Dauid quando hæc
cantabat in ſpiritu, in terra repromiſſionis erat: & non ſolum in Iudææ finibus morabatur,
ſed multarum in circuitu nationũ uictor extiterat, quæ à torrente Aegypti, qui eſt Rhinoco-
ruræ, uſq; ad Euphratem fluuiũ tendebantur, dicens in alio loco: In Idumæã extendam cal-
ciamentum meũ: mihi alienigenæ ſeruient. Quomodo ergo ſe credebat accipere, quod iam ui
ctoria poſſidebat? Et ne forſitan legẽtibus Iudæis ambiguũ derelinquat, quæ ſit illa terra quã
uidere cupiebat, ipſo ſermone demonſtrat, dicens: Credo uidere bona domini in terra uiuen
tium. Ergo terra Iudææ, quæ illius ditionis erat, nõ eſt terra uiuentium, id eſt, Abrahã, Iſaac,
& Iacob, de quibus dñs in reſurrectionis quæſtione dicit: Non eſt deus mortuorũ, ſed uiuen-
tium: uerũ terra & regio mortuorũ, de quibus loquitur Ezechiel: Anima quæ peccauerit, ipſa
morietur. Et: Non mortui laudabunt te dñe, ſed nos qui uiuimus benedicimus dño, qui in re
ſurrectione occurſuri ſumus dño ſaluatori, dicẽte Apoſtolo: Hoc enim dico uobis in ſermone
11 dñi, quoniã nos q uiuimus, qui relinqmur in aduẽtu dñi, nõ pueniemus eos qui dormierũt:

C de quibus & Hieremias loquitur: Derelinquentes te ſuper terram ſcribentur. Quodq́ Dauid
promittit: Credo uidere bona domini: ad ſpiritalem nos perſpicue trahit intelligētiam. Quæ
enim bona rex alia requirebat, aut quo indigebat: qui tantæ potentiæ fuit, ut partis per illum
opibus, Solomon filius eius (quo nullus in orbe terrarum ditior fuit) contentus eſſet? Sed in
terra uiuentium bona illa quærebat, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor homi-
nis aſcenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus ſe. Quod autē in Euangelio dicitur:
Beati mites, quoniā ipſi poſſidebūt terram: iuxta literā ſibi uidetur eſſe contrariū. Non enim
terræ poſſeſſio manſuetorū eſt & mitiū, qui ſæpe etiam à parētibus derelicta perdunt propter
manſuetudinē: ſed uirorum fortiū & uiolentorum, qui ſunt ad bella promptiſſimi. Deniq; &
in pſalmo quadrageſimoquarto, q ſub nomine Solomonis ad Chriſti eccleſięq; eius ſacramē
tum refertur, ſcribitur: Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuū potentiſſime. Specie tua & pul
chritudine tua intende, proſperare & regna. Propter manſuetudinē & iuſticiam & ueritatem,
& deducet te mirabiliter dextera tua. Hic eſt qui & in alio pſalmo loquebatur: Memento do
mine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Et iterum: Aſſumens māſuetos dominus. Et aper-
tius in Euangelio: Diſcite à me, quia humilis ſum, & māſuetus corde. In cuius typum & Moy
ſes omniū hominū, qui erant ſuper terrā, manſuetiſſimus ſcribitur. Hæc eſt (ut diximus) terra
uiuētium, in qua ſanctis uiris atq; māſuetis bona dñi præparātur: quā ante aduentum in car-
ne dñi ſaluatoris, nec Abrahā, nec Iſaac, nec Iacob, nec prophetæ, & alij iuſti uiri conſequi po-
tuerunt. Deniq; & Abraham (licet diuerſis locis) cum Lazaro uidetur apud inferos: & Iacob
uir iuſtus dicit: Lugens & gemens deſcendam ad infernū. Sanguis Chriſti clauis paradiſi eſt,
dicentis ad latronem: Hodie mecum eris in paradiſo. Iſta eſt (ut diximus) terra uiuentiū, terra
diuitiarum & bonorum dei, quam primus Adam perdidit, & ſecundus Adam inuenit: imò
ab illo perditā iſte reſtituit, dicente Apoſtolo: Regnauit mors ab Adam uſq; ad Moyſen: ſub
D cuius perſona lex intelligitur, in ſimilitudinē præuaricationis Adam, qui eſt forma futuri. Vo
lumus ſcire manifeſtius quæ ſit hæc terra, legamus Malachiā: Beatos uos dicent omnes, dicit
dominus: quoniā eritis uos in terra uoluptaria, quæ ſignificātius Græce appellatur τέμπη, quā
uel ſancti deſiderant, uel quæ deo placeat. Eſaias quoq; in hæc uerba conſentit, dicens: Et erit
uir abſcōdens ſermones ſuos, & apparebit in terra Sion, ſicut fluuius glorioſus in terra ſitien-
ti. Quæ eſt terra Sion, in qua apparebit fluuius glorioſus? Illa uidelicet, de qua idem Dauid in
alio pſalmo canit: Glorioſa de te dicta ſunt ciuitas dei. Et iterū: Diligit dominus portas Sion
ſuper omnia tabernacula Iacob. Nunquid iſtas portas diligit deus, quas uidemus in cineres
& fauillas eſſe conuerſas? Non dico prudētibus, ſed ne ſtultis quidem hoc perſuaderi poteſt.
Ego arbitror & illud, quod in ſexageſimoquarto pſalmo legimus: Viſitaſti terram, & inebria
ſti eam, multiplicaſti locupletare eam. Fluuius dei repletus eſt aquis: paraſti cibum illorum,
quoniam ſic eſt præparatio eius: ſulcos eius inebria: multiplica genimina illius: in ſtillicidijs
eius lętabitur germinans: huic ſenſui conuenire. Illa enim terra quotidie uiſitatur à deo & ine-
briatur, cunctisq; plena eſt diuitijs. De hac fluuius egreditur dei, de quo ſcriptum eſt: Flumi-
nis impetus lætificat ciuitatem dei: qui & in deſcriptione tēpli Ezechiel myſtico ſermone nar-
ratur: in cuius ripis arbores ſunt ex utraque parte per ſingulos menſes nouis frugibus abun-
dantes. De qua terra & in Prouerbijs uir ſcripſit ſapientiſſimus: Qui operatur terram ſuam,
implebitur panibus. Quod ſi de hac terra quam cernimus, & quæ magis à peccatoribus poſ-
ſidetur, de qua ſcriptum eſt: Maledicta terra in operibus tuis: aliquis intelligendum putat, re-
ſpondeat quomodo hæc poſſit ſtare ſententia: qui operatur terrā ſuam, implebitur panibus.
Quanti enim operantur terrā, & exercent uomere: et tamen multis impedientibus cauſis, ege
ſtate conficiuntur & penuria? Sed conſiderandū eſt, ſcriptura quid dicat: Qui operatur terrā
ſuam, quæ proprie iuris ſui eſt, de qua nunq; eijci poteſt: ſecundū quē ſenſum & illud ſcriptū
eſt: Redemptio animæ uiri, propriæ diuitiæ. Et hoc ſecundū literam ſentiri non poteſt. Quan
ti enim alienis amicorumq; redimuntur pecunijs? Huius terræ cultores & agricolæ, apoſto-
li ſunt

A li ſunt,de quibus dicitur: Vos eſtis ſal terræ. Et in alio loco: In patientia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras: quorũ unus,uas electionis,confidentiſſime loquebatur: Dei enim cooperatores ſumus,dei agricultura,dei ædificatio:& multa alia,quæ idcirco non replico,ne ſenſum legentis uidear obtundere,& memoriæ illius diffidere. Illud quoq; ſolicita mente tractemus,& ſcripturarum nos doceat autoritas,ſanctos huius terræ,quam Iudæi terram repromiſſionis autumant,non habitatores eſſe,ſed accolas atq; peregrinos. Ex iuſti uiri legimus perſona: Aduena ſum ego & peregrinus,ſicut omnes patres mei. Qui cum diu in terræ huius tenebris uerſaretur,flebiliter ingemiſcit & dicit: Heu me,quia peregrinatio mea prolongata eſt, habitaui cum habitantibus Cedar,multum incola fuit anima mea. Vbicunq; autẽ habitator terræ legitur,& priora,& media,& extrema tractemus,& liquido ſcripturarum poterit regula cõprobari,ſemper habitatores terræ peccatores appellari: de quibus in Apocalypſi Ioannis illud exemplum eſt: Væ habitatoribus terræ. Abraham ad quẽ primum facta eſt repromiſſio, dicente domino: Tibi dabo terram hanc & ſemini tuo: iuxta Stephani in Chriſto primi martyris concionem,ne ueſtigiũ quidem pedis huius terræ dicitur accepiſſe. Ita enim ſcriptum eſt: Tunc egreſſus de terra Chaldæorum habitauit in Carram: & inde, poſtquàm mortuus eſt pater eius,migrauit in terram,in qua uos nunc habitatis:& non dedit ei poſſeſſionem, ne ueſtigium quidem pedis,quam repromiſit dare ei in poſſeſſionem & ſemini eius poſt eum. Ac ne forſitan lectoris tacita cogitatio trahat eum ad illam intelligentiam: ut quod nõ eſt datum parenti,reddatur poſteris: uas electionis loquitur ad Hebræos: Fide qui uocatur Abraham, obediuit egredi in locum quem accepturus erat in poſſeſſionem:& egreſſus eſt: neſciens quò iret. Fide peregrinatus eſt in terra promiſſionis,quaſi in aliena: in tabernaculis habitans cum Iſaac & Iacob, & cohæredibus eiuſdem promiſſionis: expectauit enim fundamentum habentem ciuitatem, cuius artifex & creator deus eſt. Et iterum cum de Abel & Enoch, Noë, Sará-

B que dixiſſet,intulit: Iuxta fidem mortui ſunt hi omnes, non acceptis repromiſſionibus, ſed procul eas uidentes & ſalutantes & confitentes: quia peregrini & aduenæ erant ſuper terram. Qui enim hæc loquuntur,oſtendunt quod quærant patriam:& ſiquidem illius recordabantur,de qua egreſſi erant: habebant tempus,ut reuerterentur: nunc uero meliorem deſiderant, id eſt,cœleſtem. Multiſq; in medio ſanctis commemoratis,ad extremum intulit: Et hi omnes teſtimonium habentes in fide,non acceperunt repromiſſionem, deo de nobis melius quid prouidente,ne ſine nobis perfecti fierent. Acceſſimus enim ad montem Sion & ciuitatem dei uiuentis Hieruſalem cœleſtẽ:& multorum miliũ angelorũ frequentiam & eccleſiam primitiuorum qui ſcripti ſunt in cœlis. Nec me fugit,quod perfidia Iudæorum hæc teſtimonia non ſuſcipiat,quæ utique ueteris teſtamenti autoritate firmata ſunt. Illud noſtris dicendum eſt: hanc epiſtolam quæ inſcribitur ad Hebræos, nõ ſolum ab eccleſijs Orientis,ſed ab omnibus retro eccleſijs Græci ſermonis ſcriptoribus,quaſi Pauli Apoſtoli ſuſcipi,licet plerique eam uel Barnabæ uel Clemẽtis arbitrentur: & nihil intereſſe,cuius ſit: cum eccleſiaſtici uiri ſit, & quotidie eccleſiarum lectione celebretur. Quod ſi eam Latinorum conſuetudo non recipit inter ſcripturas canonicas,nec Græcorũ quidẽ eccleſiæ,Apocalypſim Ioannis eadẽ libertate ſuſcipiunt,& tamẽ nos utraq; ſuſcipimus: nequaq; huius tẽporis conſuetudinẽ,ſed ueterũ ſcriptorum autoritatẽ ſequentes,qui plerũq; utriuſq; abutuntur teſtimonijs,nõ ut interdum de apocryphis facere ſolent: quippe qui & gentiliũ literarũ raro utantur exemplis,ſed quaſi canonicis & eccleſiaſticis: reſpondeant mihi qui hanc terram(quæ nunc nobis Chriſti paſſione & reſurrectione,terra repromiſſionis effecta eſt) poſſeſſam putãt à populo Iudæorũ poſtquàm reuerſus eſt ex Aegypto,quantum poſſederit: utiq; à Dan uſque Berſabee,quæ uix centũ ſexaginta milium in longum ſpacio tenditur. Neq; enim Dauid & Solomon potẽtiſſimos reges, exceptis his quos poſt uictoriam in amicitiam receperunt,plus tenuiſſe ſcriptura teſtatur. Et hoc dico,ut taceam quinq; Paleſtinæ ciuitates,Gazã,Aſcalonẽ,Geth,Accaron & Azotum, Idumæos quoque à meridiana plaga uix ſeptuagintaquinque milibus, ab Hieroſolyma ſeparatos

paratos

C paratos, Arabas & Agarenos, quos nũc Sarracenos uocant, in uicinia urbis Hieruſalem. Pu
det dicere latitudinem terræ repromiſſionis, ne ethnicis occaſionem blaſphemandi dediſſe ui
deamur. Ab Ioppe uſque ad uiculum noſtrum Bethlehem, quadraginta ſex milia ſunt: cui
ſuccedit uaſtiſſima ſolitudo, plena ferocium barbarorum, de quibus dicitur: Contra faciem
omnium fratrum tuorum habitabis: & quorum facit Poëta eloquentiſſimus mentionem:
Lateq; uagantes Barcæi: ab Barce oppido, quod in ſolitudine ſitum eſt: quos nunc corrupto
ſermone Afri Baricianos uocant. Hi ſunt qui pro locorum qualitatibus, diuerſis nominibus
appellantur, & à Mauritania per Aegyptum, Aphricam, Palæſtinamq; & Phœnicem, Cœ-
len Syriam & Oſrhohenem, Meſopotamiam, atque Perſidem tendunt ad Indiam. Hæc eſt
Iudæe tuarum longitudo & latitudo terrarum: in his gloriaris: ſuper his te per diuerſas pro-
uincias ignorantibus iactitas, ad populum phaleras: ego te intus & in cute noui. Quod ſi ob-
2 ieceris terram repromiſſionis dici, quæ in Numerorum uolumine continetur, à meridie ma-
ris Salinarum per Sina & Cadesbarne, uſque ad torrentem Aegypti: qui iuxta Rhinocoru-
ram mari magno influit: & ab Occidente ipſum mare Palæſtinæ, Phœnices, Syriæ Cœles,
Ciliciæq; pertenditur, ab Aquilone Taurum montem & Zephyrium uſque Hemath, quæ
appellatur Epiphania Syriæ: ad Orientem uero per Antiochiam, & lacum Cenereth, quæ
nunc Tyberias appellatur: & Iordanem, qui mari influit Salinarum, quod nunc mortuum
dicitur: trans Iordanem autem duarum ſemis tribuum poſſeſſio eſt, Ruben & Gad, & dimi-
diæ tribus Manaſſe. Et ego ſatebor hæc tibi repromiſſa, non tradita: ſi obſeruaſſes manda-
ta dei, & in præceptis illius ambulaſſes, ſi non pro omnipotente deo coluiſſes Beelphegor &
Baal, Beelzebub & Chamos: quos quia prætuliſti deo, omnia quæ tibi promiſſa fuerant, per-
didiſti. Et mihi in Euangelio promittuntur regna cœlorum: quæ inſtrumentum uetus omni-
no non nominat. Sed ſi non fecero quæ præcepta ſunt, nequaquam erit culpa in promitten-
D te, ſed in me qui promiſſum accipere non merui. Vbi enim optio proponitur ad eligendum,
qui operari renuis, fruſtra cupias quod promiſſum eſt. Lege librum Ioſue & Iudicũ, & quan-
tis poſſeſſionum anguſtijs ſis contatus, intelliges. Quid diuerſarũ urbium alienigenas com-
memorem, quos populus Iudæorum non quiuit expellere de urbibus & ſedibus ſuis, cũ ipſa
metropolis tua prius Iebus, poſtea Salem, tertio Hieroſolyma, & nunc Aelia, Iebuſæos expel-
lere non ualuerit, ſed manſerit cum eis in ſcandalum exemplumq; uicinorum: intantum ut
ibi templum tuum conditũ ſit, ubi area Orne ſuerit Iebuſæi, & ipſum templum ſeptuaginta
milium latomorum, & octoginta miliũ uectorũ, hoc eſt, centũ quinquaginta miliũ, exceptis
præpoſitis operũ præ multitudine habitanuũ tecũ incircunciſorũ, ab ethnicis extructum ſit.
Nec hoc dico in ſuggillationẽ terræ Iudææ, ut hæreticus ſycophanta mentitur: aut quo auſe-
ram hiſtoriæ ueritatẽ, quæ fundamentũ eſt intelligẽtiæ ſpiritalis: ſed ut decuuiam ſupercilium
Iudæorum, qui ſynagogæ anguſtias, eccleſiæ latitudini præſerunt. Si enim occidentẽ tantum
ſequuntur literam, & non ſpiritum uiuificantem, oſtendant terram repromiſſionis lacte &
melle manantem. Sin autem per tropologiam dictum putant pro rerum omnium abundan
tia, & nos terram confeſſionis terramq; uiuentium, terræ ueprium præferemus, dicente domi
no ad Moyſen de abiectione Iſraëlis, & aſſumptione genuum: Dimitte me, ut deleam popu-
lum iſtum, & faciam te in gentem magnam. Et eodem patre ad filium: Poſtula à me, & dabo
tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ. Et apertius per Eſaiam:
Parum tibi eſt, ut ſis puer meus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & feces, uel reliquias Iſraël cõgre-
gandas. Dedi te in lucẽ cunctis gentibus, ut ſis ſaluator uniuerſæ terræ. Ex quo perſpicue de-
monſtratur, omnia illius populi in umbra & typo & imagine præceſſiſſe: ſcripta autem eſſe
pro nobis, in quos fines ſeculi decurrerunt. Multa Iudæe ſcelera cõmiſiſti: cunctis circa te ſer-
uiſti nationibus. Ob quod factum? Vtiq; propter idololatriam. Cumq; ſeruiſſes crebro, mi-
ſertus tui eſt deus: & miſit iudices & ſaluatores, qui te de famulatu Moabitarum & Ammo-
nitarum, Philiſtijm quoq; & diuerſarũ gentiũ liberarunt. Nouiſſime ſub regibus oſtendiſti
deum:

A deum:& omnis tua prouincia,gente Babylonia uaſtãte,deleta eſt.Per ſeptuaginta annos tem
pli ſolitudo permanſit.A Cyro rege Perſarum eſt laxata captiuitas.Eſdras quoq; hoc & Ne-
emias pleniſſime referunt.Extructum eſt templum ſub Dario rege Peſarum atq; Medorum
à Zorobabel filio Salathiel,& Ieſu filio Ioſedech ſacerdote magno.Quæ paſſi ſiuis à Medis,
3 Aegyptijs,Macedonibusq; non enumero.Nec tibi adducam in memoriã Antiochum Epi-
phanem crudeliſſimum omnium tyrannorum, nec Gn. Pompeium, Gabinium, Scaurum,
Varum,Caſſium,Soſiumq; replicabo,qui tuis urbibus & præcipue Hieroſolymæ inſultaue-
re.Ad extremum ſub Veſpaſiano & Tito urbs capta,templumq; ſubuerſum eſt. Deinde ci-
uitatis uſque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos manſere reliquiæ.Poſt euer
ſionem templi paulominus per quadringẽtos annos & urbis & tẽpli ruinæ permanent. Ob
quod tantum facinus? Certe non colis idola, ſed etiam ſeruis Perſis atque Romanis, & capti-
uitatis preſſus iugo,ignoras alienos deos.Quomodo clementiſſimus quondã deus,qui nun-
quam tui oblitus eſt:nunc per tanta ſpacia temporum miſerijs tuis non adducitur, ut ſoluat
captiuitatem,& ut uerius dicam,expectatum tibi mittat antichriſtum? Ob quod inquam fa-
cinus,& tam execrabile ſcelus auertit à te oculos ſuos? Ignoras? Memento uocis parentum
tuorum:Sanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros.Et:Venite occidamus eum, & noſtra
erit hæreditas.Et:Non habemus regem,niſi Cæſarem. Habe quod elegiſti, uſque ad finem
mundi ſeruiturus es Cæſari,donec gentium introëat plenitudo,& ſic omnis Iſraël ſaluus fiat:
ut qui quondam erat in capite,uertatur in caudam. Hæc tibi uir eloquentiſſime in duplicis
præfecturæ honore tranſactæ,nunc in Chriſto honoratior,tumultuaria & breui lucubratio-
ne dictaui,ne uiderer omnino reticere.Eodem enim tempore,imò eodem mihi die, & literæ
tuæ redditæ ſunt,& meæ expeditæ: ut aut tacendum fuerit,aut incompto eloquio reſpon-
dendum:quorum alterum pudoris,alterum charitatis eſt.

B

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 QVæ ſignificantius dicitur τέμπη.) Tempe Græce dicuntur loca amœna grataq;, opacitate
umbroſa,frigore iucunda,uirentia,fontibus irrigua:qualia ueteres deſcribunt inter montes
Theſſaliæ,Pelion & Olympum. Ad populum Phaleras.)Carmen eſt Perſij.Cuius dictis
Hieronymus libenter utitur.Ad populum,id eſt,apud uulgus phaleras adhibe. Apud me
2 fruſtra feceris,qui te totũ noui:& intus & in cute,id eſt foris. Quod Palæſtinæ.)Qua Syria contin-
git Arabes,Palæſtina uocatur.Poſt hanc Iudæa,& Cœle,deinde Phœnice. Syriæ Cœles.)Aliquan
do Syria pro tota regione,uarijs diſtincta partibus,aliquando pro una parte accipitur. Iuxta Rhi-
nocoruram.)Oppidum eſt Idumææ,cuius etiam Plinius meminit. Ipſum mare.)Plinius totum hoc
mare teſtatur appellatum fuiſſe Phœnicium,quod oræ Syriæ maritimæ præiacet,nempe Idumææ, Iu
3 dææ,deinde Phœnice. Antiochum Epiphanem.)Id eſt illuſtrem,id enim ſonat ἐπιφανής Græce. De
Antiocho legis in libris Machabæorum. Nec Pompeium.)Hi ſunt duces,à quibus uexata fuit.&
cladibus affecta Iudæorũ regio,de quibus qui plenius uolet cognoſcere,legat Egeſippũ,& Ioſephum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Docet quid ſit in libro Regum primo,Ephod bad apud Hebræos, quod quidam ridicule ſunt in-
terpretati:& quid theraphim.

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPiſtolare officium eſt de re ſamiliari,aut de quotidiana conuerſatione aliquid ſcri
1 bere:& quodammodo abſentes inter ſe præſentes fieri,dum mutuo quid aut ue-
lint,aut geſtum ſit nunciant:licet interdum confabulationis tale conuiuium, do-
ctrinæ quoq; ſale condiatur. Verum tu dum tota in tractatibus occuparis, nihil
mihi ſcribis,niſi quod me torqueat,& ſcripturas legere compellat.Denique heri ſamoſiſſima
quæſtione propoſita poſtulaſti,ut quid ſentirem ſtatim reſcriberẽ. Quaſi uero phariſæorum
teneam cathedram,ut quotieſcũq; de uerbis Hebraicis iurgium eſt,ego arbiter & litis ſeque-
ſter expoſcar.Non ſunt ſuaues epulæ,quæ non placentam redolent:quas nõ condit Apicius
in quibus nihil de magiſtrorum huius temporis iure ſuffumat. Sed quia uector & internun-

cius

C cius ſermonis noſtri redire feſtinat,rem grandem celerius dicto quàm debeo:licet de ſcripturis ſanctis diſputanti,non tam neceſſaria ſint uerba quàm ſenſus.Quod ſi eloquentiam quæris,Demoſthenes legendus,aut Tullius eſt:ſi ſacramenta diuina, noſtri codices, qui de Hebræo in Latinum non bene reſonant,peruidendi. In fronte epiſtolæ tuæ poſueras, quid ſibi uelit,quod in Regnorum libro primo ſcriptum eſt:Et Samuel puer ſeruiebat ante conſpectũ domini,cinctus ephod bad,& diploidem habebat puſillam,quam fecerat ei mater ſua:& afferebat ei de diebus in dies,cum aſcenderet cum uiro ſuo ſacrificare ſacrificium dierum. Itaque quæris quid ſit ephod bar,quo futurus propheta pręcingitur:utrum ne zona,an(ut quidam putant) thuribulum uel genus aliquod ueſtimenti ſit. Et ſi ueſtis,quomodo ea præcingitur? Et poſt ipſum ephod, quare adiungitur ei bar? In ſequentibus quoque legiſſe te ſcribis:Venit homo dei ad Eli, & dicit ei: Hæc dicit dominus: Manifeſte oſtendi me ad domum patris tui,ex omnibus tribubus Iſraël cum eſſent in terra Aegypti ſeruientes in domo Pharaonis, & elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Iſraël mihi in ſacerdotium:ut aſcenderent ad altare meum,& incenderent incenſum, & portarent ephod: totumq́ libri ordinem proſequuta,etiam de illo loco exemplar ſumpſiſti,in quo Doëc Idumæus iuſſu regis interfecit ſacerdotes. Et conuerſus (inquit ſcriptura) Doëc Syrus mortificauit ipſe ſacerdotes domini:& occidit in illa die trecentos quinq; uiros: ſiue (ut in Hebræo legitur)octoginta quinque, omnes qui portabant ephod: & Nob ciuitatem ſacerdotum occidit in ore gladij à uiro uſque ad mulierem,ab infante uſque ad nutrientem, & uitulum & aſinum & ouem in ore gladij. Et ſaluatus eſt unus filius Achimelech filij Achitob, & nomen ei Abiathar, & fugit poſt Dauid. Non me teneo, quin problematis ordinem reſponſione præueniam. Vbi nunc legimus,& omnes portantes ephod bad? Hoc quare ita dixerim,in ſequentibus diſces. Illud quoque quod ſequitur addidiſti:Et factum eſt,cum fugeret Abiathar filius Achimelech ad

D Dauid, & ipſe cum Dauid deſcendit in Cæila habens ephod in manu ſua: & renunciatum eſt Saul, quia uenit Dauid in Cæila: ubi cum regis aduentus & ciuitatis timeretur obſidio, dixit Dauid ad Abiathar: Defer ephod domini. Hæc ſunt quæ de Regnorum libro excerpta proponens,ad uolumen Iudicum tranſcendiſti, in quo Micha de monte Ephraim ſcribitur mille centum argenti ſiclos matri quos illa uouerat reddidiſſe,itaque ſculptile inde feciſſe & conflatile. Et addis hæc poſt modicum uocari ephod & theraphim, cum utique ſi zona ſit, aut ueſtimenti genus ſculptile atque conflatile eſſe non poſſit. Agnoſco errorem penè omnium Latinorum,putantium ephod & theraphim,quæ poſtea nominantur,de hoc argento quod Micha matri dederat,fuiſſe conflata,cum ſcriptura ſic referat: Et accepit mater eius, haud dubium quin Michæ, argentum & dedit illud conflatori, & fecit illud ſculptile atque conflatile quod fuit in domo Michæ,& uir Micha & domus eius dei,& fecit ephod & theraphim & impleuit manum unius de filijs ſuis,& factus eſt ei in ſacerdotem. Si autem putas ea quæ ſuperius appellata ſunt ſculptile atque conflatile, ephod & theraphim deinceps nominari, diſce eſſe non eadem. Siquidem poſt matris idolum,quod dicitur ſculptile atque conflatile, fecit Micha ephod & theraphim, ſicut ex conſequentibus approbatur. Et reſponderunt quinque uiri qui abierant conſiderare terram, & dixerunt ad fratres ſuos: Ecce noſtis quia eſt in domibus iſtis ephod & theraphim & ſculptile atque conflatile.Et poſt multa quæ in medio prætermiſiſti:Et aſcenderunt,inquit,quinque uiri,& illuc irruerunt,& ſumpſerunt ſculptile atque conflatile,ephod & theraphim. Et ſexcenti uiri qui cincti erant uaſis bellicis, ingreſſi ſunt domum Micha,& ſumpſerunt ſculptile atque conflatile, ephod & theraphim. Coarguuntur eorum opiniones, qui ut indiſſolubilem facerent quæſtionem ephod argenteum putauerunt,Illud breuiter attende,quod nunquam niſi in ſacerdotio nominetur. Nam & Samuël qui illo cinctus refertur,leuites fuit,& ſacerdotes Nob bad, id eſt, dignitatis ſuæ inſigne portabant.Et(quod in Latinis codicibus non habetur)quando Dauid fugiens à Saul uenit ad Achimelech,& gladium poſtulauit,dicẽs: Vide ſi eſt ad manum tuam lancea & gladius quoniam

A dius,quoniam gladium meum,& uaſa mea non ſuſtuli in manu mea:reſpondensq́; ſacerdos
dixit:Ecce gladius Goliath alienigenæ,quem percuſſiſti in ualle Terebinthi, & hic inuolutus
eſt ueſtimento poſt ephod in ſacrario,utiq; ephod conditum ſeruabatur. Hoc quoque quod
nunc poſuimus ubi ſculptile & conflatile legitur:licet idolum ſit:tamen quia per errorem re-
ligio putabatur,ad uenerationem eius,ſicut ad dei myſteriũ,ephod & theraphim inſigne con
ficitur. Theraphim quid ſit,ſi ſpatiũ dictandi fuerit,proſequemur. Nunc interim de Ephod,
ut cœpimus,explicandum eſt.In Exodo ubi Moyſi præcipitur, ut ſacerdotalia iubeat fieri ue
ſtimenta,poſt cætera legitur:Et hæc ſtolæ quas faciant,pectorale, & ſuperhumerale & tuni-
cas κοσυμβώτας & cidarim & cinctorium. Vbi autem nos poſuimus ſuperhumerale, in Græco
ἐπωμίδα Septuaginta interpretes tranſtulerunt,quod ſcilicet ſuper humeros iſtiuſmodi ueniat
ueſtimentum.Deinde iungitur:Et hi accipient aurum & hiacynthum & coccum & purpu-
ram & byſſum,et faciant ſuperhumerale de byſſo torta,opus textile uarium.Quid plura? To
tus Exodi liber hac ueſtium plenus eſt ſpecie.Nam & in fine eiuſdem uoluminis ſcribitur:Et
fecit omnis ſapiens in operibus ſtolas ſanctorum,quæ ſunt Aaron ſacerdotis,ſicut dominus
præcepit Moyſi.Et fecerunt ſuperhumale de auro & hiacyntho & purpura & cocco & byſſo
retorta.Sed quia in Exodo hoc genus ueſtimenti præcipitur tantum ut fiat, & poſtea factum
refertur,non tamen eo Aaron ueſtitur:in Leuitico quomodo ſacerdotalibus ueſtimentis in-
dutus fuerit,explicatur.Et applicuit Moyſes Aaron & filios eius,& lauit eos aqua, & ueſtiuit
eum tunica,& cinxit eum zona & ueſtiuit eum ὑποδύτην, quod nos ſubtunicalẽ,ſiue tunicam,
qua ſubtus ueſtitus eſt,poſſumus interpretari.Et impoſuit ei ſuperhumerale,inquit, & cinxit
eum ſecundum facturam ſuperhumeralis,& conſtrinxit eam in ipſo.Vides itaq; hoc Aaron
ſuperhumerali cingi quomodo Samuël ephod bad illo,neſcio quo,cingebatur.Sed ne te lon-
gius traham,hanc habe ſententiam.Vbicunq; in Septuaginta interpretibus, hoc eſt in codi-
B cibus noſtris ἐπωμίς, id eſt ſuperhumerale legitur,in Hebræo ſcriptum eſt ephod.Quod qua-
re alibi interpretari uoluerint,& alibi ininterpretatũ reliquerint,non eſt mei iudicij: cum hoc
ipſum in pluribus fecerint:ut quæ alibi aliter atq; aliter expreſſerant:nouiſſime translationis
4 uarietate laſſati,ipſa Hebræa uerba poſuerint.Aquila autem id quod illi ἱμάτιον dixerunt,ἔνδυ-
μα & ἐπένδυμα dixit, quod ſcilicet tunica eſt,& quod Hebræo ſermone uocatur מְעִיל mail
ſuperiorem tunicam, ἔνδυμα uero,id eſt ἐπωμίς, quod Hebraice dicitur ephod, cum ſuperius
pallium ſignificet:quo tota ſacerdotalis protegatur ambitio.Quæras forſitan, ſi ephod ſacer-
dotale ſit pallium:quare in quibuſdam locis addatur bar.Audiens bar,riſum tenere non poſ
ſum.Nam cum apud Hebræos dicatur bad,ipſos quoque Septuaginta interpretes ſic tran-
ſtuliſſe manifeſtum ſit:ut pro bad bar ſcriberetur,error obtinuit. בַּר Bad autem Hebraica lin
gua linum dicitur:licet linum פִּשְׁתָּה piſtha ſignificantius exprimatur. Denique ubi nos le-
gimus,& fac eis fœmorale lineum:ut operiant carnis turpitudines, à lumbis uſque ad crura
eorum:in Hebræo pro lineo bad ponitur.Qua ſpecie uir quoque ille qui Daniëli monſtra-
tur,indutus eſt: Et extuli oculos meos,& uidi:& ecce uir unus ueſtitus eſt baddim, quo plu-
rali numero ueſtes lineæ nuncupatur.Propterea autem Samuël & octoginta quinq; uiri ſa-
cerdotes,ephod lineum portaſſe referuntur:quoniam ſacerdos magnus ſolus habebat licen-
tiam ephod,non lineo ueſtiendi:uerum(ut ſcriptura commemorat) auro,hiacyntho, purpu-
ra,cocco,byſſoq; contexto.Cæteri habebant ephod,non illa uarietate diſtinctum, & duode-
cim lapidibus ornatum,qui in humero utroque reſidebãt:ſed lineum & ſimplex,& toto can-
dore puriſſimum. Verum quia ſupra promiſeram,me ſi ſpacium dictandi fuiſſet:de thera-
phim quoque breuiter diſſerturum;nec quiſquam interim interpellator aduenit: Scito thera-
5 phim ab Aquila μορφώματα interpretari,quas nos figuras ſiue figurationes poſſumus dicere.
Nam in eo loco,quando Saul miſit nuncios,ut acciperent Dauid:& reſponderunt uexari il-
lum grauiter,miſit rurſum dicens:Afferte illum in lecto ad me,ut occidam illum:et uenerunt
nuncij,& ecce cenotaphia in lecto:pro cenotaphijs,in Hebræo theraphim,id eſt μορφώματα po

C ſita ſunt:& non decor caprarum,ut noſtri codices habent, ſed puluillus de caprarum pelle
conſutus,qui intonſis pilis,caput inuoluti in lectulo hominis mentiretur. Vt autem utriuſq;
ſermonis ueritatem pariter explicem,in Oſee comminatur deus ſe à populo fornicante oēm
gratiam ablaturum,dicens:quod diebus multis ſedebunt filij Iſraël ſine rege & principe,ſine
ſacrificio,ſine altari,& ſine ſacerdotio & manifeſtationibus.Pro ſacerdotio & manifeſtationi
bus in Hebræo eſt,ſine ephod,& ſine theraphim,ſicut Theodotion & Symmachus tranſtu-
lerunt.Ex quo intelligimus in Ephod,iuxta Septuaginta quoq; qui ſenſum magis,quàm uer
ba interpretati ſunt,ſacerdotium interpretari:in Theraphim uero,id eſt,figurationibus uel fi-
guris,uaria opera,quæ theraphim uocantur,intelligi. Nam & in Exodo cæteriſq; locis,ubi
deſcribuntur ueſtes plumaria arte contextæ,opus Cherubim,id eſt uarium atque depictum
eſſe factum deſcribitur:ita tamē, ut ו uau literam Cherubim non habeat:quia ubicunq; cum
hac litera ſcibitur,animalia magis quàm opera ſignificat.Iuxta igitur hunc ſenſum & Micha
cum ueſte ſacerdotali,cætera quoque quæ ad ſacerdotalia pertinent ornamenta , per thera-
phim feciſſe monſtratur.Quàm uellem nunc tibi omnem habitum ſacerdotalem exponere,
& per ſingulas ueſtium ſpecies,diuina oſtendere ſacramenta.Verum quia in hoc ipſo breui-
tatem epiſtolæ exceſſimus,& Ioſephus ac Philo uiri doctiſſimi Iudæorum,multiq; de noſtris
id latiſſime proſequuti ſunt,quorum,ut aiunt,uoce audies me: quæ de cætero uelis, præſens
percontator præſentem:ut ſi quid fortè neſcimus,ſine teſte,ſine iudice in fida aure moriatur.
6 Nos(ut ſcis) Hebræorum lectione detenti,in Latina lingua rubiginem obduximus, intan-
tum,ut loquentibus quoq; nobis ſtridor quidam non Latinus interſtrepat. Vnde ignoſce
auiditati:& ſi imperitus ſum(inquit)ſermone Apoſtolus: ſed non ſcientia. Illi utrunque non
deerat,& unum humiliter renuebat.Nobis utrunque deeſt,quia & quod pueri plauſibile ha-
bueramus,amiſimus,nec ſcientiam quam uolebamus conſecuti ſumus,iuxta Aeſopici canis
D fabulam,dum magna ſectamur,etiam minora perdentes.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1

2

3

A [illegible] quæ [illegible]
[illegible] id eſt figurationes [illegible]
Cenot [illegible] de [illegible] monument [illegible]
præſentan [illegible] non ad [illegible] Cherone
Quorum [illegible] Hoc eſt,illi pro me [illegible] ut [illegible] ut bis [illegible]
uerbis. [illegible] præſentem. Percont [illegible] uerbum [illegible] tamen uerbale.
[illegible] quod dixerim. Iuxta [illegible]
[illegible] aqua maiorem, dum ad [illegible]
[illegible] que carnium [illegible] tenebat, ami[illegible]

ARGVM[illegible]TVM [illegible] SEQVENTIS.

Hiſtoriam de iudicio [illegible] per [illegible] interpretatur de eccle[illegible] ex gentibus cōg[illegible]
& ſynagoga Iudæorum

SEQVENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Carnis me[illegible] dixit pro imitatur, effingit [illegible] præ ſe fert [illegible] mulans ſe ſcire,
quod ſciebat. Eleganter autem ab[illegible] eſt hoc uerbo [illegible] uelit interpre[illegible] quemad-
modum [illegible] ſdam [illegible] blaſphem[illegible] dicere [illegible] mentiri. Et tamen hoc pie
dixit Hieronymus [illegible] propoſiti [illegible] ſon[illegible] ſæpe ſtilum [illegible] um &.)
[illegible] uſus [illegible] no carmine.

HIERONYMVS RVFFINO.

MVltum in utranq; partem crebro ſama mentitur, & tam de bonis mala, quàm
de malis bona,falſo rumore concelebrat. Vnde & ego gaudeo quidem ſuper te-
ſtimonio erga me ſanctitatis tuæ & amore ſancti presbyteri Euſebij: nec dubito
quin me publice prædicetis,ſed tacitum ueſtræ prudentiæ iudicium pertimeſco.
Itaq; obſecro,ut magis memineritis mei,& dignum ueſtra laude faciatis. Quod primus ad
officium prouocaſti,& mihi ſecundæ in reſcribendo partes datæ ſunt,non uenit de incuria in
B amicos,ſed de ignorantia. Si enim ſciſſem,præoccupaſſem ſermonem tuum. Interpretatio iu-
dicij Solomonis ſuper iurgio duarum mulierum meretricum,quantum ad ſimplicem hiſto-
riam pertinet,perſpicua eſt:quod puer annorum duodecim contra ætatis ſuæ menſuram de
intimo humanæ naturæ iudicarit affectu. Vnde & admiratus eſt & pertimuit illum omnis
Iſraël,quod ſcilicet cum manifeſta non fugerent,qui tam prudenter abſcondita deprehendiſ-
ſet. Quantum autem ad typicos pertinet intellectus dicente Apoſtolo: Hæc omnia in figura
contingebant illis(ſcripta ſunt autem de nobis,in quos fines ſeculorum decurrerunt)quidam
Græcorum autumant ſuper ſynagoga & eccleſia ſentiendum: & ad illud tempus cuncta re-
ferenda,quando poſt crucem & reſurrectionem,tam in Iſraël quàm in gentium populo ue-
rus Solomon,id eſt pacificus regnare cœperit: Quod autem adulteræ & meretrices,ſynagoga
& eccleſia dicantur in ſcripturis,nulla dubitatio eſt,& hoc prima fronte uidetur eſſe blaſphe-
mum. Cæterum ſi recurramus ad prophetas,Oſee ſcilicet qui accepit uxorem fornicariam,&
generat filios fornicationis,& deinde adulteram:& ad Ezechiel qui Hieruſalem, quaſi mere-
tricem arguit, quod ſecuta ſit amatores ſuos, & diuaricauerit omni tranſeunti pedes, lupa-
narq; in loco celebri extruxerit: animaduertemus Chriſtum,idcirco ueniſſe,ut meretrices do-
naret matrimonio,& de duobus gregibus unum ouile faceret: medioq; pariete deſtructo, in
eaſdem caulas oues prius morbidas congregaret. Hæ ſunt duæ uirgæ,quæ iunguntur in Eze
chiel,& de quibus per Zachariam dominus refert: Et aſſumpſi mihi duas uirgas, unam uo-
caui decorem,& alterā uocaui funiculos,& paui gregem. Mulier quoq; illa meretrix in euan-
gelio,quæ pedes Ieſu lachrymis lauat,crine detergit,& cui peccata omnia dimittuntur,mani-
feſte pingit eccleſiam de gentibus congregatam. Hæc idcirco in prima fronte replicaui: ne cui
uideatur incongruum,ſi ſynagoga & eccleſia meretrices dicantur,quarum una Solomonis iu
dicio,filij poſſeſſione donata eſt. Prudēs quærat auditor,quomodo meretrix ſit eccleſia: quæ
non habet maculam,neq; rugam? Non dicimus eccleſiam permāſiſſe meretricem, ſed fuiſſe.
Nam & in Simonis leproſi domo ſaluator ſcribitur iniſſe conuiuium: utiq; nō quia leproſus

C erat eo tempore quo habebat hoſpitem ſaluatorem,ſed quia leproſus ante fuerat. Matthæus
quocꝫ in catalogo apoſtolorum publicanus dicitur: non quo permanſerit publicanus poſt
apoſtolicam dignitatem,ſed quia prius fuerit publicanus:ut ubi ſuperabundauit peccatum,
ſuperabundaret & gratia.Simulq́ꝫ conſidera quid dicat eccleſia contra ſynagogam calumnia
tricem:Ego & mulier hæc habitabamus in domo una.Poſt reſurrectionem enim domini ſal
uatoris,una de utrocꝫ populo eccleſia congregata eſt:& quàm eleganter:Peperi,inquit,apud
eam in cubiculo.Eccleſia enim de gentibus,quæ non habebat prius legẽ & prophetas, pepe-
rit in domo ſynagogæ:nec egreſſa eſt de cubiculo, ſed ingreſſa. Vnde dicit in Cantico cãtico-
rum:Introduxit me rex in cubiculum ſuum.Et iterum:Et quidem nõ ſpernam te. Aſſumens
introducam te in domum matris meæ,& in cubiculum eius quæ me genuit. Tertia autẽ die:
Poſtquàm ego peperi,peperit & hęc.Si conſideres Pilatum lauantem manus atcꝫ dicentem:
Mundus ego ſum à ſanguine iuſti huius:ſi centurionem ante patibulum confitentem: Vere
hic erat filius dei:ſi eos qui ante paſſionem per Philippum dominum uidere deſiderant:haud
ambiges primam peperiſſe eccleſiam:& poſtea natum populum Iudæorum,pro quo domi-
nus precabatur:Pater ignoſce eis,quod enim faciunt,neſciunt. Vnacꝫ die credidere tria milia:
& alia die quincꝫ milia.Et eramus ſimul(multitudinis enim credẽtium erat cor unum, & ani
ma una)nullusq́ꝫ alius in domo nobiſcum,exceptis nobis duabus,non blaſphemantium Iu-
dæorum,non gentilium idolis ſeruientium.Mortuus eſt autem filius mulieris huius nocte.
Dum enim legis ſequitur obſeruantiam,& gratiæ euangelij, iugum Moſaicæ doctrinæ co-
pulat,tenebrarum errore cooperta eſt. Oppreſſitq́ꝫ eum mater ſua dormiens, quæ non po-
terat dicere:ego dormio,& cor meum uigilat.Media nocte conſurgens,tulit filium de latere
eccleſiæ dormientis,& in ſuum collocauit ſinum.Relege totam ad Galatas Apoſtoli epiſtolã,
& animaduertes quomodo filios eccleſiæ ſuos facere ſynagoga feſtinet, & dicat Apoſtolus:
D Filioli mei quos iterum parturio,donec Chriſtus formetur in uobis. Viuum tulit,non ut poſ-
ſideret,ſed ut occideret.Non enim amore fecit hoc filij,ſed æmulæ odio, & ſuum mortuum
per legis cerimonias in ſinũ eccleſiæ ſuppoſuit.Longum eſt ſi uelim ſingula percurrere, quo-
modo per apoſtolum Paulum,& eccleſiaſticos uiros intellexit eccleſia,non eſſe ſuum filium,
qui tenebatur in lege:& in luce cognouerit,quem in tenebris non uidebat. Inde iurgium or-
tum eſt præſente rege,altera dicente:filius tuus mortuus eſt,meus autem uiuit: altera reſpon-
dente,mentiris,filius quippe meus uiuit,& filius tuus mortuus eſt:atcꝫ in hunc modum, con
tendebant coràm rege. Tunc rex Solomon(qui manifeſte ſaluator accipitur, ſecundum pſal-
mum ſeptuageſimum primum,qui titulo Solomonis inſcribitur:ubi nulla dubitatio eſt:quin
cuncta quæ dicantur,non Solomoni mortuo,ſed Chriſti cõueniant maieſtati) ſimulat igno-
rantiam,& humanos pro diſpenſatione carnis mentitur affectus, ſicut in alio loco: Vbi po-
ſuiſtis Lazarum? Et ad mulierem fluentem ſanguine,quis me tetigit? Gladium poſtulat, de
quo dixerat:Nolite putare quod uenerim pacem mittere ſuper terram:non ueni pacem mit-
tere,ſed gladium. Veni enim diuidere hominem contra patrẽ ſuum,& filiam contra matrem
ſuam,& nurum contra ſocrum ſuam:& inimici hominis domeſtici eius,& tentat naturam na
turæ dominus,uultq́ꝫ ſecundum utriuſcꝫ uoluntatem, uiuentem filium in legem gratiamq́ꝫ
diuidere:non quod probet,ſed quod ad arguendum calumniam ſynagogæ, hoc uelle ſe di-
cat.Illa quæ nolebat eccleſiæ filium in gratia uiuere,nec per baptiſmum liberari,libẽter habet
diuidi puerum:non ut poſſideat,ſed ut interficiat.Eccleſia quæ ſcit ſuum eſſe,libenter cõcedit
æmulæ,dum uiuat ſaltem apud aduerſariam:ne inter legem diuiſus & gratiã,ſaluatoris mu-
crone feriatur. Vnde dicit Apoſtolus:Ecce ego Paulus dico uobis,quod ſi legem obſeruatis,
Chriſtus uobis nihil prodeſt.Hæc ſub allegoriæ nubilo dicta ſunt. Cæterum optime nouit
prudentia tua,non eaſdẽ eſſe regulas in Tropologiæ umbris,quæ in hiſtoriæ ueritate.Quod
ſicubi pedem offendimus,& ſapienti lectori friuolum uideatur eſſe quod ſcripſimus,culpam
in autorem referat,Nos enim & hæc ipſa in lectulo decumbentes,longaq́ꝫ ægrotatione con-
fecti,uix

A ſecti,uix notario celeriter ſcribenda dictauimus:non ut impleremus materiam, ſed ne tibi in
principio amicitiarum aliquid imperanti,uideremur negare. Ora nobis à domino ſoſpitatē,
ut poſt duodecim menſes, quibus iugi languore confectus ſum,poſſim aliquid dignum ue-
ſtræ ſcribere uoluntati:& ignoſce ſi ſcatens oratio,curſu non ſolito fluat. Non enim eodem
lepôre dictamus quo ſcribimus:quia in altero ſæpe ſtilum uertimus, iterum quæ legi digna
ſint ſcripturi:in altero quicquid in buccam uenerit celeri ſermone conuoluimus. Caninium li
benter uidi,qui narrare tibi poterit quàm difficile & periculoſum manus dexteræ uſque in
præſentem diem quo iſta dictaui uulnus ſuſtinuerim.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex annorum ſupputatione,docet Solomonem & Achaz ante pubertatis annos genuiſſe liberos.
Verum ab huiuſmodi quæſtionibus anxie tractandis dehortatur,quod in litera nihil ſit fructus,in al-
legoria plurimum.

SCHOLIVM.

1 CVm in benedictionibus.) εὐλογίας Paulus beneficiola uocat, ultrò miſſa amicis,ſiue à colli-
gendo,ſiue quod bene ominatis uerbis,eiuſmodi donare oporteat. Linguæ tenere uer-
naculæ.)Id eſt Hebrææ,quæ propria eſt eius hiſtoriæ,& ad quam ſummum in difficultati-
bus eſt ſuffugium. Luſtralibus hoſtijs.)Luſtrare expiare eſt:unde hoſtiæ luſtrales qui-
bus expiebatur portentū,numen aliquod offenſum indicans. Non tam ſtudioſi quàm ocioſi.)Si ocio-
ſum eſt in his torquere ſimul ac torqueri quæſtionibus,quæ tamen ad hiſtoriæ ſacræ ueritatem perti
nent,quid ſentiendū de nonnullis ſophiſticis controuerſijs,quæ nec finem habent ullum, nec uſum?

HIERONYMVS VITALI.

ZEnon nauclerus,per quem mihi dicis tuę ſanctitatis literas eſſe tranſmiſſas:unam
tantum & breuem epiſtolam beati Papæ Damaſi amabilis reddidit, ſolita mu-
nuſcula continentem. Satiſque miror quid cauſæ fuerit,ut cum in benedictionibus
1 & tuis & illius perferendis fidelis extiterit,in retenta epiſtola negligens compro-
B betur. Neque enim te falli arbitror diſcipulum ueritatis,niſi fortè Græco homini Latinus ſer-
mo inter chartulas oberrauit. Itaque ad ſecundam reſcribo epiſtolam,quam mihi ſanctus filius
meus Heraclius diaconus reddidit,in qua inter cætera deprecaris:ut exponā tibi cauſas, qua-
re Solomon & Achaz undecim annorum,filios genuiſſe dicantur. Si enim duodecimo anno
Solomon ſuper Iſraël accepit imperium,& quadraginta annis regnauit in Hieruſalē: filiuſque
eius Roboam cum quadrageſimum annum ageret ætatis,patri ſucceſſit in regnū: perſpicuū
eſt undecim annorum fuiſſe Solomonem,ſiue decem,quia decem menſes à conceptu uſque ad
partum ſibi mater uendicat. Rurſum Achaz filius Ioathan cum uiginti eſſet annorum,rex cō
ſtitutus eſt ſuper duas tribus,id eſt,Iudam & Beniamin,regnauitque annis ſedecim: quo mor-
tuo,Ezechias cum uiceſimum & quintum annum ageret ætatis,patri ſucceſſit in regnum. Ex
quo intelligitur Achaz quoque undecimo ſiue decimo anno, Ezechiam filium procreaſſe. Et ſi
quidem in hiſtorijs aliter haberent Septuaginta interpretes,aliter Hebraica ueritas: confuge-
re poteramus ad ſolita præſidia:& arcem linguæ tenere uernaculæ:nunc uero cum & ipſum
authenticum,& cæteri interpretes pari autoritate cōſentiant, non in ſcriptura,ſed in ſenſu eſt
difficultas. Quis enim crederet mortalium,ut undecim annorum puer generaret filiū? Mul-
ta & alia dicuntur in ſcripturis,quæ uidentur incredibilia,& tamen uera ſunt. Neque enim ua-
let natura contra naturæ dominum: aut poteſt uas figulo dicere: quare me ita feciſti,aut ita?
Licet quod pro miraculo ſigno atque portento fit:legem natura facere non poſſit. Num quia
noſtra ætate duplex Lyddæ natus eſt homo,duorum capitum,quatuor manuum, uno uen-
tre & duobus pedibus,omnes homines ita naſci neceſſe eſt? Legamus ueteres hiſtorias, &
maxime Græcas ac Latinas,& inueniemus luſtralibus hoſtijs, ſecundum errorem ueterum
portentuoſas ſoboles,tam in hominibus,quàm in armentis ac pecudibus expiatas. Audiui,
domino teſte non mentior,quædam muliercula cum expoſitum nutriret infantem,& inſtilla
ret cibos,ac nutricis officio fungeretur,cubaretque cum ea paruulus,qui uſque ad decimum iam
peruenerat annum:accidit,ut plus quàm pudicitia patitur, ſe mero ingurgitaret: accenſaque

C libidine,obſcœnis motibus ad coitum duceret infantem. Prima ebrietas,alterius noctis & cæterarum deinceps fecit conſuetudinem. Nec dum duo menſes fuerant euoluti, & ecce fœminæ uterus intumuit. Quid plura? diſpenſatione dei factum eſt:ut quæ contra naturã, ſimplicitate paruuli in contemptum dei abutebatur,à naturæ domino proderetur:impleto ſermone quo dicitur: Nihil occultum quod non reueletur. Simulq̃ cõſideremus,quod occulte ſcriptura & Solomonẽ & Achaz,uoluptatis & impietatis accuſet. Vterq̃ enim cũ eſſet de ſtirpe Dauid,receſſit à domino:& alter intantum ſecutus eſt libidinẽ:ut ſeptuaginta habuerit uxores,& trecentas concubinas & adoleſcentulas:& ſcorta paſſim: quorum non erat numerus: neglectoq̃ deo patrum ſuorum,extruxerit idola gentium plurimarum,& fuerit,nõ ut prius iedidia,id eſt,amabilis domini,ſed amator mulierum: Alter miſerit ad regem Aſſyriorum,auxilium poſtulans,& in tempore anguſtiæ ſuæ,auxerit contemptum in dominum: imolaueritq̃ dijs Damaſci uictimas percuſſoribus ſuis,& in omnibus urbibus Iuda,extruxerit aras ad cremandum thus, atq̃ ad iracundiam prouocauerit dominum deum patrum ſuorum: intantum ut direptis uaſis domus domini atq̃ confractis,clauſerit ianuas templi dei, & fecerit ſibi altaria in uniuerſis angulis Hieruſalem,ambulaueritq̃ in uijs regum Iſraël, & ſtatuas fuderit Baalim,& adoleuerit incẽſum in ualle filiorũ Ennon,& luſtrauerit filios ſuos in igne, iuxta ritum gentium:quas interfecit dominus in aduentu filiorum Iſraël. Ex quo perſpicuum eſt,homines à parua ætate libidini deditos,immatura eorum ſobole demonſtrari, quod etiã eo tempore peccare cœperint,quo natura non patitur. Ad ſummam illud dici poteſt, quod in regno Dauid Solomon cum duodecim eſſet annorum,ſolium patris obtinuerit:et poſtea, quia ſcriptura reliquit incertum, uixerit Dauid regnante iam filio aliquot annos, qui ſibi & non Solomoni imputentur: mortuo autem patre poſt filius regnauerit annis quadraginta, quos ſine parente regnauit:atq̃ ita & initium regni Solomonis & tempus,quo ſolus ipſe re-

D gnauit,ab hiſtoria demonſtratum. Nec tamẽ omnes annos uitæ illius quinquaginta tantum & duorum annorum circulis contineri. Sin autem dubitas,quod regnãtibus filijs patribusq̃ uiuentibus non filijs tempus regni eorum,ſed parentibus imputetur: lege ipſum Regnorum uolumen,& inuenies,quod Ozias rex Iuda poſtquam lepra percuſſus eſt,habitauit in domo ſeparata,& filius eius Ioathan imperium rexerit,iudicaueritq̃ populum terræ, uſq̃ ad diem mortis patris ſui,& tamen poſt mortem illius cum uiginti quinq̃ eſſet annorum,ſedecim annis regnaſſe dicatur: quos ſolus ipſe regnauerit. Quod de Solomone intelleximus,et Achaz ſimiliter intelligẽdum eſt,qui Ioathæ filius,Ezechiæ pater fuerit. Audiui quẽdam Hebræum huiuſcemodi narrare fabulam iuxta prophetiam Eſaiæ,quam inter decem uiſiones nuper interpretatus ſum,quod mortuo Achaz,Philiſtæa lætata ſit, & ſcriptura poſtea comminetur ac dicat: Ne læteris,Philiſtæa omnis tu:quoniam comminuta eſt uirga percuſſoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus,& ſemen eius abſorbens uolucrẽ,hoc eſt de Achaz conſtituetur rex Ezechias. Ex quo intelligi uoluit non ſtatim poſt mortem patris,filium imperio ſubrogatum,ſed uel ſeditionibus populi,uel quibuſdam inter ſe regnis,id eſt, Iuda ac Samaria diſcordantibus,aut certe prementibus malis, & hincinde conſurgentibus bellis, regnum eius fuiſſe dilatum. In rebus obſcuris diuerſas ponimus opiniones:ut non tam ſcribere,quàm loqui tibi coràm uideamur. Cæterum Apoſtolus interminabiles genealogias & Iudaicas fabulas prohibens,de iſtiuſmodi mihi uidetur interdicere quæſtionibus. Quid enim prodeſt hærere in litera,& uel ſcriptoris errorem,uel annorum ſeriem calumniari, cum manifeſtiſſime ſcribatur: Litera occidit,ſpiritus autem uiuificat? Relege omnes & ueteris & noui teſtamenti libros,& tantam annorum reperies diſſonantiam,& numerum inter Iudam & Iſraël, id eſt,inter regnum utrunq̃ confuſum:ut huiuſcemodi hærere quæſtionibus nõ tam ſtudioſi,quàm ocioſi hominis eſſe uideatur. Munuſcula à te miſſa libenter ſuſcepi,& impendio precor,ut in amore quo nos appetere cœpiſti, ad finem uſq̃ perdures: Non enim cœpiſſe, ſed permanſiſſe uirtutis eſt. Noſtra uiciſſim per Deſiderium miſſa ſuſcipe.

Argumentum

A ## ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Taxat Rheticium Heduorum epiſcopum,qui perperam interpretatus ſit Tharſis pro Tarſo Ciliciæ,& aurum Ophaz ad Petrum accommodet,quia dictus ſit Cephas.Hominis eloquentiam non improbat,eruditionem & iudicium non probat.

SCHOLIVM.

1 Nuper cum Rheticij.) Meminit huius in catalogo uirorum illuſtrium. Homonymum eſſe uocabulum.) Hoc eſt æquiuocum,cum eadem uox res diuerſas declarat. Sed tam male exiſtimaſſe uidetur.) Quid ſi legiſſet Hieronymus portenta quæ nunc paſſim legimus in commentarijs recentium interpretum,tam impudenter inſulſa:ut uideantur ſuibus ſcripſiſſe,non hominibus.

HIERONYMVS MARCELLAE.

1 NVper cum Rheticij Auguſtudunenſis epiſcopi,qui quondam à Conſtantinopolitano imperatore ſub Sylueſtro epiſcopo,ob cauſam Montenſium miſſus eſt Romam,commentarios in Canticũ canticorum perlegiſſem, quod Hebræi uocant,ſir haſirim שִׁיר הַשִּׁירִים uehementer miratus ſum,uirum eloquentem præter ineptias ſenſuum cæterorũ,Tharſis urbẽ, putaſſe Tarſum,in qua Paulus apoſtolus natus ſit:& aurum Ophaz,Petrum ſignificare:quia Cephas in euangelio,idem Petrus ſit appellatus.Habuerat uticꝫ & in Ezechiele idipſum uerbum,ubi de quatuor animalibus ſcribitur : Et ſpecies rotarum ſicut ſpecies Tharſis.Et in Daniële de domino : Et corpus eiuſdem ut Tharſis,quod Aquila chryſolitum:Symmachus hiacynthum interpretãtur. Et in pſalmo:In ſpiritu uiolento cõteres naues Tharſis.Et inter lapides qui in ornatu ſacerdotis,tribuum nominibus ſculpti ſunt,eiuſdem lapidis nomen inſeritur : & omnis ferè ſcriptura,hoc uocabulo referta eſt.De Ophaz uero quid dicam,cum ſupradictus Daniël propheta in tertio
B anno Cyri regis Perſarũ,poſt tres hebdomadas ieiunij atcꝫ triſticiæ dicat : Extuli oculos meos,& uidi, & ecce uir unus ueſtitus baddim, & renes eius cincti auro Ophaz. Plura quippe apud Hebræos auri ſunt genera. Vnde ob diſtinctionem, nunc Ophaz poſitum eſt:ne quis Zaab putaret,quod in Geneſi naſci cum lapide carbunculo prædicatur.Quæris ſi Tharſis lapis chryſolitus ſit,aut hiacynthus,ut diuerſi interpretes uolunt,ad cuius coloris ſimilitudinem dei ſpecies ſcribatur:quare Ionas propheta,Tharſis ire uelle dicatur, & Solomon & Ioſaphat in Regnorum libris naues habuerint,quæ de Tharſis ſolitæ ſint exercere cõmertia. Ad quod facilis eſt reſponſio,homonymum eſſe uocabulũ,quod & Indiæ regio ita appelletur,& ipſum mare,quia ceruleum ſit:& ſæpe ſolis radijs percuſſum, colorem ſupradictorum lapidum trahat,& à colore nomen acceperit.Licet Ioſephus τ pro θ litera mutata,Græcos putet Tarſum appellare pro Tharſis.Innumerabilia ſunt quæ in illius mihi commentarijs ſordere uiſa ſunt. Eſt quidem ſermo compoſitus,& Gallicano cothurno fluens: ſed quid ad interpretem, cuius profeſſio eſt:non quo ipſe diſertus appareat,ſed quo eum qui lecturus eſt,ſic faciat intelligere quomodo ipſe intellexit qui ſcripſit.Rogo non habuerat decem Origenis uolumina? Non interpretes cæteros? Non certe aliquos neceſſarios Hebræorum,ut aut interrogaret,aut legeret, quid ſibi uellent quæ ignorabat? Sed tam male uidetur exiſtimaſſe de cæteris, ut nemo poſſit de eius erroribus iudicare.Fruſtra ergo à me eiuſdem uiri commentarios poſtulas, cum mihi in illis diſpliceant multo plura quàm placeant. Quod ſi oppoſueris, cur cæteris dederim : audies,non omnes ijſdem ueſci debere cibis. Ieſus in deſerto plures hordeaceis panibus paſcit: frumentaceis pauciores.Corinthij in quibus audiebatur fornicatio qualis nec inter gentes, lacte paſcuntur,quia necdum poterant ſolidum cibum capere.Epheſij autem in quibus nullum crimen arguitur: ab ipſo domino cœleſti ueſcuntur pane, & ſacramentum quod à ſeculis abſconditum fuerat,agnoſcunt.Necꝫ uero eorum qui à me exemplaria acceperunt,uel autoritate uel ætate ducaris, cum & Daniël puer ſenes iudicet, & Amos paſtor caprarum, in ſacerdotum principes inuehatur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

C De diuiſione pſalterij, & autoribus ac titulis pſalmorum inſtruit Sophronium, parantem pſalmos ex Hebræa ueritate uerſos ab Hieronymo, in Græcam transferre linguam.

SCHOLIVM.

1 γένοιτο γένοιτο, id eſt, fiat, fiat.) Optantis eſt, eſſe uerum quod dictum eſt. Pro quo Aquila trāſtulit πεπιστωμένως, id eſt, fideliter. Nam & titulus ipſe Hebraicus.) סֵפֶר uolumen eſt Hebræis, תְּהִלָּה hymnus. In ſyluam ne ligna feras.) Fingit Horatius ſic ſe monitum à Romulo per ſomnium, quod natus citra mare, Græcos uerſus pararet ſcribere: cum apud Græcos ſatis eſſet poëtarum. In ſyluam non ligna feras inſanius, ac ſi Græcorum magnas malis implere cateruas.

HIERONYMVS SOPHRONIO.

1 SCio quoſdam putare pſalterium in quinq; libros eſſe diuiſum: ut ubicunq; apud Septuaginta interpretes ſcriptum eſt, γένοιτο γένοιτο, id eſt, fiat fiat, finis librorum ſit: pro quo in Hebræo legitur, amen amen. Nos autem Hebræorum autoritatem ſecuti, & maxime apoſtolorum, qui ſemper in nouo teſtamento, pſalmorum librum nominant, unum aſſerimus pſalmorum uolumen. Pſalmos omnes eorum teſtamur autorum, qui ponuntur in titulis, Dauid ſcilicet, Aſaph & Idithum, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moyſi & Solomonis: & reliquorum quos Eſdras primo uolumine comprehendit. Si enim amen: pro quo Aquila tranſtulit πεπιστωμένως in fine tantummodo librorum poneretur: & non interdum, aut in exordio, aut in calce ſermonis ſiue ſententiæ: nunquam ſaluator in euangelio loqueretur: Amen amen dico uobis: nec Pauli epiſtolæ, in medio illud opere continerent. Moyſes quoq; & Hieremias: & cæteri in hunc modum multos haberent libros: qui in medijs uoluminibus ſuis, amen frequenter interſerunt. Sed & numerus uiginti duorum librorum Hebraicorum, & myſterium eiuſdem numeri commutabitur. Nam & titulus ipſe He-
D braicus, ſepher tehillim סֵפֶר תְּהִלִּים, quod interpretatur uolumen hymnorum, apoſtolicæ autoritati congruens, non plures libros, ſed unum uolumen oſtendit. Quia igitur nuper cum Hebræo diſputans, quædam pro domino ſaluatore de pſalmis teſtimonia protuliſti: uolensq; te illudere per ſermones penè ſingulos, aſſerebat non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponebas: ſtudioſiſſime poſtulaſti, ut poſt Aquilam & Symmachum & Theodotionem nouam æditionem Latino ſermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum uarietate turbari, & amorem tuum quo laberis, uel translatione uel iudicio meo eſſe contentum. Vnde impulſus à te, cui & quæ poſſum debeo, & quæ non poſſum: rurſum me obtrectatorum latratibus tradidi, maluiq; te uires potius meas, quàm uoluntatem in amicitia requirere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis teſtes citabo, me nihil duntaxat ſententiæ de Hebraica ueritate mutaſſe. Sicubi ergo æditio mea à ueteribus diſcrepat, interroga quemlibet Hebræorum, & liquido peruidebis me ab æmulis fruſtra lacerari, qui malunt contemnere uideri præclara, quàm diſcere. Peruerſiſſimi homines. Nam cum ſemper nouas expetant uoluptates, & gulæ eorum uicina maria non ſufficiant, cur in ſolo ſtudio ſcripturarum, ueteri ſapore contenti ſunt? Nec hoc dico, quo prædeceſſores meos mordeam, aut quicquam his arbitrer detrahendum: quorum translationem diligentiſſime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dederim: ſed quod aliud ſit in eccleſijs Chriſto credentium pſalmos legere: aliud Iudæis ſingula uerba calumniantibus, reſpondere. Quod opuſculum meum, ſi in Græcum, ut polliceris, tranſtuleris, & imperitiæ meæ doctiſſimos quoſque uiros teſtes facere uolueris, dicam tibi illud Horatianum: In ſyluam ne ligna feras. Niſi quod hoc habebo ſolamen: ſi in labore communi intelligam mihi & laudem & uituperationem tecum eſſe communem.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Collatione uoluminum facta, docet quibus in locis æditio Septuaginta diſſonat ab Hebraica ueritate: & interpretibus cæteris inter ſe ut ſæpe faciunt, diſcordantibus, indicat quid potiſſimū ſit ſequendum. Hoc opus quoniam reperi ſatis diligenter emendatum opera Ioannis Cononis, uiri literarum

Græcarum

A Græcarum peritiſſimi,& quod ad huiuſmodi negocium, non minus habebat momenti, ſumma fide pariq́ꝫ diligentia:præterea clariſſimi uiri Ioannis Capnionis,poſtremo fratrum Amerbachiorum:illo lorum ſtudio contentus,non putaui meo labore opus eſſe.Reſpondet autem Germanis quibuſdam, oſtendens quomodo reſtitui debeant deprauata in pſalmis,iuxta Hebraicam ueritatem,& Septuagin ta æditionem ab ipſo Hieronymo ſub aſteriſcis & obelis prius traditam.

HIERONYMVS SVNIAE ET FRETELAE.

VEre in uobis apoſtolicus & propheticus ſermo completus eſt: In omnem terram exiuit ſonus eorum,& in fines orbis terræ uerba eorum.Quis hoc crederet,ut Barbara Getarum lingua Hebraicam quæreret ueritatem:& dormitantibus,imò contendentibus Græcis,ipſa GERMANIA, ſpiritus ſancti eloquia ſcrutaretur. In ueritate cognoui,quoniam non eſt perſonarum acceptor deus,ſed in omni gente,qui timet deũ, & operatur iuſticiam,acceptus eſt illi.Dudum calloſa tenendo capulum manus, & digiti tractandis ſagittis aptiores, ad ſtilum calamumq́ꝫ molleſcunt:& bellicoſa pectora,reuertuntur in manſuetudinem Chriſtianam.Nunc & Eſaiæ uaticinium cernimus opere completum: Concident gladios ſuos in aratra,& lanceas ſuas in falces,& non aſſumet gens contra gentem gladium, & nõ diſcent ultra pugnare.Rurſumq́ꝫ in eodem: Paſcetur lupus cum agno,& pardus requieſcet cum hœdo, & uitulus,& leo & taurus paſcentur ſimul,& puer paruulus ducet eos: & bos & urſus in commune paſcentur,paruuliq́ꝫ eorũ erunt pariter:& leo & bos comedẽt paleas:non ut ſimplicitas in feritatẽ tranſeat,ſed feritas diſcat ſimplicitatem. Quæritis à me rẽ magni operis & maioris inuidiæ: in qua ſcribentis non ingenium, ſed eruditio cõprobetur: ut dum ipſe cupio de cæteris iudicare,iudicandum me omnibus præbeam: Et in opere pſalterij iuxta diſtinctionem ſchedulæ ueſtræ,ubicunq́ꝫ inter Latinos Græcosq́ꝫ cõtentio eſt:quid magis Hebræis conueniat,ſignificem.In quo breuiter illud admoneo:ut ſciatis aliam eſſe æditionem quam Origenes,& Cæſarienſis Euſebius,omnesq́ꝫ Græciæ tractatores κοινὴν, id eſt,com-
B munem appellant atq́ꝫ uulgatã,& à pleriſq́ꝫ nunc λουκιανός dicitur:aliam Septuaginta interpretum,quæ & in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur,& à nobis in Latinũ ſermonem fideliter uerſa eſt, & Hieroſolymæ atq́ꝫ in orientis eccleſijs decantatur. Super qua re & ſanctus filius meus Auitus ſæpe quæſierat.Et quia ſe occaſio fratris noſtri Firmi presbyteri dedit,qui mihi epiſtolam ueſtrã reddidit à uobis,ſcribens in commune reſpondeo,& me magno amicitiæ libero fœnore:quod quãto magis ſoluimus,plus debemus.Sicut aũt in nouo teſtamento,ſi quando apud Latinos quæſtio exoritur,& eſt inter exemplaria uarietas, recurrimus ad fontem Græci ſermonis,quo nouum ſcriptum eſt inſtrumentum:ita in ueteri teſtamento,ſi quando inter Græcos Latinosq́ꝫ diuerſitas eſt,ad Hebraicam recurrimus ueritatem, ut quicquid de fonte proficiſcitur,hoc quæramus in riuulis, κοινὴ autem iſta,hoc eſt communis æditio,ipſa eſt quæ & Septuaginta.Sed hoc intereſt inter utranq́ꝫ,quod κοινῆς pro locis & temporibus & pro uoluntate ſcriptorum ueterũ corrupta æditio eſt.Ea autem quæ habetur in ἑξαπλοῖς, & quam nos uertimus,ipſa eſt quæ in eruditorũ libris incorrupta & immaculata,Septuaginta interpretũ tranſlatio reſeruatur.Quicquid ergo ab hac diſcrepat,nulli dubium eſt,quin ita & ab Hebræorum autoritate diſcordet. Prima de quinto pſalmo quæſtio fuit: Neq́ꝫ habitabit iuxta te malignus.Pro quo habetur in Græco οὐ παροικήσει σοι πονηρός, ſiue πονηρευόμενος, ut uulgata æditio continet,& miramini cur παροικίαν, id eſt,incolatum Latinus interpres non uerterit, ſed pro hoc poſuerit habitationẽ,quæ Græce dicitur κατοίκησιν, quod quidem in alio pſalmo feciſſe cõuincitur. Hei mihi,quia incolatus meus prolongatus eſt.Et in decimoquarto pſalmo,rurſum pro incolatu,habitationem poſuit:Domine quis habitabit in tabernaculo tuo.Et ſciendum,quod ſi uoluerimus dicere:Domine quis incolet tabernaculũ tuũ:uel illud de quinto:Neq́ꝫ incolet iuxta te malignus,perdet euphoniam:& dum interpretationis κακοζηλίαν ſequimur,omnem decorem translationis amittimus:& hanc eſſe regulã boni interpretis,ut idioma alterius linguæ ſuæ linguæ exprimat proprietate,quod quidẽ & Tulliũ in Prothagora Platonis,& in Oeconomico Xenophon-

C Xenophontis,& in Demoſthenis contra Aeſchynem oratione feciſſe conuincimus,& Plautum,Terentium,Cecilium〈que〉 eruditiſſimos uiros in Græcis comœdijs transferendis. Neque ex eo quis Latinam linguam anguſtiſſimam putet,quod non poſſit uerbum de uerbo transferre, cum etiam Græci pleraq; noſtra,per circumitus transferant: & uerba Hebraica non interpretationis fide,ſed linguæ ſuæ proprietatibus nitantur exprimere. De eodem pſalmo, Dirige in conſpectu meo uiam tuam: pro quo habetur in Græco κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου, hoc eſt, dirige in conſpectu tuo uiam meam:quod nec Septuaginta habēt,nec Aquila,nec Symmachus,nec Theodouio,ſed ſola κοινὴ æditio. Deniq; & in Hebræo ita ſcriptum reperi:haieſar lephanai darchecho הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ, quod omnes uoce ſimili tranſtulerunt: dirige in conſpectu meo uiam tuam:ſecundum illud quod in oratione dominica dicitur: Pater noſter qui es in cœlis,ſanctificetur nomen tuum:non quod nobis orantibus ſanctificetur, quod per ſe ſanctum eſt: ſed quod petamus, ut quod per naturam ſui ſanctum eſt, ſanctificetur in nobis.Ergo & nunc propheta poſtulat: ut uia domini quæ per ſe recta eſt, etiam ſibi recta fiat. De ſexto pſalmo: Erubeſcant & conturbentur uehementer omnes inimici mei: & dicitis,uehementer, in Græco non haberi.Scio, ſed hoc in æditione uulgata. Cæterum in Hebræo habet meod מְאֹד,id eſt, uehementer & omnes σφόδρα ſimiliter tranſtulerunt.

De ſeptimo pſalmo: Iudica me domine,ſecundum iuſticiam meam. Pro quo habetur in Græco, κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, id eſt,iuxta iuſticiam tuam:ſed & in hoc male: in Hebræo autem zideki צִדְקִי habet,quod interpretatur iuſticia mea:& non zidekatheco צִדְקָתְךָ, quod iuſticiam tuam ſonat.Sed & omnes interpretes iuſticiam meam, uoce ſimili tranſtulerunt. Nec cuiquam uideatur temerarium,quod iudicari ſe ſecundum iuſticiam ſuam poſtulet,cum & ſequens uerſiculus,hoc ipſum ſignificet: Et ſecundum innocentiam meam ſuper me: Et decimi ſexti pſalmi hoc exordium ſit:Exaudi domine iuſticiam meam.Et in decimoſeptimo quoq;
D dicatur: Retribuet mihi dominus, ſecundum iuſticiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum reddet mihi.In uigeſimo quoq; quinto pſalmo ſcriptum ſit: Proba me domine & tenta me, ure renes meos & cor meum.Et in quarto pſalmo dicatur: Cum inuocarem exaudiuit me deus iuſticiæ meæ. Et in octogeſimoquinto pſalmo: Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum. Iacob quoq; loquatur in Geneſi: Et exaudiet me cras iuſticia mea. De octauo pſalmo:Quoniam uidebo cœlos tuos:& dicitis quod,tuos,in Græco non habeatur. Verum eſt,ſed in Hebræo legitur ſamecha שָׁמֶיךָ, quod interpretatur,cœlos tuos. Et de æditione Theodotionis in Septuaginta interpretibus additum eſt ſub aſteriſco: cuius rei breuiter uobis ſenſum aperiam. Vbi quid minus habetur in Græco ab Hebraica ueritate, Origenes de tranſlatione Thodotionis addidit, & ſignum poſuit aſteriſcum, id eſt ſtellam, quæ quod prius abſconditum uidebatur,illuminet,& in medium proferat. Vbi autem quod in Hebræo non eſt,in Græcis codicibus inuenitur ὀβελόν, id eſt,iacentem præpoſuit uirgulam, quam nos Latine ueru poſſumus dicere: quo oſtenditur iugulandum eſſe & confodiendum, quod in autenticis libris nō inuenitur:quæ ſigna & in Græcorum Latinorum〈que〉 poematibus inueniuntur. In decimoſexto pſalmo:Oculi tui uideant æquitates: pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, οἱ ὀφθαλμοί μου ἰδέτωσαν εὐθύτητας, id eſt,oculi mei uideāt æquitates:ſed rectius oculi tui,quia & ſupra dixerat:De uultu tuo iudicium meum prodeat:ut oculi domini in propheta recta operante non praua,ſed recta conſpiciant. In ipſo:Cuſtodi me ut pupillam oculi: dicitis in Græco legi φύλαξόν με κύριε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, id eſt,cuſtodi me domine,ut pupillam oculi: quod nec in Hebræo,nec illo habetur interprete. In eodem:Exurge domine, præueni eum & ſupplanta eum,pro quo in Græco ſit, ἀνάστηθι κύριε πρόφθασον αὐτοὺς καὶ ὑποσκέλισον αὐτούς, id eſt: Exurge domine,præueni eos & ſupplanta eos.Sed melius,ſi legatur in numero ſingulari. Siquidem de impio dictum eſt:de quo ſtatim ſequitur,præueni eum & ſupplanta eum:eripe ab impio animam meam:nulli〈que〉 dubium quin diabolum ſignificet. Decimoſeptimo pſalmo: Grando & carbones ignis.Et quæritis cur Græci iſtum uerſiculum ſecundo nō habeāt inter-

poſitis

A poſitis duobus uerſibus. Sed ſciendum, quia de Hebraico, & de Theodotionis æditione, in Septuaginta interpretationem ſub aſteriſco additum ſit. In eodem: Qui perficit pedes meos tanquam ceruorum: pro quo ſcribitis in Græco inueniri, καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου, id eſt, qui perficit pedes meos tanquam cerui: ſingularem numerum pro plurali. Sed in Hebræo pluralis numerus poſitus eſt caaialoth כְּאַיָּלוֹת: & omnes interpretes pluralem numerum tranſtulerunt. In eodem: Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ: pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, καὶ ἔδωκάς μοι ὑπερασπισμὸν σωτηρίας μου, id eſt, & dediſti mihi protectionem ſalutis meæ. Sed in Hebræo ieſacha יִשְׁעֶךָ ſalutis tuæ ſignificat, non meæ, quod & omnes interpretes tranſtulerunt. In ipſo: Supplantaſti inſurgentes in me, ſubtus me. Pro quo in Græco plus inueniſſe uos dicitis, συνεπόδισας πάντας τοὺς ἐπανισταμένους ἐπ' ἐμέ, id eſt, ſupplantaſti omnes inſurgentes in me: ſed omnes, additum eſt. In eodem: Viuit dominus & benedictus deus meus. Et dicitis in Græco non haberi meus, ζῇ κύριος καὶ εὐλογητὸς ὁ θεός, id eſt, uiuit dominus & benedictus deus: quod non ſub aſteriſco, ſed ab ipſis Septuaginta de Hebraica ueritate tranſlatum eſt, & cuncti interpretes in hac parte conſentiunt. In eodem: Liberator meus de gentibus iracundis. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, ὁ ῥύστης μου ἐξ ἐχθρῶν μου δυνατῶν, id eſt, liberator meus ab inimicis meis fortibus ſiue potentibus. Et quia ſemel ueritati ſtudemus, ſi quid uel transferentis feſtinatione, uel ſcribentium uitio deprauatum eſt, ſimpliciter confiteri & emendare debemus. In Hebræo nihil aliud habetur niſi hoc: Liberator meus ab inimicis meis: Septuaginta autem, iracundis addiderunt. Et pro gentibus tam in Hebræo, quàm in cunctis interpretibus, inimici poſiti ſunt, & miror quomodo pro inimicis, gentes mutatæ ſunt. De decimooctauo: Exultauit ut gigas ad currendum uiam ſuam: & dicitis quod in Græco ſuam, non habeatur ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν, id

B eſt, exultabit ut gigas currere uiam: ſed hoc nos ſub ueru additum reperimus, & in Hebræo non eſſe, manifeſtum eſt. De decimonono: Tribuat tibi ſecundum cor tuum: & dicitis in Græco uos in hoc uerſiculo additum nomen, domini, repperiſſe, δώη σοι κύριος, id eſt, tribuat tibi dominus, quod ſuperfluum eſt: quia ex ſuperioribus ἀπὸ κοινοῦ ſubauditur, unde cœpit & pſalmus: Exaudiat te dominus in die tribulationis: ut & hic ſub eodem ſenſu dicatur: Tribuat tibi ſecundum cor tuum, id eſt, ipſe dominus, de quo ſupra dictum eſt. In eodem: Exaudi nos in die, qua inuocauerimus te: pro quo legiſſe uos dicitis, ᾧ ἂν ἂν, id eſt, in quacunque, ſed ſuperius cum Hebraica ueritate concordat: ubi ſcriptum eſt, beiom בְּיוֹם, id eſt, in die.

De uiceſimoprimo: Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum: dicitis inueniſſe uos, meum: quod & uerum eſt: & ita corrigendum. Neque enim ſi quid ſcriptorum eſt errore mutatum: ſtulta debemus contentione defendere. In eodem: Vniuerſum ſemen Iacob magnificate eum: pro quo in Græco ſcriptum ſit, ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰακὼβ δοξάσατε αὐτόν, id eſt, glorificate eum. Sed ſciendum, quod ubicunque in Græco δοξάσατε, id eſt, glorificate ſcriptum ſit, Latinus interpres magnificate tranſtulerit, ſecundum illud quod in Exodo dicitur: Cantemus domino, glorioſe enim magnificatus eſt, pro quo in Græco ſcribitur, δεδόξασται, id eſt, glorificatus eſt. Sed in Latino ſi transferatur, fit indecora tranſlatio: & nos emendantes pſalterium olim: ubicunque ſenſus idem eſt, ueterum interpretum conſuetudinem mutare noluimus, ne nimia nouitate, lectoris ſtudium terreremus. De uiceſimoſecundo. Calix meus inebrians quàm præclarus eſt. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, ποτήριόν σου, id eſt, calix tuus. Sed in κοινῇ hoc error obtinuit. Cæterum & Septuaginta, & Hebræi, & omnes interpretes, calix meus habent, & Hebraice dicitur choſi כּוֹסִי, alioqui ſi calix tuus eſſet, diceretur choſcha. כּוֹסְךָ. In uiceſimoquarto: Confundantur omnes iniqua agentes: & dicitis, quod omnes, in Græco non habeatur, αἰσχυνθήτωσαν οἱ ἀνομοῦντες, id eſt, confundantur iniqua agentes, & bene: nam nec in Hebræo habetur, ſed in Septuaginta ſub ueru additum eſt. In eodem: Innocentes & recti adhæſerunt mihi, quia ſuſtinui te: & dicitis in Græco uos reperiſſe, ὅτι ὑπέμεινά σε κύριε, id eſt, quia ſuſtinui te domine, quod ſuperfluum eſt.

De uice-

C De uiceſimoſexto. Et nunc exaltauit caput meum, ſuper inimicos meos, pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, καὶ νῦν ἰδοὺ ὕψωσε κεφαλήν μου, id eſt, & nunc ecce exaltauit caput meum: ſed ecce, ſuperfluum eſt. In eodem. Exquiſiuit facies mea: pro quo in Græco poſitum ſit ἐξεζήτησέ σε τὸ πρόσωπόν μου, id eſt, quæſiuit te facies mea, ſed melius ſuperius eſt. De uiceſimo ſeptimo: Exaudi uocem deprecationis meæ, pro quo uos inueniſſe dicitis εἰσάκουσον κύριε, id eſt, exaudi domine, ſed & hoc additum eſt. Viceſimo octauo. Et in templo eius omnes dicent gloriam, pro quo in Græco καὶ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν, id eſt, & in templo eius omnis quis dicit gloriam. Quod ſi transferre uoluerimus ad uerbum omnis quis, in κακοζηλίαν interpretationis incurrimus, & fit abſurda translatio. In eodem: Dominus diluuium inhabitare facit: pro quo uos legiſſe dicitis, κύριος τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖ, id eſt, dominus diluuium inhabitat: quorum prius pertinet ad gratiam credentium, ſecundum ad eius, in quo credunt habitaculum. Sed quia ioſab יֵשֵׁב uerbum ambiguum eſt, & poteſt utrunque ſonare: nam ſeſſio & habitatio dicitur, & in ipſo pſalmo de gratia baptiſmatis dicitur: Vox domini ſuper aquas multas, & uox domini præparantis ceruos, & reuelauit condenſa, & in templo eius omnis dicet gloriam, de ipſis ſenuri uoluimus qui glorificant dominum: & interpretati ſumus, dominus diluuium inhabitare facit. De triceſimo: Quoniam tu es protector meus. Rurſum & in hoc loco additum eſt nomen domini, ὑπερασπιστής μου κύριε, id eſt, quoniam tu es protector meus domine. Et ne eadem inculcem, obſeruare debetis nomē domini & dei ſæpiſſime additum: & id uos debere ſequi, quod de Hebraico & de Septuaginta interpretibus emendauimus. In eodem: Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ: pro quo in Latinis codicibus legebatur, in pauore meo, & nos iuxta Græcum tranſtulimus ἐν τῇ ἐκστάσει μου, id eſt, in exceſſu mentis meæ. Aliter enim Latinus ſermo ἔκστασιν exprimere non poteſt, niſi mentis exceſſum. Aliter me in Hebraico legiſſe noueram, in ſtupore & admiratione mea.

D Triceſimoprimo: Nec eſt in ſpiritu eius dolus. Pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, id eſt, necꝫ eſt in ore eius dolus, quod ſolus Symmachus poſuit. Alioquin & Septuaginta interpretes & Theodotion, & Quinta & Sexta æditio, & Aquila, & ipſum Hebraicum, in ſpiritu eius habet, quod Hebraice dicitur בְּרוּחוֹ berucho. Sin autem eſſet, in ore eius dolus, ſcriberetur בְּפִיו bepif. In eodem: Conuerſus ſum in erumna mea. In Græco, mea, non eſſe ſuggeritis ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν, id eſt, conuerſus ſum in erumna, dum configitur mihi ſpina: quod ex Hebraico & translatione Theodotionis, ſub aſteriſco additum eſt: & in Hebraico legitur leſaddi לְשַׁדִּי Trigeſimoquarto: Omnia oſſa mea dicent domine. Pro quo, bis domine inueniſſe uos dicitis, πάντα τὰ ὀστᾶ μου ἐροῦσι κύριε, κύριε, id eſt, omnia oſſa mea dicent, domine, domine. Sed ſciendum quod multa ſunt exemplaria apud Hebræos, quæ ne ſemel quidem dominum habent. Trigeſimoſexto: Et uiam eius uolet: & in Græco uolet nimis, uos legiſſe dixiſtis θελήσει σφόδρα, id eſt, & uiam eius uolet nimis, quod additum eſt, nec apud quenquam habetur interpretum.

Trigeſimooctauo: Veruntamen uane conturbatur omnis homo uiuens, & dicitis in Græco uos non inueniſſe conturbatur πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν, id eſt, ueruntamen uniuerſa uanitas, omnis homo uiuens. Sed & hoc ſub ueru additum eſt in Septuaginta. Et hinc apud uos, & apud pleroſqꝫ error exoritur, quod ſcriptorum negligentia, uirgulis & aſteriſcis ſubtractis, diſtinctio uniuerſa confunditur. Triceſimonono: Et legem tuam in medio cordis mei. Pro quo in Græco comperiſſe uos dicitis, καὶ τὸν νόμον σου, ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου, id eſt, & legem tuam in medio uentris mei, quod in Hebræo ſcriptum eſt בְּתוֹךְ מֵעָי betoch meai. Sed propter euphoniam apud Latinos in corde translatum eſt, & tamen non debemus ſubtrahere, quod uerum eſt. In eodem: Domine in adiutorium meum reſpice. Pro quo in Græco reperiſſe uos dicitis, κύριε εἰς τὸ βοηθῆσαί μοι σπεῦσον, id eſt, domine ad adiuuandum me feſtina. Sed apud Septuaginta πρόσχες, id eſt, reſpice ſcriptum eſt. Quadrageſimo. Et ſi ingrediebatur, ut uideret; & dicitis quod, ſi, in Græco non ſit poſitum, καὶ εἰσεπο-

ρεύετο τοῦ

A ρεύετο τοῦ ἰδεῖν, id eſt, & ingrediebatur, ut uideret: cum manifeſtiſſime & in Hebræo & in cun-
ctis interpretibus ſcriptum ſit, & Septuaginta tranſtulerint. Quadrageſimoprimo. Salu-
tare uultus mei deus meus. Pro quo inueniſſe uos dicitis, σωτήριον τοῦ προσώπου μου, καὶ ὁ θεός μου, id
eſt, ſalutare uultus mei, & deus meus. Sed ſciendum eſt, hoc in iſto pſalmo bis inueniri: & in
primo poſitum eſſe, Salutare uultus mei, deus meus. In ſecundo autem, id eſt in fine ipſius
pſalmi, Salutare uultus mei, & deus meus: ita duntaxat, ut, & coniunctio, de Hebræo &
Theodotione ſub aſteriſco addita ſit. In eodem. Exprobrauerunt mihi qui tribulant me.
Pro quo inueniſſe uos dicitis, ὠνείδιζόν με οἱ ἐχθροί μου, id eſt exprobrauerunt mihi inimici mei,
cum & apud Septuaginta ſcriptum ſit οἱ θλίβοντές με. Et apud Hebræos צֹרְרָי ſorerai, id eſt,
hoſtes mei. In eodem. Spera in eo, quoniam adhuc confitebor illi, & dicitis, adhuc, in Græ-
co non inueniri: ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῷ, id eſt ſpera in eum, quoniam confitebor illi: quod ſub
aſteriſco additum eſt: ita enim & in Hebræo ſcriptum reperimus כִּי עוֹד chi od, quod ſi-
gnificat ὅτι ἔτι, Latineq; dicitur adhuc. Hoc etiam ipſum & in quadrageſimoſecundo intel-
ligendum eſt in ultimo uerſu. Quadrageſimotertio. Et non egredieris in uirtutibus no-
ſtris: pro quo in Græco uos reperiſſe dicitis, καὶ οὐκ ἐξελεύσῃ ὁ θεὸς ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, id eſt, &
non egredieris deus in uirtutibus noſtris, ſed deus ſuperfluum eſt. In ipſo. Poſuiſti nos in
ſimilitudinem gentibus. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, ἔθου ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Sed
ſi dictum fuiſſet in Latino, in ſimilitudinem in gentibus, κακόφωνον eſſet. Et propterea abſque
damno ſenſus, interpretationis elegantia conſeruata eſt. Alioquin in Hebræo ita ſcriptum re-
peri, teſimenu moſel bagoim תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם, id eſt, poſuiſti nos prouerbium in genti-
bus. In eodem. Exurge adiuua nos. Pro quo more ſolito in Græco, domine additum eſt,
ἀνάστα κύριε βοήθησον ἡμῖν, id eſt, exurge domine adiuua nos. Quadrageſimoquarto. Sagittæ tuæ
acutæ. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, τὰ βέλη σου ἠκονημένα δυνατέ, id eſt, ſagittæ tuæ acu-
B tæ potentiſſime, ſed hoc male, & de ſuperiori tertio uerſiculo additum eſt, in quo legitur:
Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuum potentiſſime, id eſt, ἐπὶ τὸν μηρόν σου δυνατέ. Qua-
drageſimoſeptimo. Quoniam ecce reges congregati ſunt. Pro quo in Græco legiſſe uos dici-
tis, ὅτι ἰδοὺ ὁ βασιλεῖς αὐτῆς συνήχθησαν: id eſt, quoniam ecce reges eius congregati ſunt, quod ſu-
perfluum eſſe, ipſe lectionis textus oſtendit, & in ueteribus Latinorum codicibus ſcriptū erat,
reges terræ: quod nos ſuſtulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur. In ipſo.
Sicut audiuimus, ſic uidimus: pro quo in Græco reperiſſe uos dicitis, καθάπερ ἠκούσαμεν οὕτως καὶ
εἴδομεν, id eſt, ſicut audiuimus, ita & uidimus: quod ſuperfluum eſt. Legitur enim in Hebræo,
chen rainu כֵּן רָאִינוּ, quod interpretatur οὕτως εἴδομεν, hoc eſt, ſic uidimus. In eodem. Suſce-
pimus deus miſericordiam tuā, in medio tēpli tui: pro quo quod nos de Hebraico & Septua-
ginta interpretibus uertimus, templi tui, id eſt ναοῦ σου, in Græco legiſſe uos dicitis λαοῦ σου, id eſt,
populi tui, quod ſuperfluum eſt. In Hebraico enim ſcriptū eſt הֵיכָלֶךָ, hechalecho, id eſt ναοῦ σου,
hoc eſt templi tui, & non עַמֶּךָ amecha, quod populum tuum ſignificat. Quadrageſimo-
octauo. Homo cum in honore eſſet: pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, & homo cum in
honore eſſet, καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν. Sed ſciendum quod iſte uerſiculus bis in hoc pſalmo ſit:
& in priori additam habeat, & coniunctionem, in fine non habeat. In eodem. Et domina-
buntur eorum iuſti. Pro iuſtis, οἱ εὐθεῖς, id eſt rectos, in Græco uos legiſſe dicitis, ſed hoc pro-
pter euphoniam ita in Latinum uerſum eſt. Alioquin & in eo loco, ubi ſcriptum legimus, ecce
ſcriptum eſt in libro, εὐθέων, iuſtorum intelligimus librum, & non debemus ſic uerbum de uer-
bo exprimere, ut dum ſyllabas ſequimur, perdamus intelligētiam. In eodem. De manu in-
feri cum liberauerit me. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, ἐκ χειρὸς ᾅδου ὅταν λαμβάνῃ με, id eſt,
de manu inferi cum aceperit me. Quod quidem & nos de Septuaginta ita uertimus, & miror
quomodo in ueſtro codice deprauatum ſit. Quadrageſimonono. Sedens aduerſus fratrem
tuum loquebaris. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις:
& putatis non bene uerſum, quia diximus aduerſus fratrem tuum loquebaris, & debuiſſe nos

C dicere, aduerſus fratrem tuum detrahebas, quod uitioſum eſſe, & in lingua noſtra non ſtare, etiam ſtultis patet. Nec ignoramus, quod καταλαλιὰ dicatur detractio, quam ſi uoluerimus po= nere, non poſſumus dicere aduerſus fratrem tuum detrahebas, ſed de fratre tuo detrahebas. Quod ſi fecerimus: rurſum contentioſus calumniator uerborum inquiret: quare non dixeri= mus, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, hoc eſt, aduerſus fratrem tuum. Hæc ſuperflua ſunt, & non debe= mus putida nos uerborum interpretatione torquere, cum damnum non ſit in ſenſibus: quia unaquæque lingua (ut ante diximus) ſuis proprietatibus loquitur. In ipſo. Ne quando ra= piat, & ſit qui eripiat, & in Græco uos reperiſſe dicitis, καὶ οὐ μὴ ᾖ, id eſt, nec ſit qui eripiat, quod & à nobis uerſum eſt, & in noſtris codicibus ſic habetur: & miror quomodo uitium li= brarij dormitantis, ad culpam referatis interpretis: niſi forte fuerit, ne quando rapiat, nec ſit qui eripiat: & ille pro nec, & ſcripſerit. In eodem. Sacrificium laudis honorificabit me: pro quo in Græco ſcribitur, θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, id eſt, glorificabit me: de quo & ſupra diximus. Et in euangelio in eo loco, ubi in Græco legimus, καὶ νῦν δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι: in Latino ſcribitur, Et nunc clarifica me tu pater apud temet= ipſum claritate, quam habui priuſquam mundus eſſet apud te. Noluimus igitur immutare, quod ab antiquis legebatur, quia idem ſenſus erat. In quinquageſimoquarto. Expectabam eum, qui ſaluum me fecit, & dicitis uos inueniſſe in Græco, προσεδεχόμην τὸν θεὸν τὸν σώζοντά με, id eſt, expectabam deum ſaluantem me, quod additum eſt. In eodem. A puſillanimitate ſpiritus, & in Græco inueniſſe uos dicitis, ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, quod proprie puſillanimitas dicitur. Sed ſciendum quod pro ὀλιγοψυχία Aquila & Symmachus & Theodotion, & Quinta ædi= tio interpretati ſunt ἀπὸ πνεύματος, id eſt, à ſpiritu, & in Hebræo ſcriptum eſt מרוח, meruah. Omniſque ſenſus ita apud eos legitur, feſtinabo, ut ſaluer à ſpiritu tempeſtatis, & turbinis.

In eodem. Quoniam ſi inimicus maledixiſſet mihi, in Græco ὠνείδισέ με, hoc eſt opprobraſ= ſet me, poſitum eſt. Sed inter maledicta & opprobria ſenſum non diſcrepare, perſpicuum eſt.

D De quinquageſimoquinto. Quoniam multi bellantes aduerſum me, ab altitudine diei ti= mebo. Et dicitis in Græco uos inueniſſe, ὅτι πολλοὶ πολεμοῦντες με, ἀπὸ ὕψους ἡμέρας οὐ φοβηθήσομαι, id eſt non timebo, quod additum eſt. Et eſt ordo, quoniam multi dimicant aduerſum me: idcir= co ego ab altitudine diei timebo: hoc eſt non bellantes aduerſum me, ſed tuum excelſum ti= mebo lumen. In ipſo. In ira populos confringes, pro quo in Græco legitur, ἐν ὀργῇ λαοὺς κατάξεις, id eſt confringes: & apud Latinos pro eo quod eſt, deijcies, id eſt, καταβαλεῖς: male error obtinuit κατάξεις, id eſt in ira populos confringes. Nam & in Hebraico הורד, hored habe= tur, id eſt καταβίβασον, quod nos poſſumus dicere depone, & Symmachus interpretatus eſt κατασπάσαι. Quinquageſimooctauo. Quia dominus ſuſceptor meus. Pro quo in Græco poſi= tũ eſt, ὅτι σὺ θεὸς ἀντιλήπτωρ μου εἶ, id eſt, quia tu deus ſuſceptor meus es. Sed ſciendum quod in He= bræo nec es, eſt ſcriptum, nec tu, & apud Septuaginta ſolos inueniri. In ipſo. Deus meus uoluntas eius præueniet me. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, ὁ θεός μου τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφθάσει με, id eſt deus meus miſericordia eius præueniet me: quod & uerius eſt. Sed in Hebræo ſcriptum eſt: Dei mei miſericordia præueniet me. In eodem. Deus oſtendet mihi inter inimicos me= os. Pro quo in Græco poſitum eſt, ὁ θεός μου δείξει μοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου, id eſt, deus meus oſtendet mihi in inimicis meis, ſed meus, additum eſt. In eodem. Ne occidas eos, nequando obli= uiſcantur populum tuum. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, μήποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σου, id eſt ne quando obliuiſcantur legis tuæ. Sed in Septuaginta & in Hebræo non habetur populi tui, ſed populi mei: & à nobis ita uerſum eſt. In eodem: Et ſcient quia dominus dominabi= tur Iacob finium terræ. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, καὶ γνώσονται ὅτι ὁ θεὸς δεσπόζει τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς, id eſt, & noſcent quoniam dominus dominabitur Iacob & finium ter= ræ. Sed, & coniunctio addita eſt: & ordo eſt: Scient quia deus Iacob dominabitur finium ter= ræ. In quinquageſimonono: Quis deducet me in ciuitatem munitam: quis deducet me uſque in Idumæam? Pro quo habetur in Græco, ἢ τίς ὁδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας, id eſt, aut quis dedu=

cet me:

A cet me,ſed ſuperfluum eſt, aut. In ſexageſimo: Quoniam tu deus meus exaudiſti orationem meam.Pro quo in Græco legitur, ὅτι σὺ ὁ θεὸς εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου,id eſt, quia tu deus exaudiſti orationem meam: quod non habetur in Hebræo, nec in Septuaginta interpretibus: & in Latino additum eſt. In eodem: Sic pſalmum dicam nomini tuo in ſeculum ſeculi.Pro quo in Græco ſcriptum ſit, in ſecula, ὅπως ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου εἰς τοὺς αἰῶνας,id eſt,ſic pſallam nomini tuo in ſecula:& in Hebræo ſemel habet לָעַד,laad,id eſt,in æternum:& nō לְעֹלָם leolam, id eſt,in ſeculum. In ſexageſimoprimo:Quia deus adiutor noſter in æternum.Pro quo in Græco ſit, ὁ θεὸς βοηθὸς ἡμῶν, id eſt, quia deus adiutor noſter:ergo in æternum, obelus eſt. In ſexageſimoſecundo: Sitiuit tibi anima mea: pro quo in Hræco ſit, ἐδίψησέ σοι ἡ ψυχή μου, id eſt: Sitiuit te anima mea.Sed in Hebræo non habetur אֹתָה ato, quod ſignificat, te: ſed לְךָ lecho, quod ſignificat tibi, quod & omnes interpretes tranſtulerunt. Ergo ſecundum linguæ proprietatem,uerſum eſt in Latinum. In ſexageſimotertio: Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum.Pro quo in Græco, βέλος νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, id eſt, ſagitta paruulorum factæ ſunt plagæ eorum.Sed ſi ſic dicamus, non reſonat in Latino: Sagitta paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. In ſexageſimoquarto: Qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius. In Græco: ὁ συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ἤχους κυμάτων αὐτῆς, τίς ὑποστήσεται,id eſt, qui conturbas profundum maris,ſonum fluctuum eius:& eſt additum,quis ſuſtinebit: quod ſuperfluum eſt:ſubauditur enim,qui conturbas profundum maris: & conturbas ſonum fluctuum eius. In eodem: Paraſti cibum illorum quoniam ita eſt præparatio eius: Et dicitis quod in Græco non ſit, eius: ὅτι οὕτως ἡ ἑτοιμασία, id eſt,quoniam ita eſt præparatio:cum in Hebræo תְּכִינֶהָ techineoh, manifeſte præparationem eius ſignificet.Eius autem, id eſt terræ: de qua ſupra dixerat: Viſitaſti terram & inebriaſti eam. In ſexageſimoquinto: Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum.Pro quo dicitis inueniſſe uos, μετὰ θυμιάματος καὶ κριῶν,id eſt,cum incenſo & arietibus: ſed male.In Hebræo autem ſcriptum eſt: עִם קְטֹרֶת אֵלִים

B im Ketoreth elim: quod interpretatur μετὰ θυμιάματος, τῶν κριῶν, id eſt, cum incenſo arietum.

In eodem:Propterea exaudiuit deus.Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, διὰ τοῦτο εἰσήκουσέ μου ὁ θεὸς,πρόσεσχε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου, id eſt, propterea exaudiuit me deus: intendit uoci deprecationis meæ:ubi, me, ſuperfluum eſt. In ſexageſimoſeptimo:Exultare in conſpectu eius.Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, καὶ ἀγαλλιᾶσθε ἐνώπιον αὐτοῦ, id eſt,& exultate in conſpectu eius: quod ita uerſum eſt à nobis: ſed à quo in ueſtro codice corruptum ſit, ſcire non poſſumus. In eodem: Etenim non credunt inhabitare dominum.Pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι, id eſt, etenim non credentes inhabiiare, quod utrunq; falſum eſt.Nos enim tranſtulimus: Etenim non credentes inhabitare dominum: ut hic ſenſus, & pendeat ex ſuperioribus:Aſcendiſti in altum,cœpiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus,& eos qui non credebant deum inhabitare poſſe mortalibus. In eodem: Benedictus dominus die quotidie,pro quo dicitis in Græco legi, κύριος ὁ θεὸς εὐλογητός, εὐλογητὸς κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν, id eſt, dominus deus benedictus, benedictus dominus die quouidie. Sed melius & uerius eſt quod ſupra. In eodem: Viderunt ingreſſus tui deus: pro quo in Græco ſcriptum ſit: ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου ὁ θεός, id eſt, uiſi ſunt ingreſſus tui deus, quod in Hebræo ita habet: רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים,rau helicotheco elohim, quod Aquila & Symmachus & Theodotio, & Quinta ſextaq; æditio interpretati ſunt: Viderunt itinera tua deus: & quod ſequitur. Itinera dei mei regis qui eſt in ſancto. Ergo à nobis ita legendum eſt: Viderunt ingreſſus tuos deus: & ſcriptoris uitium relinquendum eſt, qui nominatiuum poſuit pro accuſatiuo:licet in Septuaginta & in ἐξαπλοῖς ita repererim, ἐθεώρησαν τὰς πορείας σου: & pro eo quod eſt, ἐθεώρησαν, hoc eſt uiderunt, in multis codicibus habetur ἐθεωρήθησαν, quod & obtinuit conſuetudo. In eodem: Ingreſſus dei mei, regis mei,qui eſt in ſancto: ſubauditur, uiderunt ingreſſus dei mei & regis mei.Quod autem dicitis,mei,in rege non appoſitum, apertiſſimi mendacij eſt.Secundo enim ponitur;& dei mei & regis mei,blandientis affectu;ut qui omnium deus

C & rex eſt, ſuus ſpecialiter deus fias, & rex merito ſeruitutis. Denique in Hebræo ſcriptum habes אֵלִי מַלְכִּי eli malki, quod deum meum, & regem meum ſignificat. In eodem: Regna terræ cantate deo, pſallite domino. Et dicitis hoc in iſto uerſiculo non eſſe ſcriptum, pſallite domino: quoniam ſtatim ſequitur poſt diapſalma, pſallite deo, qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad Orientem: cum iſte uerſiculus magis habere debeat iuxta Hebraicam ueritatem: Cantate deo, pſallite domino: & illud quod ſequitur in principio uerſus alterius: pſallite deo: non ſit in libris authenticis, ſed obelo prænotatum. Ergo & uos legite magis ea quæ uera ſunt: ne dū additum ſuſcipitis, quod à propheta ſcriptum eſt, relinquatis. In ſexageſimooctauo: Laudabo nomen dei cum cantico. Pro quo dicitis uos reperiſſe in Græco, αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου μετ᾽ ᾠδῆς, id eſt, laudabo nomen dei mei cum cantico: ſed, mei, ſuperfluum eſt. In ſeptuageſimo: Deus ne elongeris à me, quod dicitis in Græco poſitum eſſe, ὁ θεός μου μὴ μακρύνῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ, id eſt, deus meus ne elongeris à me: meus, ſuperfluum eſt. In eodem: Deus docuiſti me ex iuuentute mea, & in hoc quod apud Græcos uos inueniſſe dicitis: ὁ θεός μου ἃ ἐδίδαξάς με ἐκ νεότητός μου, id eſt, deus meus quæ docuiſti me ex iuuentute mea: ſuperfluum eſt, meus. In eodem: Donec annunciem brachium tuum: & dicitis in Græco uos reperiſſe, mirabilia tua, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀπαγγελῶ τὰ θαυμάσιά σου, id eſt, uſque nunc annunciabo mirabilia tua, quod de ſuperiori uerſiculo eſt, & uſque nunc pronunciabo mirabilia tua. Bene ergo hic habet, brachiū. In ſeptuageſimoprimo pſalmo: Et adorabunt eum omnes reges. Illud quod in Græco uos inueniſſe dicitis, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, id eſt, & adorabunt eum omnes reges terræ: hoc quidem ſuperfluum eſt. In eodem pſalmo: Benedictus dominus deus deus Iſraël: dicitis in Græco bis, deus non haberi, εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς ἰσραήλ, id eſt, benedictus dominus deus Iſraël, cum & in Hebraico ſit, & apud Septuaginta, & manifeſtiſſime triplex domini dei, deique nuncupatio, myſterium ſit trinitatis. In eodem: Et benedictum nomen maieſtatis in
D æternum. Hoc ergo quod in Græco uos inueniſſe dicitis, καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, id eſt, & benedictum nomen gloriæ eius in æternum, & in ſeculū ſeculi: ſuperflue ſciatis à Græcis eſſe appoſitum, quod nec Hebræus habet, nec Septuaginta interpretes. De ſeptuageſimoſecundo: Prodijt quaſi ex adipe, & uos dicitis in Græco reperiſſe ἐξελεύσεται, id eſt, prodiet, quod falſum eſt. Nam & apud Septuaginta interpretes ita ſcriptum eſt, ἐξελεύσατο ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν. In eodem: Quomodo ſcit deus: in Græco dicitis non eſſe deum, cum & apud Septuaginta ſcriptum ſit, πῶς ἔγνω ὁ θεός, & omnes interpretes ſimiliter de Hebræo tranſtulerint. In eodem: Intelligam in nouiſſimis eorum, pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, καὶ συνῶ, id eſt, & intelligam: ſed hic, & coniunctio ſuperflua eſt. In eodem: Defecit caro mea & cor meum, pro quo dicitis in Græco haberi, ἐξέλιπεν ἡ καρδία μου, καὶ ἡ σάρξ μου, id eſt, defecit cor meum & caro mea, ſed hic peruerſus ordo eſt. In eodem: Vt annunciem omnes prædicationes tuas. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, τοῦ ἐξαγγεῖλαί με πάσας τὰς αἰνέσεις σου, id eſt, ut annunciem omnes laudes tuas. Et ſciendum quod ſcriptum in Hebræo habet, מַלְאֲכוֹתֶיךָ malachothecho, quod Aquila ἀγγέλους σου, id eſt, nuncios tuos, Septuaginta, τὰ ἀπαγγέλματά σου, id eſt, prædicationes tuas, uel promiſſa interpretati ſunt: licet & laus & prædicatio unum utrūque ſignificet. De ſeptuageſimotertio: Vt quid deus repuliſti in finē. Pro quo apud Græcos male legitur ordine commutato, ut quid repuliſti deus. In eodem: Quanta malignatus eſt inimicus in ſancto. Miror quis in codice ueſtro emendando peruerterit, ut pro ſancto, ſanctis poſuerit, cum & in noſtro codice, in ſancto inueniatur: licet Græci legant, ἐν τῷ ἁγίῳ σου, id eſt, in ſancto tuo. In eodem: Incendamus omnes dies feſtos dei à terra, pro quo in Græco ſcriptum eſt, νῦν καὶ καταπαύσωμεν πάσας τὰς ἑορτὰς τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, & nos tranſtulimus, heus & quieſcere faciamus omnes dies feſtos dei à terra. Et miror quomodo è latere annotationem noſtram, neſcio quis temerarius ſcribendam in corpore putauerit, quam nos pro eruditione legentis ſcripſimus, hoc modo: textus non habet καταπαύσωμεν, ut quidam putant, ſed κατακαύσωμεν, id eſt, incendamus. Et quia retulit mihi ſanctus presbyter Fir-

A ter Firmus,qui huius operis exactor fuit inter plurimos hinc habitam quæſtionem, plenius de hoc diſputandum uidetur. In Hebræo ſcriptum eſt, שָׂרְפוּ כָל מוֹעֲדֵי אֵל בָּאָרֶץ ſarphu chol moade el baarez, quod Aquila & Symmachus uerterunt, ἐνέπρησαν πάσας τὰς ἑορτὰς θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, id eſt, incenderunt omnes ſolennitates dei in terra. Quinta, κατέκαυσαν, id eſt, combuſſerunt. Sexta, κατακαύσωμεν, id eſt, comburamus. Quod & Septuaginta iuxta hexaplorum ueritatem tranſtuliſſe perſpicuum eſt. Theodotio quoque ἐμπυρίσωμεν uertit, id eſt, ſuccendamus. Ex quo perſpicuum eſt, ſic pſallendum, ut nos interpretati ſumus. Et tamen ſciendum quid Hebraica ueritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta interpretes tranſtulerunt, propter uetuſtatem in eccleſia decantandum eſt: & illud ab eruditis ſciendum propter notitiam ſcripturarum. Vnde ſi quid pro ſtudio ex latere additum eſt, non debet poni in corpore: ne priorem translationem, pro ſcribentium uoluntate conturbet. In eodem: Contribulaſti capita draconum in aquis, tu confregiſti capita draconis: ſic lectionis ordo ſequitur, ut in priori uerſu, tu, non habeat, ſed in ſecundo: & aquæ plurali numero ſcribantur, non ſingulari. Sed & Aquila uerbum Hebraicum הַמָּיִם hamaim, ὑδάτων, id eſt, aquarum interpretatus eſt. Græcus uero textus habet, σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος. In eodem: Ne obliuiſcaris uocis inimicorum tuorum: pro quo in Græco, μὴ ἐπιλάθῃ τῆς φωνῆς τῶν ἱκετῶν σου, id eſt, ne obliuiſcaris uoces deprecantium te, ſcriptum dicitis. In Hebræo autem צוֹרְרֶיךָ zorerecho legitur: quod Aquila, hoſtium tuorum: Symmachus, bellantium contra te: Septuaginta & Sexta æditio, inimicorum tuorum, interpretati ſunt: & eſt ſenſus pendens ex ſuperioribus: Memor eſto improperiorum tuorum, eorum quæ ab inſipiente ſunt quotidie: Ne obliuiſcaris uoces inimicorum tuorum, id eſt, uoces quibus te blaſphemant, tibiq; in populo tuo detrahunt. Vnde ſequitur: Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper. Pro quo in Græco eſt διαπαντός, id eſt, per omnia ſiue omnino, id
B eſt, dum tu differs pœnas, illi proficiunt in blaſphemias. In Septuageſimoquarto: Narrabimus mirabilia tua. Pro quo male apud Græcos legitur, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου, id eſt, narrabo omnia mirabilia tua. In ſeptuageſimoquinto: Omnes uiri diuitiarum manibus ſuis: & non ut uos, neſcio à quo deprauatum legitis, in manibus ſuis: cum in Græco ſit, πάντες οἱ ἄνδρες τοῦ πλούτου ταῖς χερσὶν αὐτῶν, id eſt, omnes uiri opulentiæ manibus ſuis. In eodem: Terribili & ei qui aufert ſpiritum principum: dicitis quod ei, non ſit ſcriptum in Gręco, τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρουμένῳ πνεύματα ἀρχόντων, id eſt, terribili & auferenti ſpiritus principum. Verum eſt: ſed niſi appoſuerimus ei, Latinus ſermo non reſonat. Neque enim poſſumus dicere: terribili & qui aufert ſpiritum principum. In ſeptuageſimoſexto: Et meditatus ſum nocte cum corde meo: & exercitabar & ſcopebam ſpiritum meum. Pro quo in Hebræo legimus: Recordabar pſalmorum tuorum in nocte cum corde meo: loquebar & ſcopebam ſpiritum meum. Pro exercitatione ἀδολεσχίαν, id eſt, decantationem quandam & meditationem, Septuaginta tranſtulerunt: & pro eo quod nos diximus ſcopebam, illi poſuerunt ἔσκαλλον, quod Symmachus tranſtulit, ἀνηρεύνων, id eſt, perſcrutabar ſiue quærebam: Et quinta ſimiliter. In Græco habetur, καὶ ἔτι αἰώνια ἐμνήσθην καὶ ἐμελέτησα, νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν, καὶ ἔσκαλλε τὸ πνεῦμά μου, id eſt, & annos æternos memineram & meditatus ſum, nocte cum corde meo argutabar, & rimabatur ſpiritus meus. Proprie autem σκαλισμός in agricultura dicitur, in ſariendo, id eſt, ſarculando: & quomodo ibi quæruntur herbæ ſarculo quæ ſecentur: ſic & iſte retractatum cogitationum ſuarum metaphoricos à ſarculo demonſtrauit. Et ſciendum quod ἔσκαλλον non ſemel, ſed frequenter ſignificet. In eodem: A generatione in generationem: hoc quod Græcum ſequentes inueniſſe uos dicitis, συνετέλεσε ῥῆμα, id eſt, conſummauit uerbum, recte non habetur in Latino: quia & in nullo habetur interpretum. In ſeptuageſimoſeptimo: Et narrabunt filijs ſuis. Pro quo habetur in Græco, καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτά, id eſt, & annunciabunt ea. Sed ſciendum quod in Hebræo וִיסַפְּרוּ uiſapheru ſcriptum eſt: quod

C Aquila & Symmachus,narrabunt,tranſtulerunt. In eodem:Et occidit pingues eorum.Pro quo in Græco eſſe dicitis, καὶ ἀπέκτεινεν ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν, id eſt,& occidit in pluribus eorum: ſic habetur in Hebræo, בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם bemiſmanehem,quod Aquila interpretatus eſt ἐν εὐπόροις αὐτῶν, Symmachus, τοῖς εὐπορωτέροις. Septuaginta & Theodotio, & Quinta æditio, ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν:quod quidam non intelligentes,putauerunt ſcriptum,ἐν τοῖς πλήσιν. In eodem: Dilexerunt eum in ore ſuo, & lingua ſua mentiti ſunt ei:in Græco haberi dicitis,καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψεύσαντο αὐτόν,id eſt,& dilexerunt eum in ore ipſorum: & lingua ſua mentiti ſunt eum.Et in Hebræo ſcriptum eſt, יְכַזְּבוּ לוֹ iechazbu lo,& omnes uoce ſimili tranſtulerunt ἐψεύσαντο αὐτῷ, id eſt,mentiti ſunt ei.Quis autem uoluerit pro ei ponere,eum, & uitiare exemplaria,non eſt mei iudicij. In eodem:Et propicius fiet peccatis eorum, & non diſperdet eos:dicitis quod in Græco, eos, non habeatur: quod & uerum eſt, καὶ οὐ διαφθερεῖ, id eſt,& non diſperdet.Sed nos ne ſententia pendeat, Latinum ſermonem ſua proprietate compleuimus.Si quis autem putat διαφθερεῖ non perditionem, ſed corruptionem ſonare, recordetur illius tituli in quo ſcribitur Græce, εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς, hoc eſt, in finem ne perdas: & non ut plerique κατολέσῃς interpretantur, ne corrumpas. In eodem: Et induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ: montem quem acquiſiuit dextera eius.Pro quo apud Septuaginta legitur, ὄρος τοῦτο ὃ ἐκτήσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ. id eſt, montem hunc quem poſſedit: & non ut uos ponitis, ὃ ἔκτισε, id eſt, quæ acquiſiuit. Melius ergo ſecundum Hebraicam proprietatem interpretatus eſt Symmachus, montem quem acquiſiuit dextera eius. In eodem: Et auerterunt ſe,& non ſeruauerunt pactum:quemadmodum patres eorum.Scio quod pactum non habeatur in Hebræo:ſed quoniam omnes uoce ſimili tranſtulerunt,ἠσυνθέτησαν,& apud Græcos pactum dicitur,συνθήκη,ex uno uerbo ſignificatur,nõ ſeruauerũt pactum:licet Septuaginta ἠθέτησαν poſuerunt. In eodem:In terra quam fundauit in ſecula.Pro quo ſcriptum inueniſſe uos dici-
D tis,ἐν τῇ γῇ ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα,id eſt,in terra ſundauit eam in ſecula.In Hebræo ita ſcriptum eſt,ut uertit Symmachus,εἰς τὴν γῆν ἣν ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα,id eſt,& ædificauit ſicut unicornium ſanctificium ſuũ in terra quam fundauit in ſecula. Si autem nõ de terra dicitur quod fundata ſit, ſed de alia re quæ ſundata uideatur in terra: probent ex prioribus & ſequentibus, quis ſenſus ſit:ut neſcio quid,quod dicitur fundatum,uideatur in terra. Si autem ſanctificium in terra ſundatum putant,debuit ſcribi,in terra fundauit illud in ſecula. In eodem:Et in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos:non habet textus,ἐν τῇ συνέσει,ut ſcribitis numero ſingulari:quod intelligentiam ſonat:ſed ἐν ταῖς συνέσεσι,quod intelligentias ſonat:ſicut & in Hebræo habetur בִּתְבוּנוֹת bithbunoth,quod eſt in intellectibus. De ſeptuageſimooctauo:Poſuerũt Hieruſalem in pomorum cuſtodiam: quod in Græco ὀπωροφυλάκιον dicitur: nec poteſt aliter uerti quàm à nobis translatum eſt. Significat autem ὀπωροφυλάκιον ſpeculam quam cuſtodes ſatorum & pomorum habere conſueuerunt: ut de ampliſſima urbe paruum tuguriolum uix remanſerit.Hoc ſecundum Græcos.Cæterum in Hebræo לְעִיִּים laijm ſcriptũ habetur: quod Aquila uertit λιθολόγιον, id eſt,aceruum & cumulum lapidum, quibus uineæ & agri purgari ſolent. In ſeptuageſimonono: Et plantaſti radices eius hinc: & dicitis quod in Græco, hinc, non habeatur,καὶ κατεφύτευσας τὰς ῥίζας αὐτῆς, & bene.Nam & in noſtris codicibus non habetur: & miror quis imperitorum ueſtros libros falſauerit. De octogeſimoſecundo: Hæreditate poſſideamus ſanctuarium dei.Et dicitis quod in Græco ſit ſcriptum,κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς,id eſt, poſſideamus nobiſipſis,quæ ſuperflua quæſtio eſt.Quando enim dicitur poſſideamus, intelligitur & nobis. De octogeſimotertio:Cor meum & caro mea exultauit in deũ uiuum.Pro quo in Græco ſcriptum dicitis, καρδία μου καὶ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο,id eſt,cor meum & caro mea exultauerunt: & in hoc nulla contentio eſt.Si enim legimus, exultauit, intelligitur cor meum exultauit:& caro mea exultauit.Si autem exultauerunt,duo pariter exultauerunt, id eſt,cor & caro.Et quæſo uos ut huiuſmodi ineptias & ſuperfluas contentiones,ubi nulla eſt ſenſus mutatio,

A tatio,declinetis. In eodem:Beatus uir cui eſt auxilium abs te.In Græco uos inueniſſe dicitis,
μακάριος ἀνὴρ οὗ ἐστιν ἀντίληψις αὐτοῦ παρά σου.id eſt,cuius eſt auxilium eius abs te:quod quia nos in
Latina interpretatione mutauimus:ut dicitis,reprehēdimur.Cui eñ nõ pateat: quod ſi dice-
re uoluerimus,cui eſt auxiliũ eius abs te,apertiſſimũ uitiũ ſit:& quando præceſſerit,cui,ſequi
nõ debeat,eius:niſi forte uitij arguimur,quod uitauimus uitiũ. In eodẽ:In ualle lachryma-
rũ.Pro quo dicitis in Græco ſcriptum eſſe,εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος.id eſt,in ualle ploratio-
nis.Sed ſiue ploratũ,ſiue fletũ,ſiue lachrymas,ſiue planctũ dixerimus,unus eſt ſenſus:& nos
hoc ſequimur : ut ubi nulla eſt de ſenſu mutatio , Latini ſermonis elegantiam conſeruemus.
De octogeſimoquarto:Benedixiſti domine terrã tuã:pro eo quod eſt,benedixiſti, in Græ
co ſcriptũ dicitis εὐδόκησας,& quæritis quomodo hoc uerbũ exprimi debeat in Latino.Si con-
tentioſe uerba ſcrutamur & ſyllabas,poſſumus dicere:beneplacuit dñe terra tua. Et dũ uerba
ſequimur,ſenſus ordinẽ perdimus.Aut certe addendũ eſt aliquid,ut eloquij ordo ſeruetur,&
dicẽdũ:Cõplacuit tibi dñe terra tua.Quod ſi fecerimus,rurſum à nobis quæretur , quare ad-
diderimus tibi:cũ nec in Græco ſit,nec in Hebræo.Eadẽ igitur interpretandi ſequẽda eſt regu
la,quam ſæpe diximus:ut ubi nõ ſit damnũ in ſenſu,linguæ in quam transferimus,εὐφωνία,&
proprietas & elegantia cõſeruetur. In eodẽ:Miſericordia & ueritas obuiauerũt ſibi: & dici-
tis quod in Græco,ſibi,non habeatur,ἔλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν,id eſt,miſericordia & ueritas con
currerũt:nec in Hebræo habetur:& apud Septuaginta obelo prænotatũ eſt: quæ ſigna dum
per ſcriptorũ negligentiã à pleriſq; quaſi ſuperflua relinquũtur,magnus in legendo error ob
oritur.Si aũt nõ fuerit additũ ſibi:miſericordia & ueritas nõ ſibi,ſed alij occurriſſe credentur:
nec iuſticia & pax ſibi dediſſe oſculum:ſed alteri. De octogeſimoquinto:Et non propoſue
runt te in conſpectu ſuo:dicitis quod in ueſtro codice,te,nõ habeatur:addite,te, & emendato
errore librarij,ueſtrũ quoq; errorẽ emendabitis. In eodẽ:Et tu dñe deus miſerator & miſe-
B ricors.In Græco inueniſſe uos dicitis,καὶ σὺ κύριε ὁ θεός μου,id eſt,& tu dñe deus meus, quod ſu
perfluum eſt.Meus eñ nec in Hebræo habetur,nec in Septuaginta, De octogeſimoocta-
uo:Magnus & horrendus.Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis,μέγας καὶ φοβερός. quod ſi-
gnificat terribilis,timendus,& formidandus.Ego puto idipſum ſignificare horrendũ,non uti
uulgus exiſtimat,deſpiciendum & ſqualidũ:ſecundum illud Vergilij : Mihi frigidus horror
membra quatit:Et,horror ubiq; animo,ſimul ipſa ſilentia terrent : Et,mõſtrum horrendum
ingens:& multa his ſimilia. In eodẽ: Tũc locutus es in uiſione ſanctis tuis.Pro quo in Græ
co uos inueniſſe dicitis,τότε ἐλάλησας ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς σου, id eſt,tũc locutus es in uiſione filijs tuis.
Sed ſciendum eſt quod in Hebræo לַחֲסִידֶיךָ lahaſidecho habetur,quod omnes,τοῖς ἁγίοις σου,
id eſt,ſanctis tuis,trãſtulerũt.Et ſola Sexta æditio,prophetis tuis,interpretata eſt, ſenſum ma-
gis q̃ uerba exprimens.Et in κοινῇ tantũ pro ſanctis,filios reperi. In eodem: Tu uero repu-
liſti & deſpexiſti.Pro quo in Græco σὺ δὲ ἀπώσω καὶ ἐξουδένωσας, inueniſſe uos dicitis. Vnius lite-
ræ mutatio,quantũ uobis fecit errorẽ.Nõ eñ reſpexiſti,ſed deſpexiſti, & pro nihilo duxiſti,
interpretati ſumus:niſi forte ἐξουδένωσας, nõ putatis transferendũ deſpexiſti: ſed ſecundũ diſer-
tiſſimũ iſtius temporis interpretẽ,nullificaſti,ſeu annihilaſti,uel annullaſti, uel uilificaſti : & ſi
qua alia poſſunt inueniri apud imperitos portenta uerborũ. De octogeſimonono: A ſecu
lo uſq; in ſeculũ tu es deus:& dicitis quod in Græco nõ ſit,deus,ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος
σὺ εἶ,id eſt,à ſeculo & uſq; in ſeculum tu es:quod apud eos deeſſe,manifeſtum eſt.Nam & He-
braica ueritas habet:& omnes alij interp̃tes,& Septuaginta ſimiliter trãſtulerunt,ἀπὸ τοῦ αἰῶνος,
καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ ὁ θεός,quod Hebraice dicitur, מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל meolam uead
olã atha el. In eodẽ:Qm̃ ſuperuenit mãſuetudo,& corripiemur.In Græco uos dicitis inue-
niſſe,ὅτι ἐπῆλθε πραότης ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ παιδευθησόμεθα, id eſt,quoniã ſuperuenit ſuper nos mãſuetudo,&
inſtruemur.Sed hoc ſuperfluũ eſt. De nonageſimo:Dicet dño ſuſceptor meus es tu.Et di-
citis qđ in Gręco,es,nõ habeat.Ego uobis amplius dicã,quod apud Hebręos nec,es,habeat,
nec,tu.Sed apud Septuaginta,& apud Latinos pro εὐφωνίας,& uerborũ cõſequẽtia poſitũ ſit.

C De nonageſimotertio:Beatus homo,quem tu erudieris domine:dicitis in Græco non eſſe,
tu,μακάριος ἄνθρωπος ὃν ἂν παιδεύσῃς κύριε. id eſt, beatus homo quem quidem erudieris domine:
& uerum eſt:ſed apud Latinos propter εὐφωνίαν, id eſt, conſonantiam poſitum eſt. Si enim di-
camus, beatus homo quem erudieris domine, compoſitionis elegantiam non habebit. Sed
quando dicitur,domine,& apoſtropha fit ad dominũ:nihil nocet ſenſui ſi ponitur &,tu. In
eodem:Et in malicia eorũ diſperdet eos.In Græco dicitis non eſſe præpoſitionē, in, ſed legi:
malicia eorum diſperdet. Sciendum autem quod & in Hebræo & in cũctis interpretibus po-
ſitum ſit,κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀφανιεῖ αὐτοὺς κύριος ὁ θεός. id eſt,in malicia eorũ diſperdet eos do
minus deus.Si autē uoluerimus legere,malicia eorum diſperdet: id quod in Septuaginta ſe-
quitur in fine uerſiculi,eos,& ſuperfluũ erit & uitioſum. De nonageſimoſeptimo: Recorda
tus eſt miſericordiæ ſuæ: pro quo in Grę̨co inueniſſe uos dicitis, ἐμνήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ Ἰακώβ,
id eſt,recordatus eſt miſericordiæ ſuæ Iacob:ſed hic,Iacob,nomen ſuperfluum eſt. De cente
ſimo:Oculi mei ad fideles terræ ut ſedeant mecum. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis,
οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, τοῦ συγκαθῆσθαι αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ, id eſt:oculi mei in fideles terræ
conſidere ipſos mecum.Quis non talem fugiat interpretationem:ut uerbum ad uerbum ex-
primens,dicat:conſidere ipſos cum me? De centeſimoprimo: Vigilaui & factus ſum ſicut
paſſer ſolitarius in tecto.Et dicitis inueniſſe uos in Græco, ἐπὶ δώματος, quod antiqui codices
Latinorum interpretati ſunt,in ædificio.Δῶμα,in orientalibus prouincijs ipſum dicitur, quod
apud Latinos tectum:in Palæſtina enim & Aegypto,uel ubi ſcripti ſunt diuini libri, uel in-
terpretati ſunt: non habent in tectis culmina,ſed domata,quæ Romæ uel ſolaria, uel menia-
na uocant,id eſt,plana tecta,quæ trāſuerſis trabibus ſuſtentātur.Deniq; & in Actis apoſtolo
rum,Petrus quando aſcendit in doma,in tectum ædificij aſcendiſſe credendus eſt. Et quādo
præcipitur nobis,ut faciamus domati noſtro coronam,hoc præcipitur, ut in tecto faciamus
D per circuitum quaſdam eminentias,ne facilis in præceps lapſus ſit.Et in euangelio: Quæ, in-
quit,auditis in aure,dicetis ſuper domata:id eſt ſuper tecta.Et in Eſaia. Quid uobis eſt quod
omnes aſcendiſtis ſuper tecta uana? Et multa iſtiuſmodi. In eodem.Factus ſum ſicut nycti-
corax in domicilio:quod ſimiliter in Græco habetur δῶμα,& quæritis quid ſignificet nyctico-
rax apud Latinos.In Hebræo pro nycticorace uerbum chos כוס ſcriptum eſt: quod Aquila
& Septuaginta & Theodotion & Quinta æditio nycticoracē interpretati ſunt: Symmachus
uero upupam:Sexta æditio noctuam,quod & nos magis ſequimur.Deniq; ubi apud nos &
Græcos legitur,factus ſum ſicut nycticorax in domicilio:apud Hebræos dicitur, factus ſum
ſicut noctua in ruinoſis.Pleriq; bubonem contentioſe ſignificare putant. In eodē: A facie
iræ indignationis tuæ.Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis,ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου καὶ τοῦ
θυμοῦ σου, id eſt,à facie iræ tuæ,& indignationis tuæ:cum manifeſtum ſit quod apud Hebræos
& apud Septuaginta interpretes ſic habeatur, ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ σου. In eodē:
Quoniam placuerunt ſeruis tuis lapides eius: & terræ eius miſerebuntur. Pro terra, aphar
עָפָר in Hebræo poſitum eſt,quod omnes τὸν χοῦν tranſtulerūt:& poteſt tam puluis quàm hu
mus,id eſt terra interpretari.In Græco ſic legitur, ὅτι εὐδόκησαν οἱ δοῦλοί σου τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ
τὸν χοῦν αὐτῆς οἰκτειρήσουσι, id eſt:quoniam probauerunt ſerui tui lapides eius:& pulueris eius mi
ſerebuntur. De centeſimoſecundo.Non in perpetuum iraſcetur. Pro quo in Græco inue-
niſſe uos dicitis, οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, id eſt non in finem iraſcetur: ſed uerbum Hebraicum
nezah נֵצַח, & perpetuum & finis & uictoria intelligitur,pro locorum qualitate. De centeſi
motertio.Qui facis angelos tuos ſpiritus.Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, ὁ ποιῶν ἀγγέ-
λους αὐτοῦ πνεύματα,id eſt,qui facit angelos ſuos ſpūs.A quibus breuiter quærite: quomodo cũ
ad deũ ſermo ſit,quaſi ad aliũ loquēs propheta repente mutetur:maxime cũ ſic incipiat:Dñe
deus meus,magnificatus es uehemēter:confeſſionē & decorē induiſti:Et qui tegis aquis ſupe-
riora eius:id eſt,coeli.Qui ponis nubes aſcēſum tuũ:qui ambulas ſuper pennas uentorum:&
ſtatim ſequat̄:Qui facis angelos tuos ſpūs:et miniſtros tuos ignē urentē.Qui fundaſti terram
ſuper

A ſuper ſtabilitatem ſuam. Et poſt paululum. Ab increpatione tua fugient:& à uoce tonitrui tui
formidabunt:& in loco quem fundaſti eis. Qui emittis fontes in conuallibus:& illud, Vt edu
cas panem de terra. Si ergo omnia hæc ad ſecundam perſonam ſunt, id eſt ad deum, quomo-
do in uno uerſiculo, tertia perſona ſubito & extra ordinem inducitur? In eodem. A uoce to-
nitrui tui formidabunt: dicitis, tui, non haberi in Latino, cum in Græco ſit, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου
δειλιάσουσιν. habetur & in Hebræo tonitrui tui, & miror quomodo apud Latinos errore ſcri-
ptorum ſubtractum ſit. In eodem. Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus, & dicitis in
Græco, manibus non haberi:& ego noui, αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, id eſt, hoc mare
magnum & ſpacioſum: ſed ex Hebraica & Theodotionis æditione in Septuaginta ſub aſte-
riſco additum eſt. Denique & in Hebræo ita ſcriptum eſt, zeh haiom godol urehab iadaim,
זה הים גדול ורחב ידים, quod Aquila ſic interpretatus eſt εὐρύχωρος χερσίν, & omnes interp̃tes,
& hoc ſecundum Hebraicam dicitur proprietatẽ μεταφορικῶς, quod quaſi expanſas manus ha-
beat, & in ſe cuncta ſuſcipiat. In eodem: Vt educas panem de terra. Pro quo inueniſſe uos
dicitis, ut educat, ſed non poteſt aliud ad ipſum: aliud ad alium de ſeipſo dici: aut omnia quaſi
ad deum loquebatur propheta: aut omnia ad alium de eo referebat. Cum autem pleraque ad
ipſum dirigantur, & ea quæ ambigua ſunt, ad ipſius perſonam redigenda ſunt. In Græco ſic
legitur, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς, id eſt, ad educendum panem è terra. In eodem: Herodij
domus dux eſt eorum. Pro Herodio quod in Hebraico dicitur haſida חסידה. Symmachus
ἰκτῖνος, id eſt, miluum interpretatus eſt. Denique & nos ita uertimus in Latinum. Ibi aues nidifi-
cabunt, milui abies domus eſt, quod ſcilicet ſemper in excelſis & arduis arboribus nidos face
re cõſueuerit. Vnde & Sexta ædirio manifeſtius interpretata eſt, miluo cupreſſus ad nidificã-
dum. Pro abietibus autem & cupreſſis in Hebræo ponitur beroſim ברושים, quod magis
abietes quam cupreſſos ſignificat. In eodẽ: Petra refugiũ herinatijs. Pro quo in Hebræo poſi-
tum eſt ſephannim שפנים: & omnes χοιρογρυλλίοις uoce ſimili tranſtulerunt. Soli ſeptuaginta
B lepores, interpretati ſunt, τοῖς λαγωοῖς, id eſt, petra refugium leporibus. Sciendum eſt autem
animal eſſe non maius heritio, habens ſimilitudinem muris & urſi. Vnde & in Palæſtina ἀρ-
κτομῦς dicitur: & magna eſt in iſtis regionibus huius generis abundantia, ſemperque in cauer-
nis petrarum & terræ foueis habitare conſueuerunt. In cẽteſimoquarto. Edidit terra eorũ
ranas. Pro quo in Græco, ἐξῆρψεν ἡ γῆ αὐτῶν βατράχους, uos legiſſe dicitis: quod poteſt ita inter
pretari: ebulliuit terra eorum ranas. Sed & in hoc nulla eſt in ſenſu mutatio:& nos antiquam
intrepretationem ſequentes, quod non nocebat, mutare noluimus. In eodem. Et contriuit
lignum finium eorum. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, συνέτριψε πᾶν ξύλον ὁρίου αὐτῶν,
id eſt, contriuit omne lignum finis eorum. Sed & hoc additũ eſt & ſuperfluum. In eodem
Quoniam memor fuit uerbi ſancti ſui quod habuit ad Abraham puerum ſuum. Pro quo in
Græco uos legiſſe dicitis, ὃν διέθετο, id eſt, quod diſpoſuit. Ita enim & in Hebræo & apud Se-
ptuaginta habetur interp̃tes, ὅτι ἐμνήσθη τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ τοῦ πρὸς ἀβραὰμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. Ergo
quod in Græco dicitur, ὃν διέθετο, in hoc loco, & ſuperfluum eſt & radendum. De centeſimo-
quinto. Confitemini domino quoniam bonus. Pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, ὅτι χρηστός,
id eſt, quoniam ſuauis. Sed ſciendum eſt quod χρηστὸς in utile, & in bonum & ſuaue uerti po-
teſt. Denique & in Hebraico ſcriptum eſt chi tob, כי טוב, quod omnes uoce ſimili tranſtulerũt
ὅτι χρηστός, id eſt, quia bonus. Ex quo perſpiciuum eſt, quod χρηστὸς bonus intelligatur. In eo-
dem. Non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ: dicitis quod in Græco inueneri-
tis, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν, id eſt, & nõ fuerunt memores:&, coniunctio ſuperflua eſt. In eodem. Et
iritauerunt aſcendentes in mare, mare rubrum. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, καὶ
παρεπίκραναν, & putatis uerbum è uerbo deberi transferri, & amaricauerunt, ſed hæc interpre-
tatio annullationi conſimilis eſt, ſiue annihilationi. Legite Ezechielem, & inuenietis παραπικρασ-
μὸν iritationem & exacerbationem ſemper expreſſum: ubi dicitur, οἶκος παραπικραίνουσα, id eſt,
domus exaſperans. In eodem. Et uidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum (in

Græco

C Græco uos legiſſe dicitis καὶ ἴδε κύριος. id eſt,& uidit dominus)quicquid extra hoc in Græco inueniſſe uos dicitis,ſuperfluũ eſt. De cẽteſimoſexto. Et ſtatuit procellã eius in aurã: & ſiluerunt fluctus eius. Hoc ergo quod pro iſto in Græco inueniſſe uos dicitis, καὶ ἐπέταξε τὴν καταιγίδα καὶ ἔστη εἰς αὔραν,id eſt,& conſtituit procellæ,& ſtatuit in aurã,ſuperfluũ eſt. In eodẽ. Et deduxerũt eos in portũ uoluntatis eorum: pro quo dicitis uos inueniſſe, ἐπὶ λιμένα θελήματος αὐτοῦ, id eſt,in portũ uoluntatis ſuæ: ſed in Hebræo non habetur hephzi חֶפְצִי, quod uolũtatis ſuæ ſignificat,ſed hephzam חֶפְצָם, quod uoluntatis eorũ ſonat. De cẽteſimoſeptimo, in Græco dicitis eſſe, ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου, id eſt,exurge gloria mea, quod dicitis in Latino non eſſe: recte in iſto pſalmo nõ habetur,quia nec apud Hebræos,nec apud ullũ interpretum reperitur: ſed habetur in quinquageſimoſexto pſalmo. Exurge gloria mea,exurge pſalteriũ & cithara: exurgam diluculo. De quo mihi uidetur à quodã in iſtum locũ eſſe translatum. In eodem: Mihi alienigenæ amici facti ſunt. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, ὑπετάγησαν, hoc eſt, ſubditi ſunt. Sed hoc in quinquageſimonono pſalmo ſcriptũ eſt,mihi alienigenę ſubditi ſunt: in præſenti aũt ita apud om̃es inueniemus translatores, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφίλωσαν, id eſt,amici facti ſunt, quod Hebraice dicitur,eth roa אֶת רוֹעַ. De centeſimonono. Virgã uirtutis tuę emittet dominus ex Sion,dicitis uos in Græcis codicibus nõ legiſſe,uirtutis tuæ, ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος,id eſt,uirgã uirtutis emittet tibi dominus ex Sion: quod manifeſte & in Hebræo & in Septuaginta interp̃tibus habetur. In eodẽ: Dominare in medio inimicorũ tuorũ: dicitis in Græco legi, καὶ κατακυρίευε, id eſt,& dominare: ſed hoc nec in Hebræo habet̃: nec apud Septuaginta, & ſuperfluum eſt. De centeſimodecimo. Confitebor tibi domine in toto corde. Sed & hoc ſuperfluum eſt, quod in Græco uos inueniſſe dicitis, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, id eſt,in toto corde meo. De centeſimotertiodecimo. Deus aũt noſter in cœlo: pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, id eſt,in cœlo & in terra,ſed & hoc ſuperfluũ eſt. De cẽteſimoquartodecimo. Et in diebus meis inuocabo te: dicitis quod in Gręco nõ ſit,te: & bene: de

D ueſtris quoq; codicibus radendum eſt. In ipſo. Placebo dño in regione uiuorũ Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, εὐαρεστήσω ἐνώπιον κυρίου, id eſt,placebo in conſpectu domini,ſed hoc ſuperfluũ eſt. In cẽteſimodecimoſeptimo In nomine dñi quia ultus ſum in eos: dicitis,quia,in Græcis codicibus nõ inueniri, καὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς,id eſt,in nomine domini ultus ſum eos,ſed in Latinis ſub aſteriſco legendũ eſt. De centeſimodecimooctauo. Et meditabar in mandatis tuis,quæ dilexi: in Gręco uos legiſſe dicitis: uehementer additum, ἃς ἠγάπησα σφόδρα,id eſt,quas dilexi uehementer,ſed hoc ſuperfluum eſt. In eodẽ. Et leuaui manus meas ad mandata quæ dilexi,in Græco uos legiſſe dicitis, πρὸς τὰς ἐντολάς σου,id eſt,ad mandata tua: ſed & hoc ſuperfluum eſt. In eodem. Cogitaui uias meas: in Græco uos legiſſe dicitis, διελογισάμην τὰς ὁδούς σου, id eſt,cogitaui uias tuas: ſed hoc ſuperfluum eſt: & rectius uias meas legitur.

In eodẽ. Et conuerti pedes meos in teſtimonia tua: in Græco legiſſe uos dicitis, καὶ ἐπέστρεψα,id eſt,& auerti. Sed & hoc ſuperfluum eſt. In eodẽ. Ego aũt in toto corde ſcrutabor mandata tua,in Græco, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, id eſt,in toto corde meo,uos legiſſe dicitis: ſed hic, meo, ſuperfluum eſt. In eodẽ. Anima mea in manibus meis ſemper: & legẽ tuam non ſum oblitus. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, ἐν ταῖς χερσί σου, id eſt,anima mea in manibus tuis ſemp. Sed ſciendũ eſt & apud Hebræos,& apud Septuaginta,& apud om̃es alios interp̃tes ſcriptũ eſſe in manibus meis,& non in manibus tuis, quod Hebraice dicitur bechafai בְּכַפַּי: & omnes apud Græcos eccleſiaſtici interpretes iſtum locũ ſic ediſſerunt: & eſt breuiter hic ſenſus: Quotidie periclitor: & quaſi in manibus meis ſanguinẽ meum porto: & tamen legẽ tuam nõ obliuiſcor. In eodem. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia nõ cuſtodierunt legẽ tuam. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis: quia non cuſtodiui legẽ tuã: ſed hoc ſuperfluum eſt: quia & in Hebræo legitur: Riui aquarum fluebant de oculis meis: quia non cuſtodierunt legem tuam. In eodem. Pronunciabit lingua mea eloquium tuum: pro quo nunciabit in Gręco φθέγξεται uos legiſſe dixiſtis, quod uerbum ſiue dicas pronunciabit ſiue eſſabitur ſiue loque-

tur,id

A tur, idipſum ſignificat. Deniq; & nos de Hebræo ita uertimus: Loquetur lingua mea ſermo-
nem tuum. De centeſimodecimonono. Domine libera animam meam à labijs iniquis, à
lingua doloſa: in Græco legiſſe uos dicitis, & à lingua doloſa: &, ergo ſuperfluum eſt. De
centeſimo uigeſimoſexto. Beatus uir qui implebit deſiderium ſuum ex ipſis: & in Græco di-
citis, uir non haberi, μακάριος ὃς πληρώσει. id eſt, beatus qui implebit: quod manifeſte in Hebræo
& in Septuaginta interpretibus continetur. De centeſimouigeſimonono. Propter legem
tuam ſuſtinui te domine, dicitis in Græco uos legiſſe, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, id eſt propter no-
men tuum. Et nos confitemur plura exemplaria ſic reperiri. Sed quia ueritati ſtudemus, id
quod in Hebræo ſit, ſimpliciter debemus dicere. Pro nomine enim ſiue lege, apud eos legitur
thira, quod Aquila interpretatus eſt φόβον, hoc eſt timorem: Symmachus & Theodotio νό-
μον, id eſt legem, putantes thora, propter literarum iod י & uau ו, ſimilitudinem & formam,
quæ tãtum magnitudine diſtinguuntur. Quinta æditio, terrorem interpretata eſt. Sexta, uer-
bum. De centeſimotriceſimoprimo. Sicut iurauit domino, uotum uouit deo Iacob. Pro eo
quod nos interpretati ſumus, uotum uouit, in Græco ηὔξατο legiſſe uos dicitis, & putatis inter-
pretari debuiſſe, orauit deum: ſed hoc male: nam εὐχὴ pro locorum qualitate, & orationem &
uotum ſignificat, ſecundum illud: Redde domino uota tua: id eſt τὰς εὐχάς σου. De centeſi-
mo triceſimoquinto. Qui fecit luminaria magna: dicitis quia in Græco inueneritis τῷ ποιήσαν-
τι φῶτα μεγάλα μόνῳ, id eſt, qui fecit luminaria magna ſolus. Sed hoc de ſuperiori uerſiculo eſt:
ubi legimus: Qui fecit mirabilia magna ſolus, ibi ergo legendum eſt: & hic quaſi ſuperfluum
non ſcribendum. De centeſimo triceſimoſeptimo. Quoniam magnificaſti ſuper omne no-
men ſanctum tuũ, in Græco reperiſſe uos dicitis ἐπὶ πάντας: id eſt, ſuper omnes, ſed in Septua-
ginta legitur, ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου, ſicut & nos in Latinum uertimus: Cæ-
terum apud Hebręos ita eſſe cognoſcite. Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen uerbum
B tuum. Iuxta æditionem autem Latinam hic ſenſus eſt: Quoniam magnificaſti ſuper omne
nomen: hoc eſt, quod in cœlo & in terra dici poteſt ſanctũ, filiũ tuum. In centeſimo triceſi-
mooctauo: pro eo quod eſt, quia non eſt ſermo in lingua mea: uos in Græco inueniſſe dicitis,
ὅτι οὐκ ἔστι δόλος ἐν γλώσσῃ μου, id eſt, quia non eſt dolus in lingua mea: quod ſolum Sexta ædi-
tio interpretata eſt. Cæterum & apud Septuaginta, & apud omnes interpretes, & ipſum He-
braicum, uel λαλιάν, uel λόγον: id eſt eloquium & uerbum, ſcriptum habet: denique Hebrai-
ce dicitur milla מִלָּה. In centeſimo triceſimonono. Funes extenderunt in Laqueum. Pro
quo in Græco inueniſſe uos dicitis, καὶ σχοινίοις διέτειναν παγίδα τοῖς ποσί μου, id eſt, & funibus
extenderunt laqueum pedibus meis: ſed, in hoc loco ſuperfluum eſt. In eodem, pro eo
quod eſt: Habitabunt recti cum uultu tuo: in Græco uos inueniſſe dicitis, καὶ κατοικήσουσιν, id
eſt, & habitabunt recti cum uultu tuo, ſed hic, coniunctio &, ſuperflua eſt. In centeſi-
moquadrageſimo. Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum. Pro quo in Græco legiſſe uos
dicitis, διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ αὐτῶν παρὰ τὸν ᾅδην, id eſt: Diſſipata ſunt oſſa eorum ſecus infernum, ſed
& hoc ſuperfluum eſt. In centeſimo quadrageſimoſexto: Nec in tibijs uiri beneplacitum
erit ei: pro ei, domino legiſſe uos dicitis: quod non habetur in Græco, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀν-
δρὸς εὐδοκεῖ. id eſt: neq; in tibijs uiri beneplacitum eſt. De eo autem quod & uos in fine ſche-
dulæ quæritis, & ſanctus filius meus Auitus frequenter efflagitat, quomodo Græca interpre
tanda ſint uerba: breuiter annotaui. Neomenia, menſis exordium eſt, quod nos ſecundũ La-
tinæ linguæ proprietatẽ, kalendas poſſumus dicere. Verum quia apud Hebræos menſis ſe-
cundum lunæ curſum ſupputatur, & apud Græcos μὴν dicitur, ἀπὸ τῆς μήνης, νουμηνία quaſi luna
noua appellatur. ἔρημος aũt deſertũ uel ſolitudinem ſignificat. Thronus uel ſedẽ uel ſoliũ. νυκτι-
κόρακα, ut diximus noctuam. Cœnomyia, non ut Latini interpretati ſunt, muſca canina dicitur
per y Græcam literam: ſed iuxta Hebraicam intelligẽtiam per œ diphthongon debet ſcribi:
ut ſit κοινομυῖα, id eſt omne genus muſcarum, ſed Aquila πάμμυιαν, id eſt omnimodam mu-
ſcam interpretatus eſt, λαξευτήριον pro quo Latinus aſciam uertit: nos genus ferramẽti interpre-

tati

C tati ſumus,quo lapides dolantur.Denicꝫ ex Hebræo uertentes ita diximus:Et nunc ſculptu
ras eius pariter bipenni & dolatorijs deraſerunt, λαξευτήριον ergo dolatorium dici poteſt.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

[illegible] uocabulis,quibus apud Hebræos [illegible]
[illegible]

HIERONYMVS MARCELLAE.

NOnageſimum pſalmum legens,in eo loco quo ſcribitur:Qui habitat in adiuto-
rio altiſſimi,in protectione dei cœli commorabitur:dixeram apud Hebræos pro
deo cœli eſſe poſitum,ſaddai שַׁדַּי, quod Aquila interpretatur ἄλκιμον,quod nos
robuſtum & ſufficientem ad omnia perpetrāda accipere poſſumus: unumcꝫ eſſe
de decē nominibus, quibus apud Hebræos deus uocat̄.Ilico ſtudioſiſſime poſtulaſti, ut tibi
uniuerſa nomina cum ſua interpretatione digererem.Faciam quod petiſti. Primum nomen
dei eſt El אֵל,quod Septuaginta θεόν,id eſt deum,Aquila ἐτυμολογίαν eius exprimens ἰσχυρόν, id
fortem interpretatur.Deinde Eloim אֱלֹהִים & Eloë אֱלֹהַי,quod & ipſum deus dicitur.Quar
tum ſabaoth צְבָאוֹת,quod Septuaginta uirtutum,Aquila exercituum tranſtulerunt. Quin-
tum Elion עֶלְיוֹן,quod nos excelſum dicimus.Sextum Eſer eheie אֲשֶׁר אֶהְיֶה,quod in Exo-
do legitur:Qui eſt,miſit me.Septimum,Adonai אֲדֹנָי, quem nos dominum generaliter ap-
pellamus.Octauum ia יָהּ,quod in deo tantum ponitur:& in allelu ia extrema quocꝫ ſyllaba
ſonat.Nonum τετραγράμματον,quod ἀνεκφώνητον, id eſt ineffabile putauerunt,quod his literis ſcri-
bitur,Iod י,he ה,uau ו,he ה,quod quidam non intelligentes propter elementorum ſimilitu-
dinem,cum in Græcis libris repererint,pipi legere conſueuerunt. Decimum quod ſuperius
dictum eſt ſaddai שַׁדַּי, & in Ezechiel interpretatum ponitur.Scire autem debemus quod elo
him communis numeri ſit,quod & unus deus ſic uocetur & plures, ad quam ſimilitudinem
cœlum quocꝫ appellatur & cœli,id eſt,ſamaim שָׁמַיִם.Vnde & ſæpe interpretes uariant,cu-
D ius exemplum nos in lingua noſtra habere poſſumus,Athenas, Thebas,Salonas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

[illegible] ſunt.
[illegible]

HIERONYMVS MARCELLAE.

NVper cum pariter eſſemus,non per epiſtolam, ut ante conſueueras, ſed præ-
ſens ipſa quæſiſti,quid ea uerba,quæ ex Hebræo in Latinum non habemus
expreſſa,apud ſuos ſonarent,curcꝫ ſine interpretatione ſint poſita: ut eſt illud
Allelu ia,Amen,Maran atha,Ephod,& cætera quæ in ſcripturis reſperſa me-
moraſti.Ad quod nos quia dictandi anguſtia coartamur,breuiter reſponde-
mus,ſiue Septuaginta interpretes,ſiue apoſtolos id curaſſe,ut quoniam prima eccleſia ex Iu-
dæis fuerat congregata:nihil ad credentium ſcandalum innouarent:ſed ita ut à paruo imbi-
1 berant traderent:poſtea uero quàm in uniuerſas gentes,euangelij dilatatus eſt ſermo,non po
tuiſſe ſemel ſuſcepta mutari:licet & illud in libris ſuis, quos ἐξηγητικούς uocant, Origenes aſſe-
rat propter uernaculū linguæ uniuſcuiuſcꝫ idioma,non poſſe ita apud alios ſonare, ut apud
ſuos dicta ſunt,& multo melius eſſe nō interpretata ponere,quàm uim eorum interpretatio-
ne tenuare.Igitur Allelu ia exprimitur,laudate dominū.Ia יָהּ quippe apud Hebræos unum
de decē dei nominibus eſt. Et in illo pſalmo ubi legimus:Laudate dominum,quoniā bonus
2 eſt pſalmus:apud Hebræos legitur, hallelu ia chi tob ſamra הַלְלוּ יָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה. Amen
uero Aquila πεπιστωμένως exprimit,quod nos fideliter poſſumus dicere,ductum aduerbium ex
nomine fidei.Amen Septuaginta γένοιτο,id eſt,fiat:Vnde & in fine librorum (in quincꝫ ſiqui-
dem uolumina,pſalterium apud Hebræos diuiſum eſt)fiat fiat tranſtulerūt:quod in Hebrai-
co legi

A co legitur,Amen amen אמן אמן,quo ſcilicet ea uere dicta quæ ſunt ſupra,cõfirmentur. Vn-
de & Paulus aſſerit,non poſſe aliquem reſpondere amen: id eſt confirmare quæ prædicata
ſunt:niſi intellexerit prædicationem.מָרַן אֲתָא Maran atha magis Syrum eſt quã Hebrai-
cum,tametſi ex confinio utrarunq; linguarũ aliquid & Hebræum ſonet,& interpretetur do-
minus noſter uenit:ut ſit ſenſus:Si quis non amat dominum Ieſum Chriſtum,anathema ſit:
& illo completo deinceps inferatur:dominus noſter uenit,quod ſuperfluum ſit aduerſum eũ
odijs pertinacibus uelle contendere:quem ueniſſe iam conſtet. Vellem tibi aliquid & de dia-
pſalmate ſcribere,quod apud Hebræos ſcribitur Sela סֶלָה:& de Ephod,& de eo quod in cu-
iuſdam pſalmi titulo habetur:Pro eieleth אַיֵּלָה,& cæteris iſtiuſmodi:niſi & modum epiſto
lici characteris excederem:& tibi auiditatem magis dilatæ deberent facere quæſtiones. Tri-
3 tum quippe eſt prouerbium:Vltroneas putere merces. Vnde & nos de induſtria dicenda re-
ticemus:ut auidius uelis audire quæ tacita ſunt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

[illegible]

HIERONYMVS MARCELLAE.

1 QVæ acceperis reddenda ſunt cum fœnore:ſortiſq; dilatio,uſurã parturit. De dia-
pſalmate noſtram ſententiam flagitaras: epiſtolæ breuitatem cauſati ſumus: &
B rem libri,non poſſe explicari literis prætexuimus. Verum quid prodeſt ἐπισιωπᾶμ-
μαι,cum meo maior tibi cupiditas ſilentio concitetur.Itaq; ne te diutius traham:ha
beto pauca pro pluribus.Quidam diapſalma cõmutationem metri dixerunt eſſe: alij pauſa-
tionem ſpiritus:nonnulli alterius ſenſus exordium. Sunt qui rythmi diſtinctionem: & quia
pſalmi tunc temporis iuncta uoce ad organum canebantur:cuiuſdam muſicæ uarietatis exi-
ſtiment ſilentium.Nobis nihil horum uidetur:cum Aquila qui uerborum Hebræorum dili-
gentiſſimus explicator eſt,ſela:hoc eſt diapſalma,quod ex ſamech ס,lamech ל,he ה, ſcribitur
ſemper tranſtulerit:& inueniamus in pſalmorum quoq; fine diapſalma poſitum: ut eſt illud
in tertio:Dentes peccatorum contriuiſti:Domini eſt ſalus,& ſuper populum tuum benedi-
ctio tua,ſela:id eſt ſemper:Et in uigeſimotertio:Quis eſt iſte rex gloriæ: dominus uirtutum
ipſe eſt rex gloriæ,ſemper:& contra in pſalmis multorum uerſuum penitus non inueniatur:
in triceſimo uidelicet ſexto & ſeptuageſimoſeptimo,& in centeſimodecimooctauo,rurſus no
nus pſalmus diſtinguatur cantico diapſalmatis:cum utiq; ſicut quibuſdam uidetur, diapſal-
ma indicium ſilentij eſſe non poſſit.Ex quo animaduertimus hoc uerbum ſuperiora pariter
inferioraq; connectere,aut certe docere ſempiterna eſſe quæ dicta ſunt: ut eſt illud in tertio:
Multi dicũt animæ meæ,nõ eſt ſalus in deo ſuo,ſemper.Et rurſum.Voce mea ad dominũ cla
maui,& exaudiuit me de monte ſancto ſuo,ſemper.Et in quarto:Vt quid diligitis uanitatem
& quæritis mendaciũ:ſemper.Et alibi:Quæ dicitis in cordibus ueſtris:& in cubilibus ueſtris
cõpungimini ſemper.Et in Habacuk.Deus ab auſtro ueniet,& ſanctus de mõte Pharan ſem-
per,Et infra.Iuramenta tribubus quæ locutus eſt ſemper.Scire aũt debemus apud Hebræos
in fine librorum,unum è tribus ſolere ſubnecti:ut aut Amen אמן ſcribant, aut ſela סֶלָה aut
ſalom שלום, quod exprimit pacem.Vnde & Salomon pacificus dicitur. Igitur ut ſolemus
nos completis opuſculis ad diſtinctionem rei alterius ſequentis, medium interponere expli-
cit,aut feliciter,aut aliquid iſtiuſmodi:ita & Hebræi ut quæ ſcripta ſunt roborentur,facere ſo-
lent:ut dicant amen, aut in ſempiternum: aut ſcribenda commemorant,ut ponant ſela, aut

C transacta feliciter proteſtantur, pacē in ultimo ſubnotantes. Hæc nos de intimo Hebræorum fonte libauimus: non opinionum riuulos perſequentes: neq; errorum quibus totus mundus repletus eſt uarietate perterriti: ſed cupientes & ſcire & docere quæ uera ſunt. Quod ſi tibi nō uidetur oneroſum quid Origenes de diapſalmate ſenſerit: uerbum interpretabor ad uerbum: ut quia nouitia muſta contemnis, ſaltem ueteris uini autoritate ducaris. Sæpe quærens cauſas cur in quibuſdam pſalmis interponatur diapſalma: obſeruaui diligentiſſime in Hebræo & cū Græco contuli: inueniq; quia ubi lingua Hebræa, ſela habet, Græca uero ſemper, aut aliquid iſtiuſmodi, ibi Septuaginta & Theodotion & Symmachus tranſtulerunt diapſalma. Neque uero nocet exemplis affirmare quod dicimus. In ſeptuageſimoquarto pſalmo: cuius principium eſt: Confitebimur tibi deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum: poſt illud, ego confirmaui columnas eius, apud Septuaginta & Theodotionem, & Symmachum eſt diapſalma: pro quo apud Aquilam, ponderaui columnas eius ſemper. In quinta autem æditione: ego ſum qui paraui columnas eius ſemper. In ſexta uero: ego firmaui columnas eius iugiter. Porrò in Hebraico habet poſt ammudeia עַמּוּדֶיהָ, quod eſt columnas eius, ſela. Et rurſum in ſeptuageſimoquinto, cuius principiū eſt: Notus in Iudæa deus: inuenimus apud Septuaginta & Theodotionem, poſt ſcutum & frameam, & bellum, diapſalma. Apud Symmachum, poſt clypeum & gladium & bellum, ſimiliter diapſalma. Pro quo Aquila, poſt clypeum & gladium & bellum, ſemper. Apud quintam æditionem, poſt ſcutum & romphęam & bellū, ſemper. In ſexta uero, poſt ſcutum & gladium & bellum, in finem. Eratq; rurſum in Hebraico poſt umilhama וּמִלְחָמָה, quod eſt & bellum, ſela. Et in eodem pſalmo poſt illum locum, ut ſaluos facias mites terræ, diapſalma: apud Symmachū ſimiliter diapſalma: & apud Aquilam, ſemper: necnon & apud quintam. In ſexta uero, in finem. Et in Hebraico erat poſt aneue

D erez עַנְוֵי אֶרֶץ, quod eſt mites terræ, ſela. Atq; ita cum talem uniuſcuiuſq; æditionis opinionem reperiſſemus: hæc annotauimus. Vtrum autem cuiuſdam muſicę cantilenæ aut rythmi immutationem qui interpretati ſunt diapſalma ſenſerint, aliúdue intellexerint: tuo iudicio de

3 relinquo. Hucuſq; Origenes: cuius nos maluimus in hac diſputatione duntaxat peritiam ſequi, quàm ſtultam habere ſcientiam neſcientium.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

AD CYPRIANVM EXPLANATIO PSALMI OCTOGESIMINONI.

PRius te Cypriane presbyterorum ſtudioſiſſime, de illorum numero ſuper quibus audiuit Moyſes, elige presbyteros, quos tuipſe ſcis dignos eſſe, tantum epiſtolis noueram, & beati uiri uocabulum conſecutum, qui legem dei die ac nocte meditatur: nunc autem quia exterioris quoq; hominis nobis inuicem facta eſt cognitio: & poſt ſalutationem dulceſq; complexus: quibus ſibi amicitia copulatur, ut probes uerū eſſe quod audieras, ſtatim à me poſtulas, ut difficillimum pſalmum, qui apud Græcos & Latinos octogeſimuſnonus inſcribitur, tibi ediſſeram, non compoſita uerborum oratione plauſuq; populari, qui ſolet imperitorum aures decipere atque palpare, ſed oratione ſimplici & eccleſiaſtici

A eccleſiaſtici eloquij ueritate: ut ſcilicet interpretatio noſtra non alio interprete indigeat, quod pleriſq; nimium diſertis accidere ſolet, ut maior ſit intelligentiæ difficultas in eorum explanationibus, quàm in his quæ explanare conantur. Aggrediar opus difficillimum, & ſanctarum precum tuarũ fultus auxilio, illius uerſiculi recordabor: Dominus dabit uerbũ euangelizantibus uirtute multa. Ac primum ſciendum quod pſalmi iſtius iuxta Hebraicum titulus ſit, Oratio Moyſi uiri dei: iuxta Septuaginta, Oratio Moyſi hominis dei. Inter hominem autem & uirũ quid interſit, ſancta ſcriptura nos doceat. Loquitur quinquagenarius ad Eliã: Homo dei, rex uocat te. Cui ille reſpondit: Si homo dei ego ſum, deſcẽdat ignis de cœlo, & comedat te & quinquaginta uiros tuos. Ad Timotheũ quoq; Apoſtolus ſcribit. Tu autem homo dei hæc fuge. Porrò de uiro dei idem Apoſtolus inſtruit. Volo autem uos ſcire, quod omnis uiri caput Chriſtus eſt, caput autẽ mulieris uir: caput uero Chriſti deus. Iſte uir eſt, qui caput uelare non debet, cum ſit imago & gloria dei, & quotidie Paulus loquitur: Nos autem omnes reuelata facie gloriã domini cõtemplantes, in eandem imaginẽ transformamur, à gloria in gloriam ſicut à domini ſpiritu. Et in alio loco: Donec perueniamus omnes in uirũ perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Siue igitur uiri ſiue hominis appellatio, ſancto uiro cõpetit, & ei qui uidit deum facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt anima eius: cuius ore, creaturam mundi, eorum dũtaxat quæ uiſibilia ſunt conditionẽ hominis, & omnis retro hiſtoriæ didicimus ueritatem: qui non ſolum nobis quinq; reliquit libros, Geneſim, Exodum, Leuiticum, Numeros & Deuteronomium: ſed undecim quoq; pſalmos, ab octogeſimonono, cuius principiũ eſt: Domine refugium factus es nobis: uſq; ad nonageſimumnonũ, qui inſcribitur, Pſalmus in confeſſione. Quod autem in pleriſq; codicibus nonageſimusoctauus habet titulum, pſalmus Dauid: in Hebraico nõ habetur, hanc habente ſcriptura ſancta cõſuetudinem, ut omnes

B pſalmi qui cuius ſint, titulum non habent, his deputentur, quorum in prioribus pſalmis nomina continentur. Quatuor autem pſalmi ſunt qui habent orationis titulum: ſextusdecimus, qui inſcribitur, oratio Dauid, & incipit: Exaudi domine iuſticiam meam. Et octogeſimuſquintus: Inclina domine. Et octogeſimusnonus, qui nunc in manibus eſt: Domine refugium factus es nobis. Et centeſimusprimus, qui titulum habet, oratio pauperis cum anxius fuerit, & in conſpectu domini effuderit precem ſuam. Dauid & pauper, qui cum diues eſſet, pro nobis pauper factus eſt, refertur ad Chriſtum, qui ſedit ſuper pullum aſinæ: iuxta Zachariam, pauper atq; manſuetus. Moyſes autẽ per quem dominus legẽ dedit, cuius ore audiuimus loquentem deũ: Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: ſtatimq; infertur: Et fecit deus hominẽ ad imaginẽ ſuam: ad imaginẽ dei fecit illum: maſculũ & fœminam creauit illos: ab initio conditionis hominis uſq; ad mortem & reſurrectionem omnia explicat, qualis creatus ſit, quanto uiuat tempore, quid agat in ſeculo, quem fructũ uitæ habeat: propter quid laboret: quò ire contẽdat. Et quoniam ipſe qui hæc ſcribit homo eſt: ſub perſona ſua de omni generis humani conditione teſtatur. Sunt autem qui hunc pſalmũ ſiue orationem, ad Iſraeliticum populum referant: quomodo in ſolitudine offenderit deũ atq; conciderit, & non meruerit terrã promiſſionis intrare: proq; patribus ingreſſi ſint filij, & rurſum placatum expectent deum, quod in Chriſti cõpleatur aduentu. Oratio iuxta grammaticos omnis ſermo loquentium eſt: cuius etymologiã ſic explicant. Oratio, eſt oris ratio. In ſcripturis autem ſanctis, difficile orationẽ iuxta hũc ſenſum legimus: ſed eam quæ ad preces & obſecrationes pertinet. Aiunt Hebræi uno pſalmorum uolumine quinq; libros contineri: à primo uſq; ad quadrageſimum, & à quadrageſimoprimo uſq; ad ſeptuageſimumprimum, & à ſeptuageſimoſecũdo uſq; ad octogeſimumoctauũ: & ab octogeſimonono qui quarti libri initium eſt, & quem nunc diſſerimus, uſq; ad centeſimumquintũ. In quorum omnium fine duplex amen poſitũ eſt, quod Septuaginta tranſtulerunt, fiat fiat: & à centeſimoſexto uſq; ad finem, inſtar duodecim prophetarum, qui & ipſi cum proprios libros ædiderint, unius uoluminis nomine continentur. Illud autem quod penè præterij, aſſerens inter undecim Moyſi pſalmos etiam no-

ii 2 nageſi

C nageſimumoctauũ eſſe,in quo poſitũ eſt:Exaltate dominũ deum noſtrũ,& adorate ſcabellũ
pedũ eius quoniã ſanctũ eſt:Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius:& Samuël in eis qui inuo
cant nomẽ illius:uidetur noſtræ ſententiæ cõtraire:quomodo Moyſi ſit,qui Samuẽlẽ nomi-
net,quẽ multa poſt tempora fuiſſe cognoſcimus.Cuius quæſtionis facilis ſolutio eſt:prophe-
tatum nomẽ eſſe Samuẽlis,qui tanti meriti fuit,ut cum Moyſe poneretur in Hieremia: Si ſte-
terint Moyſes & Samuël:iuxta illud exemplum,quando homo dei loquitur in Samaria:Al-
tare,altare,hæc dicit dominus:ecce filius naſcetur domui Dauid,Ioſias nomen eius. Sciamus
quoq; errare eos,qui omnes pſalmos Dauid arbitrãtur,& nõ eorum,quorum nominibus in-
ſcripti ſunt. Vnde & hunc pſalmũ uolunt ſub nomine Moyſi à Dauid eſſe compoſitũ, quod
ſcilicet legislator communẽ humani generis offenſam et calamitatẽ,& deinde expectationem
ſalutis,ſacro ore deſcribat.Domine habitaculũ factus es nobis,in generatione & generationẽ.
Septuaginta Domine refugiũ factus es nobis,in omni generatione & generatione. Pro habi-
tatione & refugio in Hebraico maon מָעוֹן ponitur,quod magis habitationẽ quã refugiũ ſo-
nat.Narraturus aũt triſtia,& genus deploraturus humanum, à laudibus dei incipit: ut quic-
quid poſtea homini accidit aduerſorum,non creatoris duritia, ſed eius qui creatus eſt culpa
accidiſſe uideatur.Qui ſuſtinet tempeſtatẽ,uel petræ uel tecti quærit refugiũ.Quẽ hoſtis per-
ſequitur:ad muros urbium cõfugit.Feſſus uiator tam ſole q̃ puluere,umbræ quærit ſolatiũ.
Si ſæuiſſima beſtia hominis ſanguinem ſitiat,cupit & nititur utcunq; poterit, præſens uitare
diſcrimen:Ita & homo à principio cõditionis ſuæ deo utitur adiutore:& cum illius ſit gratiæ
quod creatus eſt,illiusq; miſericordiæ quod ſubſiſtit & uiuit: nihil boni operis agere poteſt
abſq; eo:qui ita conceſſit liberum arbitrium,ut ſuã per ſingula opera gratiã non negaret: ne li
bertas arbitrij redundaret ad iniuriã conditoris,& ad eius contumaciã: qui ideo liber condi-
tus eſt,ut abſq; deo nihil eſſe ſe nouerit.Quod aũt dixit,in generatione & generatione,omnia
D ſignificat tempora, & ante legem & in lege,& in euangelij gratia. Vnde & Apoſtolus dicit:
Gratia ſalui facti eſtis per fidem:& hoc non ex uobis,ſed ex dono dei.Et omnes epiſtolæ eius
in ſalutationis principio,non prius pacẽ habent & ſic gratiam:ſed ante gratiã & ſic pacem: ut
donatis nobis peccatis noſtris,pacẽ domini cõſequamur. Anteq; montes naſcerẽtur:et par-
turiretur terra & orbis,à ſeculo uſq; in ſeculũ tu es deus.Septuaginta:Anteq; montes firmarẽ
tur & fingeretur terra & orbis,à ſeculo & uſq; in ſeculũ tu es deus.Hũc locum quidã praua di
ſtinctione ſubuertunt,maxime hi qui uolunt ante fuiſſe animas, q̃ homo in ſexti diei nume-
ro cõderetur.Ita enim legunt atq; diſtinguunt.Domine refugiũ factus es nobis,à generatione
in generationẽ,priusq; montes firmarẽtur,& fingeretur terra & orbis:ut ſcilicet cõſequatur,à
ſeculo & uſq; in ſeculũ tu es deus.Ita enim ediſſerunt.Si dominus anteq; montes firmarẽtur,
& fingeretur terra orbisq; terrarũ,refugiũ fuit hominũ:ergo fuerũt animæ in cœleſtibus, an-
teq; hominũ corpora formarentur.Nos aũt ut propoſuimus,lectionem ita debemus diſtin-
guere.Anteq; montes firmarẽtur & fingeretur terra & orbis terrarum,à ſeculo & uſq; in ſecu
lum tu es deus:ut non refugiũ noſtrum fuerit ante conditionẽ mundi,qui necdũ eramus: ſed
quod deus ab ęterno uſq; in æternũ ſit ſemper deus.Pro eo enim quod Latinus interpres po
ſuit,à ſeculo uſq; in ſeculũ,& Hebraice dicitur, מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם rectius interpretabimur,
à ſempiterno uſq; in ſempiternũ.Simile quid & in Prouerbijs ex perſona ſapiẽtiæ,qui Chri-
ſtus eſt legitur.Dominus creauit me in initio uiarum ſuarum in opera ſua:ante ſecula ſunda-
uit me in principio,anteq; terrã faceret & abyſſos,priusq; produceret fontes aquarum,prius-
quàm montes firmarẽtur,ante oẽs colles generauit me.Nullũ aũt debet uerbũ creationis mo
uere,cũ in Hebræo nõ ſit creatio quæ dicitur bara בָּרָא,ſed poſſeſſio:ita enim ſcriptũ eſt,ado-
nai kanani reſith daracho יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ,quod in lingua noſtra exprimitur:Domi
nus poſſedit me,initio uiarũ ſuarũ.Inter poſſeſſionẽ autem & creationẽ, multa diuerſitas eſt.
Poſſeſſio ſignificat,quod ſemper filius in patre,& pater in filio fuerit.Creatio autem eius qui
prius nõ erat,cõditionis exordiũ.Poteſt iuxta legis Tropologiam hoc quod dicitur:Anteq;
montes

A montes firmarẽtur,& fingeretur terra & orbis terrarum,ſignificare,quod anteꝗ̃ animæ no-
ſtræ ſublimia dogmata firmarentur,& terra corporis noſtri fingeretur ſiue ſtabiliretur à deo,
1 & orbis terrarum qui Hebraice dicitur thebel תֵּבֵל,Græce ſignificãtius dicitur οἰκουμένη, quam
nos habitatã transferre poſſumus,firmaretur ſiue ſtabiliretur,deus nobis ſemper refugiũ fue-
rit.Habitata eſt aũt anima,non deſerta,quæ hoſpitem meretur habere deum,dicente ſaluato-
re:Ego & pater ueniemus,& manſionem apud eum faciemus.Illud autem quod et Hebraicũ
habet,& omnes alij interpretes:Anteꝗ̃ montes naſcerẽtur,& parturiretur terra,manifeſte ad
Tropologiam nos trahit.Neq; enim montes & terra natiuitatẽ parturitionemq́; recipiunt,
ſed conditionẽ.Ex quo liquido demonſtratur,ſanctos quoq; excelſasq́; uirtutes, dei ſemper
miſericordia procreari. Conuertes hominẽ uſq; ad contritionẽ,& dices, reuertimini filij A-
dam.Septuaginta.Ne auertas hominem in humilitatẽ,& dixiſti:conuertimini filij hominũ.
Iuxta Hebraicum,quod dicitur hoc eſt:O deus qui hominẽ cõdidiſti,& ab initio eius es refu-
gium & habitatio,conuertes eum uſq; ad contritionẽ:feciſti eum atq; plaſmaſti,ut conterere-
tur in morẽ,& uas tuũ extremo uitæ ſuæ tẽpore frangeretur:cui cũ immineat iſta condiuo,
ut ortus intereat:& quamuis longo uixerit tẽpore,tamen fine diſſoluatur extremo: quotidie
ei loqueris per prophetas:Reuertimini filij Adã,qui ueſtra culpa offenditis deũ,& de immor
talibus facti eſtis mortales.Præcipientis enim noluiſtis audire imperiũ:De omni ligno quod
eſt in paradiſo comedes:de ligno aũt ſcientiæ boni & mali nõ comedes. In quocunq; em̃ die
guſtaueris de eo,morte morieris.Porrò illud quod Septuaginta tranſtulerunt:Ne auertas ho
minem in humilitatẽ,& dixiſti,cõuertimini filij hominũ,hunc habet ſenſum.Obſecro, ut ho
minẽ quem ad tuã imaginem & ſimilitudinẽ condidiſti,& tantũ eũ honorare dignatus es, ut
de ſeruo filiũ nuncupares:ne eũ humilies peccato perpetuo,ne ſuper illũ uigeat anitiqua ſen-
B tentia:Terra es tu,& in terrã ibis. Tu em̃ nobis promiſiſti pœnitentiã,dicẽs:Nolo mortẽ pec
catoris:tantũ ut cũuertatur & uiuat. Tu dixiſti,omniũ ſanctorũ tuorũ eloquio: Cõuertimini
(ſiue reuertimini) filij hominũ,ad clementiſſimũ patrẽ,qui occurrit uenientibus,& ſignũ quod
ſuo uitio perdiderunt offert,& ſtolam incorruptionis largitur antiquã. Quia mille anni in
oculis tuis,ut dies heſterna,quæ prẹterijt,tranſijt,ut & uigilia nocturna ſiue in nocte:Qui per
prophetas ſemper nos ad pœnitentiã prouocas,dicens:Reuertimini filij hominum,petimus
(ut ante iam dixi)ne facias hominẽ in humilitate ſempiterna retineri. Nec em̃ putamus lon-
gum eſſe,quod promittis,ſalutẽ nobis poſt tẽpora multa tribuendã.Aeternitati cõparata,bre
uis eſt omniũ temporũ longitudo.In conſpectu em̃ tuo mille anni quaſi una dies reputãtur.
Statimq́; ſe ipſe reprehendit.Male dixi unam diẽ, & unius diei ſpacio mille annorũ apud te
longitudine computari,cũ magis debuerim dicere:unius uigiliæ ſpacium,inſtar habere mille
annorũ. Nox in quatuor uigilias diuiditur:quæ ſingulæ trium horarũ ſpacio ſupputãtur.
Vnde & dominus quarta uigilia ad nauigantes uenit apoſtolos.Sicut igitur una noctis uigi-
lia cito pertranſit,maxime uigiliarũ labore defeſſis:ſic & mille annorũ ſpacia apud te,qui ſem
per es,& futurus es,& fuiſti,pro breuiſſimo tẽpore computantur. Quodq́; infert: Sicut dies
heſterna quæ præterijt:iuxta illud Apoſtoli ſentiamus quod ſcribit ad Hebræos.Ieſus Chri-
ſtus heri & hodie,ipſe & in ſempiternũ.Ego arbitror ex hoc loco & ex epiſtola quæ nomine
2 Petri apoſtoli inſcribitur,mille annos pro una die ſolitos appellari:ut ſcilicet quia mundus in
ſex diebus fabricatus eſt,ſex milibus annorũ tãtum credatur ſubſiſtere:& poſtea uenire ſepte-
narium numerũ,& octonarium,in quo uerus exercetur ſabbatiſmus,& circũciſionis puritas
redditur.Vnde & octo beatitudinibus bonorũ operũ præmia promittũtur.Scribit autẽ Pe-
trus hoc modo.Vnũ hoc uos non prætereat dilectiſſimi,quia una dies apud deũ quaſi mille
anni,& mille anni quaſi unus dies.Non moratur dominus in promiſſo,ut quidã exiſtimãt.

Percutiente te eos,ſomnium erunt mane,quaſi herba tranſiens. Mane floruit & abijt, ad
ueſperam conteretur & ſiccabitur.Septuaginta:Quæ pro nihilo habẽtur,eorum anni erunt.
Mane ſicut herba tranſeat,mane floreat et trãſeat,ueſpere decidat,induret & areſcat.Iuxta He

C braicum hic ſenſus eſt: Multũ conuerſioni cõtulit & ſaluti, quod omnis uita mortaliũ, quaſi
ſomniũ, ita ueloci morte cõtracta eſt: q̃ in ſimilitudine florũ atq; fœni, eodẽ penè tpe ſiccatur
atq; deperit. Percutiẽte te, inquit, eos: id eſt, hoĩes, & illo ſermone cõpleto: Stulte, hac nocte re-
petẽt animã tuã à te: q̃ aũt præparaſti cuius erũt? Oĩs humana cõditio ſomnio cõparabitur.
Sicut eñ mane uirẽs herba, & ſuis floribus uernãs, delectat oculos contẽplantiũ: paulatimq;
marceſcẽs, amittit pulchritudinẽ, & in fœnũ qđ cõterendũ eſt uertitur: ita oĩs ſpecies hominũ
uernat in paruulis, floret in iuuenibus, uiget in pfectæ ætatis uiris: & repẽte dũ neſcit, incane-
ſcit caput, rugaĩ facies, cutis prius extẽta cõtrahiĩ: & extremo fine qđ hic diciĩ ueſpere, id eſt,
ſenectute, uix moueri põt: ita ut nõ cognoſcaĩ qs prior fuerit, ſed penè in aliũ cõmuteĩ. Quid
loquimur de infantiæ tpibus uſq; ad extremã & decrepitã ſenectutẽ, cũ hoc & lãguor faciat,
& inediæ mœror, ut uultus prius pulcherrimus fœminarũ, ad tantã trãſeat fœditatẽ, ut amor
in odia cõmutetur. Super hac cõditione mortaliũ & Eſaias loquiĩ: Omnis caro fœnũ, & oĩs
gloria eius quaſi flos fœni. Fœnũ aruit, flos decidit. Iuxta Septuaginta quoq; ſimiliter ex-
plicandũ eſt. Oĩe qđ in ſeculo longũ uideĩ, apud te deus breue eſt. Dies eñ & anni qbus hu
mana uita cõtracta eſt, ſi cõparentur ęternitati, reputabũtur pro nihilo. Sicut eñ herba mane
creuit, floruit & ſiccaĩ, ad ueſperãq; indureſcit & deperit: ita erit oĩs hominũ pulchritudo.
Conſumpti eñ ſumus in furore tuo, & in indignatione tua cõturbati ſumus. Septuaginta.
Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſumus. Pro eo qđ nos diximus, turbati ſu-
mus: Symmachus & Aquila trãſtulerũt, accelerauimus. Breuitatẽ aũt uitæ ſignificat humanę.
Quodq; intulit: in ira tua & in furore tuo: ſentẽtiæ dei oſtẽdit perſeuerantiã, cui oẽs hoĩes ſub-
iacemus, illi uidelicet: Terra es, & in terrã ibis. Pulchre aũt nõ (ut in Septuaginta habeĩ) turba-
ti ſumus, ſed iuxta Hebraicũ, accelerauimus diciĩ: ut q̃uis ætas hominũ longa uideaĩ, tamen
D cõparatione æternitatis breuis ſit: qđ & illuſtris Poëta teſtaĩ, dicẽs: Sed fugit interea, fugit ir-
3 reparabile tẽpus. Et iterũ. Rhebe diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt) Viximus. Poſuiſti
iniquitates noſtras corã te: negligẽtias noſtras in luce uultus tui. Septuaginta. Poſuiſti iniqui-
tates noſtras in cõſpectu tuo, ſeculũ noſtrũ in illuminatione uultus tui. Vbi nos iuxta Hebrai
cum & Symmachũ poſuimus, negligẽtias noſtras, pro quo Septuaginta ſeculũ trãſtulerũt, in
Hebraico ſcriptũ eſt alumenu עלמינו, quod Quĩta æditio interp̃tatur adoleſcentiã, Aquila
παροράσεις, & nos in linguã noſtrã uertere poſſumus, errores ſiue ignorãtias. Vnde dixit in alio
loco: Delicta iuuentutis meæ: & ignorantias meas ne memineris. Et iterũ. Delicta quis intelli-
git? Et, ab occultis meis mũda me dñe: & ab alienis parce ſeruo tuo. Aliena eñ nobis ſunt ui-
tia: q̃ ſæpe uolũtate, interdũ ignorãtia & errore cõmittimus: & tamẽ cũ nõ ſit uoluntas in cri-
mine, error in culpa eſt. Miror aũt cur Septuaginta uoluerint ꝓ alumenu, id eſt adoleſcentia,
negligẽtijs & erroribus ſiue ignorationibus ſeculũ dicere: niſi fortè, qđ in ſeculo & in uitæ hu
ius tpe uitia cõmittãtur. Quodq; intulit: in illuminatione ſiue in luce uultus tui: hũc habet ſen
ſum: Nihil te noſtrorũ latuit peccatorũ: ſecreta quoq; noſtra tuus oculus inſpexit: iuxta illud
qđ ſcriptũ eſt: Tenebræ nõ abſcõdenĩ à te. Et, ſcrutãs corda & renes deus. Et iterũ: Sicut tene
bræ eius, ita & lumẽ eius. Homo eñ uidet in facie, deus aũt in corde. Oẽs enim dies noſtri
tranſierũt & in furore tuo cõſumpſimus annos noſtros, quaſi in ſermone loquẽs. Septuagin-
4 ta. Quoniã oẽs dies noſtri defecerũt: & in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditati
ſunt. Breuitatẽ humanæ uitæ, q̃ ſnĩæ dei hucuſq; ſubiecta eſt: & quã ĩ priori verſiculo ſomnio
cõparauit, dicẽs: Percutiẽte te eos, ſomniũ erũt: nũc ſermoni loquentiũ cõparat: ut quõ ſermo
qui in ore uerſatur dũ profertur, intercipiĩ, & eſſe deſiſtit: ſic & oĩs uita noſtra pertrãſeat atq;
deſiſtat, & hoc in ira & in furore dei, cui merito ſubiacemus, uiuente in nobis (ut ſupra dixi-
mus) ſnĩa dei. Quæ ſit autẽ ira & furor dei, crebrius diximus: nõ quod deus ulciſcatur iratus,
ſed quod patiẽtibus pœnas iratus eſſe uideaĩ. Quod eñ in nos ex perturbatione deſcẽdit, in
illo ex iudicio, & ex ueritate eſt. Pro ſermone loquẽtis: Septuaginta meditationẽ araneæ tranſ-
ſtulerũt. Quomodo enim loquentis ſermo præteruolat; ita & opus araneæ incaſſum texitur.

De quo

C De quo ſuper perſona hæreticorũ ſcriptũ eſt in Eſaia: Telum araneæ texũt,quę parua & leuia
põt capere animalia:ut muſcas,culices et cętera huiuſmodi,à ſortioribus aũt rũpiĩ,inſtar leuiũ
in eccleſia ſimpliciũq́;,qui eorũ decipiuntur erroribus,cum uiros in fidei ueritate robuſtos,nõ
ualeãt obtinere. Dies annorꝛ noſtrorũ in ipſis ſeptuaginta anni:ſi aũt multũ,octoginta anni
& quod amplius eſt, labor & dolor. Septuaginta. Dies annorũ noſtrorũ in ipſis ſeptuaginta
anni. Si aũt in potẽtatibus,octoginta anni: & amplius eorũ labor & dolor. Pro eo quod nos
poſuimus,in ipſis,& in Hebræo habeĩ bahem בהם.Symmachus ſignificãtius trãſtulit ὁλόκληροι,
quod magis ad ſenſum q̃ ad uerbũ trãſferre poſſumus,uniuerſi. Quicquid igiĩ uiuimus & in
quo delectabilis eſt uita mortaliũ:ſeptuaginta annorũ ſpacio cõprehẽdiĩ. Sin aũt multũ, & ut
interpretatus eſt Symmachus,cõtra opinionẽ,octoginta ſunt ãni:quicq̃d ſupra fuerit, morbis
& infirmitate trãſigiĩ,quæ eſt ſocia ſenectutis,caligãtibus oculis,dolẽtibus uel cadẽtibus, prius
5 duriſſimis dẽtibus:quod plenius diuinus ſermo in Eccleſiaſte deſcribit. Veniẽt dies malicię,&
in q̃bus dicemus,nõ eſt nobis uolũtas:quãdo obſcurabiĩ ſol & luna,& ſtellæ,& cõuerteniĩ nu
bes poſt pluuiã,in die qua mouebũtur cuſtodes domus,& ſubuerĩtur uiri uirtutis:ceſſabũtq́;
molẽtes,q̃a paucæ factæ ſunt:& obſcurabũtur quæ uidẽt in foraminibus:& claudẽtur ianuæ
in foro:in infirmitate uocis molẽtis,& exurget ad uocẽ auis,& humiliant oẽs filiæ cãtici:& qui
dẽ ab alto aſpiciẽt:& pauor in uia:& florebit amygdalũ & incraſſabiĩ locuſta:& ſcindeĩ cappa
ris:q̃m abibit homo in domũ æternitatis ſuæ,& gyrabũt in foro qui plangunt,quoaduſq́; nõ
pulſetur funiculus argẽti,& cõteratur ornamentũ auri,& cõfringatur hydria ad fontẽ,et impe
diatur rota in lacu,& cõuertatur puluis in terrã ſicut fuit,& ſpũs reuertatur ad dñm qui dedit
eũ. Vanitas uanitatũ dicit Eccleſiaſtes,& uniuerſa uanitas. Quæ oĩa humanæ uitæ & maxime
ſenectutis miſerias cõprehẽdũt:& quẽ ſenſum habeãt,in ſuo loco diſſeruimus. Sũt q̃ iſtũ locũ
Allegorice interpretãtes,ad ſabbati circũciſionisq́; myſteriũ referũt,quod primũ regeſcamus
D in lege,& poſtea ueræ circũciſionis in euãgelio ſacramẽta nos teneãt,admonentes & illud:Da
partẽ ſeptem,& da partem octo,& ſeptuaginta milia,& octoginta milia hominum multitudi
nes,à quibus tẽplum ſub Solomone cõſtructum eſt. Sed quid hoc ad præſentẽ locũ, cui ſuffi
cit ſimplex & pura explanatio,quæ nõ doctrinæ gloriam in multiplicatione ſermonum: ſed
legentis debet intelligentiam quærere? Quoniam tranſiuimus cito & auolauimus. Septua
ginta. Quoniam ſuperuenit mãſuetudo ſuper nos,& corripiemur. Pro quo in Græco ſcriptũ
6 eſt, παιδευθησόμεθα,quod uerbum ambiguũ eſt:& tam correptionem q̃ eruditionẽ doctrinamq́;
ſignificat. Quem enim diligit dominus,corripit ſiue erudit: ac flagellat omnẽ filiũ quẽ recipit.
Quem locũ ita Symmachus tranſtulit: ſuccidimur enim repente & auolamus. Quinta æditio
hoc modo:Quoniã tranſiuimus celeriter et diſſoluimur. Et eſt ſenſus. Poſt ſeptuaginta annos,
& ut multũ octoginta:quibus hominum uita tranſigitur,cum anima fuerit à corpore ſegrega
ta,uento ſimiles auolamus:ſiue quia ſupra herbæ uirenti & florũ pulchritudini, & ad ueſperã
ſiccitati hominẽ cõparat:nunc pro ariditate ueſperæ,ſucciſionẽ florũ ponit. Et cũ pertrãſierit,
inquit,omne quod uiuimus,ſubita morte diſſoluimur. Quod aũt Septuaginta dixere:quoniã
ſuperuenit mãſuetudo & corripiemur,hunc habet ſenſum. Poſt ſeptuaginta annos & octogin
ta cũ uenerit dñi manſuetudo:& dies nobis mortis ingruerit,nõ iudicabimur iuxta meritũ,ſed
iuxta clemẽtiam:& quæ putatur correptio eſſe,eruditio eſt & doctrina. Satisq́; miramur quid
uoluerint uerbũ Hebraicũ gas his גז חיש,Septuaginta, Theodotio & Sexta æditio transferre
manſuetudinem,cũ Aquila,Symmachus & Quinta æditio feſtinationẽ & repente celeriterq́;
tranſtulerint. Quis nouit fortitudinẽ iræ tuæ,& ſecundũ timorẽ tuũ indignationem tuam?
Septuaginta. Quis nouit poteſtatẽ iræ tuæ,& præ timore tuo iram tuã dinumerare? Inter He
braicũ & Septuaginta diuerſa diſtinctio eſt. Septuaginta eñ dinumerationẽ, timori & furori
domini copulãt. Porrò Hebraicum,ſequẽti aptat uerſiculo,ut ſequatur: Vt numerẽtur dies no
ſtri,ſic oſtende & ueniemus corde ſapienti. Quod breuiter ita nobis diſſerẽdum uidetur. Quis
poteſt noſſe q̃diu ira tua, ex qua timor naſcitur humano generi, perſeueret, niſi te docente,

C qui deus es? Itaq; obſecro, ut tempus uitæ noſtræ indices nobis, quo poſſimus corde ſapiẽti,
tuo nos iudicio præparare. Quod autẽ dixit: Quis nouit fortitudinẽ ſiue poteſtatem iræ tuæ:
& ſecundum timorem tuum indignationem tuam: oſtendit eſſe difficile, iræ timoriſq; & indi
gnationis dei ſecretũ rationemq; cognoſcere. Vnde & propheta lachrymabiliter deprecatur.
Domine ne in ira tua arguas me: neq; in furore tuo corripias me. Non enim corripit ut inter-
ficiat atq; diſperdat, ſed ut corrigat & emendet. Quam ob rem & in Oſee, populo Iudæorũ,
cui multum iratus eſt, dicit ſe nequaq; iraſci, nec uiſitare nurus eorum, cum adulterauerint. Et
per Ezechielem loquitur ad Hieruſalem: Iam non iraſcar tibi, & zelus meus receſſit à te. Et in
uerbis dierum ſonat, quando pergit Iſraël aduerſum hoſtes in prælium corde pacifico.

Vt numerentur dies noſtri, ſic oſtende, & ueniemus corde ſapienti. Septuaginta. Dexterã
tuam ita notam fac, & eruditos corde in ſapientia. Quod Aquila, Symmachus, & Quinta ædi
tio ſic uerterunt: Dies noſtros ſic oſtende, ut ueniamus corde ſapienti. Errorq; perſpicuus: cur
pro diebus, Septuaginta dexteram dixerint: ימינו iamenu quippe uerbũ cõpoſitũ eſt, ſignifi-
cans dies noſtros: quod in ſingulari numero ſi ſcribatur, extrema litera quæ appellatur nun
ן, exprimit dexteram: ſicut eſt illud in nomine Beniamin, qui interpretatur, filius dexteræ. Sin
autem ם habeat, diem uel dies ſonat. Eſt autem ſenſus: Numerum annorum dierumq; no-
ſtrorum, quibus in hoc ſeculo nos uiuere decreuiſti, oſtende nobis, ut præparemus nos aduen
tui tuo: & cõtempto errore mortaliũ, ad te pergere feſtinemus, cupiamuſq; præſentiam tuam,
& ad te feſtinemus corde ſapienti. Nihil enim ita decipit humanum genus, q̃ dum ignorant
ſpacia uitæ ſuæ, longiorem ſibi ſeculi huius poſſeſſionẽ repromittũt. Vnde & illud egregie di-
ctum eſt: Nullum tam ſenem eſſe & ſic decrepitæ ætatis, ut non ſe adhuc uno plus anno uiue-
re ſuſpicetur. Ad hunc ſenſum pertinet & illud quod dicitur: Memento mortis tuæ, & nõ pec
cabis. Qui enĩ ſe recordatur quotidie eſſe moriturũ, contemnit præſentia, & ad futura feſtinat.
D Hoc eſt quod Dauid in alio precatur loco dicẽs: Ne auferas me in dimidio dierum meorum,
priuſq; abeã & non ſubſiſtã: quod ita exponitur. Ne eo tp̃e facias me mori, quãdo adhuc pu-
tabã me uicturũ, ut poſſim peccata corrigere pœnitentia. Si enĩ hoc feceris, inuẽtus in delictis
meis eſſe deſiſtã: nõ quod ſpem reſurrectionis neget, ſed quod corã eo ſe neget poſſe ſubſiſte-
7 re: apud quẽ oẽs qui in uitijs perſeuerãt, pro nihilo reputãtur. Vbi nos interpretati ſumus, eru
ditos corde in ſapientia, alij trãſtulerunt cõpeditos, uerbi ambiguitate decepti. Si enĩ dicas πε-
πεδημένους compeditos: ſin aũt πεπαιδευμένους eruditos ſignificat. Reuertere domine uſq; quò,
& exorabilis eſto ſuper ſeruos tuos. Septuaginta ſimiliter. Quia agimus pœnitentiam, & ſciẽ-
tes uitæ noſtræ breuitatẽ, ad te corde ſapiẽti cupimus ꝑuenire: & tu domine reuertere ad nos.
Peccatis enim noſtris longe receſſeras: & dimiſeras nos, ut ambularemus ſecundũ uolũtatem
& cogitationes noſtras. Quod autẽ infert, uſq; quò, illã habet intelligentiã, quã in duodecimo
pſalmo diximus: Vſq; quò domine obliuiſceris me in finẽ? Qui enĩ in anguſtia cõſtitutus eſt,
ſerũ ei uidetur dei auxiliũ: & propterea impẽſius deprecatur, ut cito adiutorẽ deũ ſentiat: & ne
quaquã iratũ iudicẽ, ſed placatũ. Imple nos matutina miſericordia tua: & laudabimus & læ
tabimur in cũctis diebus noſtris. Septuaginta. Repleti ſumus mane miſericordia tua, & exul-
tauimus & delectati ſumus in om̃ibus diebus noſtris. In cũctis penè locis hãc habẽt Septua-
ginta cõſuetudinẽ: ut quod apud Hebræos in futurũ ponitur, hoc illi quaſi iam factũ & præ-
teritũ referant. Hic ergo, nõ ut illi uoluerũt dicunt ſe impletos eſſe matutina miſericordia dei
atq; lætatos: alioqui ſi hoc factũ erat: quomodo poſtea deprecantur & dicunt: Reſpice in ſer-
uos tuos & in opera tua: ſed totũ quod poſtulãt, ideo deprecantur, ut mereantur matutinam
miſericordiam eius: quam cum fuerint aſſecuti: laudent deum atq; lætentur in cunctis diebus
uitæ ſuæ. Videtur autem mihi reſurrectionis ſpem & æternæ uitæ præmia deprecari, dicens:
Imple nos matutina miſericordia tua. Quod quidem & uiceſimiprimi pſalmi titulus ſonat:
qui proprie ad myſterium domini & ad reſurrectionem eius pertinens, inſcribitur pro aſſum-
ptione matutina. Lætifica nos pro diebus quibus nos afflixiſti, & annis quibus uidimus
mala

A mala.Septuaginta: Lætati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti: annis quibus uidimus
mala.Et Lazarus qui receperat mala in uita ſua,in ſinu Abrahę æterno quieſcit gaudio.Mala
autem non ea appellat quæ contraria bonis ſunt,ſed pro afflictione ponit & anguſtijs:quibus
malis & Sara afflixit Agar ancillam ſuam:& de quibus in euangelio ſcribitur:Sufficit diei ma
licia ſua.Quanto igitur magis in hoc ſeculo,perſecutionibus, paupertate: inimicorum potētia
uel morborum cruciatibus fuerimus afflicti:tanto poſt reſurrectionem in futuro maiora præ-
mia conſequemur.Pulchre autem non dixit:ſuſtinuimus mala,ſed uidimus.Quis enim eſt ho
mo qui uiuat & non uideat mortem?Quæ non tam ad diſſolutionē corporis referenda eſt, ꝗ̃
ad multitudinē peccatorū,iuxta quod dicitur:Anima quæ peccauerit,ipſa morietur. Appa
reat apud ſeruos tuos opus tuū,& gloria tua ſuper filios eorū.Ergo in ſeruis ſuis ipſe dominus
operatur opus ſuū.Nec propria qui poſtulat ſalute cōtentus eſt,ſed quærit gloriā filiorum: id
eſt ſeruorum dei.Filios autē nō tā illos qui de eorū ſtirpe generati ſunt,ꝗ̃ diſcipulos debemus
accipere:de quibus & Paulus loquebatur: Filioli mei quos iterum parturio.Vnde & Ioannes
apoſtolus ſecundum merita filiorum ſuorum profectuſꝗ operum ſingulorum,ſcribit ad par
uulos,ſcribit ad iuuenes,ſcribit ad patres. Et ſit decor domini dei noſtri ſuper nos, & opus
manuum noſtrarum fac ſtabile ſuper nos:& opus manuum noſtrarum confirma.Septuagin-
ta:Et ſit ſplendor domini dei noſtri ſuper nos:& opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos:
& opus manuum noſtrarum dirige.Vbi ſunt qui liberi arbitrij ſibi poteſtate plaudētes, in eo
putant ſe dei gratiam conſecutos, ſi habeant poteſtatem faciendi uel non faciendi bona ſiue
mala? Ecce hic Moyſes poſt reſurrectionē quā poſtulauerat,dicens:Imple nos matutina miſe-
ricordia tua,& laudabimus & lætabimur in cunctis diebus noſtris:nequaꝗ̃ ſe ſurrexiſſe con-
tentus eſt,& æternæ uitæ præmia conſecutū, ſed poſtulat ut decor domini dei ſui ſit ſuper eos
qui ſurrexerint,& ſplendeat in animabus cordibuſꝗ ſanctorum:& opera manuum eorū ipſe
B dirigat,faciatꝗ eſſe perpetua:ipſeꝗ cōfirmet quicquid in ſanctis uidetur boni.Sicut enim hu-
militas deprecantis meretur præmia,ita ſuperbia contemnentis,dei auxilio deſeretur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

DIVI HIERONYMI AD PRINCIPIAM VIRGINEM EXPLANATIO PSALMI QVADRAGESIMIQVARTI.

SCio me Principia in Chriſto filia,à pleriſꝗ reprehendi,quod interdum ſcribā ad mulieres:& fragiliorem ſexum maribus præferam.Et idcirco debeo primū obtrectatoribus meis reſpōdere,& ſic uenire ad diſputatiunculam quàm rogaſti.Si uiri de ſcripturis quærerēt,mulieribus nō loquerer.Si Barach ire ad præliū uoluiſſet,Debbora de uictis hoſtibus non triumphaſſet.Hieremias carcere clauditur,& quia periturus Iſrael uirum nō receperat prophetantē:Olda eis mulier ſuſcitatur. Sacerdotes & phariſæi crucifigunt filium dei:& Maria magdalene plorat ad crucē, unguenta parat:quærit in tumulo,hortulanum interrogat,dominum recognoſcit,pergit ad apoſtolos,

repertum

C repertum nunciat.Illi dubitāt, iſta confidit. Vere πυργῖτις, uere turris candoris & Libani, quæ
proſpicit faciem Damaſci,ſanguinem uidelicet ſaluatoris ad ſacci pœnitentiam prouocantem.
Defecerant Saræ muliebria,& ideo Abraham ei ſubijcitur,& dicitur ad eum: Omnia quæ di-
cit tibi Sara, audi uocem eius.Illi defecerant muliebria: tu nunq̃ꝫ habuiſti muliebria. Sexus
deuoratur à uirgine, Chriſtum portat in corpore.Iam poſſidet quod futura eſt.Rebecca per-
git ad interrogandum deum: & ſua reſponſione condigna audit oracula.Duæ gentes in ute-
ro tuo, & duo populi de uentre tuo diuidentur.Illa duos generat diſſidentes: tu unum quoti-
die concipis,parturis,generas:unione ſecundum,maieſtate multiplicem,trinitate concordem.
Maria ſoror Moyſi,uictorias domini canit,& Rachel Bethlehem noſtram atq; Ephratan ſtir-
pe nominis ſui ſignat in poſteros.Filiæ Salphaad hæreditatem inter fratres merentur accipe-
re.Ruth & Heſter & Iudith tantæ gloriæ ſunt,ut ſacris uoluminibus nomina indiderint. An-
na prophetiſſa generat filium leuitam,prophetā,iudicē,ſacro crine uenerabilē,& offert eum in
tabernaculum dei.Thecuites mulier,regem Dauid interrogatione cōcludit, ænigmate docet,
exemplo dei mitigat.Legimus & aliam ſapientem fœminam,quæ cum obſideretur ciuitas,&
propter unū eam perdere uellet dux exercitus Ioab,murosq́ꝫ ariete quateret,locuta eſt ad po-
pulum in ſapientia ſua,& tantæ multitudinis periculum,muliebri autoritate ſedauit.Quid lo-
quar de regina Saba, quæ uenit à finibus terræ audire ſapientiam Solomonis: & teſtimonio
domini condemnatura eſt omnes uiros Hieruſalem? Eliſabeth utero prophetat & uoce.Anna
filia Phanuelis in templo,templum efficitur dei:& quotidiano ieiunio,cœleſtē inuenit panem.
Sequebantur mulieres ſaluatorē,& miniſtrabant ei de ſubſtantia ſua. Ille qui de quinq; pani-
bus milia hominum,exceptis mulieribus & paruulis aluit,eſcas ſanctarū mulierū non recuſat
accipere.Cum Samaritana loquitur ad puteum,& ſaturatus cōuerſione credētis,cibos qui co-
empti fuerant negligit.Apollo uirū apoſtolicū & in lege doctiſſimum, Aquila & Priſcilla eru-
D diunt,& inſtruunt eum de uia domini.Si doceri à fœmina nō fuit turpe apoſtolo, mihi quare
turpe ſit poſt uiros docere,& fœminas? Hæc & iſtiuſmodi συντόμως filia perſtrinxi breuiter,ut
nec te pœniteret ſexus tui,nec uiros nomen ſuum erigeret:in quorum condemnationē,fœmi-
narum in ſcripturis ſanctis uita laudatur.Gaudeo & ueluti quodam tripudio effertur animus
meus,cum in Babylone inuenitur Daniel,Ananias,Azarias,Miſaël. O q̃ꝫ multi ſunt ſenes &
iudices Iſraël:quos rex Babylonius fryget in ſartagine ſua. Quàm multæ Suſannæ, quod in-
terpretatur lilium,quæ candore pudicitiæ ſponſo ſerta cōponunt,& coronā ſpineā mutant in
gloriā triūphantis.Habes ibi in ſtudio ſcripturarū,& in ſanctimonia mentis & corporis Mar
cellam & Aſellam:quarum altera te per prata uirentia,& uarios diuinorū uoluminum flores
ducat ad eū qui dicit in Cantico:Ego flos campi,& lilium conuallīū:altera ipſa flos domini te-
cum mereatur audire:Vt liliū in medio ſpinarū,ſic proxima mea in medio filiarū.Et quia de
floribus & lilijs loqui cœpimus,ſemperq́ꝫ uirginitas floribus cōparatur:opportunū mihi ui-
detur,ut ad florem Chriſti ſcribens,de multis floribus diſputem. Quadrageſimumquartum
pſalmum legens,in titulo reperi:In finem pro his qui cōmutabuntur filiorū Core,intelligētiæ
canticum pro dilecto:in Hebraico ſcriptū eſt,lamanazeah al ſoſannim libne Corah maſchil
ſir ieddidot: לַמְנַצֵּחַ עַל שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר יְרִירוֹת,quod nos in Latinum uerti-
mus,uictori pro lilijs filiorum Core eruditionis canticū amantiſſimi, Symmachus more ſuo
manifeſtius,triumphū pro floribus interpretatus eſt.Igitur שֹׁשַׁנִּים ſoſannim,uel pro his qui
commutandi ſunt,uel in lilia trāſfertur & flores:maſchil מַשְׂכִּיל quoq; & eruditionem & do-
ctiſſimum ſonat: שִׁיר ſir canticum:iedidia יְרִירְיָה Solomonis eſt nomen,qui alio ſenſu pacifi
cus appellatur.Quatuor autem pſalmi,licet in poſteriori titulorū parte diſſentiant,hoc princi
pio prænotātur,quadrageſimuſquartus,quinquageſimuſnonus,ſexageſimuſoctauus, ſeptua-
geſimuſnonus,è quibus duo medij inſcribūtur Dauid,primus & nouiſſimus filiorū Core &
Aſaph.De cūctis dicere nō eſt huius ꝑis,quē cœpimus, explicemus. Recte q in ſeculorū fine
mutandi ſunt,de quibus Apoſtolus loquitur: Omnes dormiemus, ſed non omnes immuta-
bimur

A bimur:referuntur ad finẽ.Et hoc ipſum myſterium lectorẽ præparat ad intelligentiam ſpiritalem. Vbi enĩ ſimplex & apertus eſt ſenſus,quid neceſſe eſt audientem intelligentiæ præmonere,& dici ad eum,qui habet aures audiendi audiat? Canticũ quocꝫ canitur chariſſimo atcꝫ dilecto,quia propter illum ueniet ſanctis promiſſa mutatio.Quæ quidem & in hac uita intelligi poteſt ,quãdo exuimur ueteri homine & induimur nouo qui renouatur in cognitione ſecũdũ imaginẽ creatoris,& gloriã dñi cõtemplãtes,in eandẽ imaginem trãsformamur,quaſi à gloria in gloriã,nec eſt tẽpus ullũ quo nõ mutetur ſpũs,pręteritorũ obliuiſcẽs et in futurũ ſe extẽdẽs. cũ interior noſter homo renouetur de die in diẽ, & immutabilis deus qui loquitur per ꝓphetam:Ego deus & nõ mutor:propter nos mutauerit faciẽ ſuam,formamcꝫ ſerui acceperit,& de Iudæa trãſmigrãs ad Philiſtijm,qui interpretatur poculo corruẽtes(inebriati enĩ fuerãt aureo calice Babylonis)primũ deriſus ſit propter ſtulticiã crucis,deinde ſuſceptus propter gloriã triũphorũ.Chariſſimus aũt ille eſt,de quo Eſaias canit:Cãtabo cãticũ dilecti uineæ,& euãgelium: Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi bene cõplacui, ipſum audite.Cui nõ unus propheta, ſed omnis chorus filiorũ Core nũc laudes canit.Qui ſint aũt filij Core,id eſt caluariæ,in quadrageſimoprimo pſalmo cõpetentius diſputatur.Et ut ſciamus textum cãtici titulo cõuenire, mutationẽ de alio ad aliud dicit,ut filia cui præcipiẽ,ut antiq parẽtis obliuiſcatur,regis ſe amplexibus paret. Victorẽ aũt eũ eſſe qui dicit:Cõfidite,ego uici mundũ,& ad quẽ iſta adoleſcẽtis oratio eſt:à te uictoria & ſapientia & gloria,& ego tuus ſeruus,profecto nouit,qui dño uincente ſuperauit & eſt particeps triũphorũ eius:& qui immarceſcibilẽ gloriæ coronã,de candore bonorũ & operũ de uarietate uirtutũ texuit ſaluatori.Eructauit cor meũ uerbum bonũ.Pro quo interpretatus eſt Symmachus,cõmotũ eſt cor meũ uerbo bono: indicans ad alterius ſermonẽ cor dicẽtis eſſe cõmotũ,& ſpũ ſancto futura Chriſti ſacramẽta pandente,etiam hunc in

B eloquium prorupiſſe:ut quẽadmodũ cæteri de aduẽtu eius locuti ſunt & iſte loqueretur.Ructus autẽ proprie dicitur digeſtio cibi,& cõcoctarũ eſcarũ in uentũ efflatio. Quõ enim iuxta qualitatẽ ciborũ de ſtomacho ructus erũpit,& boni uel mali odoris flatus indiciũ eſt: ita interioris hoĩs cogitationes uerba proferunt,& ex abũdantia cordis os loquitur.Iuſtus comedens replet animã ſuã.Cuncꝫ ſacris doctrinis fuerit ſatiatus,de boni cordis theſauro profert ea quę bona ſunt,& cũ Apoſtolo loquitur:An experimẽtum quæritis eius,qui in me loquitur Chriſtus? Quidã ex perſona Chriſti,quidã ex perſona patris dictũ intelligi uolunt,quod ex imis uitalibus & cordis arcanis,uerbum ſuum quod in ſe erat ſemper protulerit:iuxta alterius pſalmi uaticiniũ:Ex utero ante luciferũ genui te:ut quõ uterus non ſignificat uterũ(necꝫ enĩ deus diuiditur in mẽbra,ſed eandẽ ſubſtantiã patris filijcꝫ demõſtrat) ſic cor & uerbum profertur ex corde,ut patrem oſtendat & filium.Et quod ſequitur.Dico ego opera mea regi: illi aptant intelligentiæ.Ipſe dixit & facta ſunt,ipſe mandauit & creata ſunt:quod dicente patre operatus ſit filius.Omne enim quęcũcꝫ pater facit,eadem & filiũ facere:ſimiliter & patrem manentem in eo operari cuncta per filium.Dico ego opera mea regi.Propheticus chorus, Chriſti & eccleſiæ ſacramenta dicturus,ne carmine uideatur indignus,& ob conſcientiã peccatorum dicatur ei:Vt quid tu enarras iuſticias meas,& aſſumis teſtamentũ meũ per os tuum? opera ſua regi quẽ laudaturus eſt cõfitetur,ut uel ſi bona ſunt,ipſe ſuſcipiat,uel ſi mala ſunt, mundet, faciatcꝫ quod iuſſus eſt:Dic tu iniquitates tuas ut iuſtificeris in ſermonibus tuis.Et,iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis. Idioma autem non ſolum Hebraicæ, ſed & Latinæ linguæ eſt,pro ſyntagmatibus & ſcriptis opuſcula dicere.Ergo & iſte qui laudes cantaturus eſt domino, carmen ſuũ & opuſculũ cõſecrat ei:& pro muſis gentiliũ, ipſum inuocat in principio quẽ laudaturus eſt. Lingua mea calamus ſcribæ,uelociter ſcribentis.Pro quo nos interpretati ſumus, Lingua mea ſtilus ſcribæ uelocis.Extrema pars prologi eſt, & cũ præcedẽtibus iũge quod ſequitur:Eructauit cor meũ in laudes dei.Sermonẽ bonũ & opuſcula mea quibus eũ prædicaturus ſum,ipſi potiſſimũ cõſecraui.Debeo ergo & linguã meã quaſi ſtilũ & calamũ præparare, ut per illã in corde & auribus audientiũ ſcribat ſpiritus ſanctus.Meũ enim eſt quaſi organum

præbere

C præbere linguam:illius quaſi per organum ſonare quæ ſua ſunt.Stilus ſcribit in cera:calamus
uel in charta uel in membranis,aut in quacunqꝫ materia quæ apta eſt ad ſcribendum.Mea au
tem lingua in ſimilitudinem ſcribæ uelocis, quem notarium poſſumus intelligere, quodam
ſignorum cõpendio,breuiatum euangelij ſtrictũqꝫ ſermonem exarauit in tabulis cordis car-
nalibus.Si enim lex per manum mediatoris digito dei ſcripta eſt:& quod deſtructum eſt, glo-
rificatum eſt:quanto magis euangelium quod manſurum eſt, per meam linguam ſcribetur à
ſpiritusancto:ut illius laudes,ad quem in Eſaia dicitur:Velociter ſpolia detrahe,cito prædare,
uelox in corde credentium ſermo deſcribat.Specioſus forma præ filijs hominum. In Hebrai-
co:Decore pulchrior es filijs hominum.Finito proœmio: hinc narrationis exordium eſt: &
fit Apoſtropha ad ipſum amantiſſimum & dilectum & regem, cui dicentis opera conſecrata
ſunt.Quæritur autẽ quomodo pulchrior ſit cunctis filijs hominum:de quo legimus in Eſaia:
Vidimus eum,& non habebat ſpeciem neqꝫ decorem,ſed erat ſpecies eius inhonorata & defi-
ciens à filijs hominum. Homo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem, quia auertit fa-
ciem ſuam. Nec ſtatim ſcriptura diſſonare uidetur:quia ibi ignobilitas corporis propter fla-
gella & ſputa & alapas & clauos,& iniurias patibuli commemoratur: hic pulchritudo uirtu-
tum in ſacro & uenerando corpore:non quo diuinitas Chriſti hominibus comparata nõ for-
moſior ſit:hæc enim nõ habet comparationem,ſed abſqꝫ paſſionibus crucis uniuerſis pulchri
or eſt,uirgo de uirgine:qui non ex uoluntate uiri ſed ex deo natus eſt. Niſi enim habuiſſet &
in uultu quiddam ſydereum,nunqꝫ eum ſtatim ſecuti fuiſſent Apoſtoli:nec qui ad cõprehen-
dendum eum uenerant corruiſſent.Deniqꝫ & in præſenti teſtimonio,in quo ait:Homo in pla
ga poſitus & ſciens ferre infirmitatem, reddit cauſas quare iſta perpeſſus ſit. Quia auertit faciẽ
ſuam:id eſt paululum diuinitate ſubſtracta,corpus iniuriæ dereliquit.Quidam hunc uerſicu-
lum ſuperioribus copulant:ut ſpecioſus forma præ filijs hominum, non ad Chriſtum ſed ad
calamum referatur. Effuſa eſt gratia in alibrijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum.
D In æditione uulgata pro benedixit, unxit legimus.Sed ſciendum quod error ſcriptorum, Se-
ptuaginta translatoribus non debeat imputari: qui hoc loco cum Hebraica ueritate concor-
dant.Legentes illud,Ieſus proficiebat ætate & ſapientia & gratia apud deum & homines:& in
alio loco:admirabantur ſuper uerbis gratiæ eius quæ egrediebantur de ore illius: & quod in
poteſtate habebat ſermonem:intelligere poſſumus,quo ſenſu dictum ſit:Effuſa eſt gratia in la
brijs tuis. Noë inuenit gratiam coram domino in diebus ſuis,& Moyſes, & reliqui propheta-
rum.Sed omnis gratiæ multitudo in labijs ſaluatoris effuſa eſt: quæ in breui tempore totum
impleuit orbem.Et ipſe tanqꝫ ſponſus proceſſit de thalamo ſuo.A ſummo cœlo egreſſio eius:
& occurſus illius uſqꝫ ad ſummum eius.Nam & ſancta Maria,quia conceperat eum, in quo
omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter,plena gratia ſalutatur. Et Apoſtolus ſciens
prædicationem ſuam, non eloquentia ſeculari, ſed in uirtute dei,omnes mundi ſuperaſſe do-
ctrinas,ait:Et ſermo meus & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ uer-
bis,ſed in oſtenſione ſpiritus & uirtutis:ut ſit fides noſtra non in ſapientia hominum, ſed in
uirtute dei.Seqꝫ ipſum reprehendens,quia dixerat:Amplius autem omnibus laboraui:ſtatim
intulit.Non autem ego,ſed gratia dei, quæ mecum eſt.Et rurſum: Quia gratia eius qui in me
eſt,non fuit uacua.Proprie autem in ſaluatorem uerbum effuſionis adiungitur,ut ſignificet
gratiæ largitatem,ſecundum illud:Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem.Et,chari-
tas dei diffuſa eſt in cordibus ueſtris:Et nota quod omnium quæ dicuntur, intelligentiam ad
perſonam eius referat,qui aſſumptus ex Maria eſt:quod propter gratiam labiorum in æter-
num benedictus eſſe dicatur:tale quid & Apoſtolo prædicãte:Humiliauit ſe,factus obediens
uſqꝫ ad mortem:mortem autem crucis.Propter quod & deus illum exaltauit:& dedit illi no-
men ſuper omne nomen.Sicut eñ ibi forma ſerui,paſſionis iniuria eſt:& exaltatio nominiſqꝫ
donatio ad patrem redit,ita hic effuſio gratiæ benedictionis in ſempiternum,ad eum referen-
da eſt qui poteſt humiliari & creſcere. Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuũ potentiſſime.

Specie tua

A Specie tua & pulchritudine tua. In Hebræo: Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuum fortiſſiſime. Gloria tua & decore tuo. Iſtum arbitror te locum optime intelligere, & accinctam Chriſti gladio militare. Vt autem ſcias ſemper uirginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat opera carnis, & ſuperat uoluptates: gentilis quocꝫ error, deas uirgines finxit armatas. Accinxit & Petrus lumbos ſuos: & ardentem lucernam habuit in manibus ſuis. Quod autem fœmur ſignificet opera nuptiarum, his breuiter exemplis doceberis. Abrahã mittens ad uxorem quærendam filio ſuo Iſaac, dicit maiori domus ſuæ: Pone manum tuam ſuper fœmore meo: & adiurabo te per dominum deum cœli. Non dubium quin per eum qui de eius ſemine erat naſciturus. Iacob poſtquam luctatus eſt cum homine, qui ei apparuerat ad torrentem Iacob: Meſopotamia derelicta, & terram repromiſſionis ingrediens, non ante Iſraël ſortitus eſt nomen, quàm neruus fœmoris eius emarcuit, & ad filium loquitur: Non deficiet princeps ex Iuda, necꝫ dux de fœmoribus eius. Et rurſum ipſe moriturus, Ioſeph adiurat in fœmore ſuo, ne eum in Aegypto ſepeliat. In Iudicum quocꝫ libro legimus: Gedeoni erant filij ſeptuaginta, qui egreſſi ſunt de fœmoribus eius. In Cantico dicitur canticorum: Ecce lectulus Solomonis, ſexaginta potentes in circuitu eius de potentibus Iſraël, omnes tenentes gladios, docti ad bellum: uir & gladius ſuper fœmur eius. Gloria ergo & decore ſuo, ſiue ſpecie & pulchritudine diuinitatis ſuæ, carnis opera mortificans: & natus ex uirgine, futuris uirginibus uirginitatis princeps fuit. Et intende proſpere, procede & regna. Propter ueritatem & manſuetudinem & iuſticiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. In Hebræo: Decore tuo proſpere aſcende: propter ueritatem & manſuetudinem iuſticiæ, & deducet te mirabiliter dextera tua. Secundo ſcriptum eſt apud Hebræos, decore tuo, ne quis idipſum uitio librariorum repetitum putet. Et eſt figura quæ apud rethores, repetitio nominatur. More ergo Panegyrici, quo laudatores loquuntur ad eos quos præconijs efferunt, armatum cohortatur ad prælium:

B ut ſemel arrepta bella non deſerat, & ſuper hoſtium ſtrages uictor incedens, præparet ſibi regnum in his, quos de diaboli eripiens poteſtate, ſuo copulauit imperio, & dicat: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. Nulliqꝫ dubium, ueritatem, & modeſtiam, & iuſticiam, Chriſtum appellari, qui dicit: Ego ſum uia, ueritas, & uita. Et, diſcite à me: quia mitis ſum, & humilis corde. Et, qui factus eſt nobis à deo iuſticia, & redemptio & ſanctitas. Hæc autem uniuerſa dicuntur in corpore, ut exigantur in membris. Victoria domini, ſeruorum triumphus eſt. Magiſtri eruditio, diſcipulorum profectus. Et quod ſequitur: Deducet te mirabiliter dextera tua: aut de ſignis quæ in euangelio perpetrauit: aut τροπικῶς de cæde, quam exercuit in hoſtibus, ſentiendum eſt. Cor ſapientis in dextera, & cor ſtulti in ſiniſtra eius: Chriſtus totus in dextris eſt: antichriſtus in ſiniſtris. Hebraica interpretatio diſtat in uerbis, non diſtat in ſenſu. Sagittæ tuæ acutæ potentiſſime, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. In Hebraico, abſqꝫ potentiſſime, reliqua ſimiliter. Et hic uerſiculus tibi potiſſimum aptus eſt, quæ iaculo domini uulnerata, cum ſponſa in cantico canis: Vulnerata charitate ego ſum. Nec mirum ſi ſponſus tuus habeat plures ſagittas: de quibus in cẽteſimo decimonono pſalmo dicitur: Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatorijs, cum patris ipſe ſit iaculum: & loquatur in Eſaia: Poſuit me quaſi ſagittam electam: in pharetra ſua abſcondit me. His ſagittis & Cleophas in itinere cum altero uulneratus aiebat: Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis dum loqueretur in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Et in alio loco legimus: Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filij excuſſorum. His ſagittis totus orbis uulneratus & captus eſt. Paulus ſagitta fuit domini: qui poſtquam ab Hieroſolymis uſqꝫ ad Illyricum miſſus arcu domini, huc illucqꝫ uolitauit, ad Hiſpanias ire feſtinat: ut uelox ſagitta ſub pedibus domini ſui, Orientem Occidentemqꝫ proſternat. Et quia plures ſunt potentiſſimi regis inimici, qui uulnerati fuerant ignitis ſagittis diaboli, & quaſi ceruus ſpiculo percuſſi in iecore, ſagittæ domini mittuntur ignitæ cum carbonibus deſolatorijs, ut quicquid uitij in corde inimicorum regis fuerit, excoquant, & ſalutari igne ignem eijciãt perditorem. Sedes

C tua deus in ſeculum ſeculi,uirga directionis,uirga regni tui.Dilexiſti iuſticiam,& odiſti iniquitatē,propterea unxit te deus,deus tuus oleo læticiæ præ conſortibus tuis.In Hebraico: Thronus tuus deus in ſeculū ſeculi,ſceptrū æquitatis,ſceptrū regni tui.Dilexiſti iuſticiā:& odiſti iniquitatem: propterea unxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.Duas perſonas, eius qui unctus eſt dei, & qui unxit, intellige. Vnde & Aquila eloim אֱלֹהִים uerbum Hebraicum,non nominatiuo caſu,ſed uocatiuo interpretatur, dicens θεέ, & nos propter intelligentiam dee poſuimus,quod Latina lingua non recipit:ne quis peruerſe putet deum dilecti & amantiſſimi & regis,bis patrem nominari.Quanquam enim pater in filio, & filius in patre:& alterutrum ſibi & habitator & thronus ſint,tamen in hoc loco ad regem qui deus eſt ſermo dirigitur: & dicitur ei quod imperium eius (hoc enim intelligo thronum, iuxta illud quod ſcriptum eſt:De fructu uentris tui ponam ſuper thronum tuum) finem non habeat: quod quidem & Mariæ nunciauit angelus: Dabit ei dominus deus thronum Dauid patris ſui,& regnabit ſuper domum Iacob in ſecula,& regni eius non erit finis.Nec putemus hoc illi eſſe contrarium,quod apoſtolus ſcribens ad Corinthios ait,filium deo traditurum regnum, & ſubijciendum ei qui ſibi ſubiecit omnia: ut ſit deus omnia in omnibus.Non enim dixit,tradet patri, ut uideretur ſeparare filium, ſed tradet deo, hoc eſt, habitanti in aſſumptione corporis deo: ut ſit deus omnia in omnibus: & Chriſtus qui ante per paucas uirtutes erat in ſingulis,per omnes in omnibus commoretur. Sceptrum autem & uirgam inſigne eſſe regnantis,ipſe propheta ſignificat,dicens:Sceptrum æquitatis,ſceptrum regni tui. Quidam de Eſaia teſtimonium proferentes:Exiet uirga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcendet: hominem qui eſt aſſumptus intelligunt,cui & deferatur imperium,& qui propter dilectam iuſticiam & exoſam iniquitatē regnare dicatur,& unctus eſſe oleo exultationis præ participibus ſuis:quaſi præmium charitatis,& odium iniquitatis in unctione ſumpturus. Docemur autē in utraque

D parte & amoris & odij eſſe nobis ſemina,cum ipſe qui primitias maſſæ noſtrorum corporū leuauit ad cœlos,& iuſticiam dilexerit,& oderit iniquitatem. Vnde Dauid: Nónne odientes te domine oderam,& ſuper inimicos tuos tabeſcebam: perfecto odio oderam illos. Quod ſequitur:Vnxit te deus,deus tuus.Primum nomen dei uocatiuo caſu intelligendū eſt, ſequens nominatiuo:quod ſatis miror,cur Aquila nō ut cœperat in primo uerſiculo uocatiuo caſu intrepretatus ſit,ſed nominatiuo,bis nominans deum qui ſupradictum unxerit deū.In hoc loco Fotinus opprimitur,ſed Arius caput leuat,de euangelio proferens teſtimonium:Aſcendo ad patrem meum & patrem ueſtrum,deum meum & deum ueſtrum. Sed cum dilectum audiat eum,accinctum gladio ſuper fœmur,& regnare propter ueritatem & manſuetudinē, ungi ob dilectam iuſticiam & exoſam iniquitatem,& unctum eſſe præ conſortibus ſuis: de quibus ſcriptum eſt: Participes Chriſti facti ſumus, ſi tamen principium ſubſtantiæ uſque ad finem firmum retineamus:miror cur ſolum deum dei ad calumniam uocet,quaſi uniuerſa quæ dicta ſunt,diuinitati uerbi & non humilitati hominis conueniant. Audiat Actus apoſtolorū: Ieſum Nazarenum quem unxit deus ſpiritu ſancto. Audiat euangelium: Spiritus ſanctus ueniet ſuper te,& uirtus altiſſimi obumbrabit tibi: propterea quod naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius dei.Ipſum dominum ſentiat intonantem: Spiritus domini ſuper me,eo quod unxerit me.Participes autem apoſtolos credentesq́ ſignificat: quibus unctionis ſuæ uocabulum tribuit, ut ab uncto uocentur uncti, id eſt, à Chriſto Chriſtiani. Myrrha & gutta & caſia à ueſtimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo.In Hebraico:Myrrha & ſtacte & caſia in cunctis ueſtimentis tuis de domibus eburneis, quibus lætificauerunt te filiæ regum in honore tuo. Præfatio ipſa te docuit, idcirco me hunc pſalmum explanare uoluiſſe:quia ad uirginem ſcribens, pro lilijs & floribus titulum reperi.Itaque conſequenter & iſtos uerſiculos ad te referam, cui uolumen hoc ſcribitur: Mortificaſti membra tua ſuper terram,& quotidie Chriſto offers myrrham. Chriſti Bonus odor es, & propterea ſtacten, id eſt, ſtillam uel guttam exhibes domino. Narrant & hi qui aromatum

A tum nouere uirtutes, ſtacten florem eſſe myrrhæ. Quod autem ſequitur caſia, eſt ipſa quæ
ab alijs σύριγξ, id eſt, fiſtula nuncupatur, uocalis in laudes dei, & omnes pituitas & rheuma-
ta uoluptatum ſuo calore excoquens. Vbi in noſtris codicibus ſcriptum eſt, gutta uel ſtacte,
in Hebraico ahaloth אֲהָלוֹת legitur. Vnde & Nicodemus centum libras myrrhæ & aloës
ad ſepeliendum dominum præparauit. Et ſponſus loquitur ad ſponſam: Myrrha & aloë cum
omnibus unguentis primis. Et illa reſpondet: Manus meæ ſtillauerunt myrrham: digiti mei
myrrha pleni. Proijce & tu mortis opera, Chriſto in baptiſmate conſepulta: & huic mundo
mortua eſto, & nihil aliud niſi de cœleſtibus cogitans, loquere ad ſponſum tuum: Manus
meæ ſtillauerunt myrrham, digiti mei myrrha pleni. Legimus & unguentum ſacerdotale,
cuius & Dauid meminit, Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam
Aaron, quod deſcendit in oram ueſtimenti eius. In quo cum cæteris aromatibus miſcetur &
ſtacte. Offerunt & Magi myrrham. Et in præſenti loco: initium ueſtimentorum Chriſti, eſt
ſuſcipere mortem illius, & in ſua carne monſtrare. Hæc indumenta para ſponſo tuo: his à te
ueſtibus comptus incedat. Cumꝗ ei huiuſcemodi texueris ueſtimenta, efficieris ipſa tem-
plum dei, & lætificabis eum de domibus eburneis: ſiue ut melius in Hebraico ſcribitur, de tem-
plo uendentium, & laudes domino canes: totaꝗ ſeculo mortua, angelorum imitaberis cho-
ros. Ebur enim & dentes, inſigne eſſe mortis & uocis, ipſa nominum natura teſtatur. Et con-
ſequenter adiunctum eſt: Ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Rex regum
& dominus dominantium ſponſus tuus eſt. Reges iſti qui ſub tanto rege ſunt reguli, patres
tui ſunt, qui te euangelica genuere doctrina. Horum tu filia, honorificas in omnibus ueſti-
mentis & odoribus bonis & templo eburneo eum, cui ſupra dictum eſt: Effuſa eſt gratia in
labijs tuis. Et: Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuum potentiſſime. Et: Sagittæ tuæ acu-
tæ. Et: Thronus tuus deus in ſeculum ſeculi. Pro eo quod nos tranſtulimus domibus ebur-
B neis: quia in Græco ſcriptum eſt ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίνων: quidam Latinorum ob uerbi ambi-
guitatem, à grauibus interpretati ſunt, cum βαρὶς uerbum ſit ἐπιχώριον Palæſtinæ: & uſꝙ ho-
die domus ex omni parte concluſæ & in modum ædificatæ turrium ac mœnium publico-
rum, βαρεῖς appellentur. Aſtitit regina à dextris tuis in ueſtitu deaurato. Quodꝗ ſequitur:
Circundata uarietate: excepta æditione uulgata: nullus interpretum tranſtulit. In Hebrai-
co: Stetit coniunx in dextera tua in diademate aureo. Vbi nos coniugem uertimus, ibi apud
Hebræos legitur ſegol שֵׁגַל. Pro quo Aquila συγκοίτην, id eſt, concubinam. Symmachus &
Quinta æditio παλλακὴν, id eſt, pellicem. Septuaginta, Theodotion & Sexta, reginam inter-
pretati ſunt. Deinde ubi ego poſui, in diademate aureo, Symmachus tranſtulit, in auro pri-
mo. Aquila, Quinta & Sexta æditio, in tinctura uel in auro ophir. Quæ filiæ regum ſunt, &
in ſponſi parantur amplexus: per myrrham & guttam & caſiam & domos eburneas dele-
ctant eum, cuius thronus in ſeculum ſeculi eſt. Quæ autem iam ſuper petram Chriſtum ſta-
bili radice fundata eſt catholica eccleſia: una columba, perfecta & proxima, ſtat à dextris: &
nihil in ſe ſiniſtrum habet. Stat in ueſtibus deauratis, de ſermonibus ſcripturarum ad ſen-
ſum tranſiens, & cunctis plena uirtutibus: ſiue ut nos tranſtulimus, in diademate aureo. Eſt
enim regina, regnatꝗ cum rege: cuius filias poſſumus intelligere, & in commune credentium
animas, & proprie uirginum choros. Ophir genus auri eſt, uel à loco Indiæ, uel à colore no-
mine indito. Septem quippe apud Hebræos auri uocabula ſunt. Vxorem quoꝙ & concu-
binam intelligamus de cantico Solomonis: quæ ſine ſponſo ſuo uel marito dormire non po-
teſt. Audi filia & uide & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum & domum patris
tui, & concupiſcet rex decorem tuum: quoniam ipſe eſt dominus deus tuus, & adorabũt eum.
In Hebraico: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populi tui & domus pa-
tris tui, & concupiſcet rex decorem tuum: quia ipſe eſt dominus tuus, & adora eum. Hucuſꝙ
per prophetæ linguam, quam calamo ſcribenti uelociter comparat, loquitur ſpiritus ſanctus,
ipſum regem & bellatorem & deum ſponſumꝗ compellans. Hinc perſona patris inducitur

C loquentis ad ſponſam filij ſui, & cohortantis eam, ut ueteris gentilitatis & idololatriæ errore contempto, primum his quæ dicantur attendat: & propter quod de alienigena filia nominetur: deinde uideat uel ipſa quæ dicuntur, uel uniuerſam conditionem: ex uiſibilibus intelligens inuiſibilia, & ex creaturis ſentiens creatorem: & diligenter inclinet aurem ſuam, ut quæ dicuntur, memoriter teneat. Cumq; audierit, uiderit & inclinauerit aurem ſuam, totamq; ſe doctrinæ tradiderit, & eorum intelligentiæ quæ dicuntur, obliuiſcatur primum populum ſuum: & cum Abraham de Chaldæa egrediens, relinquat terram natiuitatis & cognationis ſuæ. Nemo dubitat patrem noſtrum antequàm adoptaremur à deo, fuiſſe diabolum, unde ſaluator ait: Vos ex patre diabolo nati eſtis. Cum ergo ait, antiqui patris fueris oblita, & talem te exhibueris, depoſitis priſtinis ſordibus, ut ſuper fratruelem dealbata conſcendas, & quam poſſit diligere filius meus, tunc concupiſcet rex decorem tuum. Et ne putes unum eſſe de turba, à quo amanda es, ipſe eſt rex tuus & dominus tuus. Quia uero interdum qui reges & domini ſunt, ſunt quidem poteſtate reges & domini: tamen eiuſdem naturæ, cuius ſunt illi, in quos dominantur & regnant: indico tibi quod & deus tuus ſit, & debeas adorare eum. Septuaginta interpretes non dixerunt, & adorabis eum, ſed adorabunt eum: ut ſit ſenſus: Iſte qui te amaturus eſt, qui tuam pulchritudinem dilecturus, deus eſt, & adorandus ab omnibus. Quod de eccleſia ex gentibus congregata expoſuimus, unuſquiſq; ad ſeipſum referat animamq; credẽtis, quod prioribus uitijs derelictis, adoptetur in filiam: inclinet aurem ſuam, obliuiſcatur ueteris conuerſationis: & cum Apoſtolo dimittat mortuum patrem, & talem ſe præbeat, qui ametur à rege. Ipſe eſt enim dominus eius, cui flectere debeat genu, & depoſita ſuperbia, iugum humilitatis aſſumere. Interrogemus Iudæos, quæ ſit iſta filia, ad quam loquitur deus: Non dubito quin ſynagogam reſpondeant. Et quomodo dicitur ſynagogæ & Iſraëlitico populo: Dimitte populum tuum, & domum patris tui? Nunquid derelinquet

D gentem Hebræam & Abraham antiquum patrem? Si dixerint de uocatione ſignificari Abraham, qua Chaldæos reliquerit: quis eſt iſte rex, qui amaturus eſt decorem Abraham? Certe alius eſt qui loquitur: Audi filia: & alius de quo loquitur: concupiſcet rex decorem tuum. Qui alius: non ſolum rex, ſed & dominus & deus eſt, qui adorandus eſt. Filiæ Tyri in muneribus uultum tuum deprecabuntur diuites plebis. In Hebræo eſt: O filia fortiſſimi, in muneribus faciem tuam deprecabuntur diuites populi. Verbum Hebraicum ſor צר, quod in Ezechiele iuxta Septuaginta legimus, interpretari poteſt & Tyrus & tribulatio, & fortiſſimus, ſiue fortiſſima: & ſilex, id eſt, lapis duriſſimus. Vnde in præſenti loco error ortus eſt. Aquila enim & Septuaginta & Theodotion & Quinta æditio, Tyrum interpretati ſunt. Sexta uerbum Hebraicum poſuit ſor צר. Symmachus κράτιστον, id eſt, fortiſſimam. Nos idipſum ad deum retulimus: ut illa cui ſupra dixerat: Audi filia & uide: filia fortiſſimi nuncupetur. Aut certe ipſa fortiſſima ſit, quia imitata eſt fortem patrem, cuius uultum in diuerſis muneribus deprecabuntur diuites plebis. Diuites in cunctis operibus bonis & ſcientia: ſiue qui diuites putantur in hoc ſeculo: ſapientes huius mundi, & philoſophorum diſciplinis eruditi. Vel quod melius eſt, qui antea diuites fuerant, habentes eloquia dei & teſtamenta & Prophetas, id eſt, de populo Iſraël. Vt enim ante ſaluatoris aduentum, hi qui de Tyro erant: hoc eſt de populo gentium & proſelyti eſſe cupiebant, deprecabantur diuitem populum Iſraël, & per eos introducebantur in templum: ſic poſt aduentum domini, quicunq; ex Iſraël credere uoluerint: diuites quondam familiaritate & protectione dei uenient ad filiam Tyri: & offerentes uaria dona uirtutum & confeſſionis in Chriſtum, deprecabuntur eam, ut ſalutem quam perdiderunt in Iudæa, inueniant in gentibus. Omnes gloriæ eius, gloriæ filiæ regis abintus, in fimbrijs aureis circumamicta uarietatibus. In Hebræo. Omnis gloria filiæ regis intrinſecus, faſcijs aureis ueſtita eſt. Pro eo quod in Septuaginta ſcriptum eſt ἔσωθεν, & nos uel ab intus, uel intrinſecus interpretati ſumus: in quibuſdam exemplaribus inuenitur ἐξ ἐσωῶν, quod cogitationes ſonat. Ex quo oſtenditur, omnem gloriam eccleſiæ, cui ſupra dictum eſt: Audi filia & uide, &

A uide,& ò filia Tyri,& nunc appellatur filia regis eſſe intrinſecus:& in cogitationibus,id eſt, in
interiori homine,& in circuncïſione non manufacta,ſed ſpiritu habente conſcientiæ fiduciam
apud deum,& tota pulchritudine poſita magis in ſenſuum nomine, quàm in flore uerborũ.
Quomodo autem in ſtamine, ex quo dependent fimbriæ, ſubtegmen intexitur, & tota ue-
ſtimenti uirtus in ſtamine eſt; ita in uarijs ſenſibus ſcripturarum,in quibus ueſtis eccleſiæ o-
mnis intexitur, miſcentur aliqua de natura, de moribus:& hocipſum ſignificat ueſtis Aaron
auro, purpura, cocco,byſſo, hiacynthoq; contexta, quam ſecerunt mulieres, quibus deus ad
texendum dedit ſapientiam. Et ut intelligere poſſimus omnem ornatum filiæ regis intrinſe-
cus, ipſa loquitur in Cantico: Introduxit me rex in cubiculum ſuum, in quo clauſo oſtio la-
biorum , deum patrem iubemur orare.In nono quoq; pſalmo, cuius titulus inſcribitur, pro
abſconditis filij. Variam habuit & Ioſeph tunicam,quam ei texuit mater eccleſia. De his fim-
brijs ſaluatoris αἱμοῤῥοοῦσα, unam tetigit, & ſanata eſt. Quod autem in Hebraico ſcribitur, fa-
ſcijs aureis ueſtita eſt, idipſum ſignificat quod ſupra. Omnis gloria filiæ regis intrinſecus,fa-
ſcijs ſenſuum diuinorum,inſeriora membra obuoluuntur eccleſiæ,& tota uteri tegitur ambi-
tio. Harum ſaſciarum non poteſt obliuiſci ſponſa, ſecundum Hieremiam, quę mammas li-
gant: & pectus in quo cogitationes ſunt protegunt. Adducentur regi uirgines poſt eam,
proximæ eius afferentur tibi. Afferentur in lætícia & exultatione,adducentur in templum re-
gis.Iuxta Septuaginta prior uerſiculus adhuc de filiæ canitur ornatu:ſequens ad ipſum ſpon-
ſum regemq; dirigitur. Porrò iuxta Hebraicum,totum ad ſponſam dicitur uſq; ad eum lo-
cum, ubi ſcriptum eſt:Pones eos principes in uniuerſa terra.Et legitur: In ſcutulatis ducentur
ad regem,uirgines ſequentur eam,amicæ eius ducentur illuc,ducentur in lætícia & exultatio-
ne,ingredientur thalamum regis.Multam eſſe diſtantiam animarum in Chriſto credentium,
B demonſtrat Canticum canticorum, in quo ſcriptum eſt: Sexaginta ſunt reginæ,& octoginta
concubinæ;& adoleſcentulæ quarum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea,
proxima mea, de qua dicitur: Viderunt eam filiæ & beatificant eam reginæ & concubinæ,
& laudant eam.Quæ ergo perfecta eſt & ſancta corpore & ſpiritu, & columba & proxima
meretur uocari.Hæc eſt filia, de qua ſupra dictum eſt: Aſtitit regina à dextris tuis in ueſti-
tu deaurato.Quæ autem ſupergreſſæ ſunt ſex dies mundi, & futura regna ſuſpirant, reginæ
appellantur.Si qua uero circuncïſionem quidem habet octauæ diei, ſed adhuc non uenit ad
nuptias, hæc concubina uocitatur.Diuerſa autem multitudo credentium, quæ necdum po-
teſt ſponſi copulari amplexibus, nec de eo liberos parere, aduleſcentula dicitur.Ego puto de
iſtis uirginibus quæ ſequuntur eccleſiam,& in primo ponuntur gradu,& te eſſe & omnes,qui
in uirginitate corporis & animæ perſeuerant. Proximas autem & amicas, uiduas eſſe & in
matrimonio continentes:quæ omnes cum lætícia & exultatione ducuntur ad templum & in
thalamum regis.In templum quaſi ſacerdotes dei: in thalamum quaſi ſponſæ regis & ſpon-
ſi.Hoc templum & Ioannes uidit in Apocalypſi, & propheta deſiderat. Vnam, inquit, petij
à domino, hanc requiram:ut inhabitem in domo domini, omnibus diebus uitæ meæ.Et ite-
rum: Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.Et in alio loco:
Quia tranſibo in locum tabernaculi admirabilis, uſq; ad domum dei: in uoce exultationis
& confeſſionis, ſonitu feſta celebrantium. Scutulata autem quibus ſponſo ſuo regina com-
ponitur, ipſa ſunt,quæ in Septuaginta legimus circumamicta uarietate. Pro patribus tuis
nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram.In Hebraico: Pro patribus
tuis erunt tibi filij, pones eos principes in uniuerſa terra. Et ex patris perſona nequaquam
de filia, ſed rurſus ad filiam ſermo intelligi poteſt: & ex ſpiritus ſancti, & ex filiorum Core.
Si ergo ad filiam ſponſam ſermo dirigitur,ſponſa autem de nationibus congregata eſt,cui ſu-
pra dicitur:obliuiſcere populum tuum & domum patris tui,debemus ſponſam patris noſſe:
ut conſequenter nouerimus & filios.Pro patribus tuis, de quibus in Hieremia loquuta eſt:

C Quàm falſa poſſederunt patres noſtri idola, & non eſt in eis qui pluat. Pro Platone & pro cæteris diuerſorum dogmatum & errorum magiſtris, nati ſunt tibi filij: quos conſtituiſti principes tuos, & feciſti in populis præceptores. Vel certe aliter: O eccleſia, filij tui quos genuiſti tibi, uertentur in patres tuos, cum de diſcipulis eos feceris magiſtros; & in ſacerdotali gradu omniũ teſtimonio collocaueris. Sin autẽ patres eccleſiæ intelligimus Abraham, Iſaac, & Iacob, & reliquos patriarchas: filios qui ei in patrum honore ſunt nati: apoſtolos intelligamus, qui miſſi ſunt à domino prædicare uſque ad extremum terræ, & baptizare credentes in nomine trinitatis. Sed quæritur quomodo eccleſia de gentibus patres habere poſſit, Abraham, Iſaac & Iacob, cum ei ſupra dictum ſit: Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui. Legamus euangelium: Nolite dicere patrem habemus Abraham: potẽs eſt deus de lapidibus iſtis, hoc eſt, de duro corde gentilium, ſuſcitare filios Abrahæ. Et in alio loco: Si filij eſſetis Abrahæ, opera Abrahæ faceretis. Et in Geneſi ad ipſum Abraham loquitur deus: In ſemine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Sicut enim ille in præputio ex fide iuſtificatus eſt, ita & nos iuſtificabimur in eadem fide, ſi habuerimus fidem & opera patris noſtri Abraham. Poteſt hocipſum ad ſaluatorem dici, uel à patre uel à prophetali choro & ſpiritu ſancto. Pro patribus tuis, ſtirpe uidelicet Iudæorum, qui te reliquerunt & negauerunt, nati ſunt tibi filij apoſtoli & de nationibus credentes, quos conſtituiſti principes in uniuerſa terra. Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſeculum ſeculi. In Hebraico: Recordabor nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea confitebuntur tibi populi in ſeculum & in æternum. Quod nos interpretati ſumus, confitebuntur tibi, Symmachus tranſtulit: laudabunt te. Regina quæ ſteterat à dextris tuis in ueſtitu deaurato, & iuſſa fuerat obliuiſci populi & domus patris ſui: & iterum illi dictum erat:
D Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram: intelligens quanta decoranda ſit gloria, & quibus præmijs ſubleuanda, conuertit ad ſponſum uoces ſuas: & pollicetur recordaturam ſe ſemper nominis ſponſi, in omni generatione & generatione. Quod promiſit, uidemus expletum. Ipſa Chriſtiana, nobis omnibus Chriſtianorum nomen impoſuit: nomen nouum, in quo benedicentur omnes familiæ gentium. Recordatur autem non in una generatione, ſed in omnibus: uel cunctas ſignificans nationes, uel duas generationes, Iudæorum atque gentilium. Et quia hoc parum eſt, ſi in duabus generationibus nominis domini recordetur, propterea populi qui in eccleſia fuerint, confitebuntur & laudabunt dominum in æternum & in ſeculum ſeculi. Quando & tu ò filia Principia, ſanctorum mixta choro, inter uirgines duceris ad regem, & ex domibus eburneis delectabis ſpõſum in honore tuo: tunc recordare & mei, qui huius pſalmi tibi domino reuelante intelligentiam tribui, & dicito: Memor ero nominis tui: ut quæ partem intellexiſti carminis, ſi uita comes fuerit, & totum Canticum canticorum intelligas.

SEQVENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 id eſt el

2

3

Hieronymi

A BEatus Pamphilus martyr, cuius uitam Euſebius Cæſarienſis epiſcopus, tribus fermè uoluminibus explicauit, cum Demetrium Phalereum & Piſiſtratum in ſacræ bibliothecæ ſtudio uellet æquare: imaginesq́ ingeniorum, quæ uera ſunt & æterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc uel maxime Origenis libros impenſius proſequutus, Cæſarienſi eccleſiæ dedicauit: quam ex parte corruptam, Acacius, dehinc & Euzonius eiuſdem eccleſiæ ſacerdotes in membranis inſtaurare conati ſunt. Hic cum multa repererit, & inuentorum nobis indicem dereliquerit, centeſimi uigeſimiſexti pſalmi commentarium, & phe literæ tractum, ex eo quod non inſcripſit: confeſſus eſt, non repertum: non quod talis tantusq́ uir (Adamantium dicimus) aliquid prætererit, ſed quo negligentia poſterorum ad noſtram uſque memoriam non durarit. Hoc ideo dixi, ut quia de eoſdem pſalmo mihi propoſuiſti, qui eſſet panis doloris, in eo quod dicitur: Vanum uobis eſt ante lucem ſurgere, ſurgite poſtquàm ſederitis, qui manducatis panem doloris: oſtenderem me de Origenis commentarijs quid ſenſerit non habere. Vnde ad Hebræum recurrens, inueni pro pane doloris ſcriptum, lehem haazabim לֶחֶם הָעֲצָבִים, quod Aquila interpretatus eſt, ἄρτον διαπονημάτων, id eſt, panem elaborationum. Symmachus ἄρτον κακοπαθούμενον, quod exponitur, panem ærumnoſum. Quinta ædirio & Theodotion (qui in cæteris cum Septuaginta translatoribus facit) panem idolorum. Sexta πλάνης, id eſt, erroris. Nec mirandum eſt de Aquila, ſi διαπονήματα pro idolis ponat, cum opera manuum hominis ſint, & prophetice populus arguatur ad templum diluculo fruſtra conſurgere: & poſt quietem ad ſanctuarium feſtinare, cum idola, dei honore uenerentur: ſecundum quod Ezechiel ſcripſit in ipſo templo, ſacrificare idolis ſacerdotes. Vt autem plenius adducaris, pro dolore in Hebræo idola poſita, hoc ipſum uerbum, hoc eſt, azabim עֲצַבִּים, etiam in centeſimo decimotertio pſalmo

B ſcriptum eſt, Septuaginta quoque idola tranſtulerunt. Nam & in eo loco ubi legimus: idola gennium, argentum & aurum opera manuum hominum: in Hebræo habetur, azabehem עֲצַבֵּיהֶם, quod Aquila interpretatur elaborationes eorum. Vnde cum ita ueritas ſe habeat, non fruſtra quidam doloris panem, aut hæreticorum intelligunt ſacramenta, aut uitæ iſtius miſerabilis & ærumnoſæ interpretantur laborem, apud quam in ſudore faciei comedimus panem noſtrum: & inter ſpinas & tribulos, breuis uitæ alimenta naſcuntur. Illud quoque de eodem pſalmo interrogare dignata es: Qui ſint filij excuſſorum. Miror te in Hilarij commentarijs non legiſſe, excuſſorum filios, credentium populos interpretari: quod ſcilicet apoſtolos illo nomine putauerit appellatos, quibus in euangelijs ſit præceptum, in quancunque ciuitatem introierint, & non fuerint recepti, excutere puluerem pedum ſuorum in teſtimonium non credentium: licet tu argute præcaueris, non poſſe apoſtolos ſub nomine excuſſorum intelligi, cum ſit aliud excutientium, aliud excuſſorum: quia excutientes ſunt, qui excutiant: excuſſi uero, qui ab alijs excutiantur: & incongruum eſſe excuſſos apoſtolos accipi, qui magis excutientes debuerint appellari. Quid igitur faciam? Tantum uirum & temporibus ſuis diſertiſſimum reprehendere non audeo: qui & confeſſionis ſuæ merito, & uitæ induſtria, & eloquentiæ claritate, ubicunque Romanum nomen eſt prædicatur: niſi quod non eius culpæ aſcribendum eſt: qui Hebræi ſermonis ignarus fuit. Græcarum quoque literarum quandam aurulam cœperat, ſed Heliodori presbyteri quo ille familiariter uſus eſt, ea quæ intelligere non poterat, quomodo ab Origene eſſent dicta quærebat. Qui quia in hoc pſalmo commentarium Origenis inuenire non potuit, opinionem magis inſinuare ſuam, quàm inſcitiam uoluit confiteri. Quam ille ſumptam claro ſermone diſſeruit, & alienum errorem diſertius exequutus eſt. Reſtat igitur, ut rurſum ad fontem ſermonis recurramus Hebræi, & uideamus quomodo ſcriptum ſit. Vbi nos habemus, ſicut filij excuſſorum: ibi legitur, chen bene hanurim כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים, quod Aquila interpratus eſt, ſicut filij pubertatū. Symmachus & Theodotio, ſicut filij iuuentuis. Sexta ἠκονημένου νοῦ, quod nos dicere poſſumus, exacuti ſenſus. Ex quo manifeſtum eſt, adoleſcentiæ populos intelligi Chri-

C ſtianos,ſecundum illud exemplum,quod deus ſuos ſanctos in modum arcus & ſagittarum
dicatur extendere:ut in propheta Zacharia:Quoniam extendi te mihi Iuda ut arcum. Et ſal-
uator de ſemetipſo:Poſuit me ſicut ſagittam electam,& in pharetra ſua abſcondit me. Deni-
que in ſequenti uerſu,exceptis Septuaginta,qui aliter tranſtulerunt,& in Hebræo,& in cun-
ctis æditionibus ita reperi:Beatus uir qui repleuit pharetram ſuam ex ipſis;ut quia metapho-
ram ſemel ſumpſerat ex ſagittis:& in pharetra quoq; translatio ſeruaretur. Excuſſos autem
& conſuetudo ſermonis humani,uegetos & robuſtos & expeditos uocat:& ipſi Septuaginta
interpretes in Eſdre libro, pro iuuenibus tranſtulerunt:in quo ita ſcribitur: Et factum eſt die
illa,medij excuſſorum faciebant opus,& medij eorum habebant haſtas & ſcuta & arcus &
thoraces,& principes poſt omnem domum Iuda,ædificantium in muro.Ex quo animaduer
timus,& in præſenti loco pro adoleſcentibus atque puberibus , excuſſos poſitos:non ut ille
opinatus eſt pro apoſtolis,qui excuſſi à pedum excuſſione dicantur.Legi & cuiuſdam librũ,
& elegantem in eo ſenſum reperi,excuſſos Iudæos dici à templo,& lege & gratia domini,pro
eo quod eſt reprobos:& eorum eſſe filios apoſtolos,qui ex ipſorum ſemine procreentur,& in
ſimilitudinem ſagittarum manu domini contineantur.In ſequenti quoque pſalmo Heliodo-
rus magis quàm noſter Hilarius errauit,qui de eo loco,in quo ſcriptum eſt: Labores fructuũ
tuorum manducabis,uaria opinatus,aſſeruit magis ſtare ſententiam,ſi ſcribatur:fructus labo
rum aliquem manducare,& non labores fructuum. Vnde ſpiritualem intelligentiam debe-
re perquiri,et ex hac occaſione longam ingrediens diſputationem,tanta operoſitate quod uo
lebat intelligi,uſus eſt perſuadendi,quanta ſemper falſitas indiget, ut uera uideatur: cum in
3 hoc loco non Septuaginta interpretes,ſed Latini de Græco uerbi ambiguitate decepti,καρποὺς
fructus magis quàm manus interpretati ſint,cum καρποὶ manus quoque dicantur: quod He-
D bræo ponitur caphecho כַּפֶּיךָ. Et Symmachus Quintaq; æditio tranſtulerunt manuũ tua-
rum,ut ambiguitatem prioris ſermonis effugerent.Cum hæc furtiuis,ut aiunt,operis ad lucu
bratiunculam uelox notarij manus me dictante ſignaret, & plura dicere cogitarem, iam fer-
mè quarta hora noctis exceſſerat,& repente ſtimulis quibuſdã ſtomachi ſuſcitatus, in oratio-
nem prorupi;ut ſaltem reliquo horarum ſpacio,ſubrepente ſomno,fruſtraretur infirmitas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Exponit primam Eſaiæ uiſionem,uidi dominum ſedentem.&c.& nonnulla de morte Oziæ regis.

SCHOLIVM.

1 Et præteritorum libris.)Latine ſignauit quos nos Græce dicimus Paralipomenon.
2 Quod proprie in deo ponitur.)Id eſt τετραγράμματον. Et adytis.) Adyta dicuntur occulta, quæ
3 non liceat ſubire prophanis,Græca dictio eſt. Et excipiētis.)Excipientem uocat notarium, qui ce-
4 ratis tabellis notabat,quod dictabatur.

HIERONYMVS DAMASO.

ET factum eſt anno,quo mortuus eſt Ozias rex: uidi dominum ſedentem ſuper
thronum excelſum & eleuatum,&c. Antequàm de uiſione dicamus, pertractan
dum uidetur quis ſit Ozias, quot annis regnauerit, qui in cæteris gentibus ſint
1 coæui.Et de perſona quidem,ſicut in Regnorum & pręteritorum libris legimus,
fuit uir iuſtus,& fecit rectum in conſpectu domini,ædificans templum,aquæ ductum ſabri-
cans,offerens uaſa,& pro hoc merito aduerſarios ſuperans:quodq; maximum pietatis indi-
cium eſt,habens multos in ſuo imperio prophetas.Hic,quamdiu uixit Zacharias ſacerdos,
cognomento intelligens,placuit deo,& cum omni ueneratione delubrum eius ingreſſus eſt.
Poſtquàm uero Zacharias obijt,uolens per ſe offerre donaria, ſacerdotalem ordinem non
tam pie quàm audacter inuaſit: & reclamantibus leuitis & ſacerdotibus cæteris: Nónne tu
es Ozias rex,& non ſacerdos? audire noluit, ſtatimq; lepra perfuſus in fronte eſt, iuxta pro-
phetæ uocem, dicentis: Imple domine facies eorum ignominia. Quam corporis partem,
ſacerdos

A ſacerdos auri lamina protegebat,quàm in Ezechiel dominus iubet thau literæ impreſſione
ſignari:de qua Dauid exultauit,dicens:Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine. In
qua allophylus procax,fundę lapidis ictu interijt.Regnauit autem Ozias annis quinquagin
taduobus,quo tempore apud Latinos Amulius,apud Athenieñſes Agameſtor undecim an-
nis imperabat.Poſt cuius mortem Eſaias propheta hanc uiſionem(quam explanare nunc ni
timur)uidit,id eſt, eo anno quo Romulus Romani imperij conditor natus eſt:ſicut manife-
ſtum eſſe poterit his,qui uoluerint legere temporum librum: quem nos in Latinã linguam,
ex Græco ſermone tranſtulimus. Sequitur:Et factum eſt in anno, quo mortuus eſt Ozias
rex:uidi dominum ſedentem ſuper thronum excelſum & eleuatum.Præmiſſa hiſtoria, ſpiri-
talis ſequitur intellectus,cuius cauſa hiſtoria ipſa replicata eſt. Viuente leproſo rege,&(quan-
tum in ſe eſt)ſacerdotium diſſipante,Eſaias uiſionem uidere non potuit.Quàm diu ille regnũ
tenuit in Iudęa,propheta oculos non leuauit ad cœlum.Non ei ſunt reſerata cœleſtia,non ap
paruit dominus ſabaoth,nec in myſterio fidei,ter ſancti nomen auditum eſt. Quando uero
ille mortuus eſt,uniuerſa quæ ſubſequens ſermo monſtrauit,aperto ſeſe lumine prodiderũt.
Tale quiddam & in Exodo ſcriptum eſt,dum Pharao uixit: populus Iſraël ex luti & lateris
palearumq́ꝫ opere preſſus, non ſuſpirauit ad dominum.Dum ille regnauit, nemo quæſiuit
deum patrum Abraham,Iſaac & Iacob. Quando uero ille mortuus eſt, ſuſpirauerunt filij
Iſraël:ut ſcriptura dicit:Et aſcendit clamor eorum ad dominum:cum utique iuxta hiſtoriam,
tunc magis gaudere debuerint,& ante ſuſpirare dum uiueret Pharao.Ezechiel quoqꝫ prophe
tante,Phaltias filius Banaiæ occubuit,& poſt peſſimi ducis interitum:Cecidi,inquit,ſuper fa-
ciem meam,& clamaui uoce magna,& dixi:Heu mihi,heu mihi Adonai domine,conſumma
tionem tu facis reliquiarum Iſraël: Si ergo intelligas in Ozia & Pharaone & Phaltia, & cæ-
teris iſtiuſmodi contrarias fortitudines, uidebis quomodo illis uiuentibus nullus noſtrum
B uideat,ac ſuſpiret,& in pœnitentiam corruat.Non regnet(ait Apoſtolus) peccatum in mor-
tali ueſtro corpore.Regnante peccato,Aegyptijs extruimus ciuitates, in cinere uerſamur &
ſordibus:pro frumento paleas,pro ſolida petra,luti opera ſectamur. Sequitur: Vidi domi-
num ſedentem ſuper thronum excelſum & eleuatum. Vidit & Daniel ſedentem dominum,
ſed non ſuper thronum excelſum & eleuatum.Pollicetur & alibi uox diuina,dicens: Veniam
& ſedebo,& iudicabo populum in ualle Ioſaphat,quod interpretatur domini iudicium. Qui
peccator eſt,& mei ſimilis, uidet dominum ſedentem in ualle Ioſaphat: non in colle, non in
monte,ſed in ualle,& in ualle iudicij.Qui uero iuſtus,& Eſaiæ ſimilis eſt, uidet illum ſeden-
tem ſuper thronum excelſum & eleuatum. Vt autem & aliud inſeram, quando eum mente
pertracto regnare in thronis,dominationibus, angelis, cæteriſq́ꝫ uirtutibus, uideo excelſum
thronum eius.Quando autem conſidero quomodo genus diſpenſet humanum, & pro no-
ſtra ſalute ſæpe deſcendere dicatur ad terras, uideo humilem & proximum terræ thronum
eius. Sequitur:Vidi dominum ſedentem ſuper thronum excelſum & eleuatũ,& plena erat
domus maieſtate eius,& Seraphim ſtabant in circumitu eius. Quidam ante me tam Græci
quàm Latini,hunc locum exponentes:dominum ſuper thronũ ſedẽtem,deum patrẽ: & duo
Seraphim,quæ ex utraqꝫ parte ſtantia prædicantur,dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,&
ſpiritum ſanctum interpretati ſunt.Quorum ego autoritati,quamuis ſint eruditiſſimi, nõ aſ-
ſentior.Multo ſiquidem melius eſt uera ruſtice,quàm falſa diſerte proferre:maxime cũ Ioan-
nes euangeliſta in hac eadem uiſione,nõ deum patrem, ſed Chriſtum ſcribat eſſe conſpectũ.
Nam cum de incredulitate diceret Iudæorum,ſtatim cauſas incredulitatis expoſuit, dicens:
Et ideo non poterant credere in eum,quia dixit Eſaias:Aure audieuis, & non intelligetis: &
cernentes aſpicieuis,& non uidebitis.Hæc autem dixit,quando uidit gloriam unigeniti:& te-
ſtificatus eſt de eo.In præſenti ergo uolumine Eſaiæ ab eo qui ſedet in throno iubetur, ut di-
cat:Aure audietis,& nõ intelligetis.Qui autem hæc iubet(ut Euangeliſta intelligit)Chriſtus
eſt:unde nunc colligitur non poſſe Seraphim Chriſtum intelligi, cum Chriſtus ſit ipſe qui

ſedeat

C ſedeat. Et licet in Actis apoſtolorum aduerſus Iudæos inter ſe diſſidentes, Paulus dicat: Bene ſpiritus ſanctus loquutus eſt per Eſaiam prophetam ad patres noſtros, dicens: Vade ad populum iſtum,& dic: Aure audieuis,& non intelligetis:& uidentes uidebitis,& non perſpicietis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius,& auribus ſuis grauiter audierũt,& oculos ſuos clauſerunt: ne quando uideant oculis,& auribus audiant,& corde intelligant, & conuertantur ad me,& ſanem illos: mihi tamen perſonæ diuerſitas non facit quæſtionem, cum ſciam & Chriſtum & ſpiritum ſanctum unius eſſe ſubſtantiæ: nec alia ſpiritus uerba eſſe, quàm filij: nec aliud filium iuſſiſſe, quàm ſpiritum. Sequitur: Et plena erat domus maieſtate eius. Domus dei quæ ſurſum eſt, gloria plena conſpicitur: hæc uero quæ deorſum eſt, neſcio an plena ſit gloria, niſi fortè ſecundum ſenſum pſalmiſtæ dicentis: Domini eſt terra & plenitudo eius. Nos quoq; dicamus eos eſſe in terra plenos gloria, qui poſſint dicere: nos omnes ex plenitudine eius accepimus. Iſtam domum ſapientes mulieres ædificant, & inſipientes diſſipant manibus. De iſta & Eſaias loquitur: Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus domini in ſummis montibus,& eleuabitur ſuper colles. Hæc eſt domus, de qua & alibi ſupradictus Paulus ſacrata uoce teſtatur: Et Moyſes quidem fidelis in tota domo eius, quaſi ſamulus in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant. Chriſtus autem ut filius ſuper domum eius, cuius domus ſumus nos: ſi tamen principium ſubſtantiæ eius uſq; ad finem firmum teneamus. De hac & ad Timotheum loquitur: Hæc autem ſcribo, ut ſcias quemadmodũ oporteat te conuerſari in domo dei, quæ eſt eccleſia. Sequitur: Et Seraphim ſtabant in circumitu eius, ſex alæ uni,& ſex alæ alteri: & duabus quidem uelabant faciem, & duabus uelabant pedes,& duabus uolabant,& clamabant alter ad alterum,& dicebant: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus ſabaoth, plena eſt uniuerſa terra gloria eius. Volumus ſcire quæ ſint Seraphim ſtãtia in circumitu dei: quæ ſex alæ unius,& ſimul iunctæ duodecim, quomodo duabus uelent faciem,& duabus pedes,& duabus uolent, cum ſuperius in circumitu dei ſtare dicantur: aut quomodo ſtent in circumitu, cum duo ſint: & alibi uolent: quid ſit illud quod alter ad alterum clamitent,& ter ſanctum nomen ingeminent: uel quomodo ſuperius domus plena gloria,& nunc terra eſſe dicatur. Quæ cum minimum puluerem moueant, & prima ſtatim fronte difficultatem interpretationis obijciant, in commune dominum deprecemur: ut mihi quoq; de altari carbo mittatur, ut omni peccatorũ ſorde deterſa, primum poſſim dei ſacramenta conſpicere, dehinc enarrare quæ uidero. Seraphim ſicut in interpretatione nominum Hebræorum inuenimus, ardor aut incendium, aut principium oris eorum, interpretantur. Quærimus quid ſit hoc incendium? Saluator ait: Ignem ueni mittere in terram, & quàm uolo ut ardeat. Duobus diſcipulis, quibus in itinere dominus ſcripturas aperuerat, à Moyſe & omnibus prophetis incipiens, poſtquàm reſerati ſunt oculi eorum, cognoſcentes eum, dixerunt ad alterutrum: Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, et aperiret nobis ſcripturas? Et in Deuteronomio, deus ipſe ignis ſcribitur eſſe cõſumens: & in Ezechiele quoque, à renibus uſque ad pedes uidetur eſſe igneus: & eloquia domini eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Et multa alia quæ ſi de omnibus ſcripturis uoluero replicare, perlongum eſt. Ergo quærimus ubi ſit hoc incendium ſalutare: nulli dubium quin in ſacris uoluminibus, ex quorum lectione uniuerſa hominum uitia purgantur. De eo uero quod ſequitur: principium oris eorum, quomodo poſſit ad ſcripturas referri: uereor ne ſi dicere cœperimus: non tam interpretari, quàm uim ſcripturis inferre uideamur. Initium oris & communis eloquij,& hoc omne quod loquimur Hebræam linguam, qua uetus teſtamentum ſcriptum eſt, uniuerſa antiquitas tradidit. Poſtquàm uero in fabricatione turris per offenſam dei, linguarum diuerſitas attributa eſt, tunc ſermonis uarietas in omnes diſperſa eſt nationes. Igitur & incendium & initium oris, in duobus animaduertitur teſtamentis: quæ circa deum ſtare, non mirum eſt, cum per ea dominus ipſe diſcatur. Sex alæ uni,& ſex alæ alteri: Victorinus noſter duodecim apoſtolos

A los interpretatus eſt. Nos poſſumus & duodecim lapides altaris, quos ferrum non tetigit, &
duodecim gemmas, ex quibus ſacerdotis diadema conſtructum eſt accipere, quos & Eze-
chiel memorat, & Apocalypſis non tacet: quorum quid uerum ſit, deus uiderit: quid uериſimi
le, in ſequentibus exponemus. Sequitur: Et duabus quidem uelabant faciem, & duabus
uelabant pedes, & duabus uolabant. Velabant faciem non ſuam, ſed dei. Quis enim eius po-
teſt ſcire principium, qui antequàm iſtum conderet mundum, interim fuerit in æternitate,
quando thronos, dominationes, poteſtates, angelos, totumq́ ministerium cœleſte condide-
rit? Sequitur: Et duabus uelabant pedes, non ſuos, ſed dei. Extrema quippe eius ſcire quis po
teſt? quid poſt conſummationem ſeculi ſit futurum, quid poſtquàm genus hominum fuerit
iudicatum, quæ ſequatur uita? an rurſum alia ſit futura terra: & poſt trãſitionem, alia rurſum
elementa, uel alius mundus ſolq́ condendus ſit? Priora annunciate mihi, & nouiſſima quæ
futura ſunt, & dicam: quia dij eſtis, ait Eſaias, ſignificans neminem poſſe, quid ante mundum
fuerit, & quid poſt mundum futurum ſit, enarrare. Et duabus uolabant. Media tantum co-
gnoſcimus, quæ ex ſcripturarum nobis lectione panduntur: quando mundus factus ſit, quã-
do plaſmatus homo, quando diluuium, quando lex data ſit: ut ex uno homine uniuerſa ter-
rarum ſpacia completa ſint: & in extremo tempore, dei filius pro noſtra ſalute ſumpſerit car-
nem. Cætera uero quæ diximus, iſta duo Seraphim in facie pedibusq́ texerũt. Et clamabant
alter ad alterum. Pulchre poſitum eſt, alter ad alterum: quicquid enim in ueteri legimus te-
ſtamento, hoc idem in euãgelio reperimus: & quod in euangelio fuerit lectitatum, hoc ex ue-
teris teſtamenti autoritate deducitur: nihil in eis diſſonum, nihil diuerſum eſt. Et dicebant:
Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus ſabaoth. In ambobus teſtamentis trinitas prædica-
tur. Quod autem ſabaoth & ſaluator noſter eſſe dicatur, accipe exemplum in uiceſimotertio
B pſalmo: Virtutes quæ domino miniſtrabant, ad cœleſtes alias fortitudines proclamabant, ut
pandant ianuam domino reuertenti: Tollite portas principes ueſtras: ſiue ut Aquila interpre
tatur, attolite portæ capita ueſtra, & introibit rex gloriæ. Rurſum ille quem indutum carne
conſpiciunt, nouo myſterio ſtupefactæ interrogant: Quis eſt iſte rex gloriæ? accipiuntq́ re-
ſponſum: dominus uirtutũ ipſe eſt rex gloriæ. Quod in Hebræo ſcribitur, dominus ſabaoth.
Sciendumq́ quia ubicunque Septuaginta interpretes, dominum uirtutum & dominum o-
mnipotentem expreſſerunt, in Hebræo ſit poſitum, dominus ſabaoth, quod interpretatur
Aquila, dominus militiarum. Dominus quoque ipſe hic quatuor literarum eſt, quod proprie
2 in deo ponitur, iod י, he ה, י iod ה he, id eſt, duabus ia, quæ duplicata ineffabile illud & glo-
rioſum dei nomen efficiunt. Plena eſt uniuerſa terra gloria eius. Hoc adhuc à Seraphim dici-
tur de aduentu domini ſaluatoris, quomodo in omnem terram prædicatio illius porrigatur?
& apoſtolorum ſonus, mundi limites penetret. Sequitur: Et eleuatum eſt ſuperliminare à
uoce qua clamabant. Legimus in ueteri teſtamento, quod ſemper dominus Moyſi & Aa-
ron ad oſtium tabernaculi ſit loquutus, quaſi ante euangelium, necdum eos in ſancta ſancto-
rum introduxerit: ſicut dei eccleſia poſtea introducta eſt, dicens: Introduxit me rex in cubi-
culum ſuum. Quando ergo dominus noſter deſcendit ad terras ſuperliminare illud, id eſt,
quaſi quoddam obſtaculum intrare cupientibus, ſublatum eſt: & uniuerſus hic mundus fu-
mo impletus eſt, id eſt, gloria dei. Vbi autem in Latino eleuatum legimus, in Græco ſubla-
tum ponitur. Sed quia uerbi ambiguitas utroque modo interpretari poteſt: noſtri eleua-
tum, interpretati ſunt pro ablato. Et domus impleta eſt fumo. Deus, ut ſupra diximus, ignis
eſt: hic cum in Sina monte deſcendiſſet ad Moyſen, ad aduentum eius uidebantur lampades
diſcurrentes, & plenus omnis mons fumo. Vnde in pſalmis dicitur: Qui tangit montes &
fumigant. Ex igne ergo, quoniam totam ſubſtantiam capere non poſſumus, leuior quæ-
dam in uniuerſum mundum, & (ut ita dicam) rarior fumi natura diſpergitur, quam nos ca-
pientes, dicamus: Ex parte cognoſcimus, et ex parte prophetamus. Et: Nunc uidemus per ſpe
culum in ænigmate. Et Seraphim ſtabãt in circũitu eius, ſex alæ uni, & ſex alę alteri. Quidam
Græcorum

C Græcorum in ſcripturis apprime eruditus, Seraphim uirtutes quaſdam in cœlis eſſe expoſuit, quæ ante tribunal dei aſſiſtentes laudent eum, & in diuerſa miniſteria mittantur, maximeq; ad eos qui purgatione indigent, & ob priſtina peccata, aliqua ex parte ſupplicijs purgari merentur. Quod autem ſublatum eſt, inquit, ſuperliminare, & domus impleta eſt fumo, ſignum eſt templi Iudaici deſtruendi, & incēdendæ uniuerſæ Hieruſalem, quā uidemus nunc deſtructam. Nonnulli uero in ſuperioribus conſentientes, in extrema parte diſſentiūt. Nam ſuperliminare ſublatum illo tempore prædicant, quando uelum templi ſciſſum eſt, & uniuerſa domus Iſraēl, erroris nube confuſa: quando Ioſephus refert ſacerdotes ex adytis templi, uirtutum cœleſtium audiſſe uocē, tranſeamus ex his ſedibus. Eſt uir quidā à quo ego plura didiciſſe me gaudeo, & qui Hebræum ſermonem ita elimarit, ut inter ſcribas eorum Chaldæus exiſtimetur. Is longe alia uia ingreſſus eſt. Ait enim nullum prophetarum extra Eſaiam uidiſſe Seraphim circa deum ſtantia, & ne ipſa quidem Seraphim alibi lectitari. De hinc conſummationis & captiuitatis Hieruſalem, quæ ſub Nabuchodonoſor facta eſt, ſignū eſſe præmiſſum. Ab Ozia quippe ſub quo orſus eſt prophetare, uſq; ad Sedechiam qui extremus regnauit, & qui cæcus in Babylonem ductus eſt, fuiſſe reges undecim, & duodecimum Godoliam: quem conſtituerat rex Babylonis ſuper terram, quem interfecit Iſmaēl filius Nathanael inter medias epulas reliquiarū, patriæ parricida: & has eſſe duodecim alas, è quibus quatuor faciem ſuam uelent, ſicut in nonnullis exemplaribus inuenitur, quatuor uolent, quatuor pedes contegant. Ex his quippe duodecim regibus tantum quatuor iuſtos fuiſſe, Oziam, Ioathan, Ezechiam & Ioſiam, qui ſublimes per ſingulas captiuitates audeant glorificare deum: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus ſabaoth. Reliquos uero propter peccata ſua uelare faciem: & alios qui in captiuitatem ducti ſunt, pedum uelare ueſtigia. Superliminare uero ſublatum, & domum impletam fumo, ſicut ſupra diximus, euerſionem Hieruſalem & in-

D cendium templi expoſuit. Et quia ſemel eius cœpi referre ſententiam, etiam ea quæ necdum à me ſunt tacta, contingamus. Forcipem de qua altaris carbo comprehenſus eſt & labia purgata, propriam Eſaiæ aſſeruit paſſionem, qui ſub Manaſſe interfectus eſt rege: & tunc uere purgatis labijs dixit ad dominum: Ecce ego, mitte me, & dixi: O miſer ego, quoniam compunctus ſum. Donec Ozias uiuit, non intelligis ô Eſaia te eſſe miſerum, non compungeris, non moueris: ſed quando ille mortuus eſt, tunc animaduertis, non munda habere te labia, tūc indignum cognoſcis te eſſe uiſione dei. Vtinam autem & ego compungar, & poſt compunctionem, dei uiſione dignus efficiar: cum ſim homo, & non munda labia habeam, & in medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Eſaias ut iuſtus tantum in ſermone peccauerat: ideo ſola labia habebat immunda, non conſcientiam. Ego uero quia & oculis uideo ad concupiſcendum, & manu ſcandalizor & pede, & omnium membrorum parte delinquo, habeo omnia immunda: & quia ſemel ſpiritu baptizatus, rurſum tunicam polluí, ſecundi baptiſmatis purgatione, id eſt, ignis indigeo. Non ſunt, ut quidam putant, in ſcripturis uerba ſimplicia, plurimum in his abſconditum eſt. Aliud litera, aliud myſticus ſermo ſignificat. Ecce dominus in euangelio cingitur linteo, peluem ad lauandum diſcipulorum pedes præparat, ſerui fungitur miniſterio, ſtat ut doceat humilitatem, ut nobis inuicem miniſtremus. Non abnuo, non recuſo. Quid eſt quod Petro recuſanti dicit: Niſi lauero pedes tuos, non habebis partem mecum? Et ille reſpondit: Domine, non ſolum pedes, ſed & manus & caput. Aſcenſurus ergo dominus ad cœlum (quia apoſtoli ut homines terræ inſiſtētes, adhuc habebant peccatorum ſordibus pedes pollutos) uult eos à delictis penitus liberare, ut eis poſſit prophetalis ſermo cōgruere: Quàm ſpecioſi pedes euangelizantiū pacē: & imitari ualeant eccleſiæ uerba dicentis: Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos: ut etiam ſi quis poſt reſurrectionem poſtea his adhæſerit puluis, in impiam eum excutiam ciuitatem, in teſtimoniū laboris: quod eò uſq; pro omniū ſalute contenderint, facti Iudæis ut Iudæi, gentibus ut gentiles: ut etiam propria ueſtigia aliqua ex parte polluerint. Igitur ut ad propoſitū reuertamur.

Sicut

A Sicut apoſtoli purgatione indigebant pedum : ſic Eſaias qui tantum in ſermone peccaue-
rat,labia habebat immunda:& quantum ego arbitror:quia Oziam in templum irruentẽ,
non corripuerat:nec iuxta Eliæ exemplum libera uoce impium deſignarat: labia habebat
immunda. In medio quocꝫ populi immũda labia habentis habitem.Eſaias qui compun
ctus eſt,& ſe miſerum conteſtatur,purgatione dignus efficitur. Populus uero non ſolum
non agens pœnitentiam,ſed ne ſciens quidem quia labia habebat immunda:purgationis
remedium non meretur.Prouidendũ igitur ſub hoc exẽplo:nõ ſolum ut ipſi ſimus iuſti,
ſed ne cũ peccatoribus moremur,quia hoc in peccati ac miſeriæ parte ducit propheta. Se-
quitur:Et regẽ dominũ ſabaoth ego uidi.Aiunt Iudæi Eſaiam à maioribus ſuis,idcirco in-
teremptum:quia cum Moyſes poſteriora dei uiderit:hic dominum ſabaoth oculis carnali
bus uidiſſe ſe ſcribat:ſuper hoc deo dicente:Nemo faciem meam uidebit & uiuet. Quos ſi
interrogemus,quomodo ſe deus in lege alijs prophetis in uiſione & ſomno dicat oſtendi:
Moyſi uero facie ad faciem colloqui:& quomodo ſtet illa ſententia : Nemo faciem meam
uidebit & uiuet, cum facie ad faciem ſe ad Moyſen locutum eſſe fateatur. Reſpondebunt
uticꝫ:iuxta poſſibilitatem humanam deum uiſum:nõ ut eſt:ſed ut uoluit ſe uideri:quibus
& nos dicimus eodem modo ab Eſaia eſſe uiſum,reſtante ſumma:ut Moyſes deum,aut ui
derit,aut nõ uiderit.Si uidit,uidit ergo & Eſaias:qui uidiſſe ſe dicens, impie eſt interfectus
à uobis:quia deus uideri poteſt.Si nõ uidit,interficite & Moyſen cum Eſaia,quia eiuſdem
mendacij reus eſt,dicens ſe uidiſſe eũ,qui uideri nõ poteſt.Quæcuncꝫ in expoſitione eius
loci ſuper Moyſen habuerint intellectum,etiam nos ad Eſaiæ temperabimus uiſionem.Se
quitur:Et miſſum eſt ad me unum de Seraphim,& in manu ſua habebat carbonem,quem
forcipe ſumpſerat de altari,& tetigit os meum & dixit:Ecce tetigi hoc labia tua, & abſtulit
iniquitates tuas,& peccata tua purgauit.Secũdum omnes æditiones,quas ſupra expoſui-
mus,ſiue duo teſtamẽta intelligere uolueris,ſiue aliquas apparatrices in cœleſtibus uirtu-
B tes,ſiue in ſignũ captiuitatis futuræ umbram quandã ueritatis futuræ præfiguratã , hunc
accipe Seraphim.Nos quia primã ſententiã ſequimur,euangelicum teſtamentum miſſum
aſſerimus ad prophetam,quod habens in ſe utracꝫ mandata,id eſt, & ſua & ueteris teſta-
menti,ignitum ſermonẽ dei,duplici præceptorũ acie comprehendit:& tactis labijs , quic-
quid fuerat ignorãtiæ,hoc ſiquidem nos labia interpretamur immunda,purgationis ſuæ
pepulit ueritate.Hãc forcipẽ Iacob in ſcala cõſpicit:hic eſt gladius bis acutus:hæc duo mi-
nuta, quę mulier mittit in dona dei:hic ſtather duos denarios habẽs,qui in ore piſcis reper
tus,pro dño & Petro redditur:hæc duplici forcipe quæ unionis retinetur uirtute , carbo
cõprehenſus mittitur ad prophetã,quẽ in centeſimodecimonono pſalmo (cum propheta
deum rogaret dicens:Domine libera animã meam à labijs iniquis,& à lingua doloſa : &
poſt interrogationẽ ſpiritus ſancti:Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam
doloſam,dictum eſt.Sagittæ potentis acutæ cũ carbonibus deſolatorijs) ſcimus prophe-
tæ eſſe conceſſum. Vere quippe deſolatorius carbo,qui linguam purã facit à peccato, ſer-
mo diuinus eſt:de quo & in Eſaia dicitur:Habes carbones ignis,ſedebis ſuper eos, hi erũt
tibi in adiutorium.Sequitur:Et audiui uocẽ domini dicẽtis,quẽ mittam, & quis ibit ad po
pulum iſtum?Et dixi:Ecce ego,mitte me.Et ait: Vade & dic populo huic : Aure audietis.
& nõ intelligetis.Interrogantis ſunt uerba domini non iubentis,quem debeat mittere , &
quis iturus ſit ad populũ,cui facilis propheta reſpondet:Ecce ego,mitte me,& poſt pollici
tationẽ iubetur,ut dicat: Vade & dic populo huic:Aure audietis,& non intelligetis:& cer
nẽtes aſpicietis,& nõ uidebitis:& cætera quæ ipſius prophetiæ ſermo cõtexit.Audiui ego
in hoc loco non paruam Hebræi mei diſputationẽ,cuius pauca ponam,ut ſenſum homi-
nis aduertas.Aiebat,de Moyſe & Eſaia,quis melius fecerit,requiramus. Vtrúmne Moy-
ſes qui cũ à deo mitteretur ad populũ ait:Precor dñe non ſum dignus:& rurſum , proui-
de alium quem mittas;An Eſaias:qui cum non fuiſſet electus,ultro ſe obtulit,dicens: Ecce

C ego,mitte me.Nec ignoro,dicebat periculoſum eſſe de ſanctorũ meritis diſputare , & ali-
quid uel minus uel plus diſſerere uelle,de eo quẽ dominus coronauit: ſed quia ipſe dixit:
Quærite & inuenietis:pulſate & aperietur uobis,etiam nos,nõ ut de aliquo detrahamus:
ſed ut ſcripturæ ſenſum ſcientes,ad eius nos dirigamus exẽpla: debemus inquirere quod
poteſt facere quæſtionẽ.Qui Moyſi,inquit,aſſertor eſt,humilitatem eius prædicat ac mã-
ſuetudinem,quod ſe indignum iudicãs miniſterio dei,maior effectus ſit.Eſaias uero , quia
ultro ſe obtulit:incipiens prophetare,à maledictis cœpit:Aure audietis,& non intelligetis
&c.Ob quod inde multa mala perpeſſus,& ab omni populo pro inſano habitus, cum ite
rum ei uox diuina dixiſſet,clama:ſciens quid ſuperiori facilitate ſeipſum offerens pertuliſ-
ſet,nõ ait:Ecce ego,mitte me,ſed interrogauit quid illud eſſet quod clamare deberet,& di-
xit:Quid clamabo?Cui ſimile eſt illud in Hieremia : Accipe calicem meri huius de manu
mea:& potionabis omnes gẽtes,ad quas ego te mittam:& bibent & uoment,& inſanient,
& cadent à facie gladıȷ,quẽ mittam in medio eorum.Quod cum audiſſet propheta,nõ re-
nuit:non ſecundum exemplum Moyſi dixit:precor domine nõ ſum dignus,prouide aliũ
quem mittas:ſed amator populi ſui,& putans quia ex potu calicis,inimicæ gentes interfi-
cerentur & ruerent:calicem meri libẽter accepit:nõ intelligens in omnibus gẽtibus , etiam
Hieruſalem cõprehendi.Deniq; inter cæteras nationes:Et accepi,ait,calicem de manu do
mini,& potionaui omnes gẽtes,ad quas miſit me dominus,& Hieruſalẽ & ciuitates Iuda,
& reges eius & principes eius,ad ponẽdas eas in deſolationẽ,& in inuium & ſibilationem.
Pro qua propheta,licet in pleriſq; codicibus ordo ſit peruerſus,quid in alio loco dicat au
ſculta.Seduxiſti me domine, & ſeductus ſum:tenuiſti me & poſuiſti , factus ſum in deri-
ſum tota die,exiui in ſubſannationem.Et ecõtrario qui aſſertor eſt Eſaiæ (dicebat) illa pro
feret:prophetam,non tam ſui merito,quàm miſericordia dei confiſum,poſtquam à Sera-
phim audierat,ecce tetigi hoc labia tua,& abſtulit iniquitates tuas , & peccata tua purgat,
D ocio noluiſſe torpere,ſed ultro in miniſterium dei,quaſi à peccatis liberum,zelo ſe obtuliſ-
ſe fidei:Moyſen uero quia ſecularibus eruditus fuerat diſciplinis, & interfecto Aegyptio,
conſcientia eius aliqua ex parte ſorduerat:unde & uox ad eum de rubo facta ſit , dicens:
Ne acceſſeris huc:& ſolue calciamẽta de pedibus tuis,locus enim in quo ſtas , terra ſancta
eſt:& ſcierat ſibi aduerſus magos & aduerſus Pharaonem peſſimum regem futurum eſſe
certamen:ſe excuſaſſe dicentem:Precor domine non ſum dignus: pro quo in Hebræo le-
gitur,non habeo labia circunciſa,Septuaginta interpretibus potius quæ dixi uerbum de
uerbo exprimentibus.Ex quo manifeſte poſſit intelligi,Eſaiam recte poſt circunciſa labia,
in dei ſe obtuliſſe miniſterium,& Moyſen adhuc incircunciſis labijs tam grande miniſte-
rium recuſaſſe.Aure audietis,& non intelligetis : & cernentes aſpicietis , & non uidebitis.
Totus hic locus ſicut ſaluator dicit in euangelio,ad id pertinet tempus quo ipſe eſt digna-
tus deſcendere ad terras,& ſigna Iudæis non intelligentibus perpetrauit . Et quoniã uſq;
4 ad finem capituli,explanatio multiplex ſequitur:et excipiẽtis iam explicuimus ceras,huc-
uſque dictaſſe ſufficiat:quia & oratio,quæ non propriæ manus ſtilo expolitur : cum per
ſe inculta eſt:tum multo moleſtior fit:ſi tædium ſui prolixitate congeminet : ut oculorum
dolori cruciati,auribus tantum ſtudeamus & lingua.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

explicat myſter... propheta

SCHOLIVM.

A [illegible] quemadmodum alibi [illegible] eſt eius [illegible]

HIERONYMVS AD DAMASVM PAPAM.

SEptuaginta:Et miſſum eſt ad me unum de Seraphim. Aquila & Theodotion,
& uolauit ad me unum de Seraphim . Quotidie ad nos mittitur Seraphim,
quotidie ingemiſcentium atq; dicentium: O miſer ego,quoniam compunctus
ſum,ora purgantur:& cum à peccatis fuerint liberati, præparant ſe miniſterio
dei.Quod aũt cæteri interpretes pro,miſſum eſſe,uolare dixerint:intellige uelocem diuini
ſermonis aduentũ ſuper eos,qui digni ſocietate illius iudicantur.In genere quoq; diuerſi-
tas eſt.Septuaginta,Aquila,& Theodotion:Seraphim neutro genere tranſtulerũt , Sym-
machus maſculino.Nec putandum ſexum eſſe in uirtutibus dei cum etiã ipſe ſpiritus ſan-
ctus ſecundũ proprietates linguæ Hebrææ,fœmineo genere proferatur Ruha רוח,Græ-
ce neutro τὸ πνεῦμα, Latine maſculino,ſpiritus.Ex quo intelligendũ eſt,quãdo de ſuperio-
ribus diſputatur,& maſculinũ aliquid,ſeu fœmininũ ponitur , nõ tam ſexum ſignificari,
quàm idioma ſonare linguæ.Siquidẽ ipſe deus inuiſibilis & incorruptibilis,omnibus pe-
nè linguis profertur genere maſculino:cũ in eum nõ cadat ſexus. Illorũ quoq;, pius licet,
attamen coarguendus error,qui in orationibus & oblationibus ſuis audẽt dicere:Qui ſe-
det ſuper Cherubim,& Seraphim.Nã & ſuper Cherubim ſedere deum,ſcriptũ eſt : ut ibi:
Qui ſedes ſuper Cherubim,oſtẽdere.Super Seraphim uero ſedere deũ,nulla ſcriptura cõ-
memorat:& ne ipſa quidẽ Seraphim,circa deum ſtantia,excepto præſenti loco,in ſcriptu-
ris ſanctis omnibus inuenimus.Septuaginta:Et in manu habebat carbonem, quem forci-
pe,acceperat de altari,& tetigit os meũ. Aquila & Theodotion : Et in manu eius calculus
in forcipe,quẽ acceperat de altari & tetigit os meũ.Symmachus:Et in manu eius calculus
in forcipibus,quẽ ſumpſerat de altari & detulit ad os meum.Quantum ad hiſtoriam per-
B tinet,uidetur deus ſedere in tẽplo Hieruſalem,& ante eum de altari,ſecundũ Septuaginta,
ad Eſaiam carbo deferri:de altari uero incenſi ſiue holocauſtorum. Quãtum autem ad my
ſticos intellectus,ille ei ignis mittitur,quem Hieremias ferre nõ poterat:qui cũ animæ no-
ſtræ arcana penetrarit:ita nos diſſoluit,ita à ueteri homine in nouũ excoquit:ut in illã uo-
cem poſſimus erumpere:Viuo autem iam non ego,ſed gratia dei quæ in me eſt . Forcipes
quoq; ſecundũ interpretes cæteros,licet in ſacerdotali ſemper ſuppellectile fuerint, diuer-
ſas gratias debemus accipere,quibus multifarie,& multis modis,olim deus patribus no-
ſtris locutus eſt in prophetis.Quia in Hebræo pro carbone,calculus legitur,cæteris quo-
que ſuper hoc conſonantibus:uidetur mihi ſermo diuinus calculi appellatione ſignari. Si
cut eñ calculus genus eſt lapidis duriſſimi & rotundi & omni puritate leuiſſimi:ita ſermo
dei,qui neq; hæreticorũ,neq; omniũ aduerſariorũ poteſt contradictionibus cedere:calcu-
lus dicitur.De hoc calculo Sephora filiũ circuncidit:& Ieſus populũ purgat à uitijs : & in
Apocalypſi dñs pollicetur uincẽtibus:ut accipiant calculũ & ſcribatur ſuper eum nomen
nouum. Videntur autẽ mihi & Septuaginta in eo quod ἄνθρακα tranſtulerunt:idem ſenſiſſe
quod cæteri. ἄνθραξ quippe quẽ nos carbunculum interpretamur,genus eſt lapidis fulgidi
atq; nitentis:quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus.Siue igitur calculum ſiue car
bunculum lapidẽ accipimus,in calculo diuini ſermonis ueritas & rigor:in carbunculo lu-
cens doctrina & manifeſta mõſtratur.Eloquia eñ dñi,eloquia caſta,argentũ igne proba-
tum terræ,purgatum ſeptuplum.Et alibi:Mandatũ domini lucidum,illuminans oculos.
Quod autẽ,ait,in manu habebat carbonẽ:manũ intelligamus operationem:ut ibi,In ma-
nu linguæ,mors & uita:& pſalmo:Cadent in manu gladij.Aut certe uere manus appa-
ruit:ut per ſimilitudinem humanæ formæ,dum manus cernitur porrigẽtis, propheta nõ
timeat:iuxta quod & ipſum deum & angelos in humanas uidimus ſe mutaſſe formas : ut
metus uidentibus demeretur. Septuaginta:Et dixit , ecce tetigi hoc labia tua , & auferet

C iniquitates tuas & peccata tua purgabit. Aquila: Ecce tetigit hic labia tua, & recedet iniqui tas tua, & peccatum tuum propitiabitur. Cæteri interpretes in Aquilæ uerba cõſentiunt. Primum neceſſe eſt, ut labia noſtra tangantur, deinde cum tacta fuerint, fugetur iniqui- tas: & cum iniquitas fuerit effugata, propicietur dominus: quia apud ipſum eſt propicia- tio: & ſecundum Apoſtolum: Ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris. Purgatis autem pec catis noſtris, audiemus uocem domini dicentis: quem mittam? Et reſpondebimus: Ecce ego, mitte me. Septuaginta: Et audiui uocem domini dicentis, quem mittam, & quis ibit ad populum iſtum? Aquila, Theodotion & Symmachus: Et audiui uocem domini dicen- tis: quem mittam? & quis ibit nobis? De comparatione Eſaiæ & Moyſi, quomodo alius miniſterium recuſarit, alius ultro ſe offerens dura perpeſſus ſit, in alio loco diſputabimus. Sed ne uideremur aliquid præteriſſe eorum, quas Iudæi uocant δευτερώσεις, & in quibus uni uerſam ſcientiam ponunt: nunc breuiter illud attingimus, quare in Hebræo ſit poſitum, & quis ibit nobis? Sicut enim in Geneſi dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimi- litudinem noſtram: ita & hic puto dictum, & quis ibit nobis? Nobis autem quibus alijs exiſtimandum eſt, niſi patri & filio & ſpiritui ſancto, quibus uadit quicunq; eorum obſe- quitur uoluntati? Et in eo quidem quod unius loquentis perſona proponitur, diuinitatis eſt unitas. In eo uero quod dicitur nobis, perſonarũ diuerſitas indicatur. Legimus in Cãti cis canticorum uocem ſponſi dicentis ad ſponſam. Surge ueni proxima mea: ſponſa mea, columba mea: quia ecce hyems tranſijt, pluuia abijt ſibi. Quando enim anima in cogita- tione tranquillitatem ſentit, quando ſupra petram fundata eſt: & fides eius alta radice fixa eſt: uniuerſi tentationum fluctus, ſibi pertranſeunt, & ei non pertranſeunt, qui tentatur. Notandum autem quomodo ad id quod dominus dixerat, quem mittam, & quis ibit no bis: propheta ex parte reſponderit: Ecce ego, mitte me, & de ſequenti tacuerit: *intelligens* nullum hominem dignum eſſe: qui deo pergeret, & omne iter ſuum eius faceret eſſe qui

D mitteret. Quam humilitatem dominus aduertens: quod ſe ſecundis putaret indignum, im perauit ſequentia, dicens: Vade. Septuaginta: Et dixit: Ecce ego ſum, mitte me. Aquila & Theodotion: Ecce adſum, mitte me. Symmachus: Ecce mitte me. Deus qui uocat ea quæ non ſunt quaſi ſint, & qui dixit: Ego ſum qui ſum: Et alibi: Qui eſt miſit me: quoſcunque uocauerit, ſtatim facit ſubſiſtere: quod ſatis claret exemplis in uiuente Matthæo euan- geliſta, & in Lazaro quatriduano iam mortuo, qui ſtatim ut ſunt uocati à domino: & ille ſepulchrum auaritiæ reliquit: & ille ſuæ mortis. Quoniam omnia quæ abſque eo ſunt, nõ ſunt. Vnde propheta purgatus à uitijs auſus eſt dicere: Ecce ego ſum: licet in latinis codici bus propter interpretum uarietatem, ſum, non ſit appoſitum. Quidam obſeruandum pu tant, ad quos prophetas mittentis, aut miſſi ſermo dicatur, quod eſt Græce apoſtolus. Et hanc eſſe differentiam uolunt: ut quicunq; mittantur, & prophetæ ſint pariter & apoſto- li: ad quos uero mittentis ſermo non ponitur, tantum prophetæ ſint: quod ego ſuperfluũ puto. Et quia ſemel ad tractatum iſtius uocabuli uenimus. Sciẽdum, Silam collegam Pau- li lingua Hebræa apoſtolum dici: qui cum eo nonnullas epiſtolas ſcribit. Et uitioſe Sylua- nus legitur pro Sila: cum Syluanum in apoſtolorum Actis non legamus.

DAMASVS HIERONYMO.

Commentaria cum legerem Græco Latinoq; ſermone in euangeliorum inter- pretatione, à noſtris, id eſt, orthodoxis uiris olim ac nuper ſcripta, de eo quod legitur, oſanna filio Dauid: non ſolum diuerſa, ſed etiam contraria ſibimet pro ferũt. Dilectionis tuæ eſt, ut ardenti illo ſtrenuitatis ingenio, abſciſis opinioni- bus, ambiguitatibusq; ſcrupuloſis, quid ſe habeat apud Hebræos uiuo ſenſu ſcribas, ut de hoc ſicut de multis, tibi curæ noſtræ in Chriſto Ieſu gratias referant.

Argu

A ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quoniam uocem Hebraicam, Oſanna euangeliſtæ reliquerunt, & celebres alioqui ſcriptores uehe-
menter cæcutierunt ob linguarum imperitiam, Hieronymus à Damaſo Romano pontifice cõſultus
ſuper hac re, explicat.

HIERONYMVS DAMASO PAPAE.

1 MVlti ſuper hoc ſermone diuerſa finxerũt, è quibus noſter Hilarius in commen
tarijs Matthæi, ita poſuit: Oſanna Hebraico ſermone ſignificat redemptio do
mus Dauid. Primum redemptio lingua Hebræa פְּדוּת pheduth interpreta-
tur. Deinde domus beth בַּיִת. Dauid uero in hoc loco non eſſe nomen inſer-
tum, omnibus patet. Alij opinati ſunt Oſanna gloriam dici. Porrò gloria cabod כָּבוֹד ap
pellatur. Nonnulli gratiam, cum gratia תּוֹדָה thoda, ſiue hanna חַנָּא nuncupetur. Reſtat
ergo ut omiſſis opinionum riuulis, ad ipſum fontem: unde ab euangeliſtis ſumptum eſt,
recurramus. Nam quomodo illud neq; in Græcis, neq; in Latinis codicibus poſſumus in
2 uenire, ut compleretur id quod dictum eſt per prophetas: Quoniam Nazareus uocabi-
tur: Et illud: Ex Aegypto uocaui filium meum: ita & nunc ex Hebræis codicibus ueritas
exprimenda eſt: unde in hanc uocem uulgus & maxime conſona inter ſe paruulorum tur
ba, proruperit, dicente Matthæo: Turbæ autẽ quæ præcedebant, & quæ ſequebãtur, cla-
mabant dicentes: Oſanna filio Dauid: benedictus qui uenit in nomine domini, oſanna in
excelſis. Marcus uero ita poſuit: Clamabant dicentes, oſanna, benedictus qui uenit in no-
mine domini: benedictum quod uenit in nomine domini regnum patris noſtri Dauid, o-
ſanna in excelſis. Ioannes quoq; pari uoce conſentit: Et clamabant, oſanna, benedictus
qui uenit in nomine domini rex Iſraël. Solus Lucas uerbum oſanna nõ poſuit: in reliqua
3 interpretationis parte cõſentiens. Benedictus qui uenit rex in nomine domini, pax in cœ-
lo, & gloria in excelſis. Igitur ut diximus ipſa Hebræa uerba ponẽda ſont, & omnium in-
terpretum opinio digerenda, quo facilius quid ſuper hoc ſentiendum ſit: ex retrectatione
B cunctorum ipſe ſibi lector quid ſequatur inueniat. In centeſimo decimoſeptimo pſalmo,
ubi nos legimus: O dñe ſaluũ me fac, ô dñe bene proſperare: Benedictus qui uenit in no-
mine domini: In Hebræo legitur: Anna adonai oſianna, anna adonai hazelihanna: baruch
habba baſem adonai, אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָהנָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא : בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה
Quod aquila, Symmachus, Theodotion, & Quinta æditio, ne quid in latino mutare ui-
deamur, ita exprimunt: ὦ κύριε σῶσον δή, ὦ κύριε εὐόδωσον δή, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. Sola
4 Sexta æditio cum interpretibus Septuaginta, ita congruit: ut ubi cæteri poſuerunt ὦ δή illi
ſcripſerint ὦ. Et quia oſianna, quod nos corrupte propter ignorantiam, dicimus, oſan-
na, ſaluuifica, ſiue ſaluum fac exprimatur, omnium interpretatione ſignatum eſt. Nunc il-
lud in cura eſt, quid ſine adiectione ſaluandi, ſolus anna ſermo ſignificet. Sciendumq;,
quod in hoc loco ter dicatur anna, & primum quidem ac ſecundum hic eiſdem literis ſcri-
bitur, aleph, nun, he. Tertium uero, heth, nun, he. Symmachus igitur qui in centeſimo
decimoſeptimo pſalmo, cum omnium interpretatione conſenſerat, ut nobis manifeſtio-
rem tribueret intellectum, in centeſimo decimoquarto pſalmo, ubi dicitur: O domine li-
bera animam meam: ita interpretatus eſt: obſcero domine libera animam meam. Vbi au-
tem Septuaginta ὦ, & ille obſecro trãſtulit, Aquila & cæteris æditionibus ὦ δή interpretan-
tibus, in Hebræo ſcribitur anna. Verum ita ut in principio aleph habeat, nõ heth. Ex quo
animaduertimus, ſi ex aleph ſcribatur anna, ſignificari obſecro. Si autem ex heth, eſſe con
5 iunctionem, ſiue interiectionem: quæ apud Græcos ponitur σχετλιαστικῶς. Cuius interpreta-
tionem Latinus ſermo non exprimit. Sed quoniam hæ minutiæ & iſtiuſmodi diſputatio-
nis arcanum propter barbariem linguæ pariter ac literarum, legenti moleſtiam tribuunt,
ad explanãdi compendium uenio: ut dicam de centeſimo decimoſeptimo pſalmo, qui ma
nifeſte de Chriſto prophetat, & in ſynagogis Iudæorũ creberrime legebatur, unde & po-

C pulis notior erat, hos uerſus eſſe aſſumptos, quod ille qui repromittebatur de genere Da
uid, uenerit ſaluaturus Iſraël, dicẽte Dauid: Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic
6 factus eſt in caput anguli. A domino factus eſt hic, & eſt mirabilis in oculis noſtris. Hæc
eſt dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. O domine ſaluum me fac, ô do-
mine bene proſperare: benedictus qui uenit in nomine domini. Benediximus uobis de
domo domini, deus dominus & illuxit nobis. Vnde & euangeliſtarum ſcriptura comme-
morat phariſæos et ſcribas ſuper hoc indignatione commotos, quod uiderent populum,
pſalmi prophetiam ſuper Chriſto intelligere completã, & clamantes pueros, oſanna filio
Dauid, dixiſſe ei: Audis quid iſti loquũtur? Et Ieſum reſpondiſſe: Nunquam legiſtis, quia
ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem: centeſimum decimumſeptimum pſal-
mum, octaui pſalmi aſſertione firmantem. Et de eo quidem quod facile exprimi poterat:
Benedictus qui uenit in nomine domini, omnium euangeliſtarum ſcriptura conſentit. De
uerbo autem oſianna, quia in Græcum non poterant transferre ſermonem: ſicut in alle-
luia & in amen, & in pleriſq; factum uidemus, ipſum Hebræum poſuerunt dicentes oſian
na. Lucas igitur qui inter omnes euangeliſtas Græci ſermonis eruditiſſimus fuit, quippe
medicus: & qui euangelium Græcis ſcripſerit, quia ſe uidit proprietatem ſermonis tranſ-
ferre non poſſe: melius arbitratus eſt tacere, quàm id ponere, quod legenti faceret quæſtio
nem. Ad ſummam, ſicuti nos in lingua latina habemus interiectiones quaſdam, ut inſultã
do dicamus, uah, & in admirando, papæ, & in dolendo, heu: & quando ſilentium uolu-
mus imperare, ſtrictis dentibus ſpiritum coartamus & cogimus, inſonando ſcilicet ſibi-
lum: ita & Hebræi inter reliquas proprietates linguæ ſuæ habent interiectionem, ut quã-
do uolunt dominum deprecari, ponant uerbum petentis affectu, & dicant: Anna domi-
ne, quod Septuaginta dixerunt: ô domine. Hoſiah, ergo ſaluifica interpretatur. Anna in-
teriectio deprecantis eſt. Si ex duobus his uelis compoſitum uerbum facere, dices, hoſian-
D na, ſiue (ut nos loquimur) oſanna, media uocali litera eliſa: ſicuti facere ſolemus in uerſi-
bus Vergilij, quando pro, Méne incœpto deſiſtere uictam: ſcandimus: Menincœpto.
Aleph nanq; litera prima uerbi ſequẽtis, extremam uerbi prioris iod inueniens, exclusit.
Quapropter ut ad quæſtionis origenem reuertamur: ubi nos legimus in latino: O domi-
ne ſaluum me fac, ô domine bene cõplace: benedictus qui uenit in nomine domini, iuxta
Hebræum ſenſum legere poſſumus, obſecro domine ſaluum fac, obſecro domine proſpe-
rare. Benedictus qui uenit in nomine domini. Saluum autem fac dicitur, ut ſubaudiamus
7 populum tuum Iſraël, ſiue generaliter mundum. Deniq; Matthæus qui euangelium He-
bræo ſermone conſcripſit, ita poſuit הוֹשִׁיעָה נָּא בְּרָמָה oſanna berama, id eſt, oſanna in ex
celſis: quod ſaluatore naſcente, ſalus in cœlum uſq;, id eſt, etiam ad excelſa peruenerit, pa
ce facta, nõ ſolum in terra, ſed & in cœlo: ut iam dici aliquando ceſſaret: Inebriatus eſt gla-
dius meus in cœlo. Hæc interim iuxta mediocritatem ſenſus mei breuiter ſtrictimq; dicta-
ui. Cæterum ſciat beatitudo tua in iſtiuſmodi diſputationibus moleſtiam in legendo non
debere ſubrepere: quia facile & nos potuimus aliquid emẽtiri: quod ex una uoce ſolueret
quæſtionem, ſicut & cæteros feciſſe monſtrauimus, ſed magis condecet, ob ueritatem labo
rare pauliſper, & peregrino aurem accommodare ſermoni, quàm de aliena lingua fictam
falſamúe referre ſententiam.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 P[illegible]

A [illegible] ipſi ſit, qui dixe [illegible] quod [illegible] ſeu a ſemetipſo [illegible] intelligere [illegible] & humile [illegible] theologo. At non [illegible] ab Hieronymo diſcere [illegible] quam [illegible]

2 [illegible] quod dic [illegible]

3 [illegible] Ex. [illegible]

[illegible] omine properare [illegible] vulgar [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

B [illegible] Quanquam [illegible] Græc. [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible] &c [illegible] hoc [illegible]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

[illegible]

SCHOLIA

1 [illegible]

[illegible] legitur [illegible]

C

HIERONYMVS DAMASO.

Beatitudinis tuæ interrogatio diſputatio fuit:& ſic quæſiſſe, quærendo uiam eſt dediſſe quæſitis. Sapienter quippe interroganti ſapientia reputabitur. Ais, quis eſt iſte in euangelio pater qui duobus filijs ſubſtantiam diuidit? Qui duo filij? Qui maior? quiúe minor? Quomodo minor acceptam ſubſtantiam, cum meretricibus diſſipat? Famē facta, à principe regionis præponitur porcis, ſiliquas comedit, ad patrem redit. Accipit anulum & ſtolam & immolatur ei uitulus ſaginatus. Quis ſit maior frater, & quomodo de agro ueniens, ſuſceptioni fratris inuideat, & cætera quæ in euangelio plenius explicantur. Addis inſuper: Scio multos in hac lectione diuerſa dixiſſe: & fratrem maiorem, Iudæum: minorem exiſtimaſſe gentilem populum. Sed quæro, quomodo Iudaico populo poſſit aptari: Ecce tot annis ſeruiui tibi, & nunquam mandatum tuum præterij, & nunquam dediſti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer? Et illud: Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. Si autem, ut ais, de iuſto & peccatore uoluerimus eſſe parabolam, iuſto non poterit conuenire: ut de ſalute alterius & maxime fratris contriſtetur. Si enim inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum: & imitantur eum qui ſunt ex parte eius, nunquid perſonæ iuſti, tam immanis inuidia poterit coaptari: ut foris ſteterit, & clementiſſimo patri rigidus obſtiterit: ſolusq́ liuore cruciatus, lætitiæ domus intereſſe noluerit? Itaque ſicut in cæteris parabolis: quæ non ſunt à ſaluatore diſſertæ, quam ob cauſam dictæ ſint, ſolemus inquirere: ita & in hac facere debemus: quare dominus in iſtiuſmodi uerba proruperit: & ob quam interrogationem, reſponſionis ſimilitudo prolata ſit. Scribæ & phariſæi muſſitabant, dicentes: Quare hic peccatores recipit & ueſcitur cum eis? Superior quippe ſermo præmiſerat: Erant autem accedentes ad eum publicani & peccatores, uolentes audire eum. Itaq; hinc omnis inuidia, cur quos legis

D

præcepta damnarent: eorum confabulationem atq; conuiuium, dominus non uitaret. Et hæc Lucas. Cæterum Matthæus ita loquitur: Cum autem diſcumberet in domo: ecce multi peccatores & publicani uenientes recumbebant cum Ieſu, & cū diſcipulis eius. Quod uidentes phariſæi, dicebant diſcipulis eius: quare cum peccatoribus & publicanis manducat magiſter ueſter? Qui audiens dixit: Non neceſſe habent ſani medico, ſed male habentes. Euntes autem diſcite quid ſit, miſericordiam uolo, & non ſacrificium, non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Marcus quoque in eadem uerba conſentit. Igitur ut diximus omnis ex lege quæſtio naſcebatur. Lex quippe iuſtitiæ tenax, clementiam non habebat: ſed quicunque adulter, homicida, fraudator, & ut breuiter dicam mortali crimine tenebatur, nulla uenia pœnitentiæ laxabatur à crimine, oculum pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima iubebantur exoluere. Omnes itaq; declinauerant, ſimul inutiles facti erant: non erat qui faceret bonum, non erat uſq; ad unum. Vbi autem abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia. Et miſit deus filium ſuum factum ex muliere, qui deſtructo medio pariete, fecit utraque unum, & auſteritatem legis, euangelij gratia temperauit. Vnde & Paulus ad eccleſias ſcribens: Gratia uobis, inquit, & pax à deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto: gratia, quæ non ex merito retributa, ſed ex donante conceſſa eſt. Pax uero qua reconciliati deo ſumus, habentes propiciatorem dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: qui donauit nobis delicta noſtra: & deleuit chirographum mortis, quod erat contra nos, affigens illud cruci, & principatus & poteſtates fecit oſtentui, triumphans eas in ligno. Quæ autem maior poteſt eſſe clementia, quàm ut filius dei, hominis filius naſceretur? Decem menſium faſtidia ſuſtineret? Partus expectaret aduentum, inuolueretur pannis, ſubijceretur parentibus? Per ſingulas adoleret ætates? Et, poſt contumelias uocum, alapas & flagella, crucis quoque pro nobis fieret maledictum, ut nos à maledicto legis abſolueret, patri factus obediens uſque ad mortem: & id opere compleret, quod ante ex perſona mediatoris fuerat deprecatus, dicens:

Pater

A Pater uolo,ut quomodo ego & tu unum ſumus:ita & iſti in nobis unum ſint. Ergo quia
ad hoc uenerat,ut quod erat impoſſibile legis, quia nemo ex ea iuſtificabatur,ineffabili
miſericordia uinceret,publicanos & peccatores ad pœnitentiam prouocabat:conuiuium
quoq; eorum expetens,ut in conuiuio docerētur:ſicut manifeſtum eſſe poterit ei,qui euā-
gelia,ſollicita mente perlegerit:quomodo & cibus eius & potus & deambulatio, & uni-
uerſa quæ geſſit in corpore,ſalutem hominum procurarint:Hoc uidentes ſcribæ & pha-
riſæi,aduerſus legem eum facere dicebant. Ecce homo uorax & uini potator,amicus pu-
blicanorum & peccatorum.Nam ante reprehenderant quare curaret in ſabbatis. Domi-
nus ergo,ut hanc eorum accuſationem clementi ratione ſuperaret,treis parabolas propo-
ſuit:è quibus una eſt,nonagintanouem ouium in montibus relictarum & unius perditæ:
quæ paſtoris humeris eſt reducta.Alia drachmæ,quam mulier accēſo lumine requiſiuit,
& inuenta ea,uicinas ad lætitiam conuocauit,dicens:Congratulamini mihi, quia inueni
drachmam quam perdideram. Tertia uero duorum filiorum, de qua ut diſputarem pau-
ca iuſſiſti. Et de oue quidem ac drachma, licet ad unum pertineant intellectum:non eſt
iſtius temporis diſputatio : hoc tantum dixiſſe ſufficiat:ob id has parabolas eſſe propo-
ſitas,ut quomodo ibi in inuentione pecoris & drachmæ, lætitia eſt angelorum & circa
manentium uicinarum:ſic in publicanorum peccatorumq; pœnitentia, omnium debere
eſſe lætitiam, quibus non eſt neceſſaria pœnitentia. Vnde uehementer admiror Tertul-
lianum in eo libro,quem de pudicitia aduerſum pœnitentiam ſcripſit,& ſententiam uete-
rem,noua opinione diſſoluit:hoc uoluiſſe ſentire:quod publicani & peccatores,qui cum
domino ueſcebantur,ethnici fuerint, dicente ſcriptura:Non erit uectigal pendens ex Iſ-
raël:quaſi uero & Matthæus,non ex circunciſione fuerit publicanus:& ille qui cum pha-
riſæo in templo orans, oculos ad cœlum non audebat erigere, non ex Iſraël fuerit pu-
B blicanus:aut non Lucas memoret : Et omnis populus audiens & publicani iuſtificaue-
runt deum,baptizati baptiſmo Ioannis. Aut cuiquam credibile poſſit uideri ethnicum
templum ingreſſum, aut dominum cum ethnicis habuiſſe conuiuium, cum id maxime
caueret,ne legem ſoluere uideretur:& primum uenerit ad oues perditas domus Iſraël:
Chananeæ quoque deprecanti pro ſalute filiæ reſponderit : Non oportet tollere panem
filiorum,& dare eum canibus. Et alibi diſcipulis præceperit : In uiam gentium ne abie-
ritis,& in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis.Ex quibus omnibus edocemur,in pu-
blicanis,non tam gentilium, quàm generaliter omnium peccatorum, id eſt,qui erant &
de gentibus,& de Iudæis, accipi poſſe perſonas. Ille autem cui iuxta inſanas & blaſphe-
mas fœminas ſuas,id dogmatis defendebat:quo Chriſtianos nollet recipere pœnitentes,
fruſtra argumentatus eſt publicanos Iudæos non fuiſſe, ut in perſona eorum gentilium
tantum populus poſſit intelligi. Itaque ne longum faciam, ipſa euangelij uerba propo-
nam:& in modum commentarij, quid mihi uideatur,ad ſingula quæque ſubnectam.

Homo quidam habebat duos filios. Hominem deum dici, multis teſtimonijs appro-
batur:ut ibi:Duorum hominum teſtimonium uerum eſt. Ego de me teſtimonium dico,
& qui me miſit pater. In alia parabola paſtor, in alia paterfamilias nuncupatur, in alia
uineam locat,in alia inuitat ad nuptias:& diuerſis ſimilitudinibus,rem ſignificat eandem:
ut Iudæorum reprobet ſuperbiam:& in communi omnium peccatorum, ſiue gentilium
ſiue Iſraëlitarum pœnitentiam probet. Quod autem,ait, duos filios:omnes penè ſcriptu-
ræ de duorum uocatione populorum plenæ ſunt ſacramentis. Et dixit illi adoleſcentior:
Pater da mihi portionem ſubſtantiæ,quæ me contingit. Subſtantia dei eſt,omne quod ui
uimus,ſapimus,cogitamus, in uerba prorumpimus. Hæc deus æqualiter uniuerſis & in
commune largitus eſt,euangeliſta dicente:Erat lux uera quę illuminat omnem hominem
uenientem in hunc mundū. Iſte eſt dexter oculus,qui à ſcandalis obſeruandus eſt:hæc lu-
cerna corporis:hoc talentū quod non eſt in ſudario colligandum, id eſt,delicate ocioſeq;
tractandum

C tractandum:nec in terra defodiendum,terrenis ſcilicet cogitationibus obſcurandũ. Qui
diuiſit eis ſubſtantiam.Significantius in Græco legitur καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον, id eſt,dedit eis
liberum arbitrium,dedit mentis proprie libertatem,& ut uiueret unuſquiſq; non ex impe
rio dei,ſed obſequio ſuo:id eſt,non ex neceſſitate,ſed ex uoluntate,ut uirtus haberet locũ,
ut à cæteris animantibus diſtaremus , dum ad exemplum dei,permiſſum eſt nobis facere
quod uelimus.Vnde & in peccatores æquum iudiciũ, & in ſanctos aut iuſtos,iuſtũ præ-
mium retribuetur.Et nõ poſt multos dies,collectis omnibus adoleſcentior filius peregre
profectus eſt in regionem longinquam.Si deus cœlum tenet palmo & terram pugillo:&
Hieremias dicit:Deus appropinquans,& nõ deus de longinquo:per Dauid quoq;,quia
nullus abſq; eo locus ſit,prædicatur:quomodo filius peregre proficiſcitur,& à patre diſce
dit: Sciendum igitur,non locorũ ſpacijs,ſed affectu,aut eſſe nos cũ deo,aut ab eo diſcede-
re.Quomodo enim ad diſcipulos loquitur:Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus,uſq;
ad conſummationem ſeculi:ita ad eos qui ſui iactantiã præferunt, & eſſe cum domino nõ
merentur,dicit:Diſcedite à me,non noui uos qui operamini iniquitatem. Receſſit ergo
iunior filius cum uniuerſa ſubſtãtia à patre,& peregre profectus eſt.Et Cain egreſſus à fa-
cie domini,habitauit in terra Naid:quod interpretatur , fluctuatio. Quicunq; à deo rece-
dit,ſtatim ſeculi fluctibus quatitur & mouentur pedes eius.Nam poſtquam moti ſunt ho
mines ab oriente,& à uero lumine receſſerunt:tunc aduerſus deum impietatis ſuæ ædifi-
cauere turrim:tũc dogmatũ ſuperbias confinxerũt,uolentes curioſitate nõ licita in ipſius
cœli alta penetrare.Et uocatus eſt locus iſte Babel,id eſt,confuſio.Et ibi diſſipauit ſubſtan
tiam ſuam,uiuẽs luxurioſe.Luxuria eſt inimica deo,inimica uirtutibus:perdit omnẽ ſub-
ſtantiam patris,& ad præſens uoluptate deliniens,futuram nõ ſinit cogitare paupertatẽ.

Cumq; conſumpſiſſet omnia:facta eſt fames ualida per regionẽ illam. Acceperat à pa-
tre facultates,ut inuiſibilia eius per ea quæ erant uiſibilia cognoſceret,& ex pulchritudine
D creaturarũ conſequẽter intelligeret creatorẽ.Qui ueritatẽ in iniuſticia detinens,& pro deo
idola colens,naturæ bona uniuerſa cõſumpſit:& cõſumptis omnibus,cœpit egere uirtu-
tibus,derelicto fonte uirtutum.Facta eſt fames ualida per regionem illam. Omnis locus
quem patre incolimus abſente,famis,penuriæ & egeſtatis eſt.Fames aũt μετὰ ἰσχάτως χώρας.
Hæc eſt regio,de qua dicitur per prophetam:Qui habitatis in regione umbræ mortis,lux
fulgebit ſuper uos.At contra eſt alia regio,quam poſſeſſuri ſumus mũdo corde atq; puro
uiuentes,quam ſanctus Dauid deſiderat,dicens:Credo uidere bona domini in terra uiuẽ-
tium.Et ipſe cœpit egere,& abijt,& cõiunxit ſe uni de principibus regionis illius.Deſerto
nutricio,qui ad primã uocem bona ei fuerat cũcta largitus,iunxit ſe principi huius mũdi,
id eſt,diabolo rectori tenebrarũ:Quem nunc inimicum hominem , nũc iudicem iniquita-
tis,nunc draconem,nunc ſatan,nunc malleũ,nunc perdicem,nunc belial,nũc rugientem
leonem,nunc leuiathan,nũc thaninim,nũc behemoth,& multis alijs uocabulis ſcriptura
cognominat.Quod autem ait,uni de principibus:plures eſſe intelligendũ eſt, qui per iſtũ
uolitent aërem:& diuerſorum fraude uitiorum,genus hominum ſuæ ſubijciant ſeruituti.

Qui miſit illum in agrum ſuum,ut paſceret porcos.Porcus animal immundũ eſt,quod
cœno & ſordibus delectatur.Talis eſt dæmonum multitudo , quæ per idola manufacta,
cruore pecudum & uictimis paſcitur:& nouiſſime ſaginatione quadam hoſtia,ipſius ho-
minis morte ſaturatur.Miſit ergo eum in poſſeſſionem ſuam,id eſt , ſuũ effecit eſſe famu-
lum,ut paſceret porcos,immolans ei animam ſuam. Et cupiebat implere uentrem ſuũ de
ſiliquis porcorum,& nemo illi dabat.Id quod in Ezechiele , cum increpatione dicitur ad
Hieruſalem:& factum eſt in te peruerſum ultra mulieres quæ ante fornicationem tuam,&
poſt te ſunt fornicatæ,in eo quod dediſti mercedes,& mercedes tibi non ſunt datæ:uide-
mus in filio minore completũ.Subſtantiã ſuã in regione principis perdidit:& poſt perdi-
tas facultates,miſſus ad porcos,egeſtate contabuit. Dæmonũ cibus eſt ebrietas , luxuria,
fornicatio

A fornicatio,& uniuerſa uitia. Hæc blanda ſunt & laſciua,& ſenſus uoluptate demulcẽt:ſta-
timq́ꝫ ut apparuerint,ad uſum ſui prouocant. Quibus ideo luxurioſus adoleſcẽs nõ pote-
rat ſaturari,quia ſemper uoluptas famem ſui habet,& tranſacta non ſatiat:& ſatanas cum
aliquem ſua arte deceperit,& propriũ ei impoſuerit iugũ:ultra ad abundantiam uitiorum
non procurat,ſciens eſſe iam mortuũ:ſicuti multos idololatras uidemus panis miſeria &
egeſtate cõfectos. Hi ſunt in quibus propheticus ſermo cõpletur: Omnibus meretricibus
dantur mercedes:tu aũt dediſti mercedem omibus amatoribus tuis,& nõ accepiſti merce-
des. Poſſumus autem & aliter ſiliquas interpretari. Dæmonum cibus eſt carmina poëta-
rum,ſecularis ſapientia,rhetoricorum pompa uerborum. Hæc ſua omnes ſuauitate dele-
ctant:et dum aures uerſibus dulci modulatione currentibus capiũt;animam quoqꝫ pene-
trant,& pectoris interna deuinciunt. Verũ ubi cũ ſummo ſtudio fuerint ac labore perle-
cta,nihil aliud,niſi inanem ſonum & ſermonum ſtrepitum,ſuis lectoribus tribuunt:nulla
ibi ſaturitas ueritatis,nulla refectio iuſtitiæ reperitur. Studioſi earũ in fame ueri & uirtutũ
penuria perſeuerant. Huius ſapientiæ typus,& in Deuteronomio ſub mulieris captiuæ fi-
gura deſcribitur;de qua diuina uox præcipit:ut ſi Iſraëlites eam habere uoluerit uxorem,
caluitiũ ei faciat,ungues præſecet,& pilos auferat:& cũ munda fuerit effecta,tũc tranſeat
in uictoris amplexus. Hæc ſi ſecundum literam intelligimus,nónne ridicula ſunt? Itaqꝫ &
nos facere ſolemus,quando philoſophos legimus,quãdo in manus noſtras libri ueniunt
ſapientiæ ſecularis:ſi quid in eis utile reperimus,ad noſtrum dogma conuertimus:ſi quid
uero ſuperfluum,de idolis,de amore,de cura ſecularium rerum,hæc radimus:his caluitiũ
inducimus:hæc in unguium morẽ,ferro acutiſſimo deſecamus. Vnde & apoſtolus prohi
bet,ne in idolio quis recũbat,dicens: Videte autem,ne hæc licentia ueſtra offendiculũ fiat
infirmis. Si enim quis uiderit eum qui habet ſcientiã in idolio recumbẽtem:nónne cõſciẽ-
B tia eius cum ſit infirma,ædificabitur ad manducãdum idolothyta,& peribit qui infirmus
eſt in tua ſcientia frater,propter quem Chriſtus mortuus eſt? Nónne tibi uidetur ſub alijs
uerbis dicere:ne legas philoſophos,oratores,poëtas,nec in eorũ lectione requieſcas? Nec
nobis blandiamur,ſi in eis,quæ ſunt ſcripta non credimus,cum aliorum cõſcientia uulne
retur,& putemur probare,quæ dum legimus nõ reprobamus. Alioqui quale erit,ut exi-
ſtemus Apoſtolũ eius,qui ueſcebatur in idolio conſcientiam comprobaſſe:& eum dixiſſe
perfectũ,quem ſciret de idolothytis manducare? Abſit,ut de ore Chriſtiano ſonet,Iuppi-
ter omnipotens,& me Hercule,& me Caſtor,& cætera magis portẽta, quam numina. At
nunc etiã ſacerdotes dei,omiſſis euangelijs & prophetis uidemus comœdias legere:ama-
toria Buccolicorum uerſuũ uerba canere:tenere Vergilium:& id quod in pueris neceſſita
tis eſt,crimen in ſe facere uoluptatis. Cauẽdũ igitur,ſi captiuam uelimus habere uxorem,
ne in idolio recũbamus:aut ſi certe fuerimus eius amore decepti,mundemus eam & omni
ſordium errore purgemus,ne ſcandalũ patiatur frater pro quo Chriſtus mortuus eſt,cũ
in ore Chriſtiani carmina in idolorũ laudem compoſita audierit perſonare. In ſe autẽ con-
uerſus dixit: Quanti mercennarij in domo patris mei abũdant panibus,ego autem hic fa-
me pereo. Mercennarios ſecundum alium intellectum eos animaduertimus ex Iudæis,
qui ob præſentia tantũ bona,legis præcepta cuſtodiũt. Hi iuſti ſunt & miſericordes,non
ob ipſam iuſticiam,& ob ipſum miſericordiæ bonũ,ſed ut à deo terrenæ felicitatis & lon-
gæ uitæ præmiũ conſequantur. Qui aũt iſta deſiderat,merito compellitur ad obſequium
præceptorum,ne eorum præuaricatione quæ iuſſa ſunt careat concupitis. Porrò ubi me-
tus eſt,non eſt dilectio. Perfecta quippe dilectio,foras mittit timorẽ. Nam qui diligit,non
ideo imperata cuſtodit,quia aut timore pœnarũ,aut præmij auiditate cõpellitur:ſed quia
hoc ipſum quod à deo iubetur,eſt optimũ. Senſus itaqꝫ iſte eſt. Quanti ex Iudæis ob præ-
ſentia tantum bona à dei obſequio non recedũt,& ego egeſtate conficior. Surgens ibo ad
patrem meũ. Pulchre ait,ſurgens:patre quippe abſente, non ſteterat. Peccatorum iacere,
iuſtorum

C iuſtorum ſtare eſt. Ad Moyſen dicitur: Tu uero hic ſta mecū. Et in centeſimotriceſimoter-
tio pſalmo: Ecce nūc benedicite dn̄m omnes ſerui domini, qui ſtatis in domo domini. Ad
benedictionem domini ſtantes propheta in domo domini cohortatur. Et dicam illi: Pater
peccaui in cœlū & corā te, iam non ſum dignus uocari filius tuus. Peccauerat in cœlū, qui
Hieruſalem cœleſtē reliquerat matrē. Peccauerat coram patre, qui conditore deſerto, fue-
rat ligna ueneratus. Non erat dignus uocari filius dei, qui ſeruus eſſe maluerat idolorum,
Omnis enim qui facit peccatum, de diabolo patre natus eſt. Fac me ſicut unum de mercē-
narijs tuis. Fac me, inquit, ſicut unū ex Iudæis, qui te ob præſentiū tantum rerū promiſſa
uenerantur. Recipe filiū pœnitentē, qui me mercēnarijs tuis peccantibus ſæpiſſime peper-
ciſti. Et uenit uſq; ad patrem ſuum. Venimus ad patrem, quando recedimus à porcorum
paſtione, ſecundū illud: Statim ut conuerſus ingemueris, ſaluus eris. Cumq; adhuc longè
eſſet, uidit eum pater eius, & miſericordia motus eſt. Antequam dignis operibus, & uera
pœnitentia ad patrem rediret antiquū, deus apud quem cuncta futura iam facta ſunt, &
qui eſt omnium præſcius futurorū: ad eius præcurrit aduētum: & per uerbum ſuū, quod
carnem ſumpſit ex uirgine: reditū filij ſui iunioris anticipat. Et pręcurrens incubuit ſuper
collum ipſius. Ante uenit ad terras, quàm ille domū confeſſionis intraret. Incubuit ſuper
collum ipſius, id eſt corpus ſumpſit humanū. Et ſicuti Ioānes ſuper pectus Ieſu recubuit:
qui ſecretorum eius effectus eſt particeps: ita & iugū ſuum leue: id eſt mandatorū ſuorum
facilia præcepta, ex gratia magis, quàm ex merito ſuper iuniorē filium collocauit. Et oſcu-
latus eſt eum: iuxta illud quod in Canticocanticorum eccleſia de ſponſi præcatur aduētu:
Oſculetur me oſculo oris ſui. Nolo mihi dicens per Moyſen, nolo per prophetas loquar:
ipſe meum corpus aſſumat, ipſe me oſculetur in carne: ut & illud quoq; quod in Eſaia ſcri
ptū eſt, huic ſententiæ coaptemus. Si quæris, quære, & ad me habita in ſaltu. *Et ibi* quippe
D flens eccleſia clamare iubetur ex Seir, quia Seir piloſus & hiſpidus interpretatur: ut & an-
tiquum gentiliū ſignificet errorē: Illa pari ſimilitudine reſpōdēte: Nigra ſum, ſed formoſa
filiæ Hieruſalem. Dixit autem illi filius: Pater, peccaui in cœlum & coram te, iam non ſum
dignus uocari filius tuus. Dicit ſe non eſſe dignum filium nuncupari: & tamen ex naturæ
uoce, ex illa ſubſtantia, quam illi pater fuerat aliquādo largitus: in nomen trepidus uerita-
tis erumpit. Pater, inquiens, peccaui in cœlū. Fruſtra igitur quidā argumentantur, nomen
patris in ſanctos tantummodo cōuenire: cum etiam deum patrē uocet, qui ſe filij nomine
confitetur indignum: niſi fortè ideo patrem audet uocare: quia plena mente cōuerſus eſt.
Dixit aūt pater ad pueros ſuos: Celerius proferte ſtolam priorem, & induite eum: ſtolam
quam Adam peccādo perdiderat: ſtolam quæ in alia parabola indumentū dicitur nuptia
le, id eſt ueſtem ſpiritus ſancti: quam qui nō habuerit, non poteſt regis intereſſe conuiuio.
Et date annulum in manu illius: ſignaculum ſimilitudinis Chriſti, ſecundū illud: In quem
credentes, ſignati eſtis ſpiritu repromiſſionis ſancto. Et ad principem dicitur Tyri, qui ſi-
militudinem conditoris amiſerat: Tu ſignaculū ſimilitudinis, & corona decoris, in delitijs
paradiſi dei natus es. Eſaias quoq; de hoc ſignaculo loquitur: Tunc manifeſti erūt qui ſi-
gnantur. Hoc ſignaculū in manu datur, quando opera iuſticiæ ſcriptura ſignificat, ut ibi:
Factum eſt uerbū domini in manu Aggæi prophetæ, dicentis ad Hieruſalem: Ornaui te,
inquit, ornamēto, & impoſui tibi armillas circa manus tuas. Rurſum ad eum qui indutus
eſt podere, alius locus ſignaculi demōſtratur: Pertranſi per mediā Hieruſalē, & da ſigna-
culum in frontibus uirorū gementium & dolentium in omnibus iniquitatibus, quæ fiunt
in medio eorum. Quare? ut poſtea poſſint dicere: Signatum eſt ſuper nos lumē uultus tui
domine. Et calciamentum in pedibus eius. Sponſi quippe perdiderat dignitatem, & nudis
pedibus paſca celebrare non poterat. Hæc ſunt calciamēta, de quibus dominus ait. Et cal-
ciaui te hiacyntho. Et calciamēta in pedibus eius: nec ubi coluber inſidiās, plantā ingrediē-
tis inuaderet: & ſuper ſcorpiones & ſerpētes ſecurius ambularet, ut præpararetur ad euā-
gelium

A gelium pacis:iam non gradiens ſecũdum carnem,ſed ſecundum ſpiritũ:& dictum ei propheticum conueniret:Quàm ſpecioſi pedes euangelizantiũ pacem,euangelizantiũ bona. Et,afferte uitulum ſaginatum,& occidite & mãducemus,& epulemur,quoniam hic filius meus mortuus fuerat & reuixit,perierat & inuentus eſt. Vitulus ſaginatus qui ad pœnitentiæ immolatur ſalutẽ,ipſe ſaluator eſt,cuius quotidie carne paſcimur,cruore potamur. Fidelis mecum lector intelligis, quia pinguedine ſaturati,in ructũ laudis eius erũpimus, dicẽtes:Eructauit cor meũ uerbum bonũ,dico ego opera mea regi:licet quidam ſuperſtitioſe magis,quàm uere,non cõſiderantes textum pſalmi,ex patris perſona arbitrẽtur hoc intelligi.Quod autem ait, epulemur,quoniam hic filius meus mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuentus eſt,ad eundẽ parabolæ ſuperioris pertinet ſenſum,in qua dicitur:Sic dico uobis,quia gaudium erit coram angelis dei ſuper uno peccatore pœnitentiam agẽte. Et cœperũt epulari.Hoc conuiuiũ quotidie celebratur,quotidie pater filiũ recipit:ſemper Chriſtus credẽtibus immolatur. Erat aũt filius illius ſenior in agro. Hucuſq; de perſona filij iunioris diſputatũ eſt:quem ſecundũ præſentem parabolam, in publicanis & peccatoribus,qui à domino ad pœnitẽtiam prouocabantur,debemus accipere:ſecundũ myſticos autem intellectus,de futura quoq; uocatione gentiũ prophetari. Nũc ad ſeniorem filium ſermo tranſgreditur,quẽ multi ſimpliciter ad omnium ſanctorum perſonam:multi proprie ad Iudæos referunt.Et de ſanctis quidẽ non difficilis interpretatio eſt,in eo quod dicitur,nunquam mandatũ tuum præteriui:licet illud uideatur obſiſtere,quod reuerſioni fratris inuideat.In Iudæos aũt cum liuor in fratris ſalute cõueniat:hoc repugnat, quod nunquam ſe dicat eius præteriſſe mãdatũ:de quibus quid nobis uideatur,ſuis in locis conabimur explanare.Erat autẽ filius illius ſenior in agro:in terrenis operibus labore deſudans, longe à gratia ſpiritus ſancti,& à conſilio patris extorris. Hic eſt,qui ait:Agrũ emi,& neceſſe habeo exire & uidere illũ, rogo te,habe me excuſatũ. Hic,qui iuga boũ emit quinq;:

B & legis onere depreſſus,terrenorum ſenſuum uoluptate perfruitur:Hic,qui uxore ducta, ire ad nuptias non poteſt:& effectus caro,nequaquam unũ poteſt eſſe cum ſpiritu.In huius perſona etiã illius parabolæ operarij congruũt, in qua prima,tertia,ſexta,nona hora, id eſt,uocationibus uarijs mittũtur ad uineam,& indignãtur ſibi undecimæ horæ operarios coæquari. Et cum ueniret & appropinquaret domui,audiuit ſymphoniã & chorũ. Illud quod in quodã pſalmo ſuperſcribitur pro mahalath:huic ſenſui cõuenit. Siquidem mahalath chorus in unũ concinẽs,dicitur:Male autem quidam de Latinis, ſymphoniam putant eſſe genus organi,cũ concors in dei laudibus concẽtus,hoc uocabulo ſignificetur. συμφωνία quippe cõſonantia exprimitur in Latino. Et uocauit unũ de pueris,& interrogauit quid nam eſſent hæc.Et nũc interrogat Iſraël:quare deus in gentiũ aſſumptione lætetur,& æmulatione cruciatus,paternam ſcire non poteſt uolũtatem.Qui ait illi,quoniã frater tuus uenit,& occidit pater tuus uitulum ſaginatum, quoniã incolumen illum recepit. Cauſa lætitiæ,quod pari in dei laudes toto orbe uoce concinitur,ſalus eſt gentiũ,ſalus eſt peccatorum:lætantur angeli,omnis in gaudiũ creatura conſentit,& de ſolo dicitur Iſraël: Iratus autem noluit intrare.Iraſcitur ſe abſente fratrem eſſe ſuſceptũ:iraſcitur eum uiuere, quem putabat extinctũ:& nũc foris ſtat Iſraël,& nunc diſcipulis euangelia in eccleſia audientibus,mater eius & fratres foris ſtant quærentes eum. Egreſſus autẽ pater illius cœpit rogare eũ.Quàm benignus & clemẽs pater.Rogat filium,ut lætitiæ domus particeps fiat:rogat aũt pater per apoſtolos,rogat per euãgelij prædicatores. E quibus Paulus,ait: Precamur pro Chriſto,reconciliamini deo.Et alibi:Vobis oportebat primũ annunciare uerbũ dei:ſed qa repuliſtis illud,& indignos uos iudicaſtis æternæ uitæ:ecce cõuertimur ad gentes. Ipſe aũt reſpondens,ait patri ſuo:Ecce tot annis ſeruio tibi. Pater ſupplex ad concordiam deprecatur:ille iuſticiã quæ in lege eſt ſequẽs,dei iuſticię nõ ſubijcitur.Porrò quæ maior iuſticia dei,quàm ignoſcere pœnitẽtibus,filium ſuſcipere redeuntem?Ecce tot

C annis ſeruio tibi,& nunquam mandatũ tuum præteriui:quaſi hoc ipſum nõ ſit præterire
mandatum,ſaluti alterius inuidere,ante deũ ſe iactare iuſtitiæ,cũ nemo coràm eo mũdus
ſit.Quis enim lætabitur caſtũ ſe habere cor,ne ſi unius quidẽ diei fuerit? Dauid cõfitetur:
In iniquitatibus conceptus ſum,& in delictis concepit me mater mea.Et in alio loco:Si ini
quitatem attendis domine,quis ſuſtinebit?Et hic dicit nunquam ſe præteriſſe mãdatum,
toties ob idololatriam captiuitatibus traditus.Ecce tot annis ſeruio tibi,& nũquam mãda
tum tuum præteriui.Hoc eſt quod Paulus apoſtolus loquitur:Quid ergo dicemus? quia
gentes quæ nõ ſectabantur iuſticiam,apprehenderũt iuſticiam,quæ ex fide eſt.Iſraël uero
ſectando legem iuſticiæ,ad legẽ iuſticiæ nõ peruenit.Quare? quia nõ ex fide, ſed quaſi ex
operibus legis.Poteſt ergo & ex eius perſona dici,qui iuxta eundem Apoſtolũ in iuſticia,
quæ ex lege eſt,ſine reprehẽſione uerſatus ſit:licet mihi uideatur magis ſe iactare Iudæus,
quàm uera dicere:ad exemplũ illius phariſæi,dicentis:Deus gratias ago tibi,quia nõ ſum
ſicut cæteri homines,raptores,iniuſti,adulteri,ſicut & hic publicanus. Oro te,nónne tibi
uidetur ea quæ ille de publicano dixerat,dicere iſte de fratre?Hic eſt qui comedit omnem
ſubſtantiã ſuã,uiuens cũ meretricibus.Ad id aũt,quod ait:Mandatum tuũ nunquã præ-
teriui,patris ſermo nõ congruit:Non enim cõfirmat uera eſſe quæ dixerat filius,ſed iraſcẽ
tem,alia ratione compeſcuit:fili tu ſemper mecũ es.Nunquid,ait,bene quidem dicis,& fe-
ciſti cũcta quæ iuſſeram?Sed mecũ es,inquit,ſemper.Mecum es lege qua ſtringeris:mecũ
es,dum mihi & in captiuitatibus erudiris:mecũ es,non quia præcepta mea cõpleueris,ſed
quod te in longã regionẽ abire,nõ paſſus ſum:mecũ es ad extremũ,ſecũdũ illud quod lo-
cutus ſum ad Dauid:Si dereliquerint filij eius legẽ meã,& in iudicijs meis non ambulaue-
rint,ſi iuſticias meas prophanauerint,& mãdata mea nõ cuſtodierint,uiſitabo in uirga ini
quitates eorũ,& in flagellis iniuſticias eorũ:miſericordiã aũt meã nõ auferã ab eis.Quo te-
D ſtimonio,& id in quo filius ſenior gloriatur falſum eſſe cõuincitur, dum in dei iudicijs nõ
ambulat,& eius mãdata non facit.Et quomodo iſta nõ faciens,cũ patre ſemper fuiſſe dici-
tur?Dum peccãs uiſitatur in uirga,& uiſitato miſericordia nõ negatur.Nec mirandũ pa-
tri eum auſum fuiſſe mentiri,qui fratri potuit inuidere:maxime cũ in die iudicij quidã im-
pudentius mentiantur,dicẽtes:Nónne in nomine tuo comedimus & bibimus,& uirtutes
multas fecimus,dæmonia eiecimus?Quid uero ſit,& oĩa mea tua ſunt,ſuo loco cõgruẽ-
tius explicabitur.Et nunquã dediſti mihi hædũ,ut cũ amicis meis epularer.Tãtus,inquit,
Iſraël ſanguis effuſus eſt,tot hominũ cæſa ſunt milia:& nullus eorũ noſtræ extitit ſalutis
redemptor.Ipſe Ioſias qui placuit in cõſpectu tuo,& nuper Machabæi,qui pro tua hære
ditate pugnabãt,contra fas ſanctitatis hoſtiũ gladijs interempti ſunt,& nullius cruor no-
bis reddidit libertatẽ.Ecce adhuc Romano imperio ſubiacemus,nõ propheta,non ſacer-
dos,non iuſtus quiſquam immolatus eſt pro nobis.Et pro luxurioſo filio,id eſt,pro gẽti-
bus,pro peccatoribus,totius creaturæ glorioſus ſanguis effuſus eſt.Cumq́ꝫ merẽtibus mi
nora nõ dederis,immeritis maiora tribuiſti.Nũquam dediſti mihi hædum,ut cum amicis
meis epularer.Erras Iſraël:dic potius,ut tecũ epularer.Aut poteſt eſſe tibi aliqua iucundi-
tas,niſi patre tecum celebrãte conuiuiũ?Saltem exemplo docere præſenti.Reuerſo filio iu
niore,& pater lætatur & pueri.Mãducemus,ait,& epulemur,nõ manducate & epulami-
ni.At tu ea mente qua inuides fratri,qua à patris recedis aſpectu & ſemper in agro es:nũc
quoqꝫ uis,eo abſente inire conuiuiũ.Nũquam dediſti mihi hædum.Nũquam pater dete-
riora dat munera:habes uitulum immolatũ:ingredere,mãduca cum fratre.Quid hædum
quæris,cui agnus eſt miſſus?Et ne ſimules te neſcire quod miſſus eſt, Ioannes tibi cum in
eremo demonſtrauit:Ecce agnus dei:ecce qui tollit peccata mundi.Et pater quidem quaſi
clemens & pœnitẽtiam tribuens,te hortatur ad uitulum,nõ immolans hædum quẽ ſtare
ſcit ad ſiniſtram.Tu uero in fine ſeculi,ipſe tibi es hædum immolaturus Antichriſtum:&
cũ amicis tuis,ſpiritibus immundis eius carne ſaturandus,expleto uaticinio.Tu cõfregiſti
caput

A caput draconis magni:dediſti eum eſcam populis Aethiopũ. Cum aũt filius tuus hic qui deuorauit omnẽ ſubſtãtiam ſuam,uiuens cum meretricibus uenit:occidiſti ei uitulum ſagi natum. Confitetur & nunc Iſraël ſaginatum uitulum fuiſſe qui cæſus eſt:intelligũt ueniſſe Chriſtum,ſed torquentur inuidia,& nolunt fratre nõ pereunte,ſaluari. Ipſe autẽ dixit illi: Fili tu ſemper mecum es,& mea omnia tua ſunt. Filium uocat,licet intrare nolentẽ. Quomodo autem dei omnia Iudæorũ ſunt? Nunquid angeli,throni,dominationes,cæteræq́ uirtutes? Omnia ergo intelligamus,legẽ,prophetas,eloquia diuina. Hæc ei dedit,ut in lege eius meditaretur die ac nocte,ſecundũ illum canonem quem ſæpe expoſuimus ſcripturarum. Omnia nõ ad totum referẽda eſſe,ſed ad partem maximã, ut ibi: Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt. Et alibi, Omnes qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Et Paulus ad Corinthios: Omnibus,inquit,omnia factus ſum,ut omnes lucrifacerem. Et ad Philippenſes: Omnes eñ quæ ſua ſunt,quærũt:non ea quæ ſunt Ieſu Chriſti. Quanquam nihil unquam illi negaſſe credẽdũ ſit,quem ad uituli hortatur eſum. Epulari nos oportet & gaudere,quoniã hic frater tuus mortuus fuerat,& reuixit:perierat,& inuẽtus eſt. Cõfidamus igitur & nos uiuere poſſe per pœnitẽtiã,qui fueramus mortui per delicta. Et hic quidem ipſe filius reuertitur:in ſuperioribus uero, in oue ſcilicet & in drachma, quod errauerat,affertur:& quod perierat,inuenitur:& ſimili tres parabolæ fine clauduntur,dũ in iſta ponitur,perierat & inuentus eſt:ut intelligamus diuerſis ſimilitudinibus,de eadẽ peccatorũ ſuſceptiõe ſignatũ. Et hæc quidẽ in ethnici perſona dicta ſint & Iudæi. Videamus aũt quomodo ſuper ſancto generaliter & peccatore,parabola iſta poſſit intelligi. Et de cæteris quin iuſto cõueniat,nõ ambigitur. Illud eſt,in quo legẽti ſcrupulus cõmouetur,cur iuſtus ſaluti peccatoris inuideat,& intantũ iracũdia repleatur, ut nec fratris miſericordia,nec patris precibus,nec totius domus iucũditate ſuperetur. Ad quod breuiter reſpondebimus:

B Omnẽ mũdi iſtius iuſticiã,ad dei comparationẽ nõ eſſe iuſticiã. Quomodo enim ex peccatis Hieruſalem,Sodoma iuſtificatur:non quod ipſa ſit iuſta,ſed quod maioribus delictis fiant minora delicta:ita & hominũ omnium uniuerſa iuſticia nõ eſt deo collata iuſticia. Denique Paulus qui dixerat: Quotquot ergo perfecti ſumus hoc ſapimus:in alio loco confitetur & clamitat. O profundũ diuitiarum ſapientiæ & ſciẽtiæ dei,quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius & ininueſtigabiles uiæ eius? Et alibi, ex parte cognoſcimus,& ex parte prophetamus. Et:nunc uidemus per ſpeculũ in ænigmate. Et ad Romanos: miſer ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Ex quibus oĩbus edocemur,dei ſolius perfectam eſſe iuſticiam,qui ſolem ſuũ oriri facit ſuper iuſtos & iniuſtos:dat pluuiã ſerotinam & matutinam,merentibus pariter & non merentibus: qui de uicis,angulis,& plateis inuitat ad nuptias,& deintus quoſdam,iam quaſi ſecuros expellit foras. Et ouem quæ ad exemplũ filη pœnitentis ipſa redire non poterat,uel nolebat,quærit,& inuenit,& inuentam ſuis humeris reportat. Multũ enim errando laborauerat. Vt autem doceamur in ſanctos quoq; cadere poſſe inuidiam,& ſoli deo puram clementiam derelinqui: filiorũ Zebedæi conſideremus exemplũ:pro quibus cũ mater mota pietatis affectu,nimis grandia poſtulaſſet:reliqui decem diſcipuli indignati ſunt. Et Ieſus aduocans eos dixit: Scitis quia principes gentiũ dominantur eorum,et qui maiores ſunt,poteſtatem exercent in eis. Non ita erit inter uos,ſed quicũq; uoluerit inter uos maior eſſe,ſit ueſter miniſter:& quicunq; ueſtrũ uoluerit inter uos eſſe primus,ſit ueſter ſeruus:quoniã filius hominis non uenit miniſtrari,ſed miniſtrare,& dare animã ſuam redemptionem pro multis. Nulli periculoſum,nulli uideatur eſſe blaſphemũ:quod & in apoſtolos inuidiæ malũ diximus potuiſſe ſubrepere,cum etiam de angelis hoc dictum putemus. Sydera quippe non ſunt munda in conſpectu eius,& contra angelos ſuos peruerſum quid intellexit. Et in pſalmis dicitur: Non iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis uiuẽs. Non ait, nõ iuſtificabitur omnis homo, ſed omnis uiuens,id eſt,nõ euangeliſta,nõ apoſtolus,non propheta. Ad maiora conſcen-

C do,non angeli,non throni,nõ dominatiões,nõ poteſtates,cæteræ'q́ uirtutes. Solus deus
eſt,in quem peccatum non cadit:cætera cũ ſint liberi arbitrij,iuxta quod & homo ad ima-
ginem & ſimilitudinem dei factus eſt,in utrãq; partem poſſunt ſuã flectere uoluntatem.
Quod ſi hac ſententia non adduceris, ſaltem illius autoritate parabolæ commouere,in
qua per totũ diem operarij mittũtur ad uineam,& in prima hora uocantur Adam,Abel,
Seth:in tertia,Noe:in ſexta Abraham:in nona Moyſes: in undecima gentium populus,
cui dicitur:Quid hic ſtatis tota die ocioſi? Et illi reſpõderunt:nemo nos conduxit.Quod
autem extrema hora, noſtri ſit ſaluatoris aduentus, teſtis eſt Ioannes Apoſtolus,dicens:
Fratres,nouiſſima hora eſt.Etenim ſicut audiſtis,quia antichriſtus uenit:nunc antichriſti
multi facti ſunt,propter quod cognoſcimus,quia nouiſſima hora eſt. Si hæc diſplicet in-
terpretatio,ſequor quocunq; duxeris:ita tamen ut eos qui uocati ſunt primi, iuſtos eſſe fa-
tearis.Quod cum obtinuero,illud inferam:& quomodo iuſti murmurauerunt aduerſum
patremfamilias,dicentes:hi nouiſſimi uenerunt,& una hora fecerunt:æquales illos nobis
feciſti,qui portauimus pondus diei & æſtus? Videntur quidem iuſte dicere,nõ æqualem
debere eſſe mercedem eius,qui prima hora ad noctem uſq; ſudauerit,& eius qui una hora
ſit in labore uerſatus.Sed iſta iuſticia habet in ſe liuorem, cum alterius inuideat felicitati.
Denique & dominus oculum in eis arguit inuidentem,dicens:Amice an oculus tuus ne-
quam eſt,quia ego bonus ſum? Vnde & ab Apoſtolo,ſolus iuſtus, ſolus dicitur immor-
talis:nõ quod angeli ſint iniuſti & mortales,ſed quod ipſe ſit immortalis & iuſtus:cui col-
lata uniuerſa iuſtitia,iniquitas inuenitur. Vt autem in hac cadẽ parabola, quam nũc pro-
poſuimus,iniuſticiam intelligas conductorum,attende pauliſper.Qui prima hora cõdu-
ctus eſt,plus meretur ab eo qui hora tertia miſſus eſt ad uineam:rurſum horæ tertiæ ope-
rarius,ſextæ horæ operarium antecedit:& ſextæ horæ,nonæ horę,uincit operariũ.Quo-
D modo igitur nouiſſimo omnes inuident,& eandem inter ſe iuſticiam nõ requirũt? Tu qui
hora nona conductus es:cur inuides ei qui undecima hora eſt miſſus in uineam? Quod-
cunq; reſponderis,quamuis diuerſum aſſerueris laborem, ut & præmiũ maius in diuerſo
labore merearis:eidem apud ſextum ſententiæ ſubiacebis.Et tu qui hora ſexta conductus
es:nouiſſimo inuides,cur tecum denarium,id eſt,æqualem conſequatur ſalutem:licet ſalu-
tis pro labore diuerſa ſit gloria,eadem de te poteſt tertius dicere:& de tertio rurſum pri-
mus. Verum ipſi inter ſe ob non æqualem laborem & uocationis ſpacia diuerſa,æquale
præmium libenter accipiunt:in nouiſſimo tantum operario,id eſt in gentiũ ſalute diſcor-
dant:& domino iniuriam faciunt,& ſub omnibus parabolis arguũtur inuidiæ.Non am-
bigo quin inculta tibi noſtræ paruitatis uideatur oratio, ſed ſæpe cauſatus ſum,expoliri
non poſſe ſermonem,niſi quem propria manus limauerit.Itaq; ignoſce dolẽtibus oculis,
id eſt ignoſce dictanti,maxime cum in eccleſiaſticis rebus non quærãtur uerba,ſed ſenſus,
id eſt,panibus ſit uita ſuſtentanda,non ſiliquis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Amandus presbyter propoſuerat per literas treis quæſtiones,ſimulq́; de ſororis ſtatu conſuluit.Ad
ſingula reſpondet diuus Hieronymus.

HIERONYMVS AMANDO.

BReuis epiſtola,lõgas nõ ualet explanare quæſtiones,& in arctũ multa con-
cludẽs,ſtringere uerbis,quod ſenſibus dilatatũ eſt.Interrogas, qd ſignificet
illud in euãgelio iuxta Matthæũ:Nolite ſolliciti eſſe de craſtino. Sufficit eñ
diei malicia ſua.Craſtinũ,in ſcripturis ſanctis,futurũ tẽpus ſignificat:ſicut et
Iacob in Geneſi loquitur:Exaudiet me cras iuſticia mea.Et ubi altare extruit
à duabus tribubus Ruben & Gad:& dimidia tribu Manaſſe,& à cũcto Iſraële ad eas lega-
tio mittitur,cũ Phinees põtifici reſpõdiſſent:idcirco ſe altare feciſſe,ne cras filijs ſuis colẽdi
deum poſſeſſio denegaretur.Et multa iſtiuſmodi in ueteri reperies inſtrumento.Qui ergo
de futuris

A de futuris nos cogitare prohibuit,cõceſſit de præſentibus,propter humanæ uitæ fragilitatem.Quod aũt adijcit,ſufficit diei malicia ſua:hoc modo intellige.Sufficit nobis de præſentibus huius ſeculi cogitare anguſtijs.Quid neceſſe eſt ſenſum ad incerta & futura extẽ
3 dere:quæ aut cõſequi nõ poſſumus,aut forſitan cito inuẽta perdamus? κακία enim quam Latinus uertit in maliciam,apud Græcos duo ſignificat,& maliciam & afflictionẽ, quam κάκωσιν Græci dicunt,& hic magis pro malicia transferri debuit afflictio.Quod ſi cõtetioſe quis ducitur,nolens κακίαν afflictionem ſonare & anguſtias,ſed maliciam:illo ſenſu explanandum eſt,quo mundus in maligno,hoc eſt in malo poſitus ſit,& in dominica oratione dicimus:Libera nos à malo:ut ſufficiat nobis contra maliciam huius ſeculi præſens habere certamen. In ſecũdo quæſiſti loco,de beati apoſtoli Pauli prima ad Corinthios epiſtola,in qua loquitur:Omne peccatum quod fecerit homo,extra corpus eſt.Qui aũt fornicatur,in corpus ſuum peccat.Legamus ergo paulò ſuperius,& ſic ad hæc uerba ueniamus, ne de extremis partibus,& ut ita dicam,cauda capituli, totam ſentẽtiam noſſe cupiamus. Corpus,inquit,non fornicationi,ſed domino,& dominus corpori.Deus aũt qui dominũ ſuſcitauit,& nos cũ illo ſuſcitabit per uirtutem ſuam. Neſcitis quia corpora ueſtra mẽbra Chriſti ſunt? Tollens ergo membra Chriſti,faciã membra meretricis? Abſit.An neſcitis, quia qui cõiungit ſe meretrici,unũ corpus eſt? Erũt enim,inquit,duo in carnẽ unam.Qui autem coniũgit ſe domino,unus ſpiritus eſt.Fugite fornicationem.Omne peccatũ quodcunq; fecerit homo,extra corpus eſt.Qui aũt fornicatur,in corpus ſuũ peccat. Et reliqua. Sanctus Apoſtolus contra luxuriam diſputans,& in ſuperioribus dicens:Eſcæ uentri & uenter eſcis:deus aũt & hunc & illas deſtruet,conſequenter uenit ad fornicationẽ.Etenim luxuria mater libidinis eſt,uẽtremq; diſtentum cibo,et uini potionibus irrigatũ,uoluptas genitalium ſequitur:atq;,ut alibi dictũ eſt,pro membrorũ ordine,ordo uitiorũ eſt.Omne itaq; peccatũ,uerbi gratia,furtum,homicidium,rapina,periuriũ,& cætera his ſimilia,poſt
B factum pœnitudinem habent,& licet inuitet lucrum,tamen mordet cõſcientia. Voluptas ſola ac libido,etiam in ipſo tempore pœnitendi,præteritos ſtimulos patitur,& titillationẽ carnis,& incentiua peccati:ut per hæc quæ corrigi cupimus cogitãtes,rurſum ſit materia delinquendi. Aliter.Cætera peccata forinſecus ſunt.Quicquid enim egerimus, in alios agimus:fornicatio non ſolũ conſcientiam fornicantis,ſed & corpus maculat:ac ſecũdum ſententiam domini qua ait:Propter hoc relinquet homo patrem & matrem,& adhærebit uxori ſuæ,& erũt duo in carnem unam,etiam ipſe cũ meretrice unum corpus efficitur:& peccat in corpus ſuũ,dum templum Chriſti,facit corpus eſſe meretricis. Dicamus & aliter,ne ullam Græcorũ ſentẽtiam præterire uideamur. Aliud eſt peccare per corpus,aliud in corpore. Furtum,homicidiũ,& cætera abſq; fornicatiõe peccata,manu adminiſtramus extrinſecus:Fornicatio ſola intrinſecus in corpore noſtro exercetur à nobis, nõ p corpus in alios:& per,præpoſitio miniſterium habet:in,aũt in ſe paſſionem. Sunt qui ita ediſſerant,quod ſecũdum ſcripturam uxor uiri corpus ſit,& quicunq; fuerit fornicatus,peccet in corpus ſuũ,hoc eſt in uxorem,dum eam ſua fornicatione commaculat, & facit eam nõ peccantem,ſua cõmixtione peccare. Tertia,id eſt,extrema propoſitio,tua fuit de eadem Apoſtoli epiſtola:ubi de reſurrectione diſputans,uenit ad eum locũ, in quo ſcriptum eſt: Oportet enim eũ regnare, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. Omnia enim ſubiecta ſunt ſub pedibus eius.Nouiſſime autem & inimica deſtruetur mors. Cum autem dixerit,quia omnia ſubiecta ſunt ei:haud dubium quin præter eum qui ſubiecit ei omnia.Cum uero ſubiecta ei fuerint omnia,tũc & ipſe filius ſubijcietur ei,qui ſibi ſubiecit omnia:ut ſit deus omnia in omnibus.Et miror te hoc à me quærere uoluiſſe,cum ſanctus Hilarius Pictauienſis epiſcopus,undecimũ librũ contra Arianos hac quæſtione & ſolutione compleuerit.Tamen pauca ſaltẽ dicamus:Omne in hoc ſcãdalũ eſt,quare filius patri ſubiectus eſſe dicatur.Quid eſt turpius ſiue inferius,patri ſubijci (qđ' ſæpe pietatis eſt,

C ut in pſalmo ſcribitur: Nónne deo ſubiecta erit anima mea) an crucifigi,& maledictũ cru-
cis fieri? Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Qui ergo pro nobis maledictum fa
ctus eſt, ut nos de maledictione liberaret, miraris ſi pro nobis ſubiectus ſit, ut nos patri fa-
ciat eſſe ſubiectos: dicens in euangelio: Nemo uadit ad patrẽ, niſi per me:& cũ exultatus
fuero à terra, oĩa traham ad me? Chriſtus in his qui fideles ſunt ſubiectus eſt patri, quia
omnes credẽtes, imò omne hominũ genus, corporis ipſius membra reputãtur. In his autẽ
qui increduli ſunt, id eſt, Iudæis & ethnicis & hæreticis, inſubiectus eſſe dicitur, quia pars
membrorũ eius non eſt ſubiecta fidei. In fine autem mundi cũ omnia membra regnantem
uiderint Chriſtum, id eſt, corpus ſuũ, etiam ipſa ſubijciẽtur Chriſto, id eſt, corpori ſuo, ut
omne Chriſti corpus ſubijciatur deo & patri: ut ſit deus omnia in omnibus. Nõ ait, ut ſit
pater omnia in omnibus, ſed ut ſit deus: quod propriũ nomen eſt trinitatis, & tam ad pa-
trem, quàm ad filiũ & ſpiritum ſanctũ referri poteſt, ut humanitas ſubijciatur diuinitati.
3 Humanitatem hoc loco dicimus, nõ manſuetudinẽ & clementiã, quam Græci φιλανθρωπίαν
uocant, ſed omne hominũ genus. Porrò quod ait, ut ſit omnia in omnibus, hoc ſenſu acci
piendum eſt. Dominus atq; ſaluator noſter nũc omnia nõ eſt in omnibus, ſed pars in ſin-
gulis. Verbi gratia: In Solomone ſapientia, in Dauid bonitas, In Iob patientia, in Daniele
cognitio futurorũ, in Petro fides, in Phinees & Paulo zelus, in Ioanne uirginitas, in cæte-
ris cætera. Cum autem rerũ omniũ finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut ſinguli
ſanctorum omnes uirtutes habeant: ut ſit Chriſtus totus in cũctis. Reperi iũctam epiſto
læ & commentariolo tuo breuem chartulam, in qua hæc indita ferebantur. Quærendum
ab eo, id eſt, à me: utrũ mulier relicto uiro adultero, & ſodomita, & alio per uim accepto,
poſſit abſq; pœnitentia cõmunicare eccleſiæ, uiuẽte adhuc eo quẽ prius reliquerat. Quod
legens, illius uerſiculi recordatus ſum: Ad excuſandas excuſatiões in peccatis. Omnes eñ
homines uitijs noſtris fauemus, & quod propria facimus uoluntate, ad naturæ referimus
D neceſſitatem. Quomodo ſi dicat adoleſcens: uim patior corporis, me ad libidinẽ ardor im-
pellit: ipſa organa membrorũ genitaliũ, & compoſitio corporis, fœmineos quęrit ample-
xus. Et rurſum homicida: in egeſtate, inquit, eram, indigebam cibo, tegmen corporis non
habebam: ideo alienũ ſanguinem fudi, ne ipſe fame & frigore morerer. Reſponde itaq; ſo-
rori, quæ à nobis ſuper ſuo ſtatu quærit, non noſtram, ſed Apoſtoli ſententiã. An ignora
tis fratres, ſcientibus enim legem loquor, quoniam lex dominatur homini, quãto tẽpore
uiuit? Mulier enim quæ ſub uiro eſt, uiuente uiro aſtricta eſt legi. Quod ſi mortuus fuerit
uir eius, liberata eſt à lege uiri. Ergo uiuente uiro, adultera erit, ſi duxerit alterũ uirũ. Et in
alio loco: Mulier alligata eſt, quanto tempore uiuit uir eius. Si aũt dormierit uir eius, libe-
rata eſt: cui uult nubat, tantũ in domino. Omnes igitur cauſationes apoſtolus amputans,
apertiſſime deffiniuit: uiuẽte uiro adulterã eſſe mulierẽ, ſi alteri nupſerit. Nolo mihi profe-
ras raptoris uiolentiã, matris perſuaſionẽ, patris autoritatẽ, propinquorũ cateruã, ſeruorũ
inſidias atq; contemptũ, damna rei familiaris. Quàmdiu uiuit uir, licet adulter ſit, licet ſo-
domita, licet flagitijs oĩbus coopertus, & ab uxore propter hæc ſcelera derelictus, mari-
tus eius reputatur, cui alterũ uirũ accipere nõ licet. Nec Apoſtolus hæc propria autorita-
te decernit, ſed Chriſto in ſe loquẽte, Chriſti uerba ſecutus eſt, qui ait in euangelio: Qui di-
mittit uxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari, & qui dimiſſam acce
perit, adulter eſt. Animaduerte quid dicat: Qui dimiſſam acceperit, adulter eſt: ſiue ipſa di
miſerit uirũ, ſiue à uiro dimiſſa ſit, adulter eſt qui eã acceperit. Vnde & apoſtoli grauẽ con
iugij ſarcinam intelligentes: Si ita eſt, inquiunt, non expedit homini uxorem accipere. Ad
quos dominus: Qui poteſt, inquit, capere capiat. Statimq; ſub exemplo triũ eunuchorũ,
uirginitatis infert beatitudinẽ: quæ nulla carnis lege tenetur. Neq; ſatis animaduertere po
tui: quid ſit qđ dicere uoluit, alio uiro per uim accepto. Quid eſt, per uim accepto? Cõgre-
gata uidelicet multitudine, nolentem rapuit: & quare poſtea raptorem rapta non dimiſit?
Legat

A Legat libros Moyſi,& inueniet deſponſatā uiro,ſi in ciuitate fuerit oppreſſa,& nō clamauerit,puniri quaſi adulteram. Si autem in agro oppreſſa ſit:innoxiam eſſe à ſcelere,& uiolentum legibus ſubiacere. Ergo & iſta ſoror,quæ, ut dicit, uim paſſa eſt, ut alteri iungeretur:ſi uult corpus Chriſti accipere,& non adultera reputari:agat pœnitentiam, ita duntaxat,ut ſecundo uiro qui non appellatur uir,ſed adulter:à tempore pœnitentiæ non copuletur. Quod ſi ei durum uidetur,& ſemel dilectum non poteſt derelinquere,nec præferre dominum uoluptati,audiat Apoſtolum conclamantem: Non poteſtis calicem domini bibere,& calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ domini cōmunicare,& menſæ dæmoniorum. Et in alio loco:Quæ communicatio luci ac tenebris? Qui conſenſus Chriſto, & Belial? Rem nouam loquor:imò non nouam,ſed ueterem:quæ ueteris teſtamenti autoritate firmatur. Si reliquerit ſecundum uirum, & reconciliari uoluerit priori, non poteſt. Scriptum eſt enim in Deuteronomio:Si acceperit homo uxorem,& habuerit eam:& non inuenerit gratiam in conſpectu eius propter aliquam fœditatem,ſcribet libellum repudij, & dabit in manus eius:& dimittet eam de domo ſua:Cumq́ue egreſſa alterum maritum duxerit:& ille quoq́ue oderit eam:dederitq́ue ei libellum repudij, & dimiſerit de domo ſua, uel certe mortuus fuerit,non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta eſt, & abominabilis facta eſt coràm domino. Nec peccare facias terram tuam:quam dominus deus tuus tradidit tibi poſſidendam. Vnde obſecro te, ut conſoleris eam: imò prouoces ad ſalutem. Putridæ carnes ferro indigent & cauterio:nec eſt medicinæ culpa, ſed uulneris:cum clementi crudelitate non parcit medicus ut parcat:ſæuit,ut miſereatur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 [illegible] ... ſci- ... ueſis apti ... [illegible]
B ... bes Ioſue capite ... [illegible]
2 [illegible]
3 m [illegible]

HIERONYMVS MARCELLAE.

Magnis nos prouocas quæſtionibus:& torpēs ocio ingenium dum interrogas, doces. Prima tua ſciſcitatio fuit,quæ ſint illa, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderūt quæ præparauit deus his qui diligunt eū. Et quomodo rurſus idē Apoſtolus inferat:Nobis autē reuelauit deus per ſpiritum ſuū. Et ſi reuelatū Apoſtolo,intelligere debeamus, quod & ille alijs reuelauerit. Ad quæ breuis reſponſio eſt,non debere nos quærere,quid ſit illud,qđ nec oculus uidit. nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit. Si ei ignoratur, quomō ſciri poteſt? Quod promittitur in futuro,nō cernitur in præſenti. Spes enim quæ uidetur,nō eſt ſpes,ſed iam certa poſſeſſio:quomodo ſi uelit quiſpiam dicere,oſtēde mihi quod inuiſibile eſt: loquere quod audiri non poteſt,expone quod cogitatio nō cōprehendit humana. Ergo hoc ſenſu Apoſtolus dixiſſe credēdus eſt:quod carnalibus oculis,& aure carnali,et cogitatione mortali nō poſſunt ſpiritualia cōprehendi. Et ſi enim noueramus quondā Ieſum ſecundū carnē,ſed nunc iam nō nouimus eū. Et in Ioannis epiſtola ſcribitur:Chariſſimi, nunc filij dei ſumus,& necdū manifeſtum eſt quod futuri ſumus. Scimus enim quoniā cū apparuerit,

C ſimiles ei erimus:quia uidebimus eũ ſicuti eſt. Quodq; reuelatum ſibi & ſanctis per ſpiri-
tum eſſe teſtatur,nõ ſtatim ſequitur,ut ipſe alijs reuelauerit. Alioquin audiuit & in paradi
ſo uerba ineffabilia,quæ alijs narrare non poterat:aut ſi narrauit, nequaquam ineffabilia
ſunt. Secũda quæſtio fuit,in qua dicis legiſſe te per tranſitũ in opuſculis meis : qđ agni
qui ſtant à dextris,& hædi qui ſtant à ſiniſtris,Chriſtiani ſint atq; gẽtiles:& nõ potius bo
ni & mali. Nõ memini me hoc aliquãdo dixiſſe:& ſi dixiſſem,nõ eſſem in errore pertinax.
Quantũ autem dictanti ſubito occurrit:in ſecũdo uolumine cõtra Iouinianum ſuper hoc
capitulo diſputaſſe me noui:& non ſolum ſuper hoc,ſed & de eo quod in eandẽ quæſtio-
nem cadit:ubi piſces mali à bonis piſcibus ſeparabuntur. Quod ergo ibi plene dictum eſt:
nunc omittendũ uidetur. Tertio interrogaueras,quod dicit Apoſtolus in aduentu do-
mini ſaluatoris,rapi quoſdã uiuentes obuiam in nubibus:ita ut non præueniantur ab his
qui in Chriſto dormierunt:uisq; noſſe,utrum ſic occurrant in corporibus,& nõ ante mo
riantur,cũ & dominus noſter mortuus ſit,& Enoch atq; Elias ſecundũ Apocalypſim Io-
annis morituri eſſe dicãtur:ne ſcilicet ullus ſit qui nõ guſtauerit mortẽ. Hoc ex ipſius loci
continentia ſciri poteſt,quod ſancti qui in aduentu ſaluatoris fuerint deprehenſi in corpo
re,in ijſdem corporibus occurrant ei:ita tamen ut inglorium & corruptiuum & mortale,
gloria & incorruptione & immortalitate mutetur:ut qualia corpora ſurrectura ſint:in ta-
lem ſubſtantiã etiã uiuorũ corpora tranſformãtur. Vnde dicit in alio loco Apoſtolus:Pro
pter quod nolumus expoliari,ſed ſuperueſtiri:ut abſorbeatur mortale hoc à uita, ne ſcili-
cet corpus ab anima deſeratur,ſed anima habitãte in corpore,fiat inclytũ quod ante inglo
rium fuit. De Enoch autẽ & Elia quos uẽturos Apocalypſis refert & eſſe morituros , non
eſt iſtius tẽporis diſputatio,cũ omnis ille liber:aut ſpiritualiter intelligẽdus ſit, ut nos exi-
ſtimamus:aut ſi carnalẽ interpretationem ſequimur,Iudaicis fabulis acquieſcẽdum ſit , ut
rurſum ædificetur Hieruſalem & hoſtiæ offerantur in templo:& ſpirituali cultu imminu-
D to,carnales obtineant ceremoniæ. Quartũ eſt quod quæſiſti,quomodo in Ioannis euã-
gelio poſt reſurrectionẽ dicatur ad Mariam Magdalenam:Noli me tangere:nondum enĩ
aſcendi ad patrem meum. Et rurſum in Matthæo ſcriptum ſit,quod ad ueſtigia ſaluatoris
mulieres corruerint:cum utiq; non ſit idipſum tangere poſt reſurrectionem pedes eius &
non tangere. Maria Magdalena ipſa eſt à qua ſeptem dæmonia expulerat:ut ubi abunda
uerat peccatũ,ſuperabundaret gratia:quæ quia dominũ hortulanum putabat,& quaſi cũ
homine loquebatur,& quærebat uiuentem cum mortuis,recte audiuit:Noli me tangere.
Et eſt ſenſus:Non mereris meis hærere ueſtigijs:nec adorarẹ quaſi dominũ:nec eius tene-
re pedes,quem non exiſtimas ſurrexiſſe. Tibi enim necdum aſcendi ad patrem meũ. Cæte
ræ uero mulieres,quæ pedes tangunt dominũ confitentur & merentur eius hærere ueſti-
gijs,quem ad patrẽ aſcendiſſe confidunt. Quanquam etiam ſi eadẽ mulier diuerſis in euã-
gelijs & tenuiſſe pedes,& non tenuiſſe referatur,facilis ſolutio ſit:cum potuerit corrigi pri
mum quaſi incredula,& poſtea non repelli,quaſi eam quæ errorem confeſſione mutaue-
rat. Quod & de latronibus intelligi poteſt,cũ alius euãgeliſta utrunq; blaſphemaſſe,alius
narret alterum eſſe confeſſum. Extrema ſchedula cõtinebat,utrum poſt reſurrectionẽ,
quadraginta diebus dominus cum diſcipulis conuerſatus ſit: & nunquam alibi fuerit ac
latenter ad cœlum aſcenderit,atq; deſcenderit,& nihilominus apoſtolis , ſuam præſentiã
nõ negarit. Si dominũ dei filiũ cõſideres de quo ſermo eſt:& illum eſſe qui loquitur:Nón
ne cœlum & terram ego repleo dicit dominus,& de quo alius propheta teſtatur, Cœlum
mihi thronus eſt,terra autem ſcabellum pedum meorum. Et rurſum alibi:Qui tenet cœlũ
palmo & terram pugillo,de quo Dauid canit:Quò ibo a ſpiritu tuo:& à facie tua quò fu
giam:Si aſcendero in cœlũ,tu ibi es:ſi deſcẽdero ad infernum,ades:Et ſi habitauero in ex-
tremis maris:etenim ibi manus tua deducet me:& continebit me dextera tua:profecto nõ
ambiges,etiã ante reſurrectionem ſic in dominico corpore habi[...]ſſe deum uerbum : ut in

patre

A patre eſſet,& cœli circulũ clauderet,atq; in omnibus infuſus eſſet & circunfuſus,id eſt , ut
cuncta penetraret interior,& cõtineret exterior.Stultum eſt igitur illius potentiam unius
corpuſculi paruitate finiri,quẽ non capit cœlum:& tamen qui ubiq; erat,etiam in filio ho
minis totus erat.Diuina quippe natura,& dei ſermo in partes ſecari nõ poteſt,nec locis di
uidi:ſed cũ ubiq; ſit,totus ubiq; eſt.Erat igitur uno eodemq; tẽpore & cum apoſtolis qua
draginta diebus & cũ angelis,& in patre & in extremis maris finibus erat:in omnibus lo-
cis uerſabatur,cũ Thoma in India,cum Petro Romæ:cum Paulo in Illyrico: cum Tito in
Creta:cũ Andrea in Achaia:cum ſingulis apoſtolis & apoſtolicis uiris,in ſingulis cũctisq;
regionibus.Quod autẽ dicitur,quoſdam deſerere uel non deſerere:nõ naturæ illius termi
nus ponitur,ſed eorum merita deſcribuntur apud quos eſſe uel non eſſe dedignatur.

HIERONYMVS AD MARCELLAM DE BLASPHE-
mia in ſpiritum ſanctum.

BReuis eſt quæſtiuncula quã miſiſti:& aperta reſponſio eſt.Si enim de eo quod
in euãgelio ſcribitur:Quicunq; dixerit uerbũ contra filium hominis remitte-
tur ei:qui autẽ dixerit contra ſpiritum ſanctum,non remittetur ei, neq; in hoc
ſeculo neq; in futuro.Nouatianus affirmat:nõ poſſe peccare in ſpiritũ ſanctũ,
niſi eum qui Chriſtianus ſit & poſtea negauerit:manifeſtũ eſt Iudæos qui eo tempore bla
ſphemabant,peccato blaſphemiæ nõ teneri:quippe qui impij coloni , interfectis prophe-
tis,de nece domini cogitabãt:& intantũ erãt perditi,ut ad ſaluãdos eos,ſe dei filius ueniſſe
reſpõderit. Vnde de toto ipſius ſcripturæ ordine conuincendus eſt, nõ his irremiſſibilem
eſſe dictam blaſphemiam qui tormẽtis cõpulſi,& uarijs euiſcerati cruciatibus , dominum
denegaſſent:ſed his qui cũ in uirtutibus uideant opera dei,calumniantur & clamitent, dæ
monis eſſe uirtutẽ:& omnia ſigna quæ facta ſunt,non ad diuinam magnificẽtiam , ſed ad
diabolũ pertinere. Vnde & ſaluator noſter toto reſponſionis ſuæ hoc agit argumento: ut
B doceat,nõ poſſe ſatanam eijci à ſatana:& regnum eius inter ſe non eſſe diuiſum . Cũ enim
diaboli ſtudium ſit,dei lædere creaturã: quomodo eiuſdem poterit eſſe uoluntatis ſanare
languentes,& ſe ipſum de obſeſſis fugare corporibus? Probet itaq; Nouatianus aliquẽ de
his,qui ſacrificare compulſi ſunt ante tribunal iudicis,reſpondiſſe omnia quæ in euãgelio
ſcripta ſunt:nõ à filio dei,ſed à Beelzebub principe dæmoniorũ fuiſſe perfecta: & tũc po-
terit approbare irremiſſibilem in ſpiritũ ſanctũ eſſe blaſphemiam. Vt autem & acutius ali
quid interrogemus,reſpõdeat quid ſit contra filiũ hominis dicere,& in ſpiritum ſanctum
blaſphemare.Ego quippe aſſero iuxta ſenſum illius,eos qui Chriſtũ in perſecutione nega
uerint,contra filiũ hominis dixiſſe:& non in ſpiritũ ſanctũ blaſphemaſſe. Qui enim inter
rogatur an Chriſtianus ſit,& Chriſtianũ ſe nõ eſſe reſponderit: utiq; negando Chriſtum,
hoc eſt filium hominis,ſpiritui ſancto non facit iniuriã.Si autẽ Chriſtũ negando , negauit
& ſpiritũ:ediſſerat hæreticus,quomodo nõ peccet in ſpiritum,qui filiũ hominis denegaue
rit.Aut ſi ſpiritum ſanctũ hoc loco intelligendum patrem putat, patris nulla eſt à negato-
re mentio facta cum negaret.Petrus apoſtolus eo tẽpore quo ancillæ interrogatione per-
territus,dominũ negauit:in filium hominis,an in ſpiritũ ſanctũ uidetur commiſiſſe pecca
tum? Si id quod ait:neſcio hominẽ,ridicule uoluerit interpretari:non Chriſtũ eum negaſ-
ſe ſed hominẽ,mendacem faciet ſaluatorem,qui ſe,hoc eſt filium dei: negandũ eſſe prædi-
xerat.Si aũt negauit filium dei,unde & amare fleuit:& trinã negationem,trina poſtea con
feſſione deleuit:manifeſtũ eſt peccatũ in ſpiritũ ſanctũ,ideo nõ poſſe dimitti,quod habeat
blaſphemiam:ut cum uideas in uirtutibus deum,Beelzebub calumnieris in factis.Doceat
igitur aliquem negatorem Beelzebub uocaſſe Chriſtum,& ultro referam gradum,negato
rem nõ poſſe ueniam cõſequi poſt ruinam.Aliud eſt tormentis credere & ſe Chriſtianum
negare,aliud Chriſtũ diabolum dicere,ſicut tibi ipſa ſcriptura,atq; cõtextus lecta attẽtius
potuerunt demonſtrare.Fuerat quidẽ prolixius diſſerendũ;ſed quoniam amicis & qui ad
noſtrum

C noſtrum hoſpitiolum conuenerunt, præſentiam noſtram negare nõ poſſumus, & tibi nõ ſtatim reſpondere admodũ uiſum eſt arrogantis: latam diſputationem, breui ſermone cõprehendimus, ut nõ tam epiſtolam quàm commentariolum dictaremus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Apparet hanc Hedibiam eruditam mulierem fuiſſe, utpote ab eruditis ortam, Paterio rhetore & Delphidio, proinde per Apodemium in Bethlehem miſſum, proponit diuo Hieronymo duodecim quæſtiones quas ille explicat.

HIERONYMVS HEDIBIAE.

IGnota uultu, fidei mihi ardore notiſſima, de extremis Galliæ finibus in Bethle-
mitico rure latitantẽ, ad reſpondendũ prouocas, de ſanctarum quæſtiunculis
ſcripturarum: per hominem dei, filium meum Apodemium commentariolũ
dirigens: quaſi uero non habeas in tua prouincia diſertos uiros, & in lege dei
perfectos: niſi forte experimentũ magis noſtri, quàm doctrinã flagitas: & uis ſcire, quid
de his quæ ab alijs audiſti: nos quoq; ſentiamus. Maiores tui Paterius atq; Delphidius,
quorũ alter antequã ego naſcerer, rhetoricã Romæ docuit: alter me iam adoleſcẽtulo, om-
1 nes Gallias proſa uerſuq; ſuo illuſtrauit ingenio, iam dormiẽtes & taciti me iure reprehen-
dunt, quod audeã ad ſtirpẽ generis ſui quippiã muſſitare: licet cõcedens eis eloquẽtiæ ma-
gnitudinẽ, & doctrinã ſecularium literarũ: merito ſubtraham ſcientiam legis dei: quã ne-
mo accipere poteſt, niſi ei data fuerit à patre luminũ, qui illuminat omnẽ hominẽ uenien-
tem in hunc mundũ: & ſtat medius credentium, qui in nomine eius fuerint cõgregati. Vn-
de libere profiteor: nec dictũ ſuperbe pertimeſco: me ſcribere tibi non in doctis humanæ
ſapientiæ uerbis, quã deus deſtructurus eſt, ſed in uerbis fidei ſpiritualibus ſpiritualia com-
2 parantem: ut abyſſus ueteris teſtamenti inuocet abyſſum euangelicã: in uoce cataractarũ,
id eſt, prophetarum & apoſtolorum ſuorum, & ueritas domini perueniat uſq; ad nubes:
D quibus mandatũ eſt: ne ſuper incredulum Iſraël imbrem pluerent, ſed ut rigarent arua gẽ-
tilium, & torrentem ſpinarũ ac mare mortuũ dulcorarent. Ora igitur, ut uerus Eliſeus, ſte-
riles in me & mortuas aquas uiuificet, & apoſtolorũ ſale quibus dixerat: Vos eſtis ſal ter-
3 ræ: meum holuſculũ condiat, quia omne ſacrificium quod abſq; ſale eſt, domino nõ offer-
tur. Nec fulgore ſecularis eloquentiæ delecteris, quã uidit Ieſus quaſi fulgur cadentem de
4 cœlo: ſed potius cũ reſpice, qui nõ habet decorem nec ſpeciem: homo in plagis poſitus, &
ſciens ferre infirmitatẽ: & quicquid ad propoſita reſpondero, ſcias me nõ confidentia re-
ſpondiſſe ſermonis, ſed eius fide, qui pollicitus eſt, Aperi os tuum & ego implebo illud.

Quæſtio prima.

INterrogas quomodo perfectus eſſe quis poſſit, & quomodo uiuere debeat uidua, quæ ſine liberis derelicta eſt. Hoc idẽ in euãgelio legis doctor interrogat. Magiſter, quid faciens, uitam æternam poſſidebo? Cui reſpondit dñs: Mãdata noſti? Dicit ille: Quæ? Ieſus autem dixit: Non homicidium facies, nõ adulterium, non furtũ, non falſum dices teſtimonium: honora patrem & matrem, & diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et illo dicente hæc omnia feci, dominus intulit: Vnum tibi deeſt. Si uis eſſe perfectus: uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus: & ueni ſequere me. Itaque & ego tibi domini noſtri reſpondebo ſermonibus. Si uis eſſe perfecta: & tollere crucẽ tuam, & ſequi dominum ſaluatorem, & imitari Petrum dicentẽ: Ecce nos dimiſimus omnia & ſecuti ſumus te: uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere ſaluatorẽ. Nõ dixit, da filijs, da fratribus, da propinquis: quos etiã ſi haberes, iure his dominus præferretur, ſed da pauperibus: imò da Chriſto, qui in pauperibus paſcitur: Qui cum diues eſſet, pro nobis pauper factus eſt: qui loquitur in triceſimonono pſalmo: Ego autẽ mẽdicus ſum & pauper: & dominus ſolicitus eſt pro me. Statimq; quadrageſimi pſalmi de eo exordiũ eſt: Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Intelligentia opus eſt, & poſt intelligentiã beatitudine,

qui ſit

A qui ſit egenus & pauper. Non utiq; ille qui mẽdicitate & ſqualore coopertus eſt, & tamen non recedit à uitijs, ſed de quibus Apoſtolus loquitur: Tantũ ut pauperũ memores eſſemus. Ob quorũ refrigeria laborant Paulus & Barnabas in eccleſijs gentiũ, ut collectæ fierent per primam ſabbati: & hanc ipſam oblationẽ, non per alios ſed per ſe deferre feſtinãt, his qui ſuas pro Chriſto amiſere ſubſtantias, qui perſecutiones paſſi ſunt, qui dixerũt patri ſuo & matri, uxoribus & liberis: Non nouimus uos. Hi impleuerunt uoluntatem patris, & audierũt dicentem dominũ ſaluatorem: Mater mea & fratres mei hi ſunt qui faciũt uoluntatem patris mei. Et hæc dicimus, non quod in pauperes Iudæos ſiue gentiles & omnino cuiuslibet gentis pauperes, prohibeamus faciendam eleemoſynam, ſed quod Chriſtianos & credẽtes pauperes, incredulis præferamus: & inter ipſos Chriſtianos ſit multa di
5 uerſitas, utrum peccator an ſanctus ſit. Vnde & Apoſtolus paſſim in omnes miſericordiã probans, infert: maxime in domeſticos fidei. Domeſticus fidei eſt, qui eadem tibi religione coniungitur, quẽ à conſortio fraternitatis peccata non ſeparant. Quod ſi de inimicis quoq; nobis præcipitur: ut ſi eſurierint, demus eis cibũ: ſi ſitierint, demus eis potũ: & hæc facientes cõgregemus carbones ſuper caput eorum, quanto magis de his qui nõ ſunt inimici, & qui Chriſtiani ſunt atq; ſancti? Neq; uero hoc quod dicit: hoc eñ faciẽs, carbones ignis cõgregabis ſuper caput eius, in malam partem accipiendũ eſt, ſed in bonam. Quãdo eñ inimicis noſtris præbemus beneficia: maliciam eorũ noſtra bonitate ſuperamus, & mollimus duriciam, iratumq; animũ ad molliciem & beneuolentiam flectimus atq; ita cõgregamus carbones ſuper capita eorum, de quibus ſcriptum eſt: Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus deſolatorijs: ut quomodo de altari à ſeraphim carbo ſublatus, prophetæ labia purgauit: ita & inimicorũ noſtrorũ peccata purgentur: & uincamus in bono malũ, & benedicamus maledicẽtibus: & imitemur patrẽ noſtrũ, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Igitur & tu quia paucos habes filios, plurimos fac
B tibi amicos, de iniquo mãmona, qui te recipiãt in æterna tabernacula. Pulchre dixit, de iniquo: Omnes eñ diuitiæ de iniquitate deſcendũt, & niſi alter perdiderit, alter nõ poteſt inuenire. Vnde & illa uulgata ſententia mihi uidetur eſſe ueriſſima: Diues aut iniquus, aut iniqui hæres. Quod cũ legis doctor audiſſet, & ferre nõ poſſet: quia habebat diuitias multas, conuerſus dñs ad diſcipulos, ait: Quàm difficile, qui diuites ſunt intrare poſſunt in regna cœlorum. Non dixit impoſſibile, ſed difficile: licet exemplum poſuerit impoſſibilitatis. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnũ dei. Hoc aũt non tam difficile eſt quàm impoſſibile. Nunquã enim fieri poteſt, ut camelus trãſeat per foramen acus. Nunquam igitur diues intrare poterit regna cœlorũ. Sed camelus tortuoſus & curuus eſt: & graui ſarcina prægrauat. Et nos ergo quãdo prauas ingredimur ſemitas: & rectam domini uiam dimittimus: & oneramur mũdi diuitijs: ſiue põdere delictorũ, regnum dei ingredi nõ ualemus. Quod ſi deponamus grauiſſimam ſarcinã, & aſſumamus nobis pennas colũbæ uolabimus & requieſcemus, & dicetur nobis: Si dormiatis inter medios cleros, pẽnæ colũbæ deargẽtatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Dorſum noſtrũ quod prius informe erat: & graui ſarcina premebatur habeat nitorẽ auri, quod interpretatur in ſenſu: & alas deargentatas, quæ intelligũtur eloquia ſcripturarũ, & regnũ dei intrare poterimus. Dicunt apoſtoli ſe omnia quæ ſua fuerant dimiſiſſe, & mercedem pro hac uirtute audacter expoſcũt. Quibus reſpõdit dominus: Omnis qui relinquit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrẽ, aut matrẽ, aut uxorẽ, aut filios, aut agros propter nomẽ meũ, centuplũ accipiet, & uitã æternã poſſidebit. O quãta beatitudo, pro paruis magna recipere, æterna pro breuibus, pro morituris ſemper uiuẽtia: et habere dñm debitorẽ. Si qua autẽ uidua habet liberos, & maxime ſi nobilis familiæ eſt, egẽtes filios nõ dimittat, ſed ex æqualitate, & ut meminerit primũ animæ ſuæ, & ipſam putet eſſe de filijs, & partiatur potius cũ liberis q̃ omnia filijs derelinquat: imò Chriſtũ liberorũ ſuorum faciat cohæredẽ.

Reſpon

C Reſpondebis,difficile eſt,durum eſt,& contra naturam.Sed dominum audies tibi reſpondentem:Qui poteſt capere,capiat.Et ſi uis eſſe perfecta, nō tibi iugū neceſſitatis imponit, ſed poteſtati tuæ liberum concedit arbitriū.Vis eſſe perfecta,& in primo ſtare faſtigio dignitatis:fac quod fecerunt apoſtoli,uende omnia quæ habes,& da pauperibus, & ſequere ſaluatorē,& nudā ſolamq́ crucē,nuda ſequaris & ſola.Non uis eſſe perfecta, ſed ſecundum uis tenere gradū uirtutis : dimitte omnia quæcunq; habes,da filiis , da propinquis. Nemo te reprehēdit ſi inferiora ſecteris:dūmodo illā ſcias tibi iure prælatā , quæ elegerit prima.Dices,hoc apoſtolorū eſt & uirorum:mulierem autem nobilem non poſſe omnia uendere,quæ multis adiumentis huius uitæ indigeat.Audi igitur Apoſtolum commonētem:Non ut aliis refrigerium:uobis autem tribulatio:ſed ex æqualitate,ueſtra abūdantia illorum ſuſtentet inopiam:ut & illorū abundātia,ueſtræ inopiæ ſit ſupplementū . Vnde, inquit,dominus:Qui habet duas tunicas,det alteram nō habenti. Quid ſi Scythiæ frigora ſint, & alpinæ niues:quæ non duabus & tribus tunicis,ſed uix pecudū pellibus repelluntur?Quicquid ergo corpori noſtro ſufficere poteſt,& humanæ ſuccurrere imbecillitati,quos nudos natura profudit:hoc una appellanda eſt tunica:& quicqd in præſentibus alimentis neceſſariū eſt,hoc unius diei uictus appellatur.Vnde præceptū eſt: Nō cogitetis de craſtino,hoc eſt de futuro tēpore.Et Apoſtolus:Habentes,inquit,uictum & ueſtitū, his contenti ſumus.Si plus habes quàm tibi ad uictū ueſtitumq́ neceſſariū eſt , illud eroga,& in illo debitricem eſſe te noueris.Ananias & Sapphira apoſtoli meruere ſententiam: quia ſua timide reſeruarunt.Ergó ne,inquies,puniendus eſt qui ſua nō dederit? Minime. Ideo puniti ſunt:quia mentiri uoluerunt ſpiritui ſancto,& reſeruātes neceſſaria uictui ſuo, quaſi perfecte ſeculo renunciantes,uanam gloriam ſectabantur.Alioqui licet libere uel dare uel nō dare.Quanquam ei qui cupiat eſſe perfectus,præſens paupertas,futuris diuitiis cōpenſanda ſit.Quomodo autem uidua uiuere debeat,breui ſermone cōprehendit Apo-

D ſtolus,dicens:Vidua quæ in deliciis eſt,uiuens mortua eſt,& nos in duobus libellis quos ad Furiam & Saluinam ſcripſimus,plenius dictum putamus.

Quæſtio ſecunda.

Quomodo accipiendū ſit illud ſaluatoris apud Matthæum: Dico autem uobis : non bibam amodo de hoc genimine uitis,uſq; in diem illum quo bibam illud nouum uobiſcum in regno patris mei. Ex hoc loco quidā mille annorum fabulam ſtruunt:in quibus Chriſtum regnaturū corporaliter eſſe contendunt:& bibiturū uinum,quod ex illo tēpore uſq; ad conſummationem mundi non biberit.Nos autem audiamus panem , quem fregit dominus,deditq́ diſcipulis ſuis,eſſe corpus dñi ſaluatoris,ipſo dicēte ad eos : Accipite & comedite,hoc eſt corpus meum:& calicem illum eſſe,de quo iterum locutus eſt:Bi-

E bite ex hoc omnes:hic eſt ſanguis meus noui teſtamēti:qui pro multis effundetr. Iſte eſt calix de quo in propheta legimus:Calicē ſalutaris accipiā.Et alibi:Calix tuus inebrians quā præclarus eſt.Si ergo panis qui de cœlo deſcendit,corpus eſt domini: & uinum quod diſcipulis dedit , ſanguis illius eſt noui teſtamenti,qui pro multis effuſus eſt in remiſſionem peccatorū:Iudaicas fabulas repellamus , & aſcendamus cum domino cœnaculū magnū, ſtratum atq; mundatū:& accipiamus ab eo ſurſum calicē noui teſtamenti:ibiq́ cum eo paſcha celebrantes,inebriemur ab eo uino ſobrietatis.Non enim eſt regnum dei cibus & potus,ſed iuſticia & gaudiū:& pax in ſpiritu ſancto . Nec Moyſes dedit nobis panem uerū, ſed dominus Ieſus:ipſe conuiua & cōuiuium:ipſe comedens & qui comeditur : Illius bibimus ſanguinē,& ſine ipſo potare nō poſſumus:& quotidie in ſacrificiis eius de genimine uitis ueræ,& uineæ Sorec:quæ interpretaī,electa,rubētia muſta calcamus : & nouum ex his uinū bibimus de regno patris:nequaquā in uetuſtate literæ,ſed in nouitate ſpiritus:cātantes canticū nouum:quod nemo poteſt cantare,niſi in regno eccleſiæ , quod regnū patris eſt.Hunc panē & Iacob patriarcha comedere cupiebat,dicens:Si fuerit dominus deus mecum,

A mecum: & dederit mihi panem ad ueſcendum, & ueſtimentum ad operiendum. Quotquot enim in Chriſto baptizamur, Chriſtum induimus, & panem comedimus angelorum, & audimus dominum prædicantem: Meus cibus eſt, ut faciam uoluntatem eius qui me miſit patris, ut impleam opus eius. Faciamus igitur uoluntatem eius qui miſit nos patris: & impleamus opus eius: & Chriſtus nobiſcum bibet in regno eccleſiæ ſanguinem ſuum.

Quæſtio Tertia.

QVæ cauſa ſit, ut de reſurrectione domini & apparitione, euangeliſtæ diuerſa narrauerint. In quibus primum quæris: cur Matthæus dixerit: Veſpere autem ſabbati illuceſcente in una ſabbati dominum ſurrexiſſe: & Marcus mane reſurrectionem eius factam eſſe commemoret, ita ſcribens: Cum autem reſurrexiſſet una ſabbati mane apparuit Mariæ Magdalene, de qua eiecerat ſeptem dæmonia: & illa abiens, nunciauit his qui cū eo fuerant lugentibus & flentibus. Illicꝗ audientes quod uiueret, & quod uidiſſet eum, nō crediderūt ei. Huius
7 quæſtionis, duplex ſolutio eſt. Aut enim non recipimus Marci teſtimonium, quod in raris fertur euangelijs: omnibus Græciæ libris penè hoc capitulum in fine non habentibus: præſertim cum diuerſa atꝗ contraria euangeliſtis cæteris narrare uideatur. Aut hoc reſpondendum, quod uterꝗ uerum dixerit: Matthæus, quando dominus ſurrexerit ueſpere ſabbati. Marcus autem, quando eū uiderit Maria Magdalene, id eſt, mane prima ſabbati. Ita enim diſtinguendum eſt: Cum autem reſurrexiſſet: & parumper ſpiritu coartato, inferendum prima ſabbati mane apparuit Mariæ Magdalene: ut qui ueſpere ſabbati (iuxta Matthæum) ſurrexerat, ipſe mane prima ſabbati (iuxta Marcum) apparuerit Mariæ Magdalene. Quod quidē & Ioannes euangeliſta ſignificat, mane eum alterius diei uiſum eſſe demonſtrans.

Quæſtio Quarta.

QVomodo iuxta Matthæum, ueſpere ſabbati Maria magdalene uidit dominum reſurgentem: & Ioannes euāgeliſta refert eam mane una ſabbati iuxta ſepulchrum flere? Vna
B ſabbati dies dominica intelligenda eſt: quia omnis hebdomada in ſabbatum, & in primam, & ſecundam, & tertiam, & quartam, & quintam, & ſextam ſabbati diuiditur, quā ethnici, idolorū & elementorum nominibus appellant. Deniꝗ apoſtolus collectam pecuniæ, quæ indigentibus præparabatur, in una ſabbati præcepit cōgregandam. Nec putandum eſt, Matthæum & Ioannem diuerſa ſenſiſſe: ſed unum atꝗ idem tempus, mediæ noctis ſcilicet & gallorum cantus, diuerſis appellaſſe nominibus. Matthæus enim ſcribit: Veſpere ſabbati, id eſt ſero, non incipiente nocte, ſed iam profunda & magna ex parte tranſacta, apparuiſſe dominum Mariæ Magdalene: & apparuiſſe, ueſpere ſabbati illuceſcentis in unam ſabbati, ſeipſum interpretans quid dixiſſet, ueſpere ſabbati, id eſt, appropinquante iam luce ſequentis diei: Et Ioannem non abſolute dixiſſe: Vna autē ſabbati uenit Maria Magdalene mane ad ſepulchrū, ſed addidiſſe, cum adhuc eſſent tenebræ. Eiuſdem igitur atꝗ unius temporis, id eſt, mediæ noctis atꝗ gallorum cantus, alterum finē, alterum dixiſſe principium. Mihiꝗ uidetur euāgeliſtam Matthæū, qui euangelium Hebraico ſermone conſcripſit: non tam ueſpere dixiſſe ꝙ ſero: & eū qui interpretatus eſt, uerbi ambiguitate deceptum, nō ſero interpretatum eſſe, ſed ueſpere. Quanquam conſuetudo humani ſermonis teneat: ſero non ueſperum ſignificare, ſed tarde. Solemus enim dicere: ſero ueniſti, id eſt, tarde: & quæ facere ante debueras, fac ſaltem ſero, id eſt, tarde. Sin aūt illud obijcitur: quomodo eadem Maria quæ prius uiderat dominum reſurgentem, poſtea ad ſepulchrum eius flere referatur: hoc dicendum eſt: quod & ſola & cum altera, ſiue cum alijs mulieribus memor beneficiorum, quæ in ſe dominus contulerat, ad ſepulchrum eius frequenter cucurrerit: & nunc adorauerit, quem uidebat: nunc fleuerit, quem quærebat abſentem. Licet quidam duas Marias Magdalenas de eodem uico Magdalo fuiſſe contendant: & alteram eſſe, quæ in Matthæo eum uiderit reſurgentem: alteram, quæ in Ioanne eum quærebat abſentem. Quatuor autem fuiſſe Marias, in euangelijs legimus: unam matrem domini ſaluatoris: alteram materteram eius, quæ appellata eſt Maria Cleophe: tertiam Mariam matrem Iaco-

C bi & Ioſe:quartam Mariam magdalenam.Licet alij matrem Iacobi & Ioſe,materteram eius fuiſſe contendant.Nonnulli(ut ſe liberent quæſtione)in Marco uolunt unam eſſe de Marijs: ſed non additum cognomen Magdalene:& ex ſuperfluo ſcriptorũ inoleuiſſe uitio,quod primum euangeliſta non ſcripſerit.Nobis aũt ſimplex uidetur & aperta reſponſio,ſanctas fœminas,Chriſti abſentiam non ferentes,per totam noctem,non ſemel,nec bis, ſed crebro ad ſepulchrum domini cucurriſſe:præſertim cũ terræmotus,& ſaxa diruta,& ſol fugiens,& rerum natura turbata,& (quod his maius eſt)deſiderium ſaluatoris ſomnum ruperit fœminarum.

Quæſtio Quinta.

QVomodo iuxta Matthæum,Maria Magdalene ueſpere ſabbati cum altera Maria aduoluta ſit pedibus ſaluatoris:cum ſecundum Ioannem,audierit à domino:Noli me tangere,necdum enim aſcendi ad patrem meum. Quæ prius uiderat dominum reſurgentem cum altera Maria,& eius pedibus fuerat aduoluta:poſtea reuerſa per noctem(domi enim ob deſiderium eius manere non poterat) uenit ad ſepulchrum.Cumq; lapidem quo monumentum fuerat clauſum,uidiſſet ablatum,cucurrit ad Simonem Petrum, & ad alterum diſcipulũ quem Ieſus amabat plurimum, & dicit eis: Tulerunt dominum de monumento: & neſcio ubi poſuerunt eum.Error mulieris cum pietate ſociatus eſt,Pietas in eo erat,quod deſiderabat eum,cuius nouerat maieſtatem.Error in eo,quod dicebat:Tulerunt dominum de monumento,& cætera.Denicq; cum Petrus & Ioannes introeuntes ſepulchrum,uidiſſent linteamina ſeparata:& ſudarium quo caput domini fuerat inuolutum,ſeorſum poſitum:& reſurrexiſſe crederent,cuius corpus non inuenerãt in ſepulchro:Maria ſtabat ad monumentũ foris plorans.Cumq; ſe inclinaſſet,uidit duos angelos in albis ſedentes in loco monumenti ad caput & pedes,ubi poſitum fuerat corpus Ieſu:ut ſub tanta cuſtodiæ dignitate,non crederet ab hominibus potuiſſe furari,qui miniſtris angelis ſeruabatur.Dicunt ei angeli,quos cernebat:Mulier quid ploras? ſecundum illud quod dominus loquebatur ad matrem: Quid mihi & tibi eſt mulier? nondum uenit hora mea:ut ex eo quod appellauerunt mulierem, arguerent fruſtra plorantem,& dicerent: Quid ploras? Intantum autem Maria Magdalene obſtupefacta torpuerat:& fidem,miraculis territa, quaſi in caligine, poſſidebat: ut ne angelorum quidem præſentium ſentiret aſpectum:ſed muliebriter reſponderet, & diceret: Ideo ploro, quia tulerunt dominum meum,& neſcio ubi poſuerunt eum.O Maria, ſi dominum credis & dominum tuum,quomodo arbitraris ab hominibus ſublatum? Neſcio,inquit, ubi poſuerũt eum. Quomodo neſcis,quem paulò ante adoraſti? Cumq; uideret angelos:& quos cernebat,ignoraret:ſtupore perterrita,huc atq; illuc faciem circumferebat,nihil aliud niſi dominum uidere deſiderans,conuerſaq; retro,uidit Ieſum ſtantem:& neſciebat, quia Ieſus erat.Non quod iuxta Manichæum & alios hæreticos formam dominus uultumq; mutaſſet: ut pro uoluntate diuerſus ac uarius uideretur:ſed quod Maria ſtupefacta miraculo,hortulanum putaret:quem tanto ſtudio requirebat.Itaque & dominus ijſdem uerbis,quibus & angeli loquitur ad eam: Mulier quid ploras? Additq; de ſuo,quem quæris? At illa reſpondit: Domine ſi tu ſuſtuliſti eum,dicito mihi,ubi poſuiſti eum: & ego eum tollam. Hic dominum non de confeſſione ueræ fidei ſaluatorem uocat:ſed humilitate & timore hortulano defert obſequium.Et uide, quanta ignorantia.Quem cuſtodiebat cohors militum,cuius ſepulchro angeli præſidebant, ab uno hortulano arbitratur ablatum:& ignorans imbecillitatem fœmineam,tantarum ſe uirium repromittit,& credit,ut corpus uiri & perfectæ ætatis:quod(ut cætera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat,exiſtimaret ab una & pauida muliere poſſe portari. Cumq; Ieſus appellaſſet eam,atq; dixiſſet:Maria,ut quem facie non agnoſcebat,uoce intelligeret: illa in errore perſiſtens,nequaquàm dominum,ſed Rabbi,id eſt,magiſtrum uocat.Et uide quanta turbatio,quem hortulanum putans,dominum nuncupauerat:dei filium reſurgentem,magiſtrum uocat. Itaq; ad eam,quæ quærebat uiuentem cum mortuis:quæ errore fœmineo & imbecillitate muliebri huc illucq; currebat & corpus quærebat occiſi:cuius pedes uiuentis tenuerat:

A tenuerat: loquitur dominus & dicit: Noli me tangere: tibi enim nondum aſcendi ad patrem
meum. Et eſt ſenſus: Quem mortuum quæris, uiuentem tangere non mereris. Si me necdum
putas aſcendiſſe ad patrem, ſed hominum fraude ſublatum, meo tactu indigna es. Hoc autem
dicebat: non ut ſtudium quærentis obtunderet, ſed ut diſpenſationem carnis aſſumptæ, in diui
nitatis gloriam ſciret eſſe mutatam: & nequaqꝫ corporaliter uellet eſſe cum domino, quem ſpi
ritualiter crederet deberet regnare cũ patre. Vnde & apoſtoli maioris fidei ſunt, qui abſqꝫ ange
lorum uiſu, abſqꝫ ipſius ſaluatoris aſpectu, poſtqꝫ corpus eius in monumento non repererant,
crediderunt eum ab inferis ſurrexiſſe. Alij putant primum eſſe quod à Ioanne narratũ eſt: ue-
niſſe Mariam Magdalenam ad ſepulchrum: & uidiſſe reuolutum lapidem à monumento: &
poſtea regreſſam cum apoſtolis, Petro & Ioanne, ſolam ad monumentũ remanſiſſe: & idcirco
adhuc incredulam, à domino fuiſſe correptam: reuerſamqꝫ domum, rurſum ad ſepulchrũ ue-
niſſe cum Maria: & ab angelo monitam, exeuntem de monumẽto, adoraſſe dominum, & te-
nuiſſe pedes eius, quãdo ab eo pariter audierunt: Auete. Et illæ acceſſerunt, & tenuerunt pedes
eius, & adorauerunt eũ. Quæ intantum profecerunt, ut mittantur ad apoſtolos, & audiãt pri-
mum, nolite timere: ſecundo, ite nunciante fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me uidebũt.

Quæſtio Sexta.

QVomodo cuſtodiente militum turba, Petrus & Ioannes libere ingreſſi ſint ſepulchrum,
nullo prohibente cuſtodum. Hac uidelicet cauſa, quia ueſpere ſabbati quæ luceſce-
bat in prima ſabbati, uenit Maria Magdalene, & altera Maria uidere ſepulchrum. Et ecce ter-
ræmotus factus eſt magnus. Angelus quoqꝫ domini deſcendit de cœlo: & accedens reuoluit
lapidem, & ſedebat ſuper eum: eratqꝫ aſpectus eius ſicut fulgur: & ueſtimẽtum illius, ſicut nix.
Præ timore autem eius perterriti ſunt cuſtodes: & facti ſunt uelut mortui. Igitur qui fuerant
tanto timore perterriti, ut putarentur mortui: aut dimiſiſſe ſepulchrum & fugiſſe credẽdi ſunt:
aut ita corpore & animo obtorpuiſſe, ut non dicam uiros, ſed ne mulierculas quidem, ſepul-
chrum intrare cupientes, auderent prohibere. Magnus enim timor eos exterruerat, uidentes
B lapidem reuolutum: & terræmotum factum, non ex more ſolito: ſed tam magnum, qui cũcta
concuteret: & euerſionem terræ funditus minaretur: Angelum quoqꝫ deſcẽdiſſe de cœlo, tam
claro uultu, ut non lampadem & humana lumen arte ſuccenſum: ſed fulgur imitaretur cœli,
quo illuſtrantur omnia. Vnde & in tenebris uidere potuerunt. Itaqꝫ libere introẽunt. Viderat
enim Maria Magdalene, quæ eis nunciauerat lapidem reuolutum: & corpus domini de mo-
numento eſſe ſublatum. Angelum autem nõ putemus idcirco ueniſſe, ut aperiret ſepulchrum
domino reſurgenti, & reuolueret lapidẽ: ſed poſtquam dominus reſurrexit, hora qua ipſe uo-
luit, & quæ nulli mortalium cognita eſt, indicaſſe quod factum eſt: Et ſepulchrum uacuum re-
uolutione lapidis, & ſui oſtendiſſe præſentia: quæ omnia uidebantur, ſplendore faciei ipſius,
& horrorem tenebrarum fulgoris claritate uincente.

Quæſtio Septima.

QVomodo Matthæus & Marcus ſcribant apoſtolis mandatum per mulieres, ut irent in
Galilæam dominum reuiſuri: cum Lucas & Ioannes, Hieroſolymis ab illis uiſum eſſe
perhibeant. Aliud eſt undecim ſe offerre diſcipulis, qui propter metum Iudæorum abſcon-
diti erant: quando ad eos clauſis ingreſſus eſt ianuis: & putantibus, quod uideretur in ſpiritu,
manus & latus obtulit, clauis & lancea uulneratum: aliud quando ſecundum Lucam, præbuit
ſe eis in multis argumentis per dies quadraginta, apparens eis & loquens de regro dei & con-
ueſcens præcepit eis, ab Hieroſolymis ne diſcederent. In altero enim pro conſolatione timen-
tium uidebatur: & uidebatur breuiter, rurſumqꝫ ex oculis tollebatur. In altero autem tanta fa
miliaritas erat & perſeuerantia, ut cum eis pariter ueſceretur. Vnde & Paulus apoſtolus refert
cum quingentis ſimul apparuiſſe diſcipulis. Et in Ioanne legimus, quod piſcantibus apoſto-
lis in littore ſteterit, & partem aſſi piſcis fauumqꝫ comederit, quæ ueræ reſurrectionis indicia
ſunt. In Hieruſalem autem nihil horum feciſſe narratur.

Quæſtio Octaua.

C
QVid ſignificet quod in euangeliſta Matthæo ſcriptum eſt: Ieſus autem clamans uoce
magna, emiſit ſpiritum: & uelum templi ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo uſque
deorſum, & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt: & multa corpo-
ra ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt. Et exeuntes de monumentis, poſt reſurrectio-
nem eius, uenerunt in ſanctam ciuitatem & apparuerunt multis. De hoc loco in ijſdem
Matthæi commentarijs diſſeruimus. Primúmque dicendum, quod diuinæ ſit potentiæ, po-
nere animam quando uoluerit, & rurſum accipere eam. Denique Centurio audiens eum di-
xiſſe ad patrem: In manus tuas commendo ſpiritum meum: & ſtatim ſpiritum ſponte di-
miſiſſe: commotus ſigni magnitudine, ait: Vere dei filius erat iſte. Velum quoque templi ſciſ-
ſum eſt in duas partes: ut complectur illud quod refert Ioſephus, præſides templi dixiſſe
8 uirtutes: Tranſeamus ex his ſedibus. In euangelio autem quod Hebraicis literis ſcriptum eſt,
legimus: non uelum templi ſciſſum, ſed ſuperliminare templi miræ magnitudinis corruiſſe.
Terra, inquit, mota eſt: pendentem dominum ſuum ferre non ſuſtinens: & petræ ſciſſæ ſunt,
ut indicarent duritiam Iudæorum, qui præſentem dei filium intelligere noluerunt: & monu-
menta aperta ſunt, in ſignum futuræ reſurrectionis: multáque ſanctorum corpora excun-
tia de ſepulchris, uenerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Sanctam ciuitatem,
Hieroſolymam debemus accipere, ad diſtinctionem omnium ciuitatum, quæ tunc idolis ſer-
uiebant. In hac enim ſola fuit templum, & unius dei cultus, & uera religio: & non omnibus
apparuerunt: ſed multis, qui reſurgentem dominum ſuſceperunt. Deinde iuxta Anago-
gen dicendum eſt, quod inclamante Ieſu & emittente ſpiritum: uelum templi ſciſſum ſit in
duas partes à ſummo uſque deorſum: & omnia legis ſint reuelata myſteria: ut quæ prius
recondita tenebantur, uniuerſis gentibus proderentur. In duas autem partes, in uetus & no-
uum teſtamentum: & à ſummo uſque deorſum: ab initio mundi, quando homo conditus
D eſt: & reliqua quæ facta ſunt in medio, ſacra narrat hiſtoria, uſq; ad conſummationem mun-
di. Et quærendum, quod uelum templi ſciſſum ſit, exterius an interius? Mihi uidetur in paſ-
ſione domini illud uelum eſſe conſciſſum, quod in tabernaculo & in templo foris poſitum
fuerat: & appellabatur exterius. Quia nunc ex parte uidemus: & ex parte cognoſcimus. Cum
autem uenerit quod perfectum eſt, tunc & uelum interius dirumpendum eſt: ut omnia
quæ nunc nobis abſcondita ſunt, domus dei ſacramenta, uideamus. Videamus quid ſignifi-
cent duo cherubim: quid oraculum, quid uas aureum in quo manna reconditum fuit. Nunc
enim per ſpeculum uidemus in ænigmate: & cum hiſtoriæ nobis uelum ſciſſum ſit, ut ingre-
diamur atrium dei, tamen ſecreta eius & uniuerſa myſteria quæ in cœleſti Hieruſalem clau-
ſa retinentur, ſcire non poſſumus. Igitur in paſſione domini terra commota eſt: iuxta illud
quod ſcriptum eſt in Aggæo: Adhuc ſemel, & ego mouebo cœlum & terram: & ueniet deſi-
deratus cunctis gentibus: ut ab Oriente & Occidente ueniant & recumbant cum Abraham,
Iſaac, & Iacob. Et petræ ſciſſæ ſunt, dura corda gentilium: ſiue petræ, uniuerſa uaticinia pro-
phetarum, qui & ipſi à petra Chriſti cum apoſtolis petræ uocabulum acceperunt: ut quicquid
in eis duro legis uelamine claudebatur, ſciſſum pateret gentibus. Monumenta quoq; de qui-
bus ſcriptum eſt: Vos eſtis ſepulchra extrinſecus dealbata, quæ intus plena ſunt oſſibus mor-
tuorum: ideo ſunt aperta, ut egrederentur de his, qui prius in infidelitate mortui erant, & cum
reſurgente Chriſto atq; uiuente uiuerent, & ingrederentur cœleſtem Hieruſalem: & habe-
rent municipatum, nequaquàm in terra, ſed in cœlo: morientesq́; cum terreno Adam reſur-
gerent cum Adam ſupercœleſti. Porrò ſecundum literam, nulli uiolentum eſſe uideatur mor-
tuo ſaluatore appellari Hieruſalem ſanctam ciuitatem: cum uſq; ad deſtructionem eius ſem-
per apoſtoli templum ingreſſi ſint: & ob ſcandalum eorum qui de Iudæis crediderant, legis
exercuerint ceremonias. Intantum autem Hieruſalem amauit dominus, ut fleret eam & plan-
geret, & pendens in cruce loqueretur: Pater ignoſce illis: quod enim faciunt, neſciunt. Itaq; im-

petra

A petrauit, quod petierat: multaq́ꝫ ſtatim de Iudæis milia crediderunt, & uſq́ꝫ ad quadrageſi-
mumſecundum annum datum eſt tempus pœnitentiæ. Poſt quos perſeuerantibus illis in ma
licia, egreſſi ſunt duo urſi de ſyluis gentium Romanarum, Veſpaſianus & Titus, & blaſphe-
mantes pueros, aſcendente uero Eliſeo in domum dei (hoc enim interpretatur Bethel) uoce
conſona illudentes interfecerunt, atq́ꝫ lacerauerunt: & ex eo tempore Hieruſalem non appella-
tur ciuitas ſancta: ſed ſanctitatem & priſtinum nomen amittens, ſpiritualiter uocatur Sodo-
ma & Aegyptus: ut ædificetur pro ea ciuitas noua, quam fluminis impetus lætificat: & de cu-
ius medio egreditur ſons, qui totius orbis amaritudinem mitigauit: ut miſerabilis Iſraël, rui-
nas templi, nudatis plangat lacertis: & in Chriſto turba credẽtium, noua quotidie uideat eccle
ſiæ tecta conſurgere, & dicat Sion: Anguſtus mihi locus eſt: impleaturq́ꝫ illud quod in Eſaia
ſcriptum eſt: Et erit ſepulchrum eius inclytum.

Quæſtio Nona.

QVomodo ſaluator ſecundum Ioannem, inſufflauit ſpiritum ſanctum in ſanctos apoſto-
los: & ſecundum Lucam, poſt aſcenſionem ſe miſſurum repromittit? Huius quæſtio-
nis perfacilis ſolutio eſt, ſi docente apoſtolo Paulo, ſpiritus ſancti diuerſas gratias nouerimus.
Scribit enim in prima ad Corinthios epiſtola, Diuiſiones donorum ſunt, idem uero ſpiritus:
& diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem dominus: & diuiſiones operationũ ſunt, idem
autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq́ꝫ autem datur manifeſtatio ſpiritus, ad
id quod expedit. Alij quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ: alij ſermo ſcientiæ ſecun-
dum eundem ſpiritum. Alij gratia ſanitatum in uno ſpiritu: alij fides in eodem ſpiritu: alij ope
ratio uirtutum: alij prophetia: alij diſcretio ſpirituum: alij genera linguarum: alij autem inter-
pretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur unus atq́ꝫ idem ſpiritus, diuidens ſingulis
prout uult. Ergo dominus qui poſt reſurrectionem ſuam iuxta Lucæ euangelium dixerat:
Ecce ego mittam promiſſionem patris mei in uos: Vos autem ſedete in ciuitate quoaduſq́ꝫ in-
B duamini uirtute ex alto. Et iuxta eundem in apoſtolorum Actibus eſt locutus: Præcipit eis ab
Hieroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent promiſſionem patris: quam audiſtis, inquit, per
os meum: quia Ioannes quidem baptizauit aqua, uos autem baptizabimini ſpiritu ſancto,
non poſt multos hos dies. Rurſum in fine euangelij ſecundum Ioannem: eo die quo reſurre-
xerat, id eſt, die dominica, clauſis ianuis ad apoſtolos introiſſe narratur, & dixiſſe eis ſecun-
do, Pax uobis: & intuliſſe: Sicut miſit me pater, & ego mitto uos: hoc cum dixiſſet, inſuffla-
uit, & dixit eis: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quo
rum retinueritis, retenta erunt. Prima igitur die reſurrectionis, acceperunt ſpiritus ſancti gra-
tiam: qua peccata dimitterent & baptizarent, & filios dei facerent, & ſpiritum adoptionis cre-
dentibus largirentur: ipſo ſaluatore dicente: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: &
quorum retinueritis, retenta erunt. Die autem pentecoſtes eis amplius repromiſſum eſt, ut ba-
ptizarentur ſpiritu ſancto, & induerentur uirtute ex alto, qua Chriſti euangelium cunctis gen-
tibus prædicarent: iuxta illud quod in ſexageſimoſeptimo pſalmo legimus: Dominus dabit
uerbum euangelizantibus uirtute multa, ut haberent operationem uirtutum, & gratiam ſani-
tatum: & prædicaturi multis gentibus, acciperent genera linguarum: ut iam tunc cognoſcere-
tur, qui apoſtolorũ quibus deberent gentibus nunciare. Deniq́ꝫ apoſtolus Paulus qui de Hie-
ruſalem uſq́ꝫ ad Illyricum prædicauit, & inde per Romam ad Hiſpaniam ire feſtinat, gratias
agit deo: quod cunctis apoſtolis magis linguis loquatur. Qui enim multis gentibus annuncia-
turus erat, multarum linguarum acceperat gratiam. Quæ repromiſſio ſpiritus ſancti die deci-
ma poſt aſcenſionem ſaluatoris expleta eſt, Luca referente, qui ſcripſit: Cum complerentur
dies pentecoſtes, erant omnes pariter in eodem loco: & factus eſt repente de cœlo ſonus tan-
quàm aduenientis ſpiritus uehementis: & repleuit totam domum ubi erant ſedentes, & appa-
ruerunt illis diſpartitæ linguæ tanquàm ignis: ſeditq́ꝫ ſupra ſingulos eorum: & repleti ſunt

C omnes ſpiritu ſancto,& cœperunt loqui alijs linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis.
Tunc completum eſt illud quod legitur in Iohel.Et erit in nouiſſimis diebus, dicit dominus:
Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem:Et prophetabunt filij ueſtri & filiæ ueſtræ,ſe-
niores ueſtri ſomnia ſomniabunt,& iuuenes ueſtri uiſiones uidebunt. Verbum autem effuſio-
nis ſignificat gratiæ largitatem,& idipſum ſonat,quod dominus repromiſit:Vos autẽ bapti-
zabimini ſpiritu ſancto non poſt multos hos dies. Intantum enim ſpiritu ſancto baptizati
ſunt: ut repleretur tota domus ubi erant ſedentes:& ignis ſpiritus ſancti ſtationem in eis inue-
niret optatam,linguasq; diuideret:& ſecundum Eſaiam, qui immunda labia habere ſe dixe-
rat,purgaret labia eorum:ut euangelium Chriſti purius prædicarent: & in Eſaia quidem ſu-
perliminare templi dicitur fuiſſe commotum: & repleta eſt omnis domus fumo, id eſt errore
& tenebris,uerilq; ignorantia.In principio autem euangelij repletur ſpiritu ſancto eccleſia, ut
gratia eius atq; feruore,omnium credentium peccata purgentur.Et igne ſpiritus ſancti, quem
dominus miſſurum eſſe ſe dixerat,prædicatura Chriſtum lingua ſanetur. Non ergo Ioannes
Lucasq; diſcordant:ut quod ille primo reſurrectionis die datum eſſe ſignificat: hic quinqua-
geſimo die ueniſſe deſcribat:ſed profectus apoſtolicus eſt: ut qui primo remittendorum pec-
catorum gratiam acceperant,poſtea acciperent operationes uirtutum,& cuncta donationum
genera,quæ ab Apoſtolo deſcripta commemorauimus: & (quod magis neceſſarium erat) di-
uerſitatem linguarum omnium gentium:ut annunciaturi Chriſtum, nullo indigerent inter-
prete.Vnde & in Lycaonia cum audiſſent Paulum & Barnabam loqui linguis ſuis:deos in ho
mines conuerſos eſſe credebãt.Et re uera indumentum uirtutis,ſpiritus ſancti gratia eſt:quam
poſſidentes,iudicum tribunalia & regum purpuras non timebant. Promiſerat enim domi-
nus prius quàm pateretur,& dixerat:Cum autem tradent uos,nolite cogitare quomodo aut
quid loquamini.Dabitur enim uobis in illa hora,quid loquamini.Non enim uos eſtis *qui lo-*
D quimini, ſed ſpiritus patris ueſtri qui loquitur in uobis. Ego autem audacter & tota libertate
pronuncio, ex eo tempore quo apoſtoli domino crediderunt, ſemper eos habuiſſe ſpiritum
ſanctum:nec potuiſſe ſigna facere abſq; ſpiritus ſancti gratia, ſed pro modulo atq; menſura.
Vnde ſaluator clamabat in templo dicens:Qui ſitit,ueniat ad me,& bibat:& qui credit in me,
ſicut dicit ſcriptura: flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ.Hoc autem dixit de ſpiritu quẽ
accepturi erant credentes in eum.Et in eodem loco infert: Nondum enim erat ſpiritus datus:
quia Ieſus nondum fuerat glorificatus:non quod non eſſet ſpiritus ſanctus: dicente domino
ſaluatore: Si autem ego in ſpiritu ſancto eijcio dæmonia: ſed quia erat in domino,necdum to
tus in apoſtolis morabatur.Quamobrem terrentur ad paſſionem eius, & negant, & Chriſtũ
ſe neſcire iurant. Poſtquàm autem baptizantur in ſpiritu ſancto,& infunditur in eos ſpiri-
tus ſancti gratia,tunc libere loquuntur ad principes Iudæorum:Obedire magis deo oportet,
quàm hominibus:mortuos ſuſcitant: inter flagella lætantur, fundunt ſanguinem pro Chri-
ſto,& ſupplicijs ſuis coronantur.Nondum ergo erat ſpiritus in apoſtolis, nec de uẽtre eorum
fluebant gratiæ ſpiritales, quia dominus necdum fuerat glorificatus.Quæ ſit autem gloria,
ipſe in euangelio loquitur:Pater glorifica me gloria quam apud te habui, prius quàm mũdus
eſſet.Gloria ſaluatoris,patibulum triumphãtis eſt.Crucifigitur ut homo, glorificatur ut deus.
Deniq; ſol fugit,luna mutatur in ſanguinem,terra motu inſolito contremiſcit: aperiuntur in-
feri,mortui ambulant,ſaxa rumpuntur.Hæc eſt gloria,de qua loquebatur in pſalmo: Exurge
gloria mea,exurge pſalteriũ & cithara.Ipſaq; de ſe reſpondit gloria & diſpẽſatio carnis aſſum-
ptæ:Exurgam diluculo,ut impleatur uigeſimiprimi pſalmi titulus, pro aſſumptione matuti-
na.Hæc dicimus,nõ quod alium deum,alium hominem eſſe credamus,& duas perſonas fa-
ciamus in uno filio dei:ſicut noua hæreſis calũniatur,ſed unus atq; idẽ filius dei,& filius homi
nis eſt:& quicquid loquitur:aliud referimus ad diuinam eius gloriam: aliud ad noſtrã ſalutẽ.
Pro quibus nõ rapinã arbitratus eſt ſe eſſe æqualem deo,ſed ſemetipſum exinaniuit, formam

ſerui

A ſerui accipiens:factus obediens patri uſq; ad mortem:mortem autem crucis. Et uerbum caro factum eſt:& habitauit in nobis. Miror autem Montanum & inſanas fœminas eius, abortiuos prophetas, domino promittente atq; dicente: Vado & alium paracletum mittam uobis:& poſtea Luca euangeliſta narrante, quod apoſtoli acceperunt quod promiſſum eſt: id multo poſt tempore in ſe dicere fuiſſe completum. Apoſtolis enim promiſſum eſt: Ego mittam ſponſionem patris mei in uos:& uos ſedebitis in ciuitate, quoaduſq; induamini uirtute ex alto:& reſurgens, in apoſtolos inſufflauit, & non in Montanum, Priſcillam & Maximillã: & illis, id eſt apoſtolis, ait: Quorum dimiſeritis peccata, dimittuntur eis:& quorum retinueritis retenta ſunt. Apoſtolis, inquam, præcepit, ne diſcederent ab Hieroſolymis: ſed expectarẽt promiſſionem patris. Et poſtea quod promiſſum eſt, expletum legimus: Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui alijs linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis. Spiritus enim ſanctus ubi uult ſpirat. Et quando dicit dominus, alium paracletum mittam uobis, & ſe oſtendit eſſe paracletum, qui appellatur conſolator. Vnde & deus pater hoc cenſetur nomine, deus miſerationum & totius conſolationis. Si autem & pater conſolator, & filius conſolator, & ſpiritus ſanctus conſolator eſt:& in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, quod intelligitur deus, baptizantur credentes, quorum unum diuinitatis & conſolatoris eſt nomen: eorum & una natura eſt. Hic ſpiritus ſanctus, nõ ſolum in apoſtolis, ſed etiam in prophetis fuit: de quo Dauid orabat, dicens: Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Et Daniel ſpiritum dei habuiſſe narratur:& Dauid in ſpiritu loquitur, dixiſſe dominum domino ſuo, ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Nec ſine ſpiritu ſancto prophetauerunt prophetæ:& uerbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum:& quicquid patris & filij eſt, hoc idem & ſpiritus ſancti eſt:& ipſe ſpiritus ſanctus cum mittitur, à patre & filio mittitur: in alio atq; alio loco, ſpiritus dei patris, & Chriſti ſpiritus appellatur. Vnde & in Actibus apoſtolorum: qui Ioannis baptiſmate fuerunt baptizati,
B & credebant in deum patrem & Chriſtum: quia ſpiritum ſanctum neſciebant, iterum baptizantur: imò tunc uerum accipiunt baptiſma. Abſq; enim ſpiritu ſancto, imperfectum eſt myſterium trinitatis. Et in eodem uolumine, Petrus Ananiæ et Sapphiræ dixiſſe narratur, quod mentientes ſpiritui ſancto, non ſint hominibus mentiti, ſed deo.

Quæſtio Decima.

QVid ſignificet illud quod apoſtolus Paulus diſputat, ad Romanos ſcribens: Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? abſit: uſq; ad eum locum, ubi ait: Niſi dñs ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti fuiſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus. Omnis quidem ad Romanos epiſtola, interpretatione indiget:& tãtis obſcuritatibus inuoluta eſt: ut ad intelligendã eã, ſpũs ſancti indigeamus auxilio, qui per Apoſtolũ hæc ipſa dictauit: ſed præcipue locus hic, in quo quidã uolentes dei ſeruare iuſticiam, ex præcedẽtibus cauſis, dicunt electũ in utero Rebeccæ Iacob, & abiectum Eſau: ſicut & Hieremias & Baptiſta Ioannes eliguntur in utero:& ipſe apoſtolus Paulus prædeſtinatur in euangelium anteq; naſcatur. Nobis autẽ nihil placet, niſi quod eccleſiaſticũ eſt, & publice in eccleſia dicere non timemus: ne iuxta Pythagoram & Platonẽ & diſcipulos eorũ, qui ſub nomine Chriſtiano introducunt dogma gentilium, dicamus animas lapſas de cœlo eſſe: et pro diuerſitate meritorum, in his uel in illis corporibus pœnas antiquorũ luere peccatorũ. Multoq; melius eſt ſimpliciter imperitiã cõfiteri, & inter cętera quæ neſcimus, etiã huius loci obſcuritatẽ refugere: q; dum uolumus dei ꝓbare iuſticiã, Baſilidis & Manichæi hæreſim defendere, & Hiberas nænias Aegyptiaq; portenta ſectari. Dicamus igitur, ut poſſumus, & apoſtolicæ uolũtatis ſequentes ueſtigia, ne punctũ quidẽ (ut dicitur) atq; unguem tranſuerſum, ab illius ſententijs recedamus. Fleuerat ſupra, & dolori ſuo & conſcientię teſtem inuocauerat ſpm̃ ſanctũ, quod fratres ſui & cognati ſcd'm carnẽ, id eſt Iſraëlitæ, dei filium nõ recepiſſent: quorũ fuit adoptio, & gloria, & teſtamentũ, & legiſlatio, & cultura, & promiſſio: ex quibus etiã ipſe Chriſtus ſecũdũ carnẽ de

C Maria generatus eſt uirgine:& tam continuo cordis dolore torquetur: ut ipſe optet anathema eſſe à Chriſto,id eſt ſolus perire,ne omne Iſraëliticum genus pereat. Et quia hoc dixerat, ſtatim uenientem è regione præuidit quæſtionem. Quid ergo dicis? Omnes qui ex Iſraël ſunt perierunt? Et quomodo tuipſe & cæteri apoſtoli, & infinita Iudaici populi multitudo, Chriſtum dei filium recepiſtis? Quam ita ſoluit:Iſraël in ſcripturis ſanctis dupliciter appellatur:& in duos diuiditur filios: In unum qui iuxta carnem eſt: & in alterum qui iuxta repromiſſionem & ſpiritum. Abraham duos habuit filios, Iſmaël & Iſaac. Iſmaël, qui ſecundum carnem natus,hæreditatem patris non accepit.Iſaac, qui de repromiſſione generatus ex Sara eſt,ſemen dei appellatur. Scriptum eſt enim:In Iſaac uocabitur tibi ſemen, id eſt, non qui filij carnis,hi filij dei:ſed qui ſunt filij repromiſſionis,iſti exiſtimantur in ſemine. Et hoc non ſolum in Iſmaël & Iſaac accidiſſe conuincimus:ſed etiam in duobus Rebeccæ filijs,Eſau & Iacob:quorum alter abiectus,alter electus eſt.Et hoc totum dicit,ut in duobus prioribus fratribus,Iſmaël & Eſau,populum Iudæorum abiectum eſſe ſignificet:In poſterioribus autem,hoc eſt in Iſaac & Iacob,electum populum gentium:uel eos qui ex Iudæis in Chriſtum credituri erāt.Et quoniam hoc uolens approbare,propoſuerat teſtimonium naſcentium geminorum Eſau & Iacob: de quibus ſcriptum eſt:Maior ſeruiet minori: Et in Malachia legimus: Iacob dilexi,Eſau autem odio habui:uenientem è latere quæſtionem more ſuo proponit & diſſerit: & hac ſoluta, reuertitur ad id de quo cœperat diſputare. Si Eſau & Iacob needum nati erant:nec aliquid egerant boni aut mali:ut uel demererentur deum, uel offenderent: & electio eorum atque abiectio,non merita ſingulorum,ſed uoluntatem eligentis & abijcientis oſtēdit:quid ergo dicemus? Iniquus eſt deus? Secundum illud exemplum quo loquitur ad Moyſen:Miſerebor cui miſertus fuero:& miſericordiam præſtabo,cui miſerebor.Si hoc,inquit,recipimus,ut faciat deus quodcunque uoluerit,& abſque merito & operibus uel eligat aliquem uel

D cōdemnet:ergo non eſt uolentis neque currentis, ſed miſerentis dei: maxime cum eadem ſcriptura, hoc eſt idem deus loquatur ad Pharaonem: In hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te uirtutem meam,& annuncietur nomen meum in uniuerſa terra.Si hoc ita eſt, & pro uoluntate ſua miſeretur Iſraëli, & indurat Pharaonem:ergo fruſtra queritur atque cauſatur, nos uel bona non feciſſe, uel feciſſe mala cum in poteſtate ipſius ſit & uoluntate, abſque bonis & malis operibus uel eligere aliquem uel abijcere,præſertim cum uoluntati illius humana fragilitas reſiſtere nequeat. Quam ualidam quæſtionem, ſcripturarum ratione contextam, & penè inſolubilem,breui Apoſtolus ſermone diſſoluit,dicens:O homo tu quis es qui reſpondeas deo? Et eſt ſenſus.Ex eo quod reſpondes deo: & calumniam facis, & de ſcripturis tanta perquiris, ut loquaris contra deum, & iuſticiam uoluntatis eius incuſas, oſtendis te liberi eſſe arbitrij,& facere quod uis,uel tacere uel loqui.Si enim in ſimilitudinem uaſis fictilis te à deo creatum putas,& illius non poſſe reſiſtere uoluntati:hoc conſidera:quia uas fictile non dicit figulo: quare me ſic feciſti? Figulus enim habet poteſtatem de eodem luto aut eadem maſſa aliud uas in honorem facere,aliud in contumeliam. Deus autem æquali cunctos ſorte generauit:& dedit arbitrij libertatem,ut faciat unuſquiſque quod uult, ſiue bonum ſiue malum.Intantum autem dedit omnibus poteſtatem: ut uox impia diſputet contra creatorem ſuum, & cauſas uoluntatis illius perſcrutetur.Sin autem deus uolens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam,ſuſtinuit in multa patientia uaſa iræ,apta ad interitum:ut oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in uaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam: quos & uocauit, non ſolum nos ex Iudæis,ſed etiam ex gentibus, ſicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam,plebem meam:& non dilectam,dilectam: & erit in loco ubi dictum eſt eis, non plebs mea uos,ibi uocabuntur filij dei uiui:& cætera quæ ſequuntur.Si, inquit, patientia dei indurauit Pharaonem,& multo tempore pœnas diſtulit Iſraëlis,ut iuſtius condemnaret, quos tāto tempore ſuſtinuerat:non dei accuſanda eſt patientia & infinita clementia, ſed eorum duritia,qui bonitate dei,in perditionem ſuam abuſi ſunt. Alioquin unus eſt ſolis calor:& ſecundum

A dum eſſentias ſubiacentes,alia liquefacit, alia indurat, alia ſoluit, alia conſtringit. Liquatur enim cera,& induratur lutum:& tamen caloris non eſt diuerſa natura. Sic & bonitas & clementia dei,uaſa iræ quæ apta ſunt in interitum:id eſt populum Iſraël,indurat:uaſa autem miſericordiæ quæ præparauit in gloriam,quæ uocauit,hoc eſt nos,qui non ſolum ex Iudæis ſumus,ſed etiam ex gentibus,non ſaluat irrationabiliter & abſq; iudicij ueritate,ſed cauſis præcedentibus:quia alij non ſuſceperunt filium dei:alij autē recipere ſua ſponte uoluerunt. Hæc autem uaſa miſericordiæ,non ſolum populus gentium eſt:ſed etiam hi qui ex Iudæis credere uoluerunt,& unus credentium effectus eſt populus.Ex quo oſtenditur,non gentes eligi,ſed hominum uoluntates,atq; ita factum eſt:ut impleretur illud quod dictum eſt in Oſee: Vocabo non plebem meam,plebem meam,hoc eſt populum gentium:& quibus prius dicebatur, non plebs mea uos,nunc uocantur filij dei uiui.Quod ne ſolum de gētibus dicere uideretur, etiam eos qui ex Iſraëlitica multitudine crediderunt,uaſa miſericordiæ & electionis appellat. Clamat enim Eſaias pro Iſraël:Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris, reliquiæ ſaluæ fient:hoc eſt,etiam ſi multitudo non crediderit,tamen pauci credent. Verbū enim conſummatum atq; breuiatum in ſua deus æquitate librauit:ut humilitate & incarnatione Chriſti eos ſaluos faceret,qui in eum credere uoluiſſent.Hoc ipſum & in alio loco dixit Eſaias:Niſi dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen,ſicut Sodoma facti fuiſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles eſſemus.Cumq; teſtimonia propoſuiſſet,quibus duplex uocatio prædicitur, & gentium & populi Iudæorum,tranſit ad cohærentem diſputationem:& idcirco dicit gentes quæ non ſectabantur iuſticiam,apprehendiſſe iuſticiam:quia non ſuperbierint, ſed in Chriſtum crediderint:Iſraëlis autem magnam partem ideo corruiſſe:quia offenderit in lapidem offenſionis & petram ſcandali,& ignorauerit iuſticiam dei:& quærens ſuam ſtatuere iuſticiam, iuſticiæ dei quæ Chriſtus eſt,ſubijci noluerit. Legi in cuiuſdam commentarijs ſic reſpondiſſe

B Apoſtolum,ut magis implicuerit q̄ ſoluerit quęſtionem.Ait enim ad id quod propoſuerat: Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Et non eſt uolentis neq; currentis, ſed miſerentis dei:& cuius uult miſeretur,& quem uult indurat deus; & uoluntati eius quis poteſt reſiſtere? ſic Apoſtolum reſpondiſſe:O homo,qui terra & cinis es, audes facere quæſtionem deo? & uas fragile atq; teſtaceum rebellas contra figulum tuum? Nunquid figmentum poteſt dicere ei qui ſe finxit:quare me ſic feciſti? Aut non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem uas in honorem,aliud uero in contumeliam? Aeterno igitur ſilentio conticeſce:& ſcito fragilitatem tuam,& deo ne moueas quæſtionem, qui fecit quod uoluit:ut in alios clemens,in alios ſeuerus exiſteret.

Quæſtio Vndecima.

QVid ſit quod Apoſtolus ſcribit ad Corinthios in ſecunda epiſtola:Alijs odor mortis in mortem:alijs odor uitæ in uitam,& ad hæc quis tam idoneus? Totum loci huius capitulū proponamus,ut ex præcedētibus & ſequētibus poſſint intelligi media quæ ex utroq; contexta ſunt.Cum ueniſſem,ait,Troadem,propter euangelium Chriſti,& oſtium mihi cuidens apertū eſſet in domino,non habui requiem ſpiritui meo,eo quod nō inuenerim Titum fratrem meum, ſed uale faciens eis, profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratia qui

C ſemper nos triumphat in Chriſto Ieſu, & odorem noticiæ ſuæ per nos manifeſtat in omni loco,quia Chriſti bonus odor ſumus deo,in his qui ſalui fiunt,& in his qui pereunt:alijs quidem odor mortis in mortem:alijs autem odor uitæ in uitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim ſumus,ſicut plurimi uenundantes uerbum dei,ſed ex ſynceritate:ſed ſicut ex deo, coram deo in Chriſto loquimur.Narrat Corinthijs quæ fecerit,quæ paſſus ſit:& quomodo in cunctis deo agat gratias,ut ſub exemplo ſui illos prouocet ad certandū.Veni,inquit,Troadem,quæ prius Troia appellabatur,ut euangeliū Chriſti in Aſia prædicarem.Cumq; mihi oſtiū apertū eſſet in domino,hoc eſt,plurimi credidiſſent,ſiue per ſigna atq; uirtutes quæ in me operabatur deus,ſpes eſſet naſcentis fidei & in domino ſuccreſcentis,nō habui requiē ſpiritui

C ritui meo,hoc eſt,ſperatam conſolationem inuenire non potui:eo quod Titum fratrē meum
non inuenerim,ſiue quem ibi reperiendum putabam,ſiue quem ibi audieram degere,uel qui
uenturum eſſe illuc ſe dixerat.Quæ autem fuit tanta cōſolatio,& quæ requies ſpiritui in præ
ſentia Titi:quem quia non inuenit,ualefaciens eis,profectus eſt in Macedoniam? Aliquoties
diximus apoſtolum Paulum uirum fuiſſe doctiſſimum, & eruditum ad pedes Gamalielis,
qui in apoſtolorum Actibus concionatur,& dicit:Et nūc quid habetis cum hominibus iſtis?
Si enim à deo eſt,ſtabit:ſi ex hominibus,deſtruetur.Cumq́; Paulus haberet ſcientiam ſancta-
rum ſcripturarum,& ſermonis diuerſarumq́; linguarum gratiam poſſideret: unde ipſe glo-
riatur in domino,& dicit:Gratias ago deo quod omnium ueſtrum linguis magis loquor,di-
uinorum ſenſuum maieſtatem digno non poterat Græci eloquij explicare ſermone. Habe-
bat ergo Titum interpretem:ſicut & beatus Petrus Marcum.Cuius euangelium, Petro nar-
ra nte,& illo ſcribente,compoſitum eſt.Deniq; & duæ epiſtolæ quæ feruntur Petri,ſtilo inter
ſe & charactere diſcrepant,ſtructuraq́; uerborum.Ex quo intelligimus, pro neceſſitate rerū,
d uerſis eum uſum interpretibus.Ergo & Paulus apoſtolus contriſtatur: quia prædicationis
ſuæ in præſentiarum fiſtulam,organumq́; per quod Chriſto caneret, non inuenerat: perre-
xitq́; in Macedoniam:apparuerat enim ei uir Macedo dicens: Tranſiens adiuua nos:ut ibi
inueniret Titum,& uiſitaret fratres:uel perſecutionibus probaretur: hoc eſt enim quod dicit:
Deo autem gratia qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem noticiæ ſuæ ſpar-
git in omni loco. Triumphat nos,pro eo quod eſt, triumphat de nobis,ſiue triumphum ſuū
agit per nos:qui in alio loco dixerat:Spectaculum facti ſumus mundo & angelis & homini-
bus.Deniq; narrat in conſequentibus. Nam cum ueniſſemus Macedoniam, nullā requiem
habuit caro noſtra:ſed omnem tribulationem paſſi ſumus.Foris pugnæ,intus timores. Sed
deus qui conſolatur humiles:conſulatus eſt nos in aduentu Titi. Non ſolum autem in ad-
D uentu eius,ſed etiam in ſolatio.Ergo propterea ualefaciens Troianis ſiue Troadenſibus,pro-
fectus eſt Macedoniam,ut inueniret ibi Titum: & haberet interpretationis euangelijq́; ſola-
tium:quem intelligimus non ibi repertum, ſed poſt tribulationes & perſecutiones apoſtoli
ſuperueniſſe.Prius ergo quàm ueniſſet Titus,multa perpeſſus, agit gratias deo in Chriſto
Ieſu,quem gentibus prædicabat,quod dignum ſe elegerit,in quo ageret triumphum filij ſui.
Triumphus dei eſt,paſſio martyrum:& pro Chriſti nomine cruoris effuſio,& inter tormen-
ta lætitia. Cum enim quis uiderit tanta perſeuerantia ſtare martyres atq; torqueri, & in ſuis
cruciatibus gloriari:odor noticiæ dei diſſeminatur in gentes, & ſubit tacita cogitatio, quod
niſi uerum eſſet euangelium,nunquàm ſanguine defenderetur. Neq; enim dedicata & diui-
tijs ſtudens ac ſecura confeſſio eſt,ſed in carceribus,in plagis, in perſecutionibus, in fame, in
nuditate & ſiti.Hic triumphus eſt dei apoſtolorumq́; uictoria.Sed poterat audiens reſpōde-
re:Quomodo ergo non omnes crediderunt? Prius ergo quàm interrogaretur ſoluit ἀνθυπο-
φορὰν: & iuxta morem ſuum quicquid alius obijcere poteſt ; antequàm obijciatur ediſſerit.
Et eſt ſenſus: Nominis Chriſti in omni loco bonus odor ſumus deo:& prædicationis noſtrę
longe lateq́; ſpirat frangrantia.Sed quia homines ſuo arbitrio derelicti ſunt, neque enim bo-
num neceſſitate faciunt,ſed uoluntate; ut credentes coronam accipiant, increduli ſupplicijs
mancipentur:ideo odor noſter qui per ſe bonus eſt:uirtute eorum & uitio qui ſuſcipiunt ſiue
non ſuſcipiunt,in uitam tranſit aut mortem:ut qui crediderint,ſalui fiant:qui uero non credi-
derint,pereant.Nec hoc mirandum de apoſtolo:cū etiam de domino legerimus:Ecce hic po
ſitus eſt in ruinam,& in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicitur:
ſoliſq́; radios tam munda loca excipiant quàm immunda:& ſic in floribus,quomodo in ſter
core luceant:nec tamen ſolis radij polluuntur:Sic & Chriſti bonus odor,qui nunquā mutari
poteſt,nec ſuam naturam amittere,credentibus uita eſt, incredulis mors. Mors autem non
iſta communis:qua cum beſtijs morimur & iumentis,ſed illa de qua ſcriptū eſt:Anima quæ
peccauerit,ipſa morietur.Ergo & uita arbitranda eſt non hæc,qua ſpiramus & incedimus,&
huc

A huc illucꝗ diſcurrimus:ſed illa de qua Dauid loquitur: Credo uidere bona domini in terra
uiuentium. Deus enim uiuorum eſt,& non mortuorum:& uita nonſtra abſcondita eſt cum
Chriſto in deo. Cum autem Chriſtus apparuerit uita noſtra, tunc & nos cum illo apparebi-
mus in gloria. Nec uobis,inquit,ò Corinthij parum eſſe uideatur,ſi nobis prædicantibus ue
ritatem,alij credant,alij non credant:alij uera morte moriantur:alij uiuant ea uita quæ dicit:
Ego ſum uita. Niſi enim nos locuti eſſemus,nec incredulos mors,nec credentes uita ſequere-
tur:quia difficile dignus præco Chriſti inueniri poteſt,qui in annunciandis illis nõ ſuam, ſed
eius quærat gloriam quem prædicat. In eo autem quod ſe negat non eſſe ſicut multos, qui
uenditent uerbum dei,oſtendit eſſe quàmplurimos,qui quæſtum putant eſſe pietatem,& tur
pis lucri gratia omnia faciunt,qui deuorant domos uiduarum,ſe autem ex ſynceritate quaſi
miſſum à deo:& præſente eo qui ſe miſerit,omnia in Chriſto & pro Chriſto loqui: ut cauſa
prædicationis dei,triumphus Chriſti,eiusꝗ ſit gloria. Et notandum quod myſterium trini-
tatis in huius capituli fine mõſtretur. Ex deo enim in ſpiritu ſancto,coram deo patre, in Chri
ſto loquimur. Ad comprobãdum autem quod de Troade perrexerit Macedoniam, de apo-
ſtolorum Actibus ponam teſtimonium. Cum autem pertranſiſſent Myſiam, deſcenderunt
Troadem,& uiſio per noctem Paulo oſtenſa eſt. Vir Macedo quidam erat ſtans & depre-
cans eum ac dicens: Tranſiens in Macedoniam adiuua nos. Quod cum audiſſet,ſtatim quæ-
ſiuimus proficiſci in Macedoniam,certi facti,quod uocaſſet nos deus euangelizare eis.

Quæſtio Duodecima.

QVid ſit quod in epiſtola ſcribit ad Theſſalonicenſes prima: Ipſe autem deus pacis ſan-
ctificet uos per omnia:ut integer ſpiritus ueſter & anima & corpus,ſine querela in aduẽ-
tu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Famoſa quæſtio,ſed breui ſermone tractãda. Supra
B dixerat,ſpiritum nolite extinguere,quod ſi fuerit intellectum,ſtatim ſciemus quis iſte ſit ſpiri-
tus,qui cũ anima & corpore in die aduentus domini conſeruandus eſt. Quis enim poſſit cre-
dere,quod inſtar flãmæ quæ extincta deſinit eſſe quod fuerat, extinguatur ſpiritus ſanctus,
& ſuſtineat aboliuionem ſui, qui fuit quondam in Iſraël,quando per Eſaiam & Hieremiam
& ſingulos prophetas dicere poterat: Hæc dicit dominus:& nũc in eccleſia per Agabum lo-
quitur: Hæc dicit ſpiritus ſanctus. Diuiſiones donorũ ſunt, idem uero ſpiritus: & diuiſiones
miniſteriorum ſunt,idem autẽ dominus:& diuiſiones operationũ,idem uero deus,qui opera
tur omnia in omnibus. Vnicuiꝗ autem datur manifeſtatio ſpiritus ad id quod expedit. Alij
per ſpiritũ datur ſermo ſapientiæ,alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundẽ ſpiritum: alij fides in
eodem ſpiritu,alij operatio uirtutum,alij gratia ſanitatum in uno ſpiritu, alij prophetia, alij
diſcretio ſpirituum. Omnia aũt hæc operatur unus atꝗ idem ſpiritus,diuidẽs ſingulis prout
uult. De hoc ſpiritu,ne à ſe auferretur,rogabat Dauid,dicens: Spiritum ſanctum tuum ne au-
feras à me. Qui quando aufertur,non ſubſtãtia ſui,ſed ei à quo aufertur extinguitur. Ego pu
to unum atꝗ idem ſignificare,Spiritum nolite extinguere,& quod in alio loco ſcribit, Spiri-
ritu feruentes. In quo enim feruor ſpiritus multiplicata iniquitate,& charitatis frigore non te-
peſcit:in hoc ſpiritus nequaquã extinguitur. Deus igitur pacis ſanctificet uos per omnia uel
C in omnibus,ſiue plenos atꝗ perfectos:hoc enim magis ſonat ὁλοτελῶς. Deus aũt appellatur pa
cis:quia per Chriſtum ei reconciliati ſumus:qui eſt pax noſtra,qui fecit utraꝗ unum:qui et in
alio loco pax dei dicitur:ſuperans omnẽ ſenſum,quæ cuſtodit corda cogitationesꝗ ſancto-
rum. Qui autem ſanctificatur ſiue perfectus in omnibus eſt:in hoc & ſpiritus & anima & cor
pus in die domini cõſeruatur. Corpus ſi ſingulorum membrorũ utatur officijs:uerbi gratia,
ſi operetur manus,pes ambulet,oculus uideat,audiat auris,dẽtes cibos molãt, ſtomachus co-
quat,aluus digerat:aut ſi nulla membrorũ parte truncatum eſt. Et hoc quiſquàm poteſt cre-
dere,Apoſtolũ pro credentibus deprecari:ut in die iudicij integrum omniũ corpus Chriſtus
inueniat:cũ omnium corpora,aut morte diſſoluta ſint:aut ſi(ut quidam uolunt) reperta fue-
rint ſpirantia,adhuc habeant debilitates ſuas,& maxime martyrum,& eorum qui pro Chri-
ſti nomine

C ſti nomine uel oculos effoſſos, uel amputatas nares, uel abſciſſas manus habeant? Ergo integrum corpus eſt: de quo diximus in alia quæſtione, tenens caput, ex quo omne corpus connexum atque compactum, accipit augmētum in ædificationem corporis Chriſti. Hoc corpus eccleſia eſt. Et quicunque huius corporis tenuerit caput, & cætera membra ſeruauerit, habebit integrum corpus: quantum accipere poteſt humana natura. Iuxta hunc modum & animæ integritas conſeruanda eſt: quæ dicere poteſt: Benedic anima mea dominū: qui ſanat omnes infirmitates tuas: & de qua ſcriptum eſt: Miſit uerbum ſuum, & ſanauit eos. Spiritus quoque in nobis integer conſeruatur, quando non erramus in ſpiritalibus, ſed uiuimus in ſpiritu, acquieſcimus ſpiritui: & opera carnis mortificamus ſpiritu, afferimusque omnes fructus eius, charitatem, gaudium, pacem: & cætera. Aliter. Præcipitur nobis, Solomone dicente: Tu autem deſcribe ea tripliciter in conſilio & ſcientia: ut reſpondeas uerbum ueritatis, his qui proponūt tibi. Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt. Prima, ut intelligamus eas iuxta hiſtoriam. Secunda iuxta Tropologiam. Tertia iuxta intelligentiam ſpiritualem. In hiſtoria, eorum quæ ſcripta ſunt, ordo ſeruatur. In Tropologia, de litera ad maiora conſurgimus: & quicquid in priori populo carnaliter factum eſt: iuxta moralem interpretamur locū: & ad animæ noſtræ emolumēta cōuertimus. In ſpirituali θεωρίᾳ ad ſublimiora tranſimus: terrena dimittimus: de futurorum beatitudine & cœleſtibus diſputamus: ut præſentis uitæ meditatio, umbra futuræ beatitudinis ſit. Quos Chriſtus tales inuenerit: ut & corpore & anima & ſpiritu integri conſeruentur: & perfectam habeant triplicis in ſe ſcientiæ ueritatem: hos ſua pace ſanctificabit, & faciet eſſe perfectos. Multi ſimpliciter hunc locum de reſurrectione intelligunt: ut & ſpiritus & anima & corpus in aduentu domini integra cōſeruentur. Alij ex hoc loco triplicem in homine uolunt affirmare ſubſtantiam: Spiritus, quo ſentimus: animæ qua uiuimus: corporis, quo incedimus. Sunt qui ex anima tantum & corpore ſubſiſtere hominē

D differentes: ſpiritum in eo tertium non ſubſtantiam uelint intelligi: ſed efficiētiam, per quam & mens in nobis, & ſenſus & cogitatio & animus appellantur: & utique non ſunt tot ſubſtantiæ, quot nomina. Cumque illud eis oppoſitum fuerit: Benedicite ſpiritus & animæ iuſtorum domino: ſcripturam non recipiunt: dicentes eam in Hebraico non haberi. Nos autem in præſenti loco (ut ſupra diximus) ſpiritum qui cum anima & corpore integer conſeruatur: non ſubſtantiam ſpiritus ſancti, quæ non poteſt interire, ſed gratias eius donationesque accipimus: quæ noſtra uel uirtute uel uitio, & accenduntur & extinguuntur in nobis.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1

2

3

A ... fulgor & fulg ...
... gelì ...

5 ... ego
... om

6 ...

7 ...

B
8 ...

9 ...

10 ...

11 ...

C

12

D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

HIERONYMVS ALGASIAE.

1 FIlius meus Apodemius, qui interpretationem nominis ſui, lõga ad nos ueniens nauigatione, ſignauit, & de Oceani littore atq; ultimis Galliarum finibus, Roma præterita quæſiuit Bethleem: ut inueniret in ea cœleſtẽ panem, & ſaturatus eructaret in domino, ac diceret: Eructauit cor meũ uerbum bonum, dico ego opera mea regi: detulit mihi in parua ſchedula maximas quæſtiones, quas à te datas, mihiq; tradẽdas diceret. Ad quarũ lectionem intellexi ſtudiũ reginæ Saba in te eſſe cõpletum: quæ de finibus terræ uenit audire ſapientiam Solomonis. Non quidẽ ego Solomon qui & ante ſe, & poſt ſe, cunctis hominibus præfertur ſapientia, ſed tu regina appellanda es Saba: in cuius mortali corpore non regnat peccatum: & quæ ad dominum tota mente conuerſa, audies ab eo: Conuertere, conuertere Sunamitis. Etenim Saba in lingua noſtra conuerſionem ſonat. Simulq; animaduerti, quod quæſtiunculæ tuæ de euãgelio tantum & de Apoſtolo propoſitæ, indicant te ueterem ſcripturam aut non ſatis legere, aut non ſatis intelligere, quæ tantis obſcuritatibus & futurorũ typis obuoluta eſt: ut omnis interpretatione egeat: & porta orientalis, de qua uerũ lumen exoritur, & per quã pontifex ingreditur & egreditur, ſemper clauſa ſit: & ſoli Chriſto pateat, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit: ut illo reſerante introẽas cubiculum eius, & dicas: Introduxit me rex in cubiculũ ſuũ. Præterea ſatis miratus ſum: cur puriſſimo fonte uicino, noſtri tam procul riuuli fluenta quæſieris, & omiſſis aquis Siloẽ, quæ uadunt cũ ſilẽtio, deſyderares aquas Sihor: quæ turbidis ſeculi huius uitijs ſordidantur. Habes iſtic ſan-
2 ctum uirum Aletium presbyterum, qui uiua (ut aiunt) uoce, & prudẽti diſertoq; ſermone poſſit

A poſſit ſoluere quæ requiris: niſi fortè peregrinas merces deſyderas: & pro uarietate guſtus
noſtrorum quoq; cōdimentorum te alliamenta delectant. Alijs dulcia placent: nonnullos
ſubamara delectant: horũ ſtomachum accida renouant, illorum ſalſa ſuſtentant. Vidi ego
nauſeam, & capitis uertiginem antidoto, que appellatur πικρὰ, ſæpe ſanari: & iuxta Hippo
cratem, contrariorũ contraria eſſe remedia. Itaq; noſtrā amaritudinem, illius nectareo mel
3 le curato: & mitte in Mara lignum crucis: ſenilemq; pituitam, iuuenili auſteritate cōpeſce,
ut poſſis læta cantare: Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua, ſuper mel ori meo.

Quæſtio prima.

CVr Ioannes diſcipulos ſuos mittit ad dominũ, ut interrogent eum: Tu es qui uē-
turus es, an alium expectamus: cum prius ipſe de eodem dixerit, Ecce agnus dei,
ecce qui tollit peccata mundi? De hac quæſtione in cōmentarijs Matthæi pleni-
us diximus. Vnde apparet quæ hæc interrogas, ipſa te uolumina non habere. Tamē ſtrin
gendum eſt breuiter, ne omnino tacuiſſe uideamur. Ioannes mittebat diſcipulos ſuos in
uinculis conſtitutus, ut ſibi quærens, illis diſceret: & capite truncandus, illum doceret eſſe
ſectandum, quem interrogatione ſua magiſtrum omnium fatebatur. Neq; enim poterat
ignorare quem ignorantibus ante monſtrauerat, & de quo dixerat: Qui habet ſponſam,
ſponſus eſt. Et: Cuius non ſum dignus calciamenta portare. Et: Illum oportet creſcere, me
autem minui. Deumq; patrem intonantem audierat: Hic eſt filius meus dilectus, in quo
mihi complacui. Quod autem dicit, Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? hunc
quoq; ſenſum habere poteſt: Scio quod ipſe ſis, qui tollere ueniſti peccata mundi: ſed quia
ad inferos deſcenſurus ſum: etiam hoc interrogo: utrum & illuc ipſe deſcendas, an impiũ
ſit, hoc de filio dei credere, aliumq; miſſurus ſis. Hoc autem ſcire deſydero: ut qui te in ter-
ris hominibus nunciaui, etiam inferis nunciem: ſi fortè uenturus es. Tu enim es, qui ueni-
B ſti dimittere captiuitatem: & ſoluere eos, qui in uinculis tenebantur: Cuius ſciſcitationem
dominus intelligens, operibus magis quā ſermone reſpondet: & Ioanni præcipit nuncia-
ri, uidere cæcos, ambulare claudos, leproſos mundari, ſurdos audire, mortuos ſurgere, &
(quod his maius eſt) pauperes euangelizari. Pauperes autem uel humilitate uel diuitijs,
ut nulla inter pauperē diuitemq; diſtātia ſit ſalutis, ſed omnes uocētur æqualiter. Quodq;
infert, Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me: non Ioannem, ſed diſcipulos eius percu-
tit, qui prius acceſſerant ad eum, dicentes: Quare nos & phariſæi ieiunamus frequēter, di-
ſcipuli autem tui non ieiunant? Et ad Ioannem: Magiſter, cui tu præbuiſti teſtimoniũ iu-
xta Iordanem: ecce diſcipuli eius baptizant, & plures ueniunt ad eum. Quo dicto, liuorem
ſignificant de ſignorũ magnitudine, ex inuidiæ mordacitate uenientem: cur baptizatus à
Ioanne, ipſe audeat baptizare: & multo amplior ad eum turba concurrat, quàm prius ue-
nerat ad Ioannem. Et ne forſitan plebs neſciens, hoc dicto Ioannē ſugillari arbitraretur, in
illius laudes perorat: & cœpit de Ioanne ad turbas dicere circunſtātes: Quid exiſtis in de-
ſertum uidere? arundinem uento agitatam? Sed quid exiſtis in ſolitudinem uidere? homi-
nem mollibus ueſtitum? & reliqua. Cuius dicti hic ſenſus eſt: Nũquid ad hoc exiſtis in ere
mum, ut uideretis hominē inſtar arundinis uentorũ flatu, in partes uarias inclinari: ut quē
ante laudauerat, de eo nunc dubitet: & de quo prius dixerat: Ecce agnus dei: nunc interro
get, utrum ipſe an alius ſit, qui uel uenerit, uel uenturus ſit? Et quia omnis prædicatio fal-
ſa: ſectatur lucra, & gloriā quærit humanā: ut per gloriā naſcantur cōpendia, aſſerit eũ ca-
melorum ueſtitum pilis, nulli poſſe adulationi ſuccumbere: & qui locuſtis ueſcitur ac mel-
le ſylueſtri, opes neq; alias terrenas delicias quærere, rigidaq; & auſtera uita, aulas uitare
palatij: quas quærunt qui purpura & byſſo & ſerico & mollibus ueſtiuntur. Dicitq; eum
non ſolũ prophetā, qui ſoleat uentura prædicere, ſed plus eſſe quàm prophetam: quia
quem illi uenturũ eſſe dixerant, hic ueniſſe monſtrat, dicens: Ecce agnus dei, qui tollit pec-
cata mundi: præſertim cui ad faſtigium prophetale, Baptiſtæ acceſſerit priuilegium: ut qui

C dixerat:Ego à te debeo baptizari,ipſe eũ baptizauerit:nõ præſumptione maioris, ſed obe
dictia diſcipuli,ac timore ſerui.Cumq; inter natos mulierũ,nullũ aſſerat Ioanne ſurrexiſſe
maiorẽ:ſe qui de uirgine procreatus eſt maiorẽ eſſe cõmemorat: ſiue omnem angelum in
cœlis qui minimus eſt,in terris cũctos homines anteire.Nos enim in angelos proficimus,
& nõ angeli in nos:ſicut quidã ſtertẽtes ſopore grauiſſimo ſomniãt.Nec ſufficit hoc in Io-
annis laudibus,niſi ipſe prædicãs baptiſmũ pœnitentiæ,prius dixiſſe referatur: Pœniten
tiam agite,appropinquabit enim regnũ cœlorũ.Vnde à diebus prædicationis eius,regnũ
cœlorũ uim patitur:ut qui homo natus eſt,angelus eſſe deſideret:& terrenũ animal, cœle
ſte quærat habitaculũ.Lex enim & prophetæ uſq; ad Ioannẽ prophetauerũt,nõ quod Io
annes prophetarum ſit finis & legis,ſed ille qui Ioannis teſtimonio prædicatus eſt. Ioãnes
autem ſecundum myſterium,quod in Malachia ſcriptum eſt:Ipſe eſt Elias , qui uenturus
eſt:non quod eadem anima (ut hæretici ſuſpicãtur) & in Elia & in Ioanne fuerit,ſed quod
eandẽ habuerit ſancti ſpiritus gratiam,zona cinctus,ut Elias:uiuens in eremo,ut Elias:per
ſecutionem paſſus ab Herodiade,ut ille ſuſtinuit ab Iezabel:ut quomodo Elias ſecũdi præ
curſor aduentus eſt,ita Ioannes uenturum in carne dominũ ſaluatorẽ: nõ ſolum in ere-
mo,ſed etiam in matris utero ſalutarit,& exultatione corporis nunciarit.

Quæſtio ſecunda.

QVid ſignificet quod in Matthæo ſcriptum eſt:Arundinem quaſſatam non confrin-
get,& linum fumigans non extinguet.Ad cuius expoſitionem loci,totũ quod Mat
thæus de Eſaia propheta aſſumit teſtimonium,ponendum eſt:& ipſius uerba Eſaiæ,iuxta
Septuaginta interpretes,ipſumq; Hebraicũ:cui Theodotio,Aquila,Symmachusq; cõſen
tiunt.Sic ergo de quatuor euangeliſtis,ſolus Matthæus poſuit:Ieſus autem ſciens, ſeceſſit
inde:& ſequuti ſunt eum multi,& curauit eos omnes:& præcepit eis, ne manifeſtum eum
facerent:ut impleretur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam,dicẽtem: Ecce puer meus
D quem elegi:dilectus meus,in quo bene complacuit animæ meæ.Ponam ſpiritum meũ ſu-
per eum,& iudicium gentibus nunciabit.Non contendet neq; clamabit:neq; audiet quiſ-
quam in plateis uocem eius.Arundinem quaſſatam non confringet,& linũ fumigans nõ
extinguet,donec eijciat ad uictoriam iudicium: & in nomine eius gentes ſperabunt . Pro
quo in Eſaia iuxta Septuaginta interpretes ſic ſcriptum eſt: Iacob puer meus , ſuſcipiã eũ.
Iſraël electus meus,ſuſcepit eum anima mea.Dedi ſpiritum meum ſuper eum,iudicium gẽ
tibus proferet.Non clamabit,neq; dimittet,nec audietur foris uox eius.Arundinem con
fractam non conteret,& linum fumigãs non extinguet:ſed in ueritate proferet iudicium.
Splendebit & non quaſſabitur,donec ponat ſuper terram iudicium:& in nomine eius gẽ-
4 tes ſperabũt.Nos autem ex Hebræo ita uertimus:Ecce puer meus,ſuſcipiam eum: electus
meus,complacuit ſibi in illo anima mea.Dedi ſpiritum meum ſuper eum:iudicium genti-
bus proferet.Non clamabit,neq; accipiet perſonã, neq; audietur foris uox eius . Calamũ
quaſſatum non conteret,& linum fumigans non extinguet. In ueritate educet iudicium.
Non erit triſtis neq; turbulentus,donec ponat in terra iudicium:& legem eius inſulæ ex-
pectabunt.Ex quo apparet Matthæum euangeliſtam non ueteris interpretationis autori
tate conſtrictum,dimiſiſſe Hebraicam ueritatem:ſed quaſi Hebræum ex Hebræis,& in le
ge domini doctiſſimum ea gentibus protuliſſe,quæ in Hebræo legerat. Si enim ſic accipiẽ
dum eſt,ut Septuaginta interpretes ædiderunt:Iacob puer meus,ſuſcipiam eum:Iſraël ele
ctus meus,ſuſcepit eum anima mea:quomodo in Ieſu intelligimus eſſe completum, quod
de Iacob & de Iſraël ſcriptum eſt?Quod beatum Matthæum non ſolum in hoc teſtimo-
nio,ſed etiam in alio loco feciſſe legimus:Ex Aegypto uocaui filium meũ:pro quo Septua
ginta trãſtulerunt: Ex Aegypto uocauit filios ſuos:quod utiq; niſi ſequamur Hebraicam
ueritatem,ad dominum ſaluatorem non pertinere,manifeſtum eſt.Sequitur enim:Ipſi au
tem immolabant Baalim . Quod autem de aſſumpto teſtimonio in Euangelio minus
eſt:ſplende

A eſt:ſplendebit & nõ quaſſabitur, donec ponat ſuper terrã iudicium: uidetur mihi accidiſſe
primi ſcriptoris errore, qui legens ſuperiorẽ ſententiam in uerbo iudicij eſſe finitam, puta
uit inferioris ſententiæ ultimũ uerbum eſſe iudiciũ:& pauca uerba quæ in medio, hoc eſt,
inter iudicium & iudicium fuerant, prætermiſit. Rurſumq́ꝫ quod apud Hebræos legitur:
Et in lege eius ſperabunt inſulæ; Matthæus ſenſum potius quàm uerba interpretans, pro
lege & inſulis nomen poſuit & gentes. Et hoc non ſolũ in præſenti loco, ſed ubicũqꝫ de ue
teri inſtrumẽto Euangeliſtæ & Apoſtoli teſtimonia protulerunt, diligentius obſeruãdum
eſt: non eos uerba ſequutos eſſe, ſed ſenſum:& ubi Septuaginta ab Hebraico diſcrepãt, He
bræum ſenſum ſuis expreſſiſſe ſermonibus. Puer igitur dei omnipotentis iuxta diſpẽſati-
onem carnis aſſumptæ, qua ad nos mittitur, ſaluator eſt appellatus. Ad quẽ & in alio lo-
co dicit pater: Magnũ tibi eſt uocari puerum meũ, ut congreges tribus Iacob. Hæc eſt ui-
nea Sorec, quæ interpretatur, electa. Hic eſt filius amantiſſimus, in quo ſibi cõplacuit ani-
ma dei: non quod deus animã habeat, ſed quod in anima omnis dei monſtretur affectus.
Et non mirũ, ſi in deo anima nominetᷓ: cum uniuerſa humani corporis membra, ſecundũ
leges Tropologiæ, & diuerſas intelligentias, habere dicatur. Poſuit quoqꝫ ſpiritũ ſuum ſu
per eum, ſpiritum ſapientiæ & intelligentiæ, ſpiritum conſilij & fortitudinis, ſpiritũ ſcien-
tiæ & pietatis, & timoris dñi: qui in ſpecie columbæ deſcendit ſuper eum: de quo & Ioan-
nes Baptiſta à deo patre audiſſe ſe narrat: Super quẽ uideris ſpiritũ ſanctũ deſcendentẽ &
manentẽ ſuper eũ, ipſe eſt. Et iudicium gentibus nunciabit: de quo & in pſalmis legimus:
Deus iudiciũ tuũ regi da, & iuſticiam tuã filio regis: Qui & ipſe loquitur in euãgelio: Non
enim pater iudicat quenqꝫ, ſed omne iudiciũ dedit filio. Non cõtendet: ſicut agnus ductus
eſt ad uictimã: nõ contendet in ſubuerſione audientium. Neqꝫ clamabit, iuxta illud quod
Paulus apoſtolus ſcribit: Omnis clamor, & ira, & amaritudo auferatᷓ à uobis. Non clama
B bit, quia iſraël nõ fecit iudicium, ſed clamorẽ. Neqꝫ audiet quiſquã in plateis, ſiue foris uo-
cem eius. Omnis eñ gloria filiæ regis abintus, & arcta & anguſta uia eſt, quæ ducit ad ui-
tam. Vnde in plateis uox illius non auditur: in quibus cõfidenter agit ſapientia, latam ſpa
cioſamq́ꝫ uiam non ingrediens, ſed arguens atqꝫ condẽnans. Vnde & his qui foris erant,
nõ ſua uoce, ſed per parabolas loquebatur: Arundinẽ, inquit, quaſſatã non cõfringet: ſiue
(ut Septuaginta tranſtulerũt) calamũ fractum non conteret. Calamus fractus qui fuit an-
tea uocalis, & in laudes domini concinebat, appellãdus eſt Iſraël: qui quoniam impegit in
angularẽ lapidẽ, & cecidit ſuper cũ, fractusq́ꝫ in illo eſt: propterea dicitᷓ de eo: Increpa do-
mine beſtias calami, & in Ieſu uolumine torrẽs appellatur cannæ, id eſt, calami: qui aquas
habet turbidas, quas elegit Iſraël: puriſſima cõtemnens fluenta Iordanis: reuerſusq́ꝫ men-
te in Aegyptum, & deſiderãs cœnoſam ac paluſtrem regionẽ, pepones q́ꝫ & cepe, & allia,
& cucumeres, ollasq́ꝫ Aegyptiarũ carnium, rectiſſime per Eſaiam appellatur calamus fra-
ctus: cui qui inniti uoluerit, pertundetur manus eius. Qui eñ poſt aduentũ domini ſalua-
toris euãgelicæ interpretationis ſpiritum derelinquẽs, in Iudaicæ literæ morte requieſcit,
iſtius cũcta opera uulnerantur. Linũ quoqꝫ fumigans non extinguet: populũ de gẽtibus
congregatũ, qui extincto legis naturalis ardore, fumi amariſſimi, & qui noxius oculis eſt,
tenebroſæq́ꝫ caliginis inuoluebatᷓ erroribus. Quẽ non ſolũ non reſtinxit & redegit in cine
rem: ſed econtrario de parua ſcintilla, & penè moriente, maxima ſuſcitauit incendia: ita ut
totus orbis arderet igne domini ſaluatoris, quẽ uenit mittere ſuper terram:& in omnibus
ardere deſiderat. Secundũ Tropologiam quid nobis uideretur de hoc loco, in commenta
riolis Matthæi breuiter annotauimus. Iſte aũt qui arundinem quaſſatam non confregit,
& linũ fumigãs nõ extinxit: iudiciũ quoqꝫ perduxit ad uictoriã, cuius iudicia uera ſunt, iu
ſtificata in ſemetipſis: ut iuſtificetur in ſermonibus ſuis, & uincat cũ iudicatur:& tamdiu lu
men prædicationis eius in mũdo reſplendeat, nulliusq́ꝫ cõteratur & uincatᷓ inſidijs, donec
ponat in terra iudiciũ:& impleatᷓ illud quod ſcriptũ eſt: Fiat uolũtas tua ſicut in cœlo et in

C terra. Et in nomine eius gentes ſperabunt: ſiue in lege eius ſperabunt inſulæ. Quomodo enim inſulæ turbine flatuq; uentorum, & crebris tempeſtatibus feriuntur quidem: ſed nõ ſubuertuntur, in exemplum euangelicæ domus, quæ ſupra petram robuſta mole fundata eſt: ita & eccleſiæ quæ ſperant in lege & in nomine domini ſaluatoris, loquuntur per Eſaiam: Ego ciuitas firma, ciuitas quæ non oppugnatur.

Quæſtio tertia.

QVem ſenſum habeat, quod in euangeliſta Matthæo ſcriptum eſt: Si quis uult uenire poſt me, abneget ſemetipſum. Quæ eſt ſui abnegatio? aut quomodo qui ſequitur ſaluatorem, ſeipſum abnegat? De quo in tertio cõmentariorum eiuſdem Matthæi libro, ita breuiter loquutus ſum: Qui deponit ueterem hominẽ cũ operibus ſuis, negat ſeipſum, dicens: Viuo aũt iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus: tollitq; crucem ſuam & mũdo crucifigitur. Cui autem mũdus crucifixus eſt, ſequitur dominũ crucifixum. Quibus nũc addere poſſumus: poſtquàm oſtendit diſcipulis quod oporteret eum ire Hieruſalẽ, & multa pati à ſacerdotibus & ſcribis, & principibus ſacerdotũ & occidi, aſſumens eũ Petrus, cœpit increpare & dicere: Abſit à te dñe, non erit tibi hoc. Qui conuerſus, dicit Petro: Vade poſt me ſatana, ſcandalũ es mihi: quia non ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ hominũ. Humano quippe timore perterritus, paſſionem domini formidabat. Et quomodo, audiẽs multa pati & occidi, timebat: ſic audiẽs, & tertia die reſurget, gaudere debuerat: & triſticiã paſſionis, reſurrectionis gloria mitigare. Vnde illo pro timore correpto, loquebatur ad omnes diſcipulos: ſiue conuocauit turbam cum diſcipulis ſuis, ut Marcus poſuit: aut (iuxta Lucã) dicebat ad cũctos: Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum: & tollat crucẽ ſuã, & ſequatur me. Cuius exhortationis hic ſenſus eſt: Non eſt delicata in deũ & ſecura confeſſio. Qui in me credit, debet ſuũ ſanguinẽ fundere. Qui enim perdiderit animam ſuã in præſenti,

D lucrifaciet eã in futuro. Quotidie credẽs in Chriſtũ, tollit crucem ſuã, & negat ſeipſum. Qui impudicus fuit, uerſus ad caſtitatẽ, tẽperantia luxuriã negat. Qui formidoloſus & timidus, aſſumpto robore fortitudinis, priorem ſe eſſe neſcit. Iniquus ſi ſequatur iuſticiã, negat iniquitatẽ. Stultus ſi Chriſtũ cõfiteatur dei uirtutẽ & dei ſapientiã, negat ſtulticiã. Qđ ſcientes, nõ ſolum perſecutionis tempore, & neceſſitate martyrij, ſed in omni conuerſatione, opere, cogitatione, ſermone negemus noſmetipſos qđ ante fuimus: & cõfiteamur eos qui in Chriſto renati ſumus. Idcirco cũ dominus crucifixus eſt, ut & nos qui credimus in eum, & peccato mortui ſumus, crucifigamur cũ ipſo: dicamusq; quod apoſtolus Paulus docuit: Cũ Chriſto crucifixus ſum. Et: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per quẽ mihi mundus crucifixus eſt, & ego mũdo. Qui cũ Chriſto crucifixus eſt, ſpoliet principatus & poteſtates, & triũphet eas in ligno. Vnde & in euangelio ſe-

5 cundũ Matthæum, in typũ eorũ qui in domino credituri erant, et ſe cũ illo crucifixuri, Simon Cyrenæus portat crucẽ eius: quam (iuxta alios euangeliſtas) prior ipſe portauit.

Quæſtio quarta.

QVid uult ſignificare, quod in eodem Matthæo ſcriptum eſt: Væ prægnantibus & nutriẽtibus in illis diebus. Et: Orate ne fiat fuga ueſtra hyeme uel ſabbato. Quod ex ſuperioribus pendere manifeſtum eſt. Cum enim euangelium Chriſti cũctis gentibus fuerit prædicatum, & uenerit conſummatio, uiderintq; abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto: Tunc præcipitur his qui in Iudæa ſunt ut fugiant ad montes: & qui in tecto, ne deſcendant tollere aliquid de domo ſua: & qui in agro, ne reuertantur auferre tunicã ſuã. De quibus in cõmentarijs eiuſdem Matthæi plenius diximus. Statimq; cõiungitur: Væ prægnãtibus & nutriẽtibus in illis diebus. In quibus diebus? quãdo abominatio deſolationis ſteterit in loco ſancto. Quod quidẽ iuxta literam de aduentu antichriſti prædicari, nulli dubiũ eſt: quãdo perſecutionis magnitudo cõpellit fugere, & graues uteri paruuliq; lactãtes fugã retardãt. Licet quidam Titi & Veſpa-

ſiani

A ſinai aduerſus Iudæos,& præcipue Hieruſalem obſidionem pugnamq́ſ ſignificari uelint.
Hyemem quoq; & ſabbatũ,ſic interpretãtur,ne eo tẽpore fugere cõpellãtur:quãdo duri-
cia frigoris in agris & in deſertis locis,fugiẽtes latere nõ patitur:& obſeruatio ſabbati,aut
præuaricatores facit,ſi fugiãt:aut hoſtiũ gladijs ſubiacere,ſi ſabbati ociũ & præcepta ſer-
uauerint.Nos aũt audientes dominũ ſaluatorẽ,ut qui in Iudæa ſunt, ad montana confu-
giant:ipſi quoq; oculos leuamus ad montes:de quibus ſcriptũ eſt:Leuaui oculos meos in
montes,unde ueniet auxiliũ mihi.Et in alio loco:Fundamẽta eius in mõtibus ſanctis.Et:
Montes in circuitu eius,& dominus in circuitu populi ſui.Et:Non poteſt latere ciuitas ſu
per montẽ poſita:& diſcalciemus nos pelle literæ,nudisq́; pedibus cũ Moyſe aſcendentes
montem Sina,dicamus:Tranſiẽs uidebo uiſionẽ hãc magnã:ut poſſimus intelligere præ-
gnantes animas,quæ de ſemine doctrinarũ & ſermonis dei, initia fidei cõceperũt,& dicũt
cum Eſaia:A timore tuo domine cõcepimus & parturiuimus & peperimus ſpiritũ ſalutis
tuæ,quem feciſti ſuper terram.Sicuti enim ſemina paulatim formãtur in uteris:& tamdiu
non reputatur homo,donec elemẽta confuſa,ſuas imagines mẽbraq́; ſuſcipiant:ita ſenſus
ratione cõceptus,niſi in opera proruperit,adhuc in uentre retinet̃:et cito abortio perit,cũ
uiderit abominationẽ deſolationis ſtantẽ in eccleſia,& ſatanam transfigurari in angelum
lucis.De iſtiuſmodi fœtibus Paulus loquitur,dicẽs:Filioli mei,quos iterũ parturio,donec
Chriſtus formetur in uobis.Has ego reor iuxta myſticos intellectus eſſe mulieres:de qui-
bus idem Apoſtolus ſcribit:Mulier ſeducta in tranſgreſſione facta eſt. Saluabitur aũt per
filiorũ generationẽ,ſi permãſerint in fide & charitate & ſanctitate cũ pudicitia . Quæ ſi de
ſermone diuino aliquando generarit,neceſſe eſt quæ generata ſunt creſcere:& primũ acci
pere lac infantiæ,donec perueniat ad ſolidũ cibum , & ad maturam ætatem plenitudinis
Chriſti.Omnis enim qui lacte alitur,imperitus eſt in ratione iuſticiæ. Paruulus enim eſt.
Hæ igitur animæ quæ necdum pepererunt, ſiue quæ necdum potuerunt quæ generata
B ſunt alere:cum uiderint ſermonẽ hæreticũ ſtantẽ in eccleſia,cito ſcandalizantur & pereũt,
& in tempeſtate atq; perſecutionibus permanere nõ poſſunt,præſertim ſi ociũ habuerint
bonorum operũ,& nõ ambulauerint in uia,quæ Chriſtus eſt. De hac abominatione hæ-
6 reticæ peruerſæq́; doctrinæ dicebat Apoſtolus,quod homo iniquitatis & aduerſarius ele
uet ſe contra omne quod dicitur deus & religio,ita ut audeat ſtare in templo dei, & oſten-
dere ſe quod ipſe ſit tanq̃ deus:cuius aduẽtus ſecundũ operationem ſatanæ & ea quæ cõ
cepta ſunt facit perire abortio:& quæ ſunt nata,ad pueritiã & ad perfectam ætatẽ perue-
nire non poſſe.Quãobrem orandus eſt dñs,ne in exordio fidei & creſcẽtis ætatis oriatur
hyems:de qua ſcriptũ eſt:Hyems tranſijt,imber abijt ſibi,ne ocio torpeamus:ſed imminẽ-
te naufragio,ſuſcitemus dormientem dñm,atq; dicamus:Præceptor ſalua nos, perimus.

Quæſtio quinta.

QVid ſibi uelit,quod ſcriptũ eſt in euãgelio ſecundũ Lucam:Et nõ receperũt eũ:quo-
7 niam facies eius erat obfirmata uadens in Hieruſalẽ.Feſtinãs dñs pergere Hieruſalẽ:
ut complerẽtur dies aſſumptionis eius,& paſcha celebraret:de quo dixerat:Deſiderio de-
ſideraui hoc paſcha comedere uobiſcũ antequàm patiar:& bibere calicem,de quo ait:Ca-
licem quem dedit mihi pater,non bibam illum?omnemq́; doctrinã ſuam patibulo robo-
raret:iuxta illud quod ſcriptũ eſt:Cum exaltatus fuero à terra,omnia trahã ad meipſum:
obfirmauit faciem ſuã,ut iret Hieruſalẽ. Obfirmatione enim & fortitudine opus eſt ad paſ
ſionem ſponte properãti. Vnde & Ezechieli,cui dixerat deus:Fili hominis in medio ſcor-
pionum tu habitas,& ne timeas eos:obfirma,inquit,faciẽ tuã,& dedi faciẽ tuã æneam,&
frontem tuam ferream:ut ſi forſitan ſurrexiſſet cõtra eum malleus uniuerſæ terræ,quaſi
incus duriſſima reſiſteret,malleumq́; contereret, de quo ſcriptum eſt:Quomodo confra-
ctus eſt & cõtritus eſt malleus uniuerſæ terræ?Et miſit nuncios,id eſt,angelos ante faciem
ſuam.Iuſtũ enim erat,ut dei filio angeli miniſtrarẽt. Siue angelos apoſtolos uocat:quia &

C Ioannes præcurſor dñi,angelus appellatus eſt. Cumq́ꝫ ingreſſi eſſent uicum Samariæ,ut præpararēt ei,nō ſuſceperūt illū:quia facies eius erat uadēs in Hieruſalē. Hoſtili inter ſe Samaritani atqꝫ Iudæi diſcordāt odio:& cū omes oderint gētes,proprio cōtra ſe furore bacchantur,dum utriqꝫ de legis poſſeſſione cōtendunt,& intantū ſe mutuo perſequuntur,ut poſtq̄ꝫ Iudæi de Babylonia ſunt reuerſi,ædificationē templi Samaritani ſemper impedierint. Cumq́ꝫ uellēt & ipſi eum eis ædificare templū,reſpōderunt Iudæi: Non licet nobis et uobis ædificare domū domini. Deniqꝫ pro ſumma iniuria phariſæi exprobrabant domino: Nónne dæmoniū habes,& Samaritanus es? Et in parabola de Hieruſalē deſcendentis Hiericho,Samaritanus ponitur pro ſigno atqꝫ miraculo, quod malus bene fecerit: & ad puteum Samaritanæ ſcriptū eſt: Non enim coutuntur Samaritani Iudæis. Videntes ergo Samaritæ dominū Hieruſalē pergere,id eſt,ad hoſtes ſuos,quod audierāt à diſcipulis eius qui ad parandum hoſpitium uenerāt,Iudæū eſſe cognoſcunt: & quaſi Iudæū atqꝫ alienū, & eum qui ad inimicos pergeret,ſuſcipere noluerunt. Quāquam & alia nobis ſubijciatur intelligētia,quod uolūtatis domini fuerit,nō ſuſcipi à Samaritis,quia feſtinabat ire Hieruſalem: ibiq́ꝫ pati,& ſanguinē fundere: ne occupatus ſuſceptione Samaritica & doctrina gētis illius,paſſiōis differret diē,ad quam uenerat ſuſtinendā. Vnde dicit & in alio loco: Nō ueni niſi ad oues perditas domus Iſraël. Et apoſtolis præcepit: Ciuitates Samaritanorum non intrabitis,uolēs tollere omnē occaſionē perſecutiōis Iudaicæ: ne poſtea dicerēt,crucifiximus cū,quia ſe inimicis noſtris & hoſtibus iūxerat. Facies igitur eius erat pergētis Hieruſalem. Et idcirco iuxta aliam intelligentiā, non receperunt eum Samaritæ: quia feſtinabat ingredi Hieruſalem. Vt autem eum non reciperent,fuit dominicæ uoluntatis. Deniqꝫ apoſtoli in lege uerſati,in qua tantū iuſticiā nouerant,oculum pro oculo,dētem pro dēte, ulciſci nituntur iniuriam: & imitari Eliam, ad cuius uocē duos pentecontarchos *militum*

D ignis abſumpſerat: dicuntq́ꝫ ad dominum: Vis,dicimus,ut ignis deſcēdat de cœlo,& conſumat eos? Pulchre uis (inquiunt) dicimus: nā & Elias dixerat: Si homo dei ſum,ignis deſcendat de cœlo ſuper nos. Ergo ut apoſtolorū ſermo efficientiā habeat, uolūtatis eſt dñi. Niſi enim ille iuſſerit,fruſtra dicunt apoſtoli,ut ignis deſcendat ſuper eos: & quodāmodo uerbis alijs hoc loquūtur. Si ad ſerui Eliæ iniuriā ignis deſcēdit de cœlo, & nō Samaritas, ſed Iudæos conſumpſit incendium: quanto magis ad contemptū filij dei, in impios Samaritas debet flamma ſæuire? E regione dominus,qui nō ad iudicandum uenerat,ſed ad ſaluandum: non in poteſtate,ſed in humilitate: non in patris gloria, ſed in hominis uilitate, increpat eos,quod non meminerint doctrinæ ſuæ,& bonitatis euāgelicæ, in qua dixerat. Qui te percuſſerit in maxillam,præbe ei & alteram. Et: Diligite inimicos ueſtros.

Quæſtio ſexta.

ALteram de euangelio Lucæ quæſtiunculam propoſuiſti: quis ſit uillicus iniquitatis, qui domini uoce laudatus eſt. Cuius cum uellem ſcire rationem,& de quo fonte proceſſerit,reuolui uolumen euangelicū: & inter cætera reperi,quod appropinquantibus ſaluatori publicanis & peccatoribus,ut audirent eum,murmurabāt phariſæi & ſcribæ,dicētes: Quare iſte peccatores ſuſcipit,& comedit cum eis? Qui loquutus eſt eis parabolā centum ouiū,& unius perditæ: quæ inuēta paſtoris humeris reportata eſt. Et cur eſſet propoſita,ſtatim intulit: Dico uobis,ſic erit gaudiū in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiā agēte,magis quàm ſuper nonagintanouē iuſtis,qui nō habent opus pœnitentia. Aliā quoqꝫ parabolam decē drachmarū uniusq́ꝫ perditæ & repertæ cū propoſuiſſet, ſimili eam fine compleuit. Sic dico uobis,gaudiū erit coram angelis dei ſuper uno peccatore pœnitētiam agente. Tertiā quoqꝫ parabolā propoſuit,hominis habētis duos filios, & diuidentis inter eos ſubſtantiam. Cumq́ꝫ minor facultatibus perditis egere cœpiſſet,& comedere ſiliquas, porcorum cibum,reuerſus ad patrē ſuſceptus ab eo eſt. Frater quoqꝫ inuidens ſenior,patris uoce correptus eſt,quod lætari debuerit & gaudere, quia frater eius mortuus fuerat,

& re

A & reuixit:perditus erat,& inuentus eſt.Has treis parabolas cõtra phariſæos & ſcribas lo-
quutus eſt,qui nolebant recipere pœnitentiã peccatorũ,& publicanorũ ſalutem. Dicebat
autem,inquit,& ad diſcipulos ſuos:haud dubiũ,quin parabolam,ſicut prius ad ſcribas et
phariſæos:qua parabola ad clementiã diſcipulos hortaretur,& alijs diceret uerbis:Dimit
tite,& dimittetur uobis:ut in oratione dominica libera fronte poſcatis:Dimitte nobis de-
bita noſtra,ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.Quæ eſt ergo parabola ad clemẽ-
tiam diſcipulos cohortãtis?Homo quidã erat diues,qui habebat uillicũ ſiue diſpenſatorẽ:
hoc enim οἰκονόμος ſignificat.Villicus aũt proprie uillæ gubernator eſt:unde & à uilla uilli
cus nomen accepit. οἰκονόμος autẽ tam pecuniæ,quàm frugũ & omniũ quæ dominus poſſi
B det diſpenſator eſt.Vnde & οἰκονομικὸς Xenophontis pulcherrimus liber eſt,qui nõ guber
nationem uillæ,ſed diſpenſationẽ uniuerſæ domus (Tullio interpretãte) ſignificat.Iſte igi
tur diſpenſator accuſatus eſt ad dominũ ſuũ,quod diſſiparet ſubſtantiã eius.Quo uocato
dixit:Quid hoc audio de te?Redde rationẽ diſpẽſationis tuæ:neqꝫ ẽm ultra, mea poteris
diſpẽſare. Qui dixit intra ſemetipſum:Quid faciã,quia dominus meus aufert à me diſpen
ſationem?Fodere nõ ualeo,mendicare erubeſco.Scio quid faciam, ut quãdo ſublata mihi
fuerit diſpenſatio,ſuſcipiant me in domos ſuas.Vocauit itaqꝫ ſingulos debitores domini
ſui,& dixit primo:Quantũ debes domino meo? Qui dixit ei:Centum batos olei. Ait illi:
Tolle cautionẽ tuam,& ſedens cito,ſcribe quinquaginta. Deinde ad alium loquutus eſt:
Tu autem quantũ debes?At ille reſpondit:Centum coros tritici.Dixitqꝫ ei:Tolle cautio-
nem tuam,& ſcribe octoginta.Et laudauit dominus uillicũ,ſiue diſpenſatorẽ iniquitatis,
quod prudẽter feceri:quia filij ſeculi huius prudẽtiores ſunt filijs lucis in generatiõe ſua.
Et ego dico uobis,facite uobis amicos de iniquo mãmona: ut quãdo defeceritis,recipiant
uos in æterna tabernacula.Qui fidelis eſt in paruo,& in multis fidelis eſt. Qui in minimo
iniquus eſt,& in multis iniquus erit.Si ergo in iniquo mammona fideles nõ fuiſtis, quod
B uerum eſt quis credet uobis?Et ſi in alieno fideles nõ fuiſtis,quod ueſtrũ eſt quis dabit uo
bis?Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire:aut enim unũ habebit odio,et alterũ di-
liget:aut unũ audiet,& alterũ cõtemnet.Nõ poteſtis deo ſeruire & mammonæ.Audiebãt
autem hæc omnia phariſæi,qui erãt auari,& ſubſannabãt illum. Totum parabolæ huius
textum poſui,ut nõ nobis intelligentiã aliunde quæramus,& in parabola certas nitamur
inuenire perſonas,ſed interpretemur eam quaſi parabolã,hoc eſt,ſimilitudinẽ,quæ ab eo
uocatur,quod alteri παραβάλλεται, hoc eſt,aſſimilatur,& quaſi umbra præuium ueritatis eſt.
Si ergo diſpenſator iniqui mammonæ,domini uoce laudatur,quod de re iniqua ſibi iuſti
ciam præpararit:& paſſus diſpendia dominus,laudat diſpenſatoris prudẽtiam,quod ad-
uerſus dominũ quidẽ fraudulenter,ſed pro ſe prudẽter egerit:quãto magis Chriſtus,qui
nullum damnũ ſuſtinere poteſt,& pronus eſt ad clementiã,laudabit diſcipulos ſuos,ſi in
eos qui credituri ſibi ſunt,miſericordes fuerint? Deniqꝫ poſt parabolã intulit:Et ego uo-
bis dico,facite uobis amicos de iniquo mammona.Mammona aũt,non Hebræorum,ſed
Syrorum lingua,diuitiæ nuncupantur,quod de iniquitate collectæ ſint.Si ergo iniquitas
bene diſpẽſata uertitur in iuſticiã,quãto magis ſermo diuinus,in quo nulla eſt iniquitas,ꝗ
& apoſtolis creditus eſt,ſi bene fuerit diſpẽſatus,diſpenſatores ſuos leuabit in cœlũ?Quã-
obrẽ ſequitur:Qui fidelis eſt in minimo,hoc eſt,in carnalibus:& in multis fidelis erit,hoc
eſt,in ſpiritualibus.Qui aũt in paruo iniquus eſt,ut nõ det fratribus ad utẽdũ,quod à deo
ꝓ omĩbus eſt creatũ,iſte & ſpirituali pecunia diuidẽda iniquus erit:ut nõ ꝓ neceſſitate,ſed
pro perſonis doctrinã dñi diuidat.Si autẽ,inquit,carnales diuitias quæ labũtur, nõ bene
diſpẽſatis,ueras æternasqꝫ diuitias doctrinæ dei,quis credet uobis?Et ſi in his quæ aliena
ſunt (alienũ aũt eſt à nobis omne quod ſeculi eſt) infideles fuiſtis,ea quæ ueſtra ſunt,& ꝓ-
prie deputata homini,quis uobis credere poterit?Vnde corripit auariciã,& dicit eum qui
amat pecuniã,deum amare nõ poſſe.Igitur & apoſtolis ſi uelint amare deũ, pecunias eſſe
contemnendas

C contemnēdas. Vnde ſcribæ & phariſæi qui erāt auari, aduerſum ſe dictā intelligētes para
bolam, ſubſannabāt eum: carnalia, ut certa & prꝗſentia, ſpiritalibus ac futuris, & quaſi in-
certis præponentes. Theophilus Antiochenæ eccleſiæ ſeptimus poſt Petrū apoſtolum
epiſcopus, qui quatuor euangeliſtarū in unū opus dicta cōpingens, ingenij ſui nobis mo-
numenta dimiſit: hæc ſuper hac parabola in ſuis cōmentarijs eſt loquutus: Diues qui ha-
bebat uillicū, ſiue diſpenſatorē, deus omnipotens eſt: quo nihil eſt ditius. Huius diſpenſa-
tor eſt Paulus, qui ad pedes Gamalielis ſacras literas didicit, & legē dei ſuſceperat diſpen-
ſandam. Qui cū cœpiſſet credētes in Chriſto perſequi, ligare, occidere, & omnem domini
ſui diſſipare ſubſtantiā, correptus à domino eſt: Saule, Saule, quid me perſequeris? Durū
eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Dixitq; in corde ſuo: Quid faciam? Quia qui magiſter
fui & uillicus, cogor eſſe diſcipulus & operarius. Fodere non ualeo. Omnia enim mādata
legis quæ terræ incubabant, cerno deſtructa: & legem atq; prophetas uſq; ad Ioannē Ba
puſtam eſſe finitos. Mendicare erubeſco: ut qui doctor fueram Iudæorum, cogar à genti
bus & à diſcipulo Anania, ſalutis ac fidei mendicare doctrinam. Faciam igitur quod mihi
utile eſſe intelligo: ut poſtq; proiectus fuero de uillicatione mea, recipiant me Chriſtiani in
domos ſuas. Cœpitq; eos qui prius uerſabātur in lege, & ſic in Chriſtum crediderant, ne
arbitrarentur ſe in lege iuſtificādos, docere legem abolitam, prophetas præteriſſe, & quæ
antea pro lucro fuerāt, reputare in ſtercora. Vocauit itaq; duos de pluribus debitoribus.
Primum qui debebat centum batos olei, eos uidelicet qui fuerāt ex gentibus congregati,
& magna indigebāt miſericordia dei: & de centenario numero (qui plenus eſt atq; perfe-
ctus) fecit eos ſcribere quinquagenariū, qui proprie pœnitētium eſt, iuxta iubileum: & illā
in euangelio parabolam, in qua alteri quingenti, alteri quinquaginta denarij dimittūtur.
Secundum autem uocauit populum Iudæorum, qui tritico mandatorū dei nutritus erat,
& debebat ei centenarium numerū, & coēgit, ut de centum octoginta faceret, id eſt, crede-
D ret in domini reſurrectione, quæ octauæ diei numero cōtinetur, & de octo cōpletur deca-
dibus: ut de ſabbato legis tranſiret ad primā ſabbati. Ob hāc cauſam à domino prædica-
tur, quod bene fecerit: & pro ſalute ſua in euangelij clementiā de legis auſteritate mutatus
ſit. Quod ſi quæſieris, quare uocetur uillicus iniquitatis, in lege quæ dei eſt: Iniquus erat
uillicus, qui bene quidē offerebat, ſed nō bene diuidebat: credēs in patrem, ſed filiū perſe-
quens: habens deū omnipotentē, ſed ſpiritum ſanctū negans. Prudētior itaq; fuit Paulus
Apoſtolus in tranſgreſſione legis filijs quondam lucis, qui in legis obſeruatione uerſati,
Chriſtum qui dei patris uerum lumen eſt, perdiderūt. Ambroſius Mediolanenſis epiſco-
pus quid de hoc loco ſenſerit, in cōmētarijs eius legere poteris. Origenis et Didymi in hāc
parabolam explanationē inuenire nō potui: & utrum abolita ſit temporum uetuſtate, an
ipſi non ſcripſerint, incertum habeo. Mihi iuxta priorem interpretationē hoc uidetur, quod
de iniquo Mammona debeamus nobis amicos facere, nō quoslibet pauperes, ſed eos qui
nos poſſint recipere in domos ſuas, & in æterna tabernacula: ut cum eis parua præbueri-
mus, recipiamus ab illis magna: & dantes aliena, noſtra ſuſcipiamus: & ſeminemus in be-
nedictione, ut metamus benedictionem. Qui enim parce ſeminauerit, parce & metet.

Quæſtio ſeptima.

QVo ſenſu accipiendū ſit, quod in epiſtola legimus ad Romanos: Vix enim pro iuſto
quis moritur. Nam pro bono forſitan quis audeat mori. Duæ hæreſes ex occaſione
huius teſtimonij, quod non intelligunt, diuerſo quidē errore, ſed pari impietate blaſphe-
mant. Marcion enim qui iuſtum deū & creatorem legis facit & prophetarū, bonum autē
euangeliorū & apoſtolorū, cuius uult eſſe filium Chriſtū, duos introducit deos: alterum
iuſtū, et alterū bonū. Et pro iuſto aſſerit, uel nullos, uel paucos oppetiſſe mortē. Pro bono
autē, id eſt Chriſto, innumerabiles martyres extitiſſe. Porrò Arius iuſtū ad Chriſtum re-
fert: de quo dictū eſt: Deus iudicium tuū regi da, & iuſticiā tuam filio regis. Et ipſe de ſe in
euangelio

A euangelio: Non enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudiciũ dedit filio. Et: Ego ſicut audio, ſic iudico. Bonum aũt deũ patrẽ, de quo ipſe filius cõfitetur: Quid me dicis bonũ? Nemo eſt bonus, niſi unus deus pater. Cũq; hucuſq; blaſphemiæ ſuæ deuios calles potuerit inuenire, in cõſequẽtibus impingit & corruit. Quomodo enim pro patre quis audet mori, & pro filio uix morit, cũ propter nomẽ Chriſti, tãtus martyrũ ſanguis effuſus ſit? Qui igitur ſimpliciter hũc exponit locũ, hoc poteſt dicere, quod in ueteri lege, in qua iuſticia eſt, uix pauci inuẽti ſunt, qui ſuũ fuderint ſanguinem. In nouo aũt inſtrumẽto, in quo bonitas eſt atq; clemẽtia innumerabiles extiterũt martyres. Sed ex eo quod poſuit, forſitan quis etiã audeat mori, & pendulo gradu ſententiã tẽperauit, inueniri poſſe nonnullos qui audeant mori pro euãgelio, oſtendit nõ ſic accipiendũ, ſed ex ſuperioribus & inferioribus ſenſum loci huius debere tractari. Dicẽs enim Paulus ſe gloriari in tribulationibus: quia tribulatio patientiã operat, patiẽtia aũt ꝓbationẽ: probatio uero ſpem: ſpes aũt nõ cõfundit, quæ ex eo certã habeat ꝓmiſſionẽ: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis, ſecũdũ illud quod deus dixerat per prophetã: Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnẽ: mirat bonitatẽ Chriſti, quod pro impijs & infirmis & peccatoribus mori uoluerit, & mori opportuno tẽpore: de quo ipſe dicit: Tẽpore opportuno exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui. Et rurſum: Ecce nũc tẽpus acceptabile, ecce dies ſalutis. Quãdo omnes peccauerũt, ſimul inutiles facti ſunt, nõ fuit qui faceret bonum, nõ fuit uſq; ad unũ. Incredibilis ergo bonitas, & clemẽtia inaudita, mori pro impijs. Vix enim pro iuſto aliquẽ & bono ſuũ ſanguinẽ fundere, metu mortis cũcta terrẽte. Nã inueniri interdum poteſt, ut aliquis pro re iuſta & bona audeat mori. Charitas aũt dei, quam habuit in nobis, hinc maxime cõprobatur, quod cũ adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus ꝓ nobis mortuus eſt: & ſublata eſt de terra uita eius, & ꝓ iniqtatibus populi ductus eſt ad mortẽ, & portauit peccata noſtra, & tradita eſt in mortẽ anima illius, & cũ iniquis deputatus eſt:
B ut nos impios & infirmos & peccatores, pios & robuſtos & iuſtos faceret. Nõnulli ita interpretantur: Si ille pro nobis impijs mortuus eſt & peccatoribus, quãto magis nos abſq; dubitatione pro iuſto & bono Chriſto debemus occumbere? Iuſtum aũt & bonũ nõ putemus eſſe diuerſum, nec aliquã proprie ſignificare perſonam, ſed abſolute iuſtã rem & bonam, pro qua difficulter, ſed interdum aliquis inueniri poteſt, qui ſuũ ſanguinẽ fundat.

Quæſtio octaua.

QVid ſibi uelit quod ad Romanos ſcribit Apoſtolus: Occaſione accepta, peccatũ per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Ponamus totum teſtimonium: & ſingula Chriſti auxilio differentes, quid nobis uideatur, ſimpliciter indicemus: non præiudicantes tuo ſenſui, quid uelis intelligere, ſed noſtram ſententiam breuiter explicantes. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatũ per mãndatum operatũ eſt in me omnẽ concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuũ erat. Ego autẽ uiuebam aliquando ſine lege: ſed ubi uenit mandatum, peccatum reuixit. Ego autẽ mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad uitã, hoc eſſe ad mortem. Peccatũ enim occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidẽ ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtũ & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi mors eſt? Abſit. Sed ut peccatũ appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortẽ: ut fiat ſupra modũ peccans peccatum per mandatum. Scimus enim, quia lex ſpiritalis eſt: ego autem carnalis ſum, uenundatus ſub peccato. Quod enim operor, ignoro. Nõ enim quod uolo, hoc ago: ſed quod odi, illud facio. Si aũt quod nolo, hoc facio, conſentio legi quia bona eſt. Nunc aũt iam nõ ego operor illud, ſed quod habitat in me, peccatum. Scio enim quod nõ habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio. Nõ enim quod uolo, facio

C bonum:ſed quod nolo malum,hoc ago.Si aũt quod nolo,hoc facio:iam non ego operor
illud,ſed quod habitat in me peccatũ.Inuenio igitur legẽ uolenti mihi facere bonum:quia
mihi malũ adiacet.Condelector enim legi dei ſecundũ interiorem hominẽ. Video autem
aliam legem in membris meis,repugnantẽ legi mentis meæ,& captiuũ me ducentem in le
ge peccati,quæ eſt in mẽbris meis.Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis
huius?Gratia deo per Ieſum Chriſtũ dñm noſtrũ.Quomodo medicina nõ eſt cauſa mor-
tis,ſi oſtendat uenena mortifera:licet his mali homines abutãtur ad mortẽ:& uel ſe interfi
ciant,uel inſidiẽtur inimicis:ſic lex data eſt,ut peccatorũ uenena mõſtret, & hominẽ male
libertate ſua abutentẽ,qui prius ferebatur improuidus,& per præcipitia labebatur:freno
legis retineat,& cõpoſitis doceat incedere greſſibus:ita ut ſeruiamus in nouitate ſpiritus,
& nõ in uetuſtate literæ,id eſt,uiuamus ſub præcepto,ꝗ prius in modũ brutoꝝ animaliũ
dicebamus:Mãducemus & bibamus,cras enim moriemur.Quod ſi ſubintrãte lege (quæ
docet quid facere,& ꝓhibet quid nõ facere debeamus)uitio noſtro & incõtinẽtia feramur
cõtra ſcita legalia:uidetͬ lex cauſa eſſe peccati:quæ dũ prohibet cõcupiſcẽtiã, quodãmodo
eam inflãmare cognoſcitur.Secularis apud Græcos ſentẽtia eſt:Quicquid licet,minus de-
ſideratur.Ergo ecõtrario,quicquid nõ licet,fomẽtũ accipit deſiderij.Vnde & Tullius de
parricidarũ ſupplicijs apud Athenienſes Solonem ſcripſiſſe negat,ne nõ tam prohibere,ꝙ̃
cõmonere uideretur.Igitur lex apud cõtemptores & legũ præcepta calcãtes , uidetur eſſe
occaſio delictorũ:dum prohibẽdo quod nõ uult fieri,ligat eos uinculis mandatorum:qui
prius abſq; lege peccãtes,nõ tenebãtur criminibus.Hæc diximus , legẽ quæ per Moyſen
data eſt,intelligẽtes.Verũ quia in cõſequentibus ſcriptũ eſt:Lex dei,& lex carnis atq; mẽ-
brorum,quæ pugnat aduerſus legẽ mentis noſtræ : & captiuos nos ducit in lege peccati,
ſimulq́; quatuor leges cõtra ſe dimicãtes in uno loco ſcriptas eſſe cognoſco:nõ abs re arbi
D tror,ſi requirã quot genera legis in ſcripturis ſanctis eſſe memorentͬ.Dicitur lex,quæ per
Moyſen data eſt,ſecundũ illud quod ſcriptũ eſt ad Galatas:Quotquot enim ex operibus
legis ſunt,ſub maledicto ſunt.Scriptum eſt enim:Maledictus omnis qui nõ permanet in
omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis,ut faciat ea.Et rurſum in eadẽ epiſtola:Lex ꝓpter
præuaricatiões poſita eſt,donec ueniret ſemen cui repromiſſum eſt,diſpoſita per angelos
in manu mediatoris.Et iterũ:Itaq; lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide iuſtifi-
cemur.Poſtq̃ aũt uenit fides,nequaquam ultra ſub pædagogo ſumus.Omnes enim filij
dei eſtis per fidẽ,quæ eſt in Chriſto Ieſu.Hiſtoria quoq; quæ præcepta nõ cõtinet,ſed q̃d
factum ſit,refert,ab Apoſtolo lex appellatur.Dicite mihi,inquit , qui ſub lege uultis eſſe,
legem nõ legiſtis?Scriptũ eſt enim,quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla,&
alterum de libera.Sed qui ex ancilla,ſecũdũ carnem natus eſt:qui aũt de libera,per repro-
miſſionem.Sed & pſalmi lex appellãtur:ut cõplectur ſermo qui in lege eorũ ſcriptus eſt:
Quia odio habuerũt me gratis.Eſaiæ quoq; prophetiam, legem Apoſtolus uocat:In lege
ſcriptum eſt:quoniã in alijs linguis,& alijs labijs loquar populo huic:& nec ſic me exau-
dient,dicit dominus:quod iuxta Hebraicũ et Aquilam in Eſaia ſcriptũ reperi.Appellatur
etiã lex,myſtica ſcripturarũ intelligẽtia:Scimus quia lex ſpiritalis eſt. Et extra hæc omnia
naturalem legẽ ſcriptam in cordibus noſtris,idẽ Apoſtolus docet.Cum enim gentes quæ
legem nõ habent,naturaliter ea quæ legis ſunt faciũt:iſti legem nõ habentes, ipſi ſibi ſunt
lex:qui indicant opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis,teſtimonium perhibente illis conſciẽ-
tia.Iſta lex quæ in corde ſcribitur,omnes continet nationes:& nullus hominũ eſt,qui hãc
legem neſciat.Vnde omnis mundus ſub peccato,& uniuerſi homines præuaricatores le-
gis ſunt:& idcirco iuſtum iudicium dei eſt,ſcribentis in corde humani generis:Quod tibi
fieri nolueris,alteri ne feceris.Quis enim ignoret homicidiũ,adulterium,furtũ,& omnem
cõcupiſcentiã eſſe malũ:ex eo,quod ſibi ea nolit fieri?Si enim mala eſſe neſciret,nequaquã
doleret ſibi eſſe illata.Per hanc naturalem legem,& Cain cognouit peccatũ ſuum,dicens:

A Maior eſt cauſa mea,quàm ut dimittar. Et Adam & Eua cognouerũt peccatum ſuum,&
propterea abſcõditi ſunt ſub ligno uitæ. Pharao quoq; antequã lex daretur per Moyſen,
ſtimulatus lege naturæ,ſua crimina cõfitetur,& dicit:Dominus iuſtus,ego autẽ & popu-
lus meus impij. Hanc legem neſcit pueritia,ignorat infantia,& peccãs abſq; mandato,nõ
tenetur lege peccati. Maledicit patri & matri,& parẽtes uerberat:& quia needum accepit
legem ſapientiæ,mortuum eſt in eo peccatum. Cum autem mandatũ uenerit:hoc eſt tem-
pus intelligentiæ appetentis bona ,& uitantis mala:tunc incipit peccatum reuiuiſcere:&
ille mori,reusq; eſſe peccati. Atq; ita fit,ut tempus intelligentiæ quo dei mãdata cognoſci
mus:ut perueniamus ad uitam,operetur in nobis mortẽ:ſi agamus negligentius,& occa-
ſio ſapientiæ ſeducat nos atq; ſupplantet,& ducat ad mortẽ. Non quod intelligentia pec-
catum ſit (Lex enim intelligentiæ,ſancta & iuſta & bona eſt) ſed per intelligentiam pecca
torum atq; uirtutum mihi peccatũ naſcitur, quod priuſquam intelligerem,peccatum eſſe
non noueram. Atq; ita factum eſt:ut quod mihi pro bono datum eſt:meo uitio mutetur
in malum:& ut hyperbolice dicam,nouoq; uerbo utar ad explicandũ ſenſum meum:pec
catum quod priuſquam haberem intelligẽtiam,abſq; peccato erat,per præuaricationem
mandati incipiat mihi eſſe peccantius peccatum. Prius quæramus quæ ſit iſta concupiſcẽ-
tia,de qua lex dicit:Non cõcupiſces. Alij putant illud eſſe mandatum, quod in decalogo
ſcriptum eſt:Non concupiſces rem proximi tui. Nos autem per concupiſcentiam omnes
perturbatiões animæ ſignificatas putamus,quibus mœremus & gaudemus , timemus &
concupiſcimus. Et hoc Apoſtolus uas electionis:cuius corpus templũ erat ſpiritus ſancti,
& qui dicebat:An experimẽtũ quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Et in alio loco:
Chriſtus nos redemit:Et iterum:Viuo autem iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus:nõ
de ſe loquitur:ſed de eo,qui uult poſt peccata agere pœnitẽtiam:& ſub perſona ſua,fragi-
litatem deſcribit cõditionis humanæ:quæ duorum hominum,interioris et exterioris pu-
B gnãtium inter ſe bella perpetitur. Interior homo cõſentit,& ſcriptæ & naturali legi,quod
bona ſit,& ſancta & iuſta,& ſpiritualis. Exterior , ego (inquit) carnalis ſum:uenundatus
ſub peccato. Quod enim operor neſcio,& non quod uolo hoc ago, ſed quod odi. Si autẽ
exterior facit quod nõ uult,& operatur quod odit,oſtendit bonũ eſſe mandatum,& non
ſe operari quod eſt malum,ſed habitans in ſua carne peccatum: hoc eſt uitia corporis , &
deſideria uoluptatis,quæ propter poſteros & ſobolẽ inſita eſt humanis corporibus : & ſi
fines fuerit egreſſa,uertitur in peccatũ. Se unuſquiſq; cõſideret,& accuſator ſui,tractet in-
cenſitiua uitiorũ:quomodo & in ſermone & in cogitatione,& in calore corporis ſæpe lo-
quatur & cogitet,& patiatur,quod nõ uult:nolo dicere faciat,ne ſanctos uiros uidear ac-
cuſare:de quibus ſcriptũ eſt:Erat ille homo uerus & immaculatus,iuſtus dei cultor,rece-
dens ob omni opere malo. Et de Zacharia,& Heliſabet:Erãt iuſti ambo in conſpectu dei:
ambulãtes in omnibus mãdatis & iuſtificationibus domini abſq; querela. Et præceptum
eſt apoſtolis:Eſtote perfecti,ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. Nunquam autem hoc
apoſtolis imperaret,niſi ſciret hominẽ poſſe eſſe perfectum. Niſi fortè hoc dicamus,quod
recedens ab omni malo,emendationem ſignificet,& de erroribus pueritiæ, & de uitijs la-
ſciuientis ætatis,tranſitũ ad correctionem atq; uirtutes:iuſticiã quoq; quæ in Zacharia et
Heliſabet prædicatur,foris eſſe:concupiſcentiam uero quæ nũc habitare in membris no-
ſtris dicitur,uerſari intrinſecus. Sed & apoſtolis nõ pueris præcipitur,uerũ iam ætatis ro-
buſtæ:ut aſſumant perfectionem,quam & nos cõfitemur in ætate eſſe perfecta. Nec hæc
dicentes adulamur uitijs,ſed autoritatem ſequimur ſcripturarum, quod nullus homo ſit
abſq; peccato,ſed cõcluſit deus omnes ſub peccato:ut omnium miſereatur:abſq; eo ſolo,
qui peccatũ non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius. Vnde et per Solomonem dicitur,
quod ſerpentis ueſtigia nõ inueniantur in petra. Et ipſe de ſe dominus:Ecce,inquit, uenit
princeps mundi huius:& nihil in me inuenit,id eſt,ſui operis,ſuiq; ueſtigij. Ob hanc cau-

C ſam iubetur nobis, ne exprobremus homini reuertenti à peccatis ſuis, & ne abominemur Aegyptium: quia & ipſi quõdam in Aegypto fuimus: & de luto ac lateribus Pharaoni ciuitates extruximus, & quia captiui ducti ſumus in Babylonẽ lege peccati: quod in mẽbris noſtris morabatur. Cumq́ʒ uideretur extrema deſperatio, imò aperta cõfeſſio, omnẽ hominem diaboli laqueis irretiri: conuerſus in ſe Apoſtolus, imò homo ſub cuius perſona Apoſtolus loquitur: agit gratias ſaluatori, quod redemptus ſit ſanguine eius, & ſordes in baptiſmo depoſuerit, & nouũ Chriſti aſſumpſerit ueſtimẽtum: & mortuo ueteri homine, natus ſit homo nouus, q dicat: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago deo per Ieſum Chriſtũ dominũ noſtrũ, qui me de corpore mortis liberauit. Quod ſi cui nõ uidetur ſub perſona ſua hoc Apoſtolus de alijs dicere: exponat, quomodo Daniel, quem iuſtũ fuiſſe nouimus, quaſi de ſe dicat, cũ pro alijs deprecatur: Peccauimus, inique fecimus, iniuſte geſſimus, impie egimus, & receſſimus ac declinauimus à mãdatis & iudicijs tuis, & non audiuimus ſeruos tuos prophetas: qui locuti ſunt in nomine tuo ad reges noſtros & principes & patres, & ad omnẽ populũ terræ: Tibi domine iuſtitia: nobis aũt confuſio. Illud quoq́ʒ quod in triceſimo primo pſalmo dicitur: Peccatũ cognitum tibi feci, & iniquitatẽ meam nõ abſcondi: Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiã meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei: Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore oportuno, non Dauid & iuſto uiro: & (ut ſimpliciter loquar) prophetæ cuius uerba narrantur, ſed peccatori cõgruit. Cumq́ʒ iuſtus ſub perſona pœnitẽtis talia profudiſſet, à deo meretur audire: Intelligere te faciã, & docebo te in uia hac qua ambulabis, cõfirmabo ſuper te oculos meos. In triceſimo quoq́ʒ ſeptimo pſalmo: cuius titulus eſt: In cõmemorationem: ut doceat nos ſemper peccatorũ noſtrorũ memores eſſe debere, & agere pœnitentiam, tale quid legimus: Nõ eſt pax oſſibus meis à facie peccatorũ meorũ. Quo-
D niam iniquitates meæ eleuatæ ſunt ſuper caput meũ, quaſi onus graue grauatæ ſunt ſup me. Corruptæ ſunt & putruerunt cicatrices meæ, à facie inſipiẽtiæ meæ. Afflictus ſum & curuatus ſum, uſq́ʒ ad finẽ. Totus hic apoſtoli locus, & in ſuperioribus, & in conſequentibus, imò om̃is epiſtola eius ad Romanos, nimijs obſcuritatibus inuoluta eſt: & ſi uoluero cuncta diſſerere: nequaq́ʒ mihi unus liber, ſed magna & multa erũt ſcribẽda uolumina.

Quæſtio nona.

QVare Apoſtolus Paulus in eadem ad Romanos ſcribit epiſtola: Optabam egoipſe anathema eſſe à Chriſto, pro fratribus meis ac propinquis iuxta carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio & gloria, & teſtamenta, & legiſlatio, & cultus, & repromiſſiões, quorũ patres, & ex quibus eſt Chriſtus iuxta carnẽ: qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, amẽ. Reuera ualida quæſtio, quõ apoſtolus qui ſupra dixerat: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculũ, an gladius? Et rurſum: Cõfido aũt, quia neq́ʒ mors, neq́ʒ uita, neq́ʒ angeli, neq́ʒ principatus, neq́ʒ præſentia, neq́ʒ futura, neq́ʒ fortitudo, neq́ʒ excelſa, neq́ʒ profundũ, neq́ʒ alia creatura, poterit nos ſeparare à charitate dei: quã habemus ĩ Chriſto Ieſu dño noſtro: nũc ſub iureiurando cõfirmet, & dicat: Veritatẽ dico in Chriſto Ieſu, nõ mẽtior, teſtimonium mihi perhibẽte cõſciẽtia mea in ſpiritu ſancto, quoniã triſticia eſt mihi magna & cõtinuus dolor cordi meo. Optabã enim anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis et propinquis iuxta carnem, & reliqua. Si enim in deũ tantæ eſt charitatis: ut nec metu mortis, nec ſpe uitæ, nec perſecutiõe, nec fame, nec nuditate, nec periculo, nec gladio, poſſit ſeparari à charitate eius: & ſi angeli quoq́ʒ & poteſtates, & uel præſentia, uel futura, & omnes cœlorũ fortitudines, & excelſa pariter ac ꝓfunda, & uniuerſa ſimul creatura ei ingruat, quod nequaquam poteſt fieri: tamen nõ ſeparetur à charitate dei, quã habet in Chriſtum Ieſum, quæ eſt iſta tanta mutatio, imò inaudita prudentia: ut pro charitate Chriſti, nolit habere Chriſtum? Et ne ei forſitan non credamus, iurat & confirmat in Chriſto, & conſcientiæ ſuæ teſtem

A teſtem inuocat ſpiritum ſanctum: ſe habere triſtitiam, non leuem ac fortuitam, ſed magnã
& incredibilem: & habere dolorem in corde, non qui ad horam pungat & tranſeat, ſed
qui iugiter in corde permaneat. Quò tendit iſta triſtitia? Ad quid proficit inceſſabilis do-
lor? Optat anathema eſſe à Chriſto & perire, ut alij ſalui fiant. Sed ſi conſideremus Moy-
ſi uocem rogantis deum pro populo Iudæorum, atque dicentis: Si dimittis eis peccatum
ſuum, dimitte: ſi autem non uis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti, perſpiciemus eũdem
& Moyſi & Pauli erga creditum ſibi gregem affectum. Paſtor enim bonus, ponit animã
ſuam pro ouibus. Mercenarius autem cum uiderit lupum uenientem fugit, quia nõ ſunt
eius oues. Et hoc ipſum eſt dicere, optabam anathema eſſe à Chriſto: & dele me de libro
quem ſcripſiſti. Qui enim delentur de libro uiuentium, & cum iuſtis non ſcribuntur: ana-
thema fiunt à domino. Simulq́ꝫ cerne Apoſtolum quantæ charitatis in Chriſtum ſit: ut
pro illo cupiat mori, & ſolus perire: dummodo omne in illum credat hominum genus.
Perire autem, non in perpetuum, ſed impræſentiarum. Qui enim perdiderit animam ſuã
pro Chriſto, ſaluam eam facit. Vnde & de quadrageſimo tertio pſalmo aſſumit exemplũ:
Quoniam propter te mortificamur tota die, reputati ſumus ut oues occiſionis. Vult ergo
Apoſtolus perire in carne, ut alij ſaluentur in ſpiritu: ſuum ſanguinem fundere, ut multo-
rum animæ conſeruentur. Quod autem anathema interdum occiſionem ſonet, multis ue-
teris inſtrumenti teſtimonijs probari poteſt. Et ne leuem putemus eſſe triſtitiam, & modi-
cam cauſam doloris: iungit & dicit: Pro fratribus meis & propinquis iuxta carnem. Quã-
do propinquos appellat & fratres iuxta carnem: in ſpiritu à ſe oſtendit alienos. Quorum
10 eſt, inquit, adoptio, quæ ſignificantius Græce dicitur υἱοθεσία, de quibus quondam domi-
nus loquebatur: Filius primogenitus meus Iſraël: Et, filios genui & exaltaui: Nunc dicit:
Filij alieni mentiti ſunt mihi: Et quorũ gloria, ut de cũctis gentibus eligerẽtur in peculiarẽ
populum dei: Et quorum teſtamenta, unum in litera, alterum in ſpiritu: ut qui prius in car-
B ne ſeruierant ceremonijs legis abolitæ: poſtea ſeruirent in ſpiritu mandatis euangelij ſem-
piterni: Et legislatio ad utrumq; reſpondet, & noui & ueteris inſtrumenti: Et cultus, id eſt
uera religio: & repromiſſiones: ut quicquid repromiſſum eſt patribus, compleretur in fi-
lijs: Et (quod omnibus maius eſt) ex quibus Chriſtus de Maria genitus uirgine. Et ut ſci-
remus quis iſte ſit Chriſtus, cauſas doloris ſui uno ſermone comprehendit, qui eſt ſuper
omnia deus benedictus in ſecula amen. Et iſte tantus ac talis, ab eis non recipitur, de quo-
rum ſtirpe generatus eſt. Et nihilominus laudat iudicij ueritatem, ne ſententia dei, in pro-
pinquos & fratres ſuos diſplicere uideatur, & uel auſtera eſſe uel nimia. In quibus igitur
tanta fuerunt bona, dolet cur nunc tanta mala ſint.

Quæſtio decima.

QVid uelit intelligi, quod idem Apoſtolus ſcribit ad Coloſſenſes: Nemo uos ſuperet
uolens in humilitate mentis & religione angelorum, quæ nõ uidit, ambulãs fruſtra
inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, & coniun-
ctiones ſubminiſtratum & coniunctum creſcit in augmentum dei, & reliqua. Illud quod
crebro diximus: Et ſi imperitus ſermone, nõ tamen ſcientia: nequaquã Paulum de humili-
tate, ſed de conſcientiæ ueritate dixiſſe, etiã nũc approbamus. Profundos enim & recondi-
tos ſenſus lingua nõ explicat. Et cum ipſe ſentiat quid loquatur: in alienas aures puro nõ
poteſt transferre ſermone. Quem cum in uernacula lingua habeat diſertiſſimum: quippe
Hebræus ex Hebræis: & eruditus ad pedes Gamalielis, uiri in lege doctiſſimi, ſeipſum in-
terpretari cupiens inuoluitur. Si autem in Græca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in
Tarſo Ciliciæ à parua ætate imbiberat: quid de Latinis dicendũ eſt: qui uerbum de uerbo
exprimere conantes, obſcuriores faciunt eius ſententias, & ueluti herbis creſcẽtibus, frugũ
ſtrangulant ubertatem? Conabimur itaq; παραφραστικῶς ſenſus eius euoluere, & tricas impli-
cati eloquij, ſuo ordini reddere atque iuncturæ: ut ſimplici ſtamine uerborum fila decur-

C rant:puroq́ꝫ ſubtegmine,apoſtolici ſermonis textura ſuccreſcat. Nemo uos ſuperet,id eſt,
nemo aduerſum uos brauium accipiat:hoc enim Græce dicitur, καταβραβευέτω, quãdo quis
in certamine poſitus,iniquitate agonothetæ,uel inſidĳs magiſtrorum, βραβεῖον & palmam
ſibi debitam perdit. Multaq́ꝫ ſunt uerba,quibus iuxta morem urbis & prouinciæ ſuæ fa-
miliarius Apoſtolus utitur: E quibus (exempli gratia) pauca ponẽda ſunt. Mihi autẽ pa-
rum eſt iudicari ab humana die:hoc eſt ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. Et humanum dico:hoc eſt ἀνθρώ-
πινον λέγω. Et, οὐ κατενάρκησα ὑμᾶς: hoc eſt non grauaui uos:& quod nunc dicitur, μηδεὶς ὑμᾶς κα-
ταβραβευέτω,id eſt,nullus brauium accipiat aduerſum uos. Quibus & alĳs multis uerbis uſqꝫ
hodie utuntur Cilices. Nec hoc miremur in Apoſtolo, ſi utatur eius linguæ cõſuetudine,
in qua natus eſt & nutritus,cum Vergilius alter Homerus apud nos,patriæ ſuæ ſequens
conſuetudinem,ſceleratũ frigus appellet. Nemo ergo uos ſuperet ac deuincat, uolens hu-
militatem literæ ſequi,& angelorum religionem atqꝫ culturam: ut non ſeruiatis ſpiritua-
li intelligentiæ,ſed exemplaribus futurorum,quæ nec ipſe uidit, qui uos ſuperare deſide-
12 rat,ſiue audiuit (utrunqꝫ enim habetur in Græco) præſertim cum tumens ambulet,& in-
cedat inflatus:mentisq́ꝫ ſuperbiam,geſtu corporis præferat:hoc enim ſignificat ἐμβατεύων.
Fruſtra autem inflatur & tumet ſenſu carnis ſuæ,carnaliter cuncta intelligens,& traditio-
num Iudaicarum deliramẽta perquirens,& nõ tenens caput omnium ſcripturarum,illud
de quo ſcriptum eſt:Caput uiri Chriſtus eſt. Caput autem ac principium totius corporis,
eorumq́ꝫ qui credunt,& omnis intelligẽtiæ ſpiritualis. Ex quo capite corpus eccleſiæ per
ſuas compages atqꝫ iuncturas,uitalem doctrinæ cœleſtis accipit ſuccum:ut omnia paula-
tim membra uegetentur,& per occultos uenarum meatus,fundatur defecatus ſanguis ci-
borum:& miniſtretur atqꝫ ſuccreſcat, imò teneatur temperantia corporis:ut de fonte ca-
pitis,rigati artus creſcant in perfectionem dei,& impleatur ſaluatoris oratio:Pater uolo,
D ut ſicut ego & tu unũ ſumus:ſic & iſti in nobis unum ſint:ut poſtquam nos Chriſtus tra-
diderit patri,ſit deus omnia in omnibus. Tale quid & in uerbis,& in ſenſibus,& in gene-
re locutionis obſcuriſſime ſcribit ad Epheſios: Veritatem autẽ loquẽtes in charitate:cre-
ſcamus in illo per omnia,qui eſt caput Chriſtus:ex quo totũ corpus compactum & con-
nexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram
uniuſcuiuſqꝫ membri,augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate. Super
quo & in cõmentarĳs eiuſdem epiſtolæ plenius diximus. Loquitur autem uniuerſa cõtra
eos,qui credentes ex Iudæis in dominũ ſaluatorem,Iudaicas ceremonias obſeruare cupie
bant. Super qua re & in Actis apoſtolorũ non parua quæſtio cõcitata eſt. Vnde & ſupra
Paulus ait,de his qui magiſtros legis eſſe ſe iactãt: Nemo uos iudicet in cibo & potu,quaſi
alia munda ſint,alia immunda,aut in parte diei feſti, ut alios dies feſtos putent, alios non
feſtos. Nobis enim qui in Chriſtum credimus reſurgentem, iugis & æterna feſtiuitas eſt.
Aut in parte neomeniæ,hoc eſt kalendarum & menſis noui:quando decreſcens luna fini-
tur,& noctis umbris tegitur. Chriſtianorum enim lumen æternum eſt, & ſemper ſolis iu-
ſtitiæ radĳs illuſtratur. Aut in parte ſabbatorum,ut nõ faciant ſeruile opus,& onera non
portẽt:quia nos ſumus Chriſti libertate donati, & onera peccatorum portare deſiuimus.
Hæc,inquit,omnia umbra ſunt futurorũ,& imagines uenturæ felicitatis:ut in quibus Iu-
dæi hæſitant iuxta literam,& tenẽtur in terra:nos iuxta ſpiritũ tranſeamus ad Chriſtum:
qui ad diſtinctionem umbrarũ,nunc corpus appellatur. Quomodo enim in corpore ueri
tas eſt,& in corporis umbra mendacium:ſic in ſpirituali intelligentia mũdus omnis cibus
& potus,& tota feſtiuitas,& perpetuæ kalendæ,& æterna requies expectãda eſt. Quæri-
mus quid dicere uoluerit,in humilitate & religione angelorum:aut quem ſenſum habeat.
Ex quo dominus locutus eſt ad diſcipulos:Surgite eamus hinc:& relinquetur uobis do-
mus ueſtra deſerta:& locus in quo dominus crucifixus eſt, ſpiritualiter Aegyptus uocatͤ
& Sodoma;omnis Iudaicarum obſeruationum cultura deſtructa eſt: & quaſcunqꝫ obſe-
runt

A runt uictimas,nõ deo offerunt:ſed angelis refugis & ſpiritibus immundis. Nec mirum, ſi
hoc poſt paſſionem domini faciant:cum per Amos quoq; prophetã dicatur ad eos: Nun
quid hoſtias & uictimas obtuliſtis mihi quadraginta annis in deſerto domus Iſraël: & aſ-
ſumpſiſtis tabernaculum moloch,& ſidus dei ueſtri rempha,figuras quas feciſtis,ut ado-
retis eas? Quod plenius in concione Iudaica Stephanus martyr exponens, & reuoluens
hiſtoriam ueterẽ,ſic locutus eſt:Et uitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hoſtias
idolo,& lætabantur in operibus manuum ſuarum. Cõuerſus autem deus,tradidit eos, ut
colerent militiam cœli:ſicut ſcriptũ eſt in libro prophetarum. Militia autem cœli,non tan
tum ſol appellatur & luna & aſtra rutilãtia,ſed & omnis angelica multitudo, eorumq́; ex
ercitus,qui Hebraice appellãtur ſabaoth,id eſt uirtutum ſiue exercituũ. Vnde & in euan-
gelio iuxta Lucam legimus:Et ſubito facta eſt cum angelo multitudo militiæ cœleſtis,lau
dantium deum & dicẽtium:Gloria in altiſſimis deo:& in terra pax hominibus,bonæ uo-
luntatis. Facit enim deus angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem. Et ut
ſciamus ſemper eos qui colebant idola,licet in templo hoſtias uiderentur offerre,non deo
eas obtuliſſe,ſed angelis,per Ezechiel plenius diſcimus. Dedi eis iuſtificationes nõ bonas,
& præcepta non bona. Non enim ſanguinem hircorũ,aut taurorum quærit deus, ſed ſa-
crificium deo eſt ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum deus non deſpicit.
Et propterea qui uitulum fecerant in horeb,& coluerant ſidus dei rempha:de quo in pro
pheta Amos plenius diſſeruimus:adorauerunt figuras,quas ipſi fecerunt, & tradidit eos
deus,ut ſeruirent militiæ cœli:quæ nunc ab Apoſtolo dicitur religio angelorum. Pro hu-
militate in Græco ταπεινοφροσύνη legitur,id eſt humilitas mentis:ſiue ſenſus. Vere enim hu-
milis ſenſus & miſeranda ſuperſtitio,deum credere hircorum atq; taurorum ſanguine de-
lectari,& nidore thymiamatis,quam ſæpe homines declinamus. Quod autem ſequitur:
B Si mortui eſtis cum Chriſto,ab elementis mundi:quid adhuc tanquam uiuentes in mun-
do decernitis? ne tetigeritis,neq; guſtaueritis,neq; contrectaueritis,quæ ſunt omnia in in-
teritum ipſo uſu,ſecundũ præcepta & doctrinas hominum,quæ ſunt rationem quidẽ ha
bentia ſapientiæ,in ſuperſtitione & humilitate,& ad non parcendum corpori:non in ho-
nore aliquo ad ſaturitatem carnis:hunc nobis habere ſenſum uidetur. Curramus per ſin-
gula,& obſcuritatem ſenſuum atq; uerborum,Chriſto reſerante,pandamus. Si baptizati
eſtis in Chriſto,& cum Chriſto in baptiſmate conſepulti:mortui autem ab elementis mun
di:cur mecum non dicitis:Mihi autem abſit gloriari,niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chri
ſti:per quem mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo? nec audiſtis dominum dicentem
ad patrem:De mũdo nõ ſunt:ſicut & ego non ſum de mundo:& mundus odit eos, quo-
niam non ſunt de mundo,ſicut & ego non ſum de mundo:ſed econtrario quaſi uiuentes
in mundo decernitis,ne tetigeritis corpus hominis mortui,nec ueſtimentum nec ſcabellũ
in quo ſederit mulier mẽſtruata:neq; guſtaueritis carnem ſuillam, & leporum & ſepiarũ:
& loliginum,murenæ & anguillæ,& uniuerſorum piſcium,qui ſquamas & pennulas nõ
habent:quæ omnia in corruptionem & interitum ſunt ipſo uſu, & ſtercore digeruntur?
Eſca enim uentri,& uenter eſcis:& omne quod intrat per os,non coinquinat hominẽ, ſed
ea quæ de nobis exeunt. Secundum præcepta,inquit,& doctrinas hominum: ſecundum
illud quod Eſaias loquitur:Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longe eſt à
me. Fruſtra autem colunt me,docentes doctrinas hominum & præcepta. Vnde & domi-
nus corripit phariſæos,dicens:Irritum feciſtis mandatum dei, ut traditiones ueſtras,ſta-
tueretis. Deus enim dixit:Honora patrem & matrem:& qui maledixerit patri uel matri,
morte moriatur. Vos autem dicitis,quicunq; dixerit,patri uel matri: munus quodcunq;
eſt ex me,tibi proderit:& non honorificauit patrem ſuum aut matrem: & reliqua. Qui-
bus infert:Et irritum feciſtis mãdatum dei,propter traditiones ueſtras. Quantæ traditio-
nes phariſæorum ſint quas hodie uocant δευτερώσεις, & quàm aniles fabulæ, euoluere

 nequeo.

C nequeo. Neq; enim libri patitur magnitudo:& pleraq; tam turpia ſunt, ut erubeſcam di-
cere. Dicam tamen unum in ignominiam gentis inimicæ. Præpoſitos habent ſynagogis
ſapientiſſimos quoſq;, fœdo operi delegatos, ut ſanguinem uirginis ſiue menſtruatæ, mũ
dum uel immundum, ſi oculis diſcernere non potuerint, guſtu prælibent. Præterea quia
iuſſum eſt, ut diebus ſabbatorum ſedeat unuſquiſq; in domo ſua, & non egrediatur, neq;
ambulet de loco in quo habitat: ſi quando eos iuxta literam cœperimus artare: ut non ia-
ceant, non ambulent, non ſtent, ſed tantum ſedeant, ſi uelint præcepta ſeruare: ſolent re-
ſpondere & dicere, Rab, akiba, & Symeon & Hille, magiſtri noſtri tradiderunt nobis, ut
bis mille pedes ambulemus in ſabbato: & cætera iſtiuſmodi, doctrinas hominum præfe-
rentes doctrinæ dei: Non quod dicamus ſedendum ſemper eſſe in ſabbato: & de loco in
quo quis fuerit occupatus non recedẽdum, ſed quod id quod impoſſibile legis eſt, in quo
infirmatur per carnem, ſpirituali obſeruatione complendum ſit. Sequitur: Quæ ſunt ra-
tionem quidem habentia ſapientiæ. Hoc loco, quidem, coniunctio ſuperflua eſt: quod in
pleriſq; locis propter imperitiam artis grammaticæ apoſtolum feciſſe, repperimus. Neq;
enim ſequitur, ſed, uel alia coniunctio: quæ ſolet ei præpoſitioni, ubi quidem poſitum fue-
rit reſpondere. Videntur igitur obſeruationes Iudaicæ apud imperitos, & uilem plebecu-
lam, imaginem habere rationis, humanæq; ſapientiæ. Vnde & doctores eorum σοφοὶ, hoc
eſt ſapientes uocantur. Et ſi quando certis diebus traditiones ſuas exponũt, diſcipulis ſuis
ſolent dicere, οἱ σοφοὶ δευτερῶσιν id eſt, ſapiẽtes docent traditiones. Pro ſuperſtitione in Græco
B ἐθελοθρησκεία poſitum eſt, hoc eſt ſalſa religio, & pro humilitate ταπεινοφροσύνη quæ magis uirtu-
tem ſolet ſonare, quam uitium. Sed hic ταπεινοφρονεῖν, ſic eſt intelligẽdum, quod humilia ſen-
tiant atq; terrena. ἀφειδία autem σώματος, cuius nomen Latinus ſermo non explicat, apud
nos dicitur, ad non parcendum corpori. Non parcũt Iudæi corporibus ſuis in aſſumptio-
ne ciborum, contemnentes interdum quæ habent, & quærentes quæ non habẽt. Ex qua
D neceſſitate debilitates interdum & morbos contrahunt. Nec honorant ſemetipſos, cum
omnia munda ſint mũdis, nihilq; poſſit eſſe pollutũ, quod cum gratiarumactione percipi-
tur: & idcirco à domino ſit creatum: ut ſaturitate & adimpletione carnis, humanos artus
uegetet atque ſuſtentet. Elementa autem mundi à quibus conſepulti, imò mortui ſumus,
lex Moyſi, & omne uetus inſtrumentum intelligendum eſt: quibus quaſi elementis & reli-
gionis exordijs deum diſcimus. Quomodo enim elementa appellantur literæ, per quas
ſyllabas ac uerba coniungimus, & ad texendam orationem longa meditatione procedi-
mus: Ars quoq; muſica habet elementa ſua: & Geometria ab elementis incipit linearum:
& dialectica atq; medicina habent εἰσαγωγὰς ſuas: ſic elementis ueteris teſtamenti: ut ad euã-
gelicam plenitudinem ueniat, ſancti uiri eruditur inſantia. Vnde cẽteſimus decimusocta-
uus pſalmus, & omnes alij qui literis prænotantur, per Ethica nos ducunt ad theologica:
& ab elementis occidentis literæ, quæ deſtruitur, tranſire faciunt ad ſpiritum uiuificãtem.
Qui ergo mundo & elementis eius mortui ſumus, non debemus ea obſeruare, quæ mun-
di ſunt: quia in altero initium, in altero perfectio eſt.

Quæſtio undecima.

QVid ſit quod idem Apoſtolus ad Theſſalonicenſes ſcribit: Niſi diſceſſio uenerit pri-
mum, et reuelatus fuerit homo peccati: & reliqua. In prima ad Theſſalonicẽſes epi-
ſtola ſcripſerat: De tẽporibus autem & momentis, fratres nõ neceſſe habetis, ut ſcribã uo-
bis, ipſi enim diligenter ſcitis: quia dies domini ſicut fur in nocte, ita ueniet. Cum enim di-
xerint, pax & ſecuritas: tunc repẽtinus illis inſtabit interitus, ſicut dolor in utero habentis
& nõ effugient. Supra enim ad eos ſcripſerat: Hoc uobis dicimus in uerbo domini quia
nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus: in aduentu domini, nõ præueniemus eos qui dormie-
runt, quoniam ipſe dominus in iuſſu, & in uoce archangeli, & in tuba dei deſcendet de cœ-
lo: & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. Deinde nos qui uiuimus, qui relinqui-
mur

A mur ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam domino in aëra:& ſic ſemper cũ domi-
no erimus. Itaq; conſolamini inuicem in uerbis iſtis: Quod audientes Macedones, non in-
tellexerunt, quos ſecum uiuentes, Apoſtolus uocet: & qui dicantur reſidui, qui cum illo
rapiantur in nubibus obuiam domino: ſed arbitrati ſunt, dum adhuc eſſent in corpore, &
antequam guſtarent mortem, Chriſtum in ſua maieſtate uenturum. Quod Apoſtolus
audiens: rogat eos & adiurat per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti: ut non cito mo-
ueantur, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam, tanquam ab eo
ſcriptam, quaſi inſtet dies domini. Duos autem eſſe aduentus domini ſaluatoris, & omnia
prophetarum docent uolumina, & euangeliorum fides: quod primum in humilitate ue-
nerit, & poſtea ſit uenturus in gloria, ipſo domino proteſtante, quæ ante conſummatio-
nem mundi uentura ſint, & quomodo uenturus antichriſtus, quando loquitur ad Apo-
ſtolos: Cum uideritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta,
ſtantem in loco ſancto (qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes: &
qui in tecto, non deſcendant tollere aliquid de domo ſua. Et iterum: Tunc ſi quis uobis
dixerit, ecce hic Chriſtus aut illic: nolite credere. Surgent enim pſeudochriſti & pſeudo-
prophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia: ita ut in errorem inducantur (ſi fieri po-
teſt) etiam electi. Ecce prædixi uobis. Si ergo dixerint uobis, ecce in deſerto eſt: nolite exi-
re: ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret uſque in
occidentem: ita erit & aduētus filij hominis. Ac deinde: Tunc apparebit ſignum filij ho-
minis in cœlo, & uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cœli cum uirtute mul-
ta & maieſtate. Et mittet angelos ſuos cum tuba & uoce magna, & congregabunt electos
eius à quatuor uentis, à ſummo cœlorum uſque ad terminos eorum. Rurſumq́; de anti-
chriſto loquitur ad Iudæos: Ego ueni in nomine patris mei, & non credidiſti mihi.
B Alius ueniet in nomine ſuo: illum ſuſcipietis. Igitur Theſſalonicenſium animos, uel oc-
caſio non intellectæ epiſtolæ, uel ficta reuelatio: quæ per ſomnium deceperat dormien-
tes, uel aliquorum coniectura, Eſaiæ & Danielis, euangeliorumq́; uerba de antichriſto
prænunciantia, in illud tempus interpretantium mouerat, atque turbauerat: ut in maie-
ſtate ſua, tunc Chriſtum ſperarent eſſe uenturum. Cui errori medetur Apoſtolus, & ex-
ponit quæ ante aduentum Chriſti debeant præſtolari: ut cum illa facta uiderint: tunc
ſciant antechriſtum, id eſt, hominem peccati & filium perditionis, qui aduerſatur & ex-
tollitur ſupra omne quod dicitur deus, aut quod colitur: ita ut in templo dei ſedeat, eſſe
14 uenturum. Niſi, inquit, uenerit diſceſſio primum, quod Græce dicitur ἀποστασία, ut omnes
gentes quæ Romano imperio ſubiacent, recedant ab eis, & reuelatus fuerit, id eſt, oſten-
ſus: quem omnia prophetarum uerba prænunciant, homo peccati, in quo fons omnium
peccatorum eſt: & filius perditionis, id eſt, diaboli: ipſe eſt enim uniuerſorum perditio, qui
aduerſatur Chriſto, & ideo uocatur antichriſtus: & extollitur ſupra omne quod dicitur
deus, ut eunctarum gentium deos, ſiue probatam omnem & ueram religionem ſuo calcet
pede: & in templo dei, uel Hieroſolymis (ut quidam putant) uel in eccleſia (ut uerius arbi-
tramur) ſederit, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Chriſtus & filius dei: Niſi, inquit, fuerit Ro-
manum imperium ante deſolatũ, & antichriſtus præceſſerit, Chriſtus non ueniet: qui ideo
ita uenturus eſt, ut antichriſtum deſtruat. Meminiſtis, ait, quod hæc ipſa quæ nunc ſcri-
bo per epiſtolam: cum apud uos eſſem præſenti ſermone narrabam: & dicebam uobis,
Chriſtum non eſſe uenturum, niſi præceſſiſſet antichriſtus. Et nunc quid detineat, ſcitis.
Vt reueletur in ſuo tempore, hoc eſt, quæ cauſa ſit, ut antichriſtus in præſentiarum non
ueniat, optime noſtis. Nec uult aperte dicere Romanum imperium deſtruendum: quod
ipſi qui imperant, æternum putant. Vnde ſecundum Apocalypſim Ioannis, in frõte pur-
puratæ meretricis, ſcriptum eſt nomen blaſphemiæ, id eſt, Romæ æternæ. Si enim aperte
audacterq́; dixiſſet: non ueniet antichriſtus, niſi prius Romanum deleatur imperium:

C iuſta cauſa perſecutionis in orientem tunc eccleſiam cōſurgere uidebatur. Quodq; ſequitur: Iam enim myſterium operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus: hūc habet ſenſum: Multis malis atq; peccatis, quibus Nero impuriſſimus Cæſarum mūdum premit, antichriſti parturitur aduentus: & quod ille operaturus eſt poſtea, in iſto ex parte completur: tantū ut Romanum imperiū, quod nunc uniuerſas gētes tenet, recedat, & de medio fiat: & tūc antichriſtus ueniet, fons iniquitatis: quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: diuina uidelicet poteſtate, & ſuæ maieſtatis imperio: cuius iuſſiſſe, feciſſe eſt: non in exercitus multitudine, nō in robore militum, non in angelorum auxilio: ſed ſtatim ut ille aduenerit, interficietur antichriſtus. Et quomodo tenebræ, ſolis fugantur aduentu: ſic illuſtratione aduentus ſui, eum dominus deſtruet atq; delebit. Cuius opera, ſatanæ ſunt opera. Et ſicut in Chriſto plenitudo diuinitatis fuit corporaliter: ita & antichriſto omnes erunt fortitudines, & ſigna & prodigia, ſed uniuerſa mendacia. Quomodo enim ſignis dei, quæ operabatur per Moyſen, Magi ſuis reſtitere mendacijs, & uirga Moyſi deuorauit uirgas eorum: ita mendacium antichriſti, Chriſti ueritas deuorabit. Seducentur autem eius mēdacio qui perditioni ſunt præparati. Et quia tacita quæſtio poterat commoueri, cur enim conceſſit deus omnem eum habere uirtutem, ſigna atq; prodigia, per quæ ſeducantur ſi fieri poteſt, etiam electi dei: ſolutione præuenit quæſtionem, & quod opponi poterat, antequam opponatur, abſoluit. Faciet, inquit, hæc omnia non ſua uirtute, ſed conceſſione dei, propter Iudæos: ut qui noluerunt charitatem recipere ueritatis, hoc eſt ſpiritum dei per Chriſtum: Quia charitas dei diffuſa eſt in corda credentium: Et ipſe dicit: Ego ſum ueritas. De quo in pſalmis ſcriptū eſt: Veritas de terra orta eſt. Qui ergo charitatem & ueritatem non receperunt, ut ſaluatore ſuſcepto ſalui fierent: mittet illis deus non operatorem, ſed ipſam operationē, id eſt, fontem erroris, ut credant mendacio: Quia mendax eſt ipſe, & pater eius. Et ſiquidem antichriſtus
D de uirgine natus eſſet, & primus ueniſſet in mundum, poterant Iudæi habere excuſationē & dicere, quod putauerint ueritatem, & idcirco mendacium pro ueritate ſuſceperint. Nūc autem ideo iudicandi ſunt, imò procul dubio condemnandi: quia Chriſti ueritate cōtempta, poſtea mendacium, id eſt, antichriſtum ſuſcepturi ſunt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

O [illegible] interpretatur.) Quod Apodemius Græce ſonat peregrinum, à uerb[illegible] pere[illegible]. Quæ uadunt cum ſilentio.) Al[illegible] ad Eſaiæ locum, qui eſt capite ſeptimo. Pro eo quod abiecit populus iſte aquas Silo[illegible] uadunt cum ſilentio. Et in euangeli[illegible] mittitur cæcus [illegible]. Aquas Silo[illegible]) Siloe Hebr[illegible] fontem, ſiue tu[illegible] tum. [illegible] Siloe fon[illegible] ad ra[illegible] montis [illegible], non per[illegible] [illegible] temporibus [illegible] decurrens [illegible] Hieronymus [illegible] [illegible] [illegible].) Ant[illegible] de quo ſupra [illegible] [illegible] quod ex amo[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]gnum) [illegible] locus haud dubie deprauatus eſt in omnibus codicibus. [illegible] [illegible] manet, quod [illegible] [illegible] [illegible] in Exodo [illegible]. Cum [illegible] nomen [illegible] [illegible] cœpit dilect[illegible] [illegible] fecit [illegible] [illegible] auſterita[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Transla[illegible]

Ex ſecunda quæſtione.

Nos autem ex Hebræo.) Lege commentarios diui Hieronymi in Eſaiæ caput quadrageſimum ſecundum, ubi citat hunc locum. Locus eſt apud Matthæum capite duodecimo. Arundinem inſ[illegible] quæ quaſſatur [illegible] [illegible] κάλαμον [illegible], id eſt, calamum [illegible] non comminuet.

Ex tertia

Ex tertia quæſtione.

A 5 In euan[illegible]lio ſecundum Matt[illegible]um.) Solus enim hic non facit mentionem crucis geſtatæ ab ipſo ieſu, ſed ca[illegible] [illegible]yrenæo, qui compulſus eam portarit.

Ex quarta quæſtione.

6 Qu[illegible] hom[illegible] [illegible]tatis [illegible] aduerſarius [illegible] & extollet ſe contra omne quod dicitur deus & religio.) Multo re[illegible] [illegible] Hieronymus [illegible] uulgata æditio: Qui aduer[illegible]r & extollit[illegible] ſpra [illegible] deus, aut quod [illegible] in Græca ſi[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod uir[illegible] [illegible] σέβασμα autem eſt cultus deo aut ei qu[illegible] [illegible] ha[illegible] exhibendu[illegible] [illegible] interpre[illegible] [illegible] cumſer[illegible] [illegible] Hiero[illegible] [illegible] Græci [illegible] habent [illegible] [illegible] mutat[illegible] [illegible].

Ex quinta quæſtione.

7 Q[illegible] [illegible]ns.) Sic Græc[illegible] habent, [illegible] [illegible] Duas pente[illegible] dices [illegible] Quidam duas pente[illegible] [illegible] Vtrunque ſoler[illegible] [illegible] [illegible] præfectura, & [illegible] nume[illegible] [illegible] [illegible] magis [illegible] cum genitiuo [illegible] ſequitur multum.

Ex ſexta quæſtione.

8 Hoc enim [illegible] d [illegible] domeſtic[illegible] [illegible]
Centum [illegible] eſt [illegible] [illegible]dunt[illegible] [illegible] Qui bene quidam [illegible] quorum interpreta[illegible] tamen alias in ho[illegible] [illegible]uimus.

[illegible]

9 Quod [illegible] [illegible] [illegible] ſtris [illegible] [illegible] timur [illegible] æqualem [illegible]

B [illegible] H[illegible]perbolice, [illegible] [illegible] dicimus quàm [illegible] ueri [illegible] [illegible] ſermo[illegible] [illegible] Antiqui [illegible] contigi[illegible]

E[illegible] nona [illegible]

10 Sig[illegible] [illegible] propria eſt adoptio[illegible]

Ex decima quæſtione.

11 [illegible] tranſlatio, dum q[illegible] [illegible] mutantes aut [illegible] dictum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]uit Paulus [illegible] Ori[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] transferre [illegible] [illegible] [illegible] genitiuus: de quo [illegible] in annotatio[illegible] Iniquitate[illegible] Agon certamen eſt, τίθημι pono: unde Agonothetes dic[illegible] [illegible] poſitis præmijs [illegible] ad [illegible]tamina, ut apud Homerum Achilles, apud Vergilium Aeneas. [illegible] hu[illegible]ano die[illegible] [illegible] ἡμέρας.) Sic enim Cilices appellabant [illegible] quod pro tribunalibus agitur unde Latini quoque dicunt [illegible] pro eo quod eſt [illegible] in ius. Locus [illegible] ad Corinthios capite [illegible] [illegible] λέγω.) Id eſt hum[illegible] dico, eſt in epiſtola ad Romanos capite ſexto. [illegible] ὑμᾶς.) Id eſt [illegible] grauaui uos, [illegible] eſt torpere, [illegible] eſt ſuo ocio grauem eſſe alijs: quod fere ſolent, qui uiuunt alieno cibo. Quanquam hoc quoque uerbum Hieronymus putat Cilicum eſſe proprium. Sceleratum frigus) In Georgicis Vergilius frigus appellat ſceleratum, id eſt, noxium, idq́ iuxta morem Mantuanæ linguæ. Vtrunque enim habe[illegible] [illegible]) Qu[illegible]dam codices habebant [illegible], quidam, [illegible] [illegible] [illegible].) Id eſt, incedens faſtuoſu[illegible]. Nam σοβαρὸς dicitur Græcis, qui uultu & inceſſu, tumorem animi & arrogantiam præſe

C etiam pro[illegible] lo[illegible]
[illegible]ectos dies [illegible]

13

D

Ex undecima quæſtione.

14

DIVI HIERONYMI IN HOMILIAS CANTICI canticorum Origenis, ad Damaſum præfatio.

ORigenes cum in cæteris libris omnes uicerit: in Cantica canticorũ ipſe ſe uicit. Nam decem uoluminibus explicitis, quæ ad uiginti uſq; uerſuum milia penè peruenĩũt: primum Septuaginta interpretes: deinde Aquilam & Symmachũ & Theodotionem, & ad extremum Quintam æditionem quam in Actæo littore inueniſſe ſe ſcribit: ita magnifice apertéq; diſſeruit: uel inde mihi uideatur in eo cõpletum eſſe, quod dicitur: introduxit me rex in cubiculũ ſuũ. Itaq; illo opere prætermiſſo, q̃a ingentis eſt ocij, laboris & ſumptuũ, tantas res, tamq; dignum opus in Latinũ transferre ſermonem, hos duos tractatus, quos in morem quotidiani eloquij paruulis adhuc lactẽtibus

A tibus compoſuit:fideliter magis quàm ornate interpretatus ſum guſtũ tibi ſenſuum eius,
non cibum offerens. Tu animaduertas quanti ſint illa æſtimanda,quæ magna ſunt, cum
ſic poſſint placere que parua ſunt.

ORIGENIS HOMILIAE DVAE IN CAN- tica canticorum interprete diuo Hieronymo.

QVomodo didicimus per Moyſen quædam eſſe,non ſolum ſancta,ſed & ſan-
ctaſanctorum:& alia non tantũ ſabbata,ſed & ſabbata ſabbatorum : ſic nunc
docemur ſcribente Solomone eſſe quædam:non ſolum Cantica,ſed & Canti-
cacãticorum.Beatus quidẽ is qui ingreditur ſancta,ſed beatior qui ingreditur
ſanctaſanctorũ.Beatus qui ſabbata ſabbatizat:ſed beatior qui ſabbatizat ſabbatorũ ſab-
bata.Beatus ſimiliter & is qui intelligit cantica,& canit ea.Nemo quippe niſi in ſolennitati
bus canit:ſed multo beatior ille qui canit Cãticacanticorũ.Et ſicut is qui ingreditur in ſan
cta,pluribus adhuc indiget,ut ualeat introire in ſanctaſanctorũ , & qui ſabbatũ celebrat,
quod à domino populo conſtitutum eſt , multa adhuc neceſſaria habet , ut agat ſabbata
ſabbatorum:eodẽ modo difficile reperitur,qui omnia quæ in ſcripturis continentur canti
ca peregrans,ualeat aſcendere ad Cãticacanticorũ.Egredi te oportet ex Aegypto, & egreſ
ſum de terra Aegypti pertranſire mare rubrum,ut poſſis primum canticum canere,dicẽs:
Cantemus domino,glorioſe enim magnificatus eſt.Licet autem primum dixeris canticũ,
adhuc longe es à Canticocanticorum. Perambula terram deſerti ſpiritualiter , donec ue-
nias ad puteum, quem ſoderunt reges:ut ibi ſecundum canticum canas.Poſt hęc ueni ad
uicina ſanctæ terræ,ut ſuper Iordanis ripã cõſtitutus,cantes canticum Moyſi,dicens: At-
tende cœlũ & loquar,& audiat terra uerba oris mei.Rurſum habes neceſſarium , ut mili-
tes,& terrã ſanctam hæreditate poſſideas,& apis tibi prophetet,& apis te iudicet,Debbo
ra quippe apis interpretatur:ut poſſis & illud carmen:quod in libro Iudicum cõtinetur,
B edicere.Ad Regnorũ deinceps uolumen aſcendens,ueni ad canticum quando Dauid fu-
git de manibus omnium inimicorum ſuorum,& de manu Saul,& dixit:Dominus firma-
mentum meum,& fortitudo mea,& refugium meum & liberator meus . Perueniendũ ti-
bi eſt ad Eſaiam,ut cũ illo dicas:Cantabo canticum dilectæ uineæ meæ . Et cum uniuerſa
tranſieris,ad altiora conſcende, ut poſſis anima decora,cũ ſponſo & hoc canere Canticũ-
canticorum. Sed quot ex perſonis conſtet,incertus ſum.Orantibus autẽ uobis, & reuelã
te domino,quatuor mihi in his uideor inueniſſe perſonas,uirum & ſponſam, cum ſponſa
adoleſcentulas,cũ ſponſo ſodalium greges.Alia dicuntur à ſponſa,alia à ſponſo, nõnulla
à iuuenculis:quædam à ſodalibus ſponſi.Congruum quippe eſt,ut in nuptijs,adoleſcen
tularum ſit multitudo cum ſpõſa,iuuenum turba cum ſpõſo.Hæc omnia noli foris quæ-
rere:noli extra eos qui prædicatione euangelij ſaluati ſunt . Chriſtum ſponſum intellige:
eccleſiam ſponſam ſine macula & ruga:de qua ſcriptum eſt:Vt exhiberet ſibi glorioſam
eccleſiam,nõ habentem maculam,neq; rugam,aut aliquid eorum:ſed ut ſit ſancta & im-
maculata.Eos uero qui cum ſint fideles,non ſunt tamen iſtiuſmodi , quales ſermo noſter
præfatus eſt:ſed iuxta modum quendam adepti uidentur ſalutem,animaduerte credenti-
um animas,& adoleſcẽtulas eſſe cũ ſponſa.Angelos uero & eos qui peruenerunt in uirũ
perfectum,intellige uiros eſſe cum ſponſo . Inde igitur mihi uidentur quatuor ordines:
unum & unam: duos choros inter ſe concinentes,ſponſam canere cum iuuenculis , ſpon
ſum canere cũ ſocijs.Et cum hoc intellexeris,audi Canticumcanticorũ:& feſtina intellige-
re illud:& cũ ſponſa dicere ea quæ ſpõſa dicit,ut audias quæ audiuit & ſpõſa.Si autẽ non
potueris dicere cum ſponſa quæ dixit,ut audias ea quę dicta ſunt ſponſæ,feſtina uel cum
ſponſi ſodalibus fieri.Porrò ſi & illis inferior es : eſto cum adoleſcentulis quæ in ſponſæ
delitijs cõmorantur.Hæ quippe in hoc libro ſabula pariter & epithalamio ſunt perſonæ
ex quo & gẽtiles ſibi epithalamium uindicarunt:& iſtius generis carmen aſſumptum eſt.

Epitha

C Epithalamium ſiquidem Canticum canticorum. Primum ſponſa orat: & ſtatim in medijs precibus auditur: uidet præſentē ſponſum: uidet adoleſcentulas ſuo comitatui copulatas: deinde reſpōdet ei ſponſus: & poſt ſponſi eloquia: dum ille pro eius patitur ſalute, reſpondent ſodales, donec ſponſus ſit in recubitu, & à paſſione conſurgat, ſe quædam ſpōſæ ornamenta facturos. Verum iam ipſa uerba ponenda ſunt: in quibus prius uox ſponſæ deprecantis auditur. Oſculetur me oſculo oris ſui. Quorum iſte eſt ſenſus: Quouſq; ſponſus meus mittit oſcula per Moyſen, mittit oſcula per prophetas? Iam ipſius cupio ora contingere: ipſe ueniat, ipſe deſcendat. Orat igitur ſpōſi patrē & dicit ad eum: Oſculetur me oſculo oris ſui. Et quia talis eſt, ut cōpleatur ſuper eā propheticū illud, in quo dicitur: Adhuc te loquente dicā, ecce adſum: ſponſam ſponſi pater exaudit, mittit filium ſuum. Videns illa eum cuius deprecabatur aduentum, orare deſtitit: & ad eum cominus loquitur: Quoniam bona ubera tua ſuper uinum: & odor unguentorū tuorum, ſuper omnia aromata. Sponſus igitur Chriſtus miſſus à patre, uenit unctus ad ſponſam, & dicitur ad eū: Dilexiſti iuſticiā, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. Si me tetigerit ſpōſus, & ego boni odoris ero, & ego liniar unguētis, & ad me uſq; eius unguēta peruenient: ut poſſim cū Apoſtolo dicere: Chriſti bonus odor ſumus in omni loco. Nos autē cum hæc audimus, adhuc peccatis, uitijsq; fœtemus, de quibus propheta pœnitens loquitur: Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Peccatū odoris eſt putidi: uirtus ſpirat unguenta: quorum typos reperies in Exodo. Inuenies quoq; ibi ſtacten, onycha, galbanen, & reliqua. Hæc quidē ad incenſum. Deinde ad opus unguentarij uaria ſumuntur unguēta: in quibus eſt nardus & ſtacte. Et deus qui fecit cœlū & terram: loquitur ad Moyſen, dicens: Ego impleui eos ſpiritu ſapientiæ & intellectus: ut faciant opera artis unguētariæ. Et unguētarios deus docet. Hæc ſi nō

D ſpiritualiter intelligātur, nónne fabulæ ſunt? Niſi aliquid habeant ſecreti: nónne indigna ſunt deo? Neceſſe eſt igitur eū qui audire ſcripturas ſpiritualiter nouit, aut qui certe nō nouit, & deſiderat noſſe: omni labore cōtendere, ut non iuxta carnem & ſanguinem conuerſetur, quo poſſit dignus fieri ſpiritualiū ſecretorū: & ut aliquid audentius dicam: ſpirituali cupidine uel amore accēdatur. Siquidem eſt & ſpiritualis amor. Et quomodo eſt quidam carnalis cibus, & alius ſpiritualis, & alia carnis potio, alia ſpiritus: ſic eſt quidam amor carnalis à ſatana ueniens: alius amor ſpiritus à deo exordium habēs. Et nemo poteſt duobus amoribus poſſideri. Si carnis amator es, amorem ſpiritus non capis. Si omnia corporalia deſpexiſti, nō dico carnem aut ſanguinem, ſed argentum & poſſeſſiones: ſed ipſam terram ipſumq; cœlum: hæc quippe pertranſibunt: Si iſta omnia contempſiſti, & ad nullum horum anima tua obligata eſt, neq; quoquam uitiorum amore retineris, poteſt amorē capere ſpiritualem. Iſta locuti ſumus, quia euenit occaſio, ut de amore ſpirituali aliqua diceremus. Expedit aūt nobis Solomonis cuſtodire præceptū, & magis illius, qui per Solomonem loquebatur de ſapiētia, ita dicēs: Ama illam, & ſeruabit te: circūda illā, & exaltabit te: honora illam, ut te amplectatur. Eſt quidē ſpiritualis amplexus: atq; utinam contingat, ut meam ſponſam altior ſponſi amplexus includat, ut ego quoque poſſim dicere, quod in eodem libro ſcriptum eſt: Siniſtra eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Oſculetur me ergo oſculo oris ſui. Moris eſt ſcripturarum: imperatiuum modū pro optatiuo ponere, ut ibi: Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum, pro utinam ſanctificetur: & nunc in præſenti: Oſculetur me oſculo oris ſui, pro eo quod eſt, utinam oſculetur. Deinde cōſpicit ſpōſum: Venit delibutus unguētis. Nec aliter ad ſponſam poterat uenire: nec decebat aliter patrē ad nuptias filium deſtinare. Varijs eum unxit unguentis, fecit illum Chriſtum, uenit diuerſis odoribus ſpirans, & audit, quia bona ubera tua ſuper uinum. Congrue ſermo diuinus, unam, eandemq; rem, pro locorū qualitate, diuerſis uocabulis nūcupat. Quādo hoſtia offertur in lege, & uult intellectū oſtendere, pectuſculum

ſeparationis

A ſeparationis affatur. Quando uero recumbit aliquis cum Ieſu, & ſenſuum eius communione perfruitur, non pectuſculum, ut ſupra, ſed pectus alloquitur. Porrò cum ſponſa loquitur ad ſponſum, quia nuptiale carmen inducitur, non pectuſculum, ut in ſacrificio: non pectus, ut in Ioanne diſcipulo, ſed ubera nominat, dicens: Quia bona ubera tua ſuper uinum. Communica ut ſponſa cum ſenſibus ſponſi: & ſcias quia inebriant atq; lætificāt iſtiuſmodi cogitatus. Quomodo autem calix domini inebrians peroptimus eſt: ſic ubera ſponſi omni meliora ſunt uino, quia bona ubera tua ſuper uinū. In medijs precibus ad ſponſum uerba conuertit: Et odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Non uno, ſed omnibus ſponſus uenit unctus unguentis. Si autem & ad meam animam ſactam ſponſam ſuam, ſponſus uenire dignabitur, quàm oportet eſſe formoſam, ut illum de cœlo ad ſe trahat: ut deſcēdere faciat ad terras, ut ueniat ad amatam? Quali pulchritudine decoranda eſt: quali debet amore feruere: ut ea loquatur ad illam, quæ ad perfectam locutus eſt ſponſam: Quia ceruix tua, quia oculi tui, quia genæ tuæ, quia manus tuæ, quia uēter tuus, quia humeri tui, quia pedes tui? De quibus, ſi cōceſſerit dominus, diſputabimus: quomodo ſponſæ membra uarientur: & ſingularum partium laus diuerſa dicatur: ut poſt diſputationem, etiam ad noſtram dici animam ſimiliter laboremus. Bona igitur ubera tua ſuper uinum, & odor unguentorū tuorum ſuper omnia aromata. Si uideris ſponſum, tunc intelliges uerū eſſe quod dicitur, quoniam bona ubera tua ſuper uinum, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Multi habuerunt aromata. Regina auſtri detulit aromata Solomoni, & plures alij aromata poſſederunt: ſed habuerit quis quantalibet, non poſſunt Chriſti odoribus cōparari, de quibus nūc ſponſa ait: Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Ego arbitror, quia & Moyſes habuit aromata & Aaron, & ſinguli prophetarum. Verum ſi uidero Chriſtum,
B & ſuauitatem unguentorum eius odoremq; percepero: ſtatim ſententiam profero, dicens: Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Oleum effuſum nomen tuū. Propheticum ſacramentum eſt. Tantummodo nomen Ieſu uenit in mundum, & unguentum prædicatur effuſum. In euangelio quoq; mulier accipiens alabaſtrum unguenti nardipiſtici pretioſi, caput Ieſu pedeſq; perfudit. Obſerua diligenter quæ de duabus ſuper caput effuderit ſaluatoris. Siquidē peccatrix ſuper pedes: & ea quæ dicitur nō fuiſſe peccatrix, ſuper caput eius fudiſſe monſtratur. Obſerua, inquam, & inuenies in euangelica lectione non fabulas & narrationes ab euangeliſtis, ſed myſteria eſſe conſcripta. Impleta eſt utiq; odore unguēti domus: ſi quid peccatrix habuit, ad pedes referendum eſt: & ſi quid ea quæ non peccatrix, ad caput. Nec mirum domum fuiſſe odore completam, cum hoc odore mundus cōpletus ſit. Scribitur in eodem loco de Simone leproſo & domo eius. Ego puto leproſum, mūdi iſtius eſſe principem: & hunc leproſum, Simonem nuncupari, cuius domus ad aduentū Chriſti, ſuaui odore cōpleta ſit, agente pœnitentiam peccatrice: & ſancta, caput Ieſu unguenti odoribus perfundente. Vnguentum effuſum nomen tuum. Quomodo unguentum quod effuſione ſua odorē longe lateq; diſpergit: ſic Chriſti nomen effuſum eſt. In uniuerſa terra Chriſtus nominatur, in omni mūdo prædicat̄ dn̄s. Vnguentū enim effuſum nomen eius. Nunc Moyſi nomē auditur, quod prius Iudææ tantum claudebatur anguſtijs. Neq; enim Græcorum quiſpiam meminit eius: neq; in ulla gentiliū literarum hiſtoria de illo ſeu cæteris ſcriptum aliquid inuenimus. Statim ut Ieſus radiauit in mūdo, eduxit ſecum legem & prophetas, & uere completum eſt, unguentum effuſum nomen tuum. Propterea iuuēculæ dilexerunt te. Quia per ſpiritum ſanctum, charitas dei diffuſa eſt in corda noſtra, congrue nomen effuſionis infertur: unguentum effuſum nomen tuum. Hæc dicens ſpōſa adoleſcentulas cōſpicit. Quando illa ſponſi patrem rogabat: & ad ipſum ſponſum cominus loquebatur, necdum adoleſcentulæ aderant. In medijs uero precibus ingredit̄ iuuencularū chorus, & ſponſæ laudatur eloquijs: Propterea iuuenculæ dilexerunt te, & attraxerunt te. Adoleſcētulæq; reſpondent: Poſt te in odore unguentorum tuorum curremus. Quàm pulchræ ſpōſi pedi-

C ſequæ,necdum fiduciam habent ſponſæ.Sponſa non poſt tergum ſequitur:ſed ingreditur
functa lateri.Apprehendit dexteram ſponſi,& manus eius ſponſi dextera cõiungitur.Famu
læ uero ingrediuntur poſt eã.Sexaginta ſunt reginæ & octoginta cõcubinæ,& iuuenculæ,
quarum nõ eſt numerus.Vna eſt columba mea,perfecta mea: una eſt matri ſuæ, una eſt ei
quæ concepit illam.Poſt te ergo in odore unguentorum tuorum curremus.Cũ omni hone
ſtate deambulantibus dictum eſt:poſt te in odore unguentorum tuorum curremus, ſecun-
dum illud:Curſum conſummaui.Et illud:Qui in ſtadio currunt,omnes quidẽ currũt:unus
autem accipit brauium.Brauium Chriſtus eſt,& hæc quidem adoleſcentulæ, quas propter
amoris exordium foris ſtare cognoſcimus,iuxta illud exemplum:Amicus aũt ſponſi ſtans
& audiens eum,gaudio gaudet propter uocem ſpõſi.Tale quiddam & adoleſcentulæ ſuſti
nent.Introeunte ſpõſo,forinſecus remanẽt,ſponſa uero ſpecioſa perfecta, ſine macula, ſine
ruga,in ſponſi cubiculum,in regium penetral ingreſſa,reuertitur ad iuuẽculas,& nũciat eis,
quæ ſola cõſpexerit,dicitq́;:Introduxit me rex in cubiculum ſuum. Nõ ait,introduxit nos
plures in cubiculum ſuum.Plures foris remanent:in cubiculum ſola ingreditur ſpõſa,ut ui
deat theſauros abſcõditos & tenebroſos,renuncietq́; iuuenculis:Introduxit me rex in cubi-
culum ſuum.Rurſus adoleſcentulæ,id eſt,ſpõſarum incipientium turba quàm plurima:in-
greſſa ſponſa cubiculum ſponſi:& uidente diuitias uiri ſui,dum illius præſtolantur aduen-
tum,lætæ concinunt:Exultabimus & lætabimur in te. Pro ſponſæ perfectione lætantur.
Non eſt æmulatio in uirtutibus.Amor iſte mundus, amor iſte ſine uitio eſt. Exultabimus
& lætabimur in te:diligemus ubera tua.Illa quæ maior eſt,iam tuorũ uberum lacte perfrui-
tur,& loquitur exultans:Bona ubera tua ſuper uinum.Iſtæ uero quæ exultationem & lætiti-
ciam deferunt:adoleſcentulæ quippe ſunt,deferunt charitatem,& dicũt:Exultabimus & læ
tabimur in te:diligemus ubera tua ſuper uinum.Diligemus,inquiunt,nõ diligimus.Dein-
D de loquuntur ad ſpõſam:Aequitas dilexit te.Laudant ſpõſam,nomen illi æquitatis a pro-
prijs uirtutibus imponẽtes.Aequitas dilexit te.Rurſum ad adoleſcentulas ſpõſa reſpõdet:
Nigra ſum & ſpecioſa filiæ Hieruſalẽ ut tabernacula cedar:ut pelles Solomonis.Ne intuea-
mini me,quia ego ſum denigrata,quoniam deſpexit me ſol.Specioſa quidem eſt: & poſſu-
mus inuenire quomodo ſpecioſa ſit ſpõſa:quærimus autem quomodo nigra & ſine cãdo-
re ſit pulchra.Pœnitentiã egit à peccatis,ſpeciem ei largita eſt cõuerſio,& ideo ſpecioſa can-
tatur.Quia uero necdum omni peccatorum ſorde purgata:necdum lota eſt in ſalute,nigra
dicitur:ſed in atro colore non permanet.Fit itaque candida quando ad maiora cõſurgit:&
cum ab humilibus incipit ad alta cõſcendere,diciturq́; de ea:Quæ eſt iſta,quæ aſcẽdit deal-
bata?Et quo manifeſtius hoc myſterium deſcribatur,nõ ait,ut in pleriſq; codicibus legitur:
Innixa ſuper fratruelem ſuum, id eſt, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς. ſed ἐπὶ τ [illegible],
id eſt,ſuper pectus eius recumbens.Significantérque de anima ſponſæ & ſermone dicitur,
ſuper pectus illius recumbens, quia principale ibi cordis eſt noſtri. Vnde a carnalibus re-
cedentes,ſpiritualia ſentire debemus,& intelligere:multo melius eſſe ſic amare,quam ama-
re deſiſtere.Aſcendit igitur recumbens ſuper pectus fratruelis ſui, & quæ nunc in exordio
cantici nigra ponitur,in epithalamij fine de ea cantatur.Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealba-
ta?Intelleximus quomodo & nigra & formoſa ſit ſponſa.Si autem & tu non egeris pœni-
tentiam:caue ne anima tua nigra dicatur & turpis:& duplici fœditate turperis : nigra pro-
pter peccata præterita:turpis propter hoc,quia in eiſdem uitijs perſeueras.Si uero pœnitẽ-
tiam egeris,nigra erit anima tua propter antiqua delicta:propter pœnitentiam uero habe-
bit aliquid,ut ita dicam,Aethiopici decoris. Et quia ſemel Aethiopem nominaui, uolo te-
ſtem ſcripturam ſuper hunc aduocare ſermonem. Aaron & Maria murmurant , quia
Moyſes Aethiopiſſam habet uxorẽ.Et nunc Moyſes Aethiopiſſam duxit uxorẽ. Siquidẽ
lex eius ad hanc noſtram Aethiopiſſam tranſmigrauit.Murmuret Aaron ſacerdotium Iu
dæorum:murmuret & Maria ſynagoga eorum.Moyſes de murmuratione nõ curat:amat
Aethio

A Aethiopiſſam ſuam,de qua & alibi dicitur per prophetã:Ab extremis fluminũ afferent ho
ſtias.Et rurſum:Aethiopia præueniet manus eius deo. Pulchre præueniet. Quomodo enĩ
in euangelio mulier illa quæ ſanguine fluebat,archiſynagogi filiam curatione præuenit:ſic
Aethiopia Iſraël ægrotante ſanata eſt.Illorum delicto,ſalus gentibus facta eſt ad æmulan-
dum eos.Nigra ſum & ſpecioſa filiæ Hieruſalem.Et tu eccleſiaſtica anima ad filias Hieruſa
lem cõuerte ſermonem,& dic:Me plus amat ſpõſus,me magis diligit,quàm uos: quæ mul
tæ filiæ Hieruſalem. Vos foris ſtatis,& ſpõſam cubiculum uidetis intrantem. Nemo dubi-
tet nigram uocatam eſſe formoſam.Qui nos ſumus,ut cognoſcamus deum,ut cantica præ
dicemus cantici,ut ab Aethiopiæ finibus,ut ab extremo terræ ueniremus ſapientiã ueri au
dire Solomonis? Et quando ſaluatoris uox intonantis auditur:Regina auſtri ueniet in iudi
cium,& condemnabit homines generationis huius:quia uenit à finibus terræ audire ſapien
tiam Solomonis:& ecce plus quàm Solomon hic:audi myſtica quæ dicãtur. Regina auſtri
uenit à finibus terræ,eccleſia:& condemnat homines generationis huius,id eſt, Iudæos car
ni & ſanguini deditos. Venit à finibus terræ audire ſapientiam Solomonis: nõ illius qui in
teſtamento ueteri prædicatur:ſed huius qui in euangelio Solomone maior eſt. Nigra ſum
& ſpecioſa filiæ Hieruſalẽ:nigra uelut tabernacula cedar:ſpecioſa ut pelles Solomonis. Ipſa
quoq; nomina cum ſponſæ decore cõueniunt. Aiunt Hebræi cedar interpretari tenebras.
Nigra ſum ergo ut tabernacula cedar,ut Aethiopes:ſpecioſa,ut pelles Solomonis, quas eo
tempore in tabernaculi ornamento compoſuit,quando templum ſummo ſtudio & labore
fabricatus eſt.Diues quippe Solomon:& in omni ſapientia illius,nemo præceſſit illum.Ni
gra ſum & ſpecioſa filiæ Hieruſalem,ut tabernacula cedar,ut pelles Solomonis.Ne intuea-
mini me,quia ego ſum denigrata.Satisfecit de nigrore ſuo:& per pœnitentiam ad meliora
B conuerſa:annunciat ſe filiabus Iſraël nigram quidem eſſe ; ſed pulchram, ſecundum quod
ſuperius expoſuimus,& dicit:ne intueamini me,quia ego ſum denigrata.Ne,inquit,admi-
remini coloris eſſe me tetri:ſol deſpexit me:pleno quippe radio in me luminis ſui fulgor il-
luxit,ut eius ſim calore fuſcata.Neq; enim ut decuerat,ut ſolis dignitas expetebat, illius in
me lumen accepi.Delicto eorum ſalus gentibus facta eſt,& rurſum incredulitate gentium,
ſcientia Iſraël.Habes utrunq; apud Apoſtolum:Filij matris meæ pugnauerunt aduerſum
me.Conſiderandum quomodo ſponſa dicat : filij matris meæ pugnarunt aduerſum me.
Et quando aduerſus eam fratrum pugna ſurrexit? Vide Paulum eccleſiæ perſecutorem:&
intelliges quomodo filius matris eius pugnauerit aduerſus eam. Perſecutores eccleſiæ ege-
runt pœnitentiam,& aduerſarij eius rurſum ad ſororis ſigna conuerſi,prædicauerunt fidẽ,
quam ante deſtruebant.Hoc prophetico ſpiritu ſponſa nunc cantans,ait: Dimicauerunt in
me:poſuerunt me cuſtodem in uineis:uineam meam non cuſtodiui.Ego eccleſia,ego ſpon-
ſa,ego ſine macula,plurimarum cuſtos ſum poſita uinearum à filijs matris meæ, qui cõtra
me aliquando pugnauerãt. Qua ſolicitudine curaq; diſtricta,dum plures cuſtodio uineas,
uineam meam non ſeruaui. Intellige hoc de Paulo, & alio quocunq; ſanctorum, qui pro
omnium ſit ſalute ſolicitus:& uidebis quomodo uineam ſuam non cuſtodiens,aliorũ uine-
ta cuſtodiat:Quomodo etiã ut alios lucrifaciat,ipſe in quibuſdam damna ſuſtineat.Etenim
cum fuerit liber ex omnibus,ſeipſum ſeruũ fecit,ut omnes lucrifaceret : Factus ſum,inquit,
infirmus infirmis,Iudæis Iudæus:his qui ſub lege erant,quaſi ſub lege,& cætera:dicatq;,ui-
neam meam non cuſtodiui.Deinde conſpicit ſponſum,qui cõſpectus abſceſſit.Et frequen-
ter hoc in toto carmine facit,quod niſi quis ipſe patiatũ,nõ poteſt intelligere. Sæpe, deus te-
ſtis eſt,ſponſum mihi aduentare conſpexi,& mecum eſſe quàm plurimum:quo ſubito rece
dente,inuenire nõ potui quod quærebam.Rurſus igitur deſidero eius aduentũ, & nõnun-
quam iterum uenit:& cum apparuerit,meiſq; manibus fuerit comprehenſus,rurſum elabi
tur:& cũ fuerit elapſus,rurſum à me inquiritur:& hoc crebro facit;donec illum uere teneã:
& aſcendam innixus ſuper fratruelem meum, Annũcia mihi quem dilexit anima mea,ubi

C paſcis,ubi cubas in meridie. Nō quæro alia tēpora,quādo ueſpere,quando diluculo, quando in ſolis paſcis occubitu:illud tempus inquiro,quando in florente die, quādo plena luce in maieſtatis tuæ ſplendore uerſaris. Annuncia mihi,quē dilexit anima mea,ubi paſcis,ubi cubas in meridie. Diligēter obſerua ubi meridiem legeris. Apud Ioſeph meridie fratres prādium celebrāt. Angeli meridie Abrahæ ſuſcipiuntur hoſpitio:& cætera iſtiuſmodi. Quære & inuenies ſcripturam diuinam,nō fruſtra ſeu fortuitu unumquenq; uſurpare ſermonem. Quiſputas eſt dignus è nobis:ut ad meridiē uſq; perueniat & uideat, ubi paſcat, ubi cubet ſponſus? Annuncia mihi,quē dilexit anima mea,ubi paſcis,ubi cubas in meridie. Niſi enī tu mihi annunciaueris,incipio errabunda iactari:& dum te quæro,in aliorum greges incurro:& quia aliorum erubeſco aſpectus,faciē meā atq; ora mox cōtegere incipio. Sum quippe ſponſa formoſa:& alijs nudam faciem meam nō oſtendo,niſi tibi ſoli quem iam pridē deoſculata ſum. Annuncia mihi,quem dilexit anima mea,ubi paſcis,ubi cubas in meridie: ne quando fiam ſicut cooperta ſuper greges ſodalium tuorū. Vt iſta nō patiar,ut non fiam cooperta,ut ora non contegam,& ad alios uſq; perueniens,incipiam forſitan & eos amare quos neſcio:idcirco annūcia mihi,ubi te quæram & inueniā in meridie:ne forte fiam,quaſi cooperta ſuper greges ſodaliū tuorum. Poſt hæc uerba ſponſus ei cōminatur, & dicit: Aut cognoſce temetipſam, quoniam regis es ſpōſa,& formoſa,& à me facta formoſa:ſiquidem ego mihi exhibui glorioſam eccleſiam,nō habentem maculam,neq; rugam:aut ſcito, quia ſi te non cognoueris,& tuam ſcieris dignitatē,patieris hæc quæ ſequuntur. Quæ nam illa ſunt? Si nō cognoueris temetipſam,ò pulchra in mulieribus,egredere tu in ueſtigijs gregū:& paſce,non greges ouium,non agnorū,ſed hædos tuos. Statuet quippe oues à dextris,& à ſiniſtris hædos. Si nō cognoueris temetipſam ò pulchra in mulieribus, egredere tu in ueſtigijs gregum:& paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum. In ueſtigijs,inquit, paſtorū nouiſſima fies;nō inter oues,ſed inter hœdos tuos,cum quibus habitans,nō poteris mecū,

D id eſt,cū bono paſtore eſſe. Equitatui meo,in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea. Si uis intelligere ò ſponſa,quomodo ſcire te debeas:cognoſce cui te comparauerim:& tunc uidebis talem te eſſe,quæ turpari nō debeas,cum tuā ſpeciem cognoueris. Quid eſt igitur: equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te? Scio equitem ſpōſum, propheta dicete: Et equitatio eius ſalus. Aſſimilata es ergo equitatui meo,in curribus Pharaonis. Quantum differt equitatus meus qui ſum dominus,& dimergo in fluctibus Pharaonem, & criſtatos eius,& aſcenſores eius:& equos & currus eius: quātum inquam differt equitatus meus ab equis Pharaonis:tāto melior es omnibus filiabus,tu ſpōſa,tu eccleſiaſtica anima: omnibus animabus,quæ nō ſunt eccleſiaſticæ. Igitur ſi eccleſiaſtica anima es: omnibus animabus es melior:ſi nō es melior,non es eccleſiaſtica. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te proxima mea. Deinde pulchritudinē ſponſæ,ſpirituali amore deſcribit. Genæ tuæ ſicut turturis. Faciem illius laudat,& genarum rubore perfunditur. Pulchritudo quippe mulierū in genis dicitur eſſe quàm plurima. Ita & nos pulchritudinē animæ intelligamus in genis. Labia uero eius & linguā,intelligentiam prædicemus. Collum tuum ut monile. Vt ornamentum,quod ſolet uirginum collo pendere,& nuncupatur ὁρμίσκος, ita ſine hoc decore & tuum ipſum collum eſt ornamentum. Poſt hæc fit ſponſus in recubitu:requieuit ut leo,ut catulus leonis obdormiuit,ut deinceps poſſit audire:Quis ſuſcitabit eum? Quo interim dormiēte apparent ſponſæ ſponſi ſodales angeli:& his eam ſermonibus conſolantur. Nos tibi aurea ornamenta facere nō poſſumus:non enim tam diuites ſumus,ut ſponſus tuus, qui aureum tibi monile largiatur. Nos ſimilitudinē auri faciemus,nō habemus aurum. Et in hoc quoq; lætandū eſt:ſi ſimilitudines auri,ſi ſtigmata faciamus argenti. Similitudines auri faciemus tibi,cū ſtigmatibus argēti. Verū nō omni tēpore:ſed donec ſpōſus tuus ſurgat a cubitu. Cū enim ille ſurrexerit,ipſe tibi aurū,ipſe faciet argentū,ipſe tuā mentē ſenſumq; decorabit,& eris uere diues in ſponſi domo ſponſa formoſa;cui eſt gloria in ſecula ſeculorū. Amen.

Secunda

A SECVNDA HOMILIA EX ORIGENE TRADVCTA AB EO loco in quo ſcriptum eſt;Nardus mea dedit odorem ſuum:uſcꝫ ad eum locum in quo ait;Quia uox tua ſuauis & forma tua decora:& cætera.

OMnes animæ motiones,uniuerſitatis conditor deus creauit ad bonum: ſed pro uſu noſtro fit ſæpe,ut res quæ bonæ ſunt per naturã, dum male his abutimur, nos ad peccata deducant. Vnus de animæ motibus amor eſt:quo bene utimur ad amandum,ſi ſapientiam amemus & ueritatem. Quando uero amor noſter in peiora corruerit,amamus carnem & ſanguinẽ. Tu igitur ut ſpiritualis, audi ſpiritualiter amatoria uerba cantari:& diſce motũ animæ tuæ & naturalis amoris incendium ad meliora transferre,ſecũdum illud:Ama illam,& ſeruabit te:circũda illam,& exaltabit te. Viri,diligite uxores ueſtras,ait Apoſtolus:ſed nõ ſtetit in eo quod dixerat, uiri diligite uxores ueſtras:uerũ ſciens eſſe dilectionem uirorum in proprijs quocꝫ uxoribus inhoneſtam, ſciens eſſe placentem deo,docuit quomodo uiri uxores ſuas amare deberẽt,inferens:Viri diligite uxores ueſtras,ſicut & Chriſtus eccleſiã.Et hæc quidẽ in procemio eorum,quæ poſtea diſſerenda ſunt,diximus.Quia amici ſponſi,dũ rex in recubitu ſuo eſt,requieſcens enim dormiuit ut leo & ut catulus leonis,ſponſæ promiſerãt,donec ille conſurgeret, ſimilitudines auri & argenti eſſe facturos:non habentes aurũ,ut ſponſus,& quodammodo alijs uerbis ſponſi paſſio prædicata eſt,nõ irrationabiliter ad hæc ſponſa reſpondet:& ipſa diſpenſationem quandam paſſionis intelligens,ad id quod audierat:ſimilitudines auri faciemus tibi cũ ſtigmatibus argenti,donec rex in recubitu ſuo eſt,ait:Nardus mea dedit odorẽ ſuum. Faſciculus guttæ fratruelis meus mihi:in medio uberum meorum demorabitur.Quomodo igitur aptabimus ei,id quod præceſſit;donec rex in recubitu ſuo eſt;id quod ſequitur: nardus
B mea dedit odorem ſuum;Loquitur euangelium,quia uenit mulier habens alabaſtrum unguenti nardipiſtici precioſi:non illa peccatrix,ſed ſancta,de qua nunc mihi ſermo eſt. Scio quippe Lucam de peccatrice;Matthæum uero & Ioannem & Marcũ, nõ de peccatrice dixiſſe. Venit ergo non peccatrix illa,ſed ſancta,cuius nomen quocꝫ Ioannes inſeruit; Maria quippe erat habens alabaſtrum unguenti nardipiſtici precioſi, & effudit ſuper caput Ieſu. Deinde ſuper hoc indignantibus,non omnibus diſcipulis;ſed Iuda ſolo dicente,potuit uenundari hoc trecentis denarijs,& dari pauperibus;reſpõdit magiſter atcꝫ ſaluator:Semper pauperes habetis uobiſcum,me autem non ſemper. Præueniens quippe hæc in diem ſepulturæ meæ fecit. Ideo ubicuncꝫ prædicatũ fuerit euangelium iſtud;dicetur & quod fecit hæc in memoriam eius. In figura ergo iſtius, quod nunc loquitur: Nardus mea dedit odorem ſuum:illa ſuper caput domini fudit unguentum;& tu quocꝫ aſſume nardum,ut poſtcꝫ caput Ieſu ſuaui odore perfuderis,poſſis audacter effari;Nardus mea dedit odorem ſuum: & à Ieſu reciprocum audire ſermonem,quia ubicuncꝫ prædicatum fuerit hoc euangeliũ in toto mundo:dicetur & quod fecit hæc in memoriã eius. Tu quocꝫ facito in uniuerſis gẽtibus prædicato. Quando autem hoc facies;Si factus fueris,ut Apoſtolus,& dixeris:Chriſti bonus odor ſumus in omni loco,in his qui ſaluant̃,& in his qui pereunt. Bona opera tua nardus ſunt. Si uero peccaueris,peccata tetro odore redolebunt. Dicit quippe pœnitens: Computruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Nõ de nardo propoſitum eſt,nunc ſpiritui ſancto dicere:necꝫ de hoc quod oculis intuemur euãgeliſta ſcribit unguento;ſed de nardo ſpirituali:de nardo quæ dedit odorem ſuum. Faſciculus ſtactes,id eſt, guttæ ſiue ſtillæ fratruelis meus mihi. Guttam unguenti caſiam galbani,in Exodo legimus præcepto domini in thymiama,id eſt,in ſacerdotale chriſma confectum. Si ergo uideris ſaluatorem meum ad terrena,aut humilia deſcẽdentem,uidebis quomodo uirtute magna & maieſtate diuina ad nos modica quædam ſtilla defluxerit. De hac ſtilla & propheta cecinit, dicens;Et erit,de ſtilla populi huius cõgregandus congregabitur Iacob. Et ſicuti ſecundum

C alium ſenſum, lapis erat præciſus è monte ſine manibus noſtri in carne ſaluatoris aduen-
tus: neque enim totus mons fuit qui deſcendit ad terras: nec poterat humana fragilitas to-
tius montis magnitudinem capere: ſed lapis ex monte, lapis offenſionis, & petra ſcandali
deſcendit in mundum: ſic ſecundum alium intellectum ſtilla nūcupatur. Oportebat quip-
pe ut (quia omnes gentes in ſtillam ſitulæ reputatæ ſunt) his qui pro omnium ſalute factus
eſt omnia: etiam ſtilla fieret ad eas liberandas. Quid enim pro noſtra ſalute non factus eſt?
Nos inanes, & ille exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens. Nos populus ſtultus, &
non ſapiens: & ille factus eſt ſtulticia prædicationis: ut fatuum dei, ſapientius fieret homini-
bus. Nos infirmi: infirmum dei fortius hominibus factum eſt. Quia igitur uniuerſæ gen-
tes, ut ſtilla ſitulæ, & ut momentum ſtatheræ reputatæ ſunt: idcirco factus eſt ſtilla, ut per
eum à ueſtimentis noſtris odor ſtillæ procederet, iuxta illud: Myrrha & ſtilla & caſia a ue-
ſtimentis tuis, à domibus elephantinis, ex quibus lætificauerunt te filiæ regum in honore
tuo, quæ in quadrageſimo quarto pſalmo dicuntur ad ſponſam. Faſciculus ſtillæ fratruelis
meus mihi. Conſideremus quid ſibi fratruelis nomine uelit. Eccleſia quæ hoc loquitur de
fratruele, nos ſumus ex gentibus congregati. Saluator noſter, ſororis eius eſt filius, id eſt, ſy-
nagogæ. Duæ quippe ſorores ſunt, eccleſia & ſynagoga. Saluator ergo, ut diximus, filius ſy
nagogæ ſororis, uir eccleſiæ, ſponſus eccleſiæ, fratruelis eſt ſponſæ ſuæ. Faſciculus ſtillæ fra
truelis meus mihi, in medio uberum meorum cōmorabitur. Quis ita beatus, ut habeat ho-
ſpitem in principali corde, in medio uberum, in pectore ſuo, ſermonem dei. Tale eſt quippe
quod canitur: In medio uberum meorum commorabitur. Si non fuerint fractæ mammæ
tuæ: in medio earum habitabit ſermo diuinus. Decebat in carmine nuptiali, mammas po-
tius appellari quàm pectus. Et perſpicuum eſt, cur ad expoſitionem eius quæ dicit: In me-
D dio uberum meorum commorabitur: ſit aſſumptum, ſi non fuerint fractæ mammæ tuæ:
in medio uberum tuorum commorabitur ſermo diuinus. Vnde dixi, ſi non fuerint fractæ
mammæ tuæ? De Ezechiele. Eo quippe loco, ubi Hieruſalem dominica corripitur uoce, in-
ter cætera dicitur ad eam: In Aegypto fractæ ſunt mammæ tuæ. Caſtarum ubera non fran-
guntur, ſed meretricum ubera, laxis pellibus irrugantur. Pudicarū erecta ſunt ubera, & uir
ginali robore tumentia. Suſcipiunt ſermonem ſponſi, & dicunt: In medio uberum meorū
commorabitur. Botrus Cypri fratruelis meus mihi. Initium eſt ſermonis in germine, & ini-
tium Cypri, id eſt, floritionis in uerbo, unde ait. Botrus Cypri, id eſt, floritionis fratruelis
meus mihi. Non omnibus eſt Botrus Cypri: ſed his qui eius flore digni ſunt. Alijs uua ua-
ria eſt: huic ſoli quæ nigra eſt & formoſa, in floris decore ſe præbet. Botrus Cypri fratruelis
meus mihi. Non ſimpliciter ait, botrus Cypri fratruelis meus: ſed cum additamento, mihi:
ut doceret non omnibus eum eſſe botrum Cypri. Videamus autem in quibus regionibus,
botrus iſte ſit ſponſæ. In uineis engaddi, quod interpretatur oculus tentationis. In uineis igi
tur oculi tentationis, botrus Cypri fratruelis meus mihi. Tentationis oculus in præſenti eſt.
Siquidem in tentatione moramur in hoc mundo: & tētatio eſt uita humana ſuper terram.
Dum in hac luce uerſamur, in uineis ſumus engaddi. Si autem meruimus poſtea tranſplan
tari, à noſtro agricola transferemur. Nec dubites, quin poſſis de engaddi uineis ad loca me
liora transferri. Agricola noſter ad transferendam uineam, crebra meditatione iam calluit.
Vineam enim ex Aegypto tranſtuliſti: eieciſti gentes & plantaſti eam. Operuit montes um
bra eius, & arbuſta eius cedros Libani. Et hæc quidem quæ expoſuimus, locuta ſit ſponſa
de ſponſo, ſignificans amorem ſuum, & ſponſi uenientis hoſpitiū, quomodo in medio ube-
rum & ſui cordis arcano, ſponſus ueniens commoretur. Rurſus ſponſi ad eam ſermo diri-
gitur, & dicit: Ecce ſpecioſa ꝓxima mea, ecce ſpecioſa, oculi tui columbæ. Illa ſic dicit ad ſpō
ſum: Ecce ſpecioſus fratruelis meus, nō adiungit, & proximus meus. Hic aūt quando loqui
tur ad eā: ecce ſpecioſa, adiūgit, & proxima mea. Quare autem illa non dicit: Ecce ſpecioſus,
proximus mihi; ſed tantū, ecce ſpecioſus? Quare ille nō ſolū ſpecioſa es dicit: ſed ſpecioſa es
proxima

A proxima mea: Sponſa ſi longe fuerit à ſponſo, non eſt ſpecioſa: tunc pulchra fit quando dei
uerbo coniungitur. Et merito nunc docetur a ſponſo, ut proxima ſit: & à ſuo latere non re-
cedat. Ecce ſpecioſa proxima mea, ecce ſpecioſa. Incipis quidem eſſe ſpecioſa, ex eo quod pro
xima mihi es. Poſtquam autem eſſe cœperis ſpecioſa, etiam ſine additamento proximæ, ab-
ſolute es ſpecioſa. Ecce ſpecioſa proxima mea, ecce ſpecioſa. Videamus & aliam laudem ſpe-
cioſæ: ut & nos æmulemur ſponſæ fieri. Oculi tui columbæ. Qui uiderit mulierem ad con-
cupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, oculos non habet columbæ. Si quis
uero oculos columbæ non habet, domum fratris ſui ingreditur infelix, non ſeruans illud
quod in Prouerbijs eſt præceptum: In domum fratris tui ne intres infelix. Pro eo quod Se-
ptuaginta infelix: interpretati ſunt, Aquila Hebræam exprimens ueritatem ἀγχονόμ poſuit.
Qui autem habet oculos columbæ, uidet recta & miſericordiam promeretur. Vidēs quip-
pe recta, miſericordiam conſequetur. Porrò quis uidet recta, niſi qui caſto conſpectu, & pu-
ris intuetur oculis: Noli igitur mihi de his tantum carnis oculis intelligere, quæ dicta ſunt:
licet & de his intellexiſſe non inutile ſit: ſed ingrediens ad interiora cordis tui, & alios ocu-
los mente perquirens: qui & à dei mandato illuminantur, mandatum quippe dei illumi-
nans oculos, illud enitere, labora, contende, ut ſancte intelligas uniuerſa quæ dicta ſunt: &
ſimilis ſpiritui, qui in ſpecie deſcendit columbæ, audias, quia oculi tui columbæ ſunt. Si in-
telligis legem ſpiritualiter, oculi tui columbæ ſunt. Si intelligis euangelium ut ſe uult intelli
gi euangelium & prædicari, uides Ieſum omnem languorem & infirmitatem: non ſolum eo
tempore quo carnaliter facta ſunt fuiſſe medicatum, ſed hodieq; medicantem: & non tātum
tunc ad homines deſcendiſſe, ſed hodieq; deſcendere, & eſſe præſentem. Ecce enim, inquit, uo
biſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſeculi: oculi tui columbæ ſunt. Ecce
B ſpecioſa, proxima mea, ecce ſpecioſa oculi tui columbæ. Has de ſponſa audiens laudes, ſpon
ſo uicem in laudibus tribuit: non quo ei quod non habet ſuo præconio largiatur, ſed intelli-
gens decorem eius atq; conſpiciens, ait: Ecce ſpecioſus fratruelis meus. Et quidem pulchre.
Lectus noſter umbroſus. Quæro lectum in quo ſponſus cum ſponſa requieſcat, & ni fallor
corpus humanum eſt. Siquidem ille in euangelio paralyticus qui iacebat in lecto: & abire in
domum ſuam ſublato grabato, uoce iuſſus eſt ſaluatoris, antequam ſanaretur, ſuper debile
membrorum ſuorum corpus iacebat, quod poſtea dei uirtute ſolidatum eſt. Sic ego intelli-
go: Tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam. Neq; enim ad hoc filius dei de cœleſti
bus ad terrena deſcenderat: ut de lectulis deſcendere imperaret: & conſurgentem ab ægro-
tatione ſua, ſine lectulo non pateretur abſcedere: Tolle, inquiens, grabatum tuum, & uade in
domum tuam. Et tu igitur à ſaluatore ſanatus: tolle grabatum tuum, & uade in domū tuā:
ut cum à te uelut ad ſponſam uenerit ſponſus, & in eo tecū fuerit reclinatus, dicas: Ecce ſpon-
ſus fratruelis meus. Et quidem pulchre. Acclinatio noſtra umbroſa. Ecce ſpecioſus fratruelis
meus, ipſe & ſpecioſus eſt & umbroſus. Per diem quippe ſol nō uret te, neq; luna per noctē.

Trabes domorum noſtrarum cedri. Multitudinis uerba ſunt. Videntur autem mihi uiri
hæc dicere: qui cum ſpōſo ſunt, de quibus ſuperius ſermo præfatus eſt: domos cedrinas tra-
bibus intextas, & cypreſſis contignatas. Siquidem pro ſtybe aſcendit cypreſſus: & pro coni-
za, aſcendit myrtus. Requirens igitur, cuius naturæ iſta ſunt ligna: & cedrum imputribilem,
& cypreſſum odoris optimi deprehendens: labora & tu ita contignare domum tuam: ut de
te quoque poſſit dici: Trabes domuum noſtrarum cedri, & contignationes noſtræ cypreſſi.
Poſt hæc ſponſus loquitur: Ego flos campi et lilium conuallium. Propter me qui in ualle
eram deſcendit in uallem: & in uallem ueniēs fit lilium. Pro ligno uitæ quod plantatum eſt
in paradiſo dei, totius campi, id eſt, totius mundi & uniuerſæ terræ flos factus eſt. Quid
enim ſic poteſt eſſe flos mundi, ut uocabulum Chriſti: Vnguentum effuſum nomen eius.
Aliter. Ad ipſum dicitur: Ego flos campi, et lilium cōuallium. Et hæc quidem de ſemetipſo.
Deinde ſpōſam laudans, ait: Vt liliū in medio ſpinarum, ſic proxima mea in medio filiarū.

C Sicut lilium non poteſt ſpinis comparari inter quas ſemper exoritur: eodem modo proxi-
ma mea ſuper omnes filias lilium eſt in medio ſpinarum,Iſta audiens ſponſa, uicem reddit
ſponſo:& ſentiens illius etiam ſuauitatem, in uocem laudantis erumpit. Vnguentorum
quippe odor licet ſuauiter ſpiret,& ſenſum odore demulceat:nō tamen eiuſmodi eſt, ut ſua-
ue ſit ad edendum.Eſt autem aliud quod optimi ſaporis ſit & odoris,id eſt,ut fauces dulco-
re delectet,& ſpiritum mulceat odoratu. Tale eſt malum, & iſtiuſmodi eſt naturæ: ut in ſe
utraque poſſideat.Idcirco uolens non ſolum bene olentes ſermones ſponſi,ſed & dulcorem
eius ſponſa laudare,ait: Vt malum in lignis ſyluæ:ita fratruelis meus in medio filiorum.
Omnia ligna,omnes arbores,ad comparationem ſermonis dei, ſyluæ inferaces exiſtiman-
tur.Ad Chriſtum ſaltus eſt omne quod dixeris:& infructuoſa ſunt omnia.Quæ enim poſ-
ſunt dici ad eum comparata fructifera?Etiam ligna quæ uidebantur fructibus incuruari:ad
collationem aduentus eius infructuoſa monſtrata ſunt. Ideo ut malum in lignis ſyluæ: ita
fratruelis meus in medio filiorum.In umbra eius concupiui & ſedi. Quàm pulchre, nō ait,
in umbra illius concupiſco,ſed in umbra eius concupiui:&,non ſedeo,ſed ſedi. Siquidem in
principio non poſſumus cum eo proprium cōferre ſermonem:uerum in principio,ut ita di
cam,quadam maieſtatis illius umbra perfruimur. Vnde & in prophetis legitur:Spiritus
faciei noſtræ Chriſtus dominus, cui diximus:In umbra eius uiuemus in gentibus, & ab
umbra ad umbram aliam tranſmigramus.Sedentibus enim in regione umbræ mortis,lux
orta eſt eis.Et tranſeamus ab umbra mortis ad umbram uitæ.Semper iſtiuſmodi ſunt pro-
fectus, ut in exordio deſideret quiſpiam ſaltem in uirtutum umbra conſiſtere.Ego puto
ideo & natiuitatem Ieſu ab umbra cœpiſſe,& nō in umbra,ſed in ueritate finitam. Spiritus,
inquit,ſanctus ueniet in te,& uirtus altiſſimi obumbrabit tibi. Natiuitas Chriſti ab umbra
ſumpſit exordium.Non ſolum autem in Maria ab umbra eius natiuitas cœpit, ſed & in te,
D ſi dignatus fuerit,naſcitur ſermo dei.Fac igitur,ut poſſis capere umbram eius:et cum umbra
fueris dignus effectus,ueniat ad te,ut ita dicam,corpus eius,ex quo umbra naſcitur. Nā qui
in modico fidelis eſt,& in maioribus erit fidelis.In umbra eius concupiui et ſedi. Vides,quia
non ſemper in umbra ſtetit, ſed inde ad meliora tranſierit, dicens:Et fructus eius dulcis in
gutture meo.Ego,inquit,deſideraui in umbra eius requieſcere,ſed poſtquam me ſua prote-
xit umbra,etiam fructu illius ſaturatus dico:Et fructus eius dulcis gutturi meo. Introducite
me in domum uini.Foris ſtetit ſponſus,& ab ſpōſa ſuſceptus eſt:In medio quippe uberum
illius requieuit.Proximæ iuuenculæ non ſunt iſtiuſmodi,ut ſponſum hoſpitem habere me-
reantur.Multitudini foris in parabolis loquitur.Quàm uereor ne multæ adoleſcentulæ for
te nos ſimus. Introducite me in domum uini.Cur tam diu foris maneo?Ecce ſto ante oſtiū,
& pulſo.Si quis mihi aperuerit,ingrediar ad eum,& cœnabo cum eo,& ipſe mecum. Intro-
ducite me.Et nunc eadem dicit ſermo diuinus:Ecce Chriſtus loquitur, introducite me. Vo-
bis quoq; catechuminis loquitur,introducite me.Introducite me,non ſimpliciter in domū,
ſed in domum uini.Impleatur uino lætitiæ,uino ſpiritus ſancti anima ueſtra.Et ſic introdu-
cite in domum ueſtram ſponſum,uerbum,ſapientiam,ueritatem.Poteſt autem & ad eos di-
ci,qui nondum perfecti ſunt:introducite me in domum uini.Ordinate in me charitatē.Ele-
ganter locutus eſt,ordinate.Plurimorū quippe inordinata eſt charitas:quando quod in pri
mo loco debent diligere,diligunt in ſecūdo:quod in ſecūdo:diligūt in primo:& quod opor
tet amare quarto,amant in tertio:& rurſus tertiū in quarto:& eſt in pleriſq; charitatis ordo
peruerſus.Sanctorum uero charitas ordinata eſt.Volo ad intelligendū hoc quod dictū eſt,
ordinate in me charitatē, aliqua exempla replicare. Te uult diuinus ſermo diligere patrem
filium,filiam:uult te ſermo diuinus diligere Chriſtum:nec dicit tibi,ne diligas liberos,ne pa
rentibus charitate iungaris.Sed quid dicit tibi?Ne inordinatam habeas charitatem, ne pri-
mum patrem aut matrē,deinde me diligas:ne filij & filiæ plus quàm mei charitate tenearis.
Qui amat patrem,aut matrem ſuper me,nō eſt me dignus:qui amat filiū,aut filiā ſuper me,
non eſt

A non eſt me dignus. Recole conſcientiam tuam de patris, matris, fratris ſue affectu: & conſidera qualem circa ſermonem dei & Ieſu habeas charitatem: ſtatim deprehendes magis te filium & filiam diligere, quàm uerbum: magis te parentes amare, quam Chriſtum. Quiſputas ita proficit ex nobis, ut præcipuam & primam inter omnia ſermonis dei habeat charitatem: qui in ſecundo loco liberos ponat? Iuxta hunc modum, ama uxorem tuã. Nullus quippe aliquando ſuam carnem odio habuit, ſed amat ut carnem. Et erunt, inquit, duo in carne una: & non in uno ſpiritu. Ama & deum, ſed ama illum, nõ ut carnem & ſanguinem, ſed ut ſpiritum. Qui enim adhæret deo: unus ſpiritus eſt. Igitur ordinata eſt charitas in perfectis. Vt autem poſt deum etiam inter nos ordo ponatur: Primum mandatum eſt: ut diligamus parentes: ſecundum, ut filios: tertium, ut domeſticos noſtros. Si autem filius malus eſt, & domeſticus bonus: domeſticus in charitate filij collocetur. Et ita fiet, ut ſanctorum ordinata ſit charitas. Magiſter quoq; & dominus noſter, in euangelio præcepta de charitate cõſtituens, ad uniuſcuiuſq; dilectionem proprium aliquid appoſuit: & dedit intelligentiam ordinis his qui poſſunt audire ſcripturam, dicentem: Ordinate in me charitatem: Diliges dominũ deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota anima tua, & ex tota uirtute tua. Diliges proximum tuum, ſicut teipſum: nõ proximum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota uirtute, & ex tota mẽte. Rurſus, inquit: Diligite inimicos ueſtros: & nõ appoſuit, ex toto corde. Non eſt inordinatus ſermo diuinus, nec impoſſibilia præcipit, nec dicit: diligite inimicos ueſtros ut uoſmetipſos: ſed tãtũ, diligite inimicos ueſtros: ſufficit eis, ſi eos diligimus, et odio nõ habemus. Proximũ uero ut teipſum. Porrò deũ ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & ex tota uirtute. Si hæc intellexeris, & intellecta cõpleueris, feciſti quod ſpõſi ſermone præcipitur: introducite me in domũ uini, ordinate in me charitatẽ. Quiſputas ẽ nobis
B charitatis eſt ordinatæ? Cõfirmate me in unguentis. Vnus de interpretibus poſuit ὀινανθίνοις. Hæc eſt aũt ſponſa quæ loquitur: Stipate me in malis. In quibus malis? Vt malum in lignis ſyluæ, ita fratruelis meus in medio filiorum. Idcirco in malis eius ſtipate me, quia uulneratæ charitatis ego. Quam pulchrum eſt, & decorũ à charitate uulnus accipere. Alius iaculum carnei amoris accepit, alius terreno cupidine uulneratus eſt: tu nuda membra tua, & præbe te iaculo electo, iaculo formoſo, ſiquidẽ deus ſagittarius eſt. Audi ſcripturã de hoc eodẽ iaculo loquentem, imò ut tu amplius admireris, audi ipſum iaculum quid loquatur. Poſuit me ut ſagittam electã, & in pharetra ſua ſeruauit me, & dixit mihi: Magnum eſt tibi hoc, uocari puerum meum. Intellige ſagittam quid dicat, & quomodo à deo ſit electa. Quàm beatũ eſt hoc iaculo uulnerari. Hac ſagitta uulnerati fuerant illi qui inter ſeinuicẽ conferebant: Cor noſtrũ ardens erat in uia cum aperiret nobis ſcripturas. Si quis ſermone noſtro, ſi quis ſcripturæ diuino magiſterio uulneratur, & poteſt dicere, quia uulneratæ charitatis ego: hunc & illud forſitan ſequitur. Quid forſitan dico? Manifeſtã promo ſententiã: Siniſtra eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Habet & in ſiniſtra, & in dextera ſermo dei ſapientiã: quæ cum pro intellectus uarietate ſit multiplex, in ſubiacẽti una eſt. Ipſe Solomon de leua, & dextera ſapientiæ docuit, dicens: Longitudo enim & anni uitæ in dextera eius: in ſiniſtra autẽ ipſius diuitiæ & gloria. Igitur leua eius ſub capite meo, ut me faciat requieſcere, & brachium ſpõſi fiat ceruical meum, & reclinetur animæ principale ſuper ſermonem dei. Leua eius ſub capite meo. Non expedit tibi habere ceruicalia, quæ lamentatio ſequatur. In Ezechiele ſcriptum eſt: Væ his qui conſuunt ceruicalia ſub omni cubitu manus. Noli conſuere ceruicalia, noli capiti aliunde requiem quærere: habe ſponſi leuam ſub capite tuo, & dic: Leua eius ſub capite meo: quam cum habueris, omnia tibi quæ ſunt in leua tribuuntur. Dicis quippe, in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria, & dextera eius amplexabitur me. Totum te ſponſi dextera complectatur. Longitudo quippe & anni uitæ, in dextera eius: & ob id longæ uitæ, & multorum dierum eris ſuper terram bonam, quam dominus deus tuus dat tibi. Adiuraui uos filiæ Hieruſalẽ in uirtutibus & in uiribus agri. Quid adiurat ſpõſa filias Hieruſalem?

C Si leuaueritis & ſuſcitaueritis charitatem. Quàmdiu charitas dormit in uobis, ò filiæ Hieru-
ſalem, ò adoleſcentulæ, quæ in me non dormit, quia uulnerata ſum charitate? In uobis autē,
quæ plures eſtis, & adoleſcentulæ, & filiæ Hieruſalem dormit charitas ſpōſi. Adiuraui ergo
uos filiæ Hieruſalem: ſi leuaueritis, & non ſolum leuaueritis, ſed & ſuſcitaueritis, quæ in uo-
bis eſt charitatem. Creator uniuerſitatis cum uos conderet, inſeruit in cordibus ueſtris ſemi-
na charitatis. Nunc autem, ſicut alibi dicitur: iuſticia dormiuit in ea: ſic dilectio dormitat in
uobis: iuxta quod & alibi dicitur, ſpōſus requieuit, ut leo, & ut catulus leonis. Adhuc in infi-
delibus, & in his qui corde ſunt dubio, dormitat ſermo diuinus: uigilat in ſanctis. Dormitat
in his qui tempeſtatibus fluctuant: ſuſcitatur uero eorum uocibus, qui cupiunt uigilāte ſpō-
ſo ſaluari. Statim fit eo uigilante tranquillitas: ſtatim undarum moles conquieſcunt, ſpiriti-
bus contrarijs concrepatur: fluctuum rabies ſilet. Illo dormiente, tempeſtas, mors & deſpe-
ratio eſt. Adiuro ergo uos filiæ Hieruſalem in uirtutibus, & in uiribus agri. Cuius agri?
Nempe illius agri pleni, quem benedixit dominus. Si leuaueritis & ſuſcitaueritis charita-
tem: quoadusque uelit uox fratruelis mei. Ecce hic uenit ſaliens ſuper montes. Hæc adhuc
loquitur eccleſia exhortans adoleſcentulas: ut ad ſponſi præparentur aduentum: ſi tamē ue-
nire uoluerit, & ſuum illis præbere colloquium. Adhuc igitur loquente ea: uenit ſpō us quē
digito monſtrat, & dicit: Ecce hic uenit ſaliens ſuper montes: intellige ſponſæ animam bea-
tam atq; perfectam: quæ citius uideat, citius ſermonis comtempletur aduentum, quæ ſibi ſa-
pientiam ueniſſe ſentiat & charitatem, & dicat nō uidentibus: Ecce hic uenit. Orate ut & ego
poſſim dicere: Ecce hic uenit. Si enim potuero dei diſſerere ſermonem, quodammodo et ego
dicam: Ecce hic uenit. Quò? Non utiq; ubi uallis, non ubi humilia loca. Quò uenit? Saliens
ſuper montes, tranſiliens ſuper colles. Si fueris mons, ſalit in te ſermo dei. Si nō ualueris eſſe
D mons, ſed fueris collis ſecundus à monte, tranſiliet ſuper te. Quàm uero pulchra & conue-
nientia rebus uocabula. Salit ſuper montes, quia maiores ſunt: tranſilit ſuper colles, quia mi-
nores ſunt. Non tranſilit ſuper montes, non ſalit ſuper colles. Ecce hic uenit ſaliēs ſuper mō-
tes, tranſiliens ſuper colles. Similis eſt fratruelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum in
montibus Bethel. Hæc duo animalia in ſcripturis frequentius nominantur: & quo amplius
admireris, ſæpius iuncta ponuntur. Et hæc ſunt, ait, quæ manducabis, poſt paulum infe-
rens, capream & ceruū. In præſenti quoq; libro pariter nominantur ceruus & caprea. Quo-
dammodo enim cognata ſibi ſunt & uicina iſta animalia. Caprea, id eſt dorcas, acutiſſime ui-
det. Ceruus interfector ſerpentum eſt. Quiſputas eſt dignus è nobis: qui iuxta dignitatem
loci atq; myſterij, plenam poſſit explicare rationem? Oremus dominum, ut nobis largia-
tur ſenſum ad aperiendas ſcripturas, & poſſimus dicere: Quomodo aperuit nobis Ieſus ſcri-
pturas? Quid igitur dicimus: quia dorcas, hoc eſt caprea: ſecundum eorum phyſiologiam,
qui de naturis omnium animalium diſputant, ex inſita ſibi ui nomen acceperit? Ab eo enim
quod acutius uideat, id eſt, παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν, dorcas appellata eſt. Ceruus uero ſerpētum ini-
micus ac debellator eſt: ita ut ſpiritu narium, eos extrahat de cauernis: & ſuperata pernicie
ueneni, eorum pabulo delectetur. Forſitan ſaluator meus caprea ſit iuxta θεωρίαν: ceruus iu-
xta opera. Quænam iſta ſunt opera? Interficit ipſe ſerpentes, cōtrarias fortitudines iugulat.
Ideo dicam ei: Tu contriuiſti capita draconum ſuper aquas: tu contriuiſti caput draconis.

Similis eſt fratruelis meus capreæ uel hinnulo ceruorum ſuper montes domus dei. Be-
thel quippe interpretatur, domus dei. Non omnes montes domus dei ſunt, ſed qui montes
eccleſiæ ſunt. Inueniuntur quippe & alij montes recti & conſurgentes aduerſus ſcientiā dei,
montes Aegyptiorū & Allophylorum. Vis ſcire quia ſimilis eſt fratruelis meus capreæ, aut
hinnulo ceruorum ſuper mōtes Bethel? Eſto mons eccleſiaſticus, mons domus dei: & ueniet
ad te ſponſus ſimilis capreæ uel hinnulo ceruorum ſuper montes Bethel. Cernit ſpōſum ap-
propinquaſſe uicinius, qui ante ſuper montes uerſabatur & colles aſſimilat eum tranſilientē
atq; ſalientem: & poſt hæc ad ſe & ad alias adoleſcentulas adueniſſe cognoſcens, ait: Ecce hic

retro

A retro poſt parietem noſtrum. Si ædificaueris parietem & feceris ædificationẽ dei, ueniet poſt
parietem tuum proſpiciens per feneſtras. Vna feneſtra, unus eſt ſenſus: per hũc ꝓſpicit ſpon-
ſus. Alia feneſtra, alius eſt ſenſus: & per hunc ſpõſus ſolicite contuetur. Per quos enim ſenſus
non proſpicit ſermo dei? Quid ſit autẽ proſpicere per feneſtras: et quomodo per eas ſponſus
aſpiciat, ſequens docebit exemplum. Vbi non proſpicit ſponſus, ibi mors inuenitur aſcẽdẽs,
ut legimus in Hieremia: Ecce mors aſcendit per feneſtras ueſtras. Quando uideris mulierem
ad concupiſcendum eam, iam mors aſcendit per feneſtras tuas. Eminens per retia. Intelli-
ge quia in medio laqueorum ambulas: & ſubtus machinas tranſeas imminentes. Omnia re-
tibus plena ſunt: diabolus laqueis cuncta compleuit. Si autem uenerit ubi ſermo dei, & cœ-
perit eminere de retibus, dices: Anima noſtra erepta eſt de laqueo uenantiũ: laqueus contri-
tus eſt: & nos liberati ſumus. Benedicti uos à domino qui fecit cœlũ et terram. Eminet igitur
ſponſus per retia tibi uiam faciens. Ieſus deſcendit ad terras, ſubiecit ſe retibus mundi. Vidẽs
magnum hominũ gregem retibus impeditũ: nec eũ ab alio, niſi a ſe poſſe conſcindi: uenit ad
retia, aſſumens corpus humanũ, quod inimicarum fortitudinũ laqueis tenebatur: ea tibi di-
rupit, & loqueris: Ecce hic retro poſt parietẽ noſtrum, proſpiciens per feneſtras, eminens per
retia: cum uero eminuerit, dicit tibi. Reſpondet fratruelis meus, & dicit: Surge ueni proxima
mea, uiam tibi feci, conſcidi retia: ſic ueni ad me proxima mea: Surge ueni proxima mea, ſpe-
cioſa mea, columba mea. Cur ait, ſurge? Cur propera? Ego pro te ſuſtinui rabiem tempeſta-
tum, ego fluctus qui tibi debebantur, excepi. Triſtis eſt facta anima mea propter te uſq; ad
mortem. Surrexi a mortuis, fractis mortis ianuis, & inferni uinculis diſſolutis, ideo dico tibi:
Surge, ueni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea: quia hyems trãſiuit, pluuia abijt ſibi,
flores uiſi ſunt in terra. Ego à mortuis ſurgens, tempeſtate cõpreſſa, tranquillitatẽ reddidi. Et
quia ſecundũ diſpenſationẽ carnis ex uirgine cum uoluntate patris creui, & ſapiẽtia & ætate
B profeci: flores uiſi ſunt in terra, tẽpus ſectionis adeſt. Sectio remiſſio peccatorũ eſt. Omnem
enim ramum, ait, in me manentẽ & afferentem fructũ, pater meus mundat, ut fructus maio-
res afferat. Habeto fructus, & priora quæ in te infructuoſa ſunt, auferentur. Tempus quippe
ſectionis adeſt. Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Non ſine cauſa in ſacrificio aſſumitur
par turturum, aut duo pulli colũbarum, nam idẽ ualent: & nunq; dictum eſt ſeparatim: par
tantũmodo columbarũ, ſed par turturũ et duos pullos columbarũ. Colũba, ſpiritus ſanctus
eſt. Spiritus aũt ſanctus quãdo de magnis & occultioribus ſacramẽtis: & quæ multi capere
nõ poſſunt loquitur, in turturis appellatiõe ſignatur, id eſt, in eius auis, quæ ſemꝑ in montiũ
iugis, & in arborum uerticibus cõmoratur: in uallibus aũt & his quæ ad homines uſq; per-
ueniunt, colũba aſſumitur. Deniq; ſaluator quia hominẽ eſt dignatus aſſumere: & uenit ad
terras, multiq; tunc circa Iordanẽ peccatores erãt. Idcirco ſpiritus ſanctus nõ in turturẽ uer-
titur, ſed columba fit. Inter nos ꝓpter hominũ multitudinẽ, auis mãſuetior cõuerſatur. Tur-
tur aũt uidetur, uerbi gratia: Moyſen, & unũquemlibet intelligere prophetarũ, recedentiũ in
montes & deſerta, & ibi accipiẽtium ſermones dei. Vox ergo turturis audita eſt in terra no-
ſtra. Ficus produxit groſſos ſuos. A ficu cognoſcite parabolã. Cũ ramus eius tener factus fue-
rit, & folia miſerit: ſcitote quia iuxta eſt æſtas. Vult nobis dei eloquiũ nunciare poſt hyemẽ,
poſt procellas, animarum appropinquaſſe meſſem, & ait: Ficus ꝓduxit groſſos ſuos: uites
floreſcunt, dederunt odorẽ. Si iam erumpunt in florem, tempus aduenict et erunt uuæ. Sur-
ge, ueni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea. Hæc quæ ſuperius expoſuimus, ſponſus
non audientibus adoleſcentulis, ſed ſola ſponſa audiente loquitur. Volumus aũt & ipſius iã
audire ſermonem loquentis ad ſponſam. Surge, ueni proxima mea, columba mea, & ueni,
columba mea ſub tegmine petræ. Et Moyſes ſub tegmine petræ ponitur: ut uideat poſterio-
ra dei in tegmine antemuralis. Primum ueni ad id quod ante murũ eſt, & poſtea poteris in-
troire ibi murus eſt petræ. Oſtende mihi faciem tuã. Vſq; ad præſentẽ diem ſimilia dicũtur
ad ſpõſam. Necdum enim habebat fiduciam ut reuelata facie gloriã domini contẽplaretur.

Quia

C Quia uero iam ornata eſt atq; compoſita, dicitur ei: Oſtende mihi faciem tuam. Nondum enim erat uox eius ita ſuauis, ut mereretur ei dici: Audire me fac uocem tuam. Quando ergo didicit loqui: Tace enim, ait, et audi Iſraël: & ſcies quid loquatur dominus. Et ſuauis facta eſt uox eius ſponſo, ſecundum illud propheticum: Suauis fiet ei poſtulatio mea. Tunc ad eam ſpōſus effatur: Et audire me fac uocem tuam: quia uox tua ſuauis eſt. Si apperueris os tuum uerbo dei, dicet tibi ſponſus: Vox tua ſuauis eſt, aſpectus tuus ſpecioſus. Quapropter cōſurgentes, deprecemur dominum: ut digni efficiamur ſponſi ſermone, ſapientia Chriſti Ieſu: cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

HIERONYMVS MINERIO ET ALEXANDRO, EXPONENS illud Apoſtoli, non omnes quidem dormiemus ſed omnes immutabimur.

IN ipſo iam profectionis articulo fratris noſtri Syſinnij qui ueſtra mihi ſcripta detulerat, hæc qualiacunq; ſunt, dictare compellor: nec poſſum ueſtram cælare prudētiam: ſed obſecro ne hoc dictum referatis ad gloriam: quin potius ad plenam neceſſitudinem, dum ita uobis quaſi mihi loquor. Multas ſanctorum fratrum ac ſororum de ueſtra prouincia ad me detulit quæſtiones, ad quas uſq; ad diem Epiphaniorum, largiſſimo ſpacio me reſponſurum putabam. Cumq; furtiuis noctium lucubratiunculis ad pleraſq; dictarem, & expletis alijs me ad ueſtram quaſi ad difficillimam reſeruarem, ſubito ſuperuenit, aſſerens ſe ilico profecturum. Cumq; cum rogarē ut differret iter, libere mihi cœpit famem obtēdere monaſteriorum, Aegypti neceſſitates, Nili non plenas aquas, multorum inediam, ut propè offenſa eſſet in dominum, illum ultra uelle retinere. Itaq; ſubtegmen & ſtamina, liciaq; & telas, quæ mihi ad ueſtram tunicam parauerā, uobis inconfecta tranſmiſi: ut quicquid mihi deeſt, ueſtro texatur eloquio. Prudētes eſtis & eruditi, & de canina, ut ait Appius, facundia, ad Chriſti diſertitudinem tranſmigraſtis. Nec magno mihi apud uos labore opus eſt, quod philoſophum quendam in ſuadēdo ruſticum eſſe per-

D peſſum narrant fabulæ. Vix dum dimidium, inquit, dixeram, iam intellexerat. Itaq; & ego tempore coartatus, ſingulorum uobis qui in ſacram ſcripturam cōmentariolos reliquerūt, ſententias protuli: & ad uerbum pleraq; interpretatus ſum, ut & me liberem quæſtione: & uobis ueterum tractatorum mittatur autoritas, qui in legēdis ſingulis ac ꝓbandis, nō meæ uolūtati, ſed ueſtro acquieſcatis arbitrio. Quæritis quo ſenſu dictum ſit, & quomodo in prima ad Corinthios epiſtola Pauli apoſtoli ſit legendū: Omnes quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur. An iuxta quædam exemplaria, non omnes dormiemus: omnes autem immutabimur: Vtrūq; enim in Græcis codicibus inuenitur. Super quo Theodorus Heracleotes, quæ urbs olim Perinthus uocabatur, in cōmentariolis Apoſtoli ſic locutus eſt: Omnes quidem non dormiemus: omnes autem immutabimur. Enoch enim & Elias, mortis neceſſitate ſuperata: ita ut erant in corporibus, de terrena conuerſatione ad cœleſtia regna tranſlati ſunt. Vnde & ſancti qui die conſummationis atq; iudicij in corporibus reperiendi ſunt, cum alijs ſanctis qui ex mortuis reſurrecturi ſunt, rapientur in nubibus obuiam Chriſto in aera: & non guſtabunt mortem: eruntq; ſemper cum domino, grauiſſima mortis neceſſitate calcata. Vnde ait Apoſtolus: Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur. Qui enim ex mortuis reſurrexerint, & in nubibus uiuentes rapti fuerint, tranſibunt ad incorruptionem: & à mortalitate in immortalitatem mutabuntur, nō in tempore, non ſaltem in breui ſpacio: ſed in atomo & in puncto temporis atq; momento, quo palpebra oculi moueri poteſt in nouiſſima tuba. Tāta enim fiet celeritate reſurrectio mortuorū, ut uiui quos in corporibus ſuis, cō ſummationis tempus inuenerit, mortuos de inferis reſurgentes, præuenire non ualeant. Quod manifeſte Paulus diſſerens, ait: Canet enim tuba, & mortui reſurgēt incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile iſtud induere incorruptionem: et mortale hoc induere immortalitatem, ut poſſit in utranq; partem: uel in pœnis, uel in cœlorum regno manere perpetuo. Diodorus Tarſenſis epiſcopus, præterito

hoc

A hoc capitulo, in cõſequentibus breuiter annotauit: in eo quod ſcriptum eſt: Et mortui reſur-
gent incorrupti, & nos immutabimur. Si, inquit, incorrupti reſurgẽt mortui, haud dubium
quin & ipſi ad meliora mutati: quid neceſſe fuit dicere, & nos immutabimur? An hoc uoluit
intelligi, quod incorruptio cõmunis ſit omnium, immutatio autem proprie iuſtorum? dum
non ſolum incorruptionem & immortalitatem, ſed & gloriam conſequuntur. Apollinarius
licet alijs uerbis, eadem quæ Theodorus aſſeruit: quoſdam nõ eſſe morituros, & de præſen-
ti uita rapiendos in futuram: ut mutatis glorificatisq́ corporibus, ſint cum Chriſto. Quod
nunc de Enoch & Elia credimus. Didymus nõ pedibus, ſed uerbis in Origenis tranſiẽs ſen-
tentiam, cõtraria uia graditur. Ecce myſterium uobis loquor: Omnes quidem dormiemus,
non omnes autem immutabimur. Quod ita diſſeruit: Si nõ indigeret reſurrectio interprete,
nec obſcuritatem haberet in ſenſibus: nunquam Paulus poſt multa quæ de reſurrectione lo
quutus eſt, intuliſſet: Ecce myſterium uobis dico: Omnes quidem dormiemus, id eſt, morie-
mur: non omnes autem, ſed ſoli ſancti immutabimur. Scio quod in nonnullis codicibus ſcri
ptum ſit: Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. Sed conſideran-
dum: an ei quod præmiſſum eſt, omnes immutabimur, poſſit cõuenire quod ſequit: Mor-
tui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Si enim omnes immutabuntur, & hoc com-
mune cum cæteris eſt, ſuperfluum fuit dicere, & nos immutabimur. Quamobrem ita legen-
dum eſt: Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur. Si enim in Adam
omnes moriuntur, & in morte dormitio eſt: omnes ergo dormiemus ſiue moriemur. Dor-
mit autem iuxta idioma ſcripturarum, qui mortuus eſt ſpe reſurrectionis futuræ. Omniſq́
qui dormit, utiq́ expergiſcitur: ſi tamen non ſubita uis mortis eum oppreſſerit, & mors ſo-
mno fuerit copulata. Cúq́ omẽs ita dormierint lege naturæ, ſoli ſancti & corpore & anima
B in melius mutabuntur: ita ut incorruptio omnium reſurgentium ſit. Gloria autẽ atq́ muta-
tio proprie ſanctorum. Quodq́ ſequitur iuxta Græcos, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ, ſiue ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ,
utrunq́ enim legitur: & noſtri interpretati ſunt, in momento & in ictu: ſiue, in motu oculi,
idem Didymus ita explanauit: iuncta ſimul omniũ reſurrectione, rapientur obuiã Chriſto:
ſed hi quos mors diſſoluerit, quæ præſens ſermo ſignificat. Quando enim dicit, in puncto
temporis, & in motu oculi atq́ momento, futuram omnium reſurrectionẽ, cunctam primæ
& ſecundæ reſurrectionis excludit fabulam: ut alij primi, alij nouiſſimi reſurrecturi eſſe cre-
dantur. Atomus aũt punctum temporis eſt, quod ſecari & diuidi non poteſt. Vnde & Epi-
curus ex ſuis atomis mundum ſtruit, & uniuerſa conformat. Ictuſq́ oculi ſiue motus, qui
Græce dicitur ῥοπὴ, tanta uelocitate trãſcurrit, ut penè ſenſum uidentis effugiat. Verum quia
in pleriſq́ codicibus pro ῥοπῇ, id eſt, ictu uel motu, ῥιπῇ legitur: hoc ſentire debemus, quod
quomodo leuis pluma uel ſtipula, aut tenue ſiccumq́ folium, uento flatuq́ raptatur, & de
terra ad ſublime transfertur: ſic ad ictum oculi & ad nutum dei, omniũ mortuorum corpo-
ra mouebuntur parata ad aduentum iudicis. Quodq́ iungit & dicit: In nouiſſima tuba: ca-
net enim tuba, & mortui reſurgẽt incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corrupti-
bile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem: duplicem habet
intelligentiam, ut clangor tubæ, aut uocis indicet magnitudinem: iuxta illud quod ſcriptum
eſt: Sicut tuba exalta uocem tuam: aut apertam omniũ reſurrectionem: iuxta illud quod in
euangelio legimus: Tu autem quando facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te: hoc eſt,
abſcondite fac miſericordiã & in ſecreto, ne uidearis de alterius miſeria gloriari. Quærimus
autem cur ad nouiſſimam tubã mortuos ſcripſerit reſurrecturos. Quando enim nouiſſima
dicitur, utiq́ aliæ præceſſerunt. In Apocalypſi Ioannis, ſeptem deſcribuntur angeli cum tu-
bis: & unoquoq́ clangente, primo uidelicet, ſecũdo & tertio, quarto & quinto & ſexto: quid
per ſingulos actum ſit, indicatur. Nouiſſimo autem, id eſt, ſeptimo, claro tubæ ſtrepitu per-
ſonante, mortui ſuſcitantur: corpora quæ prius habuerant corruptibilia, incorrupta recipiẽ-
tes. Vnde poſt nouiſſimam tubam, exponit Apoſtolus quid ſequatur: Canet enim tuba, &

C mortui reſurgent incorrupti,nos aũt immutabimur.Quando dicit nos, alium ſe,& eos qui
ſecum ſunt,præter mortuos eſſe ſignificat.Ad quod intelligendum,ſunt qui dicãt mortuos
qui reſurgant incorrupti,eſſe corpora mortuorum:eos aũt qui dicãtur eſſe mutandi,animas
debere accipi,quando in maiorẽ gloriã fuerint cõmutatæ:& peruenerint in uirũ perfectũ,in
menſurã ætatis plenitudinis Chriſti.Alij uero aſſerũt,mortuos debere intelligi peccatores,
qui reſurgent incorrupti,ut poſſint æterna ſuſtinere ſupplicia:eos autẽ qui cõmutantur eſſe
ſanctos,qui de uirtute in uirtutẽ,& de gloria transferũtur in gloriã. Vnde & ad incorruptio
nem mortuorũ intulit.Oportet eñ corruptiuũ hoc induere incorruptionẽ.Ad id aũt quod
dixerat:nos immutabimur,illud adiunxit,& mortale hoc induet immortalitatẽ. Aliud eſt
enim immortalitas,aliud incorruptio:ſicut aliud mortale,& aliud corruptiuum.Quicquid
autem mortale eſt,& corruptiuũ eſt:ſed nõ quod corruptiuũ,ſtatim & mortale.Corruptiua
quippe ſunt corpora,quæ carent anima,& tamẽ nõ ſunt mortalia:quia nunq̃ habuere uitã
quæ proprie animantiũ eſt. Vnde ſignãter Apoſtolus,corruptioni incorruptionem,& mor
talitati immortalitatem,reſurrectionis futurã tempore copulauit. Acacius Cæſareæ, quæ
prius turris Stratonis uocabatur,poſt Euſebium Pamphili epiſcopus,in quarto συλλεκτῶν ζη
τημάτων libro proponens ſibi hanc eandem quæſtionẽ,latius diſputauit:& utrũq; ſuſcipiẽs,
quod inter ſe uidetur eſſe cõtrarium,poſt principiũ quod omiſimus , ſic loquutus eſt:Dica-
mus primũ de eo quod magis in plurimis codicibus inuenitur.Ecce myſterium dico uobis:
omnes quidem dormiemus,non omnes aũt immutabimur.Myſteriũ dixit,ut attentos face
ret auditores,de reſurrectione plenius diſſerturus. Dormitio autẽ mortem iſtã,quæ cõmu-
nis eſt omnium,ſignificat:unde rectiſſime poſuit,quod oẽs dormiamus,id eſt,moriamur,ſi-
cut ſupra dixit:Quomodo in Adã omnes moriũtur,ſic & in Chriſto omnes uiuificabũtur.
Cum ergo omnes morituri ſint,audite ſacramẽta quæ dico:omnes quidẽ moriemur,ſed nõ
D omnes immutabimur.Canet enim tuba,haud dubiũ quin angelus ſeptimus,& mortui re-
ſurgent incorrupti.Si aũt incorrupti erunt mortui,quomodo nõ immutabũtur,cũ incorru
ptio ipſa mutatio ſit?Sed hic cõmutatio,qua Paulus mutãdus & ſancti ſunt glorificatio in-
telligitur.Incorruptio aũt idcirco cõmunis eſt omniũ,quia in eo miſerabiliores erunt pecca-
tores,ut ad tormẽta perpetui ſint,& nõ mortali & corruptibili corpore diſſoluantur. Legi-
mus in eadem epiſtola,Apoſtolo diſſerente,ſacratam diuerſitatem reſurrectionis, nõ in na-
tura corporum,ſed in uarietate gloriæ:dum alij reſurgunt ad pœnas perpetuas, alij ad glo-
riam ſempiternã.Alia enim caro uolatilium,alia piſcium,alia iumentorũ , & corpora cœle-
ſtia,& corpora terreſtria.Sic,inquit,erit & reſurrectio mortuorum.Cui ſententiæ magis ac-
quieſcit eccleſia,ut omnes cõmuni morte moriamur,& nõ omnes mutemur in gloriã:iuxta
illud quod Daniel ſcribit:Multi dormiẽtes in terræ puluere,reſurgent, alij in gloriam æter-
nam,alij in confuſionẽ & opprobrium ſempiternum.Qui enim reſurgẽt in opprobrium &
confuſionem ſempiternam,non reſurgent in æternã gloriam:in quã Paulus & qui cum eo
ſunt,mutabũtur.Quæ cum ita ſe habeant,& ſic intellecta ſint a nobis eorum tantũ cõmuta-
tionem ſuſcipere, qui reſurgẽt in gloriam:peccatorũ aũt & infideliũ,qui mortui appellãtur,
& reſurgent incorrupti,nequaq̃ cõmutationẽ, ſed pœnas perpetuas eſſe dicendas : tranſea-
mus ad ſecundã lectionẽ,quæ ita fertur in pleriſq; codicibus. Nõ quidem omnes dormie
mus,omnes aũt immutabimur.Ex qua nõnulli aſſerunt multos uiuos in corporibus repe-
riendos:& ſi nõ dormiant omnes,nõ omnes eſſe morituros:ſi aũt nõ moriantur omnes,nõ
omnes reſurrecturos.Reſurgere enim proprie dicitur, qui prius moriendo cecidit. Vnde &
Paulũ uolunt ſcribere in prima ad Theſſalonicenſes epiſtola:Nos qui uiuimus , qui reſidui
erimus in aduẽtu dñi,nõ præueniemus eos qui dormiũt:quoniam ipſe dñs in iuſſu & uoce
archangeli & tuba dei deſcendet de cœlo : & mortui in Chriſto reſurgent primum:deinde
nos qui uiuimus,q̃ reſidui ſumus,ſimul cũ illis rapiemur in nubibus obuiã Chriſto in aẽra:
& ſic ſemp̃ cũ dño erimus.Et ex his dictis ꝓbare conãtur apoſtolũ Paulum , & qui cum eo
ſcribebant

A ſcribebant epiſtolam, putaſſe ſe non eſſe morituros, ſed reperiendos in die conſummationis in corpore. Quod ſi uerũ eſt, errauit Paulus, & humana æſtimatione deceptus eſt: ut arbitraretur ſe inueniendũ in corpore: quod falſum eſſe, rerum exitus approbauit. Hoc intellexerãt & ipſi Theſſalonicenſes, ſacramenta ſermonis myſtici neſcientes: & cõiecturis uarijs fluctuabant, dicebantq́: Si Paulus inueniendus in corpore eſt, proximus eſt dies iudicij. Vnde corrigit eos, ſecundam epiſtolam ſcribẽs: Rogamus uos fratres per aduentũ domini noſtri Ieſu Chriſti: & noſtri congregationem in ipſum: ut non cito moueamini mente, nec terreamini, neq; per ſpiritum, neq; per uerbum, neq; per epiſtolam, tanq; per nos miſſam, quaſi inſtet dies domini: ne quis uos ſeducat ullo modo: quoniam niſi diſceſſio uenerit primũ, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis: qui aduerſatur & extollitur ſuper omne quod dicitur deus, aut quod colitur: ita ut in templo dei ſedeat, oſtendens ſe tanq; ſit deus. Non meminiſtis quod cũ apud uos eſſem, adhuc, hæc dicebam uobis? Quibus dictis hoc agit, ut eos reuocet ab errore: ne putent diem appropinquare iudicij: & id quod ſcripſerat: Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt: aliter intelligãt, quàm intelligi uoluit ipſe qui ſcripſit. Neq; enim fieri poteſt, ut, qui ad Timotheũ ſcripſerat: Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat: putaret ſe in carne perpetuum, & nunq; eſſe moriturũ: & de uita æterna ſtatim ad regna cœleſtia trãſiturum: præſertim cum ad Romanos ſcribens eadẽ dixerit: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et ad Corinthios: Habitãtes in corpore, peregrinamur à dño. Magis autem uolumus exire de corpore, & eſſe cum domino. Qui hæc dicebat, nouerat utiq; ſe eſſe moriturum. Melius eſt igitur ſpiritualiter ſentire quod ſcriptũ eſt: & dormitionẽ in præſenti loco, nõ moriẽ accipere, per quã anima à corpore ſeparatur: ſed peccatum poſt fidem & offenſam dei, dormi-
B tionemq́; poſt baptiſmũ: de qua & ad Corinthios loquebatur: Et ideo inter uos multi infirmi ſunt, & dormiunt plurimi. Et in alio loco: Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt: qui cum mortui ſint, nõ ſunt perpetua morte perituri: quia nõ in mortali crimine continentur, ſed leui modicoq; peccato. Quod & alius ſanctus uitare cupiens, loquebatur: Ne forte obdormiam in morte. Eſt enim ſomnus peccati, qui ducit ad mortẽ: & eſt alia delicti dormitio, quæ morte nõ ſtringitur: Qui ergo uixerit ea uita quæ dicit: Ego ſum uita (etẽm uita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo) & nunq; ab ea fuerit ſeparatus, nec ad mortem uſq; peccauerit: iſte de uiuentibus & ſemper uiuentibus eſſe dicitur: de quibus & ſaluator in euangelio Ioãnis, myſtico ſermone teſtatur: Qui credit in me, nõ morietur. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternũ. Vnde & Apoſtolus, dñi ſui calcans ueſtigia, ea docuit diſcipulos, quæ didicit à magiſtro. Omnes itaq; nõ dormiemus. Qui eñ omni cuſtodia ſeruat cor ſuum, & ad Chriſti præcepta uigilat, mandatiq́; eius memor eſt, dicentis: Vigilate, quia neſcitis qua hora fur ueniat. Et in alio loco: Ne dederis ſomnũ oculis tuis, & palpebris tuis dormitationẽ, ut ſaluus fias: quaſi caprea de uinculis, & quaſi auis de laqueis: iſte nõ dormiet. Cum igitur quidam non dormiant, qui ſemper in Chriſto uiuunt & uigilant, ſequitur ut nequaquam omnes dormiant, & econtrario omnes immutentur: non immutatione gloriæ, quæ proprie debetur ſanctis: ſed ea immutatiõe qua corruptiuũ hoc, incorruptiuũ, efficitur: ut uel pœnas uel præmia recipiat ſempiterna. Quod et ſi dormierit aliquis in Chriſto, & negligentiæ ſomno obdormierit, debet audire quod ſcriptum eſt: Nunquid qui dormit, non reſurget? Qui uero non dormit, ſed uigilat, & ſemper uiuit in Chriſto, de uita ad uitam tranſiet: ſiue rapietur in nubibus, ut ſemper cũ domino ſit. De iſtiuſmodi dormientibus, Lazarus erat, de quo dominus ait: Lazarus amicus noſter dormit. Et de hoc dormiẽte dicebat ad Martham: Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Qui enim tota mente in Chriſto confidit, etiam ſi ut homo lapſus, mortuus fuerit in peccato, fide ſua uiuit in perpetuum. Alioqui mors iſta communis, & credentibus & nõ credentibus debetur æqualiter, & omnes pariter reſurrecturi ſunt:

C alij in confuſionem æternam:alij ex eo quod credunt in ſempiternam uitam. Et ſic ſtare poteſt:ut qui credit in Chriſto,non moriatur:& etiam ſi mortuus fuerit, uiuat in perpetuum. Quod iuxta corporalem mortem,excepto Enoch et Elia,nulli cõtigiſſe perſpicuum eſt. Qui autem fidei magnitudine ſemper uiuunt in Chriſto,nõ dormient, neꝗ morientur:ſed imitatores erunt uitæ apoſtolicæ,qui abſꝗ ulla culpa uixerunt in lege iuſticiæ:& ad fidem domini tranſeuntes,credentesꝗ́ in eum qui uita uocatur & reſurrectio,nunquam dormiere,nunquam mortui ſunt. Anima enim quæ peccauerit,ipſa morietur. Sicut igitur anima quæ peccat uiuente corpore mortua eſt:& eadem die qua peccauerit,dormit in morte:dicente Eccleſiaſte:Qui peccauerit,mortuus eſt ex tunc:ſic anima quæ Chriſti præcepta ſeruauerit,etiam ſi corpus mortuum fuerit,uiuet in æternum. Hoc autem ſciẽdum, quod magis cõueniat ueritati,ita legere:Omnes quidem dormiemus,non omnes autẽ immutabimur:maxime quia ſequitur:Mortui reſurgent incorrupti,& nos immutabimur. Si enim omnes ſunt immutandi,iuxta alteram lectionem:quomodo poſtea dicitur,quaſi præcipuum atꝗ priuatum, & proprie apoſtolorum,& nos immutabimur? Quando autem dicit nos,ſanctos quoſꝗ ſignificat. Quæritis quomodo intelligendum ſit illud,quod in prima ad Theſſalonicẽſes epiſtola ſcribitur:Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini:quia nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus,in aduentu domini nõ præueniemus eos qui dormierunt:quoniã ipſe dñs in iuſſu, & in uoce archangeli,& in tuba dei deſcendet de cœlo:& mortui qui in Chriſto ſunt,reſurgent primi:deinde nos qui uiuimus,qui reſidui ſumus,ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aëra:& ſic ſemper cum domino erimus. Super quo quãuis ſuperior Acacij diſputatio plenius uentilarit:tamen dicendũ eſt quid uideatur alijs, Theodoro uidelicet, Apollinario & Diodoro,qui unam ſequuntur ſententiam:quorum Diodorus hæc ſcripſit. Reſiduos atꝗ uiuentes,Paulus apoſtolus uocat:non quo uelit intelligi & ſe & alios reſurrectionis tempore in corpore reperiendos:ſed nos dixit,pro eo quod eſt,iuſtos:de quorum &
D ego ſum numero. Ipſi enim rapientur obuiam Chriſto, & non peccatores. Viuentes autem non iuxta tropologiam,ſanctos accipimus:qui peccato nõ mortui ſunt, ſed omnes quos in corpore adueniens Chriſtus inuenerit. Quodꝗ́ ſequitur:Nõ præueniemus eos qui dormierunt:nequaꝗ́ ad peccatores referre debemus. Neꝗ enim peccatores cum iuſtis rapientur obuiam Chriſto,ſed eos quos mors diſſoluerit. Verum quid iſta perquiro, & apoſtolicis dictis calumniam facio,cum ipſe manifeſtiſſime ſcribat: qui reſidui ſumus in aduentu domini? Qui ſint autem reſidui,uerbis diſcimus ſaluatoris:Sicut in diebus Noë ducebãt uxores, & nubebant:& repente uenit diluuium,& tulit omnes:ſic erit aduẽtus filij hominis. Quibus ſermonibus approbatur,in fine mundi multos uiuos, & adhuc in corporibus reperiendos. Sequitur:In iuſſu & in uoce archangeli,& mortui reſurgẽt primi. Et hoc rurſum ſaluator loquitur in euangelio:Media autem nocte ſponſus uenit:qui utiꝗ uiuentes in corpore deprehendet,quando duo erunt in lectulo uno:unus aſſumetur, & alius relinquetur:& duæ molentes,una aſſumetur,& alia relinquetur. Quibus dictis oſtẽditur, medio noctis ſecuris omnibus conſummationem mundi eſſe uẽturam. Origenes in tertio uolumine ἐξηγηματικῶν, epiſtolæ Pauli ad Theſſalonicenſes primæ,poſt multa, quæ uario prudentiꝗ́ ſermone diſſeruit, hæc intulit:de quibus nulli dubium eſt & Acacium pleraꝗ libaſſe. Quid eſt ergo quod ſcribunt Theſſalonicenſibus,in uerbo dei Paulus & Syluanus & Timotheus: Nos qui uiuimus,qui reſidui ſumus,in aduentu domini nõ præueniemus eos qui dormierunt? Qui ſunt iſti uiuentes qui loquuntur talia? Vtique Paulus non ab hominibus,nec per homines Apoſtolus:& chariſſimus eius filius in fide Timotheus & Syluanus, qui illis erat & affectione & uirtutibus copulatus. Et hoc non ſolum illi,ſed quicunꝗ Pauli & ſcientia & cõuerſatione ſimilis eſt,dicere poteſt:Nos qui uiuimus,quorum corpus mortuũ eſt ꝓpter peccatum:ſpiritus autem uiuit propter iuſticiam:& quorum mortificata ſunt membra ſuper terram:ita ut nequaquã concupiſcat caro contra ſpiritũ. Si enim adhuc deſiderat caro,uiuit:& quia uiuit,

deſiderat

A deſiderat:& non ſunt mortificata membra illius ſuper terram. Quod ſi mortificata ſunt, nequaquam contra ſpiritum concupiſcunt: quæ mortificatione ſui, huiuſcemodi deſiderium perdiderunt. Sicut igitur qui uita caruere præſenti, & ad meliora trãſlati ſunt: magis uiuunt, depoſito mortis corpore, & uitiorum omniũ incentiuis: ſic qui mortificationem Ieſu in corpore ſuo circũferunt, nequaquam uiuunt iuxta carnem, ſed iuxta ſpiritum: uiuunt in eo qui uita eſt, & uiuit in eis Chriſtus: de quo ſcriptum eſt: Viuens eſt ſermo dei & efficax: qui eſt dei uirtus, deiq́ſapientia. Viuunt enim in quibus uiuit uirtus dei, omni humana fragilitate depoſita: & in quibus uiuit ſapientia, quæ abſcondita eſt in deo, & in quibus uiuit & operatur iuſticia. Chriſtus enim factus eſt nobis, non ſolum iuſticia ex deo, ſed & ſapientia & omne quod uirtus eſt. Et ſiquidem in præſenti loco ſe à dormiẽtibus & in Chriſto mortuis, qui hanc ſcribunt epiſtolã, ſepararent, uidebatur ſuperflua annotatio: & ex uno loco aſſumptum teſtimonium nõ ualeret. Nunc uero eodem ſenſu, quia & eodem ſpiritu, in prima ad Corinthios loquitur: Omnes non dormiemus, omnes autem immutabimur: in momento, in motu oculi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgẽt incorrupti, & nos immutabimur. Hoc quod in præſenti loco ſcriptum eſt: In tuba dei deſcendet de cœlo: cõpara illi quod ad Corinthios dicitur: In nouiſſima tuba: canet enim tuba, & cætera. Illi autẽ, quod ad Theſſalonicenſes legitur, & mortui in Chriſto reſurgent primi: hoc quod ad Corinthios ſcriptum eſt, & mortui reſurgent incorrupti. Porrò quod ſequitur: deinde nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus: illi reſpõdet: Et nos immutabimur: quorũ utrũq; ſic intelligi poteſt: Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus in aduentu domini, & nos qui immutabimur, & non ſumus ex his qui appellantur mortui, ſed uiuimus: idcirco præſentiã domini nõ in morte, ſed in uita præſtolamur: quia de Iſraëlitico genere ſumus, & electæ ſunt de nobis reliquiæ, de quibus dominus olim loquebatur: Dereliqui mihi ſeptem milia uirorum, qui non curuauerunt genu

B Baal. In Ioannis quoque euangelio, uiuorum & non uiuorum, duplex ordo deſcribitur. Omnis qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit & credit in me, nõ morietur in æternum. Si uiuos ita intelligimus, ut iam à nobis dictum eſt: dormientes & in Chriſto mortuos, illos eſſe credamus, qui cum uelint in Chriſto uiuere, tamen peccato mortui ſunt. Sin autem reliquiæ & electio ſecundum gratiã, appellantur uiuentes, qui nõ ita credunt, nec de Iſraëlitica nobilitate generati ſunt, dormientes & mortui appellantur in Chriſto. Sunt qui hunc locũ ita ediſſerant: Viui appellantur, qui nunq; peccato mortui ſunt: qui autem peccauerunt, & in eo quod peccauerunt mortui ſunt: & poſtea conuerſi ad pœnitentiam, purgant antiqua delicta, mortui appellãtur, quia peccauerunt: in Chriſto autẽ mortui: quia plena ad deum mente conuerſi ſunt. Porrò qui uiuunt & habent teſtimonium fidei, & necdum receperunt promiſſionem dei, qui & de alijs melius quiddam cogitant, ut nõ abſq; his qui iuſti ſunt coronentur, in eo habent beatitudinem quod feruntur bono cõſcientiæ & uiuunt, & relicti ſunt in aduẽtu domini ſaluatoris. Sed quia clemens eſt deus, & uult ſaluare etiam eos qui dormierunt, & in Chriſto mortui ſunt, nõ præuenient illos, neq; ſoli rapiẽtur in nubibus: ſed iuxta exemplum euangelicæ parabolæ, unũ denarium unamq; mercedẽ, & undecimæ horæ operarij & primæ qui in uineã miſſi ſunt, ſalutis preciũ accipient. Nec hoc alicui uideatur iniuſtũ, ut diſpar labor unũ præmiũ conſequatur. Magna quippe diuerſitas eſt eorum qui poſt uulnera ſunt ſanati, & eorum qui nunq; uiderunt mortis terrorẽ. De his puto dictum: Quis eſt homo qui uiuat & non uideat mortem? redimet de morte animam ſuam. Neq; enim (ut quidam putant) quis, pro eo quod eſt, nullus accipitur: ſed quaſi dixerit, quiſputas, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Quis ſapiens, & intelliget hæc? Et in alio loco: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Et iterũ: Quis cognouit ſenſum domini? Reſidui ergo erunt de credentibus pauci, qui aduentum domini uideant, ſecũdum id quod deus uerbum factum eſt, nequaquam in uilitate carnis, ſed in gloria triumphantis. Et conſiderandum quomodo primum dormientes appellauerit: deinde in Chriſto mortuos: quos uiuen-

C tes præuenire non poterunt.Qui enim non cuſtodierit hoc quod ſcriptum eſt : Ne dederis
ſomnũ oculis tuis,neqꝫ palpebris tuis dormitationẽ , ut ſaluus fias:ſicut caprea de uinculis,
& ſicut auis de laqueis,dormiet & culpabili ſopore torpeſcet.Cumqꝫ dormierit,tranſibit in
mortẽ.Sicut enim mouetur qui uigilat,ſic qui dormit iacet immotus & mortis torpet ſimi-
litudine.Quod aũt dormitionẽ ſequatur mors,& prima ad Corinthios epiſtola docere nos
poterit:in qua ita ſcriptũ eſt:Nunc aũt Chriſtus ſurrexit ex mortuis,primitiæ dormiẽtium:
quia per hominem mors,& per hominem reſurrectio mortuorum.Et poſt paululum.Non
oẽs dormiemus,ſed oẽs immutabimur in momento,in ictu oculi,in nouiſſima tuba. Canet
enim tuba,& mortui reſurgent incorrupti,& nos immutabimur.Cum ergo hæc de dormi-
tione dicantur & morte,& illud legamus in Apoſtolo:Surge qui dormis & exurge de mor-
tuis & illuminabit te Chriſtus:iuremus domino:& uotũ faciamus deo Iacob,unuſquiſqꝫ di-
cens in corde ſuo:Si aſcendã ſuper ſtratũ meum,ſi dedero ſomnũ oculis meis , & palpebris
meis dormitationẽ,donec inueniã locum domino,haud dubiũ quin in anima ſua taberna-
culum deo Iacob:ut deus in illo æterna ſede requieſcat. Sequitur.Quia ipſe dominus in
iuſſu,& reliqua.Deſcendet enim miſſus à patre,non diuerſitate uirtutis, ſed diſpenſatione iu-
dicis:& deſcendet ad eos,qui deorſum ſunt,uerbum dei & ſapientia, & ueritas atqꝫ iuſticia.
Et quanqꝫ mortui ſint,ad quos dignatur deſcendere:nõ tamen ſunt ab eo alieni.Mortui eñ
uocãtur in Chriſto.Qui aũt uiuunt,hoc habent priuilegiũ , quod eligũtur è pluribus.Atta-
men utrunqꝫ agmen,& mortuorum in Chriſto & uiuentium,rapientur pariter in nubibus
obuiam Chriſto:ut nõ eum expectent donec ad terrena deſcendat:ſed præſentia illius & cõ
tubernio in ſublimibus perfruantur.Quantaqꝫ clementia Chriſti, ut pro ſalute noſtra non
ſolum caro factus ſit,ſed ad mortuos uſqꝫ deſcenderit:& in ipſa morte habeat ſigna uiuen-
D tium.Aqua enim & ſanguis de latere eius egreſſa ſunt.Deſcendit igitur ſermo diuinus uoce
archangeli præcedẽte,& præparãte ſibi uiam,in his qui eius poſſunt ferre præſentiã.Quod
ut queamus intelligere,primi aduentus myſteria cognoſcamus:Scriptum eſt de Ioanne,qui
præcurſor eius fuit,quod in eremo dixerit:Ego uox clamantis in deſerto:& reliqua.Quid
clamauit uox in deſerto?Parate uiã dñi,rectas facite ſemitas eius. Ob quod præmiũ quam
ue mercedẽ?Omnis uallis implebitur:& omnis mons & collis humiliabitur:& erunt praua
in directa:& aſpera in uias planas,& uidebit omnis caro ſalutare dei.Hoc aũt ideo:quia uer
bum caro factũ eſt,& habitauit in nobis.Nunc autẽ nequaqꝫ uox prophetæ in deſerio erit:
ſed uox archangeli parantis uias,nõ in carnis humilitate uenienti,ſed ei qui eſt apud patrem
uerbum deus.Et tunc quidem egrediebãtur in deſertum,ut audirẽt aſſumpti hominis præ-
curſorem:& uiderent arundinem uẽto agitaiam,de qua factæ ſunt tibiæ:et uocalis calamus,
qui in ore puerorũ dulci ſonat modulamine,canenuum in plateis atqꝫ dicentium : Cantaui-
mus uobis & nõ ſaltaſtis.Nunc aũt in uoce archangeli præcedentis dominũ deſcendentem
de cœlis,& in clariſſima tuba,unuſquiſqꝫ credentiũ,uel ad prælium uel ad ſacerdotalia mi-
niſteria prouocatur.Legimus in Numerorũ libro,ſacratas deo tubas quæ ante hoſtias per-
ſonent.Sin aũt magna eſt uox angeli,& tubæ,& archangeli,quãto maior erit tubæ dei,quæ
parat uias primũ dormientiũ & mortuorũ in Chriſto:deinde eorũ q uiuũt , & reſidui ſunt,
& ſermonis dei præſtolãtur aduẽtum?Forſitan ſimplicis tubæ clãgor,dormiẽtibus et mor-
tuis in Chriſto neceſſarius eſt;uox autẽ archangeli & tubæ dei,his qui uiuunt & in præſen-
tia dei reſeruãtur. Videamus quid poſſit intelligi,& id quod ſequitur:Simul cum illis rapie-
mur.Quo uerbo oſtendi puto,ſubitũ ad meliora tranſcenſum:& idcirco raptum ſe uoluiſſe
dicere,ut uelocitas tranſeuntis ſenſum cogitantis excederet.Quod & in alio loco eiuſdẽ uer-
bi proprietate ſignauit:Scio hominẽ in Chriſto ante annos quatuordecim , ſiue in corpore,
neſcio,ſiue extra corpus neſcio,deus ſcit,raptũ iſtiuſmodi uſqꝫ ad tertiũ cœlũ. Et ſcio huiuſ-
modi hominẽ,ſiue in corpore ſiue extra corpus neſcio,deus ſcit,quia raptus eſt in paradiſũ
& audiuit uerba ineffabilia quæ non licet homini loqui.Alij eñ proficiẽtes & (ut ita dicam)

A gradientes ad maiora creſcebant,donec fierent iuxta id quod ſcriptum eſt:Magni ualde ni
mis:& quoſdam in cœlum aſſumptos legimus.Paulus autem uas electionis in tertiũ cœlũ
raptus aſcendit:& idcirco audiuit uerba ineffabilia.Quomo do autẽ hi qui rapiuntur in nu
bibus rapiantur obuiã Chriſto,diligentius contemplandum eſt.Scimus nubes prophetas,
quibus præcepit deus ne pluerent ſuper Iſraël imbrem,quando impleuerunt mẽſuram pa-
trum ſuorũ,& facta eſt lex & prophetæ uſq; ad Ioannẽ Baptiſtã.Et quia deus poſuit in ec-
cleſia primũ apoſtolos,ſecundo prophetas:non ſolũ prophetæ,ſed & apoſtoli nubes intel-
ligendi ſunt.Si quis igitur rapitur ad Chriſtũ,aſcendit ſuper nubes legis & euangelij, ſuper
prophetas & apoſtolos:& aſſumptis alis columbæ,eorumq; doctrina ad excelſa ſublatus,
occurrit,non deorſum,ſed in aëre & ſpirituali intelligẽtia ſcripturarũ.Occurrens aũt in ſpi-
ritualibus & terrena dimittens:ſiue ille ſit,dormiens,ſiue in Chriſto mortuus, ſiue uiuẽs: &
in illius præſentiã reſeruatus,ſemper cũ illo erit,& perfruetur uerbo dei,& ſapientia,ueritate
atq; iuſticia.Hæc celeri ſermone dictaui,quid eruditi uiri de utroq; ſentirent loco:& quibus
argumentis ſuas uellent probare ſententias,ueſtræ prudentiæ exponens. Neq; enim tanta
eſt meæ puſillitatis autoritas qui nihil ſum,& inuidorũ tantũ morſibus pateo:quanta eorũ
qui nos in dño præceſſerũt.Nec iuxta Pythagoræ diſcipulos,præiudicata doctoris opinio,
ſed doctrinæ ratio ponderanda eſt.Si quis aũt cõtrariæ factionis immurmurat,quare eorũ
explanationes legam,quorũ dogmatibus non acquieſco:ſciat me illud Apoſtoli libẽter au-
dire:Omnia probate,quod bonũ eſt tenete.Et ſaluatoris uerba dicentis:Eſtote probati nu-
mularij:ut ſi quis nummus adulter eſt,& figurã Cæſaris non habet:nec ſignatus eſt mone-
ta publica,reprobetur.Qui aũt Chriſti faciem claro præfert lumine,in cordis noſtri marſu-
pium recõdatur.Etenim ſi dialecticam ſcire uoluero,aut philoſophorum dogmata,& ut ad
B noſtra redeam,ſcientiam ſcripturarum:nequaq; ſimplicis eccleſiæ uiros interrogare debeo:
quorum alia gratia eſt,& unuſquiſq; in ſuo ſenſu abundat:præſertim cũ in domo magna
patriſfamiliæ uaſorũ diuerſitas multa dicatur:ſed eos,qui artem didicere ab artifice & in le-
ge domini meditantur die ac nocte.Ego & in adoleſcentia & in extrema ætate profiteor &
Origenem & Euſebium Cæſarienſem uiros eſſe doctiſſimos,ſed erraſſe in dogmatũ ueritate.
te.Quod ecõtrario de Theodoro,Acacio,Apollinario poſſumus dicere: & tamẽ omnes in
explanationibus ſcripturarũ,ſudoris ſui nobis memoriã reliquerunt.In terra aurum quæri
tur,& de fluuiorum alueis ſplendens profertur glarea,Pactolusq; ditior eſt cœno q̃ fluento.
Cur me lacerant amici mei,& aduerſum ſilentem,craſſæ ſues grunniunt? Quarũ omne ſtu-
dium eſt,imò ſcientiæ ſuperciliũ,aliena carpere:& ſic ueterũ defendere perfidiã, ut perdant
fidem ſuem.Meum propoſitũ eſt antiquos legere,probare ſingula,retinere quæ bona ſunt,
& à fide eccleſiæ catholicæ nõ recedere. Volẽs ad alias quæſtiunculas reſpõdere, & uel mea
uel aliena dictare,extẽplo à fratre Syſinnio admonitus ſum, ut & ad uos & ad cæteros ſan-
ctos fratres,qui nos amare dignanĩ,literas ſciberem. Cohibebo igitur gradũ, & ſi uita co-
mes fuerit,futuro me operi reſeruabo,ut & uobis per partes parcam:& fractũ ac ſenile cor-
puſculum onus poſſit ferre moderatũ.Illud aũt breuiter in fine cõmoneo,hoc quod in Lati
nis codicibus legit̃:Omnes quidẽ reſurgemus,nõ omnes aũt immutabimur:in Græcis uo-
luminibus non haberi:ſed uel,omnes dormiemus,non aũt omnes immutabimur: uel,non
omnes dormiemus,omnes aũt immutabimur:quorũ quis ſenſus ſit,ſupra diximus.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

C derriſum dixeram [illegible]

[illegible]

HIERONYMVS PAVLINO.

VOce me prouocas ad ſcribendum,terres eloquentia: & in epiſtolari ſtilo propè Tullium repræſentas. Quod quereris me paruas & incomptas literulas mittere,non uenit de incuria,ſed de timore tui: ne uerboſius ad te loquens, plura reprehendenda tranſmittam: & nauigandi tempore, tantæ à me ſimul epiſtolæ flagitantur:ut ſi cũcta ad ſingulos uelim ſcribere,occurrere nequeã. Vnde accidit ut omiſſa compoſitione uerborum & ſcribentium ſolicitudine, dictem quicquid in buccam uenerit: & amicum te tantum meorũ dictorum, non iudicem cõſiderem. Duas quæſtiunculas tuæ
D literæ præferebant:Vnam,quare ſit à deo induratum cor Pharaonis,& Apoſtolus dixerit: Non uolentis neq; currentis,ſed miſerentis eſt dei,& cætera,quæ liberũ uidentur tollere arbitrium. Alteram,quomodo ſancti ſint qui de fidelibus,id eſt,baptizatis naſcuntur,cum ſine dono gratiæ poſtea acceptæ & cuſtoditæ,ſalui eſſe non poſſint. Primæ in libris περὶ ἀρχῶν, quos nuper Pammachio noſtro iubente interpretatus ſum,Origenes fortiſſime reſpondet: quo detentus opere,implere non potui quod promiſeram tibi, & Danielem noſtrum rurſum comperendinaui. Et quidem quamuis mei amantiſſimi & egregij uiri Pammachij,tamen unius,uoluntatem in tempus aliud diſtuliſſem:niſi omnis penè fraternitas de urbe eadem poſtulaſſet,aſſerens multos periclitari,& peruerſis dogmatibus acquieſcere. Vnde neceſſitate compulſus ſum transferre libros,in quibus mali plus quàm boni eſt:& hanc ſeruare menſuram,ut nec adderem quid,nec demerem:Græcamq; fidem, Latina integritate ſeruarem. Quorum exemplaria à ſupradicto fratre poteris mutuari;licet tibi Græca ſufficiant: & non debeas turbidos noſtri ingenioli riuulos quærere, qui de ipſis fontibus bibis. Præterea quia docto uiro loquor,& tam diuinis ſcripturis,quàm ſeculi literis erudito : illud dignationem tuam admonitam uolo,ne me putes in modum ruſtici Balatronis cuncta Origenis reprobare quæ ſcripſit:quod in me criminat̃ Calphurnius Lanarius & diſcipuli eius: & quaſi Dionyſium philoſophum arguant, ſubito mutaſſe ſententiam: ſed tantum praua dogmata repudiare. Scio enim æquali maledicto eos ſubiacere,qui bona mala dicunt, & illos qui mala bona iudicant:qui faciunt amarum dulce,& dulce amarum. Aut quæ eſt tãta pertinacia,ſic laudare alicuius doctrinam,ut ſequare blaſphemiam? De ſecundo problemate tuo, Tertullianus in libris de monogamia diſſeruit, aſſerens ſanctos dici fidelium filios,quod quaſi candidati ſint fidei,& nullis idololatriæ ſordibus polluantur. Simulq; cõſidera,quod & uaſa ſacra in tabernaculo legimus,& cætera quæ ad ritum ceremoniarũ pertinent:cum utiq; ſancta eſſe non poſſint,niſi ea quæ ſentiũt & uenerant̃ deum. Idioma igitur ſcripturarum eſt,ut interdũ ſanctos pro mũdis & purificatis atq; expiatis nominẽt: ſicut &

Bethſa

A Bethſabee ſanctificata ſcribitᷓ ab immũdicia ſua:& ipſum templũ ſanctuariũ nominatᷓ. Obſecro te, ne tacito mẽtis iudicio, me aut uanitatis arguas, aut falſitatis. Teſtis eſt eñ mihi conſcientiæ meæ deus, quod ab ipſo ꝓcinctu & interpretationis exordio, ſupradicta neceſſitas me retraxit:& ſcis ipſe nõ bene fieri, qđ occupato animo fiat. Pilleolũ textura breue, charitate latiſſimũ, ſenili capiti cõfouendo, libẽter accepi, & munere & muneris autore lætatus.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

[illegible]

HIERONYMVS DESIDERIO.

B LEcto ſermone dignationis tuæ, quem mihi non opinanti tua beneuolentia tribuit, gauiſus quidem ſum teſtimonio honeſti & eloquẽtis uiri: ſed in memet reuerſus, ſatis dolui, indignum tãtis laudibus atq; præconio, opprimi me potius quàm leuari. Scis enim dogma noſtrum, humilitatis tenere uexillũ: & per ima gradientes, ad ſumma nos ſcandere. Quotus igitur ego, uel quantus ſum, ut eruditæ uocis merear teſtimonium: ut mihi ab eo palma eloquentiæ deferatur, qui ſcribendo diſertiſſime, deterruit ne ſcriberem? Verũtamen audẽdum eſt, ut charitas, quæ nõ quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ proximi, reddat ſalutationis officia, quoniam locum implere non ualet præceptoris. Gratulor tibi & ſanctæ atq; uenerabili ſorori tuæ Serenillæ, quæ feronomos calcans fluctibus ſeculi, ad Chriſti tranquilla peruenit: quãquam hoc nominis uaticinio in te prædeſtinatum ſit. Legimus enim ſanctum quoq; Danielem appellatum deſideriorum uirum & amicum dei, quia myſteria eius ſcire deſiderauit. Itaq; quod uenerabilis Paula me eſt deprecata ut facerem, ſponte facio: hortorq́; uos & precor per domini charitatẽ, ut nobis ueſtros tribuatis aſpectus: & per occaſionem ſanctorum locorum, tanto nos ditetis munere. Certe ſi conſortia noſtra diſplicuerint: adoraſſe ubi ſteterunt pedes domini, pars fidei eſt, & quaſi recentia natiuitatis & crucis ac paſſionis uidiſſe ueſtigia. Opuſculorum meorum quia plurima euolauerũt de nidulo ſuo, & temerario æditionis honore uulgata ſunt, nihil miſi, ne eaſdem forſitan mitterem que habebas. Quod ſi exẽplaria libuerit mutuari, uel a ſancta Marcella quæ manet in Auentino: uel à Lot temporis noſtri, Domnione uiro ſanctiſſimo, accipere poteris. Ego autem operiens præſentiam tuam, aut totum tibi dabo cum affueris: aut ſi hoc aliquæ impedierint difficultates, quæcunque præceperis, libens mittam. Scripſi librũ de illuſtribus uiris, ab apoſtolis uſque ad noſtram ætatem, imitatus Tranquillum, Græcũq; Apollonium: & poſt catalogum plurimorum, me quoque in calce uoluminis quaſi abortiuum & minimũ omnium Chriſtianorum poſui: ubi mihi neceſſe fuit uſque ad decimumquartum annum Theodoſij principis quæ ſcripſerim breuiter annotare: quem librum cũ à ſupradictis ſumpſeris, quicquid de indice minus habueris, paulatim ſcribi faciã ſi uolueris.

Præcedentis

C [illegible]

HIERONYMVS AD PAVLAM VRBICAM DE interpretatione alphabeti Hebraici.

NV diuſtertius cum centeſimũ decimũoctauum pſalmũ tibi inſinuare conarer,& dicerem omnẽ moralem locũ in eo eſſe cõprehenſum:& quomodo philoſophi ſolent diſputationes ſuas in Phyſicam,Ethicã,Logicamq́; partiri: ita & eloquia diuina,aut de natura diſputare,ut in Geneſi & in Eccleſiaſte:aut de moribus,ut in Prouerbijs,& in omnibus ſparſim libris:aut de logica,pro qua noſtri theoricen ſibi uẽdicant,ut in Cantico canticorum,& in euangelijs:licet Apoſtolus ſæpe proponat,aſſumat,cõfirmet atq; concludat,quæ proprie artis dialecticæ ſunt:ſtudioſiſſime perquiſiſti, quid ſibi uelint Hebrææ literæ,quæ pſalmo quem legebamus,uidebantur inſertæ.Reſpondi ſecundum ordinem literarum eum eſſe compoſitũ,quod uidelicet ex prima litera,quæ apud eos uocatur Aleph,octo uerſus inciperent.Rurſus ex ſequenti Beth,totidem uerſus exordiũ ſumerent:ac poſtea ex Gimel idem numerus cõpleretur:atq; ita uſq; ad Thau,quæ apud eos extrema litera eſt,pſalmum eſſe conſcriptum:& ex ſingulis quibuſq; elementis ſecundum interpretationem eorum debere intelligi quæ ſequerẽtur.Identidem flagitaſti,ut tibi interpretationes literarum edicerem ſingularũ.Dixi fateor,uerũ quia ꝑpter barbariem linguæ memoria labitur omne quod diximus:deſideras cõmentariolum fieri, ut ſi in aliquo forte
D titubaueris,obliuionem lectio cõſoletur. Ac prius q̃ de ſingulis diſſeram, ſcire debes, quatuor pſalmos ſecundũ ordinem Hebræoꝝ incipere elementorũ,centeſimũdecimum & cẽteſimũundecimum,& hunc de quo nunc ſcribimus, & centeſimũquadrageſimũquartum. Verum debes ſcire in prioribus pſalmis, ſingulis literis, ſingulos uerſiculos, qui trimetro iambico cõſtant,eſſe ſubnexos.Inferiores uero tetrametro iambico cõſtare, ſicuti & Deuteronomij canticum ſcriptũ eſt. In centeſimo decimooctauo pſalmo,ſingulas literas octoni uerſus ſequuntur.In centeſimo quadrageſimoquarto,ſingulis literis,ſinguli uerſus deputãtur.Sunt qui & alios hoc ordine putant incipere,ſed falſa eorũ opinio eſt.Habes & in lamẽtationibus Hieremiæ quatuor alphabeta,è quibus duo prima quaſi Sapphico metro ſcripta ſunt:quia tres uerſiculos qui ſibi cõnexi ſunt,& ab una tantum litera incipiunt,Heroici cõma cõcludit.Tertiũ uero alphabetum trimetro ſcriptũ eſt,& à ternis literis,ſed eiſdẽ terni uerſus incipiunt.Quartum alphabetũ ſimile eſt primo & ſecundo. Prouerbia quoq; Salomonis extremũ claudit alphabetũ,quod tetrametro iambico ſupputatᷣ: ab eo loco, in quo ait:Mulierem fortẽ quis inueniet? Quomodo aũt in his noſtris literis nõ poteſt quis ad legenda uerba texendaq́; procedere,niſi prius ab elemẽtis cœperit:ita & in ſcripturis diuinis non ualemus ea quæ maiora ſunt noſſe,niſi ab ethica habuerimus exordiũ,ſecundum illud quod propheta dicit: A mandatis tuis intellexi:quod uidelicet poſt opera cœperit habere ſcientiam ſecretorũ. Verũ iam complendũ eſt quod petiſti, ut ſenſum uniuſcuiuſq; elemẽti interpretatio annexa ſignificet. Aleph,doctrina interpretatur.Beth,domus.Gimel, plenitudo.Daleth,tabularum.He,iſta. Vau,& Zain,hæc.Heth,uita.Teth,bonũ.Iod,principium. Caph,manus.Lamed,diſciplinæ ſiue cordis.Mem,ex ipſis.Nun,ſempiternũ.Samech,adiutoriũ.Ain,fons ſiue oculus.Phe,os,ab ore,nõ ab oſſe dictũ intellige, ne literarũ ambiguitate fallaris.Zade,iuſticia. Coph,uocatio. Res,capitis. Sin,dentiũ. Thau,ſigna.Poſt interpretationẽ elementorũ intelligentiæ ordo dicendus eſt.Aleph,Beth,Gimel, Daleth,prima cõnexio eſt,doctrina domus,plenitudo tabularũ:quod uidelicet doctrina eccleſiæ quæ domus dei eſt,in librorũ reperiatᷣ plenitudine diuinorũ.Secunda cõnexio eſt,He,Vau,Zain,

Heth,

A Heth,iſta & hæc uita. Quæ enim alia poteſt eſſe uita ſine ſcientia ſcripturarum? per quam etiam ipſe Chriſtus agnoſcitur,qui eſt uita credentium. Tertia connexio habet, Teth, Iod, bonum principium:quia ꝗuis nunc ſciamus uniuerſa quæ ſcripta ſunt,tamen ex parte cognoſcimus,& ex parte ꝓphetamus:& nunc per ſpeculū in ænigmate uidemus. Cū aūt meruerimus eſſe cū Chriſto,& ſimiles angelis fuerimus,tunc librorꝫ doctrina ceſſabit: & tunc uidebimus facie ad faciē bonum principiū ſicuti eſt. Quarta cōnexio eſt,Caph,Lamed, manus diſciplinæ ſiue cordis. Manus intelliguntur in opere,cor & diſciplina intelliguntur in ſenſu:quia nihil facere poſſumus,niſi prius quæ faciēda ſunt ſcierimus. Quinta cōnexio eſt, Mem,Nun,Samech,ex ipſis ſempiternū adiutoriū:hoc explanatione nō indiget,ſed omni luce manifeſtius eſt,ex ſcripturis æterna ſubſidia miniſtrari. Sexta cōnexio habet,Ain,Phe, Zade,fons ſiue oculus oris iuſticiæ:ſecundū illud quod in quarto numero expoſuimus. Septima connexio eſt,quæ & extrema,quo & in ipſo quoqꝫ ſeptenario numero ſit myſticus intellectus,Coph,Res,Sin,Thau,uocatio capitis, dentium ſigna. Per dentes articulata uox promitur,& in his ſignis ad caput omniū qui eſt Chriſtus peruenīt,per quē uenīt ad regnū ſempiternum. Oro te,quid hoc ſacratius ſacramento? Quid hac uoluptate iucundius? Qui cibi,quæ mella ſunt dulciora,ꝗ̄ dei ſcire prudentiā,& in abdita eius intrare,& ſenſum creatoris inſpicere,& ſermones dñi dei tui,qui ab huius mūdi ſapientibus deridenī, plenos docere ſapientia ſpiritali? Habeant ſibi cæteri,ſi uelint,ſuas opes,gemma bibāt,Serico niteant, plauſu populi delectenī:& per uarias uoluptates,ſuas diuitias uincere nequeāt. Noſtræ diuitiæ ſint,in lege dñi meditari die ac nocte,pulſare ianuā nō patentem, panes trinitatis accipere,& ſeculi fluctus domino præeunte calcare. Saluta Bleſillam & Euſtochium tyrunculas noſtras. Saluta Felicianam,uere carnis & ſpiritus uirginitate felicem. Saluta reliquum caſtitatis chorum,& domeſticam tuam eccleſiam,cui omnia etiam quæ tuta ſunt timeo,ne dor-
B miente patrefamilias,inimicus homo zizania ſuperſeminet. Quamuis enim dicere audeāt: ego ciuitas firma,ciuitas quæ non oppugnatur,nullo hoſtili obſidente exercitu ſecurus eſt. Nemo (ut beatus Cyprianus ait) ſatis tutus,periculo proximus. Exemplar epiſtolæ ſi accipere uoluerit φιλονεικοτάτη noſtra Marcella,tribuito. Et memento mei, obſecrās ut dominus noſter Ieſus Chriſtus conterat ſatanam ſub pedibus noſtris uelociter. Amen.

DIVI HIERONYMI IN TRADITIONES SEV QVAEſtiones Hebraicas librorum Geneſeos proœmium.

s QVi in principĳs librorum debebam ſequuturi operis argumenta proponere,cogor prius reſpondere maledictis,Terentĳ quippiam ſuſtinens, qui comœdiarum prologos in defenſionem ſui ſcenis dabat. Vrgebat enim eū Luſcius Lauinius,noſtro Luſcio ſimilis, & quaſi publici ærarĳ furem, Poetam criminabatur. Hoc idem paſſus eſt ab æmulis & Mantuanus uates: ut cum quoſdam uerſus Homeri tranſtuliſſet ad uerbū,cōpilator ueterū diceretur. Quibus ille reſpondit, magnarum eſſe uirium, Herculi clauam extorquere de manu. Sed & Tullius,qui in arce eloquentiæ Romanæ ſtetit,rex oratorum,& Latinæ linguæ illuſtrator,repetundarū accuſatur à Græcis. Non mirum ergo ſi cōtra me paruum homunculū immūdi ſues grunniant:& pedibus margaritas cōculcent,cum aduerſus doctiſſimos uiros,& qui gloria inuidiam ſuperare debuerant,liuor exarſerit. Verū hoc illis merito accidit,quorū in theatris,curia,cōcione,pro roſtris eloquētia perſonabat. Semper enī in propatulo fortitudo æmulos habet,feriuntqꝫ ſummos fulgura montes. Me uero procul ab urbibus, foro,litibus, turbis remotum,ſic quoqꝫ (ut Quintilianus ait) latentē inuenit inuidia. Vnde lectorē obſecro (ſi quis tamē hæc quoqꝫ captus amore leget)ut in libris Hebraicarū quæſtionū,quos in omnē ſcripturam ſanctā diſpoſui ſcribere,nō quærat eloquentiā, nō oratorū lepôrem: ſed magis inimicis pro nobis ipſe reſpondeat,nouo operi ueniā concedendam. Vt enim nos humiles

atqꝫ

C atq; pauperculi,nec habemus diuitias, nec oblatas dignamur accipere : ita & illi nouerint,
non poſſe ſe noticiam ſcripturarum,id eſt,diuitias Chriſti,cum mundi pariter habere diui-
tijs.Studij ergo noſtri erit,uel eorũ qui de libris Hebraicis uaria ſuſpicãtur,errores refellere:
uel ea quæ in Latinis & Græcis codicibus ſcatere uidẽtur,autoritati ſuæ reddere: etymolo-
gias quoq; rerum,nominũ atq; regionum,quæ in noſtro ſermone nõ reſonant,uernaculæ
linguæ explanare ratione.Ex quo facilius emẽdatio cognoſcatur, ipſa primũ ut apud nos
ſunt teſtimonia proponemus,& ex collatione eorũ quæ ſequunt̃, quid in illis, aut minus,
aut plus,aut aliter ſit,indicabimus.Neq; uero Septuaginta interpretum,ut inuidi latrãt,er-
rores arguimus:nec noſtrũ laborem,illorum reprehẽſionem putamus, cum illi Ptolemæo
regi Alexandriæ,myſtica quæq; in ſcripturis ſanctis prodere noluerint:& maxime ea quæ
Chriſti aduentũ pollicebantur:ne uiderentur Iudæi & alterũ deum colere: quos ille Plato-
nis ſectator,magni idcirco faciebat:quia unũ deum colere dicerentur.Sed & euangeliſtæ &
dñs quoq; noſter atq; ſaluator,necnõ & Paulus apoſtolus,multa quaſi de ueteri teſtamen
to proferunt,quæ in noſtris codicibus nõ habent̃. Super quibus in ſuis locis plenius diſſe-
remus.Ex quo perſpicuum eſt,illa magis uera eſſe exemplaria,quæ cum noui teſtamẽti au-
toritate cõcordant.Accedit ad hoc quoq; quod Ioſephus,qui Septuaginta interpretũ pro-
ponit hiſtoriam:quinq; tantum ab eis libros Moyſi translatos refert:quos nos quoq; cõfi-
temur plus q̃ cæteros cum Hebraicis conſonare.Sed & hi qui poſtea interpretes extiterũt,
Aquilam loquor & Symmachum & Theodotionem,longe aliter habent q̃ nos legimus.
Ad extremum (quod etiam obtrectatores noſtros placare poteſt) peregrinæ merces tantũ
uolentibus nauigent:balſamũ,piper,& poma palmarum ruſtici nõ emant.De Adamantio
autem ſileo:cuius nomen (ſi parua licet componere magnis) meo nomine inuidioſius eſt,
D qui cum in homilijs ſuis,quas ad uulgũ loquitur,cõmunem æditionem ſequatur:in tomis,
id eſt,in diſputatione maiori,Hebraica ueritate ſtipatus, & ſuorum circũdatus agminibus,
interdum linguæ peregrinæ quærit auxilia.Hoc unum dico,quod uellem cum inuidia no
minis eius habere etiã ſcientiam ſcripturarũ, floccipendens imagines umbraſq; laruarum:
quarum natura eſſe dicitur,terrere paruulos,& in angulis garrire tenebroſis.

DIVI HIERONYMI QVAESTIONES SIVE TRA-
ditiones Hebraicæ in Geneſim.

IN principio fecit deus cœlum & terram. Plerique exiſtimant, ſicut in alter-
catione quoque Iaſonis & Papiſci ſcriptum eſt,& Tertullianus in libro con-
2 tra Praxeam diſputat : necnon Hilarius in expoſitione cuiuſdam pſalmi
affirmat, in Hebræo haberi: In filio fecit deus cœlum & terram : quod fal-
ſum eſſe, ipſius rei ueritas comprobat. Nam & Septuaginta interpretes,
& Symmachus & Theodotio,in principio tranſtulerunt. Et in Hebræo ſcriptum eſt, bre-
ſith בְּרֵאשִׁית, quod Aquila interpretatur,in capitulo:& non baben בְּבֵן, quod interpre-
tatur in filio.Magis itaq; ſecundum ſenſum,quàm ſecundum uerbi translationem de Chri
ſto accipi poteſt:qui tam in ipſa fronte Geneſeos, quæ caput librorum omnium eſt, quàm
etiam in principio Ioannis euangeliſtæ,cœli & terræ conditor approbatur. Vnde & in pſal
terio de ſeipſo ait:In capite libri ſcriptum eſt de me,id eſt,in principio Geneſeos. Et in euan
gelio:Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil.Sed & hoc ſciendum, quod
apud Hebræos liber hic Breſith uocatur:hanc habentes cõſuetudinem,ut uoluminibus ex
principijs eorum nomina imponant. Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas. Pro eo quod
in noſtris codicibus ſcriptum eſt ferebatur, in Hebræo habet merahefeth מְרַחֶפֶת, quod
nos appellare poſſumus,incubabat,ſiue confouebat,in ſimilitudinem uolucris, oua calore
animantis.Ex quo intelligimus nõ de ſpiritu mundi dici,ut nõnulli arbitrantur, ſed de ſpi-
ritu ſancto,qui & ipſe uiuificator omniũ à principio dicitur. Si autẽ uiuificator,conſequen-

ter &

A ter & conditor. Quod ſi conditor, & deus. Emitte enim, ait, ſpiritum tuum & creabuntur. Et congregationes aquarum uocauit maria. Notandum quod omnis cōgregatio aquarum, ſiue ſalſæ ſint ſiue dulces: iuxta idioma linguæ Hebraicæ, maria nuncupentur. Fruſtra igitur Porphyrius euangeliſtas ad faciendum ignorantibus miraculum, eo quod dominus ſuper mare ambulauerit: pro lacu Genezareth, mare appellaſſe calumniatur: cum omnis lacus & aquarum congregatio, maria nuncupentur. Et conſummauit deus in die ſexto opera ſua quæ fecit. Pro die ſexta, in Hebræo diem ſeptimam habet. Artabimus igitur Iudæos, qui de ocio ſabbati gloriātur, quod iam tunc in principio ſabbatum diſſolutum ſit, dum deus operatur in ſabbato, complens opera ſua in eo, & benedicens ipſi diei: quia in illo uniuerſa compleuerit. Et plantauit dominus deus paradiſum in eden, contra orientem.

Pro paradiſo, hortū habet: id eſt gan גַּן. Porrò eden עֵדֶן, delitiæ interpretantur. Pro quo Symmachus tranſtulit, paradiſum florentem. Necnon quod ſequitur, contra orientem, in Hebræo mikedem מִקֶּדֶם ſcribitur, quod Aquila poſuit ἀπὸ ἀρχῆς: & nos ab exordio poſſumus dicere. Symmachus uero, ἐκ πρώτης, & Theodotio ἐν πρώτοις, quod & ipſum non oriētem, ſed principium ſignificat. Ex quo manifeſtiſſime comprobatur, quod priuſquam cœlum & terram deus faceret: paradiſum ante condiderat, ſicut & legitur in Hebræo: Plantauerat autem deus paradiſum in eden, à principio. Nomen uni Phiſon. Hunc eſſe Indiæ fluuium Gangen putant. Vbi eſt carbunculus & lapis praſinus. Pro carbunculo & lapide praſino, bdellion & onyx alij tranſtulerunt. Et ſumpſit dominus deus hominem, & poſuit eum in paradiſum uoluptatis. Pro uoluptate in Hebræo habet eden עֵדֶן. Ipſi igitur Septuaginta eden interpretati ſunt uoluptatem. Symmachus uero qui paradiſum paulò ante florentem tranſtulerat, hic poſuit ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ ἄλσους, quod & ipſum amœnitatem & delitias ſonat. In quacunque autem die comederis ex eo, morte morieris. Melius interpretatus eſt Symmachus dicens, mortalis eris. Et miſit dominus deus ecſtaſim ſuper Adam.

B Pro ecſtaſi, id eſt, mentis exceſſu: in Hebræo habetur tardema תַּרְדֵּמָה, quod Aquila καταφορὰν. Symmachus κάρον id eſt, grauem & profundum ſoporem interpretati ſunt. Denique ſequitur: Et dormiuit. Idipſum uerbum & in Ionæ ſtertētis ſomno poſitum eſt. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc uocabitur mulier: quoniam ex uiro ſumpta eſt. Non uidetur in Græco & in Latino ſonare, cur mulier appelletur, quia ex uiro ſumpta ſit: ſed etymologia in Hebræo ſermone ſeruatur. Vir quippe uocatur is אִישׁ, & mulier iſſa אִשָּׁה. Recte igitur ab is אִישׁ eſt appellata mulier iſſa. Vnde & Symmachus pulchre etymologiam etiam in Græco uoluit cuſtodire dicens: αὕτη κληθήσεται ἀνδρίς, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη, quod nos Latine poſſumus dicere: hæc uocabitur uirago: quia ex uiro ſumpta eſt. Porrò Theodotio aliam etymologiam ſuſpicatus eſt, dicens: Hæc uocabitur aſſumptio: quia ex uiro ſumpta eſt. Poteſt quippe iſſa אִישׁ ſecundum uarietatem accentus & aſſumptio intelligi. Serpēs autem erat ſapientior cunctis beſtijs ſuper terram. Pro ſapiente in Hebræo habetur arum, עָרוּם quod Aquila & Theodotio πανοῦργον interpretati ſunt: hoc eſt nequam & uerſipellem. Magis itaque ex hoc uerbo calliditas & uerſutia, quàm ſapientia demonſtratur. Et audierunt uocem domini dei ambulantis in paradiſo ad ueſperam.

In pleriſque codicibus latinorum: pro eo quod hic poſuimus ad ueſperam, poſt meridiem habet: quia τὸ δειλινὸν Græcum ſermonem ad uerbum transferre non poſſumus: pro quo in Hebræo ſcriptum eſt: laruah haiam לְרוּחַ הַיּוֹם quod Aquila interpretatus eſt ἐν τῷ ἀνέμῳ τῆς ἡμέρας: Id eſt, in uento diei. Symmachus uero διὰ πνεύματος ἡμέρας, id eſt per ſpiritum diei. Porrò Theodotio manifeſtius ἐν τῷ πνεύματι πρὸς κατάψυξιν τῆς ἡμέρας, ut meridiano calore tranſacto, refrigerium auræ ſpirantis oſtenderet. Super pectus tuum & uentrem tuum ambulabis. Ventrem Septuaginta interpretes addiderunt: cæterum in Hebræo pectus tantum habet: ut calliditatem & uerſutias cogitationum eius aperiret: quod omnes greſſus eius nequitiæ eſſent & fraudes. Sed & id quod ſequitur: Terram manducabis. Pro terra,

C aphar עָפָר ſcriptum eſt:quod nos fauillam poſſumus dicere & puluerem. Ipſe ſeruabit caput tuum:& tu ſeruabis eius calcaneum. Melius habet in Hebræo: ipſe conteret caput tuum:& tu conteres eius calcaneum:quia & noſtri greſſus pręrediuntur à colubro:& dominus conteret ſatanam ſub pedibus noſtris uelociter. Multiplicans multiplicabo triſticias tuas & gemitus tuos. Pro triſticia & gemitu,in Hebræo dolores & conceptus habet. Et ad uirum conuerſio tua. Pro conuerſione,Aquila ſocietatem. Symmachus appetitum uel impetum tranſtulerunt. Maledicta terra in operibus tuis.Opera hic non ruris colendi,ut plerique putant,ſed peccata ſignificant:ut in Hebræo habetur. Et Aquila non diſcordat,dicens:Maledicta humus propter te.Et Theodotio:Maledicta adama in tranſgreſſione tua.

Et uocauit Adam nomen uxoris ſuæ,uitam,quia ipſa eſt mater omnium uiuentium.

Quare Eua uita ſit appellata,demonſtrat, eo quod ſit mater omnium uiuẽtium. חַוָּה Eua quippe transfertur in uitam. Et eiecit Adam & habitare ſecit contra paradiſum uoluptatis.Et ſtatuit cherubim & flammeam romphæam:quæ uertitur ad cuſtodiendam uiam ligni uitæ. Alius multo ſenſus in Hebræo eſt quàm hic intelligitur:Ait enim:Et eiecit Adã, haud dubium quin dominus:& habitare fecit ante paradiſum uoluptatis cherubim,& flammeum gladium,qui uerteretur & cuſtodiret uiam ligni uitæ.Nõ quod ipſum Adam quem eiecerat deus,habitare fecerit cõtra paradiſum uoluptatis:ſed quod illo eiecto ante fores paradiſi cherubim,& flammeum gladium poſuerit ad cuſtodiendum paradiſi ueſtibulum ne quis poſſet intrare. Et concepit & peperit Cain, & dixit, acquiſiui ſiue poſſedi hominem per deum. Cain acquiſitio ſiue poſſeſſio interpretatur,id eſt, κτῆσις unde & etymologiam ipſius exprimens ait, canithi, קָנִיתִי id eſt, poſſedi hominem per deum. Et reſpexit deus ſuper Abel & ſuper munera eius:ſuper Cain autem & ſuper ſacrificia eius non reſpe-
D xit,& contriſtatus eſt Cain ualde. Vnde ſcire poterat Cain quod fratris eius munera ſuſcepiſſet deus,& ſua repudiaſſet:niſi illa interpretatio uera eſſet:quam Theodotio poſuit:Et inflammauit dominus ſuper Abel & ſuper ſacrificium eius:ſuper Cain uero & ſuper ſacrificium eius non inflammauit?Ignem autem ad ſacrificium deuorandum ſolitum uenire de cœlo:& in dedicatione templi ſub Solomone legimus,& quando Elias in monte Carmelo conſtruxit altare.Et dixit dominus ad Cain:quare cõcidit uultus tuus? Nónne ſi recte offeras,nõ recte autem diuidas,peccaſti? Quieſce,ad te conuerſio eius:& tu dominaberis eius.

Neceſſitate compellimur in ſingulis diuuius immorari.Siquidem & nunc multo alius in Hebræo quàm in Septuaginta translatoribus ſenſus eſt:Ait enim dominus ad Cain:Quare iraſceris? Et quare cõcidit uultus tuus? Nónne ſi bene egeris,dimittetur tibi:et ſi nõ bene egeris,ante fores peccatum tuũ ſedebit? & ad te ſocietas eius:ſed tu magis dominare eius.Quod autem dicit,hoc eſt:Quare iraſceris,& inuidiæ in fratrem liuore cruciatus, uultum dimittis in terram? Nónne ſi bene feceris,dimittetur tibi omne delictum tuũ:ſiue ut Theodotio ait, acceptabile erit:id eſt,munus tuum ſuſcipiam,ut ſuſcepi fratris tui? Quod ſi male egeris: ilico peccatum ante ueſtibulum tuũ ſedebit, & tali ianitore comitaberis. Verum quia liberi arbitrij es:moneo ut non tibi peccatum,ſed tu peccato domineris.Quod autem in Septuaginta interpretibus fecit errorem,illud eſt:quia peccatum:id eſt hatath חַטָּאת, in Hebræo generis maſculini eſt,in Græco fœminini.Et q interpretati ſunt,maſculino illud,ut erat in Hebræo, genere tranſtulerunt. Et dixit Cain ad Abel fratrem ſuum. Subauditur ea quæ locutus eſt dominus.Superfluum ergo eſt quod in Samaritanorum & noſtro uolumine reperitur: tranſeamus in campum.Omnis qui occiderit Cain,ſeptem uindictas exoluet. Pro ſeptem uindictis, Aquila ſeptempliciter interpretatus eſt. Symmachus, ſeptimum. Theodotio, per ebdomadem.Super quo capitulo extat epiſtola noſtra ad epiſcopum Damaſum. Et habitauit in terra Naid. Quod Septuaginta Naid tranſtulerunt: in Hebræo Nod נוֹד dicitur:& interpretatur σαλευόμενος, id eſt, fluctuans & inſtabilis ac ſedis incertæ. Non eſt igitur terra Naid,ut uulgus noſtrorum putat:ſed expletur ſententia dei,quod huc atque illuc

uagus

A uagus & profugus oberrauit. Et uocauit nomen eius Seth. Suſcitauit enim mihi deus ſe-
men aliud pro Abel quem occidit Cain. Seth proprie θέσις id eſt poſitio dicitur. Quia igi-
tur poſuerat eum deus pro Abel, propterea Seth, id eſt poſitio appellatur. Deniq; Aquila:
Et uocauit, inquit, nomen eius Seth, dicens: quia poſuit dominus mihi ſemen alterum. Et
uocauit nomen eius Enos: hic ſperauit inuocare nomen domini dei. Quomodo Adam
homo interpretatur: ita & Enos iuxta Hebrææ linguæ uarietatem, homo uel uir dicitur. Et
pulchre: quia hoc uocabulum habuit, de eo ſcriptum eſt: Tunc initium fuit inuocandi no-
men domini; licet plerique Hebræorum aliud arbitrentur, quod tunc primum in nomine
domini & in ſimilitudine eius fabricata ſint idola. Virum & mulierem fecit eos, & bene-
dixit eos, & uocauit nomen eorum Adam, id eſt homo. Hominis nomen, tam uiro q̃ fœmi
næ conuenit. Vixit autem Adam ducentos & triginta annos, & genuit ad imaginem &
ſimilitudinem ſuam, & uocauit nomen eius Seth. Sciendum quod uſq; ad diluuium, ubi
in noſtris codicibus, ducentorũ & quod excurrit annorum genuiſſe quis dicitur: in Hebræo
habeat centum annos, & reliquos qui ſequuntur. Fuerunt autem dies Adam poſtquàm
genuit Seth ſeptingenti anni. Quia in ducentis errauerat, conſequenter hic poſuit ſeptin-
gentos, cum in Hebræo hic habeatur, octingentos & ſupra centum. Et uixit Mathuſala
annis cẽtum ſexagintaſeptem, & genuit Lamech. Et uixit Mathuſala poſtquàm genuit La-
mech, annos octingentos duos, & genuit filios & filias. Et fuerunt omnes dies Mathuſala
quos uixit, anni nongenti ſexagintanouem, & mortuus eſt. Famoſa quæſtio & diſputa-
tione omnium eccleſiarum uentilata, quod iuxta diligẽtem ſupputationem, quatuordecim
annos poſt diluuium Mathuſala uixiſſe referatur. Etenim cum eſſet Mathuſala annorum
centum ſexagintaſeptem, genuit Lamech. Rurſum Lamech cum eſſet annorũ centum octo-
gintaocto, genuit Noë. Et fiunt uſq; ad diem natiuitatis Noë, anni uitæ Mathuſala, trecenti
quinquagintaquinq;. Sexcẽteſimo autem anno uitæ Noë, diluuium factum eſt. Ac per hoc
B habita ſupputatiõe per partes, nongenteſimo quinquageſimo quinto anno Mathuſala, di-
luuium fuiſſe conuincitur. Cum autem ſupra nongentis ſexagintanouẽ annis uixiſſe ſit di-
ctus, nulli dubiũ eſt quatuordecim eũ annos uixiſſe poſt diluuium. Et quomodo uerum eſt
quod octo tantum animæ in arca ſaluæ factæ ſunt? Reſtat ergo ut quomodo in pleriſq;, ita
& in hoc ſit error in numero. Siquidem & in Hebræis & Samaritanorum libris ita ſcriptũ
repperi: Et uixit Mathuſala, centum octogintaſeptem annis & genuit Lamech. Et uixit Ma-
thuſala poſtq; genuit Lamech, ſeptingentos octoginta duos annos, & genuit filios & filias. Et
fuerunt omnes dies Mathuſala, anni nongenti ſexagintanouem, & mortuus eſt. Et uixit La
mech centumoctogintaduobus annis & genuit Noë. A die uero natiuitatis Mathuſala, uſq;
ad diem natiuitatis Noë, ſunt anni trecẽti ſexagintanouem: his adde ſexcentos annos Noë:
quia in ſexcenteſimo uitæ eius anno factum eſt diluuium: atq; ita fit, ut nongenteſimo ſexa-
geſimo nono anno uitæ ſuæ Mathuſala mortuus ſit, eo anno quo cœpit eſſe diluuium. Et
uocauit nomen eius Noë, dicens: Iſte requieſcere nos faciet ab operibus noſtris. Noë נֹחַ re-
quies interpretatur. Ab eo igitur quod ſub illo omnia retro opera quieuerũt per diluuium,
appellatus eſt requies. Videntes autem filij dei filias hominum quia bonæ ſunt. Verbum
Hebraicum eloim אֱלֹהִים cõmunis eſt numeri: & deus quippe & dij ſimiliter appellantur:
propter quod Aquila plurali numero, filios deorũ auſus eſt dicere: deos intelligens, ſanctos
ſiue angelos. Deus enim ſtetit in ſynagoga deorum: in medio autem deos diſcernit. Vnde &
Symmachus iſtiuſmodi ſenſum ſequens, ait: Videntes filij potẽtum filias hominum, & reli-
qua. Et dixit dominus deus: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æter-
num: quia carnes ſunt. In Hebræo ſcriptum eſt: Nõ iudicabit ſpiritus meus homines iſtos
in ſempiternum, quoniam caro ſunt: hoc eſt: quia fragilis eſt in homine conditio, nõ eos ad
æternos ſeruabo cruciatus: ſed hic illis reſtituam quod merẽtur. Ergo non ſeueritatem, ut in
noſtris codicibus legitur, ſed clementiam dei ſonat, dum peccator hic ꝓ ſuo ſcelere uiſitatur.

C Vnde & iratus deus loquitur ad quoſdam: Non uiſitabo filias eorum cũ fuerint fornicatæ:
& ſpõſas eorum cũ adulterauerint. Et in alio loco: Viſitabo in uirga iniquitates eorum, & in
flagellis peccata eorum: ueruntamen miſericordiam meam nõ auferam ab eis. Porrò ne ui-
deretur in eo eſſe crudelis, quod peccantibus locum pœnitentiæ non dediſſet, adiecit: Sed
erunt dies eorum centum uiginti anni. Hoc eſt, habebunt cẽtum uiginti annos ad agendã
pœnitentiam. Nõ igitur humana uita, ut multi errant, in centum uiginti annos cõtracta eſt:
ſed generationi illi, centum uiginti anni ad pœnitentiam dati ſunt. Siquidem inuenimus qđ
poſt diluuium Abraham uixerit annos centum ſeptuagintaquinq;, & cæteri amplius ducẽ-
tis & trecentis annis. Quia uero pœnitentiam agere contempſerunt, noluit deus tempus ex-
pectare decretum: ſed uiginti annorũ ſpacijs amputatis, induxit diluuiũ anno cẽteſimo agẽ-
dæ pœnitentiæ deſtinato. Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis: & poſt hæc
quomodo ingrediebantur filij dei ad filias hominum, & generabant eis. Illi erant gigantes à
ſeculo homines nominati. In Hebræo ita habet: Cadẽtes erant in terra in diebus illis, id eſt
niphilim נְפִלִים. Et poſt hæc ut ingrediebantur filij deorum ad filias hominũ, & generabãt
eis: hi erant fortes à principio uiri nominati. Pro cadentibus ſiue gigantibus, uiolẽtos inter-
pretatus eſt Symmachus. Et angelis & ſanctorum liberis, cõuenit nomẽ cadentiũ. Noe uir
iuſtus atq; perfectus in generatione ſua, deo placuit. Signanter ait, in generatione ſua: ut
oſtenderet nõ iuxta iuſticiam cõſummatã: ſed iuxta generationis ſuæ eum iuſtum fuiſſe iuſti-
ciã. Et hoc eſt quod in Hebræo dicitur: Noë uir iuſtus, perfectus erat in generationibus ſuis:
cum deo ambulabat Noë: hoc eſt illius ueſtigia ſequebatur. Fac tibi arcam de lignis qua-
dratis. Pro quadratis lignis, bituminatis legimus in Hebræo. Colligens, facies arcam, &
in cubito conſummabis eam deſuper. Pro eo quod eſt, colligens facies arcam, in Hebræo
habet, meridianum facies arcæ, quod manifeſtius interpretatus eſt Symmachus, dicens: δια-
D φανὲς, hoc eſt, dilucidum facies arcæ, uolẽs feneſtram intelligi. Et quieuit aqua, & reuelati ſunt
fontes abyſſi, & cataractæ cœli. Pro reuelatis fontibus, clauſos & obturatos, omnes inter-
pretes tranſtulerũt. Et pro eo quod ſequitur: ceſſauit aqua ſuper terram, & reliqua: ſcriptum
eſt: & reuerſæ ſunt aquæ de terra, euntes & reuertentes. Nota ſecundum Eccleſiaſten, quod
omnes aquæ atq; torrentes, per occultas uenas ad matricẽ abyſſum reuertantur. Poſt qua-
draginta dies aperuit Noë oſtium arcæ quod fecit, et emiſit coruum, & egreſſus nõ redijt ad
eum, donec ſiccaretur aqua de terra. Pro oſtio, feneſtra ſcripta eſt in Hebræo. Et de coruo
aliter dicitur: Emiſit coruum, & egreſſus eſt, exiens & non reuertens, donec ſiccarentur aquæ
de terra. Et erant filij Noë qui egreſſi ſunt de arca, Sem, Cham, & Iaphet. Frequenter Se-
ptuaginta interpretes nõ ualẽtes het literam, quæ duplicem aſpirationem ſonat, in Græcum
ſermonem uertere: chi Græcam literã addiderunt: ut nos docerent iſtiuſmodi uocabula aſpi-
rari debere: unde & in præſenti loco, Cham tranſtulerunt ꝑ eo quod eſt Ham, à quo & Ae-
gyptus uſq; hodie Aegyptiorum lingua, Ham dicitur. Dilatet deus Iapheth, & habitet in
tabernaculis Sem. De Sem, Hebræi: de Iapheth, populus gentium naſcitur. Quia igitur la-
ta eſt multitudo credentium: à latitudine, quæ Iaphet dicitur, latitudo nomen accepit. Quod
autem ait: Et habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur qui in eruditione & ſcientia
ſcripturarũ eiecto Iſraele uerſamur. Et facti ſunt omnes dies Noë nongenti quinquaginta
anni. Ecce poſt diluuium, trecẽtis quinquaginta annis uixit Noë. Ex quo perſpicuũ eſt, cen-
tum uiginti annos generationi illi, ut ſupra diximus, ad pœnitẽtiam datos, & nõ uitæ mor-
talium cõſtitutos. Filij Iapheth, Gomer & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Mo-
ſoch & Thiras. Iapheth filio Noë nati ſunt ſeptem filij: qui poſſederunt terram in Aſia ab
Amano & Tauro, Syriæ coeles & Ciliciæ mõtibus, uſq; ad fluuiũ Thanain. In Europa uero
uſq; ad Gadira, nomina locis & gentibus relinquentes: è quibus poſtea immutata ſunt plu-
rima, cætera permanẽt ut fuerũt. Sunt aũt Gomer, Galatæ: Magog, Scythæ: Madai, Medi:
Iauan, Iones q & Græci: unde & mare Ioniũ. Thubal Iberi, q & Hiſpani, à quibus Celtiberi,

licet

A licet quidam Italos ſuſpicentur. Moſoch, Cappadoces: unde & urbs hodie apud eos Maza-
ca dicitur. Porrò Septuaginta interpretes, Caphthorim Cappadoces arbitrantur: Thiras,
Thraces, quorum non ſatis immutatum eſt uocabulum. Scio quēdam Gog & Magog, tam
de præſenti loco ꝗ de Ezechiel, ad Gotthorum nuper in terra noſtra uagantium, hiſtoriam
retuliſſe: quod utrum uerum ſit, prælij ipſius fine mōſtrabitur. Et certe Gotthos om̄es retro
eruditi, magis Getas ꝗ Gog & Magog appellare cōſueuerant. Hæ itaqꝫ ſeptem gētes quas
de Iapheth uenire ſtirpe memoraui: ad aquilonis partem habitāt. Filij Gomer, Aſchanaz
& Riphath & Thogarma. Aſchanaz Græci Reginos uocant: Riphath, Paphlagones.
Thogarma, Phrygas. Filij Iauan, Eliſa, & Tharſis, Cethim & Dodanim. Ab his diuiſæ ſunt
inſulæ nationum in terris ſuis. Vir ſecundā linguā ſuā & cognationem ſuā & gentem ſuā.

De Ionibus, id eſt de Græcis naſcūtur Eliſei, qui uocātur Aeolides: unde & quinta lingua
Græciæ æolis appellatur: quam illi uocāt πέμπτην διάλεκτον. Tharſis Ioſephus Cilicas arbitra-
tur. θ aſpirationis literam uitioſe à poſteris in τ dicens fuiſſe corruptam: unde & metropo-
lis eorum ciuitas Tarſus appellatur, Paulo apoſtolo glorioſa. Cetim ſunt Citij, à quibus ho-
die quoqꝫ urbs Cypri Citium nominatur. Dodanim, Rhodij: Ita enim Septuaginta inter-
pretes tranſtulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & Sinnij Capitonis: &
Græcum Phlegonta, cæteroſqꝫ eruditiſſimos uiros: & uidebimus penè omnes inſulas, & to-
tius orbis littora, terraſqꝫ mari uicinas: Græcis accolis occupatas: qui, ut ſupra diximus, ab
Amano & Tauro montibus, omnia maritima loca uſqꝫ ad oceanū poſſidere Britannicum.

Filij Chan, Chus, & Meſraim et Phut & Chanaā. Chus uſqꝫ hodie ab Hebræis Aethio-
pia nūcupatur: Meſraim, Aegyptus: Phut, Libye. A quo & Mauritaniæ fluuius uſqꝫ in præ-
ſens Phut dicitur. Omniſqꝫ circa eū regio Phutenſis. Multi ſcriptores tam Græci ꝗ Latini
huius rei teſtes ſunt. Quare autē in una tantum climatis parte, antiquum Libye nomen reſe-
derit: & reliqua terra uocata ſit Aphrica: diſſerere non huius loci nec tēporis eſt. Porrò Cha-
B naan obtinuit terram, quam Iudæi deinceps poſſederunt eiectis Chananæis. Filij Chus,
Saba, Heuila, Sabatha, Rhegma, Sabathaca. Saba à quo Sabæi: de quibus Vergilius: So-
liſqꝫ eſt thurea uirga Sabæis. Et alibi: Centumqꝫ Sabæo Thure calent aræ. Heuila, Getuli:
in parte remotioris Aphricæ, eremo cohærentes. Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Aſta-
bari nominātur. Rhegma uero & Sabathaca paulatim antiqua uocabula perdidere: & quæ
nunc pro ueteribus habeant, ignoratur. Filij Rhegma, Saba & Dadan. Hic Saba per ſin
ש literam ſcribitur: ſupra uero per ſamech ס: à quo diximus appellatos Sabæos. Interpre-
tatur uero nunc Saba Arabia. Nam in ſeptuageſimo primo pſalmo, ubi nos habemus, Re-
ges Arabum et Saba munera offerent: in Hebræo ſcriptum eſt, reges Saba: primum nomen
per ſin, ſecundum per ſamech. Dadan gens eſt Aethiopiæ in occidētali plaga. Et Chus ge-
nuit Nemrod. Iſte cœpit eſſe potēs in terra. Et poſt paululū. Et fuit, inquit, caput regni ipſius
Babel & Arach & Achad & Chalanne in terra Sennaar. Nemrod filius Chus, arripuit in-
ſuetam primus in populo tyrānidem: regnauitqꝫ in Babylone, quæ ab eo, quod ibi cōfuſæ
ſunt linguæ turrim ædificātium, Babel appellata eſt. בָּבֶל Babel enim interpretatur cōfuſio.
Regnauit autē & in Arach, hoc eſt in Edeſſa, & in Achad, quæ nūc dicitur Niſibis: et in Cha-
lanne, quæ poſtea uerſo nomine à Seleuco rege eſt dicta Seleucia, uel certe quæ nunc κτησιφῶν
appellatur. De terra illa exijt Aſſur & ædificauit Niniuen & Rohoboth ciuitatem. De hac
terra Aſſyriorū pullulauit imperiū, qui ex nomine Nini Beli filij, Ninum cōdiderūt, urbem
magnam quam Hebræi appellāt Niniuen. Ad cuius uel ruinam uel pœnitentiā, tota Ionæ
pertinet prophetia. Quod autē ait: Niniuen & Rohoboth ciuitatem: nō putemus duas eſſe
urbes: ſed quia Rohoboth plateæ interpretātur, ita legendum eſt: Et ædificauit Niniuen &
plateas ciuitatis. Et Meſraim genuit Iudim et Anamim et Labaim et Nephtuim & Phe-
troſim et Chasloim, è quibus egreſſi ſunt Philiſtim et Caphthorim. Exceptis Labaim à
quo Libyes poſtea nominati ſunt, qui prius Phutei uocabantur: et Chasloim qui deinceps

C Philiſtijm appellati ſunt, quos nos corrupte Palæſtinos dicimus, cæteræ ſex gentes ignotæ ſunt nobis: quia bello Aethiopico ſubuerſæ, uſq; ad obliuionẽ præteritorũ nominũ perue-nere. Poſſederunt autem terram à Gaza uſq; ad extremos fines Aegypti. Et Chanaan ge-nuit Sidon primogenitum ſuũ & Chettæum & Hiebuſæum & Amorræum & Gergeſæũ & Euæum & Aracæum & Sinæum & Aradiũ & Samaræũ & Amathæum. De Chanaan primus natus eſt Sidõ, à quo urbs in Phœnice Sidon uocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas cõdidit oppidum cõtra Tripolim in radicibus libani ſitum. A quo haud procul alia ciuitas fuit nomine Sim: quæ poſtea uario euentu ſubuerſa bellorum, nomen tantummodo loco priſtinum reſeruauit. Aradij ſunt qui Aradum inſulam poſſederunt anguſto freto à Phœni-ces littore ſeparatã. Samaræi quibus Edeſſa nobilis Syriæ Cœles ciuitas. Amath uſq; ad no-ſtrum tempus, tam à Syris quàm ab Hebræis: ita ut apud ueteres dicta fuerat, appellatur. Hanc Macedones qui poſt Alexandrũ in oriente regnauerunt, Epiphaniã nũcupauerũt. Nõnulli Antiochiã ita appellatã putant. Alij licet nõ uere, tamen opinionem ſuã quaſi ueriſimili uo-cabulo cõſolantes, Emath primam ab Antiochia manſionem Edeſſam pergẽtibus appella-ri putant, & eandem eſſe quæ apud ueteres dicta ſit Emach. Et fuit terminus Chananæo-rum à Sidone donec uenias in Gerara uſq; ad Gazã pergẽtibus Sodomam & Gomorram & Adamam & Seboim uſq; ad Laſan. Quia cæteræ ciuitates, Sidon uidelicet et Gerara & Sodoma & Gomorra & Adama & Seboim notæ ſunt omnibus: hoc tantũ adnotãdum ui-detur, quod Laſa ipſa ſit quæ nunc Callirhoe dicitur: ubi aquæ calidæ prorũpentes in mare mortuũ defluũt. Filij Sem, Elam & Aſſur & Arphaxad et Lud & Arã. Hi ab Euphrate fluuio, partẽ Aſiæ uſq; ad Indicũ oceanum tenẽt. Eſt autem Elam à quo Elamitæ principes Perſidis. De Aſſur ante iam dictum eſt quod Ninum urbem condiderit. Arphaxad à quo
D Chaldæi. Lud à quo Lydij: Aram à quo Syri: quorum metropolis eſt Damaſcus. *Filij Aram, Huz, & Vl, & Gether, & Mes.* Huz Trachoniridis & Damaſci conditor inter Pa-læſtinam & Cœlen Syriam tenuit principatũ: à quo Septuagĩta interpretes in libro Iob ubi in Hebræo ſcribitur, terra Huz, regionem Auſiudem, quaſi Huſitidem tranſtulerũt. Vl, à quo Armeni: Gether, à quo Acarnanij ſeu Carij. Porrò Mes, pro quo Septuaginta interpre-tes Moſoch dixerũt, nũc uocãtur Mæones. Arphaxad genuit Sela, et Sela genuit Heber. Ex Heber nati ſunt duo filij: nomen uni Phaleg: quia in diebus eius diuiſa eſt terra, & no-men fratris eius Iectan. Heber, à quo Hebræi: uaticinio quodam filio ſuo Phaleg nomen impoſuit: qui interpretatur, diuiſio: ab eo quod in diebus eius, linguæ in Babylone diuiſæ ſunt. Iectan genuit Helmodad, & Saleph, & Aſermoth, et Iare, & Aduram, et Vzal, & Decla, Ebal, Abimael, Seba, Ophir, Heuila, & Iobab. Harum gentium poſteriora nomi-na inuenire non potui: ſed uſq; in præſens, quia procul à nobis ſunt: uel ita uocantur ut pri-mum: uel quæ immutata ſunt, ignorantur. Poſſederunt autem à Cophene fluuio, omnem Indiæ regionem quæ uocatur Ieria. Et mortuus eſt Aran ante patrẽ ſuum in terra qua na-tus eſt in regione Chaldæorum. Pro eo quod legimus in regione Chaldæorũ: in Hebræo habetur, אוּר כַּשְׂדִּים ur Chaſdim, id eſt, in igne Chaldæorum. Tradũt autẽ Hebræi ex hac occaſione, iſtiuſmodi fabulam: Quod Abraham in ignem miſſus ſit, quia ignẽ adorare no-luerit, quem Chaldæi colunt, & dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit: quod in ſequentibus ſcribitur egreſſum eſſe Tharan cũ ſobole ſua de regione Chaldæorum: pro eo quod in Hebræo habetur, de incẽdio Chaldæorum. Et hoc eſſe quod nũc dicitur: Mortuus eſt Aran ante cõſpectum Thare patris ſui in terra natiuitatis ſuæ: in igne Chaldæorum: quod uidelicet ignẽ nolens adorare, igne cõſumptus ſit. Loquitur autẽ poſtea dñs ad Abraham: Ego ſum qui eduxi te de igne Chaldæorũ. Et ſumpſerunt Abram & Nachor ſibi uxores: Nomen uxoris Abraham, Sarai: & nomẽ uxoris Nachor, Melcha filia Aran. Pater autem Melchæ, ipſe eſt pater Ieſce. Aran filius Thare, frater Abraham & Nachor, duas filias ge-nuit, Melchã & Sarai cognomẽto Ieſcan διώνυμον. E quibus Melchã accepit uxorẽ Nachor,

& Sarai

A & Sarai Abraham:necdum quippe inter patruos,& fratrũ filias,nuptiæ fuerant lege prohi
bitæ:quæ in primis hominibus,etiã inter fratres & ſorores initæ ſunt. Erat autẽ Abram ſe
ptuagintaquinq; annorum,quãdo egreſſus eſt ex Charra. Indiſſolubilis naſcitur quæſtio:
Si enim Thara pater Abrahæ,cum adhuc eſſet in regione Chaldæa, ſeptuaginta annorum
genuit Abrahã:& poſtea in Charran ducẽteſimoquinto ætatis ſuæ anno mortuus eſt: quõ
nũc poſt mortẽ Thare,Abrahã exiens de Charra,ſeptuagintaquinq; annorũ fuiſſe memo-
ratur:cũ à natiuitate Abrahæ uſq; ad mortẽ patris eius,centũ trigintaquinq; fuiſſe anni do-
ceantur. Vera eſt igitur illa Hebræorũ tradiuio,quã ſupra diximus,quod egreſſus ſit Thare
cũ filijs ſuis de igne Chaldæorũ:& quod Abrahã Babylonio uallatus incendio: quia illud
adorare nolebat,dei ſit auxilio liberatus:& ex illo tẽpore ei dies uitæ,& tẽps reputetur ætatis,
ex quo cõfeſſus eſt dominũ,ſpernẽs idola Chaldæorũ.Poteſt autem fieri: ut quia ſcriptura
reliquit incertũ,ante paucos annos Thare de Chaldæa profectus uenerit in Charrã,quàm mor
tem obiret. Vel certe ſtatim poſt perſecutionẽ in Charran uenerit,& ibi diutius ſit moratus.
Si quis ergo huic expoſitioni cõtrarius eſt,quæret aliam ſolutionẽ:& tũc ea recte quæ à no-
bis dicta ſunt,improbabit. Et proficiſcens Abram,abijt in deſertum:& fames facta eſt ſu-
per terram. Et in præſenti & in plurimis alijs locis,pro deſerto,ad auſtrũ,ſcriptũ eſt in He
bræo.Hoc igitur notare debemus. Et uiderunt eam principes Pharaonis, & laudauerunt
eam ad Pharaonẽ:& introduxerunt eam in domũ Pharaonis: & Abram benefecit propter
eã:& fuerũt ei oues,& armẽta,& aſini,& ſerui,& ancillæ,muli,& cameli. Licet corpus ſan-
ctarum mulierum,nõ uis maculet,ſed uoluntas:& excuſari poſſit Sarai,quod famis tẽpore,
ſola regi in peregrinis locis marito cõniuente,reſiſtere nequiuerit:tamẽ poteſt & aliter fœda
neceſſitas excuſari:quod iuxta librũ Heſter quæcunq; mulierũ placuiſſet regi apud ueteres,
ſex menſibus ungebatur oleo myrtino:& ſex mẽſibus in pigmentis uarijs erat, & curationi
B bus fœminarũ:& tũc demum ingrediebatur ad regem.Atq; ita poteſt fieri, ut Sarai poſtq;
placuerat regi:dũ per annũ,eius ad regẽ præparatur ĩtroitus,& Abrahæ Pharao multa do
nauerit:& Pharao poſtea ſit percuſſus à domino,illa adhuc intacta ab eius cõcubitu perma
nente. Et aſcendit Abram ex Aegypto ipſe & uxor eius,& omnia quæ illius erant:& Lot
cum eo in deſertũ.Erat autẽ Abram diues ualde,in pecore,& argento,& auro: & abijt unde
uenit in deſertũ uſq; Bethel. Pulchre de Aegypto liberatus aſcendiſſe dicitur. Sed occurrit
huic ſenſui illud quod ſequitur: quomodo potuerit exiens de Aegypto fuiſſe diues ualde?
Quod ſoluitur iſta Hebraica ueritate:in qua ſcribitur:Abram grauis uehemẽter,hoc eſt, βα-
ρὺς σφόδρα.Aegypti enim põdere grauabatur.Et licet uideãtur eſſe diuitiæ pecoris,auri,& argẽ
ti:tamen ſi Aegyptiæ ſunt,uiro ſancto graues ſunt.Deniq; non(ut in Septuaginta legimus)
abijt unde uenerat in deſertũ uſq; Bethel:ſed ſicut in Hebræo ſcriptum eſt:Abijt itinere ſuo
per auſtrũ uſq; Bethel.Idcirco enim de Aegypto profectus eſt: nõ ut deſertũ ingrederetur,
quod cũ Aegypto reliquerat:ſed ut per auſtrũ,qui aquiloni cõtrarius eſt, ueniret ad domũ
C dei:ubi fuerat tabernaculũ eius in medio Bethel & Hai. Et uiri Sodomorũ mali & pecca-
tores in cõſpectu dei uehementer. Superflue hic in Septuaginta interpretibus additũ eſt,
in cõſpectu dei:ſiquidem Sodomorũ coloni apud homines mali,& peccatores erant.Ille au
tem dicitur in conſpectu dei peccator,qui poteſt apud homines iuſtus uideri, quomodo de
Zacharia & Heliſabet in præconio ponitur,quod fuerint iuſti ambo in cõſpectu dei. Et in
pſalmo dicitur:Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Leua oculos tuos & ui
de à loco in quo tu nunc es ad aquilonem, & ad auſtrum, & ad orientem, & ad mare:quia
omnem terram quam tu uides,tibi dabo eam & ſemini tuo. Quatuor climata mundi po-
ſuit,orientem,& occidentem,ſeptrionem, & meridianum. Quod autem in omnibus ſcri-
pturis legitur,hic ſemel dixiſſe ſufficiat, mare ſemper pro occidente poni: ab eo quod Pa-
læſtinæ regio ita ſita ſit: ut mare in occidentis plaga habeat. Et rex Bale, hæc eſt Segor.
Omnes hic conſenſerũt apud uallem ſalſam,hoc eſt,mare ſalis. Bale lingua Hebræa, κατά-

C πόσις,id eſt,deuoratio dicitur. Tradũt igitur Hebræi hanc eandẽ in alio ſcripturarũ loco Saliſſam nominari:diciq́ꝫ rurſum, μόσχον τριετίζουσαν,id eſt,uitulam conternantẽ,quod ſcilicet tertio motu terræ abſorpta eſt. Et ex eo tẽpore quo Sodoma & Gomorra,Adama & Seboim, diuino igne ſubuerſæ ſunt,illa paruula nuncupetur. Siquidem Segor transfertur in paruã, quæ lingua Syra Zoara dicitur. Vallis autem Salinarum,ſicut in hoc eodẽ libro ſcribiť: in qua fuerunt ante putei bituminis:poſt dei irã & ſulphuris pluuiã,in mare mortuũ uerſa eſt: quod à Græcis λίμνη ἀσφαλτῖτις, id eſt ſtagnũ bituminis appellatur. Et cõciderunt gigantes in Aſtaroth Carnaim,& gentes fortes ſimul cũ eis:& Ominæos in Saue ciuitate anteq́ꝫ Sodomam peruenirent. Quatuor reges profecti de Babylone, interfecerunt gigãtes, hoc eſt, רְפָאִים raphaim:robuſtos quoq́ꝫ Arabiæ,& Zorim,in Hom,& Emim ĩ ciuitate Saue,quę uſq́ꝫ hodie ſic uocať. Zozim autẽ & Emim,terribiles & horrendi interpretanť:pro quo Septuaginta,ſenſum magis q́ꝫ uerbũ ex uerbo trãsferentes,gẽtes fortiſſimas poſuerũt. Porrò בָּהֶם Bahem pro quo dixerũt,ἅμα αὐτοῖς,hoc eſt,cũ eis putauerũt ſcribi per ה he,ducti elemẽti ſimilitudine:cũ per ח heth ſcriptũ ſit. Bahem enim cũ per tres literas ſcribitur:ſi mediam ה he habet,interpretať,in eis:ſi aũt ח heth,ut in præſenti, locum ſignificat,id eſt, in Hom.

Et reuertẽtes uenerunt ad fontẽ iudicij,hæc eſt Cades. Per anticipationem dicitur,quod poſtea ſic uocatũ eſt. Significat autẽ locum apud petram,qui fons iudicij nominatur: quia ibi deus populum iudicauit. Et percuſſerunt omnẽ regionẽ Amalekitarũ & Amorræorũ ſedentem in Hazazonthamar. Hoc oppidũ eſt,quod nũc uocať Engaddi,balſami & palmarum fertile. Porrò Hazazonthamar in lingua noſtra reſonat,urbs palmarum. Thamar quippe palma dicitur. Sciendũ aũt pro eo quod poſt paululũ ſequiť: Et direxerunt cõtra eos aciem ad bellum in ualle Salinarum. In Hebræo haberi,in ualle שִׂדִּים Siddim:quod Aquila interpretatur τῶν περιπεδινῶν Theodotio, τῶν ἀλσῶν, amœna nemora ſignificantes.

D Et tulerunt omnem equitatum Sodomorũ & Gomorr. Pro equitatu:in Hebræo habet, רְכוּשׁ rachus,id eſt ſubſtantiã. Et qui fugerat,nũciauit Abram trãſitori. Ipſe uero ſedebat ad quercum Mamre Amorræi fratris Eſchol,& fratris Aunam,qui erãt cõiurati Abrahæ.

Pro eo quod nos poſuimus,trãſitori:in Hebręo ſcriptũ eſt עִבְרִי,hoc enim trãſitor exprimitur. Quod autẽ ait,apud quercum Mamre Amorræi:melius in Hebræo legimus, apud quercum Mamre Amorræi fratris Eſchol:& fratris:nõ Aunan ut Septuaginta trãſtulerũt, ſed Aner:ut oſtenderet Mamre,& Eſchol,& Aner Amorræos atq́ꝫ germanos,ſocios fuiſſe Abrahæ. Et perſecutus eſt eos uſq́ꝫ Dan. Ad Phœnices oppidũ,quod nũc Paneas diciť. Dan autem unus è fontibus eſt Iordanis. Nam & alter uocať Ior,quod interpretatur ῥεῖθρον, quod eſt riuus. Duobus ergo fontibus qui haud procul à ſe diſtãt,in unũ riuulũ fœderatis, Iordanis deinceps appellať. Et Melchiſedek rex Salem protulit panem & uinum,& ipſe ſacerdos dei excelſi,& benedixit ei. Quia ſemel opuſculũ noſtrũ,uel quęſtionũ Hebraicarũ, uel traditionum cõgregatio eſt:ꝓpterea quid Hebræi de hoc ſentiãt,inferamus. Aiunt hũc eſſe Sem filium Noë:& ſupputãtes annos uitæ ipſius,oſtendunt eum ad Iſaac uſq́ꝫ uixiſſe: omnesq́ꝫ primogenitos Noë donec ſacerdotio fungereť Aaron,fuiſſe põtifices. Porrò Salem,rex Hieruſalem diciť,quæ prius Salem appellabatur. Melchiſedek autẽ Apoſtolus ad Hebræos,ſine patre & matre cõmemorans,ad Chriſtum refert:& per Chriſtum ad gentiũ eccleſiam. Omnis enim capitis gloria,refertur ad membra:eo quod præputiũ habẽs Abrahæ benedixerit circunciſo,& in Abraham Leui,& per Leui Aaron, de quo poſtea ſacerdotium. Ex quo colligi uult,ſacerdotiũ eccleſiæ habẽtis præputiũ,benedixiſſe circunciſo ſacerdotio ſynagogæ. Quod autẽ ait: Tu es ſacerdos in æternũ ſecundum ordinẽ Melchiſedek: myſterium noſtrũ in uerbo ordinis ſignificať: nequaq́ꝫ per Aaron irrationalibus uictimis immolãdis,ſed oblato pane & uino:id eſt,corpore & ſanguine domini Ieſu. Domine deus quid dabis mihi? Et ego uado ſine liberis:& filius Maſek uernaculæ meæ, hic Damaſcus Eliezer. Et dixit Abrã: Ecce mihi nõ dediſti ſemẽ:& filius uernaculæ meæ hæres meus erit.

Vbi

A Vbi nos habemus,& filius Maſek uernaculæ meæ hæres meus erit:in Hebræo ſcriptũ eſt: ובן משק ביתי uben meſek bethi:quod Aquila tranſtulit, ὁ υἱὸς τοῦ ποτίζοντος οἰκίαν μου,id eſt,filius potum dantis domui meæ. Theodotio uero, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἐπὶ τῆς οἰκίας μου,id eſt,& filius eius qui ſuper domũ meam eſt.Quod autẽ dicit,hoc eſt:Ego ſine liberis moriar:& filius ꝓcuratoris mei uel uillici,qui uniuerſa diſpẽſat & diſtribuit cibaria familiæ meę,uocaturq́ Damaſcus Eliezer:hic meus hæres erit,Porrò Eliezer interpretatũ,deus meus adiutor.Ab hoc aiũt Damaſcũ & conditã & nuncupatã. Ego deus qui eduxi te de regione Chaldæorũ. Hoc eſt quod paulò ante iã diximus in Hebræo haberi:q eduxi te de אור כַּשְׂדִים ur chaſdim,id eſt de incẽdio Chaldæorũ. Et poſuit ea cõtra faciẽ inuicem:aues uero nõ diuiſit.Deſcẽderunt autem uolucres ſuper cadauera,& ſuper diuiſiones eorũ:& ſedit cũ eis Abram. Nõ pertinet ad præſens opuſculũ huius expoſitio ſacramenti. Hoc tantũ dicimus:quia pro his quæ poſuimus,in Hebræo habet:Et deſcẽderũt uolucres ſup cadauera: & abigebat eas Abram. Illius enim merito ſæpe de anguſtijs liberatus eſt Iſraël. Ad occaſum autẽ ſolis ecſtaſis cecidit ſuper Abram.Pro ecſtaſi in Hebræo תַּרְדֵּמָה thardema, id eſt, καταφορὰ,legitur,quam ſupra uertimus in ſoporẽ. Generatione aũt quarta reuertentur huc. Haud dubium quin hi qui de ſemine fuerint Abrahæ.Quæritur quomodo in Exodo ſcriptũ ſit:Quinta autem generatione egreſſi ſunt filij Iſraël de terra Aegypti.Super quo capitulo paruum uolumen ædidimus. Ecce concluſit me dominus,ut nõ pariam:ingredere ergo ad ancillam meã,ut habeam filios ex ea. Diligenter nota quod procreatio filiorum:in Hebræo,ædificatio ſcripta eſt:Legitur enim ibi:Ingredere ad ancillam meam: ſi quo modo ædificer ex ea. Et uide ne forte hoc ſit quod in Exodo dicitũ:Benedixit deus obſtetricibus,& ædificauerunt ſibi domos. Et inuenit eam angelus domini ſuper fontem aquæ in deſerto ad fontem in uia Sur.

Conſequenter Aegyptia in uia Sur:quæ per eremum ducit ad Aegyptum, ire feſtinabat.

B Et uocauit nomen eius Iſmaël:quia exaudiuit deus humilitatem meam. Iſmaël interpretatur,exauditio dei. Hic erit ruſticus homo. Manus eius ſuper omnes, & manus omnium ſuper eum:& contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit. Pro ruſtico ſcriptum eſt in Hebræo פֶּרֶא phere,quod interpretatur,onager. Significat autem ſemen eius habitaturum in eremo,id eſt Sarracenos uagos incertiſq́ ſedibus:qui uniuerſas gẽtes,quibus deſertum ex latere iungitur,incurſant,& impugnantur ab omnibus. Et locutus eſt ei dominus dicens:Ecce teſtamentum meum tecum:& eris pater multitudinis gentium, & nõ uocabitũ ultra nomen tuũ Abram,ſed erit nomẽ tuũ Abraham:quia patrẽ multarũ gentiũ poſui te.

Notandũ quod ubicũq; in Græco,teſtamentũ legimus : ibi in Hebræo ſermone ſit fœdus,ſiue pactũ:id eſt,בְּרִית berith. Dicũt aũt Hebræi quod ex nomine ſuo,deus,qđ apud illos Tetragrammaton eſt, ה he literã, Abrahæ & Saræ addiderit:dicebatur enim primũ, אַבְרָם Abram:quod interpretatur,pater excelſus: & poſtea uocatus eſt אַבְרָהָם Abraham quod trãsfertur pater multarũ:nã quod ſequitur,gentiũ:nõ habetur in nomine, ſed ſubauditur.Nec mirandũ, quare cũ apud Græcos & nos, a litera uideatũ addita: nos ה he literã Hebræã additã dixerimus:Idioma eñ linguę illius eſt,per ה he quidẽ ſcribere,ſed per a legere:ſicut ecõtrario a literã ſæpe per he ꝓnunciant.Et dixit deus ad Abraham:Sarai uxorem tuã nõ uocabis Sarai,ſed Sara erit nõmẽ eius. Errant qui putãt primũ Sara per unũ r ſcriptũ fuiſſe:& poſtea ei alterũ r additũ.Et quia r apud Gręcos cẽtenarius numerus eſt, multas ſuper nomine eius ineptias ſuſpicantũ:cũ utiq; utcũq; uolũt ei uocabulũ cõmutatũ: nõ Græcã,ſed Hebræã debeãt dare rationẽ,cũ ipſum nomẽ Hebraicũ ſit.Nemo aũt in altera lingua quempiã uocans,etymologiã uocabuli ſumit ex altera.Sarai igitur primũ uocata eſt per ש ſin, ר res, י iod:ſublato igitur י iod,id eſt i,elemẽto addita eſt ה he litera, quæ per a legitur,& uocata eſt Saraa שָׂרָה. Cauſa aũt ita nominis immutati,hæc eſt,quod antea dicebatur princeps mea,unius tantũ domus materfamilias. Poſtea uero dicitũ abſolute, princeps,id eſt ἄρχουσα. Sequitur enim;Dabo tibi ex ea filium & benedicã ei;& erit in gentes,

& reges

C & reges populorum erunt ex eo. Signanterq́; nõ ut in Græco legimus: Dixit dominus ad
Abraham: Sarai uxor tua non uocabitur nomen eius Sarai: in Hebræo habetur: non uoca-
bis nomen eius Sarai, id eſt, non dices ei, princeps mea es: omnium quippe gentium futura
iam princeps eſt. Quidam peſſime ſuſpicantur ante eam lepram fuiſſe uocitatam & poſtea
principem: cum lepra צָרַעַת zaraath dicatur: quæ in noſtra quidem lingua uidetur aliquã
habere ſimilitudinem. In Hebræo autem penitus eſt diuerſa. Scribitur enim per צ ſade, &
ר res, & ע ain, & ת thau: quod multum à ſuperioribus tribus literis, id eſt, ש ſin, ר res, &
ה he, quibus Sara ſcribitur, diſcrepare manifeſtum eſt. Et cecidit Abraham ſuper faciem
ſuam, & riſit: & dixit in corde ſuo: Si centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet?

Et poſt paululum: Et uocabis nomen eius Iſaac. Diuerſa opinio, ſed una eſt etymo-
logia: quare appellatus ſit Iſaac. Interpretatur enim Iſaac, riſus. Alij dicunt quod Sara riſit,
ideo eum riſum uocatum eſſe, quod falſum eſt. Alij uero quod riſerit Abrahã, quod & nos
probamus. Poſtquàm enim ad riſum Abrahæ, uocatus eſt filius eius Iſaac, tunc legimus ri-
ſiſſe & Saram. Sciendum tamen quod quatuor in ueteri teſtamẽto abſq; ullo uelamine, no-
minibus ſuis antequàm naſcerentur, uocati ſunt: Iſmaël, Iſaac, Salomon, & Ioſias. Lege ſcri-
pturas. Et dixit ei: Feſtina, tres menſuras farinæ ſimilæ commiſce. Quia tres menſuræ
abſolute hic dictę uidentur, & eſt incerta mẽſura: propterea addidi, quod in Hebræo tria ſa-
ta ſimilæ habeat, id eſt tres amphoras: ut idem myſterium, & hic & in euangelio, ubi mulier
tria ſata farinæ fermentare dicitur, agnoſcamus. Dixit autem: Reuertens ueniam ad te in
tempore hoc, & in hora, & habebit filium Sara. Pro hora, uitã legimus in Hebræo: ut ſit
ordo uel ſenſus: Reuertar ad te in tẽpore uitæ: quaſi dixerit, ſi uixero, ſi fuerit uita comitata:
hæc autem ἀνθρωποπαθῶς quomodo & cætera. Riſit autem Sara in ſemetipſa, dicẽs: Necdũ
mihi factum eſt uſq; nunc, & dominus meus ſenex eſt. Aliter multo legitur in Hebræo: *Et*
D riſit Sara in ſemetipſa, dicens: Poſtq́; attrita ſum, facta eſt mihi uoluptas? Simul nota quod
ubi nos poſuimus, uoluptatẽ: eden ſcriptum eſt in Hebræo. Symmachus hunc locũ ita tran-
ſtulit: Poſtq́; uetuſtate cõſenui, facta eſt mihi adoleſcẽtia? Et dixit: Nunquid eſt domine ſi
loquar? Quod Græce ſcriptum eſt μή τι κύριε ἐὰν λαλήσω. Secũdo Abraham ſic eſt locutus ad
dominum: quod non uidetur manifeſte ſonare quid dicat. In Hebræo igitur plenius ſcribi-
tur: Ne quæſo iraſcaris domine, ſi locutus fuero. Quia enim uidebatur interrogãs dominũ
artare reſponſione, tẽperat præfatione quod quærit. Et locutus eſt ad generos ſuos: qui ac-
ceperant filias eius. Quia poſtea duæ filiæ Lot uirgines fuiſſe dicuntur, de quibus & ipſe
dudum ad Sodomæos dixerat: Ecce duæ filiæ meæ quæ non cognouerunt uirum: Et nũc
ſcriptura commemorat eum habuiſſe generos. Nõnulli arbitrantur illas quæ uiros habue-
runt in Sodomis remanſiſſe, & eas exiſſe cũ patre, quæ uirgines fuerunt. Quod cũ ſcriptura
non dicat, Hebræa ueritas exponẽda eſt, in qua ſcribitur: Egreſſus eſt Lot, & locutus eſt ad
ſponſos, qui accepturi erant filias eius. Necdum igitur uirgines filiæ matrimonio fuerãt co-
pulatæ. Et dixi ei: Ecce admiratus ſum faciẽ tuã. In Hebræo habet: Ecce ſuſcepi faciẽ tuã,
id eſt, acquieſco precibus tuis. Quod Symmachus ſecundũ ſenſum interpretãs, ait, ἰδοὺ ἐδυσωπήθην
τὸ πρόσωπόν σου. Et ecce aſcẽdebat flamma de terra quaſi uapor fornacis. Pro quo le-
gimus in Hebræo: Ecce aſcẽdebat קִיטֹר kitor, quaſi ἀναπνεύματος fornacis: quod nos uapo-
rẽ, uel fumũ, ſiue fauillã poſſumus dicere. Et aſcẽdit Lot de Segor, & ſedit in mõte: & duæ
filiæ eius cũ eo: Timuit enim ſedere in Segor. Quærĩt quare cũ primũ fugæ mõtis, Segor
prætulerit, & eã in habitaculũ ſuũ uoluerit liberari: nũc de Segor rurſum ad montẽ migret?
Reſpõdebimus uerã eſſe illã Hebræorum cõiecturam de Segor, quod frequẽter terræmotu
ſubruta, Bale primũ, & poſtea Saliſſa appellata ſit: timuitq́; Lot, dicẽs: Si cũ cæteræ adhuc
urbes ſtarent, ipſa ſæpe ſubuerſa eſt: quanto magis nũc in communi ruina non poterit libe-
rari? Et hãc occaſionem infidelitatis, etiam in filias coitus dediſſe principium. Qui enim cæ-
teras uiderat ſubrui ciuitates, & hãc ſtare, ſeq́; dei auxilio erutum: utiq; de eo quod ſibi con-
ceſſum

A ceſſum audierat,ambigere non debuit.Illud igitur quod pro excuſatione dicitur filiarũ, eo
quod putauerint defeciſſe humanũ genus,& ideo cũ patre cõcubuerint, non excuſat patrẽ.
Deniq; Hebræi quod ſequitur: Et neſciuit cum dormiſſet cum ea: & cũ ſurrexiſſet ab eo.
8 Appungũt deſuper,quaſi incredibile:& quod rerum natura non capiat,coire quempiam
neſcientem. Et conceperunt duæ filiæ Lot de patre ſuo,& genuit primogenita filiũ:& uo-
cauit nomen eius Moab.Iſte eſt pater Moabitarum uſq; in hanc diem.Et minor,& ipſa pe
perit filium:& uocauit nomen eius Ammon,id eſt filius populi mei. Ipſe eſt pater filiorum
Ammon. Moab interpretatur,ex patre:& totum nomen etymologiam habet. Ammon
uero cuius quaſi cauſa nominis redditur,filius generis mei,ſiue ut melius eſt in Hebræo, fi-
lius populi mei:ſic deriuatũ,ut ex parte ſenſus nominis,& ex pte ipſe ſit ſermo. עַמִּי Ammi
enim à quo dicti ſunt Ammonitæ,uocatur populus meus. Etenim uere ſoror mea eſt de
patre,ſed non ex matre.Id eſt,fratris eius eſt Aran filia,non ſororis.Sed quia in Hebræo ha
bet:uere ſoror mea eſt filia patris mei, & non filia matris meæ: & magis ſonat, quod ſoror
Abrahæ fuerit:in excuſationem eius dicimus,necdum illo tempore tales nuptias lege pro-
hibitas. Et uidit Sara filium Agar Aegyptiæ, quem peperit Abrahæ ludentem. Quod
ſequitur:cum Iſaac filio ſuo,non habetur in Hebræo. Dupliciter itaq; hoc ab Hebræis ex-
ponitur:ſiue quod idola ludo fecerit,iuxta illud quod alibi ſcriptũ eſt: Sedit populus man-
ducare & bibere,& ſurrexerunt ludere:ſiue quod aduerſum Iſaac,quaſi maioris ætatis,ioco
ſibi & ludo primogenita uendicaret.Quod quidem Sara audiens, nõ tulit: & hoc ex ipſius
approbatur ſermone dicentis: Eijce ancillã hanc cum filio ſuo.Non enim hæres erit filius
ancillæ cũ filio meo Iſaac.Et ſumpſit panem & utrem aquæ & dedit Agar,ponẽs ſuper hu-
merum eius & paruulum,& dimiſit eam. Quando Iſaac natus eſt, tredecim annorũ erat
B Iſmaël.Et poſt ablactationem eius,iſte cũ matre expellitur domo.Inter Hebræos autem ua
ria opinio eſt,aſſerentibus alijs:quinto anno ablactationis,tempus ſtatutum, alijs duodeci-
mum annum uendicantibus. Nos igitur ut breuiorem eligamus ætatem, poſt decem &
octo annos,Iſmaël ſupputauimus eiectum eſſe cum matre,& non conuenire iam adoleſcẽti
matris ſediſſe ceruicibus. Verum eſt igitur illud Hebræorum linguæ idioma, quod omnis
filius ad comparationẽ parentum, infans uocetur & paruulus.Nec miremur barbaram lin
guam habere proprietates ſuas:cum hodieq; Romæ omnes filij uocentur infantes. Poſuit
ergo Abraham panes & utrem ſuper humerum Agar:& hoc facto dedit puerũ matri: hoc
eſt,in manus eius tradidit,commendauit,& ita emiſit è domo. Quod aũt ſequitur: Et pro-
iecit puerum ſubter abietem:& abiens ſedit de cõtra longe,quaſi iactu ſagittæ. Dixit enim:
Non uidebo mortem paruuli mei.Et ſedit cõtra eum.Et ſtatim iungitur:Exclamauit puer,
& fleuit:& audiuit deus uocẽ pueri de loco ubi erat: Et dixit angelus dei ad Agar de coelo,
& reliqua: Nullum moueat:In Hebræo enim poſt hoc quod ſcriptum eſt: Non uidebo
mortem paruuli mei:ita legitur,quod ipſa Agar ſederit contra puerum:& leuauerit uocem
ſuam,& fleuerit,& exaudierit deus uocẽ paruuli.Flente enim matre:& mortem filij miſera-
biliter præſtolante,deus exaudiuit puerum,de quo pollicitus fuerat Abrahæ,dicẽs: Sed &
filium ancillæ tuæ in gentẽ magnam faciam.Alioquin & ipſa mater nõ ſuam mortem, ſed
filij deplorabat.Pepercit igitur ei deus,pro quo fuerat & fletus. Deniq; in conſequentibus
dicitur:Surge & tolle puerum,& tene manum eius. Ex quo manifeſtum eſt eum qui tene-
tur:non oneri matri fuiſſe,ſed comitem.Quod autẽ manu parentis tenetur,ſollicitus mon-
ſtratur affectus.Et dixit Abimelech & Ochozaih pronubus eius,& Phichol princeps exer
citus eius.Excepto Abimelech & Phichol,tertium nomen quod hic legitur,in Hebræo uo-
lumine nõ habetur. Et dixit:Septẽ oues has accipies à me,ut ſint in teſtimoniũ mihi:quia
ego fodi puteũ iſtũ.Ideo cognominauit nomẽ loci illius puteus iuramẽti:quia ibi iurauerũt
ambo. Vbi hic legitur,puteus iuramẽti:in Hebræo habetũ בְּאֵר שֶׁבַע Ber ſabee. Duplex
autem eſt cauſa cur ita appellatus ſit: Siue quia ſeptẽ agnas Abimelech de manu Abrahæ
acceperit:

C acceperit:ſeptem enim dicuntur Sabee. Siue quod ibi iurauerint:quia & iuramẽtum Sabee ſimiliter appellatur. Quod ſi ante hãc cauſam ſupra nomen hoc legimus, ſciamus per Pro-lepſim dictum eſſe:ſicut & Bethel & Galgala:quæ utiq; uſq; ad tempus quo ita appellatæ ſunt, aliter uocabantur. Notandum autem ex prioribus & ex præſenti loco, quod Iſaac nõ ſit natus ad quercum Mambre, ſiue in Aulone mambre, ut in Hebræo habetur: ſed in Ge-raris:ubi & Berſabee uſq; hodie oppidum eſt. Quæ prouincia ante non grande tempus, ex diuiſione præſidũ Palæſtinæ, ſalutaris eſt dicta. Huius rei ſcriptura teſtis eſt, quæ ait: Et ha-bitauit Abraham in terra Philiſtinorum.   Et dixit ei deus: Tolle filium tuum unigenitum quem diligis Iſaac, & uade in terram excelſam:& offer illum ibi in holocauſtum ſuper unũ de montibus, quem ego dicam tibi.   Difficile eſt idioma linguæ Hebrææ in Latinum ſer-monem uertere. Vbi nunc dicitur, uade in terram excelſam: in Hebræo habet, moria: quod Aquila tranſtulit, τὴν καταφανῆ, hoc eſt, lucidam : Symmachus, τῆς ὀπτασίας, hoc eſt, uiſionis. Aiunt ergo Hebræi hunc montem eſſe, in quo poſtea templum cõditum eſt in area Ornæ Iebuſæi, ſicut & in Paralipomenis ſcriptum eſt: Et cœperunt ædificare templum in mẽſe ſe-cundo: in ſecunda die menſis in monte Moria. Qui idcirco illuminans interpretatur & lu-cens: quia ibi eſt dabir, hoc eſt, oraculum dei:& lex & ſpiritusſanctus, qui docet homines ue-ritatem, & inſpirat prophetias.   Et abijt ad locum quem dixit ei deus in die tertia.   No-tandum quod de Geraris uſq; ad montem Moria, id eſt ſedem templi, iter dierum trium ſit, & conſequenter illuc die tertio perueniſſe dicatur. Male igitur quidam Abraham putãt illo tempore ad quercum habitaſſe mambre: cum inde uſq; ad montem Moria, uix unius diei iter plenum ſit.   Et eleuauit Abraham oculos ſuos:& ecce aries poſt tergum eius tene-batur in uirgulto Sabech cornibus ſuis. Ridiculam rem in hoc loco Emiſenus Euſebius eſt locutus: Sabech, inquiens, dicitur hircus, qui rectis cornibus & ad carpendas arboris frõdes

D ſublimis attollitur. Rurſus Aquila συχνῶ interpretatus eſt: quem nos uepretum poſſumus dicere uel ſpinetum, & (ut uerbi uim interpretemur) condenſa & inter ſe implexa uirgulta. Vnde & Symmachus in eandem ductus opinionem: Et apparuit, ait, aries poſt hoc retẽtus in rete cornibus ſuis. Verum quibuſdam, in hoc duntaxat loco, melius uidentur interpreta-ti eſſe Septuaginta & Theodotio, qui ipſum nomen Sabek poſuerunt, dicentes: In uirgulto ſabek cornibus ſuis. Etenim σύχνωρ ſiue rete, quod Aquila poſuit & Symmachus, per ש ſin literam ſcribi: hic uero ס ſamech literam poſitam: ex quo manifeſtum eſſe, non interpreta-tionem ſtirpium condenſorum & in modum retis inter ſe uirgulta contexta uerbũ ſabech: ſed nomen ſonare uirgulti, quod ita Hebraice dicitur. Ego uero diligenter inquirens συχνῶ per ס ſamech literam ſcribi crebro reperi.   Et uocauit Abraham nomen loci illius, domi-nus uidet: ut dicant hodie, in monte dominus uidet.   Pro eo quod hic habet, uidet: in He-bræo ſcriptum eſt, uidebit. Hoc autem apud Hebræos exiuit in prouerbium: ut ſi quando in anguſtia cõſtituti ſunt, & domini optant auxilio ſubleuari, dicant, in monte dominus ui-debit, hoc eſt, ſicut Abrahæ miſertus eſt, miſerebitur & noſtri. Vnde & in ſignum dati arie-tis ſolent etiam nunc cornu clangere.   Et nunciauerunt Abraham, dicentes: Ecce peperit Melcha & ipſa filios Nachor fratri tuo, Huz primogenitum eius, & Buz fratrẽ eius, & Ca-muel patrem Syrorum & Caſed.   Primogenitus Nachor fratris Abrahã de Melcha uxo-re eius filia Aran, natus eſt Huz: de cuius ſtirpe Iob deſcendit, ſicut ſcriptum eſt in exordio uoluminis eius: Vir fuit in terra Huz nomine Iob. Male igitur quidam exiſtimant Iob de genere eſſe Eſau: ſiquidem illud quod in fine libri ipſius habetur, eo quod de Syro ſermone translatus eſt:& quartus ſit ab Eſau, & reliqua, quæ ibi continentur, in Hebræis uolumini-bus nõ habentur. Secundus natus eſt de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz transferre uoluerunt. Et ex huius genere eſt Balaam ille diuinus, ut Hebræi tradunt : qui in libro Iob dicitur Eliu, primum uir ſanctus & prophetes dei: poſtea per inobedientiam & deſiderium munerum, dũ Iſrael maledicere cupit, diuini uocabulo nuncupatur, diciturq; in eodẽ libro:

Et iratus

A Et iratus Eliu filius Barachiel Buzites: de huius uidelicet Buzi radice deſcēdens. Camuel uero pater eſt Damaſci. Ipſa enim uocatur Aran, quæ hic pro Syria ſcripta eſt: & ipſo nomine legitur in Eſaia. Chaſed quoqꝫ quartus eſt, à quo Chaſdim, id eſt, Chaldæi poſtea uocati ſunt. Et mortua eſt Sara in ciuitate Arboc, quæ eſt in ualle, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. Hoc quod hic poſitum eſt, quæ eſt in ualle, in autenticis codicibus nō habetur. Nomen quoqꝫ ciuitatis Arboc paulatim à ſcribentibus legentibusq́ꝫ corruptum eſt. Necꝫ ēm putandum Septuaginta interpretes nomen ciuitatis Hebrææ, barbare atque corrupte, & aliter quàm in ſuo dicitur, tranſtuliſſe. Arboc enim nihil omnino ſignificat. Sed dicitur, אַרְבַּע Arbeæ, hoc eſt quatuor, quia ibi Abram, & Iſaac, & Iacob conditus eſt: & ipſe princeps humani generis Adam: ut in Ieſu libro apertius demonſtrabitur. Audi nos domine, rex à deo tu es nobis, in electo ſepulchro noſtro ſepeli mortuum tuum. Pro rege, principem habet in Hebræo ſiue ducem, נְשִׂיא: Naſi quippe non rex, ſed dux dicitur. Et audiuit Abraham Ephron, & appendit Abraham Ephran argentum, quod locutus eſt in auribus filiorum Het. In Hebræo ſicut hic poſuimus, primum nomen eius ſcribitur Ephron, ſecundum Ephran. Poſtq̄ enim precio uictus eſt, ut ſepulchrum uenderet argento, licet cogente Abraham, Vau litera quæ apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine eſt: & pro Ephron appellatus eſt Ephran: ſignificāte ſcriptura, nō eum fuiſſe cōſummatæ perfectæq́ꝫ uirtutis, qui potuerit memorias uendere mortuorum. Sciant igitur, qui ſepulchra uendūt, & non coguntur ut accipiant precium, ſed à nolentibus quoqꝫ extorquent, immutari nomē ſuum, & perire quid de merito eorum: cum etiam ille reprehendatur occulte, qui inuitus acceperit. Et poſuit ſeruus manum ſuā ſub fœmore Abrahæ domini ſui, & iurauit ei ſuper uerbo hoc. Tradunt Hebræi, quod in ſanctificatione eius, hoc eſt in circūciſione iurauerit. Nos autem dicimus, iuraſſe eum in ſemine Abrahæ, hoc eſt in Chriſto, qui ex illo naſciturus erat, iuxta euangeliſtam Matthæū loquentem: Liber generationis Ieſu Chriſti filij Da-

B uid, filij Abraham. Et tulit uir inaurem auream, didrachmū pondus eius, בֶּקַע Bace, quod in hoc loco pro didrachmo ſcribitur, ſemiuncia eſt: שֶׁקֶל, Secel uero qui Latino ſermone ſiclus corrupte appellatur, unciæ pondus habet. Ecce ego ſto ſuper fontem aquæ, & filij hominum ciuitatis egredietur ad hauriendā aquam: & erit uirgo, cui ego dixero, da mihi bibere paululū aquæ de hydria tua: & cetera. In Hebræo ſcriptū eſt: Ecce ego ſtans iuxta fontem aquæ, & erit adoleſcentula: quæ egredietur ad hauriendū: & dixero ei, da mihi bibere paululū aquæ de hydria tua: & cetera. Pro adoleſcentula quoqꝫ quæ Græco ſermone νεᾶνις dicitur, ibi legimus alma עַלְמָה, quod quidē & in Eſaia habetur. Nam in eo loco ubi in noſtris codicibus ſcriptū eſt: Ecce uirgo cōcipiet, & pariet: Aquila tranſtulit: ecce adoleſcentula cōcipiet & pariet. In Hebræo legitur: Ecce alma cōcipiet, & pariet. Notādū ergo, quod uerbum alma, nunq̄ niſi in uirgine ſcribitur: & habet etymologiā ἀπόκρυφον, id eſt, abſcondita. Scriptum ſiquidē eſt in Iob & Sapiētia. Vnde inuenietur? Et quis locus intellectus? & abſcōdetur ab ocu.is omnis uiuētis. Vbi nunc diximus, abſcōdetur: in Hebræo propter declinationē uerbi aliter figuratū, נֶעְלְמָה naalma dicitur. Huic quid ſimile, licet maſculino genere declinet, & in Regnorū libris ſcriptū eſt ex pſona Eliſæi loquētis ad Giezi: Et dominus abſcondit à me. Ergo alma, quod interpretatur abſcōdita, id eſt uirgo, nimia diligētia cuſtodita, maioris mihi uidetur laudis eſſe, q̄ uirgo. Virgo quippe iuxta Apoſtolū poteſt eſſe corpore, & nō ſpiritu. Abſcōdita uero quæ uirgo eſt, ἐπίτασιν uirginitatis habet, ut et uirgo ſit & abſcōdita: & quæ abſcōdita eſt, iuxta idioma linguæ Hebrææ cōſequēter & uirgo eſt: Quæ aūt uirgo, nō ſtatim ſequitur ut abſcōdita ſit. Hoc idē uerbū, & in Exodo, de Maria ſorore Moyſi uirgine legimus. Oſtendāt igitur Iudæi in ſcripturis alicubi poſitū alma, ubi adoleſcentulā tantū, & nō uirginē ſonet: & cōcedimus eis, illud quod in Eſaia apud nos dicit. Ecce uirgo cōcipiet & pariet, nō abſcōditam uirginē, ſed adoleſcentulam ſignificare iā nuptā. Et dimiſerunt Rebeccam ſororē ſuam & ſubſtantiā eius & ſeruū Abraham, & uiros qui cū

C co erant. In Hebræo habet:& dimiſerũt Rebeccam ſororem ſuam & nutricem eius, & ſer-
uum Abrahæ & uiros illius.Decens quippe erat,ut ad nuptias abſq; parẽtibus uirgo pro-
ficiſcens,nutricis ſolario foueret. Et ipſe habitabat in terra Auſtri:& egreſſus eſt Iſaac exer-
ceri in campo ad ueſperam. Terra Auſtri,Geraram ſignat,unde à patre ad immolãdum
quondam fuerat abductus.Quod autem ait,& egreſſus eſt,ut exerceretur in campo, quod
Græce dicitur,ἀδολεσχῆσαι,in Hebræo legitur:Et egreſſus eſt Iſaac,ut loqueretur in agro decli-
nante iam ueſpera.Significat autem ſecundum illud,quod dominus ſolus orabat in mõte:
etiam Iſaac,qui in typo domini fuit,ad orationem,quaſi uirum iuſtum domo egreſſum: &
uel nona hora,uel ante ſolis occaſum,ſpirituales deo uictimas obtuliſſe. Et tulit theriſtrũ,
& operuit ſe. Theriſtrum pallium dicitur,genus etiam nunc Arabici ueſtimenti, quo mu-
lieres prouinciæ illius uelantur. Et adiecit Abraham,& accepit uxorẽ, & nomen eius Ce-
tura:& peperit ei Zamran & Iecſan,& Madan,& Madian,& Ieſbok, & Sue. Et Iecſan ge-
nuit Saba & Dadan. Et filij Dadan fuerunt Aſurim & Latuſim & Laomim. Et filij Ma-
dian,Iephar & Apher & Enoch & Abida & Aledea.Omnes hi filij Ceturæ. Et dedit Abra
ham uniuerſa quæ habuit Iſaac.Filijs autem concubinarum,quas habuit, dedit munera,&
dimiſit eos ab Iſaac filio ſuo,cum adhuc uiueret in Oriente,ad terram orientalem. Cetura
Hebræo ſermone copulata interpretatur aut coniuncta.Quam ob cauſam ſuſpicantur He-
bræi mutato nomine eandem eſſe Agar:quæ Sara mortua,de concubina tranſierit in uxo-
rem. Et uidetur decrepiti iam Abrahæ excuſari ætas:ne ſenex poſt mortẽ uxoris ſuæ ue-
tulæ,nouis arguatur nuptijs laſciuiſſe. Nos quod incertum eſt relinquentes, hoc dicimus:
10 quod de Cetura nati filij Abraham,iuxta hiſtoricos Hebræorum occupauerint τρωγλοδύτην
& Arabiam,quæ nunc uocatur εὐδαίμων,uſq; ad maris rubri terminos.Dicitur autem unus
D ex poſteris Abrahæ,qui appellabatur Apher,duxiſſe aduerſus Libyam exercitum:& ibi ui-
ctis hoſtibus conſediſſe:eiuſq; poſteros ex nomine ataui Aphricam nuncupaſſe. Huius rei
teſtis eſt Alexander,qui cognominatur polyhiſtor, & Cleodemus cognomento Malchus,
Græco ſermone barbaram hiſtoriam retexentes. Quod autem ait, & filij Dadan fuerunt
Aſurim & Latuſim & Laomim, Aſurim in negociatores transferri putant: Latuſim, æris
ferriq; metalla cudentes:Laomim uero φυλάρχους, id eſt,principes multarum tribuum atq;
populorum.Alij ab hoc Aſurim uocatos Syros eſſe contendunt, & à pleriſq; filijs Abra-
hæ ex Cetura occupatas Indiæ regiones. Et mortuus eſt Abraham in ſenectute bona, ſe-
nex & plenus,& collectus eſt ad populum ſuum. Male in Septuaginta interpretibus ad-
ditum eſt,& deficiens Abraham mortuus eſt : quia non conuenit Abrahæ deficere & im-
minui.Illud quoque quod nos poſuimus,in ſenectute bona ſenex & plenus: in Græcis co-
dicibus ponitur,plenus dierum. Quod cũ ſenſum uideatur exponere, eo quod luce & diei
operibus plenus occubuerit: tamen magis ad Anagogen facit, ſi ſimpliciter ponatur ple-
nus. Et hæc nomina filiorum Iſmael in nominibus ſuis & generationibus ſuis. Primoge-
nitus Iſmaelis Nabaioth & Cedar,& reliqui,uſq; ad eum locum ubi ait: Ei habitauerũt ab
Heuila uſque Sur,quæ eſt contra faciem Aegypti uenientibus in Aſſyrios, in conſpectu o-
mnium fratrum ſuorum cecidit. Duodecim filij naſcuntur Iſmaeli, è quibus primogeni-
tus fuii Nabaioth:à quo omnis regio ab Euphrate uſq; ad mare rubrum Nabatena uſque
hodie dicitur:quæ pars Arabiæ eſt.Nam & familiæ eorum,oppidaq; & pagi ac munita ca
ſtella,& tribus eorum hac appellatione celebrantur:ab uno quoq; ex his, Cedar in deſer-
to,& Duma alia regio,& Theman ad auſtrum,& Cedma ad Orientalem plagam dicitur.
Quod autem in extremo huius capituli,iuxta Septuaginta legimus, contra faciem omniũ
fratrum ſuorum habitauit : uerius eſt illud quod nos poſuimus, coram omnibus fratri-
bus ſuis occubuit,id eſt in manibus omnium filiorum ſuorum mortuus eſt, ſuperſtitibus
liberis,& nullo prius morte prærepto.Fratres autem pro filijs appellari, Iacob quoque ad
Laban demonſtrat,dicens:Quod eſt peccatum meum:quia perſecutus es poſt me: & quia
ſcrutatus

A ſcrutatus es omnia uaſa mea? Quid inueniſti de uniuerſis uaſis domus tuæ? Ponatur corã
fratribus meis & fratribus tuis: & diiudicent inter nos. Nec enim poſſumus credere, ut ſcri-
ptura cõmemoret, quod Iacob exceptis liberis, ſecum fratres aliquos habuerit. Et cõcepit
Rebecca uxor eius, & mouebant filij eius in ea. Pro motione, Septuaginta interpretes po-
ſuerunt ἐσκίρτων, id eſt ludebant ſiue calcitrabant: quod Aquila tranſtulit, cõfringebantur filij
in utero eius. Symmachus uero διέπλεον, id eſt, in ſimilitudinem nauis in ſuperficie ferebant.
Et egreſſus eſt primus rubeus totus, ſicut pellis piloſus. Vbi nos piloſum poſuimus in
Hebræo habet שֵׂעָר ſear. Vnde & Eſau, ſicut & alibi legimus, ſeir, id eſt piloſus eſt dictus.
Et dixit Eſau Iacob, da mihi guſtum de coctione rubea iſta, quia deficio: propterea uocatum
eſt nomen eius Edom. Rubrum ſiue fuluum lingua Hebræa Edom dicitur. Ab eo igitur,
quod rubeo cibo uendiderit primitiua ſua, fului, id eſt Edom ſortitus eſt nomen. Semina-
uit autem Iſaac in terra illa, & inuenit in anno illo centuplum hordei. Licet in aliena terra
ſeminauerit Iſaac: tamen non puto quod tanta ei fertilitas hordei fuerit. Vnde melius puto
illud eſſe, quod habetur in Hebræo, & Aquila quoque tranſtulit: & inuenit in anno illo cen-
tuplum æſtimatum, id eſt ἑκατὸν ἀκατμβιόν: Licet enim eiſdem literis & æſtimatio ſcribatur &
hordeum: tamen æſtimationes, שְׂעָרִים Searim leguntur, hordea uero שְׂעוֹרִים Seorim. Ta
cens autem ſcriptura genus frugum quod centuplicauerit: uidetur mihi cunctarum in illo
uirtutum oſtendiſſe multiplicationem. Denique ſequitur. Et benedixit ei dominus, & ma-
gnus factus eſt uir, & ambulabat uadens, & magnificatus, donec magnus fieret uehemẽter.
Felicitas autem multiplicati hordei, ignoro ſi quem poſſit facere glorioſum. Et abijt in-
de Iſaac, & uenit in uallem Gerarum, & habitauit ibi. Pro ualle, torrentem habet in He-
bræo. Neque enim Iſaac poſtquam magnificatus eſt, in ualle habitare poterat. Habitauit autem
in torrente, de quo ſcriptum eſt: De torrẽte in uia bibit. De quo etiam Elias tempore famis
B bibit. Sed quia Elias non erat perfectus ut Chriſtus: ideo ei torrens ille aruit. Dominus ue-
ro noſter, etiam in torrente traditus eſt: dedicans regenerationem noſtrã, & baptiſmi ſacra-
mentum. Et foderũt pueri Iſaac in ualle Gerarum, & inuenerunt ibi puteum aquæ uiuæ.
Et hic pro ualle, torrens ſcriptus eſt. Nunquàm enim in ualle inuenitur puteus aquæ ui-
uæ. Et foderunt puteum alterum, & altercati ſunt etiam ſuper eo, & uocauit nomen eius
inimicitiæ. Pro inimicitijs, quod Aquila & Symmachus, τὴν ἀντικειμένην & ἐναντίωσιν tranſtu
lerunt, id eſt aduerſum atque contrarium: in Hebræo habet שִׂטְנָה, ſatana. Ex quo intelligi-
mus ſatanan contrarium interpretari. Et foderunt puteum alium: & non litigauerunt cũ
eis, & uocauit nomẽ eius latitudo. Pro latitudine, in Hebræo habet רְחֹבוֹת rohoboth, ad
probãdum illud, quod ſupra diximus: Ipſe ædificauit Niniuen ciuitatẽ & rohoboth, id eſt
plateas eius. Et Abimelech iuit ad eũ de Geraris & Ahuzath pronubus eius, & Phichol prin
ceps militiæ eius. Pro Ahuzath pronubo, in Hebræo habet, collegium amicorum eius: ut
nõ tam hominem ſignificet, quàm amicorum turbam, quæ cum rege uenerat, in quibus fuit &
Phichol princeps exercitus eius. Et uenerunt pueri Iſaac, & nunciauerunt ei de puteo quẽ
foderunt, & dixerũt ei: nõ inuenimus aquã, & uocauit nomen eius ſaturitas. Neſcio quo-
modo in Septuaginta interpretibus habeatur: Et uenerunt pueri Iſaac, & nũciauerunt ei de
puteo, quẽ foderunt, & dixerunt ei: non inuenimus aquam: Et uocauit nomen eius iuramẽ-
tum. Quæ enim etymologia eſt, propterea uocari iuramentũ, quod aquam nõ inueniſſent?
Econtrario in Hebræo, cui interpretationi Aquila conſentit & Symmachus, hoc ſignificat:
quod inuenerint aquam, & propterea appellatus ſit puteus ipſe ſaturitas: & uocata ciuitas
Beer ſaba: hoc eſt puteus ſaturitatis: licet enim ſupra ex uerbo iuramenti ſiue ex ſeptenario
ouium numero: quod ſabe dicitur, aſſeruimus Beer ſaba appellatã: tamen nunc ex eo quod
aqua inuenta eſt: Iſaac ad nomen ciuitatis, quæ ita uocabatur alludẽs, declinauit paululum
literam, & pro ſtridulo Hebræorũ ſin, à quo ſabe incipitur: Græcum ſigma, id eſt Hebræũ
ſamech poſuit. Alioquin & iuxta allegoriæ legem, poſt tantos puteos in fine uirtutum, ne-

C quaquàm cõgruit,ut Iſaac aquam minime repererit. Ecce Eſau frater meus uir piloſus:&
ego ſum uir leuis. Vbi nos piloſum legimus, in Hebræo ſcriptum eſt, שֵׂעִיר ſeir. Vnde
poſtea montis regio,in qua uerſabatur eſt dicta: diximus de hoc & ſupra. Et ſumpſit Re-
becca ueſtimenta Eſau filij ſui maioris,quæ erant deſiderabilia apud ſe domi. Et in hoc lo
co tradunt Hebræi,primogenitos functos officio ſacerdotum:& habuiſſe ueſtimentum ſa-
cerdotale:quo induti,deo uictimas offerebant, antequã Aaron in ſacerdotiũ eligeretur. Et
dixit Eſau,iuſte uocatum eſt nomen eius Iacob.Supplantauit enim me ecce ſecũdo. Iacob
ſupplantator interpretatur.Ab eo igitur,quod fratrem arte deceperit,alluſit ad nomẽ. Qui
ideo Iacob ante uocatus eſt:quod in ortu plantam fratris apprehenderat. Et fratri tuo ſer-
uies:& erit quando depones,& ſolues iugum illius de collo tuo. Signat quod Idumæi ſer
uituri ſint Iudæis:& tempus eſſe uenturum,quando de collo iugum ſeruitutis abijciant,eo-
rumq́ imperio contradicant.Secundum autem Septuaginta interpretes,qui dixerunt:Erit
autem cum depoſueris,& ſolueris iugum de collo tuo:uidetur pendere ſententia,nec eſſe cõ
pleta. Et uocauit Iacob nomen loci illius Bethel & Vlam Luz erat nomen ciuitatis prius.
Ab eo quod ſupra dixerat:Quam terribilis eſt locus iſte:non eſt hic niſi domus dei, & hæc
porta cœli:nunc loco nomẽ imponit:Et uocauit illum Bethel,id eſt, domum dei: qui locus
uocabatur ante Luza,quod interpretatur nux,ſiue amygdalon.Vnde ridicule quidam uer
bum Hebraicum ulam,nomen eſſe urbis putant:cum ulam interpretetur prius.Ordo itaq;
iſte eſt lectionis:Et uocauit nomen loci illius Bethel, & prius Luza uocabulũ erat ciuitatis.
Antiquæ omnes ſcripturæ,uerbo,ulam ſiue elem plenæ ſunt:quod nihil aliud ſignat, niſi
ante,aut prius,uel ueſtibulum, ſiue ſuperliminare uel poſtes. Comple ergo hebdomadã
iſtius,& dabo etiam hanc tibi. Poſtq́ Liam Iacob fraude deceptus pro Rachel uxorẽ ac-
D ceperat:dicitur ei à ſocero Laban,ut ſeptem dies poſt nuptias ſororis prioris expleat: & ſic
accipiat Rachel,pro qua iterum ſeptem annis alijs ſeruiturus ſit.Non igitur ut quidam ma
le exiſtimant poſt ſeptem annos alios Rachel accepit uxorem:ſed poſt ſeptem dies nuptia-
rum uxoris primæ.Nam ſequit̃:Et ingreſſus eſt ad Rachel: & dilexit Rachel magis quàm
Liam,& ſeruiuit ei ſeptem annis alijs. Et concepit,& peperit filium,& uocauit nomẽ eius
Ruben. Omnium patriarcharum propter compendium lectionis etymologias nominũ
uolo pariter dicere.Et uocauit,inquit,Ruben nomen eius,dicens: Quia uidit dominus hu-
militatem meam. ראובן Ruben interpretatur uiſionis filius. Et concepit,inquit, alterum
filium,& dixit:quoniam exaudiuit me dominus:eo quod odio me haberet uir meus,& de-
dit mihi etiam hũc,& uocauit nomen eius Simeon. Ab eo quod ſit exaudita, Simeon no-
men impoſuit. שִׁמְעוֹן Simeon quippe interpretatur auditio.De tertio uero ſequit̃. Et cõ
cepit adhuc,& peperit filiũ:& dixit,nunc mecũ erit uir meus,quia peperi ei tres filios: ideo
uocauit nomen eius Leui.Vbi nos legimus:Apud me erit uir meus, Aquila interpretatus
eſt,applicabit̃ mihi uir meus,quod Hebraice dicit̃, ילוה ilaue: & à doctoribus Hebræorũ
aliter transfertur,ut dicant,pſequetur me uir meus,id eſt non ambigo de amore in me uiri
mei,erit mihi in hac uita comes,& eius dilectio me ad mortẽ uſq; deducet &,pſequetur,tres
enim filios genui ei. Cõcepit adhuc,& peperit,& genuit filiũ,& dixit:Nunc ſuper hoc cõ
fitebor dño,& ob id uocauit nomen eius Iuda. יְהוּדָה Iuda confeſſio dicitur. A cõfeſſione
itaq; confeſſoris nomen eſt dictum.Veruntamen hic confeſſio pro gratiarum actione, aut
pro laude accipitur,ut frequenter in pſalmis & in euangelio: Cõfitebor tibi dñe pater cœli
& terræ,id eſt,gratias ago tibi,ſiue glorifico te. Et concepit Bala,& peperit Iacob filium:&
dixit Rachel,iudicauit me dñs:& exaudiuit uocem meam, & dedit mihi filium: propterea
uocauit nomen eius Dan. Cauſam nominis expreſſit: ut ab eo quod iudicaſſet ſe dñs, fi-
lio Ancillæ,iudicij nomen imponeret: Dan quippe interpretatur iudicium. Et concepit
adhuc,& peperit Bala ancilla Rachel filium ſecundum Iacob:& dixit Rachel,habitare fecit
me deus habitatione cum ſorore mea,& inualui;& uocauit nomẽ eius Nephthalim.Cauſa
nominis

A nominis Nephthalim, aliter hic multo exponitur, quàm in libro Hebræorum nominũ ſcripta eſt. Vnde & Aquila ait, συνανέστρεψέ με ὁ θεὸς καὶ συνανεστράφην, pro quo in Hebræo ſcriptum eſt, נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי naphthule elohim, naphthaleti. Vnde à cõuerſione, ſiue à cõparatione, quia utrũq; ſonat conuerſionẽ ſiue comparationẽ, nephthalim filio nomẽ impoſuit. Quod autem ſequitur. Et peperit zelpha ancilla Liæ Iacob filium: & dixit Lia, in fortuna, & uocauit nomen eius Gad. Vbi nos poſuimus, in fortuna: & Græce dicitur ἐν τύχῃ, quæ poteſt euentus dici: in Hebræo habet בְּגָד, bagad, quod Aquila interpretaĩ, uenit accinctio. Nos aũt dicere poſſumus in ꝓcinctu. Ba enim poteſt præpoſitionẽ ſonare in, & uenit. Ab euentu ergo ſiue procinctu, qui Gad dicitur, zelphe filius Gad uocatus eſt. Sequiĩ. Et peperit zelpha ancilla Liæ filium ſecundũ Iacob: & dixit Lia, beata ego: quia beatificant me mulieres, & uocauit nomen eius Aſer diuitiæ. Male additæ ſunt diuitiæ, id eſt πλοῦτος, cum etymologia nominis Aſer, ſcripturæ autoritate pãdatur dicẽtis: Beata ſum ego, & beatificant me mulieres. Et ab eo quod beata dicatur ab hominibus: filium ſuum beatum uocauerit. אָשֵׁר Aſer ergo non diuitiæ, ſed beatus dicitur, dũtaxat in præſenti loco. Nam in alĳs ſecundum ambiguitatem uerbi poſſunt & diuitiæ ſic uocari. Et audiuit deus Liam, & concepit, & peperit Iacob filium quintum, & dixit Lia: Dedit deus mercedem meã mihi: quia dedi ancillam meam uiro meo: & uocauit nomen eius Iſſachar. Etymologiã huius nominis, Septuaginta interpretes ædiderunt, eſt merces. Non uticp, ut pleriq; addito pronomine male legunt, exiſtimandum eſt ita ſcriptum eſſe, quod is eſt merces, ſed totum nomen interpretatur, eſt merces. יֵשׁ Ies quippe dicitur eſt: & שָׂכָר Sachar merces. Hoc autem ideo, quia mandragoris filĳ Ruben introitũ, qui Racheli debebatur, ad ſe uiri emerat. Sequitur.

Et cõcepit adhuc Lia, & peperit filium ſextũ Iacob, & dixit Lia, dotauit me deus dote bona: en hoc tempore habitabit mecũ uir meus: quia peperi ei ſex filios, & uocauit nomẽ eius

B Zabulon. Vbi nos poſuimus, habitabit mecum, & Septuaginta interpretati ſunt, diliget me: in Hebræo habetur יִזְבְּלֵנִי Izboleni. Et eſt ſenſus, quia ſex filios genui Iacob, propterea iam ſecura ſum: habitabit enim mecum uir meus. Vnde & filius meus uocatur habitaculũ. Male igitur & uiolenter in libro nominum, Zabulon fluxus noctis interpretatur. Et poſt hæc peperit filiam, & uocauit nomen eius Dina. Hæc transfertur in cauſam quam ſignificantius Græci δίκην uocant. Iurgĳ enim in Sicimis cauſa extitit. Poſt filios, & parentum ponenda ſunt nomina. לֵאָה Lia, interpretatur laborans, רָחֵל Rachel ouis, cuius filius Ioſeph ab eo quod ſibi alium addi mater optauerat, uocatur augmentum. Tranſibo in uniuerſo pecore tuo hodie, ſepara inde omne pecus uarium & diſcolor, & omne pecus unius coloris, in agnis, & uarium & diſcolor in capris, erit merces meas: & reſpondebit mihi iuſticia mea in die craſtino, cum uenerit merces mea coram te: omne in quo non fuerit uariũ & diſcolor in capris & in agnis, furtum erit apud me: & cætera. Multum apud Septuaginta interpretes cõfuſus eſt ſenſus: & uſq; in præſentẽ diem nullũ potui inuenire noſtrorum, qui ad liquidum quid in hoc loco diceretur, exponeret. Vis, inquit, Iacob me ſeruire tibi etiã alios ſeptẽ annos: fac quod poſtulo. Separa omnes diſcolores & uarias, tam oues q̃ capras, & trade in manus filiorum tuorum. Rurſumq; ex utroq; grege, alba & nigra pecora, id eſt unius coloris, da mihi. Si quid igitur ex albis & nigris, quæ unius coloris ſunt, uarium natum fuerit, meum erit: ſiquid uero unius coloris, tuum. Rem non difficilem poſtulo. Tecum facit natura pecorum: ut alba ex albis, & nigra naſcantur ex nigris: mecum erit iuſticia mea: dũ deus humilitatem meam reſpicit & laborem. Optionem Laban datã libenter arripuit: & ita ut Iacob poſtulabat faciens, trium dierum iter inter Iacob & filios ſuos ſeparauit: ne quis ex uicinitate pecoris naſceretur dolus. Itaq; Iacob nouam ſtropham cõmentus eſt, & cõtra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnauit. Tres enĩ uirgas, populeas & amygdalinas & maligranati, quanq; Septuaginta ſtyracinas & nucinas & plataninas habeãt, ex parte decorticans, uariũ uirgarũ fecit colorẽ: ut ubicunq; in uirga corticem reliquiſſet, antiquus per-

C maneret color: ubi uero tuliſſet corticem, color cādidus pāderetur. Obſeruabat ergo Iacob,
& tēpore quo aſcēdebantur pecora, & poſt calorem diei, ad potandū auida pergebāt: diſco-
lores uirgas ponebat in canalibus: & admiſſis arietibus & hircis, in ipſa potandi auiditate,
oues & capras faciebat aſcendi: ut ex duplici deſiderio dum auide bibūt & aſcendunt à ma-
ribus: tales foetus conciperent, quales umbras arietum & hircorū deſuper aſcendentium in
aquarum ſpeculo cōtemplabantur. Ex uirgis enim in canalibus poſitis, uarius erat etiā ima-
ginum color. Nec mirum hanc in conceptu foeminarum eſſe naturam, ut quales perſpexe-
rint, ſiue mente conceperint in extremo uoluptatis æſtu quæ concipiunt, talem ſobolē pro-
creent, cum hoc ipſum etiā in equarum gregibus apud Hiſpanos dicatur fieri, & Quintilia-
nus in ea cōtrouerſia, in qua accuſabatur matrona, quod Aethiopem pepererit: pro defen-
ſione illius argumentetur, hanc conceptus eſſe naturā, quā ſupra diximus. Et ſcriptū reperit
in libris Hippocratis, quod quædā ſuſpicione adulterij fuerat punienda cū pulcherrimum
peperiſſet, utriq; parenti generiq; diſſimilē, niſi memoratus medicus ſoluiſſet quæſtionem:
monens quærere ne forte talis pictura eſſet in cubiculo: qua inuenta, mulier à ſuſpicione li-
berata eſt. Poſtq; aūt nati fuerant hædi, & agni uarij, & diſcolores ex albis & unius coloris
gregibus, ſeparabat illos Iacob, & procul eſſe faciebat à priſtino grege: Si qui aūt naſcebant
unius coloris, id eſt albi ſiue nigri, tradebat in manus filiorum Laban: & ponebat uirgas,
quas decorticauerat in canalibus, quibus effundebantur aquæ, & ueniebant ad potandum
contra pecora, ut cōciperent eo tempore cū uenirent ad potandū: & cōcipiebant pecora cō-
tra uirgas Iacob, uirgas quas poſuerat coràm pecoribus in canalibus ad concipiendum in
eis: & in ſerotinis ouibus non ponebat, & fiebant ſerotina Laban, temporanea Iacob. Hoc
11 in Septuaginta interpretibus nō habetur, ſed pro ſerotinis & tēporaneis, aliud neſcio quid,
quod ad ſenſum non pertinet, tranſtulerunt. Quod autem dicit ſcriptura, hoc eſt: Iacob pru-
D dens & callidus, iuſticiam & æquitatem etiam in noua arte ſeruabat. Si enim omnes agnos
& hædos uarios pecora procreaſſent: erat aliqua ſuſpicio doli, & aperte huic rei Laban inui-
dus cōtraiſſet. Ergo ita omnia temperauit: ut & ipſe fructum ſui laboris acciperet: & Laban
non penitus ſpoliaretur. Si quando oues & capræ primo tempore aſcendebantur: quia me-
lior uernus eſt foetus, ante ipſas ponebat uirgas, ut uaria ſoboles naſceretur. Quæcunq; au-
tem oues & capræ ſero quærebant marem: ante earum oculos non ponebat, ut unius colo-
ris pecora naſcerentur. Et quicquid primum naſcebatur, ſuum erat, quia diſcolor & uarium
erat, quicquid poſtea, Laban. Vnius eñ tam in nigro quàm in albo coloris pecus naſcebat.
In eo autem loco ubi ſcriptum eſt, ut cōciperent in uirgis: in Hebræo habet, יחמנה iecham-
menna. Vim uerbi Hebraici, niſi circūitu exprimere non poſſum. Iechammenna enim ꝓprie
dicitur extremus in coitu calor, quo corpus omne concutitur: & patranti uoluptati uicinus
eſt finis. Et pater ueſter mentitus eſt mihi, & mutauit mercedem meam decem uicibus, &
non dedit ei deus ut noceret mihi. Si dixerit, hoc uarium pecus erit merces tua: naſcetur o-
mne pecus uarium. Et ſi dixerit, unius coloris erit merces tua: naſcetur omne pecus unius
coloris. Pro eo quod nos poſuimus, mutauit mercedem meam decem uicibus. Septua-
ginta interpretes poſuerunt, decem agnis: neſcio qua opinione ducti, cum uerbum Hebrai-
cum, מנים monim, numerum magis quàm agnos ſonet. Deniq; & ex conſequentibus hic
magis ſenſus probatur, quod per ſingulos foetus ſemper Laban conditionem mutauerit.
Si uidebat uarium naſci pecus: poſt foetum dicebat: uolo ut in futurum mihi uaria naſcan-
tur. Rurſum cum uidiſſet unius coloris naſci pecora (Iacob quippe hoc audito, uirgas in ca-
nalibus nō ponebat) dicebat ut futuros foetus, unius coloris ſibi pecora ꝓcrearent. Et quid
plura: uſq; ad uices decē ſemp à Laban pecoris ſui, ſiue Iacob mutata conditio eſt. Et quod-
cunq; ſibi ꝓpoſuerat ut naſceret, in colorem contrariū uertebatur. Ne cui autē in ſex annis
decē pariendi uices incredibiles uideant: lege Vergiliū in quo dicit: Bis grauidæ pecudes.
Natura aūt Italicarum ouiū & Meſopotamiæ una eſſe traditur. Et furata eſt Rachel ido-

la pa

A la patris ſui. Vbi nunc idola legimus: in Hebræo תְּרָפִים Teraphim ſcriptum eſt, quæ A-
quila μορφώματα, id eſt figuras, uel imagines interpretatur. Hoc autem ideo, ut ſciamus quid
in Iudicum libro theraphim ſonet. Et tranſiuit fluuium, & uenit in montem Galaad.
Non quod eo tempore Galaad mons diceretur: ſed per anticipationem, ut frequenter di-
ximus, illo uocatur nomine quo poſtea nuncupatus eſt. Et mutaſti mercedem meam de-
cem agnis. Idem error qui ſupra: Numerus enim pro agnis legendus eſt. Et dixit Ia-
cob fratribus ſuis, colligamus lapides. Et congregatis lapidibus fecerunt aceruum, & co-
mederunt ſuper eum. Et uocauit illum Laban aceruum teſtimonij, & Iacob uocauit illum
aceruum teſtis. Aceruus Hebræa lingua גַּל gal dicitur: עֵד ed uero teſtimonium. Rur-
ſum lingua Syra aceruus יְגַר appellatur. שָׂהֲדוּתָא Saadutha teſtimoniũ. Iacob igitur acer
uum teſtimonij, hoc eſt, Galaad lingua appellauit Hebræa: Laban uero idipſum, id eſt acer-
uum teſtimonij, Igar Saadutha: à gẽtis ſuæ ſermone uocauit. Erat enim Syrus, & antiquam
linguam parentum, prouinciæ in qua habitabat ſermone mutauerat. Et occurrerũt ei an-
geli dei, & dixit Iacob ut uidit eos: Caſtra dei hæc ſunt, & uocauit nomen loci eius caſtra.
Vbi hic caſtra poſita ſunt: in Hebræo habet מַחֲנַיִם mahanaim: ut ſciamus, ſi quãdo inter-
pretatum in alio loco ponitur, quem locum ſignificet. Et pulchre, ad fratrem iturus inimi-
cum, angelorum ſe comitantium excipitur choris. Et dixit Iacob, deus patris mei Iſaac do-
mine qui dixiſti ad me, reuertere in terram tuam & benedicam tibi: minor ſum omni miſeri-
cordia tua: & omni ueritate tua, quam feciſti pro ſeruo tuo. Pro eo quod nos poſuimus,
tt minor ſum, aliud neſcio quid quod ſenſum turbet, in Græcis & Latinis codicibus contine-
tur. Et dixit ei: Quod nomen tibi? Qui ait, Iacob. Dixit autem ei: Iam non uocabitur Ia-
cob nomen tuum, ſed uocabitur nomen tuum Iſraël: quia inualuiſti cum deo, & cum homi-
nibus ualebis. Ioſephus in primo antiquitatum libro, Iſraël ideo appellatum putat, quod
B aduerſum angelum ſteterit: quod ego diligenter excutiens, in Hebræo penitus inuenire nõ
potui. Et quid me neceſſe eſt opiniones quærere ſingulorum, cum etymologiam nominis
exponat ipſe qui poſuit: Non uocabitur, inquit, nomen tuum Iacob, ſed Iſraël erit nomen
tuum? Quare interpretatur Aquila ὅτι ἦρξας μετὰ θεοῦ: Symmachus ὅτι ἦρξω ἰσχῦι πρὸς θεόν: Septua-
ginta & Theodotion, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ. שָׂרִיתָ Sarith enim quod ab Iſraël uocabulo de-
riuatur, principem ſonat. Senſus hic itaque eſt. Non uocabitur nomen tuum ſupplan-
tator, hoc eſt Iacob, ſed uocabitur nomen tuum princeps cum deo, hoc eſt Iſraël. Quo-
modo enim princeps ego ſum: & ſic & tu qui mecum luctari potuiſti, princeps uocaberis. Si
autem mecum qui deus ſum, ſiue angelus (quoniam plerique uarie interpretantur) pugnare
potuiſti: quanto magis cum hominibus, hoc eſt cum Eſau, quem formidare non debes. Il-
lud autem quod in libro nominum interpretatur Iſraël, uir uidens deum, ſiue mens uidens
deum, omnium penè ſermone detritum, non tam uere quàm uiolenter mihi interpreta-
tum uidetur. Hic enim Iſrael per has literas ſcribitur, iod, ſin, res, aleph, lamed, quod inter-
p̃tatur princeps dei, ſiue directus dei, hoc eſt, εὐθύτατος θεοῦ. Vir uero uidens deũ his literis ſcri-
bitur: ut uir ex tribus literis ſcribatur, aleph, iod, ſin, ut dicatur אִישׁ ais: uidens uero ex tribus
res, aleph, he, & dicatur רָאָה rahe. Porro אֵל el, ex duabus, aleph, & lamech: & interpretatur
deus ſiue fortis. Quamuis igitur grandis autoritatis ſint & eloquẽtiæ, & ipſorũ umbra nos
• opprimat: qui Iſraël uirum ſiue mentem uidẽtem deum tranſtulerunt: nos magis ſcripturæ
& angeli uel dei, qui ipſum Iſraël uocauit, autoritate ducimur, quàm cuiuslibet eloquentiæ
ſecularis. Illud quoque quod poſtea ſequitur. Et benedixit eum ibi, & uocauit Iacob nomẽ
loci illius facies dei: uidi enim deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. In He-
bræo dicitur, פְּנִיאֵל Phanuel, ut ſciamus ipſum eſſe locum qui in cæteris ſcripturæ ſanctæ
uoluminibus: ita ut in Hebræo ſcriptum eſt, Phanuel legitur in Græco. Et diuiſit pueros
ſuper Liam & ſuper Rachel, & ſuper duas ancillas, & poſuit ancillas & filios earum pri-
mos: Liam uero & pueros eius ſecundos, & Rachel & Ioſeph nouiſſimos, & ipſe tran-

tt 4 ſiuit

C ſiuit ante eos. Non ut pleriq; exiſtimant: tres turmas fecit, ſed duas. Deniq; ubi nos ha-
bemus, diuiſit, Aquila poſuit, ἡμίσευσε, id eſt, dimidiauit: ut unum cuneum faceret ancilla-
rum cum paruulis ſuis: & alium Liæ & Rachel: quæ liberę erant cum filijs earum: primasq;
ire faceret ancillas, ſecundas liberas, ipſe autem ante utrunq; gregem fratrem adoraturus
occurreret. Et ædificauit ibi Iacob domum, & pecoribus ſuis ædificauit tabernacula. Vbi
nos tabernacula habemus: in Hebræo legitur סֻכּוֹת ſuchoth. Eſt autem uſq; hodie ciuitas
trans Iordanem hoc uocabulo in parte Scythopoleos, de qua in libro locorum ſcripſimus.

Et uenit Iacob Salem ciuitatem Sichem in terram Chanaan, cum ueniſſet de Meſopota-
mia Syriæ. Error oboritur, quomodo Salem Sichem ciuitas appelletur, cum Hieruſalem
in qua regnauit Melchiſedech, Salem ante ſit dicta. Aut igitur unius utraq; urbs nominis
eſt: quod etiam de pluribus Iudææ locis poſſumus inuenire: ut idem urbis & loci nomen in
alia atq; alia tribu ſit. Aut certe iſtam Salem: quæ nunc pro Sichem nominatur: dicimus hic
interpretari conſummatam atq; perfectam: & illam quæ poſtea Hieruſalem dicta eſt, paci-
ficam noſtro ſermone transferri. Vtrunq; enim accentu paululum declinato hoc uocabulũ
ſonat. Tradunt Hebræi quod claudicãtis fœmur Iacob ibi cõualuerit, & ſanatum ſit: pro-
pterea eandem ciuitatem curati atq; perfecti uocabulum conſecutam. Et uenit Hemor &
Sichem filius eius ad portam ciuitatis ſuæ: & locuti ſunt ad uiros ciuitatis dicẽtes, uiri iſti pa-
cifici nobis ſunt. Vbi nunc Septuaginta interpretes pacificos tranſtulerunt, Aquila inter-
13 pretatus eſt, ἀπηρτισμένους, id eſt, conſummatos atque perfectos, pro quo in Hebræo legitur,
שְׁלֵמִים ſalamim. Ex quo perſpicuum eſt, uerum eſſe illud quod ſupra de Salem diximus.
Et ingreſſi ſunt ciuitatem diligenter, & interfecerunt omnem maſculum. Pro eo quod
in Græcis legitur ἀσφαλῶς, id eſt, diligenter: in Hebræo ſcriptum eſt, בֶּטַח beta, id eſt, auda-
D cter & confidenter. Et uenit Iacob in Luzam in terram Chanaan, quæ eſt Bethel. *Ecce*
manifeſtiſſime comprobatur, Bethel non ulam Luz, ut ſupra dictum eſt, ſed Luzam, id eſt,
amygdalon ante uocitatam. Et mortua eſt Debbora nutrix Rebeccæ & ſepulta eſt iuxta
Bethel. Si mortua eſt nutrix Rebeccæ nomine Debbora, ut Septuaginta quoque hic in-
terpretes tranſtulerunt, & ipſum uerbum eſt Hebraicum מֵינֶקֶת meneket: ſcire nõ poſſu-
mus, quare ibi ſubſtantiam poſuerunt, hic nutricem. Et dixit ei deus, iam non uoca-
bitur nomen tuum Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum, & uocauit nomen eius Iſraël.
Dudum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur, ſed quod imponendum ſit à deo præ
dicatur. Quod igitur ibi futurum promittitur, hic docetur expletum. Et factum eſt dum
appropinquaret chabratha in terra Chanaan: ut ueniret Ephrata, peperit Rachel. Verbũ
Hebraicum כִּבְרַת, chibrath, in conſequentibus, ubi Iacob loquitur ad Ioſeph: Ego aũt cum
uenirẽ de Meſopotamia Syriæ, mortua eſt mater tua Rachel in terra Chanaan, in uia Hip-
podromi, ut uenirem Ephrata: neſcio quid uolentes, Hippodromum Septuaginta interpre
tes tranſtulerunt: & ſtatim ibi, ubi in Hebræo dicitur: Et ſepelierunt eam in uia Ephrata, hæc
eſt Bethlehem, rurſum Septuaginta pro Ephrata poſuerunt Hippodromũ: cum utiq; ſi cha
bratha Hippodromus eſt, Ephrata Hippodromus eſſe non poſſit. Aquila autẽ hoc ita tran-
ſtulit: & factum eſt κατὰ ὁδὸν τῆς γῆς, id eſt, in itinere terræ introiens in Ephrata. Sed melius eſt
ſi transferatur, in electo terræ tempore cum introiret Ephrata. Porrò uernum tempus ſigni-
ficat: cũ in florem cuncta rumpũtur, & anni tẽpus electum eſt: uel cũ tranſeuntes per uiã car-
punt & eligũt è uicinis agris quodcũq; ad manus uenerit, diuerſis floribus inuitati. Ephrata
uero & Bethlehem unius urbis uocabulũ eſt, ſub interpretatione cõſimili. Siquidẽ in frugife-
ram & in domũ panis uertitur: propter eum panẽ, qui de cœlo deſcendiſſe ſe dicit. Et factũ
eſt cũ dimitteret eam anima: ſiquidẽ moriebatur, uocauit nomen eius, filius doloris mei: pa-
ter uero eius uocauit nomẽ eius Beniamin. In Hebræo ſimilitudo nominis reſonat, filius
enĩ doloris mei, quod nomẽ moriẽs mater impoſuit, dicitur בֶּן־אוֹנִי Benoni. Filius uero de
xtræ, hoc eſt uirtutis, quod Iacob mutauit, appellatur Beniamin. Vnde errãt q putãt Benia-
min ſi

A min:filium dierum interpretari. Cum enim dextera appellatur יָמִין iamin, & finiatur in n
literam: dies quidem appellantur & ipſi יָמִים, iamim, ſed in m literm terminatur. Et ꝑfe-
ctus eſt Iſraël: & extendit tabernaculum ſuum trans turrim Ader. Hunc locum Hebræi
eſſe uolũt, ubi poſtea templum ædificatum eſt: & turrim Ader, turrim gregis ſignificari, hoc
eſt congregationis & cœtus: quod & Micheas propheta teſtatur dicẽs: Et tu turris gregis ne-
buloſa, filia Sion, & cætera: illoq́; tempore Iacob trans locum, ubi poſtea templum ædifica-
tum eſt, habuiſſe tentoria. Sed ſi ſequamur ordinem uiæ, paſtorum iuxta Bethlehem lo-
cus eſt, ubi uel angelorum grex in ortu domini cecinit: uel Iacob pecora ſua pauit, loco nomẽ
imponens: uel quod uerius eſt, quodam uaticinio, futurum iam tunc myſterium monſtraba
tur. Et uenit Iacob ad Iſaac patrem ſuum in Mamre ciuitatem Arbeæ, hæc eſt Chebron.
Pro אַרְבַּע arbee in Septuaginta campum habet, cum Chebron in monte ſita ſit. Eadem
autem ciuitas dicitur & Mamre, ab amico Abrahæ ita antiquitus appellata. Et peperit
Ada Eſau Eliphaz. Iſte eſt Eliphaz, cuius ſcriptura in Iob uolumine recordatur. Iſti filij
Eſau, & iſti principes eorum, ipſe eſt Edom: & hi filij Seir. Eſau & Edom & Seir, unius no-
men eſt hominis: & quare uarie nuncupetur, ſupra dictũ eſt. Quod autem ſequitur: & Chor-
ræi habitantis terram: & reliqua. Poſtquam enumerauit filios Eſau, altius repetit, & exponit
qui ante Eſau in Edom terra principes fuerint ex genere Chorræorum, qui in lingua noſtra
interpretantur liberi. Legamus diligenter Deuteronomium, ubi manifeſtius ſcribitur, quo-
modo uenerint filij Eſau & interfecerint Chorræos ac terram eorum hæreditate poſſede-
rint. Et fuerunt filij Lotan Chori & Aemam, & ſoror Lotan Tamna: hæc eſt Tamna, de
qua ſupra dictum eſt. Et Tamna erat concubina Eliphaz filij primogeniti Eſau, & ex ipſa na
tus eſt Amalech. Idcirco autem Chorræorum recordatus eſt: quia primogenitus filiorum
Eſau ex filiabus eorum acceperat concubinam. Quod autem dicitur Thæman & Kenez &
B Amalech: & reliqua: ſciamus poſtea regionibus Idumæorum ex his uocabula impoſita.
Ipſe eſt Ana qui inuenit Iamim in deſerto cum paſceret aſinos Zebeon patris ſui. Multa
& uaria apud Hebræos de hoc capitulo diſputantur: apud Græcos quippe & noſtros ſu-
per hoc ſilentium eſt. Alij putant iamim maria appellata. Iiſdem enim literis ſcribuntur ma-
ria: quibus & nunc hic ſermo deſcriptus eſt. Et uolunt illum dum paſcit aſinos patris ſui in
deſerto, aquarum congregationes reperiſſe: quæ iuxta idioma linguæ Hebraicæ maria nun
cupentur: quod ſcilicet ſtagnum repererit: cuius rei inuentio in eremo difficilis eſt. Nonnul-
li putant aquas calidas iuxta Punicæ linguæ uiciniam, quæ Hebrææ cõtermina eſt, hoc uo-
cabulo ſignari. Sunt qui arbitrentur onagros ad hoc admiſſos eſſe ad aſinas: & ipſum iſtiuſ-
modi reperiſſe concubitum: ut uelociſſimi ex his aſini naſcerentur, qui uocantur iamim. Ple-
riq; putant quod equarum greges, ab aſinis in deſerto, ipſe fecerit primus aſcendi: ut mulo-
rum inde noua contra naturam animalia naſcerentur. Aquila hunc locum ita tranſtulit:
Ipſe eſt Anas qui inuenit σὺν τοῦ ἰαμίμ. Et Symmachus ſimiliter τοὺς ἰαμίμ, quæ interpre-
tatio pluralem numerum ſignificat. Septuaginta uero & Theodotion æqualiter tranſtu-
lerunt, dicentes: τὸν ἰαμείν, quod indicat numerum ſingularem. Et regnauit pro eo Iobab
filius Zare de Bozra. Hunc quidem ſuſpicantur eſſe Iob: ut in fine uoluminis ipſius
additum eſt. Contra Hebræi aſſerunt de Nachor eum ſtirpe generatum: ut iam ſupra
dictum eſt. Et Iſraël dilexit Ioſeph ſuper omnes filios ſuos: quia erat filius ſenectutis, & fe-
cit ei tunicam uariam. Pro uaria tunica, Aquila interpretatus eſt tunicam ἀστραγάλειον: id
9 eſt tunicam talarem. Symmachus, tunicam manicatam: ſiue quod ad tales uſque deſcende-
ret, & manibus artificis mira eſſet uarietate diſtincta, ſiue quod haberet manicas: antiqui
enim magis colobijs utebantur. Et uendiderunt Ioſeph Iſmaëlitis uiginti aureis. Pro au-
reis, in Hebræo, argenteis habet. Neque uiliore metallo dominus uenundari debuit, quàm
Ioſeph. Madianæi autem uendiderunt Ioſeph in Aegypto Phutiphar eunucho Pharao-
nis archimagiro. In pleriſq; locis archimagiros, id eſt, cocorum principes, ꝓ magiſtris ex-
ercitus

C ercitus,ſcriptura cõmemorat: μαγειρεύειν quippe Græce interpretatur occidere. Venditus eſt igitur Ioſeph principi exercitus & bellatorũ,non petephre,ut in Latino ſcriptum eſt, ſed Phutiphar eunucho. Vbi quæritur,quomodo poſtea uxorem habere dicatur. Tradunt Hebræi emptum ab hoc Ioſeph ob nimiã pulchritudinem in turpe miniſteriũ,& à domino uirilibus eius arefactis,poſtea electum eſſe iuxta morem ἱεροφαντῶν in pontificatum Heliopoleos:& huius filiam eſſe Aſenech,quã poſtea Ioſeph uxorẽ acceperit. Et adiecit,& peperit filium,& uocauit nomen eius Sela:hæc autem erat in Chazbi, quando peperit eum. Verbum Hebræum hic pro loci uocabulo poſitum eſt,quod Aquila pro re tranſtulit,dicens:Et uocauit nomen eius Selom:Et factum eſt,ut mentiretur in partu poſtquam genuit eum. Poſtquam enim genuit Selom,ſtetit partus eius. כְּזִיב. Chazbi ergo non nomen loci , ſed mendacium dicitur. Vnde & in alio loco ſcriptum eſt:Mentietur opus oliuæ , id eſt fructum oliua non faciet. Et conſolatus Iudas aſcendit ad eos qui tondebant oues eius , ipſe & Hiras paſtor eius Odollamites. Pro paſtore,amicus legitur. Sed uerbum ambiguum eſt , quia ijſdem literis utrunq; nomen ſcribitur : uerum amicus רֵעָה re:paſtor רֹעָה ro legitur, Et ſedit ad portam ænan quæ eſt in tranſitu thamna. Sermo Hebraicus עֵינַיִם enaim transfertur in oculos.Non eſt igitur nomen loci:ſed eſt ſenſus.Sedit in biuio,ſiue in compito,ubi diligentius debet uiator aſpicere,quod iter gradiendi capiat. Cognouit autem Iudas , & dixit iuſtior eſt iſta,quàm ego,eo quod non dedi eam Sela filio meo. In Hebræo habet iuſtificata eſt ex me,nõ quod iuſta fuerit,ſed quod comparatione illius minus mali fecerit , nequaq; uaga ad turpitudinẽ,ſed liberos requirendo. Et ecce egreſſus eſt frater eius,& dixit,ut quid
15 diuiſa eſt propter te maceria? Et uocauit nomen eius phares. Pro maceria,diuiſionẽ Aquila & Symmachus tranſtulerunt,quod Hebraice dicitur, פֶּרֶץ phares. Ab eo igitur,quod diuiſerit membranulam ſecundinarum,diuiſionis nomẽ accepit. Vnde & *phariſæi qui ſe quaſi*
D *ſi* iuſtos à populo ſepurauerant,diuiſi appellabantur. Poſt hoc exijt frater eius : in cuius manu erat coccinum , & uocauit nomen eius Zara. Hoc nomen interpretatur oriens. Siue igitur,quia primus apparuit,ſiue quod plurimi iuſti ex eo nati ſunt,ut in libro Paralipomenon continetur, זֶרַח Zara,id eſt oriens appellatus eſt. Poſt uerba hæc , peccauit princeps uinariorum regis Aegypti. Vbi nos poſuimus,principem uinariorum : in Hebræo ſcriptum habet מַשְׁקֶה maskeh:illud uerbum,quod in nomine ſerui Abraham dudum legimus,quem nos poſſumus more uulgi uocare pincernam. Nec uile putetur officium : cum apud reges barbaros uſque hodie maxime dignitatis ſit , regi poculum porrexiſſe. Poëtæ quoq; de Catamitho & Ioue ſcripſitant,quod amaſium ſuum huic officio manciparit.

Et ecce uitis in conſpectu meo,& in uitæ tres fundi,& ipſa germinans tres fundos. Tria flagella,& tres ramos,ſiue propagines,Hebræo ſermone ſignificat , quæ ab illis uocantur שָׂרִיגִים ſarigim. Et uidebar mihi tria caniſtra chondritorum portare in capite meo. Pro tribus caniſtris chondritorũ,tres cophinos farinæ in Hebræo habet. Et ecce de fluuio aſcẽdebant ſeptem boues,ſpecioſæ ad uidendum,& electæ carnibus & paſcebãtur in achi. Bis in Geneſi ſcriptum eſt achi:& neq; Græcus ſermo eſt,nec Latinus. Sed & Hebræus ipſe corruptus eſt;dicitur enim in אָחוּ Ahu,hoc eſt in palude. Sed quia uau litera apud Hebræos, & iod ſimiles ſunt:& tantum magnitudine differunt:pro ahu,achi Septuaginta interpretes tranſtulerunt:& ſecundum cõſuetudinem ſuam ad exprimendam duplicem aſpirationem, heth ח Hebrææ literæ,χ Græcam literam copulauerũt. Et reſpondit Ioſeph Pharaoni,dicens:Sine deo non reſpondebitur ſalutare Pharaoni. In Hebræo aliter habet : Sine me deus reſpondebit pacem Pharaoni. Denique Symmachus more ſuo apertius tranſtulit: Non ego,ſed deus reſpondebit pacem Pharaoni. Ecce ſeptem anni uenient abundantiæ magnæ in omni terra Aegypti. Miror quomodo uerbum Hebraicum שָׂבָע ſaba , quod nos ſupra,abundantiam ſiue ſatietatem,in puteo quem foderunt extremum ſerui Iſaac , interpretati ſumus:nunc Septuaginta rectiſſime transferentes,ibi iuramentũ interpretati ſunt:

cum

A cum & iuramentum, & ſeptem, & ſatietas, & abundantia, prout locus & ordo flagitauerit,
poſſit intelligi. Sed & in cõſequentibus ubicunq; abundantia legitur in Hebræo, idem uer-
bum ſcriptum habetur. Et clamauit ante eum præco & conſtituit eum ſuper omnem ter-
ram Aegypti. Pro quo Aquila tranſtulit: Et clamauit in conſpectu eius ad geniculationẽ.
Symmachus ipſum Hebraicum ſermonem interpretans ait: Et clamauit ante eum, אַבְרֵךְ
Abrech. Vnde mihi uidetur non tam præco ſiue adgeniculatio, quæ in ſalutando, uel ado-
rando Ioſeph accipi poteſt, intelligenda: quàm id quod Hebræi tradunt, dicentes patrem te-
nerũ ex hoc ſermone transferri. אָב Ab, quippe dicitur pater, רַךְ rech delicatus ſiue tenerri-
mus, ſignificãte ſcriptura, quod iuxta prudentiã quidẽ pater omnium fuerit: ſed iuxta ætatẽ
tenerrimus adoleſcens & puer. Et uocauit Pharao nomen Ioſeph Zaphanath Phaane-
cha, & dedit ei Aſeneth filiam Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos in uxorem. Licet He-
braice hoc nomen, abſcõditorum repertorem ſonet: tamen quia ab Aegyptio ponitur: ipſi-
us linguæ debet habere rationẽ. Interpretatur ergo ſermone Aegyptio Zaphanath Phaa-
necha צָפְנַת פַּעְנֵחַ, ſiue ut Septuaginta transferre uoluerunt, ψομθομφανήχ ſaluator mundi, eo
quod orbem terræ ab imminẽte famis excidio liberarit. Notandũ autẽ quod domini quon-
dam & emptoris ſui filiam uxorem acceperit, qui ad id locorum pontifex Heliopoleos erat.
Neque enim phas abſq; eunuchis idoli illius eſſe antiſtites, ut uera illa Hebræorum ſuper
eo quod ante iam diximus ſuſpicio comprobetur. Et Ioſeph nati ſunt duo filij antequàm
uenirent anni famis, quos peperit ei Aſeneth filia Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos. Vo-
cauit autem Ioſeph nomen primogeniti ſui Manaſſe: quia dixit, obliuiſci me fecit deus
omnium laborum meorum, & omnis domus patris mei. Nomen autem ſecundi uocauit
Ephraim: quia creſcere me fecit deus in terra humilitatis meæ. Obſerua propter quæſtio-
nem: quæ poſt paululum de Ioſeph filijs proponenda eſt, quod ante famis tempus quo Ia-
B cob intrauit in Aegyptum, duos tantum Ioſeph filios habuerit, Manaſſen & Ephraim, Ma-
naſſen uocans ab eo, quod ſit oblitus laborum ſuorum: ita enim Hebraice uocatur obli-
uio. Ephraim, eo quod auxerit eum deus: Et ex hoc enim uocabulo in linguam noſtrã tranſ-
fertur augmentum. Et deferte uiro munera, aliquid reſinæ, & mellis & thymiama & ſta-
cten, & terebynthum, & nuces. Siue ut Aquila & Symmachus tranſtulerũt, amygdala. Id-
circo hoc capitulũ poſuimus: ut ſciamus ubi in noſtris codicibus habetur thymiama; in He-
bræo eſſe נְכֹאת nechota, quod Aquila ſtoracem tranſtulit, ex quo domus nechota, quæ in
Eſaia legitur, manifeſtiſſime cella thymiamatis, ſiue ſtoracis intelligitur, quod in illa aro-
mata diuerſa ſint condita. Et biberunt & inebriati ſunt cum eo. Idioma linguæ He-
braicæ eſt, ut ebrietatem pro ſatietate ponat, ſicut ibi: In ſtillicidijs eius inebriabitur ger-
minans, haud dubium quin terra pluuijs irrigata. Et pone argentum uniuſcuiuſque in
16 ore ſacculi, & condy meum argentum mitte in ſacculum iunioris. Pro ſacculo, peronem
uel follem, in Hebræo habet. Pro condy, id eſt poculo, quod etiam in Eſaia legimus, Aqui-
la ſcyphum: Symmachus phialam trãſtulerunt. Deſcende ergo ad me ne ſteteris, & ha-
bitabis in terra Goſen Arabiæ. Hic Arabiæ additum eſt: in Hebræis enim uolumini-
bus non habetur. Vnde & error increbuit, quod terra Goſen in Arabia ſit. Porrò ſi, ut in no
ſtris codicibus eſt, per extremum m, ſcribitur Goſem: quod mihi nequaquã placet: terram
ſignat complutam. גֹּשֶׁן Goſen enim in imbrem uertitur. Dixit autem Pharao ad Ioſeph,
dic fratribus tuis, hoc facite: onerate uehicula ueſtra: & ite in terram Chanaan. Pro ue-
hiculis, quæ Septuaginta & Theodotion, τὰ φορεῖα interpretati ſunt: iumenta reliqui tran-
ſtulerunt. Et dedit illis cibaria in uia. Verbum Zeda, quod hic omnes ore conſono,
ἐπισιτισμόν, id eſt, cibaria uel ſitarcia interpretati ſunt: in pſalterio quoq; habetur. Vbi enim
noſtri legunt, uiduam eius benedicens benedicam: licet in pleriſque codicibus pro uidua,
hoc eſt pro χήραν, nonnulli legunt θήραν: in Hebræo habet צֵידָה, zeda, id eſt, cibaria eius
benedicens benedicam. Porrò θήραν uenationem magis poteſt ſonare quàm fruges, tam

&ſi

C &ſi moris ſit Aegyptiorum ὄλυραν etiam far uocare,quod nunc corrupte atheran nuncupant.
Omnes ergo animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob Aegyptum:& quæ exierunt de fœmoribus eius abſq; mulieribus filiorum Iacob,animæ ſexagintaſex:filij autem Ioſeph qui nati ſunt ei in Aegypto,animæ nouem. Omnes ergo animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob Aegyptum,ſeptuaginta quinque. Quod excepto Ioſeph & filijs eius ſexagintaſex animæ,quæ egreſſæ ſunt de fœmoribus Iacob introierunt Aegyptum , nulla dubitatio eſt. Ita enim & paulatim per ſingulos ſupputatus numerus approbat:& in Hebræis uoluminibus inuenitur.Hoc autem quod in Septuaginta legimus : filij autem Ioſeph qui nati ſunt ei in Aegypto,animæ nouem:ſciamus in Hebræo ꝓ nouem,eſſe duas.Ephraim quippe & Manaſſe,antequam Iacob intraret Aegyptum:& famis tempus ingrueret:nati ſunt de Aſeneth filia Putipharis in Aegypto.Sed & illud quod ſupra legimus:Facti ſunt autem filij Manaſſe,quos genuit ei concubina Syra Machir:& Machir genuit Galaad:filij autẽ Ephraim fratris Manaſſe,Suthalaam,Ethaam : filij uero Suthalaam Edom , additum eſt:ſi quidem id quod poſtea legimus,quaſi per anticipationem factum eſſe deſcribitur.Neq; enim illo tempore,quo ingreſſus eſt Iacob Aegyptum,eius ætatis erant Ephraim & Manaſſe, ut filios generare potuerint.Ex quo manifeſtum eſt,omnes animas , quæ ingreſſe ſunt Aegyptum de fœmoribus Iacob, fuiſſe ſeptuaginta:dum ſexagintaſex poſtea ingreſſæ ſunt , & repererunt in Aegypto tres animas,Ioſeph ſcilicet cum duobus filijs eius. Septuageſimus autem ipſe fuerit Iacob.Hanc rem,ne uideamur aduerſum ſcripturæ autoritatem loqui, etiam Septuaginta interpretes in Deuteronomio tranſtulerunt : quod in ſeptuaginta animabus ingreſſus eſt Iacob in Aegyptum.Si quis igitur noſtræ ſententiæ refragratur , ſcripturam inter ſe contrariam faciet.Ipſi enim Septuaginta interpretes,qui hic ſeptuaginta quinq; animas per πρόληψιν, cum Ioſeph & poſteris ſuis Aegyptum ingreſſas eſſe dixerunt , in Deuteronomio
D ſeptuaginta tantum intraſſe memorant.Quod ſi econtrario nobis id opponitur , quomodo in actibus apoſtolorum,in concione Stephani dicatur ad populum,ſeptuaginta quinq; animas ingreſſas eſſe Aegyptum:facilis excuſatio eſt.Non enim debuit ſanctus Lucas qui ipſius hiſtoriæ ſcriptor eſt,in gentes actuum apoſtolorum uolumen emittens:cõtrarium aliquid ſcribere aduerſus eam ſcripturam,quæ iam fuerat gentibus diuulgata.Et utique maioris opinionis illo duntaxat tempore Septuaginta interpretum habebatur autoritas, quàm Lucæ qui ignotus & uilis,& non magnæ fidei in natioibus ducebatur. Hoc autem generaliter obſeruandum, quod ubicunq; ſancti Apoſtoli,aut apoſtolici uiri loquuntur ad populos:his plerunq; teſtimonijs abutuntur,quæ iam fuerant in gentibus diuulgata:licet pleriq; tradant Lucam euangeliſtam,ut proſelytum Hebræas literas ignoraſſe. Iudam uero miſit ante ſe ad Ioſeph,ut occurreret ei ad urbem Heroum in terrã Rameſſe. In Hebræo nec urbem habet Heroum,nec terram Rameſſe,ſed tantummodo Goſen. Nõnulli Iudæorum aſſerunt,Goſen nunc Thebaidem uocari.Et id quod poſtea ſequitur : dedit eis ut poſſiderent Aegypti optimam terram in Rameſſe,pagum Arſenoiten ſic olim uocatum autumãt.

Et dixit ei,iura ergo mihi.Et iurauit ei:& adorauit Iſraël contra ſummitatem uirgæ eius. Et in hoc loco quidam fruſtra ſimulant adoraſſe Iacob ſummitatem ſceptri Ioſeph,quod uidelicet honorans filium,poteſtatem eius adorauerit,cum in Hebræo multo aliter legatur.Et
17 adorauit,inquit,Iſraël ad caput lectuli:quod ſcilicet poſtquàm ei iurauerat filius,ſecurus de petitione quam rogauerat,adoraret deum contra caput lectuli ſui. Sanctus quippe & deo deditus uir,oppreſſus ſenectute,ſic habebat lectulum poſitum:ut ipſe iacentis habitus abſq; difficultate ulla ad orationem eſſet paratus. Et nunciatum eſt Ioſeph:Ecce pater tuus egrotat:& tulit duos filios ſecum,Manaſſen & Ephraim. Et ex hoc loco illud quod ſupra diximus demonſtratur,quia Ioſeph ad id locorum duos tantum filios habuerit , Ephraim & Manaſſen.Si enim poſt multos annos moriente Iacob patre ſuo, duos tantummodo filios duxit ad benedictionem:utiq; illo tempore cum filij eius generare non quiuerant,paruuli

atq;

A atq; lactentes, in ingreſſu patris & fratrum, nepotes ex eis habere non potuit. Et conforta-
tus Iſraël, ſedit ſuper lectulum. Cauſam cur Septuaginta interpretes idem uerbum aliter
& aliter ædiderint, neſcio: hoc unum audacter dico: quod ipſum uerbum mitta מִטָּה quod
hic in lectulum tranſtulerunt: ſupra ubi diximus, adoraſſe Iacob, uirgã potius quàm lectu-
lum nominauerunt. Et nunc ecce duo filij tui qui nati ſunt tibi in terra Aegypti antequam
uenirem ad te in Aegypto mei ſunt: Ephraim & Manaſſe, quaſi Ruben & quaſi Simeon
erunt mihi. Quos autem generaueris, poſt hæc tui erunt. In nomine fratrum ſuorum uoca-
buntur. Si quis ambigebat, quod ſeptuaginta animæ introiſſent Aegyptum filiorum Iſ-
raël: & quod Ioſeph eo tempore, quo ingreſſus eſt Iacob, non nouem, ſed duos tantum filios
habuerit, præſenti capitulo confirmatur. Siquidem ipſe Iacob loquitur, duos eum filios
habuiſſe non nouem. Quod autem dicit, Ephraim & Manaſſe, ſicut Ruben & Simeon erũt
mihi, illud ſignificat: Sicut Ruben & Simeon duæ tribus erunt, & ex ſuis uocabulis appella-
buntur: ſic Ephraim & Manaſſe duæ tribus erunt, duosq; populos procreabunt: & ſic hæ-
reditabunt repromiſſionis terrã, ſicut & filij mei. Reliquos autẽ, ait, filios quos poſt mortem
meam genueris: oſtẽdens necdum illo tempore procreatos, tui erunt. In nomine fratrũ ſuo
rum uocabuntur in hæreditatem ſuam. Non, inquit, accipient ſeparatim terram, nec funicu-
los proprios habebunt, ut reliquæ tribus: ſed in tribubus Ephraim & Manaſſe, quaſi appen
dices populi commiſcebuntur. Et ego dedi tibi Sicimam præcipuam ſuper fratres tuos,
quam accepi de manibus Amorræorum in gladio meo & ſagitta. Sicima, iuxta Græcam
& Latinam conſuetudinem declinata eſt. Alioquin Hebraice Sichem dicitur: ut Ioãnes quo-
q; euangeliſta teſtatur: licet uitioſe ut Sichar legatur, error inoleuit: & eſt nũc Neapolis urbs
Samaritanorum. Quia igitur Sichem lingua Hebræa transfertur in humerum, pulchre allu-
ſit ad nomen, dicens: Et ego dabo tibi humerum unum. Pro præcipuo enim, id eſt, ἐξαίρετον
B unum ſcribitur in Hebræo. Quod autẽ dicit ſe eam in arcu & gladio poſſediſſe: Arcum hic
& gladium, iuſticiã uocat, per quã meruit peregrinus & aduena, interfecto Sichem & Emor
de periculo liberari. Timuit eñ, ut ſupra legimus, ne uicina oppida atq; caſtella: ob euerſio-
nem fœderatæ urbis aduerſus ſe conſurgerent: & dominus nõ dedit eis ut nocerent illi. Vel
certe ſic intelligendum: dabo tibi Sicimam quam emi in fortitudine mea: hoc eſt in pecunia
quam multo labore & ſudore acquiſiui. Quod autem ait: Super fratres tuos: oſtendit abſq;
ſorte dediſſe eam tribui Ioſeph. Siquidem eodem loco ſepultus eſt Ioſeph: & mauſoleũ eius
ibi hodie cernitur. Ruben primogenitus meus ſortitudo mea & principiũ filiorum meo-
rum: durus ad ferendum, & durus procacitate iniuria, ſicut aqua non ebullias. Aſcẽdiſti eñ
ſuper lectulum patris tui, & tunc uiolaſti ſtratum meũ cum aſcendiſti. In Hebræo ita ſcri-
ptum eſt. Ruben primogenitus meus fortitudo mea, & capitulum in libris meis. Maior ad
portandum & maior robore: Effuſus es ſicut aqua, ne adijcias. Aſcendiſti enim cubile patris
tui & contaminaſti ſtratum in aſcenſu. Eſt autem ſenſus hic. Tu es primogenitus meus, ma-
ior in liberis: & ſedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ: & hæreditatẽ, quæ primogenitis iu-
re debebatur, ſacerdotium ſcilicet & regnum accipere: hoc quippe in portando onere & præ
ualido robore demonſtratur. Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quæ uaſculo non tenetur,
uoluptatis effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi, ut ultra non pecces: ſiſq; in fratrũ nume-
ro, pœnam ex peccato luens, quod primogeniti ordinem perdidiſti. Simeon & Leui fra-
tres conſummauerunt iniquitatem adinuentionis ſuæ: in conſilium eorũ non ueniat anima
mea: & in congregatione eorum nõ æmuletur iecur meum: quia in furore ſuo interfecerunt
homines, & in deſiderio ſuo ſubneruauerunt taurum. Neceſſitate compellimur iuxta ꝓ-
poſitum operis longius ea repetere, quæ ab Hebræa ueritate diſcordant. Legitur enim ibi:
Simeon & Leui fratres, uaſa iniquitatis arma eorum. In arcanum eorum ne intret anima
mea: & in conuentu eorum ne diſſoluatur gloria mea: quia in furore ſuo interfecerũt uirum:
& in libidine ſua ſuffoderunt murum. Significat autem non ſui conſilij fuiſſe, quod Sichem

C & Emor fœderatos uiros interfecerint:contraq; ius pacis & amicitiarum, ſanguinem fude-
rint innocentem:& quaſi quodam furore,ſic crudelitate rapti, muros hoſpitæ urbis euerte-
rint. Vnde ſequitur & dicit:Maledictus furor eorum,quia procax:& ira eorum, quia dura:
diuidam eos in Iacob,& diſpergam eos in Iſraël. Leui enim hæreditatem propriam nõ ac-
cepit,ſed in omnibus ſceptris,paucas urbes ad habitandum habuit. De Simeon uero, in li-
bro Ieſu ſcriptum eſt:quod & ipſe proprium funiculum non fuerit conſecutus, ſed de tribu
Iuda quiddam acceperit. In Paralipomenis autem maniſeſtius ſcribitur:quod cum multi-
plicatus fuiſſet,& non haberet poſſeſſionis locum,exierit in deſertum. Quidam prophetice
interfectos homines,apoſtolos:& ſubneruatum taurum à Phariſæis,Chriſtum interpretan-
tur. Iuda te laudabunt fratres tui. Quia Iuda,confeſſio ſiue laus interpretatur: conſe-
quenter ſcribitur:Iuda tibi confitebuntur fratres tui:uel te laudabunt fratres tui. Adora-
bunt te filij patris tui.Catulus leonis Iuda,ex germine fili mi aſcendiſti: procumbens ut leo
& quaſi catulus leonis.Quis ſuſcitabit eum? Licet de Chriſto grande myſterium ſit, ta-
men iuxta literam prophetatur,quod reges ex Iuda per Dauid ſtirpem generentur,& quod
adorent eum omnes tribus.Non enim ait,filij matris tuæ, ſed filij patris tui. Et quod ſequi-
tur,ex germine fili mi:in Hebræo habet,de captiuitate fili mi aſcendiſti: ut oſtenderet eum
captiuos populos eſſe ducturum.Et iuxta intelligentiam ſacratiorem, aſcendiſſe in altum,
& captiuam duxiſſe captiuitatem.Siue quod melius puto:captiuitas,paſſionem:aſcenſus,re-
ſurrectionem ſignat. Alligans ad uitem pullum ſuum,& funiculo pullum aſinæ. In He-
bræo ita habet:Alligãs ad uitem pullum ſuum,& in Sorek fili mi aſinam ſuam:quod uide-
licet pullum aſinæ,cui ſuperſedit Ieſus,hoc eſt,gentilium populum,uineæ apoſtolorum,qui
ex Iudæis ſunt,copulauerit.Et ad Sorek,id eſt,electam uitem,alligauerit aſinam:cui ſuperſe-
D dit,eccleſiam ex nationibus cõgregatam.Quod autem dicit,fili mi,Apoſtrophen ad *ipſum*
Iudam facit:quod Chriſtus ſit hæc uniuerſa facturus.Sed & hoc ſciendum quod ubi nos le-
gimus:Alligãs ad uitem pullum ſuum:pro pullo in Hebræo poſſit legi,urbem ſuam:iuxta
eundem ſenſum alijs uerbis eccleſia demonſtrata,de qua alibi ſcriptum eſt:Non poteſt ciui-
tas abſcondi ſupra montem poſita. Et, fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Iſſachar
bonum deſiderauit,requieſcens inter medios cleros:& uidens requiem,quia bona eſt:& ter-
ram,quia pinguis:ſuppoſuit humerum ſuum ad laborandum:& factus eſt uir agricola.

In Hebræo ita ſcriptum eſt:Iſſachar aſinus oſſeus recumbens in terminis: & uidens re-
quiem,quia bona eſt:& terram,quia pulchra eſt:inclinauit humerum ſuum ad portandum:
& factus eſt in tributum ſeruiens.Quia ſupra de Zabulon dixerat, quod maris magni eſſet
littora poſſeſſurus,Sidonem quoq; & reliquas Phœnices urbes contingeret. Nunc ad me-
diterraneam prouinciam redit:& Iſſachar quia iuxta Neptalim,pulcherrimam in Galilæa
regionem poſſeſſurus eſt,benedictione ſua habitatorem facit.Aſinum autem oſſeum uocat,
& humerum ad portandum deditum:quia in labore terræ,& uehendis ad mare oneribus,
quæ in ſuis finibus naſcebantur, plurimum laboraret: regibus quoq; tributa comportans.
Aiunt Hebræi per Metaphoram ſignificari,quod ſcripturas ſanctas die ac nocte meditans,
ſtudium ſuum dederit ad laborandum:& ideo ei omnes tribus ſeruiunt,quaſi magiſtro do-
na portantes. Dan iudicabit populum ſuum, ſicut unum de ſceptris Iſraël. Fiat Dan co-
luber in uia:regulus in ſemita mordens ungulas equi,& cadet aſcenſor eius retrorſum:ſalua-
torem tuum expectabo domine. Samſon iudex Iſraël,de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit:
Nunc uidens in ſpiritu comam nutrire Samſon Nazareum tuum,cæſis hoſtibus triumpha-
re:quod in ſimilitudinem colubri reguliq; obſidentis uias,nullum per terram Iſraël tranſire
permittat:ſed etiam ſi quis temerarius uirtute ſua,quaſi equi uelocitate confiſus,eam uolue-
rit prædonis more populari,effugere non ualebit. Totum autem per Metaphoram ſerpen-
tis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuũ,quod & ipſe propter mere-
tricem mortuus eſt:& moriẽs,noſtros occidit inimicos:putaui ò deus ipſum eſſe Chriſtum
filium

A filium tuum:uerum quia mortuus eſt,& nō reſurrexit,& rurſum captiuus ductus eſt Iſraël:
alius mihi ſaluator mundi,& mei generis præſtolandus eſt:ut ueniat cui repoſitū eſt, & ipſe
erit expectatio gentium. Gad latrūculus latrocinabitur eum:& ipſe latrocinabitur plantā.
Iuxta Hebræum interpretati ſumus. Sed ubi nos latrūculū poſuimus, ibi ſcriptū eſt גדוד
gedud:ut ad Gad nomen alluderet:qui ſignificantius εὔζωνος, id eſt, accinctus ſiue expeditus
exprimi poteſt. Totum autem illud eſt,quod ante Ruben dimidiam tribum Manaſſe ad fi-
lios,quos trans Iordanem in poſſeſſione dimiſerat,poſt quatuordecim annos reuertēs,præ-
lium aduerſum eos gentium uicinarum grande repererit:& uictis hoſtibus, fortiter dimica-
rit. Lege librum Ieſu Naue et Paralipomenon. Non ignoro plura in benedictionibus patri-
archarum eſſe myſteria,ſed ad præſens opuſculum nō pertinet. Nephthalim uirgultum
reſolutum,dans in generatione pulchritudinem. In Hebræo ita ſcriptum eſt: Nephthalim
ager irriguus,dans eloquia pulchritudinis:ſignans quod aquæ calidæ in ipſa naſcuntur tri-
bu:ſiue quod ſuper lacum Geneſareth,& fluento Iordanis irrigua ſit. Hebræi autem uolunt
propter Tiberiadem,quæ legis uidebatur habere noticiam,agrum irriguum & eloquia pul-
chritudinis prophetari. Porrò ubi nos agrum irriguū,& Septuaginta στέλεχος ἀνειμένον, id eſt,
uirgultum reſolutum poſuerunt:in Hebræo legitur אילה שלחה aiala ſeluha quod poteſt
& ceruus emiſſus transferri,propter temporaneas fruges,uelocitatem terræ uberrimis oſten-
dens. Sed melius ſi ad doctrinam ſaluatoris cuncta referamus,quod ibi uel maxime docue-
rit:ut in euangelio quoq; ſcriptum eſt. Filius auctus Ioſeph,filius auctus, ſuper fontem fi-
liæ,gradu compoſito incedentes ſuper murum. Et exacerbauerunt eum & contenderunt:&
iraſcebantur aduerſus eum habentes ſagittas. Sedit in forti arcus eius,& dirupta ſunt uincu-
la manuum eius,à manibus fortis Iacob:inde paſcetur lapis Iſraël à deo patris tui,& reliqua.
Quia Septuaginta interpretes in pleriſq; diſſentiunt, pro interpretatione eorum, ut in He-
B bræo habetur, expreſſimus. Et eſt ſenſus capituli:O Ioſeph qui ideo ſic uocaris,quia adau-
xit te mihi deus:ſiue quia inter fratres tuos maior futurus es:fortiſſima ſiquidem fuit tribus
Ephraim:ut in Regnorum & Paralipomenon libris legimus. O inquam fili mi Ioſeph:qui
tam pulcher es,ut te tota de muris & turribus ac feneſtris,puellarum Aegypti turba proſpe-
ctet,inuiderunt tibi,& te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui:habentes liuoris ſagittas,
& zeli iaculis uulnerati. Verum tu arcum tuum & arma pugnandi poſuiſti in deo, qui for-
tis eſt propugnator:& uincula tua quibus te fratres ligauerunt, ab ipſo ſoluta ſunt & diru-
pta,ut ex tuo ſemine,tribus naſcatur Ephraim,fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis durioris in-
uicta. Imperans quoq; decē tribubus Iſrael. Beniamin lupus rapax,mane comedet adhuc,
& ad ueſperam dabit eſcam. Quanquam de Paulo apoſtolo maniſeſtiſſima prophetia ſit:
quod in adoleſcentia ſua perſecutus eccleſiam,in ſenectute prædicator euangelij fuerit:tamē
in Hebræo ſic legitur:Beniamin lupus rapax,ſiue capiēs,in matutino comedet prædam,&
ad ueſperam diuidet ſpolia. Quod ita Hebræi ediſſerunt:Altare in quo immolabantur ho-
ſtiæ,& uictimarū ſanguis,ad baſem illius fundebatur,in parte Beniamin fuit. Hoc,inquiūt,
ergo ſignificat,quod ſacerdotes mane immolant hoſtias,& ad ueſperā diuidunt ea quæ ſibi
à populo ex lege collata ſunt,lupum ſanguinariū,lupum uoracē ſuper altaris interpretatiōe
ponentes:& ſpoliorum diuiſionē ſuper ſacerdotibus:qui ſeruientes altari,uiuunt de altari.

QVAESTIONVM SEV TRADITIONVM
Hebraicarum in Geneſim Finis.

C DES. ERASMI [redacted] GI IN QVAESTIOnes ſeu traditiones [redacted] ſcholia.

1 CLogor prius.) Id quæritur in prologo Andriæ. Non qui argumentum narret, &c. Rex [illegible] oratorum.) Teſta[illegible] Cicero, quod rex [illegible] fuerit, idq; inuidioſe, quod nemo [illegible] nocere, niſi illo uolente. Repetundarum accuſatus. Quod ſua pler[illegible] [illegible]
2 Si quis tamen hæc quoq;.) [illegible] carmen Maronis [illegible] quis [illegible] quoq; [illegible] captus amore Leget. Necnon Hilarius.) In commentario [illegible] Hebraici ſermonis, hic ad ſuct iocum, Breſith apud He[illegible] ſignificat [illegible] in principio, in filio [illegible] Scriptum eſt ferebatur.) Græcis e[illegible] ferebatur. Secundum uarias [illegible] De uarie[illegible] accentus p[illegible] differunt [illegible] Iſraelita [illegible] Nam [illegible] Hebræ[illegible] [illegible] dixit [illegible] [illegible]

5 [illegible]

E [illegible]

6 Et uiri Sodomorum mali.) [illegible] perſſue audi[illegible] Hieronymus [illegible] Hebræis manifeſtum eſt [illegible] Hebraica ueritate, quandoquidem [illegible] legimus, cor[illegible] [illegible]
Videtur [illegible] accedentem ad [illegible]

[illegible] quintodecimo.

7 [illegible] preſſionem

[illegible]

[illegible]

8 [illegible] cubit[illegible]

Ex capite uigeſi[illegible]

Ludentem cum fil[illegible] [illegible]

[illegible]

V[illegible] Aquila [illegible] gione

Ex capite uigeſimoquin[illegible]

[illegible]

[illegible] quod [illegible]

A [illegible] interpretatiſ [illegible], expetet. Vnde puto ſcriptum [illegible] cant.) [illegible]

[illegible] ideſt, [illegible]

[illegible] capite trigeſimoprimo.

[illegible]

& [illegible]

[illegible] capite trigeſimoſecundo.

In [illegible] Latinis codicibus continetur.) Quid ſcriptum fuerit in Latinis, parum liquet. In Græcis [illegible] ideſt, quoniam regnaſti cum deo. [illegible] regnaſti robore aduerſus [illegible] Septuag. [illegible] ualuiſti cum deo. [illegible]

[illegible] capite trigeſimotertio.

Aquila [illegible] diuiſit, [illegible] legimus in Græcis commentariis.

Ex capite trigeſimoquarto.

[illegible] in [illegible] codicibus. [illegible] quo [illegible] uerium comperimus in euangelijs Græcis [illegible]

B

Ex capite trigeſimoquinto.

[illegible] quo [illegible] ſexaginta [illegible] id [illegible]

[illegible] capite trigeſimo [illegible]

[illegible] quod [illegible] eſſe [illegible]

[illegible] capite trigeſimo [illegible]

[illegible] legendum eſt non materia cum [illegible] id [illegible]

Ex capite quadrageſimo.

[illegible] farinas [illegible] Symmachus [illegible]

Ex capite quadrageſimoprimo.

[illegible] eſt, in palude.) [illegible] Aquila & Symmachus, [illegible]

Ex capite quadrageſimoquarto.

[illegible] Apparet condy uerbum Hebraicum, aut certe Aegyptium eſſe, poculi genus [illegible]

C

17

QVAESTIONES SEV TRADITIONES HEBRAICAE in libros Regum, parum liquet quo autore, niſi quod probabile eſt, quædam ex Hieronymi commentarijs, quos in præfatione pollicetur, per ſtudioſum quempiam decerpta.

FVit uir unus de Ramathaim Zophim de monte Ephraim, & nomẽ eius Elcana, filius Ieroham, filij Elihu, filij Thohu, filij Suph Ephratæus. Ramathaim interpretatur, duo excelſa. Et hæc duo excelſa, duæ intelliguntur tribus: regalis uidelicet, & ſacerdotalis. Quod pater Elcanæ de tribu fuerit Leui, liber Paralipomenon pleniſſime docet: in quo ſeries genealogiæ illius uſcꝫ ad Leui perducitur. Matrem quocꝫ eius de tribu Iuda extitiſſe mõſtratur, in eo quod Ephratæus uocatur. Ephratæus ab Ephrata uxore Caleb, quam conſtat de tribu Iuda fuiſſe, dictus eſt. Et ſi quem mouet quod
D ab Ephraim, non ab Ephrata Ephratæus uocetur: uideat in ſubſequentibus *qualiter* David filius uiri Ephratæi uocetur: cum liquido pateat eundem Iſai non de Ephraim, ſed de tribu Iuda extitiſſe: & probet eundem Elcana Ephratæum ab Ephrata, nõ ab Ephraim dici. Zophim, ſpeculatores interpretantur. Speculatores hic prophetæ intelliguntur: quorum filius Elcana fuit. De monte Ephraim. De monte uero Ephraim fuiſſe dicitur, quia ibi erat eius habitatio. Intra cunctas nancꝫ tribus, habitationem leuitarum fuiſſe non dubium eſt.

Et aſcẽdebat uir ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus. Tribus feſtiuitatibus paſchæ uidelicet, & pentecoſtes, & ſolennitate tabernaculorũ aſcendebat in domum domini. Deditcꝫ Phenennæ uxori ſuæ & cũctis filijs eius & filiabus partes. Hæ partes, ueſtes intelligũtur, quæ in ijſdem tribus feſtiuitatibus iuxta morem illius gentis, uxoribus & liberis, ac famulis tribuebantur. Annæ autem dedit partem unam triſti. In Hebræo ita legitur: Annæ autem dedit partem Annam duplicem, quia annam diligebat. Ne reputes ancillam tuã quaſi unã ex filiabus Belial: quia ex multitudine mœroris & doloris mei locuta ſum uſcꝫ ad præſens: Belial enim interpretatur, abſcꝫ iugo. Et notandum quod omnes qui ebrietatẽ ſectãtur, filij Belial uocentur. Et adduxit eum ſecum poſtquam ablactauerat in uitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora uini: & adduxit eũ in domũ dñi in ſilo. In Hebræo, nõ tribus modis farinæ, ſed modio farinæ legitur: quẽ locum apud Latinos ſcriptorũ uitio cõſtat eſſe deprauatum. Si enim cum uitulis tribus, tres modios farinæ obtulit, cõtra præceptum legis fecit. In lege enim ita præcipitur: Menſis ſeptimi prima dies uenerabilis & ſancta erit uobis. Omne opus ſeruile nõ facietis: dies clangoris eſt & tubarum: offeretiscꝫ holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino: uitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: & in ſacrificijs eorum ſimilæ oleo conſperſæ. Tres decimas per ſingulos uitulos, duas decimas per arietem, unã decimã per agnum. Hæc uero decima, decima pars erat Ephi. Vnde datur intelligi quod Elcana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus uitulis, ſed nouem decimas: quibus ſecundum Hebraicam menſurã, unus efficitur Ephi.

Exulta

A Exultauit cor meum in domino,& exaltatum eſt cornu meum in domino. Cornu,filium
uocat:quia quando ſine filio erat,abſq; cornu uidebatur ſibi eſſe. Recedant uetera de ore
ueſtro.In Hebræo ita habetur:Exeant uetera. Et eſt ſenſus:Exeant humilia de ore ueſtro,de
quo antea grandia & ſuperba exibant.Quibus uerbis Phenennam: & filios eius increpat,
quæ ob fœcunditatem ſibi conceſſam,contra Annan eleuabatur. Arcus fortium ſuperatus
eſt,& infirmi accincti ſunt robore. Arcus Aegyptiorum, id eſt ſortitudo & potentia, ſu-
perata eſt:& infirmi ſcilicet Iſraëlitæ confortati ſunt.Aliter:Arcus,id eſt,ſuperbia & fortitu-
do Phenennæ,qua in filijs gloriabatur, ſuperata eſt : & Anna quæ ob ſterilitatem infirma
erat,accincta eſt robore filiorum. Donec ſterilis peperit plurimos : & quæ multos habe-
bat filios,infirmata eſt.In Hebræo & in Septuaginta tranſlatione,non plurimi, ſed ſeptem
leguntur.Iudæi hunc locum ita intelligunt:quod nato Samuele,mortuus ſit filius primoge
nitus Phenennæ,mortui ſint & alij filij.Sed quærēdum eſt,quomodo hoc ſtare poſſit cum
Phenenna,ſeptem:Anna autem non niſi quinque filios habuerit. Quam quæſtionem He-
bræi ſoluentes, duos filios Samuelis cum filijs Annæ annumerant. Domini enim ſunt
cardines terræ,& poſuit ſuper eos orbem.In Hebræo ita habetur: Domini enim ſunt affli-
cti terræ.Afflictos terræ:Hebræi,pauperes ſpiritu & humiles corde intelligunt:ſuper quos
dominum orbem poſuiſſe dicunt: quia eorum meritis, terram ſtare autumant. Domi-
num formidabunt aduerſarij eius:& ſuper ipſos in cœlis tonabit. Super aduerſarios ſuos
dominus in cœlis tonabit,ſicut eſt illud in libro Ioſue:Cumq; fugerēt à facie Iſraël,& eſſent
in deſcēſu Bethoron,dominus miſit ſup eos lapides magnos de cœlo uſq; Azecha:& mor-
tui ſunt multo plures lapidibus grandinis,quàm quos gladio percuſſerant filij Iſraël. Eli
autem ſenex erat ualde,& audiuit omnia quæ faciebant filij ſui uniuerſo Iſraëli : & quomo-
do dormiebant cum mulieribus,quæ obſeruabant ad oſtium tabernaculi. Dormiſſe eos di
B cunt Hebræi cum mulieribus:eo quod poſt menſtrui tempus aut partus non impleto (ſe-
cundum legis præceptum) ſacrificio ſuadebant eas ad uiros ſuos redire, eiſq; commiſceri.
Et dormire ideo dicuntur:quia eas dormire cum bona fama uiris ſuis,cōtra præceptum le-
gis faciebant. Vnde idem Eli,poſt paululū ait:Non eſt enim bona ſama quam ego audio,
ut trāſgredi faciatis populum domini. Tranſgreſſionem ergo populus ſaciebat:quia ſacrifi
cio non rite peracto,uxoribus ſuis iungebāt.Sicut enim ui extorquebant carnes ab immo-
lante:ita etiam extorquebant ſacrificiū ab offerente.Et idcirco ſicut in auferendis carnibus,
faciebant homines detrahere ſacrificio domini:ita quoq; nihilominus in cōiungendis uxo-
ribus tranſgredi faciebant populum domini. Si peccauerit uir in uirum , placari poteſt ei
deus:quia placato ſibi uiro in quem peccauit,placabilem ſibi facit deum, cui in uiro pecca-
uit.Si aūt in deum peccauerit uir,quis orabit pro eo? Non ergo eo modo in uirum, quo in
deum peccatur.Quia in uirum peccare,peccatum qualecunq; eſt, leuiorq; remiſſio. In deū
uero peccare,id eſt ab eius cultu recedere,impietatis peccatum eſt : difficiliorq; remiſſio: Et
quoniam cum in uirum quis peccat,placato ſibi uiro,facit ſibi deum placabilem. In deū au
tem cum quis peccat,quis orabit pro eo? Ac ſi dicatur:Per quē, deum ſibi in quē peccauit,
propicium facere poterit? Venit autem uir dei ad Eli,& dixit ad eū: Hæc dicit dominus:
Nunquid non aperte reuelatus ſum domui patris tui,cum eſſet in Aegypto in domo Pha-
raonis:& elegi eum ex omnibus tribubus Iſraël,mihi in ſacerdotem, & cætera. Hunc ui-
rum dei, Iudæi Phinees dicunt: quem & Eliam autumant. Reuelatus uero dominus fuiſſe
dicitur domui patris eius,id eſt,Aaron:in eo loco ubi ait: Dixit enim dominus ad Aaron.
Vade in occurſum Moyſi in deſerto,& cætera.Et in hoc loco primum dominus ei reuela-
tus dicitur. In ſacerdotem uero electus eſt ex omnibus tribubus Iſraël : ſicut habes in Ele
Smoth & in Vaiekra.Quod uero ait: Venit uir dei ad Eli,& cætera quæ ſequuntur,ante tē
pus Elcanæ dicta fuiſſe arbitrantur:ſed hic ob gloriā Samuelis interpoſita dicuntur. Ecce
dies uenièt,& præcidā brachium tuū, & brachiū domus patris tui. Brachium arcā uocat,

C & dignitatem ſacerdotij:ut non ſit ſenex in domo tua. Senem,ſacerdotem magnum dicit.
Et uidebis æmulum tuũ in templo,in uniuerſis proſperis Iſraël. Aemulus domus Eli,
Sadoch ſacerdos extitit:qui eiecto Abiathar,à Salomone ſacerdotium ſuſcepit,ſicut in Ma-
lachim legitur.Proiecitꝗ Salomon Abiathar,ne eſſet ſacerdos domini, ut impleretur uer-
bum domini,quod locutus eſt ſuper domum Eli. Veruntamen non auferam penitus ui-
rum ex te ab altari meo,ut deficiant oculi tui,& tabeſcat anima tua. Ideo dominus ſe non
penitus ablaturum ex domo Eli uirũ ab altari ſuo dicit:ut ſemper de domo Eli, eſſet in do-
mo domini uir qui in dignitate ſacerdotij,alium ſubſtitutum uideret:& ſe eadem dignitate
priuatum uidens,oculi eius deficerent,& anima tabeſceret. Vnde & in ſubſequentibus dici-
tur:Veniat ut adoret eum,id eſt,ſacerdotem magnum: & accipiat ab eo nummum argen-
teum,& tortam panis,dicatꝗ:Dimitte me obſecro ad unam partem ſacerdotalem, ut co-
medam buccellam panis. Et ſermo domini erat precioſus in diebus illis. Precioſus dici-
tur,quia perrarus erat.Omne enim quod rarum eſt,precioſum eſt. Non erat uiſio mani-
feſta:quia prophetia non plene manifeſtabatur. Factum eſt uero in die quadam, Eli iace-
bat in loco ſuo:& oculi eius caligauerant,nec poterat uidere. Hic enim diſtinguendũ eſt, &
poſtea inferendum. Et anteꝗ lucerna dei extingueretur, Samuel autem dormiebat in tẽ-
plo domini:ubi erat arca dei. Intelligi autem hoc modo debet: Et anteꝗ lucerna dei ex-
tingueretur,in templo dñi,ubi erat arca dei,Samuel dormiebat. Quod uero ait:Anteꝗ lu-
cerna dei extingueretur,intelligi oportet,anteꝗ lux diurna fieret:quando eadem extinguẽ-
da erat lucerna.Sic enim à domino per Moyſen iuſſum erat,ut eadem lucerna luceret uſꝗ
mane,ſicut eſt illud in Hebræo:Præcipe ait dominus filijs Iſraël, ut afferant tibi oleũ de ar-
boribus oliuarum puriſſimũ piloꝗ contuſum,ut ardeat lucerna ſemper in tabernaculo do-
mini:& collocabunt eã Aaron & filij eius,ut uſꝗ mane luceat coràm domino. Porrò Sa-
D muel necdum ſciebat dominum. Neſcire dominum dicitur: quia per prophetiæ myſte-
rium,necdũ ei reuelatus fuerat ſermo domini. Dixit dominus ad Samuel: Ecce ego facio
uerbum in Iſraël:quod quicunꝗ audierit,tinnient ambæ aures eius:Hoc in loco cõminatio
domini eſt ſuper Eli,& ſuper domum eius:eo quod in peccato filiorum Eli,arca dei capere-
tur,& Iſraël rueret,& eius filij interirent,& domus Eli ſacerdotio domus domini priuaret:
& ob id factum,audientium aures tinnirent ſtupore uehementi. Aperuitꝗ oſtia domus
domini,& Samuel timebat uiſionem indicare Eli. Non eſt intelligendum quod Samuel
aperuerit oſtia domus domini,ſed ſacerdos. Et non cecidit ex omnibus uerbis Samuel in
terram. Non cecidiſſe ex omnibus uerbis eius in terram dicitur:quia quicquid propheta-
bat,rebus geſtis demõſtrabatur. Et euenit ſermo Samuelis uniuerſo Iſraeli. Sermo eius
fuit ad uniuerſum Iſraël,quod percuriendi eſſent à Philiſtæis propter peccata filiorum Eli:
quem ſermonem,euentus rei poſtea probauit. Erat autem ibi lapis magnus & conciderũt
ligna plauſtri. Lapidem iſtum Hebræi aram ab Abraham ædificatam intelligunt. Hi
ſunt autem ani aurei,quos reddiderunt Philiſtijm pro delicto domino:Azotus unum, Ga
za unum,Aſcalon unum,Geth unum,Acharon unum.Quinꝗ anos & quinꝗ mures, hæ
quinꝗ ciuitates dederunt.Reliquæ autem ciuitates prouinciarum & uillæ quæ erant abſꝗ
muro,mures tantũ dederunt.Idcirco dicitur,ab urbe murata uſꝗ ad uillam quæ erat abſꝗ
muro.Quod autem ſequitur:Et uſꝗ ad Abel magnum,ſuper quem poſuerunt arcã domi-
ni.Abel magnũ ciuitas eſt in termino Iſraël.Abel magnũ idcirco uocatur cũ antea Bethſa-
mis uocitata ſit,ſiue propter luctum ſuper uiris Bethſamitibus ibi factum, ſiue propter di-
ſtinctionem ciuitatis Abel Bethmaca,de qua exclamauit mulier ſapiẽs ad Ioab,dicens:Qui
interrogãt,interrogẽt in Abela.Sic itaꝗ intelligendũ eſt quod ab urbe murata uſꝗ ad uillã
quæ erat abſꝗ muro,& uſꝗ ad Abel magnũ,dederint mures.Super quẽ,id eſt,ſuper luctũ
poſuerunt arcam domini,quæ erat uſque ad illum diem in agro Ioſue Bethſamitis. Fuit
ergo in agro illius donec in cariathiarim ducta eſt.Et percuſſit de populo ſeptuaginta uiros

& quin

A & quinquaginta milia plæbis. In Hebræo ita habetur: Et percuſſit de populo ſeptuaginta uiros & quinquaginta milia uiros. Hos ſeptuaginta uiros, iudices ſeptuaginta Hebræi intelligunt. Quorum merito & gloriæ, quinquaginta milia uiri comparabantur, ſicut & de Dauid dicitur: quia tu unus pro decem milibus computaris. Et factum eſt ex qua die mā ſit arca domini in Cariathiarim, multiplicati ſunt dies, id eſt, uiginti anni. A tempore quo reprobatum eſt ſacerdotium Eli uſque ad Samuelis ducatum, uiginti fuerunt anni miſeriarum referti. Peracto uiceſimo anno, translata eſt eadem arca à Samuele in Maſphat, & de Maſphat tranſtulerunt eam Samuel & Saul in Galgala. Inde translata eſt à Saul in Nobe. De Nobe in Gabaa. De Gabaa translata eſt à Dauid in domum Obed Edom. De domo Obed Edom tranſtulit eam Dauid in Sion. De Sion tranſtulit eam Salomon in ſancta ſanctorum. Et requieuit omnis Iſraël poſt dominum. Requieuiſſe poſt dominum dicuntur: quia abiectis idolorum ſortibus, domino ſe ad ſeruiendum, toto corde tradiderunt. Quod & in ſubſequentibus dicitur. Abſtulerunt filij Iſraël Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt domino ſoli, & conuenerunt in Maſphat: hauſeruntq; aquam & effuderunt in conſpectu domini. Hebræi tradunt quod coràm domino in eandem aquam maledicta congeſta ſint: & ſicut in lege mulier Zelotypa hauſta aqua probatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati ſunt. Hi uidelicet qui ſe idola coluiſſe penitus denegabant. Tradunt etiam quod quicunq; idololatra hanc aquam guſtaſſet, labia eius ita ſibi adhærerent, ut nequaquam ea ab inuicem idololatra ſeparare poſſet. Hoc indicio idololatra deprehendebatur & interficiebatur. Quod & ſequentia demonſtrant in eo, quod ait: Iudicauitq; Samuel filios Iſraël in Maſphat. Iudicare in hoc loco idololatras, ſecundum legem morti tradere intelligēdum eſt. Dicunt etiam quod Moyſes hoc modo idololatras qui ſibi uitulum fecerant, probauerit: quando arripuit uitulum & combuſſit, & contritum uſque ad puluerem ſparſit in aquam,
B & dedit ex eo potum filijs Iſraël. Dixitq; Saul ad puerum ſuum: Ecce ibimus: quid feremus ad uirum? Non enim putabat Saul ſibi aſinas à Samuele aliter indicari, niſi precio diuinationis, ideo ait: Quid feremus ad uirum? Feſtino nunc: Hodie enim ueniet in ciuitatem: quia ſacrificium eſt hodie populo in excelſo. Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quod præparauerat Samuel populo in kalendis. Et dimittam te mane, & omnia quę ſunt in corde tuo indicabo tibi: & de aſinis quas perdidiſti nudiuſtertius ne ſolicitus ſis: quia inuentæ ſunt. Erat in corde Saul ſicut Hebræi tradunt quod rex futurus eſſet, quia uiderat per uiſum ſe in uertice arboris palmæ collocari. Quæ uiſio ſignum regale fuit.

Cumq; abieris inde & ultra tranſieris & ueneris ad quercum thabor, inuenient te ibi tres uiri aſcendentes ad dñm in Bethel. Hi uiri cauſa orationis ibant in Bethel ubi Iacob lapidem erexerat. Poſt hæc uenies ad collem dei. Collis dei locus erat ubi prophetæ habitabant. Et inſiliet in te ſpiritus domini & prophetabis cum eis. Prophetaſſe eum ibi ludæi dicunt de futuro ſeculo de Gog & Magog, & de præmijs iuſtorum & pœna impiorū.

Quando ergo uenerint ſigna hæc omnia tibi, fac quæcunq; inuenerit manus tua, quia deus tecum eſt. Ac ſi diceret: his ſignis noſcere poteris quia deus te regem fore uoluit. Et idcirco ad omnia quæ tibi agenda ſunt regaliter age, quia deus tecū eſt. Et deſcendes ante me in Galgala: ego quippe deſcendam ad te: ut offeras oblationem & immoles uictimas pacificas. Septem diebus expectabis donec ueniam ad te, & oſtendam tibi quæ facias. Videtur quibuſdam inculpabiliter Saul obtuliſſe holocauſtum, cū Samuel expectatus ab eo, iuxta placitum ſeptem dierum non uenerit. Quod ſi quis hunc locum bene diſtinxerit: inueniet eum non immerito culpatum fuiſſe & inobedientem redargutū. Locus autē hic apud Hebræos ita diſtinguitur: Et deſcendes ante me in Galgala: ego quippe deſcēdam ad te. Et poſtea infertur: ad offerendas oblationes & immolandas uictimas pacificas, ſeptem diebus expectabis, donec ueniam ad te & oſtendam tibi quæ facias. Non enim Samuel, ſuū præſtolari aduentum Sauli ſeptē dierum tempore præcepit, ſed ad offerēdas oblationes & immolādas

C molandas uictimas pacificas,ſe ab eo eiſdem ſeptem diebus uoluit expectari,Quod ille nequaquàm fecit, & ideo merito culpatur & ſtulticiæ elogio denotatur. Reſponditq́ alter ad alterum,dicens:Et quis pater eorum? Ac ſi diceret: Et quis maior illo in dignitate & ſapientia? Optime enim poteſt inter prophetas uerſari,& pater eorum,id eſt, magiſter uocari,qui tam doctus & ſapiens eſt.Pater,magiſter uocatur:ſicut Eliſeus Eliam patrē,id eſt,magiſtrum uocat:Pater mi,pater mi,currus Iſraël & auriga eius.Et in libro Iob,Heliu Eliphaz patrem,id eſt magiſtrum uocat,hoc modo, pater mi probetur Iob uſq; in finem. Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpiſſet.Duobus autē annis regnauit ſuper Iſraël. Nō de Iſboſeth filio Saul,ſed de eodem Saule dictum eſt hoc.Sic enim erat innocens quādo regnare cœpit,ſicut filius eſt unius anni:& in eadem innocentia,duobus regnaſſe annis dicit.

Locutus eſt autem Samuel ad populum legem regni,Hebræus,iudiciū regni.Et repoſuit coràm domino.Corā domino,id eſt,corā arca domini quæ erat in maſphat. Et miſit dñs Ierubaal & Bedan & Iepta & Samuel,& eruit uos de manu inimicorum ueſtrorum per circuitum. Ierubaal ipſe eſt Gedeon:& Bedan ipſe eſt Samſon. Si timueritis dominum & ſeruieritis ei,& audieritis uocem eius & non exaſperaueritis os domini. Os domini,dicit os prophetarum,qui ex ore domini loquebantur.Quod cum audiſſent Philiſtijm, Saul cecinit buccina in omni terra,dicens:Audiant Hebræi,Et uniuerſus Iſraël audiuit huiuſcemodi famam:percuſſit Saul ſtationem Philiſtinorum. Sic enim intelligendum eſt, quod cū audiſſent Philiſtijm,ſubauditur,conturbati ſunt.Saul cecinit buccina. Hæc buccina ſignū uictoriæ & exhortationis fuit:ut audirent & noſſent Hebræi,conturbatos & ſuperatos eſſe Philiſtæos.Propterea ſequitur:Et uniuerſus Iſraël audiuit huiuſmodi famā : percuſſit Saul ſtationem Philiſtinorum.His rebus compertis,confortatus eſt Iſraël propter hoc. Et ſequitur:Et erexit ſe Iſraël aduerſus Philiſtæos,id eſt, uiriliter cœpit agere contra Philiſtæos.

D Quod cū uidiſſent filij Iſraël ſe in arcto poſitos,afflictus enim erat populus:abſcōderunt ſe in ſpeluncis & in abditis:in petris quoq; & in antris & in ciſternis.Hebræi autem tranſierunt Iordanem in terram Gad & Galaath. Si ſe abſcondit Iſraël in præfatis locis,quid eſt quod ait:Hebræi autem tranſierunt Iordanem? Abſconſis enim quibuſdam Iſraëlitis qui Saul & populum qui cum eo erat,reliquerant:quædam pars eorum qui hic Hebræi uocantur timore perterriti,defecerunt à Saul,& à uiris qui cum eo erant:& deſcenderunt in caſtra Philiſtijm.Quem locum ad intelligendum clarius & manifeſtius, ſequentia demonſtrant, in eo loco ubi ait:Sed & Hebræi qui fuerant cum Philiſtijm ab heri & nudiuſtertius,aſcenderantq́ cum eis in caſtris,reuerſi ſunt,ut eſſent cum Iſraël qui erāt cum Saul & Ionathan.

Omnes quoque Iſraëlitæ qui ſe abſconderant in monte Ephraim , audientes quod fugiſſent Philiſtijm,ſociauerunt ſe cum ſuis in prælio.Et uerſus ad prædam, tulit oues & boues & uitulos,& mactauerunt in terra,comeditq́ populus cum ſanguine. Non fecit populus irritum iuramētum quo eos Saul adiurauerat,dicens: Maledictus uir qui comederit panem uſque ad ueſperam,donec ulciſcar me de inimicis meis:quia uictoria iam potiti erant: ſed peccaſſe domino & cum ſanguine comediſſe dicuntur:quia cōtra legis præceptum antequam ſacrificium ueſpertinum perageretur,comederunt. Sic itaque uſus erat, ut quando homicidium ab eis,aut in ſuis,aut in exteris fiebat, ut non comederent antequam ſacrificiū ueſpertinum pro eis fieret.Aliter peccaſſe domino & comediſſe cū ſanguine dicuntur: quia mactatis uictimis nō obtulerunt ad ſanctuariū ſacerdotibus iuxta legis præceptū adipem & ſanguinem,cum uidelicet ſanctuarium ſecum haberent. Quādo locus ſanctuarij procul erat:iubetur ſanguis uictimarum in terrā fundi,de his uidelicet uictimis quas ad ſuos uſus præparabant.Quando uero ſanctuarium præſens erat,ſanguis hoſtiarum ſuper altare domini iubetur fundi,ſicut eſt illud in libro Deuteronomij:Sanguinem hoſtiarum tuarū fundes in altari:carnibus aūt ipſe ueſceris:quod præfatus tamen nō fecit populus:Peccaſſe idcirco dicitur domino & cū ſanguine comediſſe. Aedificauit aūt Saul altare domino. Tūc

primum

A primum cœpit ædificare altare dño. Hebræus non habet primum. Quærẽdum itaqꝫ cũ
antea legatur ædificaſſe altare, quando à Samuele increpatus eſt: cur hic dicatur, tunc cœpit
ædificare altare dño. Aedificaſſe itaqꝫ antea legitur altare: ſed quia inobedienter illud ædifi-
cauit, non domino ædificaſſe intelligitur. Hic aũt quia obedienter & recte illud ædificauit,
dño ædificaſſe perhibetur. Dixitqꝫ Saul: Applicate huc uniuerſos angulos populi. An-
gulos populi, principes populi uocat, quibus idem populus adhærebat. Nunc ergo uade
& percute Amalec & demolire uniuerſa eius. Nõ parcas ei, ſed iterfice à uiro uſqꝫ ad mulie-
rem, & paruulum atqꝫ lactentem, bouem & ouem, camelum & aſinũ, atqꝫ iumenta. Ideo
autem dominus iumenta Amalec demoliri iubet, ut nec in iumẽtis eius memoria fieret. Do
minus enim dixerat ſe deleturum memoriam Amalec de ſub cœlo. Idcirco præcipit̃ Sauli,
ut eum penitus ab homine uſqꝫ ad iumenta deleret. Sed quia eius memoria, id eſt, Amalec
penitus deleta non fuit, Saulis peccatum & inobedientia in cauſa extitit. De quo Amalec ita
in libro Deuteronomij dicitur: Memento quæ fecerit tibi Amalec in uia quando egredie-
baris ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui qui laſſi reſidebãt, cæ-
ciderit. Laſſos hic Hebræi immundos ſecundum legem extra caſtra manentes intelligunt:
quos cæcidiſſe Amalecitæ dicuntur: quia ſicut ipſi tradunt, eorum circuncisionem amputa-
uerunt, & in ſubſannationem dei, in cœlum proiecerunt. Dixitqꝫ Saul Cineo, abite, rece-
dite atqꝫ diſcedite, ne forte inuoluam te cum eo. Tu enim feciſti miſericordiam cum omni-
bus filijs Iſraël cum deſcẽderent de Aegypto. Ceni ipſe eſt Iethro cognatus Moyſi, de cuius
genere erant Cinei qui deſcenderant ad Amalec & habitabant cum eo, qui utiqꝫ conſangui
neus eorum erat: & hæreditatẽ in eius terra habebat. Miſericordiã uero Cinei cũ filijs Iſraël
feciſſe dicitur, ſiue quia Moyſen fouit in terra Madian, ſiue quia conſiliũ dedit Moyſi quali
ter multitudinẽ populi gubernaret. Nunciatũ eſt aũt Samuel eo quod ueniſſet Saul in car
B melum, & erexiſſet ibi fornicẽ triumphalẽ. Quando uictoria potiebantur, faciebant arcũ de
myrtetis & palmis & oliuis ob ſignum uictoriæ. Tulit aũt populus oues & boues, primi-
tias eorum quæ cæſa ſunt. Primitiæ hic ea quæ potiora & meliora erãt, intelligendæ ſunt.
Porrò triumphator in Iſraël non parcet & pœnitudine nõ flectetur: neqꝫ enim homo eſt ut
agat pœnitentiã. In Hebræo legitur, porrò triumphator Iſraël nõ mentiet̃. Triumphator
iſte deus eſt. Nõ mentietur: quia ea quæ promittit ſibi famulantibus, largitur. Pœnitudine
non flectetur: quia non pœnitet eũ de bonis quæ largitus eſt. Sed nunc honora me corã
ſenioribus populi mei & coràm Iſraël. Honora me ſicut regẽ, ut ego præcedã ſicut rex, &
tu ſubſequaris ut adorem dñm deum tuũ. Senes autem populi ſui, ſuam tribum: & coràm
Iſraël, cæteras tribus Iſraël dicit. Et reſpondens unus de pueris, ait: Ecce uidi filium Iſai Be-
thlehemitem, & cætera. Puer iſte Doëch Idumæus fuiſſe perhibetur, inimicus Dauid: &
omnia quæ de Dauid in laudem dixiſſe uidetur, in odiũ eius dixiſſe dicit̃: quia uolebat ini-
micitiæ cauſa & inuidiæ liuore ut ad Saul ueniret, quatenus ibi qualibet occaſione necaret̃.
Et directus eſt ſpiritus domini in Dauid à die illa & in reliquũ. Ideo directus in eum ſpiri-
tus domini dicitur, eo quod tũc pſalmos canere cœperit. Et egreſſus eſt uir ſpurius de caſtris
Philiſtinorũ nomine Goliath. Spurius dicitur, quia à patre gigãte, matre uero Gethea na-
tus erat. Dauid aũt erat filius uiri Ephratei de Bethlehem Iuda, cui nomẽ erat Iſai, qui ha-
bebat octo filios. Quæritur cur hic octo filios habere dicatur, cũ in Paralipomenon non
amplius ꝗ ſeptẽ legunt̃. Quod ita ſoluitur. Nathan prophetã filiũ Sammaa filij ſui quem
in loco filij educauerat & nutrierat, inter filios annumerat. Nã & corã Samuele ſeptẽ eius fi-
lij legũtur adducti fuiſſe, & octauus eſſe in paſcuis. Inter quos Nathan adductũ fuiſſe, ma-
nifeſtũ eſt, qui & Ionathan uocat̃. De quo in extrema parte Samuelis dicit̃. Percuſſit aũt eũ
Ionathan filius Sammaa fratris Dauid. Et notandũ quod ubicũqꝫ ꝓpheta uocatur, Nathã
ſcribitur nõ Ionathan. Et fratres tuos uiſitabis ſi recte agãt: & cũ quibus ordinati ſunt, diſce.
In Hebræo ita habetur, Et fratres tuos uiſitabis ſi recte agant, & pignora eorum tolles.

C Pignora in hoc loco Hebræi libellos repudij intelligunt. Siquidem uſum illius gẽtis fuiſſe ferunt, ut quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudij uxoribus ſuis darent: ut ſi contigiſſet uirum in prælio capi & in captiuitatẽ duci, mulier eius expectatis tribus annis, ſi uir eius non rediſſet, alium duceret uirum. Quare ueniſti & quare dereliquiſti paucolas oues illas in deſerto? Ego noui ſuperbiam tuam & nequitiam cordis tui. Noſſe ſe dicit illius ſuperbiam & nequitiam cordis: quia putabat eum tumore cordis eleuari, eo quod Samuel unxiſſet illum in regem. Aſſumens autem Dauid caput Philiſtæi, attulit illud in Hieruſalẽ: arma uero eius poſuit in tabernaculo ſuo. Quod dicit attuliſſe Dauid caput Philiſtæi in Hieruſalem: anticipatio eſt quod poſtea fecit. Arma uero eius, id eſt, Philiſtæi: non eſt intelligendum quod in ſuo poſuerit tabernaculo, ſed in tabernaculo domini, de quo tabernaculo poſtea hæc ab Abimelech ſacerdote ſuſcepit. Dixitq́ Abner: Viuat anima tua rex ſi noui. Secundum illud locutionis genus hoc dictum eſt, quod dictum eſt illud: Benedixit Naboth deo & regi: ac ſi diceret, non uiuat anima tua rex ſi noui. Aliter, uideam mortem tuam ſi noui. Poſt diem autem alterum inuaſit ſpiritus dei malus Saul, & ꝓphetabat in medio domus ſuæ. More arrepticiorum prophetabat: & prophetaſſe ſuum in hoc loco, non eſt aliud intelligendum, niſi aliena retuliſſe. Et egrediebatur Dauid & ingrediebatur in conſpectu populi. Quando egrediebantur in pugnam, ipſe primus more regio egrediebatur in conſpectu eorum & regrediebatur. Dixitq́ Saul: Dabo eam illi, ut fiat illi in ſcandalũ, ut ſit ſuper eum manus Philiſtinorũ. His duobus periculis Saul Dauid putauit interimi poſſe, ſcilicet aut inſidijs filiæ ſuæ à qua ſe uidebat multum amari, aut cauſa præputiorum Philiſtinorum propter quæ adipiſcenda, Philiſtæos erat bello aggreſſurus. Dixit ergo Saul ad Dauid: In duabus rebus gener meus eris hodie. In duabus rebus generum eum

D ſibi futurum dicit: quia iam ei attulerat præputia Philiſtinorum Merob quam Saul dedit Adrieli Moholathitæ, & poſtea pro Michol ducenta. Et quamuis non aperte dicatur pro Merob Saul præputia Philiſtinorum Dauid dediſſe: tamen qui præcedentia & ſubſequentia perlegerit & perſcrutatus fuerit, inueniet eum bis Sauli præputia Philiſtinorum dediſſe. Poteſt etiam & aliter intelligi. In duabus rebus gener meus eris hodie, quia ego quæſiui à te centum præputia Philiſtinorum, & tu obtuliſti ducẽta. Ego autem egrediens ſtabo iuxta patrem meum in agro ubi tu fueris, & ego loquar de te ad patrem meum: & quodcunq; uidero, nunciabo tibi. Deſcenſurum nanq; Saulem in eundem agrum Ionathan Dauid dixerat, & ut in eodem agro Dauid abſcõderetur, collocutum inter eos fuerat. In quem agrũ crebro Saul conſiliandi gratia conuenire ſolebat, ubi etiam conſtitutum fuerat ut occiderẽt Dauid, quod & Ionathan indicauerat Dauid. Et expoliauit ſe etiam Saul ueſtimentis ſuis & prophetauit coràm Samuele. Quæſtio magna hic oritur, cum in præcedentibus legatur: Et non uidit Samuel Saulem uſq; in diem mortis ſuæ: & hic ꝓphetaſſe coràm Samuele dicatur. Quam quæſtionem Hebræi his duobus modis ſoluunt. Aut non uidit eũ, quia quando iunctus eſt Saul cuneo prophetarum, abſcondit ſe Samuel ne uideretur ab eo. Aut non uidit eum indutum habitu regio quo indutus erat quando dictum eſt: non uidit eum uſq; in diem mortis ſuæ, ſubauditur indutum habitu regio. Expoliaſſe uero ſe non omnibus ueſtimentis, ſed regalibus tantum intelligendum eſt. Et ſit dominus tecum ſicut fuit cum patre meo. Et ſi uixero, facias mihi miſericordiam domini. Sit dominus tecum ſicut fuit cũ patre meo, id eſt, ſublime faciat regnum tuum, ſicut ſublime fecit patris mei regnũ. Et ſi uixero, facias mihi miſericordiam domini, ut ſcilicet ſim ſecundus in regno tuo: & ſi mortuus fuero, non auferes miſericordiam tuam à domo mea uſq; in ſempiternum. Venit autem Dauid in Nobe ad Achimelech ſacerdotem. Achimelech ipſe eſt anima filius Achitob filij Phinees filij Heli. Et fuerunt uaſa puerorum ſancta. Achimelech interrogat utrũ Dauid & pueri ſui quos in illum & in illum locum conduxiſſe ſe dixerat: mundi eſſent. Dauid uero ænigmatice pluraliter de ſeipſo reſpondit, dicens: Et fuerunt uaſa puerorum ſancta, à

A concubitu coniugali.Quod uero ait,porrò uia hæc polluta eſt:& in Hebræo legitur,porrò
uia hæc laica eſt:ſic eſt intelligendum:uia hæc laica eſt,ac ſi diceret:in lege præceptum eſt,ut
extraneus non comedat ex eis:& tu interrogas utrum mundi ſint pueri,qui etiam ſi mundi
eſſent,nequaq; eis ueſci deberēt.Idcirco uia hæc eſt laica,quia tu laicaliter interrogas.Quod
uero ſequitur:Sed & ipſa hodie ſanctificabitur in uaſis meis:ipſa utiq; in uaſis,id eſt, in mē-
te ſua ſanctificari dicitur:quia niſi neceſſitate corporis & periculo uitæ urgente,nequaq; ue-
ſceretur eis:non tamen aperte eoſdem legitur Dauid panes comediſſe.Tradunt Hebræi ne
quaq; Dauid eos comediſſe panes:ſed aliter tamen dominus in euangelio. Erat aūt ibi qui-
dam uir de ſeruis Saul in die illa intus in tabernaculo, & nomen eius Doëch Idumæus. In
Hebræo dicitur,obligatus in conſpectu domini.Obligatus idem Doëch Idumæus erat uo
to,quo ſe obligauerat aliquot diebus in tabernaculo domini immoraturum & orationi ua-
caturum. Dixitq; Gad propheta ad Dauid:Noli manere in præſidio.Proficiſcere & ua-
de in terram Iuda.Miro modo hic introducitur Gad propheta,cum in præcedentibus eius
nulla facta fuerit mentio.Sic itaq; hic introducitur ſicut Elias propheta in loco ubi dicitur:
Et dixit Elias Theſbites de habitatoribus Galaad.Ex ore itaq; domini Gad propheta,Da-
uid dixit,ut non moraretur inter gentes & in terra polluta,ſed in terram Iuda rediret, & ibi
iuxta uoluntatem domini, perſecutionem inimicorum ferret. Et trucidauit Doëch Idu-
mæus in die illa octogintaquinq; uiros ueſtitos ephod lineo.In Hebræo habetur, portātes
ephod lineū.Aiunt Hebræi non omnes ephod lineum portaſſe,ſed tales eos fuiſſe,qui utiq;
digni & idonei eſſent ad portandum ephod. Si tradēt me uiri ceile in manus eius,& ſi de-
ſcendet Saul ſicut audiuit ſeruus tuus:domine deus Iſrael indica ſeruo tuo.Et ait dominus,
deſcendet.Ac ſi diceret:ſi hic ſteteris,deſcendet.Et quod ait:Si tradent me uiri ceile,& domi
B nus ait:tradent:iſte eſt ſenſus:Si deſcenderit Saul & hic te inuenerit,tradent. Porrò eo tem-
pore quo fugerat Abiathar filius Achimelech ad Dauid in ceila,ephod ſecum habens deſcē
derat:ephod illud erat,quod Moyſes iubente domino fecerat:in quo erat doctrina & ueri-
tas,in quo etiam conſuluit ſacerdos dominum. Percuſſit igitur uterq;,Ionathan ſcilicet &
Dauid,fœdus coram domino.Coram domino, id eſt, coram Gad propheta & Abiathar
ſacerdote,qui portabat ephod. Iuit igitur Saul & ſocij eius ad quærendum. Et nūciatum
eſt Dauid:ſtatimq; deſcendit ad petram & uerſabatur in deſerto Maon. Deſcendiſſe ad
petram dicitur,id eſt,ad tutiſſimum locum,in quo ea quæ ſibi oneri & grauia erāt,repoſuit.
Et ipſe uerſabatur in deſerto Maon,quo ſibi ſuffugium patebat. Erat autem uir quiſpiam
in ſolitudine Maon.Hebræus hoc in loco non habet in ſolitudine. In Maon enim ciuitate
habitabat,nō in ſolitudine. Vere fruſtra ſeruaui omnia quę huius erāt,& nō perijt quicq;
de cunctis quæ ad eum pertinebant,& reddidit mihi malum pro bono. Tunc quippe ei
reddidit malum pro bono, quando blaſphemauit eum conuiciando,& dixit: Quis eſt Da
uid,& quis eſt filius Iſai? Hodie increuerunt ſerui qui fugerunt dominos ſuos. Et nūc fiāt
ſicut Nabal inimici tui:& qui quærunt domino meo malum.Fiant,inquit, ſicut Nabal, ut
pereant ſicut Nabal in ſtulticia ſua. Cum ergo fecerit dominus tibi domino meo omnia
quæ loquutus eſt bona de te,& conſtituerit te ducem Iſrael,non erit tibi hoc in ſingultum.
Non erit,inquit,tibi hoc in ſingultum:ut modo effundas ſanguinē Nabal, & propter hoc
flendum tibi ſit & pœnitendum. Saul autem dedit filiam ſuam Michol, uxorem Dauid
Phalti filio Lais,qui erat de Gallim. Vt Hebræi tradunt, non cognouit eam, id eſt,Phalti:
quoniam ſi cognouiſſet eam,nunq; Dauid ſibi eā poſtea ſociaſſet:quia in lege penitus hu-
iuſmodi prohibetur coitus.Idem nanq; Phalti de Gallim,id eſt,de inundatione erat. Inun-
datio,hoc eſt,gallim, lex intelligitur. Legis enim doctor erat de Bahurim,id eſt,de electis.
Quando autem à Saule Michol ei datur,Phalti,id eſt,euadens interpretatur. Quando ue-
ro ab eo eadem Michol aufertur,Phaltiel,id eſt,euadens à deo interpretatur.Euadēs à deo
dicitur:quia cuſtodiuit eum,ne tangeret eam, ne fieret tranſgreſſor legis. Secutusq; eſt eā

C uir ſuus plorans uſq; bahurim. Ploraſſe dicitur præ gaudio, eo quod dominus eum cuſtodiſſet ne eam tangeret. Ait aũt Dauid ad Achimelech Ethæum & Abiſai filiũ Saruiæ fratrem Ioab, dicens: Quis deſcendet mecum? Achimelech ipſe eſt Vrias. Vrias ergo interpretatur lux mea deus. Achimelech interpretatur frater meus rex. Et aſcendit Dauid & uiri eius, & agebãt prædas de Geſſuri & de Getri & de Amelechitis. Hi ẽm pagi habitabãtur in terra antiquitus. Hi pagi non erant ſub poteſtate Achis. Habitati in terra antiquitus dicuntur: quia quieti & ſecuri habitati fuerant, & nullius hoſtis deprædationes perpeſſi. Samuel autem mortuus eſt, fleuitq; eum omnis Iſraël. Et ſepelierunt eum in Rama urbe ſua. Supra nanq; dicitur ſepultus fuiſſe in domo ſua in Rama. In domo ſua, in familia uidelicet & cognatione ſua. Quæritur nãq;, cũ ſuperius iam mortuus legatur, cur hic repetatur mortuus. Mortuus hic, ut Hebræi uolunt, reſuſcitationis ſuæ cauſa repetitur. Conſuluitq; dñm: & nõ reſpondit ei, neq; per ſomnia, neq; per ſacerdotes. Hebræus neq; per doctrinam neq; per prophetas. Reſpondebat dominus per ſomnia, ſicut ijdem Hebræi aſſerunt, eo quod orando & ieiunando poſcebant oraculum ſibi fieri diuinum: & deus illis per ſomnia reuelabat, ea quæ futura erant: quod in hoc loco minime Saul feciſſe legitur. Per doctrinam, per ephod ſcilicet, quod ſacerdos in pectore portabat. Neq; per prophetas, quia illis cõſulentibus, dñs nequaq; reſpõdebat. Hi prophetæ dicũtur fuiſſe diſcipuli Samuelis, quibus prophetantibus iunxit ſe Saul, & prophetauit. Quærite mihi mulierem habentem Pythonẽ, & uadam ad eam & ſciſcitabor per illam. Nullo accepto diuinitus Saul reſponſo, conuertitur ad Pythones. Quãuis ergo Saul legatur eraſiſſe magos & hariolos de terra: hanc tamẽ mulierem Hebræi matrem fuiſſe Abner filij Ner autumant: & propter eundem Abner, ne perimeretur cum cæteris Pythoniſſis, abſcõſam & reſeruatã fuiſſe. Nec audiet uos quiſq; de ſermone hoc. Aequa enim pars erit deſcendentis ad prælium, & remanẽtis ad ſarcinas.

D Cum in Latinis codicibus legatur, laſſos quoſdam ſubſtitiſſe ad ſarcinas: & in Hebræo habeatur iuſſos fuiſſe ut reſiderent ad ſarcinas: locus hic monſtrat, Hebraicam ueritatẽ in hoc loco ſequi debere: quæ non laſſos, ſed iuſſos remanſiſſe ad ſarcinas dicit fuiſſe. Ait enim ita: Aequa pars erit deſcendentis ad prælium, & remanentis ad ſarcinas. Non ait, qui laſſi remanſerunt ad ſarcinas, ſed abſolute, remanentis ad ſarcinas: quia ſi laſſi remanſiſſent, nulla eis deberetur de prædis portio. Quod cum uidiſſet armiger eius, uidelicet quod mortuus eſſet Saul, irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum eo. Armigerum iſtũ Hebræi Doëch Idumæum dicunt fuiſſe, qui cernens Saul mortuũ, ſeipſum ob metum Dauid interemit. Mortuus eſt ergo Saul & tres filij eius, & armiger illius, & uniuerſi uiri eius. Viri iſti, pueri domeſtici eius intelligendi ſunt. Hi tres filij Saul cum eo interfecti ſunt, Ionathan, Abinadab, qui & Ieſui, & Melchiſua. Iſboſeth autẽ domi erat, qui anno quo Saul rex conſtitutus eſt, natus fuiſſe dicitur: qui etiam quadraginta annorum fuiſſe legitur cũ regnare cœpiſſet. Vnde colligitur Saul quadraginta annos regnaſſe. Quærendum cur alibi legitur Ieſui, & alibi Abinadab? Ieſui enim interpretatur æqualis. Aequalis ideo dicitur, quia æqualis meriti fuiſſe filij cum patre memorantur. Abinadab interpretat̃ pater meus ſponte. Sponte etenim ſua pater eius Saul male agẽdo acquiſiuit, ut taliter unà cũ filijs perimeretur. In die autem tertia apparuit homo ueniens de caſtris Saul, & reliqua. Hominẽ iſtũ Amalechitẽ Hebræi filium Doëch fuiſſe dicunt. Amalechites enim & Idumæus unum eſt: quia filius primogenitus Eſau, Eliphaz fuit, & huius filius Amalech. Diadema autem & armillam quæ Dauid detulit à patre Doëch, cõmendata ſibi fuiſſe Hebræi perhibẽt. Et plãxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt uſq; ad ueſperam ſuper Saul & ſuper Ionathan filium eius, & ſuper populum domini & ſuper domum Iſraël. Populum domini, ſacerdotes: & domum Iſraël generaliter omnem populum Iſraël dicit. Et dixit ut doceret filios Iuda arcum. Ecce ſcriptum eſt in libro iuſtorum. Et dixit, ſubauditur Dauid: ut doceret, ſubauditur deus: filios Iuda arcum, reges uidelicet Iuda doceret fortitudinem: ſcilicet ut fortes & intenti

eſſent

A eſſent in timore domini & in præceptis dei:ne per inobedientiam reges Iuda à fortitudine
& timore domini ſicut Saul recederent,& eo modo quo ipſe perierat, perirent. Quod autē
ait:Ecce ſcriptum eſt in libro iuſtorum:Liber iuſtorum,liber Samuelis eſt, ubi continentur
prophetæ iuſti,Samuel uidelicet,Gad & Nathan: in quorum libro ſcriptum eſſe perhibetˇ
qualiter Saul recedens à timore domini,per inobedientiam ſuam perijt. Inclyti tui Iſraël
ſuper montes tuos interfecti ſunt. In Hebræo habetur, ſuper excelſa tua. Et eſt ſenſus:O
Saul,glorioſi Iſraël ſuper excelſa tua interfecti ſunt:quia in peccato inobediētiæ tuæ unà te-
cum perierunt.Inobedientia nāq; tua pro idolis,id eſt,excelſis reputata eſt, ſicut eſt illud in
libro Samuelis:Melior eſt enim obedientia q̄ uictimæ:& auſcultare magis, q̄ offerre adi-
pem arietum:quoniam quaſi peccatū hariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ
nolle acquieſcere. Filiæ Iſrael ſuper Saul flete,qui ueſtiebat uos coccino in delicijs,qui præ
bebat ornamenta aurea cultui ueſtro. Veſtiebat eas coccino,& præbebat ornamenta aurea
cultui earum de prædis hoſtium quas agebat. Quomodo ceciderūt fortes in prælio? ſub-
auditur in peccato tuo. Ionathan in excelſis tuis occiſus eſt. In Hebræo non habetur,eſt.
Eſt enim ſenſus:O Saul,Ionathan in excelſis tuis,id eſt,in peccato inobediētiæ tuæ occiſus,
ſubauditur eſt. Et nunc retribuet quidem uobis dominus miſericordiam & ueritatē. Miſe
ricordiam in præſenti ſeculo,ueritatem in futuro:quia miſericordia quæ in præſenti ſeculo
tribuitur ad comparationem æternæ miſericordiæ mendacium eſt. Abner autem filius
Ner princeps exercitus Saul,tulit Iſboſeth filium Saul,& circūduxit eum per caſtra. In He
bræo habetur,transduxit eum in mahanaim מַחֲנַיִם,quæ interpretatur caſtra. Transduxit
eum,intelligendum eſt ultra Iordanem:& in Mahanaim regem eum cōſtituiſſe.Super Ga-
laad & ſuper Ieſſuri.Hebræus,Aſſuri,id eſt, ſuper tribum Aſer. Et exclamauit Abner ad
B Ioab,& ait:Num uſq; ad internicionem tuus mucro deſæuiet? Hebræus non habet tuus.
An ignoras quod periculoſa ſit deſperatio? In Hebræo ita habetˇ:An ignoras quod ama-
rus erit finis.Et eſt ſenſus:Nūquid ignoras quod ad amaritudinem tibi proueniet, eo quod
populum hunc delere niteris? Sextus quoq; Iethraam de Egla uxore Dauid. Quæritˇ cur
aliæ uxores Dauid ſupra notatæ ſint,& non dicantur uxores Dauid: & hic ſola Egla uxor
dicatur Dauid? Egla enim ipſa eſt Michol,quæ ideo uxor eius hic ſola uocatur, eo quod in
adoleſcentia primum ipſam ſortitus fuerit in uxorem,quæ etiam partu occubuiſſe dicitur.
Egla itaq; interpretatur uitula. Nunquid caput canis ego ſum aduerſus Iudam? Ac ſi di
ceret:Propter te & propter domum patris tui dicor caput canis eſſe contra Iudam,eo quod
non reducam domum Iſraël ad Dauid,quem ſcio unctum eſſe regem,& regnaturum ſuper
uniuerſum Iſraël.Caput canis ſe dicit eſſe,id eſt,uilem: eo quod à domo Iuda ſic haberetur
ſicut latratus canis:& eo quod princeps eſſet canum,id eſt,ſtultorꝝ hominum.Sed unā rem
peto à te,dicens:Non uidebis faciem meam anteq̄ adduxeris Michol filiam Saul,& ſic ue-
nies & uidebis me. Eſt enim hic defectus, & neceſſaria ſubauditio, qua reſpondiſſe fertur
Abner ad Dauid,ſe hanc rem penitus non poſſe facere,ut ei Michol reduceret, eo quod fra
ter eius rex eam haberet in poteſtate:& reſpōſo excuſationis ratione pleno ab eo Dauid ac-
cepto,miſiſſe pro ea ad eius fratrem Iſboſeth legitur,ſicut ſequentia declarant:Miſit autem
Dauid nuncios ad Iſboſeth filium Saul,dicens:Redde uxorem meam Michol,quā deſpon
di mihi centum præputijs Philiſtijm. Plangensq; rex Abner,ait: Nequaquā, ut mori ſo-
lent ignaui,mortuus es Abner:hoc eſt,non periſti in ſtulticia tua,ſicut ignaui perire ſolent:
quia fraude deceptus es. Manus tuæ non ſunt ligatæ, & pedes tui non ſunt compedibus
aggrauati.Non es iure belli captus,& manus tuæ nō ſunt ligatæ,& pedes compedibus ag-
grauati,ſicut eorum manus ſolent ligari & pedes uinciri,qui in prælio capi ſolent. Dolo igi
tur non uiribus peremptus es. Duo autem uiri,principes latronū erant filio Saul: nomen
uni Baana,& nomen alteri Rechab,filij Remmon Berothitæ,de filijs Beniamin. Duo ui-
ri iſti principes erant ſuper expeditiones Iſboſeth.Mortuo uero Abner, ut Hebræi tradūt,

C conciliati ſunt cum Miſiboſeth,ut unà interficerent Iſboſeth,& eundem Miſiboſeth conſti
tuerent regem:& eiuſdem conſilij delatorem Miſiboſeth extitiſſe.Et idcirco hic idem Miſi-
boſeth ſubintroducit̃ hoc modo. Erat aũt Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus: quin-
quennis eñ fuit quando uenit nuncius de Saul,& Ionathan ex Iezraël, & cætera ſequentia.
Videntes uero Baana & Rechab à Miſiboſeth ſuũ proditum eſſe conſiliũ, timore perterri-
ti,fuga lapſi ſunt in Gethaim:fueruntq; ibi aduenæ uſq; ad tẽpus illud. Tempus illud intel
ligendum eſt,quãdo inde reuerſi domũ Iſboſeth feruente die ingreſſi ſunt,aſſumẽtes ſpicas
tritici,& percutientes eũ in inguine.Spicas tritici quaſi cauſa primitiarũ tulerunt,ut honorẽ
regi deferre uiderentur,& eorũ dolus nequaq; deprehẽderetur. Filius triginta annorũ erat
Dauid cum regnare cœpiſſet,& quadraginta annis regnauit.In Hebron regnauit ſuper Iu-
dam ſeptẽ annis & ſex menſibus.In Hieruſalem aũt regnauit triginta & tribus annis ſuper
omnem Iſraël & Iudã. Quæritur cur nõ in ſumma quadraginta annorũ & ſex menſes an-
numerentur.Quod ab Hebræis duobus ſoluit̃ modis:Dicunt eñ quia Dauid ſex mẽſibus
Abſalom filiũ ſuum fugerit,merito eoſdẽ ſex menſes à ſumma regni illius eſſe excluſos. Di
cunt etiã aliter,quod ſex menſibus in Hebron Dauid quadã infirmitate corporis laboraue-
rit,& idcirco eoſdem ſex menſes non ſupputari in regno eius.Ex eo nãq; tempore illum re
gnaſſe dicũt in Hebron ex quo deuictis Amalechitis,de ſpolijs eorũ miſit dona ſenioribus
Iuda,his qui erant in Hebron,& his qui erãt in Bethel,& reliquis qui erãt in his locis in qui
bus cõmoratus fuerat Dauid ipſe & uiri eius. Dictũq; eſt ad Dauid ab eis: Nõ ingredie-
ris huc,niſi abſtuleris cæcos & claudos dicentes:Nõ ingrediet̃ Dauid huc. Ac ſi dicat̃ ab
eis:Nõ ingredietur huc Dauid donec nos hinc auferat,quos inermes & imbecilles ſicut cæ
cos & claudos eſſe arbitrat̃:& quos bello aggreſſurus,ſicut cæcos & claudos ſe triumphatu
rum putat. Idcirco dicit̃ in Prouerbio:Cæcus & claudus nõ intrabunt in templũ. *In He*
D bræo habetur:Cæcus & claudus nõ intrabit domum,hoc eſt,cæcus & claudus,ſubauditur
dicunt:Non intrabit quilibet domum cæcorum & claudorum,q̃diu cæcus & claudus in-
tus fuerint. Propoſuerat eñ in die illa Dauid præmium qui percuſſiſſet Iebuſæũ & teti-
giſſet domatũ fiſtulas,& abſtuliſſet claudos & cæcos odientes animã Dauid. In Hebræo
ita habet̃:Et dixit Dauid in die illa:Qui percuſſerit Iebuſæũ & tetigerit fiſtulã,& claudos &
cæcos odientes animã Dauid: ſubauditur erit princeps & dux, ſicut liber Paralipomenon
declarat,hoc modo dicẽs:Omnis qui percuſſerit Iebuſæum,in primis erit princeps & dux.
Aſcendit igitur primus Ioab filius Saruiæ & factus eſt princeps.Quod autem dicit:Qui te-
tigerit fiſtulam,ita intelligendũ eſt:Qui tantæ fuerit audaciæ & fortitudinis ut ad murũ ci-
uitatis uſq; ueniat,& haſta ſua fiſtulam quæ in muro eſt tangat,ipſe princeps erit. Et reli-
querunt ibi ſculptilia ſua quæ tulit Dauid & uiri eius. Tulit ea Dauid & igni iuſſit exuri, ſi-
cut liber Paralipomenon declarat,ita dicẽs:Dereliquerũtq; ibi deos ſuos quos Dauid iuſſit
exuri. Conſuluit autem Dauid dominum.Qui reſpondit:Nõ aſcendas,ſed gyra poſt ter-
gum illorum & uenies ad eos ex aduerſo pyrorũ. In Hebræo non pyrorũ,ſed flentium le
gitur.Ex aduerſo itaq; flentiũ eum uenire iubet,hoc eſt ex aduerſo idolorũ ſuorũ, ubi ſcili-
cet idola eorum erant in quibus cõfidebant.Quæ idola idcirco flentiũ uocantur: quia fletu
digna ſunt,& eos qui ea colunt,ad fletum miſeriarũ perducunt.Flentiũ itaq; eorũ idola ob
blaſphemiã hic ſermo diuinus uocat:ſicut alibi uocatur idolũ Moab contaminatio Moab.
Et cũ audieris ſonitum gradientis in cacumine flentium:hoc eſt,cũ audieris poteſtatibus
angelicis eorũ idola(in quibus omnis fortitudo eorum eſt)conteri & conculcari,tunc inibis
prælium:quia tũc egredietur dominus ante faciẽ tuã ut percutiat caſtra Philiſtijm. In eorũ
nãq; idolis dñs iudicia fecit,ſicut & in dijs Aegyptiorũ. Contriſtatus eſt autem Dauid,eo
quod percuſſiſſet dominus Ozam. Hebræus:eo quod diuiſiſſet.Diuiſiſſe illũ dñs dicitur:
quia locus ubi erat Ozam uacuus apparuit. Et noluit Dauid ad ſe diuertere arcã dñi in ci
uitatem Dauid,ſed diuertit eã in domũ Obed Edom Gethei,qui Getheus ideo uocatur,eo

quod in

A quod in Geth pater eius habitauerit. Et benedixit dominus Obed Edom & omnem domum eius. Benedixiſſe domũ eius dñm,Hebræi dicũt,eo quod omnes uxores eius & cõcubinæ & nurus & ancillæ,maſculos peperérint filios,necnon & fœminæ quadrupedes geminos ei ædiderint fœtus. De quo ita in libro Paralipomenon ſcribitur: Manſit ergo arca dei in domo Obed Edom tribus menſibus,& benedixit dominus domui eius & omnibus quæ habebat.Et alibi in eodem libro Paralipomenon dicitur:Filij autem Obed Edom,Semeias primogenitus,Iozabat ſecũdus, Iohaa tertius, Sachar quartus, Nathanaël, quintus, Amiel ſextus,Iſſachar ſeptimus,Pallathi octauus,quia benedixit illi deus. Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius uſq; ad diẽ mortis ſuæ. Michol ipſa eſt Egla:hæc genuit Dauid Iethraam,cuius partu occubuit. Dixitq; Nathan ad regem: Omne quod eſt in corde tuo,uade & fac:quia dominus tecum eſt. Hoc enim Nathan ex ſe,non ex ſermone domini dixit ad Dauid.Illud uero quod ſequitur,ex ſermone domini dixit:Hæc dicit dominus: Nunquid tu ædificabis mihi domũ ad habitandum? Ac ſi diceret:Nõ poteris mihi domũ ædificare,quia uir ſanguinum es & multum ſanguinem effudiſti. Neq; enim habitaui in domo ex die qua eduxi filios Iſraël de terra Aegypti uſq; ad diem hanc,ſed ambulabam in tabernaculo & in tẽtorio. Ambulaſſe ſe dominus dicit in tabernaculo & in tentorio: quia nec Moyſes nec Ioſue potuerũt ei ædificare domũ,eo quod uiri fuerint ſanguinum ſicut & Dauid. Per cuncta loca quæ tranſiui cum omnibus filijs Iſraël, nunquid loquens loquutus ſum ad unam de tribubus Iſraël,cui præcepi ut paſceret populum meum Iſraël, dicens: Quare nõ ædificaſti mihi domum cedrinam? Hæc loca per quæ ſe tranſiſſe dominus dicit, intelligẽda ſunt Silo & Galgala & Nobe,& cætera loca, ubi tabernaculum & arca domini collocata fuit.Nunquid loquens loquutus ſum alicui iudici de tribubus Iſraël, cui præcepi ut paſceret populum meum Iſraël:Quare non ædificaſti mihi domum cedrinam? Idcirco à
B nullo iudicum ſibi ædificari domum cedrinã iuſſit:quia ab omnibus contra hoſtes pugnatum fuit,& omnes effuſores fuerunt ſanguinum. Filius autem tuus cui non inſtabunt bella hoſtium,& qui non erit uir ſanguinum,ipſe ædificabit mihi domum. Et nunc hæc dices ſeruo meo Dauid:Hæc dicit dominus exercituũ:Ego tuli te de paſcuis ſequentẽ gregem.Et poſt pauca:Feciq; tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui ſunt in terra. Feci,inquit,dominus tibi nomen grande,ſicut feci Abrahã,Iſaac & Iacob & Moyſi & Ioſue: quorum nomina ſunt famoſiſſima in terra. Et ponam locum populo meo Iſraël,& plantabo eum & habitabit ſub eo.Hoc in loco tempus Solomonis ſermo deſcribit diuinus, quo filij Iſraël pacem eſſent habituri per circuitum,& non eſſent affligendi & opprimendi ſicut tempore iudicum fuerunt oppreſſi & afflicti.Qui ſi inique aliquid geſſerit,arguam eum in uirga uirorum & in plagis filiorum hominũ. Virgam uirorum,gladium uocat inimicorũ. Plagæ uero filiorum hominũ,ſunt incõmoditates corporũ humanorum,quibus pro peccatis ſuis à domino merito homines flagellantur.Iſta eſt enim lex Adã domine deus.Hoc eſt, lex hominis eſt domine deus,ut tibi in ſimplicitate cordis & puritate ſeruiat. Et tu facies ei iuxta miſericordiam tuam,ſicut mihi dignatus es facere ſeruo tuo propter uerbum tuum: & ſecundum cor tuum feciſti omnia magnalia hæc: propter uerbum tuũ quod promiſiſti Abraham,Iſaac & Iacob feciſti omnia hæc mihi ſeruo tuo. Quod dicit, ſecundũ cor tuũ,intelligitur ſecundum miſericordiã tuam:quia non eſt ſimilis tui.Neq; enim eſt deus extra te in omnibus quæ audiuimus auribus noſtris.Non eſt,inquit,deus ſimilis tui qui fecerit magnalia hæc quæ audiuimus auribus noſtris. A facie populi tui,quem redemiſti ex Aegypto gentem & deum eius.Hebræus habet,gentibus & dijs earum.Et eſt ſenſus: A facie populi tui,quẽ redemiſti ex Aegypto,de manu ſcilicet Aegyptiorũ, quos in mari rubro peremiſti,& dijs eorum in quibus iudicia feciſti.Quia tu domine exercituũ deus Iſraël reuelaſti aurem ſerui tui,dicens:Domũ ædificabo tibi,propter hoc inuenit ſeruus tuus cor ſuum, ut oraret te oratione hac.Aurem eius dñs per prophetã reuelauerat, ſe illi domũ ædificaturũ,

C Idcirco Dauid inueniſſe ſe dicit cor ſuũ,id eſt,inuenit audaciã in corde ſuo,ut oraret eũ oratione hac. Factum eſt autẽ poſt hæc,percuſſit Dauid Philiſtijm & humiliauit eos: & tulit Dauid frenũ tributi de manu Philiſtijm. Frenũ tributi,quinq; erant ciuitates Philiſtinorum,quæ frequẽter Iſraël ſibi tributariũ faciebãt,quas ab eis tulit Dauid, & humiliauit eos, fecitq; ſibi tributarios. Vnde & in Paralipomenon legit:Percuſſit Dauid Philiſtijm & humiliauit eos,& tulit Geth & filias eius de manu eorum. Fecitq; Dauid ſibi nomẽ cũ reuerteretur capta Syria. Feciſſe ſibi nomẽ dicitur:quia in ualle Salinarum,cæſis decẽ & octo milibus,erexit ſibi fornicem triumphalẽ. Et ſi quem mouet quod in pleriſq; Latinorũ codicibus inueniẽ Dauid nõ decẽ & octo milia in ualle Salinarũ,ſed duodecim milia cæcidiſſe:nouerit hoc uitio ſcriptorũ in eiſdẽ codicibus inditũ eſſe. Veraciter tamen Dauid in eadẽ ualle Salinarum decẽ & octo milia cæcidit. Ioab uero duodecim milia:ſicut in titulo quinquageſimioctaui pſalmi ſcribitur. Dixitq; Siba ad regem: Sicut iuſſiſti dñe mi rex ſeruo tuo,ſic faciet ſeruus tuus,& Miphiboſeth comedet ſuper menſam tuã. Notandũ quod in Hebræo ſuper menſam meam legatur:quia in hoc loco defectus eſt,& neceſſaria ſubauditio. Quando enim dixit Siba:ſicut iuſſiſti domine mi rex ſeruo tuo,ſic faciet ſeruus tuus: ſubaudiẽdũ eſt Dauid dixiſſe,& Miphiboſeth comedet ſuper menſam meam,quaſi unus de filijs regis.

Dixitq; Dauid:Faciam miſericordiã cum Anon filio Naas,ſicut fecit pater eius mecũ miſericordiam. Quando fugit Dauid à facie Achis regis Geth, uenit ad Naas regẽ Ammon, qui fecit cũ eo miſericordiam,multa impertiens ei bona. De Naas itaq; uenit in ſpeluncam Odollam,ubi uenerũt ad eum pater eius & mater & omnis domus eius. Inde uenit ad Moab,& dimiſit apud eum patrem & matrem & omnẽ domum ſuã. Quod uero dixit Achis rex Geth:Hiccine ingredietẽ domũ meam? Abijt inde Dauid & fugit in ſpeluncã Odollam. Abijt inde,ſubaudiendũ eſt,de domo Naas,& inde fugiſſe illum in ſpeluncam Odollam.

D Si uero quæritur,cur ad eum, id eſt, ad Achis Dauid redierit, ante cuius faciem fugerat: intelligendus eſt iſte Achis filius fuiſſe Achis,à quo fugit Dauid. Vnde & in ſubſequentibus Achis cum quo Dauid in prælium cõtra Saul deſcendebat,filius dicitur fuiſſe Maoch. Nõ enim à patre hoc nomen patronymicũ,ſed à matre ſumpſit, quæ Macha uocabatur. Et idcirco nõ à patre hoc ſumpſit nomen,eo quod Dauid à ſe abiecerit. Reliquam autẽ partem populi tradidit Abiſai fratri ſuo. Notandum quod ſolũmodo in hoc loco in Hebræo legatur Abiſa,in cæteris uero locis Abiſai. Abiſa itaq; interpretatur, pater ſacrificij, & Abiſai pater meus ſacrificium. Ideo autẽ ex nomine illius unam literã demptam Hebræi dicũt,eo quod necis Abner conſcius fuerit. Factum eſt ergo,reuertẽte anno, eo tempore quo ſolẽt reges ad bella procedere:miſit Dauid Ioab & ſeruos ſuos cum eo, & cætera. In Hebræo ita legitur:Eo tempore quo reges ab bella proceſſerant,miſit Dauid Ioab,& cætera. Hos reges dicit qui proceſſerunt contra Dauid in pugnam,ſcilicet regem Roob & Iſtob & Soba & Maadia:qui utique reges Syriæ fuerunt,& pugnare uoluerunt conducti mercede à rege Moab contra Dauid,à quo triumphati eſſe leguntur. Et dixit Dauid:Nónne iſta eſt Bethſabee filij Eliam uxor Vriæ Ethei? Eliam filius fuit Achitophel. Et uocauit Vriam Dauid, ut comederet coram ſe & biberet,& inebriauit eum. Idcirco inebriaſſe eum dicitur,ut ſaltẽ ebrius in domũ ſuam deſcenderet. Veruntamen quoniam blaſphemare feciſti inimicos domini,propter uerbum hoc filius qui natus eſt tibi morte morietur. In Hebræo ita legit: Veruntamen quoniam blaſphemando blaſphemaſti inimicos domini, propter uerbum hoc etiam & filius qui natus eſt tibi,morte morietur. Quod per antiphraſim dictum eſt:& eſt ſenſus:Saluationem tribuiſti inimicis domini,quibus inſurgentibus contra populũ domini,peccato hoc tuo præpediente,non poterit eis reſiſtere populus domini. Inſuper etiam ipſi inimici uictorioſi exiſtent propter peccatum tuum ſuper populum domini. Et uocauit nomen eius amabilis domino, eo quod diligeret eum dominus. In Hebræo ita legitur: Et uocauit nomen eius Iedidia, id eſt dilectus domini propter dominum. Dilectus domini ꝑpter

A ni propter dominum,dicitur,propter ſuam ſcilicet miſericordiam gratuitam,qua cum diligere dignatus eſt:cum utiq; eius dilectione & miſericordia indignus exiſteret, quem conſtabat Mamzerem eſſe. Dimicaui aduerſum Rabba,& capienda eſt urbs aquarum.

Notandum quod in Hebræo,quando cum adiectione nominum ponitur, Rabbath ſcribitur:ſicut eſt Rabbath filiorum Ammon.Quando uero ſine adiectione nominum, non Rabbath,ſed Rabba ſcribitur. Cumq; dimicaſſet, cœpit eam & tulit diadema Melchom de capite eius. Melchom interpretatur rex eorum.Rex eorum uocatur idolum eorum: quod hic uocatur Melchom,cuius diadematis aurum & gemmas conflaſſe & purgaſſe dicitur Dauid ſecundum legem, & feciſſe ſibi inde diadema : quod hic poſitum ſuper caput eius dicitur. Populum quoq; eius adducens ſerrauit,& circumegit ſuper eos ferrata carpēta:diuiſitq; cultris & tranſduxit in typo laterum.Serrauit enim eos ferratis carpentis, & diuiſit cultris,ſicut lateres diuidi ſolent qui ex paleis & luto conficiuntur. Porrò Abſalom fugiēs abijt ad Tholmai filium Amihur regē Geſſur. Tholmai pater fuit Maacha matris Abſalom,quam dicunt Hebræi à Dauid in prælio captam,& cæſarie et unguibus præciſis, ſecundum legem eam uxorem ſibi Dauid ſociaſſe:& ex ea generaſſe Thamar & Abſalom.

Ceſſauit itaq; Dauid rex perſequi Abſalom. In Hebræo legitur:Ceſſauit itaq; rex exire poſt Abſalom.Voluiſſe idem Dauid exire perhibetur ut reduceret Abſalom. Sed pertractans in corde ſuo,quod quoties eum uideret,toties dolorem mortis Amnon ei ad memoriam reduceret:idcirco ceſſaſſe dicitur exire poſt Abſalom,ſubauditur ut eum ad propria reuocaret.Quod uero ait:eo quod coſolatus eſſet ſuper Amnon interitu:intelligendū eſt,quia poſtquàm noluit exire poſt Abſalom ut reduceret eum & uideretur ab eo, cœpit conſolari ſuper morte Amnon.Quādiu enim putabatur idē Abſalom reduci ut uideretur ab eo,ſemper mors Amnon filij ſui animo eius occurrebat.Siue aliter,conſolatus fuiſſe ſuper Amnon

B interitu dicitur,eo quod nouerat eum flagitioſum & dignum morte meritoq; periſſe. Intelligens autē Ioab filius Saruiæ quod cor regis uerſum eſſet ad Abſalom. Cor regis uerſum eſſe ad Abſalom uidiſſe dicitur,eo quod uiderit eū idē Ioab pro Abſalom ſuſpirare,& ex eo intellexit quod cor eius uerſum eſſet ad Abſalom. Miſit Thecuam,& tulit inde mulierem ſapientem.Thecua ciuitas eſt,de qua fuit Amos ,pphetа. Putatur autē eadem uidua auia fuiſſe eiuſdem Amos ,pphetæ. Quæ reſpondit ei:Heu mulier uidua ego ſum.Mortuus eſt enim uir meus:& ancillæ tuæ erant duo filij qui rixati ſunt aduerſus ſe in agro,nulluſq; erat qui eos prohibere poſſet.Et percuſſit alter alterum,& interfecit eū.Et ecce conſurgens uniuerſa cognatio aduerſus ancillam tuā dicit, trade eum qui percuſſit fratrē ſuum.In ueritate autē,ut Hebræi tradūt:hæc mulier uidua duos filios habuit,qui rixati ſunt in agro ſuper hæreditate patris ſui,& alterum ab altero interemptum.Seipſam tamen eadem uidua in perſona Dauid poſuit,& duos filios ſuos in perſona Amnon & Abſalom.Cognationē uero quæ cōſurrexit aduerſus filium ſuum in perſona cæterorū filiorum Dauid.In me dñe mi rex iniquitas,& in domo patris mei:rex autem et thronus eius ſit innocens.Ac ſi diceret, pro eo quod alter filius meus conſurrexit aduerſus alterum,in me ſit iniquitas,ſi tamen aliqua eſſe debet.In te autem ò rex Dauid,nulla ſit iniquitas:quia abſq; culpa es,eo quod Abſalom Amnon dignum morte interfecit.Et ſicut ego abſq; culpa ſum pro eo quod duo filij mei conſurrexerunt aduerſum ſe,& interfectus eſt alter ab altero:ita & tu abſq; culpa es,p eo quod Abſalom Amnon dignū morte interfecit. Quæ ait:Recordetur rex domini dei ſui,ut non multiplicentur proximi ſanguinis ad ulciſcendum,& nequaquam interficient filium meum.Recordatio hic pro iuramento poſita eſt.Ac ſi diceret:Recordetur rex promiſſionis ſuæ,imò iuramēti,quo mihi per dominum deum ſuum pollicitus eſt:ut nō multiplicentur proximi ſanguinis ad ulciſcendum. Dixitq; mulier:Quare cogitaſti iſtiuſmodi rē contra populum dei? Et loquutus eſt rex uerbum iſtud ut peccet & non reducat eiectum ſuum.Ex hoc loco demonſtratur illud,quod paulo ſuperius dictum eſt;Ceſſauit rex Dauid

C ire poſt Abſalom,id eſt,ceſſauit ut non exiretur ab aliquo & reduceretur Abſalom. Inde
ait mulier:Et loquutus eſt rex uerbum iſtud ut peccet & non reducat eiectum ſuum. Quod
uero ait:Quare cogitaſti iſtiuſmodi rem contra populum dei? Populum dei, uocat eundem
Abſalom,ſiue eos qui cum illo erant,qui quaſi captiui & eiecti erant,eo quod non reducerē-
tur ad hæreditatem dei:ne fortè coacti,dijs alienis in terra aliena ſeruirent. Nec uult perire
deus animam,ſed retractat cogitans ne pereat penitus qui abiectus eſt. Ac ſi diceret:Deus
peccatores qui à diabolo captiui detinentur,ut ad ſe conuertantur,uocat:& tu qui eum imi-
tari debes,cur non eo modo agis? Et quando tondebatur capillus,ſemel autē in anno ton-
debatur. In Hebræo ita legitur:Et quando tondebatur caput eius.Statuto autem tempo-
re tondebatur:quia grauabat eum Cæſaries. Ponderabat capillos capitis ſui ducentis ſi-
clis pondere publico. Non enim ſemel in anno,ut Latini codices habēt,tondebatur caput
eius:ſed ſtatuto tempore, id eſt, de triginta in triginta diebus. Poſt quadraginta autem an-
nos dixit Abſalom ad regem: Vadam & reddam uota mea,quæ uoui domino in Hebron.
Quadrageſimus agebatur annus ex eo tempore quo Saul Nobe ciuitatem cum ſacerdoti-
bus octogintaquinq; propter Dauid interemit.Et idcirco hic idē quadrageſimus annus po-
nitur,ut monſtretur diuinam ultionem ſuſcitari ſuper Dauid,eo quod Abimelech ſacerdo-
tem ſefellerit,& propter eum tot ſacerdotum cædes facta fuerit. Caue lector pleroſq; men-
doſos codices,in quibus ſcriptum inuenitur,poſt quatuor(non poſt quadraginta)annos.In
ueracioribus uero codicibus,& in Hebraica ueritate,non quatuor,ſed quadraginta ſcribun-
tur anni.Si uero contentioſus quis,eoſdē quatuor annos aſtruere uoluerit ab eo tēpore quo
Abſalom Amnon fratrem ſuũ interfecit,uſq; ad illud tēpus quo patri dixit: Vadā & reddā
uota mea,quæ uoui dño in Hebron:perſpicue ſe errare,ſi diligenter perſcrutatus fuerit,inue-
niet:cum utiq; Abſalom interfecto Amnon in Geſſur apud Tholmai regē tribus annis,&
D in Hieruſalem inde reuocatus nō uiſo patre,duobus moratus fuerit annis,& ſexto anno fa-
ciem patris uiderit,& contra eum perduellionē præparauerit. Votũ nanq; ſe uouiſſe mentiē-
do dixit,id eſt,orationē facturum in loco quo requieſcunt Abraham,Iſaac & Iacob. Et de-
poſuerunt arcam dei.Et aſcendit Abiathar donec expletus eſſet omnis populus qui egreſſus
fuerat de ciuitate. Ideo Arcam dei depoſuiſſe dicuntur, ut dominus ab Abiathar ſacerdote
conſuleretur,quò uerſus Dauid ire deberet.Aſcēdiſſe autem Abiathar dicitur,id eſt,oraſſe.
Et quia oraculo diuino non ei reſponſum eſt,idcirco in ſubſequentibus dixit Dauid , ut re-
portaretur Arca dei in urbem. Quid mihi & uobis filij Seruiæ? Dimittite ut maledicat.
Hebræus non habet,ut maledicat,ſed tantum maledicat. Abiſai ſolus dixerat: Vado & am-
putabo caput eius:& Dauid ad Abiſai & Ioab reſpondit , dicens:Quid mihi & uobis filij
Saruiæ? Ac ſi diceret:Nunquid uultis interficere iſtum,ſicut interfeciſtis Abner? Dominus
enim præcepit ei ut malediceret Dauid.Et quis eſt qui dicat,quare ſic fecerit,ſubauditur,qua-
re ſic fecerit non dominus,ſed Semei.Semei qui maledicebat Dauid ipſe eſt Nabath pater
Ieroboam,qui filius Gemini dicitur:& in zelo domus Saul maledixit Dauid. Nomen ue-
ro aui eius Gemini fuit,& ipſe Semei ex tribu Ephraim filij Ioſeph extitit. Vnde & idem Se-
mei ad Dauid dicit:Primus quoq; ueni hodie de omni tribu Ioſeph. Ad quē Abſalom.
Hæc eſt,inquit,gratia ad amicum tuum? In Hebræo legitur:Hæc eſt,inquit,miſericordia
tua ad amicum tuum? Quod non affirmando,ſed negando pronunciandum eſt.Et eſt ſen-
ſus:Miſericordia eſt aut dici debet quod Dauid amicum tuum dimiſiſti & cum eo non iſti?

Cumq; fugerit omnis populus qui cum eo eſt, percutiam regem deſolatum , & reducam
uniuerſum populum,quomodo omnes reuerti ſolēt.Scilicet ſicut reuerti ſolēt qui amiſſo in
prælio rege reuertũtur,ſic uniuerſus populus Iſraēl reuertetur ad te. Et cum ceciderit unus
quilibet in principio,audiet quæcũq; audierit,& dicet:Facta eſt plaga in populo ꝗ ſequebãt
Abſalom:& fortiſſimus quiſq;,cuius cor eſt quaſi leonis,pauore ſoluetur. In Hebræo ita
habetur:Et fortiſſimus ipſe,cuius cor eſt quaſi leonis,pauore ſoluetur? quod non affirmãdo,

ſed

A ſed negando pronunciandum eſt. Fortiſſimus iſte Dauid intelligendus eſt:quod & ſequen-
tia declarãt. Scit enim omnis Iſraël fortem eſſe patrem tuum,& robuſtos omnes qui cum
eo ſunt. Abijt ancilla & nunciauit eis. Et illi profecti ſunt. Hæc ancilla quaſi lauandi gratia
cum pannis ad fontem Rogel ierat, ut penitus res non deprehenderetur. Puer autem qui
rem indicauit Abſalom, filius eiuſdem ancillæ paruulus dicitur fuiſſe. Surgite & tranſite
cito fluuium. Hebræi in hoc loco non fluuium, ſed aquam habent, quæ Iordanis fluuius
intelligitur. Dauid autem uenit in caſtra, quæ Mahanaim Hebraice leguntur:in quo loco
obuij fuerunt angeli dei Iacob:ſicut in Geneſi legitur:Et uocauit Iacob nomen loci Maha-
naim, id eſt, caſtra. Amaſa autem erat filius uiri qui uocabatur Iethra de Iezraële. In He-
bræo legitur Iethra Iſmaëlites. Vnde & in Paralipomenon ita legitur:Abigail autem genuit
Amaſa, cuius pater fuit Iether Iſmaëlites. Iſmaëlites enim idẽ Iether uocatur:quia filius eius
Amaſa opera Iſmaëlis imitatus, Dauid fugientem nequaq; eſt comitatus, cui dixerat: Tui
ſumus ò Dauid,& tecum fili Iſai. In libro uero Samuelis idcirco Iethra Iezraëlites uocatur:
quia peccatum Amaſæ filij eius, quod in Dauid perpetrauerat Ioab, cũ, id eſt, Amaſam per-
cutiente deletũ eſt. Qui ingreſſus eſt ad Abigail filiam Naas ſororẽ Saruiæ. Naas interpre
tatur coluber. Idcirco coluber, quia nullũ admiſiſſe mortiferũ perhibetur peccatũ, niſi id qđ
originaliter de ſerpente antiquo cõtraxit. Eſt etiam Naas qui & Iſai pater Dauid, ſicut in Pa
ralipomenon demonſtratur:ubi enumeratis filijs Iſai legitur, quorũ ſorores fuerunt Saruiæ
& Abigail. Cumq; ueniſſet Dauid in caſtra, id eſt, in mahanaim:Sobi filius Naas de Rab-
bath filiorum Ammon &c. Iſte Sobi filius fuit Naas regis, cum quo pugnauit Saul. Ipſe etiã
Naas fecit miſericordiam cum Dauid quando fugit à facie Saul:quo mortuo dixit Dauid:
Faciam miſericordiã cum Anon, ſicut fecit pater eius Naas mecũ. Interempto uero à Dauid
Anon qui ei in decaluãdis ſeruis ſuis iniuriã fecerat, cõſtitutus eſt ab eodẽ Dauid in loco fra-
B tris. Iſte Sobi qui ad Dauid legitur cũ cæteris ueniſſe, & ſtratatoria & tapetia & uaſa fictilia
& cætera quæ ſequũtur ei obtuliſſe. Fuit autẽ ibi prælium diſperſum ſuper faciẽ omnis ter
ræ. Et multo plures erant quos ſaltus cõſumpſerat de populo, ꝗ hi quos uorauerat gladius
in bello. Saltus hic qui plures cõſumpſiſſe quàm gladius uoraſſe legitur, beſtias ferociſſimas
quæ in ſaltu erãt, Hebræi autumãt:à quibus plures cõſumpti quàm à gladio uorati fuerint.
Porrò Abſalom erexerat ſibi cũ adhuc uiueret titulũ qui eſt in ualle regis. Dixerat em̃:Non
habeo filium,& hoc erit monimentũ nominis mei:uocauitq; titulum nomine ſuo:& appel-
latur, manus Abſalom uſq; in hũc diem. Hic locus ſuperiori loco copulãdus eſt, ubi dicitur:
Tulit Ioab tres lanceas in manu ſua,& infixit eas in corde Abſalom, cum adhuc palpitaret
hærens quercui. Et hic iungendum eſt:porrò Abſalom erexerat ſibi, cũ adhuc uiueret, titulũ
qui eſt in ualle regis,& cætera quæ ſequuntur. Tradunt Hebræi quod depoſitus de quercu,
petierit ſibi inducias antequàm perimeretur, ut faceret ſibi titulum ob memoriam ſui, eo qđ
non haberet filium talem qui regno dignus eſſet. Putabat enim filios ſuos non ſolum regno
indignos, uerũetiam ob peccatum ſuũ quod in patrem geſſerat, præſenti uita indignos. In
quo titulo manum dicitur defixiſſe,& figurã manus ſuæ expreſſiſſe:& ob hoc titulum hoc
modo uocari. Vocauitq; titulum nomine ſuo,& appellatur manus Abſalom uſq; in hunc
diem. Quod uero legitur:Et proiecerunt eum in ſaltum in foueam grandem, & comporta-
uerunt ſuper eum aceruum lapidum magnum nimis. Proiectum eum in ſaltum Hebræi di-
cunt, eo quod gladio peremptus, lapidibus obrui deberet:quippe quia ſceleratiſſimus erat:
& geminæ neci obnoxius, ſcilicet qui & patrem̃ cõtra legis præceptum ualde dehonorarit,
& turpitudinẽ eius reuelarit. Ad quẽ Ioab, id eſt, Achimaas dixit:Nõ eris nũcius in hac die,
ſed nunciabis in alia. Hodie nolo te nũciare. Filius enim regis mortuus eſt. Ac ſi diceret:No-
lo ut uir talis, qualis tu es, nuncium feras regi, quod filius eius mortuus ſit. Nec enim decet,
ut tale nuncium portes. Idcirco dixit Chuſi:Vade & nuncia regi quæ uidiſti. Notan-
dum quod in hoc loco Chuſi, non proprium, ſed appellatiuum ſit nomen. Ac ſi diceret:

Tu

C Tu es dignus ut nuncium flebile (non Achimaas) portes. Venitq́ uniuerſus populus co-
ram rege: Iſrael autem fugit in tabernacula ſua. Vniuerſus populus qui coram rege ueniſſe
legitur, hi ſunt qui cum Dauid permanſerant. Quod uero ait: Iſraël fugit in tabernacula ſua,
hi intelligendi ſunt, qui cum Abſalom perduelliones extiterant. Miphiboſeth quoq́ fi-
lius Ionathan, deſcendit in occurſum regis illotis pedibus. Et notandum quod in Hebræo
nõ illotis pedibus, ſed legitur, pedibus infectis. Fecerat nãq́ ſibi idem Miphiboſeth ligneos
pedes, quibus uti quaſi pro naturalibus ſolebat: ſicut ſolent facere claudi, quemadmodum
& ille erat. Quid ultra loqueris? Fixum eſt quod loquutus ſum. Tu & Siba diuidite poſ-
ſeſſiones. In Hebræo ita legitur: Dixi, tu & Siba diuidite agrũ. Pro eo quod in hoc loco Da-
uid immemor fuit amicitiæ & fœderis, imò iuramẽti, quod habuit cum Ionathan: & tã cru-
dele dedit iudicium, dicens: Tu & Siba diuidite agrum: idcirco Roboam & Ieroboam diui-
ſerunt eius regum. Miphiboſeth enim in Samuelis libro legitur: & interpretatur, os uerecũ-
diæ. In Paralipomenon uero idem Miphiboſeth, Meribaal legitur: & interpretatur, litigans
cum altiſſimo. Litigaſſe enim cum altiſſimo, id eſt, cũ deo dicitur: eo quod Dauid reduxiſſet
cum pace. Et quod ait idem Miphiboſeth regi, etiam cuncta accipiat: poſtquàm reuerſus eſt
dominus meus rex in domum ſuam pacifice: non hoc dixiſſe ſuſpicatur gratulanti animo,
ſed inſultanti, & quaſi contra deum murmuranti: eo quod Dauid dominus in pace reduxiſ-
ſet. Eſt autem ſeruus tuus Chamaan. In Hebræo: Ecce ſeruus tuus Chamaam, ipſe uadat
tecum domine mi rex. Chamaam interpretatur, ſuſpirans. Quamdiu cum patre permanſit,
ſuſpirans uocatus eſt. Poſtquàm uero in doctrinam Dauid regis tranſijt, nõ Chamaam, ſed
Chamaan (quod interpretatur, fidelis) appellatus eſt. Itaq́ omnes uiri Iſraël concurren-
tes ad regem, dixerunt ei: Quare te furati ſunt fratres noſtri uiri Iuda: & tranſduxerũt regem
D & domũ eius Iordanem, omnesq́ uiros Dauid cum eo? Et reſpondit omnis uir Iuda ad ui-
ros Iſraël: quia propior eſt mihi rex. Eſt enim hic defectus, & hæc ſubauditio: & plus amo
regem, quàm tu. Et poſt pauca: Et reſpondit uir Iſraël ad uiros Iuda, & ait: Decem partibus
ego ſum maior apud regem: magisq́ ad me pertinet Dauid, quàm ad te. In Hebræo ita le-
gitur: Decem partes mihi ſunt apud regẽ, magisq́ ego in Dauid quàm tu. Decem uero par-
tes Iſraël erant, id eſt, decẽ tribus: & idcirco magis ſe in Dauid eſſe dicunt, quàm uiros Iuda.

Cur mihi feciſti iniuriã? Viri Iſraël feciſſe ſibi iniuriã querũtur: eo quod non expectauerit
eos tribus Iuda ad reducẽdum regẽ. Nónne ſermo meus prior fuit, ut reducerẽ regẽ meũ?
Sermo eius prior fuit ad reducendũ regẽ: ſicut in præcedẽtibus demõſtratur in eo loco, ubi
dicitur: Sermo autem omnis Iſrẽl peruenit ad regem in domo eius: ſubauditur, ut eum re-
ducerent: quod & maioribus natu Iuda, mandaſſe Dauid per Sadoch & Abiathar ſacerdo-
tes legitur, hoc modo, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes: Cur uenitis nouiſ-
ſimi? Hebræus: Cur eſtis nouiſſimi ad reducendum regem in domum ſuã? Et hic ſubiungẽ-
dum eſt, fratres mei uos: os meum & caro mea uos, cur nouiſſimi reducitis regem? Et poſtea
intelligendum eſt, mandaſſe illis quod ſermo omnis Iſraël ad eum iam perueniſſet, ita di-
cens: Sermo autem omnis Iſraël peruenit ad regem in domo eius. Durius autem reſponde-
runt uiri Iuda uiris Iſraël. Et hic defectus eſt. Dicuntur enim reſpondiſſe uiri Iuda ad uiros
Iſraël: eo quod mentirentur, & non facerent hoc ob amorem regis: ſicut aſſerebãt. Pro qui-
bus uerbis Siba filius Bocri, uir Iemineus cecinit buccina, & ait: Non eſt nobis pars in Da-
uid, neq́ hæreditas in filio Iſai. Ideo cecinit buccina, ut eius ſonitu attoniti, tacerent. Quibus
tacentibus, dixit: Non eſt nobis pars in Dauid, neq́ hæreditas in filio Iſai. Sermo dicitur
in ueteri prouerbio: Qui interrogant, interrogent in Abela, & ſic perficient. In Hebræo non
habetur prouerbio. Iſte ſermo, ſermo legis eſt, in qua uidetur à domino per Moyſen præce-
ptum: ut quando ingreſſuri terrã Chanaan eſſent, & gentes deleturi: primũ pacem offerrẽt:
& ſi pax ab eis reciperetur, pacem recipiẽtes, tributarij eorum efficerẽtur: & ſi pacẽ nõ recipe-
rent, tunc à filijs Iſraël delerentur. Idcirco exclamaſſe mulier ſapiẽs de ciuitate fertur: Nónne
ego ſum

A ego ſum qui reſpondeo ueritatem in Iſraël:& tu quæris ſubuertere ciuitatem? Quare præci-
pitas hæreditatem domini? Ac ſi diceret:Cur uis deſtruere ciuitatem hãc, antequàm pacem
interrogando offeras,ſicut in lege iubetur? Cur etiam non eandem legem in nobis Iſraëlitis
ſeruas, quæ in alienigenis olim ſeruata eſt? Hanc mulierem Iudæi,Zaram, filiam Azer, fi-
lij Iacob intelligunt:& quod ſe matrem dixerit,ita dicẽs: Tu quæris euertere matrem Iſrael.
Ideirco matrem,quia multorum annorum erat. Ira autem Iairites erat ſacerdos Dauid,
id eſt,magiſter:ſicut alibi ſcriptum eſt:Filij autem Dauid erant ſacerdotes,id eſt magiſtri fra
trum ſuorum. Dixitq; dominus propter Saul & domum ſanguinum : quia occidit Ga-
baonitas.Domus ſanguinum ſunt filij Saul:qui cum Doëch Idumæo dum adhuc pueri eſ-
ſent,ſacerdotes & Gabaonitas in Nobe occiderunt. Hi ſunt Armon & Miphiboſeth, quos
peperit ei Reſpha filia Aia,& quinq; filij Michol,filiæ Saul:quos genuerat Adrieli filio Ber-
zellai,qui fuit de Molathi. Quæritur cur filij Michol dicantur:cum non Michol,ſed eius ſo
ror Merab uxor fuerit Adrieli filio Berzellai. Quod ita ſoluitur:Merab quippe eos natura-
liter genuit:& Michol uxor Dauid,quæ & Egla dicitur,eos in loco filiorum nutriuit,& ſibi
in filios adoptauit:idcirco eius filij dicũtur. Filij quippe Iſraël iurauerant eis. Et uoluit Saul
percutere eos zelo. Zelo quaſi pro filijs Iſraël & Iuda, dicens Ioſue gratis eoſdem Gabao-
nitas uiuere permiſiſſe:& filijs Iſraël & Iuda prædam eorum iniuſte abſtuliſſe : idcirco eos
perimere iubet,quaſi pro zelo Iſraël & Iuda. Huius ultionis cauſa in Gabaonitas,Achime-
lech ſacerdos extitit. Percuſſit eum Ionathan filius Sammaa fratris Dauid:Ionathan enim
ipſe eſt Nathan propheta. Tertium quoq; fuit bellum in Gob contra Philiſtæos:in quo
percuſſit Adeodatus filius ſaltus Polymitarius Bethlehemites Goliath Getheum. Gob
enim interpretatur lacus. Idcirco lacus:quia ſicut in lacum leonũ quis mittit̃,ita ſemetipſum
contra Goliath Dauid miſit. Adeodatus ipſe eſt Dauid. Idcirco dicitur Adeodatus,quia
B à deo eſt electus in regnum. Filius ſaltus : quia de ſaltu ubi oues paſcebat, eſt eductus. Poly-
mitarius:quia de genere Beſeleel mater eius fuit. Bethlehemites : quia Noëmi & Ruth tem-
pore ubertatis reuerſæ ſunt in Bethlehem. Et quia panis cauſa Ruth à Booz nota eſt, pro-
pterea idem locus,domus panis uocatus eſt. Quod uero Adeodatus ipſe ſit Dauid,ſequẽtia
declarant,ubi ait:Hi quatuor nati ſunt de Areſpha in Geth, & ceciderunt in manus Dauid
& ſeruorũ eius. Dixit uir cui conſtitutũ eſt de Chriſto dei Iacob. In Hebræo:cui conſtituta
eſt ſcala Chriſto dei Iacob. Scala eidem Chriſto dei Iacob,id eſt,Dauid cõſtituta eſt:per quã
conſcenderet ad deum:eo quod idẽ ſcilicet confeſſus fuerit ſe peccaſſe dño in Vria Etheo:&
pœnitentiam agens per hanc ſcalam conſcenderit ad deum. Hæc ſunt uerba Dauid nouiſ-
ſima. Nouiſſima ſunt:quia poſt pſalterium,& cætera metra, hoc cõpoſuiſſe metrũ dicitur,
in quo ait:Dixit Dauid filius Iſai. Dixit uir cui conſtituta eſt ſcala Chriſto dei Iacob. Et de-
ſcenderunt tres qui erant principes inter triginta, & uenerunt in tempore meſſis ad Dauid
in ſpeluncam Odollam. Tres iſti fuerunt, Abiſai filius Saruiæ,& Sibbachai Vſathites,& Io-
nathan filius Semmaa fratris Dauid. Hi etiam tres irruperunt caſtra Philiſtinorum,& hau-
ſerunt aquã de ciſterna Bethlehem. Et de tribus iſtis Abiſai primus erat, quod in ſequẽtibus
declaratur. Abiſai quoq; frater Ioab filius Saruiæ princeps erat de tribus iſtis, nominatus in
illis tribus:& inter tres nobilior,eratq; eorũ princeps:ſed uſq; ad tres nõ peruenerat,id eſt,
ad tres uirtutes Dauid:ſapientiam uidelicet& humilitatẽ & fortitudinẽ:ſicut in præcedenti-
bus dicitur:Sedens in cathedra ſapientiſſimus:Ecce ſapientia. Ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni
uermiculus:Ecce humilitas. Qui octingentos interfecit impetu uno:Ecce fortitudo. Ad has
tres uirtutes nemo fortium Dauid peruenit. Idcirco autem Eleazar inter tres fortes, qui
erant cum Dauid fuiſſe dicitur:quia in eo prælio in quo Dauid interfecit octingentos impe
tu uno,& Ionathan filius Semmaa uirum habẽtem digitos uigintiquatuor interfecit. In eo
etiam prælio idem Eleazar percuſſit Philiſtæos,donec deficerẽt manus eius, & obrigeſceret
cum gladio. Et Banaias filius Ioiadæ,filij uiri fortiſſimi magnorum operum de Capzeel.

C Notandum quod in Hebræo non habetur, magnorum operum, ſed magiſter operum. Ca-
pzeel enim interpretatur congregatio dei. Magiſter enim erat de congregatione dei, id eſt,
Cerethi & Phelethi: qui interpretantur, occidentes & uiuificantes. Ipſe percuſſit duos leo-
nes Moab, id eſt, duos fortiſſimos uiros Moab. Quando enim Dauid eoſdem Moabitas
bello aggreſſus eſt, & fecit tres funiculos, duos ad mortificandum, & unum ad uiuificãdum:
iſti potentes, Moabitas tuebantur. Et ipſe deſcendit, & percuſſit leonem in media ciſterna,
in diebus niuis. Leo iſte, Ioab fuit. In media ciſterna, id eſt, in domo domini, ubi cornu alta-
ris tenebat. Ciſterna ideo dicitur: quia ſicut aqua ciſternæ, mundiciam affert: ita etiam nihi-
lominus hæc ciſterna, id eſt, ſanctuarium domini, peccata expiabat. In diebus niuis: quia
per mortem expiauit peccatum: iuxta illud Pſalmiſtæ: Lauabis me: quod impletum eſt in
media ciſterna. Et ſuper niuem dealbabor: quod impletum eſt in eo quod ait, in diebus ni-
uis. Ipſe quoq; interfecit uirum Aegyptium, dignum ſpectaculo. Vir iſte Aegyptius Se-
mei filius Iera fuit, qui maledixit Dauid. Sciendum autem quod idem Semei de Bahurim
fuit, id eſt, electus. Ideo Aegyptius dicitur: quia opera illius Aegyptij deum blaſphemantis,
quem Moyſes iubente domino interfecit in eremo, imitatus fuit. Ille enim blaſphemauit de-
um, & iſte maledixit prophetam & regem. Dignum ſpectaculo, id eſt, dignum morte. Expe-
ctabatur enim: ut ſi egrederetur Hieruſalem, interficeretur. Habentem in manu haſtam, id
eſt, legem dei: quam ſi meditatus fuiſſet, permanendo in Hieruſalem, nõ perimeretur. Quia
ergo præceptum regis Abagana idem irritũ fecit, exeundo foras Hieruſalem: idcirco in eum
à Banaia in uirga, id eſt, rectitudine iuſticiæ deſcenſum eſt: & haſta quam non rectam tene-
bat, ui ab eo extorta eſt. Et interfecit eum haſta ſua. Haſta enim ſua interemptus eſt: quia
non cuſtodiendo legem, legis cenſura peremptus eſt. In lege enim ita ſcriptum eſt: Dijs non
D detrahes, & principem populi tui non maledices. Hæc fecit Banaias filius *Ioiade. Et ipſe*
nominatus inter tres robuſtos, qui erant inter triginta nobiliores. Intelligitur: quia ipſe no-
minari dignus eſſet inter tres robuſtos, id eſt, Abiſai, Sibbachai, & Ionathan: quippe qui ui-
ribus eis æquiparari poſſet. Hi etiam tres erant ſuper triginta. Et ne quem moueat, quod
in ſumma non triginta, ſed triginta ſeptem legantur. Triginta enim & ſeptem ſunt hoc mo-
do: ſeptem, uidelicet fortiores hi ſunt, Dauid qui appellatur adeodatus, Abiſai, Sibbachai,
Ionathan, Eleazar, Semmaa filius Aggæ de Arari, & Banaias: ecce ſeptem. Triginta autem
hi ſunt, Aſahel, Eleanan, Semma de Aradi, Elicha, Elez, Hira, Habiezer, Mobunai, Selmon,
Maharai, Eleph, Banaias Phratonites, Eldar, Hidai, Albialbon, Azmauet, Eliaba, Semma
de Arari, Haiam, Elipheleth, Eliam, Eſrai, Pharai, Iigaal, Boni, Selech, Naarai, Hira, Gareb,
Vrias Etheus. Ideo ergo Vrias Etheus ultimus ponitur, propter id quod ſequitur: Et addi-
dit furor domini iraſci contra Iſraël. Iam enim ultio facta fuerat in Dauid & in domo eius.
In populo uero qui uoluit reſiſtere Dauid in perimendo Vria Etheo, necdum ultio diuina
facta fuerat. Idcirco hic ultimus ponitur, ut ultio mortis eius in populo monſtraretur. Pro
quo populo legitur in ſubſequentibus Dauid dixiſſe: Vertatur manus tua obſecro contra
me, & contra domum patris mei. Et inuenta ſunt de Iſraël octingenta milia uirorũ fortiũ,
qui educerent gladium: & de Iuda quingenta milia pugnatorum. In Hebræo, uirorum le-
gitur: In Paralipomenon uero legitur, mille milia, centum milia. De Iſraël & de Iuda qua-
dringenta ſeptuaginta milia. Quos quidem intelligendum eſt, à Ioab numeratos eſſe: ſed
ſummam eorum noluiſſe oſtẽdere Dauid, niſi tantum quantum in Samuelis libro ſcribitur.

Immiſitq; dominus peſtilentiam in Iſrael de mane uſq; ad tempus cõſtitutum. Tempus conſtitutum dicit, quando ſacrificium ueſpertinum offerebatur. Emit ergo Dauid aream & boues, argenti ſiclis quinquaginta: quod & in Paralipomenon ita legitur: Dedit ergo Dauid ornan pro loco, ſiclos auri iuſtiſſimi ponderis ſexcentos. Intelligendum nanq; eſt boues, argenti ſiclis quinquaginta: aream uero ſexcentis aureis emiſſe.

Secundi libri Regum finis.

In librum

A

IN LIBRVM TERTIVM REGVM

ERat autem Adonias pulcher ualde,ſecundus natu poſt Abſalom. Notandum quod in Hebræo ita legitur.Et ipſum peperit poſt Abſalom, ſubauditur peccatum. Sadoch uero ſacerdos & Banaias filius Ioiade & Nathan propheta , & Semei & robuſtiſſimi Dauid non erant cum Adonia. Semei ipſe eſt Nabath, pater Hieroboam,qui fuit magiſter Salomonis,& fuit de bahurim,id eſt,de electis.Rhei autem ipſe eſt hiram zairites ſacerdos,id eſt,magiſter Dauid.Robuſtiſſimi nancq; Dauid ſupra notati,fortiſſimi intelliguntur.Nónne tu domine mi rex iuraſti ancillæ tuæ,dicẽs:quod Salomon filius tuus regnabit poſt me,& ipſe ſedebit in throno meo? Iuraſſe illi Dauid dicitur,quando eam conſolatus eſt poſt mortem filij,ſicut in libro Samuelis legitur:Et conſolatus eſt Dauid Bethſabee uxorem ſuam. Eritq́; cum dormierit dominus meus rex cũ patribus ſuis:erimus ego & Salomon filius meus peccatores,id eſt,mamzeres. Inde miſericordiam feciſſe deum cum Dauid,Salomon dicit in ſubſequentibus:eo quod filium qui ſecundum legem mamzer erat,ſucceſſorem illi fecit.Ait enim ita:Tu feciſti cum ſeruo tuo Dauid miſericordiam grandem:& dediſti ei filium ſedentem ſuper thronum eius ſicut eſt hodie. Tollite uobiſcum ſeruos domini ueſtri,& imponite Salomonem filium meum ſuper mulã meam.Seruos hic dicit cerethi & phelcti,id eſt, ſeptuaginta ſenes iudices. Habes quoque apud te Semei filiũ Gera,filij gemini de bahurim,qui maledixit mihi maledictiõe peſſima.

Peſſima Hebraice nimrezeth dicitur,quod quinq; literis enũciatur,id eſt נ nun, מ mem, ר res, צ zade, ת thau. In נ nun,noeph, id eſt,adulter:מ mem,moabita:ר res,raſa,id eſt,impius:צ zade,zara,id eſt,leproſus : ת thau,thoaba,id eſt,abominatus. Et iuraui ei per deum dicens:Non te interficiam gladio,ſed lingua. Poſtula ei & regnum.Ipſe eſt frater meus maior me:& habet Abiathar ſacerdotem & Ioab filium Saruiæ. In Hebræo ita habetur:Et
B Abiathar ſacerdoti & Ioab filio Saruiæ:quod ita intelligendũ eſt:Poſtula ei, id eſt,Adoniæ & Abiathar ſacerdoti & Ioab filio Saruiæ regnum. Viuit dominus qui fecit mihi domum ſicut locutus eſt,id eſt,ſicut ꝓmiſit Dauid,fecit me ut eſſem rex domus Dauid. Sepultusq́; eſt Ioab in domo ſua in deſerto.Deſertum hic pro mundicia ponitur.Munda enim ſicut deſertum domus eius fuerat ab omni pollutiõe & ſanguine,excepto ſanguine Abner & Amaſæ.Dilexit autẽ Salomon dominũ ambulãs in præceptis Dauid patris ſui:excepto quod in excelſis immolabat.Hinc patet Salomon in eo,quod ait:Immolabat in excelſis:qa quatuor annis cunctatus eſt ædificare domũ dñi.Illud quippe erat excelſum maximum, id eſt,altare illud quod Moyſes fecerat. Et præfectus unus erat ſuper terram.Iſte præfectus Azarias filius Nathan erat,de quo ſupra ſcribitur:Et Azarias filius Nathan ſuper præfectos nõ operum,ſed ſimpliciter. Et erat ſapientior cunctis hominibus.Sapientior ethan eſdraitæ , & eman,& chalchol,& darda,filijs mahol. Ethan enim interpretatur , duriſſimus.Eſdraita, orientalis.Ethan ipſe eſt Abrahã orientalis.Eman qui interpretatur fidelis eſt Moyſes.Chalchol qui interpretatur:gubernãs,eſt Ioſeph. Darda interpretatur,generatio ſciẽtiæ. Mahol, indulgentia.Generatio ſcientiæ intelliguntur duodecim tribus:filij Mahol,id eſt,filij Iacob. Locutus eſt Salomon tria milia parabolarũ.In prouerbijs enim uerſus noningenti & quindecim continentur:in quibus etiam continentur tria milia parabolæ. Et fuerunt carmina eius quinq; milia.Et diſputauit ſuper lignis à cedro,quæ eſt in libano uſq; ad hyſſopũ, quæ egreditur de pariete:& diſſeruit de iumentis,& uolucribus,& reptilibus,& piſcibus. Diſputauit enim de naturis lignorum,iumentorum,reptilium & piſcium,de ui uidelicet & naturis illorum,& tempore quo naſcuntur:& cur non omnia in unaquaq; terra naſcantur. Anno quarto fundata eſt domus domini in menſe zib.Menſis iſte Aprilis eſt,qui & Var uocatur. Zib enim interpretatur,uultus.Idcirco uultus:quia in dedicatiõe templi,nubes gloriæ uultus domini texit templum. Var autem interpretatur,pauor. Ideo pauor:quia timetur ne ea quæ fruges terræ debent in hoc menſe aëris intemperantia,infructuoſa fiant. Miſit quoq;

C rex Salomon & tulit Hiram de Tyro filium mulieris uiduæ de tribu Nephtalim,patre Ty-
rio artificem ærarium. Vnde & in Paralipomenon legitur:Miſi ergo tibi uirum pruden-
tem & ſcientiſſimum Huram patrē meum,filium mulieris de filiabus Dan:cuius pater Ty-
rius fuit. Et notādum quod in Malakim,Hiram dicitur:in Paralipomenon uero Huram.
Hiram enim interpretatur,uiuit ſublimis:Huram autem deus excelſus.Hiram in Malakim
dicitur fuiſſe de Tyro,& filius mulieris uiduæ de tribu Nephtalim patre Tyrio. Sciēdum
quod de tribu Nephtalim pater eius fuerit:quo mortuo , uxor eius quæ hic mulier uidua
ſcribitur,eundem Hiram in Tyrum miſiſſe docendi gratia dicatur:& à quo doctus in Tyro
fuit,pater eius Tyrius uocatur. Idcirco patre Tyrio fuiſſe dicitur,cum utiqꝫ pater eius de
tribu Nephtalim fuerit. Quod uero in Paralipomenon legitur Huram , regem dixiſſe:
Miſi tibi uirum prudentiſſimum & ſcientiſſimum Huram patrem meum,patrem dignita-
tis gratia eum uocat:ſicut in pleriſqꝫ locis legitur.Filium uero mulieris de filiabus Dan eum
uocat,quia mater eius de tribu Dan fuit,de genere Solomith ſororis Ooliab filij Aizamas:
cuius filius Solomith Aegyptius in eremo lapidatus eſt:non enim eadem Solomith ſponte
eidem Aegyptio coniuncta fuit,ſed uim ab eo perpeſſa eſt:Idcirco meritis eius factum fuiſſe
dicitur:ut de filiabus eius talis naſceretur,qui operaretur in domo domini. Nam & meritis
Balæ concubinæ Iacob quondam factum fuiſſe autumant:quod mortua Rachel nō ſolum
Ioſeph in loco filij educauit,uerumetiam pro fratribus eius interceſſit, ut immemor eſſet in-
iuriæ fratrum ſuorum.Et pro hac re dominus ei tribuit,ut de uno eius filio Dan naſceretur
Ooliab ſocius Beſeleel,qui ædificaret domum domini,& altero eius filio Nephtalim naſce-
retur Hiram,qui domum domini in Hieruſalem fabricaret. Quos occidit & effudit ſan-
guinem belli in pace:& poſuit cruorem in baltheo ſuo &c. Sanguinem belli effudiſſe dici-
tur:quia cum eſſet pax,ſuſcitauit bellum. Venit nuncius ad Ioab , quod declinaſſet poſt
D Adoniam:& nō declinaſſet poſt Salomonem,id eſt,uenit ad eum fama, quod in domo Sa-
lomonis diceretur illum ſecutum non fuiſſe Salomonem , ſed declinaſſe poſt Adoniam:ut
ſcilicet antequā Adonias affectaſſet regnum,Salomonem non dilexiſſe;nec ei fauiſſe,ſed ab
eo declinaſſe diceretur:quod totum rei probauit euentus.

QVAESTIONES SEV TRADITIONES HEBRAI-
cæ in libros Paralipomenon.

HBer nati ſunt duo filij:nomen uni Phaleg.Quia in diebus eius diuiſa eſt terra:
quia in diebus eius facta eſt turris,ubi cōfuſio linguarum facta eſt. Nembrod
cœpit eſſe in terra,id eſt,potens. Cethura,ipſa eſt Agar:quod in pſalmo ma-
nifeſtatur,cum dicitur: Tabernacula Idumæorū & Iſmaelitarum Moab & A-
gareni.Iſmaelitas uocans filios Iſmael:qui utiqꝫ Agar filius fuit:& Agarenos , Madianitas,
& cæteras tribus,quas de Cethura procreatas,ſacra ſcriptura cōmemorat. Zephi filius Eli-
phaz,qui in Geneſi zepho,id eſt,ſpeculator nominatur:in Paralipomenon,zephi,id eſt,ſpe-
culatus.Scribitur enim utrunqꝫ per צ zade literam.Sephi filius Sobal:in Paralipomenon,
unipes.Sepho,in Geneſi bipes:utrūqꝫ tamen per ש ſin literā.Thamna concubina Eliphaz
mater Amalek,fuit de genere Horreorum , qui ante Idumæos habitauerunt in terra Seir.
Sed in Paralipomenon inter Eliphaz filios computatur,quæ quanquam eius fuerit concu-
bina,& ex ea ſuſceperit Amalek:ut filiam tamen eam educauit.Heman filius Lothan in Ge-
neſi,id eſt,perturbās:qui in Paralipomenon ſcribitur Homam,id eſt,perturbatus.Filius So-
bal Alian de genere Horreorum,in Geneſi ſcribitur,Aluan,id eſt,exaltatus:in Paralipome-
non,Alian,id eſt,eiectus:quia Horrei exaltati fuerunt,antequam Edom terram illam cape-
ret:eiecti poſtquam ab eo triumphati patriam amiſerunt. Hamaran filius Diſon, filij Ana.
In Paralipomenon,Hamaran,id eſt,rubricatus,ſordidus, uel temulentus:In Geneſi Ham-
dam,concupiſcibilis.Hamaran,& Hamdam,unius hominis nomen eſt. Akan filius Aſer
de genere horreorū in Geneſi tribulator, in Paralipomenon,Iackan, id eſt,tribulatus Phai,

A eructans:qui in Geneſi ſcribitur,Phau,id eſt,eructantes:in Paralipomenon, Phai eructans:
cuius uxor uocabatur Mehethabel,quod interpretatur , benigna domini , filia Matreth,id
eſt,diſpenſatoris.Mezaab filia aurificis,quæ duos patres habere deſcribitur ad ſignificandũ
myſterium ſub una interpretatione nominum:ut aurifex genuerit diſpenſatricem:diſpenſa-
trix genuerit benignitatem domini.Alua in Geneſi interpretatur, eleuatio:Aleia in Parali-
pomenon,ſuper eam.Et notandum quod primum reges,dixerit de Edom,poſtea duces:cũ
prius duces fuerint,& poſtea reges:quorum ducum quaſdam matres,id eſt,uxores Eſau hic
nominat,ut eſt Oholibama uxor Eſau,& Thamna concubina Eliphaz.Achan filius Char-
mi,in Ioſue.Achan,id eſt,coluber inſidians,in Paralipomenon,Achar,id eſt,turbator.Cha-
lubai filius Eſrom,filij Pharez,filij Iuda:ipſe eſt Caleb filius Iephone.Ipſe eſt Caleb Zene-
zæus,de loco qui uocatur Canaz,ipſe duxit uxorem Azuba,ex qua natus eſt Gerioth. Du-
xit aliam uxorem nomine Ephrata,ex qua ſuſcepit Hur uirum Mariæ ſororis Moyſi,patrẽ
Vri,auum Beſelehel.In Paralipomenon,Chalubai canis meus.In Ioſue & in Heptatico Ca-
leb canis Heſrom & Iephone unum eſt.Cum autẽ mortuus eſſet Eſrom , ingreſſus eſt Cha-
leb ad Ephrata.Idcirco uocatur Chaleb Ephrata:quia Chaleb fuit uir Ephratæ.Idcirco dici-
tur Eſrom ſexaginta annos habuiſſe,quando accepit uxorem filiam Machir,ut monſtretur
per annorum numerum,& de Aegypto illum egreſſum fuiſſe,& in terrã repromiſſionis ue-
niſſe:quia à uiginti annis & ſupra ad bellum deſcribebantur uſq; ad annum ſexageſimum.
Ab anno ſexageſimo,& leuitæ miniſtrare,& milites pugnare deſinebant. Vnde & Romani
eos emeritos uocant:qui iã militare deſierunt. Naſon genuit Salma. In Paralipomenon,
Salma,id eſt,pax.In Ruth,Salmõ,id eſt,pacificus.In Paralipomenon,Iſai filius Obed,id eſt
ſacrificiũ meũ.In Regũ uero Giſſai:id eſt ſacrificiũ , filius Iſai,abinadab filius Aran,Amina-
dab.In Paralip.Simmaa.In Regum,Samma.Samma,ibidẽ:Simmaa,exaudibilis.In Parali-
B pomenon:Abſai,filius Saruiæ,id eſt,pater ſacrificij.In Regum,Abiſai pater meus,ſacrificiũ.
In Paralipomenon : filius Iether Iſmaelites. In Regum filius Iethra Iſmaelites. Iethra , reſi-
duum:Iether,modicum reſiduũ. Filius Iſmaelites uocatur propter meritorum qualitatem.
Hahalai filius Seſan,ipſe eſt Elimelech pater Maalon & Chelion.Seſan ideo dicitur filios
nõ habuiſſe:quia iſti abſq; filijs mortui ſunt.In Heremia:Iſmaël, filius Nathaniæ,filius Eli-
ſama de genere Ieraa Aegyptij.Quod uero dicit illum de ſemine regio,Moloch uult intelli-
gi idolum Moab:quod in Hebræo,rex interpretatur. Ziph nomen loci eſt,à quo fuerũt
Ziphæi:qui uenerũt ad Saul.Gazez,id eſt,tonſor:filius Haran , filij Chaleb,ipſe eſt Nabal
carmelus.Ephrata,quia de Ephraim fuit:ab eius nomine Bethlehem Ephrata uocatur.Iair,
iudex,qui in Iudicum ſcribitur,filius Segab,filij Eſrom.Idcirco in Iudicum Galaadites puta
tur,quia Eſrom duxit filiam Machir patris Galaad uxorem. Viculos & ciuitates ſexaginta
ſuſcepit Iair in hæreditatem,eo quod eſſet auia eius , filia Machir,filij Manaſſe.Aſſuhur fi-
lius Eſrom pater Thecue.Thecue eſt ciuitas de qua ſumpſit Ioab mulierem ſapientẽ.Onam
filius Hieramiel filij Eſrom accepit nomen Onam filij Iuda, qui mortuus eſt. Et in eo diffe-
rũt,quod filius Iudæ in Hebreo per נ nun:filius uero Hieramiel per מ mem ſcribitur.Ma-
reſa patris Hebron.Hebron locus eſt,ubi Dauid regnauit ſeptem annis.Filij uero Hebron,
Chore & Thaphua,& Rechem,& Samma:filij autem Mareſa. Samma autem genuit Ra-
ham patrem Hierchaam.Hierchaam locus eſt.Maon filius Sammai pater Bethſur.Bethſur
nomen loci eſt,& ab eodem Maon locus nomen accepit:qui in Regum ſcribitur Mohon.
Saab filius Iahaddai pater Madmena. Madmeno locus eſt. Sua pater Machbena.Mach-
bena locus eſt,& fuerunt hi filij Chaleb:& Patrem Gabaha,id eſt,loci , unde fuit Saul. Filij
Hur,Sobal pater Cariathiarim & Salma pater Bethlehem.Hariph pater Bethgader,Caria-
thiarim & Bethlehem,& Bethgader nomina locorũ ſunt. Cariathiarim , ipſa eſt Cariathar-
be,&C ariathbaal & Hebron,quæ Cariathiarim uocatur,id eſt,ciuitas Syluarum. Cariath-
baal,ciuitas mariti;Cariatharbe,ciuitas quatuor:quæ omnia interpretari poſſunt in patriar-

C chis,qui ibi ſepulti ſunt. Sobal pater Cariathiarim uidebat dimidium requietionum pro
pter uiciniam ſepulchri patriarcharum:cuius filij fuerunt Iethrei,& Phutei, & Semethei, &
Maſerei.Ex his egreſſi ſunt Serahitæ & Eſtaolitæ:qui nomina locorũ ſortiti ſunt,id eſt Sa
rahaa & Eſtaol,ubi ſepultus eſt Samſon.Requietio ſepulchrum intelligitur. Filij Salma,
filij Vr Bethlehem & Netophati,qui in Regnorũ ſcribuntur:Eleauan filij patrui eius de Be
thlehem,& Eleb filius Baana Netophatites.Qui idcirco ſcribuntur coronæ domus Iacob,
ꝓpter ſocietatem,qua mutuo in prælijs utebãtur.Sarai,id eſt,Saraite, de quo ſupra dictum
eſt.Iabeth filius Zobeda,de quo in ſequẽtibus ſcribitur:eo quod exaudierit eum dominus,
fuit doctor:in cuius conſpectu ſedebant filij Cinæi,qui & Obab,cognati Moyſi,qui in hoc
libro ſcribæ uocantur.Canentes atq; reſonantes ideo ſcribuntur,eo quod aſſidue in lege dei
& in prophetis uerſabantur.In tabernaculis autem eos commoratos,& Regum hiſtoria ſcri
bit. Hi uenerunt de calore patris domus Rechab, id eſt, de ſtirpe Rechab. Achinoam
uxor Dauid Iezraelitis.Hic Iezrahel locus eſt in quo Naboth habitauit.In Paralipomenon,
Daniel:In Regum,Chilaab,id eſt,uindicans patrem:eo quod diſceptãs cum Miphiboſeth
quæſtionibus legis:& uictor apparebat,& patrem ulciſci uidebatur. Getraham filius Da
uid de Egla uxore ſua.Egla interpretatur,uitula:quam nonnulli putãt Michol filiam Saul.
In Paralipomenon,Simma,filius Dauid,qui in Regum Samua nominatur. Simma inter
pretatur,exaudi:Samua,exauditus. Bathſua mater Salomonis. In Paralipomenon dicitur
filia Amihel:& interpretatur,nomen eius Bathſua filia deprecationis, in Regum Bethſeba,
filia Eliam filij Achitoſel,& interpretatur filia ſeptem,filia ſatietatis,filia iuramenti.Eliam in
terpretatur,deus meus populus,Ammiel populus meus deus:in Paralipomenon ſcribũtur
duo filij Dauid,Noga & Elipheleth,qui in Regum non habentur.Fil ij Ioſiæ,Sellum. Ioan
nan & Ioachaz.Sellum eſt,quem Nechao rex Aegypti captiuum duxit in Aegyptũ.Vnde
D meminit Hieremias,quoniam hæc dicit dominus ad Sellum filium Ioſiæ regem Iuda qui
regnauit pro Ioſia patre ſuo.Qui egreſſus de loco iſto nõ reuertetur huc ultra. Ioachim,qui
& Eliachim,ipſe Ioachim ductus eſt in Babylonem cũ uaſis templi domini,& Daniel Ana
nia & Azaria & Miſael cum eo.Ioachim filius eius,qui & Iechonias, qui etiam Chananias,
captiuus ductus eſt in Babylonem,cum cæteris uaſis domus domini,cum Ezechiele & Mar
docheo,in cuius loco ſubſtitutus eſt Matanias,qui & Zedechias.Filij Iechoniæ, Aſir Sala
thiel,unum nomen eſt,ipſe eſt Pedeia pater Zorobabel.Et interpretatur Pedeia redemptus
domini,Aſir carceratus,Salathiel frutex domini.Sennezer filius Iechoniæ,qui in Ezra Ses
bazar nominatur.Sennezer interpretatur blaſphematus.Sesbazar interpretatur tribulatus,
Sesbazar ſcribitur cui Cyrus annumerauit uaſa domus domini. Sechenias habuit filiũ Se
meiam unicum,qui habuit quinq; filios,Athus,Iegaal,Baria,Naria,& Saphat:qui cum pa
tre ſuo Semeia,qui unicus pater erat,ſex computãtur.Filij Iuda quinq;,qui iã ſuperius alijs
nominibus nominati ſunt.Hic autẽ mutatis nominibus:ideo repetuntur.Pharez, interpre
tatur diuiſio,Heſron interpretatur atrium,Zara ortus,Charmi ipſe eſt Er.Charmi interpre
tatur uinea mea,Er uigilans.Hur qui & Onan.Hur interpretatur feneſtra,Onan murmura
tio.Subal ipſe eſt Sela.Subal genuit Raiha,& Raiha genuit Iahad,Iahad genuit Ahumai &
Laad:Laad genuit Etham,Etham genuit Iezrahel,à quo nomen accepit urbs, in qua Na
both habitabat.Sobal ipſe genuit Raiha,qui alio nomine Er nominatur:idcirco quod Er &
Onan,in peccato ſuo mortui ſunt.Sobal interpretatur ſpica,Sela miſſus. Quod uero prius
alijs nominibus & modo alijs nominibus nominãtur,ad myſterium pertinet. Phanuel pa
ter Gedor,& Ezer pater Huza,filij fuerũt Hur,fratres Huri filij Mariæ.Gedor uero & Huſi
nomina ſunt locorum.Aſſuhur genuit Ethnan,et nomen matris eius Alaha,Ethnan genuit
Chos,Chos genuit Soboba,Soboba genuit Iabes,q fuit doctor, de quo ſuperius dictũ eſt.
Quod uero inter Chos & Iabes introducuntur cognationes Aharhel filij Harum, hæc cau
ſa eſt:Aharhel,ipſe eſt Obab,qui interpretatur poſt exercitũ.Filius Harum, ipſe eſt Iethro.

Harum

A Harum interpretatur exaltatus. Quia ergo labes docebat eos habitãtes in tentorijs, ſicut ſu-
perius dictum eſt, ideo introducũtur in eius progenie, quaſi à maioribus eius progeniti ſint.
Hunc labes ferunt nonnulli adhuc uiuere, propter hanc ſententiam qua dicitur, præſtitit ei
deus quæ precatus eſt. Caleb frater Suha ipſe eſt Ram. Ram interpretatur excelſus, & Suha
humilis. Caleb genuit Mahir, Mahir genuit Eſton, Eſton genuit Tehinna. Quod uero dicit
eum patrem urbis Nahas, intelligi poteſt aut Bethlehem aut mater Iſai, quia Iſai in alio loco
Nahas, id eſt coluber uocatur. Abigail ſoror eſt Dauid filia Nahas, id eſt Iſai: qui utroq; no-
mine uocabatur. Gethra Iſmahelites habuit uxorem Abigail filiã Nahas. Quod uero dicit,
iſti ſunt filij Recha. Recha interpretatur tener, quem hic Dauid nonnulli intelligi uolunt. Sic
enim ipſe ait: Ego ſum tener & unctus rex. Et in alio loco, quaſi ligni uermiculus tenerulus.
Idcirco enim uiri Recha, id eſt Dauid dicuntur, quia propter exprimendam genealogiam
Dauid in hac ſententia annotati ſunt, Chenez genuit Othoniel & Saraiam. De Saraia dici-
tur prodiſſe Ioab. Qui ideo dicitur pater uallis artificum, quia de filijs eius fuerunt Archite-
cti ad ædificandum domum domini. Filij Ezra Iether & Mared Effer & Ialon. Ezra inter-
pretatur auxilium, ipſum enim dicunt Amram patrem Moyſi & Aaron. Iether interpreta-
tur reſiduum, ipſe eſt Aaron. Mared rebellans, ipſe eſt Moyſes. Effer puluis, ipſe eſt Eldad.
Ialon Ilex, ipſe eſt Medad, idem duo qui prophetabant. Traditur enim Moyſen poſt acce-
ptam legem in eremo patri iniunxiſſe, ut matrem dimitteret, eo quod illius amita eſſet, filia
enim fuit Leui. Poſt cuius diſſidium, duxiſſe aliam uxorem Amram: ex qua ſuſcepit duos fi-
lios hos, Eldad & Medad. Quod uero ſequitur, genuitq; Mariam et Samai & Ieſba patrem
Eſtemoa: Samai Moyſen intelligi uolunt qui interpretatur cœleſtis. Ieſba Aaron qui inter-
pretatur collaudatio, patrem Eſtemoa, id eſt ignem manentem, eo quod filij Aaron in aſſi-
duis ſacrificijs igne utebantur. Quod uero ſequitur, uxor eius Indaia genuit Iared. Indaia,
B ipſa eſt Iachabeth mater Moyſi. Nomina uero quæ ſequuntur penè omnia Moyſi nomina
intelligi uolunt, quia ideo Iared uocatur, id eſt deſcendens, quod de mõte deſcenderit: pater
Iedor, id eſt ſepium, eo quod quaſi quadam ſepis lege, circumdederit populum. Heber iun-
ctor, eo quod populum dei ſeruitio iunxerit: patrẽ Socho, id eſt prophetiæ, eo quod ipſe ſit
doctor prophetarum. Icuthiel, id eſt ſperans in deum, eo quod ſpem habuerit liberandi po-
pulum de Aegypto: ſiue quod ſpe parentum de aquæ periculo liberatus ſit: patrẽ Zanoha,
qui interpretatur gubernator, eo quod magnum populo in eremo gubernationẽ exhibue-
rit: ſiue quod doctrina ſua, quotidie gubernaret. Quod uero dicitur: hi autem filij Bithia,
filiæ Pharaonis quam accepit Mered. Pharaonis filiam, idcirco in hoc loco matrem Moyſi
uocat, & interpretatur filia domini, propter bonam uoluntatem quam in nutriendo puero
habuerit: & Amaret, id eſt Moyſi accepta eſſe dicitur, eo quod relictis idolorum cultibus, ad
dei cultum conuerſa ſit. Charmi pater Ceila & Eſtamoa, qui fuit de Machati. Ceila nomen
loci eſt, & Machati ſimiliter. Simon pater Amnon & Rina filius fuit Eſtamoa, filij Odaia
filia Aſriel, filij Ialalcel, filij Canax, filij Sela, filij Iudæ. Er pater Lecha, idcirco hic ponitur ꝓ-
pter memoriam priſtini nominis. Cognationes ergo domus operantium byſſum in do-
mo iuramenti hi ſunt, qui cum Beſeleel morati ſunt ad explendũ opus tabernaculi. Iuramẽ-
ti etenim domus, idcirco dicitur ſicut & tabernaculum fœderis, quod in eo fœdus eſſet dei,
quod cum hominibus fecit, & iuramentum quod iurauit ad Abraham, Iſaac & Iacob.

Quod uero ſequitur. Qui ſtare fecit ſolem, redit ad progeniem Pharez, de quo ortus eſt
Dauid, oportunum iudicans progeniem Iuda, de qua tribus regia orta eſt, in Dauid termi-
nare. Tradunt Hebræi enim hunc fuiſſe Elimelech uirum Noëmi patrem Maalon & Che-
lion, in cuius tempore ſol ſteterit, propter præuaricatores legis, ut tanto miraculo uiſo, cõuer-
terentur ad dominum deum ſuum. Quod quia facere cõtempſerũt: idcirco fames inualuit,
& ille qui in tribu Iuda prior uidebatur, famis inopia cum uxore & filijs, nõ ſolũ patria pel-
leretur, ſed etiam in eadem peregrinatione cum filijs moreretur. Viros autem mendacij eſſe

C Maalon & Chelion, qui hic, ſecurus & incendens appellantur, & de quibus dicitur quod principes fuerint in Moab, eo quod uxores Moabiudas duxerint, in Hebræo expreſſius ponitur, & ab eruditis illius linguæ didicimus, ut non principes, ſed mariti dicantur. Quod uero ſequitur, quæ reuerſæ ſunt in Lehem, Noēmi & Ruth demōſtrat, quæ in Lehem, id eſt panem poſt inopiam famis audita ubertate panis, in Bethlehem reuerſæ ſunt. Et quia hæc hiſtoria in libro Ruth ſcribitur: idcirco ſubſequitur: Hæc autem uerba uetera. Figulos uero dicit habitantes in plantationibus & ſepibus, progeniē quæ de Ruth propagata eſt: quæ in ſepibus & plantationibus habitaſſe legitur, quando ad regiam dignitatem, hæc plantatio peruenit. Commorati ſunt ibi, hoc eſt in Bethlehem apud regem in operibus eius, quia ex eis Dauid rex ortus eſt, cuius opera miris præconijs prædicantur. Filij Symeon in Geneſi ſex deſcribuntur. Hic uero ſex tollitur, ea quod nulla progenies de eo proceſſit. Mutantur uero nomina quædam ſuis rationibus. In Geneſi ſcribitur, Iemuel. Iemuel, mare dei: in Paralipomenon Namuēl. Namuel, loquēs cum deo. Alius uero in Geneſi uocatur Ohad: in Paralipomenon Iarib. Ohad interpretatur laudatio. Iarib litigans: quia de eius progenie exiuit Zamri, qui cum ſcorto Madianitide peccans, à Phinees peremptus eſt. Iachin, in Geneſi quod interpretatur præparatio: in Paralipomenon Zara, quod interpretatur ortus. Saul uero quem eodem nomine in utroq; libro commemorat, hic filium Cananitidis tacet: & uicinitate fratrum nominis ex Zara, qui interpretatur ortus decorat. Quod dicit, hæ ciuitates eorum uſq; ad regem Dauid, hoc uult intelligi, quod Sicelech & Berſabeæ, quæ tribus Iudæ fuerunt, & à tribu Symeon inuaſæ ſunt, à Dauid denuo in priſtinam Iudæ redierūt hæreditatem. Ainremmon unius uillæ nomen eſt, quæ interpretatur fons malorum granatorum. Et uniuerſi uiculi eorum per circuitum ciuitatum iſtarum uſque Baal. Baal, in hoc loco ipſa eſt, quæ in alio loco Cariathbaal ſcribitur: de qua ſuperius dictum eſt.

D Notandū de reliquijs Amalec, Behera filius Baal de ſtirpe Ruben, ipſe eſt pater Oſee prophetæ. Notandum, quod ipſa ſit Cetura quæ & Agar. Nam cum dicat rubenitas & Gadditas & dimidiam tribum Manaſſe pugnaſſe cum Agareis: ſequitur præbuiſſe eis auxilium, Itureos, Napheos, & Nodab, qui utiq; filij Iſmaël fuerunt. Idē in Paralipomenon Nodab, in Geneſi Cedma uocatur. Cedma interpretatur antiquorum. Nodab uter. Fuit enim bellum domini, quia dominus pugnauit cum eis. Tranſtulit Theglatphalaſar, Ruben & Gad & dimidiam tribum Manaſſe, & adduxit eos in Hala, & in Abor & Hara, ipſa eſt Rages. In Malachim uero Hara prætermittitur. Ioſedech ſacerdos, ipſe eſt Eſdras. Demonſtrat hoc liber eiuſdem Eſdræ, ubi dicit: Et poſt hæc uerba in regno Artaxerſis regis Perſarum Eſdras filius Saraiæ filij Azariæ. Sed & in libro ſuo ſe prætermittit humilitatis cauſa. Quod uero dicit Ioanas genuit Azariam, & ipſe eſt Azarias qui ſacerdotio functus eſt in domo quam ædificauit Solomon in Hieruſalem, monſtrat eundem Azariam reſtitiſſe Oziæ regi, quādo intrauit in templum domini cum thuribulo & terræmotus magnus factus eſt. Tradunt etiam Hebræi eūdem Eſdram eſſe Malachiam prophetam, qui in duodecim prophetis ultimus eſt. Ipſius filius eſt Ieſus ſacerdos magnus, de quo meminit Zacharias propheta. Sciendum ſanè quia crebræ appellationes perſonarum & immutationes nominum & repetitiones, ad magnum myſterium pertinent. Filij Chaat Aminadab filius eius. Iſte Aminadab ipſe eſt, qui in numero Iſſahar ſcribitur, pater Core. Filius Samuel, qui in Regum Iohel nominatur: in Paralipomenon Vaſſeni ſcribitur, quia Abia filius Samuelis in iudicem conſtitutus, munerum acceptor erat. Et quia iſte Iohel qui & Vaſſeni ſciebat hoc & nō corripiebat eum, ideo dicuntur uterq; feciſſe. In hoc uero loco demonſtrat eum ſeparatum à fratre ſuo, quia acceptor munerum erat. Eliel pater Ieroham filius Tohu: in Regum Eliu ſcribitur. Sic enim habes, & nomen eius Elcana filius Ieroham, filij Eliu, filij Tohu, Eliel interpretatur deus meus deus. Eliu, deus meus ipſe. Et hic Eliel dicitur, id eſt, deus meus deus; in Regum uero ubi necdum ad templi miniſterium deſignatur, ſed ſolummodo genea-

logiæ

A logiæ ordo texitur,dicit̃ Eliu,id eſt,deus meus ipſe.Quod uero dicitur Hemmã cãtor filius
Iohel,& expleta genealogia,dicit Aſaph fratrẽ eius.Hic frater nõ unius patris aut matris di
citur,ſed eo modo quo ſolemus ꝓpinquos fratres appellare.Quod uero genealogia Aaron
repetitur,& uſqꝫ ad Achimaas peruenit,putat̃ hoc ob laudẽ & memoriã Achimaas factum
eſſe,eo quod fideliter erga Dauid in omnibus egerit, Iecmaã cũ ſuburbanis ſuis. Iecmaã,in
Paralipom.per Mem,quod interpretatur uindicatio populi,in Ioſue ſcribitur Iecmaan,per
Nun, id eſt acquiſitio populi.Hac uidelicet ratiõe,quia qui primitus in cuſtodiẽda lege fue
runt acquiſitio populi:propter peccata ſua uerſi ſunt in uindictam populi. Porrò ex dimi-
dia tribu Manaſſe Aner,& ſuburbana eius. Aner ex uno de pueris Abrahæ nomen acce-
pit,qui uocabatur Aner,eo quod ibi habitauit, & ibi ſepultus eſt. In Ioſue uero Thaanach
uocatur. Aner interpretatur lumen. Thaanach reſpondit. In Paralipomenon, Baalam &
ſuburbana eius:in Ioſue Giblaam ſcribitur.Giblaam inueteratio populi. Balaam turbatio
populi.Ramoth uero in Paralipomenon ſcribitur. Vnde dicitur, Ramoth quocꝫ & ſubur
bana eius in tribu Iſſachar.Ramoth uero Galaad quæ in Regum ſcribitur, in tribu Ephra-
im:in Paralipomenon de tribu Aſar. Maſal cum ſuburbanis ſuis. Hic Maſal parabola
interpretatur. In libro uero Ioſue Miſaal ſcribitur, quod interpretatur interrogatio dei. In
Paralipomenon, Hucac & ſuburbana eius: in Ioſue uero Helecath ſcribitur. Hucac inter-
pretatur ſculpſit,Helecath portio. Duæ ſunt cædes:una in tribu Iſſachar & altera in tri-
bu Neptalim in Galilæa ubi fuit Baraath filius Achinoem.In Paralipomenon, Hamon cũ
ſuburbanis ſuis:in Ioſue Hamathdor.Hamon interpretatur calefactio.Hamathdor calefa-
ctio generationis.In Paralipomenon,Cariathaim & ſuburbana eius:in Ioſue uero ſcribitur
Carıhan.Cariathaim inıerpretatur urbs maris:Carthan urbs.In Paralipomenon, in tribu
Gad Ramoth,in Galaad & ſuburbana eius.Ramoth Galaad,in Regum unum nomen eſt,
B & eſt in tribu Ephraim.In Paralipomenon uero filij Iſſachar Thola & ſua Iaſub & Sime-
ron.Iaſub in Geneſi Iob nominatur.Iob interpretatur ululatio,Iaſub reuocans,Simeron no
men hominis,& Samaron nomen ciuitatis.Simeron ubi nomen eſt hominis per i, ubi no-
men eſt ciuitatis per a. Filij Iſraiha:in Paralipomenon quincꝫ dicuntur eſſe, & non ſunt
niſi quatuor,ſed annumeratur cum eis pater eorum Iſraiha qui unicus patri ſuo Ozi fuit,
& fiunt quincꝫ.In Paralipomenon,filij Beniamin, Bela & Bechar & Iadiel: in Geneſi pro
Iadiel Ai bel ſcribitur.Iadiel interpretatur cognoſcens deũ,Aſbel captiuus dei. Omnes iſti
filij Becher. Vbicuncꝫ in lege ſcribitur,omnes iſti filij,cuiuslibet aut pro meritorũ excellen-
tia,aut pro meritorum deteriorationе fiunt.Filij aũt Belan Iehus & Beniamin & Ahoth &
Canana.Ahoth de cuius progenie fuit iudex Ahoth,qui in Iudicum libro ſcribitur. Cana-
na uero iſte eſt à quo egreſſi ſunt Beniamitæ,qui nephas perpetrauerunt,propter quod ma
gnæ cædes in Iſraël tempore Iudicum factæ ſunt.In Paralipomenon,filij Neptalim Iaſihel
& Guni & Iezer & Sellum:in Geneſi iſte Sellum Sillem ſcribitur.Sellum interpretatur pax,
Sillem recens.Quod uero ſequitur,filij Balaa,quæ fuit concubina Iacob : Quidam putant
ideo illam in hoc loco ab Eſdra nominatam,quia poſt mortem Iacob legatione functa fue-
rit inter Ioſeph & cæıeros patriarchas,qua precati ſunt eum ne recordaretur peccati eorum.
In Paralipomenon porrò filij Manaſſe Aſriel,concubinaqꝫ eius Syra. Idem Manaſſe pe-
perit Machir patrem Galaad.Ferunt hanc Syram filiam fuiſſe, filij Laban quæ in Aegy-
ptum famis inopia ad uenũdandum à patre ducta, à Manaſſe qui horreis præerat miſeri-
corditer ſuſcepta,patri cibarijs datis, ab eodẽ Manaſſe in coniugium ſumpta eſt. Huphim
& Suphim unum nomen eſt;& eſt ſoror eius Maacha,quam accepiı Eſron dum ſexaginta
eſſet annorum, ex qua ſuſcepit Segub. Huphim interpretatur thalamus, Suphim unctus.
Nomen autem ſecundi Zalphaad:& idcirco iſte ſecũdus nominatur,quia hi duo princi-
pes erant in tribu Manaſſe,id eſt Huphim,qui & Suphim & Zalphaad. Soror autem eius
regina,id eſt Bedan,filij Vlam:alius eſt iſte Bedã,& alius eſt Bedã in Regũ,id eſt Sampſon.

C Bedan interpretatur in Dan. Iſta ſoror regina eſt Debbora uxor Barach, qui alio nomine
Laphidoch uocatur. Suthala filius Ephraim, genuit Ezer & Elaad, qui congregata multitu-
dine de Iſrael aſcendere niſi ſunt ad terram repromiſſionis, & in Geth Philiſtinorũ interfe-
cti ſunt. Fratres uero qui ad conſolandũ Ephraim uenerũt, aut eos dicimus, qui de patriar-
chis ſupererãt, aut cognationem quã fraterno nomine ſæpe nominauimus. Filij aũt Beria,
id eſt Sara, quæ ædificauit Bethhoron inferiorẽ. Virtus illius fœminæ deſcribiẽ. Ozen Sara
nomẽ eſt loci. Eliſama filius Amihud, ipſe eſt patriarcha de tribu Ephraim, qui in libro Nu-
merorum ſcribitur. Iſta eſt Sichem quã percuſſerũt Symeon & Leui. Sera filia Azer dicitur
propheti ſſa fuiſſe & meritorũ prærogatiuis exuberaſſe. Berzaith de progenie Melchiel, de
filijs Aſer, fuit ditiſſimus olei & cæterarũ opum, & tulit primitias Elizeo ꝓphetæ. In eo im-
pletum ferunt quod Moyſes de Aſer ait, tingat in oleo pedem ſuũ. Ahara filius Beniamin:
in Geneſi ſcribiẽ Gera, quod interpretaẽ peregrinus. In Paralipomenon, Ahara frater odo-
ris. Et notandum, quod hic quinq; de filijs Beniamin prætermiſerit: de quibus necdũ pro-
genies creuerat. Nohaha in Paralipomenon, ipſe eſt qui in Geneſi, Naaman. Nohaha re-
quies, Naaman pulcherrimus. In Paralip. Rapha: in Geneſi ſcribitur Ahi, quod interpretaẽ
frater meus. Rapha medicina. Hi ſunt filij Ahod principes cognationũ habitantium in Ga-
baa, qui tranſlati ſunt in Manath. Manahath interpretatur ſepulchrũ. In Manahath trãſla-
ti ſunt, quando pro ſcelere in uxorẽ leuitæ perpetrato gladio corruerũt. Quod uero ſequi-
tur: Naaman autem & Ahia & Gera ipſe tranſtulit eos, deſignat eos fuiſſe principes & illis
eminuiſſe Gera. Vnde & ſingulari numero deſcribũtur, ipſe trãſtulit eos. De iſto Gera pro-
ceſſit progenies Gera qui fuit pater Semei. Sarachim dimiſit uxores ſuas Vſim & Bara, &
fugit in terrã Moab, & accepit uxorem Odes, ex qua ſuſcepit filios qui hic ſcribuntur. Hic
fugauerunt habitatores Geth, & ulti ſunt fratres ſuos filios Ephraim, qui eorum ceciderant
D gladio. Fuerunt aũt filij Vlam uiri fortiſſimi & magno robore, tendentes arcum, & multos
habentes filios ac nepotes, centũ quinquaginta. Hic centũ quinquaginta referunt ad filios
Vlam, ut iſte ſit ſenſus: fuerũt aũt filij Vlã centũquinquaginta, per tropũ qui uocaẽ hyper-
baton. Nathinnei, id eſt donati. Sunt eñi Gabaonitæ, eo quod ad ſeruiendũ dati ſunt ad tẽ-
plum dñi à Ioſue. Azarias quoq; filius Helchiæ. Iſte eſt Helchias ſacerdos magnus qui librũ
legis inuenit tẽpore Ioſue, & dicitur fuiſſe pater Hieremiæ prophetæ. Bachbachar carpenta-
rius idcirco deſcribiẽ, quia artificio ſuo fungebaẽ in domo dñi, & erat de tribu Leui. Et Bara-
chiæ filius Aſaph, filij Elcana, qui habitauit in atrijs Netophati. Netophati nomen loci eſt,
ubi habitauit Helel filius Bana, de quo ſuperius dictũ eſt. Qui erant coronæ domus Iacob.
Abdia filius Semeie, filij Galal, filij Idithun. Iſte eſt Idithun cantor Dauid. Obſeruabant in
porta regis, ad orientem de filijs Leui per uices ſuas, qui erant cantores; & uicibus ſuis ad
pſallendum cum Dauid ueniebant. Sellum uero filius Core, filij Abiaſaph, filij Core: hic
prior Core per Aleph ſcribitur, & ſonat Core: ſecũdus uero per Heth, & ſonat Corach. Co-
re clamans, Corach caluus, ipſe eſt qui in Numeris ſcribiẽ. Hi ſunt Coritæ ſuper opera mi-
niſterij cuſtodes ueſtibulorũ tabernaculi. Iſti cuſtodiebant oſtiũ tabernaculi exterius. Patres
uero eorum qui ſubter ſcribuntur, & qui in pſalterio titulos habẽt, ipſi cuſtodiebant oſtium
interius tabernaculi dñi, & erãt cantores caſtrorũ dñi. Tabernaculum dicit ubi dñs requie-
ſcebat. His quatuor excubijs creditus erat omnis numerus ianitorũ: & quatuor partes qui-
bus obſeruabant cuſtodes domus dñi, deſcriptæ ſunt in libro Numerorũ. Erãt eñi in una-
quaq; parte quinquaginta & tres qui faciunt ducẽtos duodecim. Phinees filius Eleazar erat
dux eorũ coram dño. Hic monſtratur Phinees adhuc in eo tẽpore uiuere. Et in tabernacu-
lo uicibus ſuis. Hæ ſunt uices uigintiquatuor, quæ in ſequentibus deſcribuntur, quarum in
euangelio mentio eſt, de uice Abia. In Gabaon autem commorati ſunt pater Gabaon Iaiel
& nomen uxoris eius Maacha. Iaiel, ipſe eſt qui in Regũ ſcribitur Abiel pater Chis patris
Saul. Abiel interpretatur pater meus deus, Iaiel deſertus dei, propter meritorũ diſtantiam.

Etno

A Et notandum,quia inter filios Iaiel,Ner & Chis uocãtur fratres,ſicut & ſunt,& in Regũ ita
habetur.In ſequentibus uero dicitur, Ner genuit Chis, non quod eum genuerit, ſed quod
eum educauerit,genuiſſe eum dicitur. Iſti habitauerunt eregione fratrum ſuorum in Hie-
ruſalem cum fratribus ſuis.Quamuis foris muros Hieruſalem habitarent: dicũtur propter
uicinitatem tamen & conuentum loci in Hieruſalem habitaſſe.Abinadab filius Saul,in Pa
ralipomenon:In Regum uero ubi occiſus eſt cũ patre,Abinadab uocatur,id eſt pater meus
uotum.In alijs uero locis Iesbi,id eſt,coæquatus.Asbaal filius Saul,ipſe eſt Isboſeth.Esbaal
interpretatur ignis maritus.Isboſeth uir cõfuſionis. Filius Ionathan Meribaal qui & Me-
ribabaal,ipſe eſt Miphiboſeth.Meribaal interpretatur litigans cum marito.Meribabaal li-
tigans in maritum.Raphaia & Rapha unum nomen eſt,filius Binaa,filij Moſa.Rapha in-
terpretatur defluens.Raphaia medicina domini. Azarichambocru unius hominis eſt no-
men.Bocru interpretatur primogenitus.Tradunt enim eum Armigerum Saul Doech Idu
mæum fuiſſe,& puerũ qui diadema & armillam Saul detulit ad Dauid filium Doech Idu-
mæi.Ipſum etiam Doech ferunt puerum Saul fuiſſe,qui cum eo perrexerat ad requirendas
aſinas patris ſui.Interijt ergo Saul & tres filij eius,& omnis domus eius pariter cõcidit.Do
mum eius pariter concidiſſe dicit,non ut non eſſet,de quibus fuit Mardocheus, ſed ut non
regnaret. Et caput eius affixerunt in templo Dagon.In Hebræo non caput,ſed corpus ha
betur,quia caput iam miſerant ad circunducendum. In Regum uero ſcribitur in Bethſan.
Bethſan enim tradunt uocatam domũ Dagon quæ interpretatur domus dormientis. Alia
eſt enim Bethſan in Iudicum,& in Ioſue quæ interpretatur domus ſecuritatis. Ioab autem
reliqua urbis extruxit,id eſt pereuntibus Iebuſæis gladio,ſi qui ex Iſraelitis inter eos inuẽti
fuiſſent ab eo ſaluabantur.Iesbaam filius Hachmoni princeps inter triginta. Iesbaam inter
pretatur ſedens in populo, filius Hachmoni, id eſt ſapientiſſimus, ipſe eſt Dauid. Hoc eſt
B quod in Regum ſcribitur:Sedet in cathedra ſapientiſſimus, & minuitur de ſapientia, quaſi
uermiculus ligni tenerrimus propter peccatum,quod cõmiſit in Vriam.Et cum in Regum
uolumine dicat octingentos illũ uno impetu interfeciſſe:propter ipſum peccatum:in Para-
lipomenon,hic dicit trecentos eum interfeciſſe.Vnde & in Regum ſcribitur, uno impetu.
Adohi frater fuit Iſai patris Dauid,cuius filius fuit Eleazar qui fuit inter tres potentiſſimus,
id eſt Baanaian filium Ioiade, & Abiſai filium Saruie fratrem Ioab. Steterunt in medio
agri,& eum defenderunt.Dauid ſcilicet & Eleazar. Hoc in Paralipomenon: In Regũ uero
ſingulariter ponitur,ut regis fortitudo monſtretur. Deſcenderunt autem tres de triginta
principibus ad petram,in qua erat Dauid ad ſpeluncam odollam. Tres iſti,hi ſunt quos ſu
pra memorauimus. Deſiderauit ergo Dauid aquã,qui non deſiderio aquæ hoc fecit, ſed
ad probandum utrum tam fortes inueniri potuiſſent qui hoc attentarent. Sacrificauit eam
dño gratias agens,quia tam fortes uiros in Iſraël dederat. Et notandũ, quod uinum quod
deo in ſacrificium offerebatur,aqua mixtũ erat. Baanaia filius Ioiade, ipſe percuſſit duos
ariel Moab.In Regũ ſcribitur duos leones Moab,ipſe percuſſit,id eſt duos uiros fortes de
Moab.Idem Baanaias multa opera perpetrauit de Capzeel. Capzeel nomen loci eſt. Hic
opera eius laudat,id eſt ſapientiã, quia unus erat de ſeptuaginta ſenioribus Iſraël. Capzeel
cõgregatio dei.In Paralipomenon Sammoth Arodites,ipſe eſt qui in Regũ ſcribitur Sam-
ma.Samma interpretatur ibidẽ.Samoth nomina.Helez filius Phalti de laito, quod in Re-
gum ſcribitur.In Paralip.Helezpolonites ſcribit̃. Hic progeniẽ matris deſignat. Ploni ẽm
fuit proximus Booz, de quo dicitur in Ruth eſt quidam propinquior. In Paralipomenon
Sibbochai Vphathites,ipſe eſt qui in Regum ſcribitur Mobunai. Mobunai interpretatur
ædificium meũ,Sibbochai irrcitus.In Paralipomenon Illai Aothites,ipſe eſt qui in Regum
ſcribitur,Zalmon.Zalmon interpretatur ſub umbra.Illai exaltatus.Aothites filius Ahohi
fratris Iſai.Heleb,in Paralipomenon qui in Regum ſcribitur Heled.Heleb adeps,Heled ter
ra.Hurai in Paralipomenon,in Regum ſcribitur Hedai,Hurai interpretatur feneſtra mea.

Hedi

C Hedi interpretatur acumen meum. Abiel in Paralipomenon, in Regum Abialbon. Abiel pater meus deus. Abialbon pater meus dolor. In Regum filij Iaſen Ionathan, non eſt putandum quod filius eius ſit. Sigillatim enim ponitur Ionathan,& eſt filius eius Sagie in Paralipomenon. Filij uero Aſem Gizoni. Iaſen interpretatur dormitor. Aſem nominatus. Aiham filius Sachar: in Paralipomenon,& interpretatur merces: in Regũ ſcribitur Sacharar,& interpretatur cantor. Eliphal filius Vr, in Paralipomenon: in Regum Eliphelet filius Azbai. Eliphal interpretatur deus meus mirabilis. Vr ignis. Eliphelet deus meus liberabit. Azbai pepercit mihi. In Paralipomenon: Hepher Meheratites. Hepher ipſe eſt Eelia pater Bethſabee filius Achitophel. Meherati uenundatus. Hepher fouea. Eliam deus meus mirabilis. Achitophel frater meus ruina, item frater meus mirabilis. Ezro in Paralipomenon interpretatur atrium eius. In Regum Ezrai, interpretatur atrium meum. In Paralipomenon Naari filius Ezbai: in Regum Pharai de arbi. Naari puer meus. Ezbai hyſſopus meus. Pharai interpretatur gluto, Arbi, locuſta. In Paralipomenon Iohel frater Nathan : in Regum ſcribitur Igal filius Nathan. Iohel interpretatur dominus deus. Ioël & Ionathan & Nathan propheta fratres fuerunt filij Sammaa fratris Dauid. Igaal redemptus. Quod uero in Paralipomenon Ioël frater Nathan,& in Regum filius Nathan ſcribitur, hæc cauſa eſt. Illic ponitur pro educatione pater, hic pro natura frater. Mibahar filius Hagari, in Paralipomenon, in Regum Bani de Gaddi. Mibahar interpretatur de electis. Hagari aduena meus. Bani filius meus, de Gaddi, hoc eſt de tribu Gad. Hira Ietreus filius Iether patris Amaſe. Huria Etheus uir Bethſabee, à loco qui uocatur Eth, Etheus uocatus eſt. Hi triginta ſeptem fuerunt cũ Dauid cũ fugeret ante Saul. Maacha nomẽ eſt officij fœminarum de cauſis muliebribus. Maacha ingenioſa. Selech Ammonites, eo quod in Ammon *miniſte*rio fungeretur. Githma Moabites, eo quod in Moab miniſterio fungeret. Hactenus Ben-

D iamitæ, Elchana & Ieſia & Azrahel. Incipiunt leuitæ. Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, de Gaddi, id eſt, de tribu Gad. Hi præbuerunt auxilium Dauid aduerſum latrunculos, id eſt, Amalechitas qui prædati ſunt uxores eius, & eorum qui cum eo erant, uſque dum fieret grandis numerus quaſi exercitus dei. Sexcentorum milium numerus, qui de Aegypto egreſſi ſunt. Ioiada quoque princeps de ſtirpe Aaron ipſum tradunt fuiſſe Phinees, ad cuius comparationem, Sadoch puer uocatur. Quod uero dicit principes cum eis ueniſſe, id eſt, ſacerdotes. De filijs Iſſachar uiri eruditi qui norũt ſingula tempora: Ipſi enim erant doctores, computatores & magiſtri ſiue ad feſtiuitates celebrandas, ſiue ad cætera: & ideo dictum eſt in benedictione Iſſachar. Suppoſuit humeros ſuos & factus eſt tributis ſeruiens. Congregauit ergo Dauid cunctum Iſraël, à Sihor Aegypti. Sihor Aegypti fluuius eſt à Nilo deriuatus. In Hieremia, quid tibi eſt ad uiam Aegypti, ut bibas aquas Sihor? In Ioſue de Sihor, qui eſt ſuper faciem Aegypti, uſque ad terminos Accaron. Cũ perueniſſent ad Arcam Chidon. Chidon interpretatur clypeus. Traditur enim iſte locus eſſe ubi Ioſue ſtabat quando dictum eſt ei, leua clypeum contra urbem Ahi. Eliada filius Dauid, in Regum & in Paralipomenon, in primo loco nominatur eodem modo, in ſecundo uero loco Baliada. Eliada interpretatur deus meus cognouit. Baliada maritus cognouit. Tradunt propter tranſgreſſionem Dauid, hoc nomen immutatum. Abinadab interpretatur deus meus uotum. Aminadab populus meus uotum. Iuſſerat enim idem Aminadab duobus filijs ſuis Oza & Ahio, ut portarent arcam domini humeris ſuis. Et quia neque ipſi eam portauerunt, neque Chaatitis ad portandum dederunt, idcirco Oza mulctatus eſt morte. Fuit enim peccatum in non portando, in ſuſtinendo arcam, iam pœna peccati. Diuiſio enim Oza traditur quod aruiſſet brachiũ eius & humerus, ubi area domini portãda erat,& in illius loco diuiſio quædã facta eſt. Euertit arcã dei in domo Obed Edom. Obed Edom leuita erat,& ignorabat Dauid ob quam cauſam indignatio dei ueniſſet in Ozam. Poſtquàm uero cognouit cauſam pro qua Oza percuſſus eſt, iuſſit eam portari in humeris

ſicut

A ſicut ſequentia demonſtrant. Venit contra illos ex aduerſo flentium. Tradunt Philiſtæos
idolum habuiſſe, cui in lachrymis hominum ſacrificiũ parabatur. Huic illi more ſuo lachry
mis ſacrificabant. Et eis ex aduerſo Dauid uenit, in quorum capiubus iam ſuror domini ſæ
uiebat quando ad eos uentum eſt. Ideo timuerunt gentes Dauid propter idolum deſtru-
ctum, cui humanis lachrymis ſacrificabatur. Tetenditq́; ei tabernaculum. Aliud nouum ta
bernaculum fecit quo iſtud quod à Moyſe factum fuerat in eremo cooperiret. In cymba-
lis æneis cõcrepantes. In Hebræo habet in cymbalis æneis ad audiendum, quia uidelicet ab
ipſo pſalmo incipiebant qui habet in capite: Exaudi dñe iuſticiam meam, qui eſt ſextus de-
cimus. In Nablis arcana cantabant. In Hebræo habet, pro iuuẽtutibus, quia à pſalmo qua-
drageſimoquinto incipiebant qui hoc habet in titulo. In citharis pro octaua cãtabant, quia
à ſexto pſalmo incipiebant qui hoc habet in titulo, pro octaua autem, quidã putant pro cir
cunciſione. Chonenias autem princeps leuitarum, prophetiæ præerat ad præcinẽdum me
lodiam: quia ipſe eis ſpiritu prophetiæ, melodias & uerba ad memoriam reuocabat. Bara
chias & Elchana ianitores arcæ. Hic ianitores portatores uocat. Cumq́; adiuuiſſet deus le
uitas qui portabant arcam fœderis timentes caſum Oze. Obededom & Ieihel ſuper or-
gana. Iſte Ieihel eſt de cuius progenie ſuit Azhiel prophetes, qui in diebus Ioſaphat prophe
tauit. Sed increpauit pro eis reges, Pharaonem & Abimelech. Sadoch autem ſacerdotem
& fratres illius ſacerdotes coràm tabernaculo domini in excelſo, qui erant in Gabaon. Hic
Gabaon, quidam locum quendam arbitrantur eſſe in Hieruſalem, ubi à Dauid tabernacu-
lum fœderis & arca teſtamenti domini collocata ſunt. Gabaon interpretatur uallis. Excel-
ſam autem propter ſublimitatem cultus diuini exiſtimãt. Reuerſus eſt Dauid ut benedice-
ret domui ſuæ. Quidam benedictionem hic per antiphraſim dictam putant. Domum ue-
ro Michol, filiæ Saul quam increpauit Dauid, eo quod indignata ſit cum uidiſſet eũ ſubſi-
B lientem coràm domino ante arcam teſtamenti. Fecitq́; ſibi nomen quaſi unius maiorũ qui
celebrantur in terra. Vnius maiorum aut Abraham, aut Iſaac, aut Iacob. Vt tolleret Dauid
Geth & filias eius de manu Philiſtinorum. In Regũ ſcribitur: Tulit frenũ tributi, ut dilata-
ret imperium ſuum uſq́; ad flumen Euphratem. Quidã putant de Adezer dictũ, necnon &
de Thibahath & de Chun, in Regũ Betha & Beroth. Betha interpretatur requies. Berothai
ſontes mei. Thibahat macellum. Chun compercuſſus: propter deriſionẽ enim in hoc loco
immutatio nominum facta eſt. Thou rex Emath in Paralipomenon, in Regũ Thoi. Thoi
error meus: Thou error eorum, quia filium ſuum in dolo ad Dauid mittebat. Idcirco nomi
nis immutatio facta eſt. Miſit Aduram filiũ ſuum, in Regũ Ioram. Ioram, deus excelſus.
Aduram, decor excelſus. Fecit Dauid ſibi nomẽ ut reuerteretur capta Syria in ualle Salina-
rum cæſis decẽ & octo milibus. Eodẽ modo, & in Regum ſcriptũ eſt. Multi eñ duodecim
milia habẽt, errore ducti, eo quod in pſalmo ſcribiť duodecim milia. Sed illic duodecim mi
lia Ioab interfeciſſe perhibetur, hic decẽ & octo milia Abiſai: & propter regalis nominis di-
gnitatem, Dauid uictoria aſſcribitur. Eſt enim in Paralipomenon planè ſcriptũ quod Abi-
ſai hæc decẽ & octo milia interfecerit. Cõmentarij cõmẽtatores qui adnotatis rebus & cau
ſis regi eas ad memoriã referebant. Abimelech filius Abiathar in Paralipomenon, in Re-
gum Achimelech ſcribiť. Abimelech pater meus rex. Achimelech frater meus rex. Suſa ſcri
bitur in Paralipomenon, in Regũ Saraia. Suſa gaudiũ. Saraia princeps dñi. Bahurim inter-
pretatur electorũ. Phalthi liberatus. Lais filius Leonis. Venit uſq́; ad Bahurim uſq́; ad locũ
doctorum & electorũ, è quibus unus erat. Cerethi exterminatores. Phelethi admirabiles.
Dicunť eñ fuiſſe ſeptuaginta iudices loco eorũ ſubſtituti, quos Moyſes in eremo dño præ-
cipiente delegerat. In Regũ filij Dauid ſacerdotes, in Paralipomenon primi ad manũ regis
ſcribũtur. Ad unũ enim ſenſum utrũq́; cõuenit, quia hic dicit eos primos, & illic ſacerdotes,
propter nobilitatẽ & prioratũ. Hi enim ſunt qui ei in Ebron nati ſunt. Faciã miſericordiã
cum Anon filio Naas. Præſtitit enim pater eius mihi gratiã. Naas fuit rex Ammon, qui in
Regum

C Regum ſcribitur, cum quo primum Saul in defenſione Iabes Galaath pugnauit & uicit eũ.
Quia ergo erat inimicus Saul, idcirco gratiam præſtabat Dauid, ſi quando ad eũ ueniebat.
In Regum dimidiam partem barbæ præcidit & ueſtes eorum medias uſq; ad nates. In Pa
ralipomenon decaluauit & præcidit tunicas eorũ medias uſq; ad inguina. Quod in uno lo
co deeſt, in alio habetur: unde colligiт eos decaluatos fuiſſe, & barbas raſas eos habuiſſe, &
ueſtimenta præciſa ante & retro. Sophach autem princeps militię erat Adadezer. Sophach
interpretatur euiſceratus, in Regũ ſcribitur Sobach, & interpretatur columbaris. Tulit autẽ
coronam Dauid Melchom de capite eius. Melchom idolũ Ammonitarum, de quo in Re
gum, & in Paralipomenon, & in Sophonia ſcribitur. Melchom interpretatur rex eorũ. De
ſimulacro enim illius idoli tulit Dauid diadema. Illicitũ erat de idolis aliquid auri appetere
aut argenti, Iudæis per legem. Sed ut ipſi tradunt Ethai ietheus qui de gente Philiſtinorum
ad Dauid uenerat, ipſe diadema diripuit in capite Melchom, ut liceret Hebręo de manu ho
minis capere, quod de capite idoli non licebat. Poſt hæc initum eſt bellum in Gezer, in Re
gum, in gob. Gob interpretatur locuſta. Gezer uero nomen loci eſt, & interpretatur ordina
tio. Sicut locuſtæ ita filij Araphe delebant Iſraël. Arapha enim fuit nurus Noëmi, de cuius
progenie fuerunt gigantes, Goliad & fratres eius: in quo percuſſit Sobochai Huſethites Za
phai: in Regum Zaph. Zaph interpretatur liminare. Zaphai liminare meum. In Paralipo
menon de genere Raphaim, in Regum de ſtirpe Rapha, quia filij Orphe erant de genere gi
gantium, in quo percuſſit à deo datus. In Hebræo legitur, Elehanan filius Iair Ieemites fra
ter. Ihir uigilans, in Regum ſcribitur Hur filius Iaare, quod interpretatur ſaltus, in Regũ ſcri
bitur Bethlehemites, in Paralipomenon Lehemites frater. Interfecit ergo Goliath, Gетheũ
fratrem Goliæ Philiſtæi, quem interficit Dauid. Fuerunt enim de ſtirpe Orphe quinque de
D quibus in ſequentibus dicit. Et percuſſit eum Ionathan filius Sammaa fratris *Dauid.* Io
nathan ipſe eſt Nathan propheta, qui habuit duos fratres, Iohel & Ionadab. Idcirco ei hic
nomen patris ponitur, quia inter præliatores deſcribitur. Vbi uero de prophetia eius ſcribi
tur, non ei annotatur pater, eo quod pater eius propheta non fuerit. Quod in peccatũ re
putetur Iſraëli, id eſt, in mortem quæ pro peccato uenit. In Paralipomenon quingẽti ſeptua
ginta milia. In Regum mille trecenta milia. In Paralipomenon ſcribuntur & hi qui remãſe
runt & hi qui interfecti ſunt. In Regum uero uiui tantummodo numerantur. Quod uero
ſcribitur ſeptuaginta milia interfecta fuiſſe: hic tantũ capita ſeniorũ numerant. Cæterum de
plæbe tot milia interfecta ſunt, quot millenarium trecenta numerum excedũt. De tribu Le
ui & Beniamin, quia non ſunt numerati, nõ ſunt interfecti: quia Beniamin ideo euaſit, quia
recenti tempore fraterno gladio penè uſq; ad internetionem corruerat. Leui uero nõ nume
rabatur, quia ſacerdotij dignitate præcellebat. Gladium domini & mortem, & angelum
domini. Dicitur dominus in Aegyptum deſcendiſſe & percuſſiſſe Aegyptũ plagis, & pere
miſſe primogenitos Aegyptiorum. Hic uero quod terribiliter poſitum eſt, primum de gla
dio domini, temperatur dum dicitur, & angelum domini, nõ in manu hominis: ut flagellũ
eius non eſſet in manu hominis, ſed in manu dei, quia multæ miſerationis eſt. Flagellum
enim hominis, & in gladio eſt & in fame, quia poſſunt prohibere uenundationes hi apud
quos ſunt frumenta. Vidit dominus & miſertus eſt. Aiunt Sadoch ſacerdotem infulatũ do
minum deprecatum fuiſſe, & imitatum fuiſſe patrem ſuum Aaron, & illius preces & deuo
tionem dominum uidiſſe & miſertum fuiſſe. In Paralipomenon ornan, & interpretatur lu
men nobis, in Regum uero areuna, id eſt, arca. Ornan Iebuſæum fuiſſe ibi pateſcit, quia no
luit Dauid abſq; pecunia aliquid eius offerre domino. In lege enim eſt prohibitũ. Quidam
idcirco dicunt bis ſanguinẽ fuſum à Dauid pro ſanguine hoſtili, quẽ effudit, & pro ſangui
ne Vriæ qui effuſus eſt. Filij Gerſan, filij Moyſi Sebuel primus. Ipſum ferũt eſſe qui in Iu
dicũ Ionathan ſcribitur, qui fuit ſacerdos in Tribu Dan. Ionathan interpretatur domini do
num. Sebuel reuertens ad dominum, de quo ſcribitur: Ipſe & filij eius fuerunt ſacerdotes in
tribu

A tribu Dan uſq; ad diem captiuitatis terræ, id eſt, uſq; ad diem quando arca domini ab Allo
phylis capta eſt. Sebuel reuertitur deus, iuxta hoc quod habetur in propheta: Conuertimi-
ni ad me, & ego conuertar ad uos. Porrò filij Rahabia multiplicati ſunt ſupra domum.
Et hic impletum eſt, quod dominus dixit ad Moyſen, dimitte me, ut deleã populum iſtum
& faciam te in gentẽ, quæ maior iſta eſt. Nouiſſima ſupputabitur filiorum Leui: quamdiu
tabernaculum domini mutabatur de loco ad locum, à uiginti annis eligebantur. Poſtquam
uero templum domini ædificatum eſt, à triginta annis. Quod uero in quibuſdam codicibus
habetur, ad ſeruentem ſimilam, & in quibuſdam ad ſeruentem tantummodo, error ineſt.
In Hebræo non habet in hoc loco ſimilam, quia ſimila iam paulò ſuperius nominata eſt:
ſed ad torrendum, in Hebræo ponitur, ut ſubaudias ſpicas. Primitiæ enim ſpicarum quan
do deferebantur, torrebantur, & grana comedebantur. Quod genus cibi uulgò graneas uo
cant. In quibuſdam codicibus habetur: ſuper omne pondus & menſuram, ſed in Hebræo
in hoc loco pondus non habet, ſed menſuram tantum geminato nomine poſitam, ſiue eam
quæ brachijs aut manibus, aut funibus metitur, ſiue eam quæ uaſis. Principes ſanctuarij.
filij Ithamar. Principes dei, de filijs Eleazari: principes ſacerdotũ de Eleazar. Et idcirco prin-
cipes dei dicuntur principes ſanctuarij de Ithamar, quia ibi miniſtrabant. Viceſima Eze-
chiel: à qua cognomen ſortitus eſt Ezechiel propheta. Salomith de filijs Iſſachar. Superius
generis fœminini. Salomoth uero in ſequentibus generis maſculini. Filij Merari Iaaziahu.
Hic Iaaziahu in uiceſimaquarta Maaziahu ſcribitur. Maaziahu interpretatꝰ de auxilio dei.
Iaaziahu auxilium domini. Vt exaltet cornu, id eſt cornu Iſraël: ſiue cornu, regem Dauid.
In ſorte uiceſima Eliba qui paulò ſuperius Eliatha nominatus eſt. Eliatha interpretatur de-
us meus tu. Eliba deus meus ueni. Obed Edom plaga auſtralis, & filius eſt domus conſilij.
Domum conſilij plerique intelligi uolunt ſancta ſanctorum, in quo erat arcanum conſilij.
B Elihu frater Dauid princeps Iuda; in Regum Eliab uocatur. Eliab deus meus pater. Elihu
deus meus dominus. Noluit autem eos Dauid numerare à uiginti annis inferius. Vſus
enim erat, ut ſi quando numeraretur à uiginti annis & ſupra numerarentur: hi qui poterant
ad bella procedere, aut aliquo miniſterio fungi. Quia uero Dauid generaliter iuſſit omnes
numerari, & infra uiginti annos & ſupra uiginti annos, idcirco indignationem domini ex-
pertus eſt. In faſtis regis Dauid; quia ſuperueniente indignatione dei, omnis iſte numerus
conturbatus eſt, & non fuerunt diſtributi per miniſteria, neq; ad aliqua officia. His autem
theſauris qui erant in urbibus. Theſauros in hoc loco, nõ ſolũ pecuniam, ſed & omnes ſub-
ſtantias nominat. Ionathan autem patruus Dauid conſiliarius, ipſe eſt Nathan propheta.
Patruus uero honoris & propinquitatis cauſa uocatur. Iahiel filius Achamoni erat cũ filijs
regis. Iſte Iahiel eſt filius Dauid, qui in Regum Chilab nominatur, Achamoni ſapientiſſi-
mus ipſe eſt Dauid. Tauros mille cum libaminibus ſuis, id eſt, cum uino. Vnxerunt ſecun-
do Solomonem filium Dauid. Vnxerunt autem eum in principem, dicentes: Quicunq; re-
gnet tu deus noſter, tu ſemper ſis deus noſter. Qui præerant ſubſtantiæ regis cũ Eunuchis.
Quæri poteſt cur hic Eunuchi ad tam grande conſilium uocati eſſe dicantur, cum Iſraëlitas
abſcindi lex prohiberet, & alienigenæ non facile poſſunt admitti ad tam grande conſilium.
Tradunt Hebræi in hoc loco illos uocari Eunuchos, qui ab omnibus actibus ſeculi alieni,
orationi tantum & lectioni uacabant: & uxores non cauſa libidinis, ſed ſuſcipiendæ prolis
gratia habebant, quos Ioſephus ſecundũ eorum hæreſim Eſſenos uocat. Audite me fratres
mei & populus meus. In hoc loco & fraternitatem & prioratum ſuum demonſtrat. Seditq;
Solomon ſuper thronum domini propter ſimilitudinem leonum qui etiam in cherubim
deſcribuntur. Geſta autẽ Dauid priora & nouiſſima: Priora quando regnauit in Hebron,
nouiſſima quando regnauit in Hieruſalem. Notandum quod quadraginta annis regnaſſe
perhibetur, & in libro Samuel ſecundo ſcribitur ſeptem annis & ſex menſibus in Hebron.
in Hieruſalem triginta tres.

Primi libri Paralip. finis.

C In librum ſecundum Paralipomenon.

FEciſti cum patre meo miſericordiam magnam,& conſtituiſti me regem pro eo.
Quia ſecundum legem prohibitũ erat,me qui de alterius uxore generatus ſum
introire eccleſiam dei. Et fecit eos eſſe in urbibus quadrigarum, & cum rege in
Hieruſalem. Vrbes quadrigarum dicit cortes,quæ in Hieruſalem erant ædifica-
tæ ad ſtationem curuum,quod & ſequentia monſtrant,cum dicitur: & cum rege in Hieru-
ſalem. Et qui de Aegypto & qui de Coa. Alij dicunt inſulam eſſe unam de Cycladibus, in
qua fuit Aeſculapius. Hebræi dicunt,& hoc nomine congregationẽ ſignificari. In Paralipo
menon Huram quod interpretatur deus excelſus: In Regum, Hiram quod interpretatur ui
uit excelſus. Miſitq; tibi Huram patrem meum. Hic Huram filius fuit mulieris de progenie
Salomit,de tribu Dan,qui in libro Numerorũ ſcribitur. Patrem uero eius tradunt Hebræi
fuiſſe Hebræum de progenie Ooliab de tribu Dan, qui in eremo cũ Beſeleel operatus eſt.
Quod uero hic Tyrium eum uocat,illi dicunt hoc trãslatione factum fuiſſe. Zori enim lin-
gua eorum plaſmator intelligitur. Tyrus enim quam illi Zor uocant, in quibuſdam locis
plaſmatio intelligi ſolet. Idcirco uocat illum patrem ſuum, quia ad eum de terra Iſraël ad
peregrinandum profectus,docuit eum timorem domini,& adduxit eum ad cognitionem
dei. Moria interpretatur uiſio,ipſe eſt enim locus,de quo dictum eſt Abraham: uade in ter
ram uiſionis. In menſura prima,id eſt menſura qua Moyſes tabernaculum in eremo men-
ſus eſt. Iachin interpretatur præparator,hunc uolunt intelligi Dauid. Booz propter uirtu-
tem caſtitatis. Secundum ſpeciem quam iuſſerat fieri ſubauditur deus. Boues propter me-
moriam uituli in eremo conditi. Baſilicam grandem,ubi reges orabant. Dominus dixit ut
habitaret in caligine,quando ad Moyſen dixit: Ecce ego uenio ad te in columna nubis. Et
cum deprecati fuerint in loco iſto,exaudi de cœlo:& propiciare peccatis eorũ, & reduc eos
D in terram quam dediſti patribus eorum. Cum enim eos in loco ipſo oraturos dicat, cur di-
cit:& reduc eos in terram quam dediſti patribus eorum,niſi forte hi qui ibi ad orandũ ue-
nerint,obtinere ualeant,ut hi qui in captiuitatem ducti ſunt,reducantur. Et conuerſi à pecca
tis ſuis exaudias eos. Notandum,quod cum ad orandum pergitur,à peccatis conuertendũ
eſt. Sanctificauit Solomon medium atrij ante templum domini. Quia præ multitudine ſa-
crificiorum hoſtiæ non poterant offerri omnes in altari,& ideo mediam partem atrij dedi-
cauit:ut & in ea ita offerretur,ſicut in altari. Fecitq; die octaua collectam. Hæc eſt collecta
quæ in libro Numeri ſcribitur. Dies octauus erit uobis celeberrimus atq; ſanctiſſimus. Eſt
enim cœtus atq; collectæ. Duabus enim uicibus in anno hæ collectæ colligebant,id eſt die
octauo paſcæ & die octauo tabernaculorum. Et notandum, quod in ea quæ in paſca cele-
brabatur dicitur,celebrabitis collectam domino deo ueſtro. In ea uero quæ in ſolẽnitate ta-
bernaculorum,celebrabitis collectam uobis. Non auertas faciem Chriſti tui, id eſt non re-
probes deprecationem meam. Vnde & dicitur: Suſcepi faciem tuam, lætantes atq; gaudẽ-
tes ſuper bonis,quę fecerat dominus Dauid & Solomon & Iſraël populo ſuo. Quia Dauid
dimiſſo peccato Vriæ Ethei regnum conceſſit in ſempiternum. Et Solomoni quem lex pro
hibebat eccleſiam dei intrare,nõ ſolum ueniam,ſed etiã regnum conceſſit:& Iſraël,qui poſt
multitudinem præuaricationum,templũ in quo dominum inuocarent,requiem & dei gra
tiam meruerunt. Ciuitates quas dederat Hiram Solomon ædificauit. Eas ciuitates quas So
lomon dedit Hiram, & iſte noluit eas ſuſcipere, ſed uocauit terram Chabul, ipſas dicit Hi-
ram Solomon dediſſe. Omnia quæ uoluit Solomon atq; diſpoſuit ædificauit in Hieru-
ſalem,& in Libano. Hic in Libano templũ ſignificatur,iuxta iſtud Ezechielis. Aperi Liba-
ne portas tuas: in ſolennitate ebdomadarum,id eſt,Pentecoſtes. Reliqua autem opera So-
lomonis priorum & nouiſſimorum. Priorum antequàm præuaricatus eſſet : poſteriorum
poſtq; præuaricatus eſt. In uiſione quoq; Iaddo uidentis. Iaddo ipſe eſt prophetes qui ad
arguendum Ieroboam pro altari quod fecerat,à deo miſſus eſt in Samariam. Pater tuus
duriſſimo

A duriſſimo iugo nos oppreſſit, eo quod uigintiquatuor milia per uices mẽſibus ſingulis morabantur cum rege in Hieruſalem. Iniјt conſilium cum ſenibus qui ſteterunt corã patre eius Solomone, id eſt cum Banaia filio Ioiade, & Iahiel filio Achamoni, qui alio nomine Chilab uocatur. Relicto conſilio ſenum cum iuuenibus tractare cœpit, id eſt Adhuram, qui in ſequentibus lapidatus deſcribitur. Nunc autem uideo domum tuam Dauid. Nunc autem uideat deus quia quod nos à domo Dauid recedimus, peccatum eſt filiorum eius, qui nos abijciunt. In Regũ Aduram, in Paralipomenon Adhuram. Aduram fluuius exaltatus: Adhuram ruina exaltata. Et ædificauit ciuitates muratas. Cauſa belli ædificauit ciuitates. Sacerdotes excelſorum & dæmonum. Quia ſicubi fiebat imago, dæmones dabant reſponſa & conſtituebantur eis ſacerdotes. Duxit aũt Roboam uxorem Malaad, filiam Ierimut, filij Dauid. Iſte Ierimut non ſcribitur, neque in Regum, neq; in Paralipomenon, quia fuit de filijs concubinarum. Accepit Maacham filiam Abeſſalon. Non eſt iſte Abeſſalon filius Dauid, ſed alius, quod in Regum uolumine demonſtratur. Scripta ſunt in libro Semeie prophetæ & Addo uidẽtis. Hũc Addo ſuperius Iaddo nominauit. Stetit Abia ſuper montem Samaraim. Multi putãt hoc de Samaria dictum, quod non poteſt eſſe. Fuit enim mons in Ephraim haud procul à Carmelo, ubi fuit Elias. Ipſi & filijs eius pactum ſalis. Pactum ſalis in quibuſdam locis pro lege ponitur, quæ omnium condimentũ eſt, & in hoc loco pro domo Dauid, qui uniuerſo Iſraëli condimentum fuit. Porrò Roboam erat rudis & corde pauido. Quia Semeie prophetæ uerba extimuit. In tauro & arietibus ſeptem conſecrabantur manus illius qui ſacerdos futurus erat. Hunc enim morem Ieroboam cœperat ad ſacerdotes idolorum conſecrandos. Et corruerunt uulnerati ex Iſraël quinquaginta milia uirorum fortium. Hi nimirum qui ante idolũ curuauerunt genua ſua: Præceptum enim

B erat in lege, ut ſi quis idolum adoraret, moreretur. Et cepit Bethel & filias eius. Bethel ipſa eſt, in qua poſuerat Ieroboam uitulũ. Ephron quoq; & filias eius. Ephron ipſe eſt Sichem.

Azarias autem filius Odeth. Odeth ipſe eſt Iaddo, qui ad Ieroboam miſſus eſt. In tempore illo non erat pax egredienti & ingredienti. Tradunt hoc quinquaginta duobus annis poſt euerſionẽ templi impletum, ita ut in his quinquaginta duobus annis, nec auis uolauerit, nec beſtia pertranſierit per Hieruſalem, & Iſraël fuerit abſq; ſpe & omnes gentes in conturbatione. Et ædificauit altare domini quod erat ante porticum. Illud ſcilicet quod a Solomone conſtructum fuerat, renouauit. In omni enim corde ſuo iurauerunt. In corde, in ieiunio, & in afflictione, in uoluntate, in eleemoſyna. Sed & Maacha matrem Aſa regis. Idcirco non dixit matrem ſuã, quia non ambulabat uiam rectam ſicut filius eius. Ex auguſto depoſuit imperio, hoc eſt de ſacerdotio. Comminuit ſimulacrum Priapi & combuſſit in torrente cedron. Aiunt comminuiſſe iſtud & clam uoluiſſe proijcere, quod dominus ut pateſaceret, in torrẽte cedron ex aqua ignis proceſſit. Iuſſit eum in neruum mitti, eo quod publice ſe arguit. Doluit pedes Aſa, quia podagrico humore correptus eſt. Notandum, quod regibus cauſa reuerentiæ combuſtiones ueſtimentorum & aromatũ fiebant. Vnde dicitur, & iuxta cõbuſtiones maiorum facient tibi. Et ambulauit in uijs Dauid primis, id eſt, antequã peccaſſet Dauid. Poſt iſtum quoq; Amaſias filius Zacri conſecratur domino, eo quod eſſet de tribu Iſſachar & eſſet doctor. Porrò rex Iſraël ſtabat, in curru ſuo contra Syros, uſq; ad ueſperũ, & mortuus eſt occidente ſole. Accepto uulnere mortali, iuſſit ſe teneri, ne deprehenderetur ab hoſtibus quod uulneratus eſſet, & illius ruina & hoſtibus uictoriã & populo periculum fugæ incuteret. Occidente ſole mortuus eſt, ut nocte præſidiũ fugæ ſuæ populus haberet. Ieu filius Anani, illius uidelicet prophetæ qui ab Aſa rege Iuda in carcerem miſſus eſt. Filij Moab & filij Ammon & cũ eis de Ammonitis. Ammonites, Idumæos uult intelligi, quia ob reuerentiam fraterni nominis, nolebant in priſtino habitu arma mouere contra Iſraël, ſed transfigurabant ſe in habitũ Ammonitarum. De his locis quæ trans mare ſunt, mare ſalinarum ubi Iordanis influit ante atrium nouũ. Atrium nouum uocat, id eſt atrium,

C quod peccando uetus fecerant,& pœnitendo ad priſtinam nouitatẽ reduxerant. Nomen enim tuum in domo iſta. Quod ſcriptũ erat in fronte pontificis ſiue in ueſtimento Ephod, quod in ſequentibus monſtratur. Idem locus Ieruel uocatus eſt, ab ea die, id eſt timor dei. Egreſſi ſunt per deſertum Thecue: unde fuit Thecuites fœmina. Cõfitemini dño, quoniã in æternum miſericordia eius. Idcirco deeſt bonus, quia in hac re non manſuetudinem ſuã, qua omnes tolerat, ſed iudicium exercuit. Vocauerunt locum illum uallis benedictionis. Vallis benedictionis, ipſe eſt Ieruel, de quo ſupra dictum eſt. Nomen matris eius Azuba, filia Silai. Silai interpretatur miſſus, ipſe eſt Anani propheies, filius Iaddo, de quo ſuperius dictum eſt. Qui idcirco miſſus uocatus eſt, eo quod ad patrem Ioſaphat generum ſuum, ad prophetandũ miſſus ſit. Prophetauit Eliezer filius Dodahu. Dodahu intelligitur filius auũ culi eius Ioſaphat fuiſſe. Omnes hi filij Ioſaphat regis Iuda, quia imitabantur opera regis Ioſaphat: ideo duplicatur cum dicitur: Omnes iſti filij Ioſaphat. Ambulauit Ioram in uijs regũ Iſraël, ſicut egerat domus Ahab. Filia quippe Ahab erat uxor eius. Athalia erat uxor eius, quæ non Ahab, ſed Amri filia erat, ſed imitatione illius, filia eius uocata eſt. Vnde & in Regum dicitur de Ioram. Erat quippe gener domus Ahab. Inſuper excelſa fabricatus eſt. Pleriq; putant in domo domini, illum excelſa fabricatum fuiſſe, quæ ſita eſt in monte Moria, quod manifeſtius in geſtis Manaſſe regis oſtenditur. Nec remãſit ei filius niſi Ioahas. Ioahas, ipſe eſt Athaſias, pater Ioas filius Ioram, cuius ſoror fuit Ioſabeth. Ioſabeth uero nõ fuit filia Athaliæ, ſed de alia uxore ſuſcepit eam Ioram. Quæſtio ualde perplexa oborit. Dicit enim regnaſſe Ioram octo annis, & uixiſſe eum quadraginta annis, & dicit filium eius Athaſiam cum regnare cœpiſſet, fuiſſe quadraginta duorum annorum. Quod ſi ita eſt, duobus annis anteq; ipſe natus eſt, ipſe illum genuit. Quod niſi ſoluatur, q; ſit ridiculum, etiã ſimplex lector aduertit. Ipſe enim Ioram qui hic quadraginta annis uixiſſe deſcribiĩ & octo

D annis regnaſſe, uixit annos quadraginta, & regnauit uiginti & octo. Octo enim anni qui ei in regno tribuuntur, ipſi ſunt anteq; fratres occideret, cũ adhuc innocenter uiueret. Viginti uero anni quibus regnauit: ideo à numero eius auferũtur, quia in languore & in tribulatione deduxit eos: ideo filio eius tribuuntur, qui non amplius q; uiginti duos annos habẽs, regnaſſe perhibetur, ne de numerorum ſumma remanentes, errorem indagini temporum facerent. Ahazias enim uixit uiginti tribus annis, uno tantũ anno regnauit. Collatio enim lectionis libri Regum huic ſoluẽdæ quæſtioni, magnum præbet auxiliũ. Igitur Azarias filius Ioram rex Iuda: Hic Azarias paulò ſuperius Ahazias nominatus eſt. Ahazias interpretatur apprehendens dñm: Azarias adiutorium dñi. Et ideo mutatur ei nomen in melius in hoc loco, eo quod iuxta præceptum dñi, ad infirmũ uiſitandũ deſcẽderat. Et filios fratrum Ahaziæ qui miniſtrabant ei. Filios fratrum dicit cõſobrinos & cõſanguineos. Et tertia pars in porta quæ appellatur fundamenti. Porta fundamenti, porta ſanctuarij. Et omne reliquũ uulgus obſeruet cuſtodias dñi: id eſt, q̃buis neceſſarij ſint ad implendum opus, id eſt ad confirmandum regem, obſeruẽt tamen cuſtodias domini, ne quis exterorum ingrediatur locũ, quem ingredi nõ debent niſi ſacerdotes & leuitæ. Impoſuerunt ſuper eum diadema & teſtimonium. Teſtimonium Phylacteria, eo quod in illis decem uerba legis eſſent. Vnxitq; eũ Ioiada pontifex & filij eius. Zachariam dicit qui propheta erat, quẽ poſtea idem Ioas interfecit, ut ad magnum damnationis eius pertineret augmentum, eũ interficere, qui ſe in regẽ unxerat. Vidit regem ſtantem ſuper gradum ſuũ, ſuper columnã uidelicet quã Solomon præparauerat regibus in Baſilica. Pepigit Ioiada fœdus inter ſe uniuerſumq; populum & regem. Se in loco legis & dei, quippe qui miniſter dei erat collocans: & cuius nomen interpretatur dominum cognoſcens. Et populum & regem, ut & populus & rex obedirent deo & legi eius, & populus erga regem fideliter ageret, & rex populũ cum iuſticia regeret. Sub manibus ſacerdotum leuitarum. Ne de alia tribu ſacerdotes fierent niſi de Leui. Conſtituit quoq; ianitores in portis domus domini, ut nõ ingrederetur immũdus in omni re, id eſt, ut nullatenus

A nullatenus ulla occaſione ingrederetur in domum domini aliquis de ſacerdotibus Baal. Et
urbs quieuit: ſiue quæ eatenus idolorum cultibus tempore Athaliæ inquieta erat, ſiue quia
poſt tumultum quo rex unctus eſt, Athalia interfecta, ſingulis ad domos ſuas pergẽtibus,
omnis tumultuatio conquieuit. Et nomen matris eis Sebia, de Berſabee. Idcirco nomẽ pa-
tris illius non ſcribitur: quia non fuit tam celebre ut ſcribi potuiſſet. Quorum enim nomi-
na ſcribuntur, aut celebritate, aut potentia, aut generoſitate illorum fit. Egredimini ad ci-
uitates Iuda, & colligite de uniuerſa Iſraël pecuniam ad ſartatecta templi dei ueſtri per ſin-
gulos annos. Hæc eſt pecunia quam in lege dari præceptum eſt, quam in dinumeratione
ipſius, per ſingulos annos dare conſueuerant, id eſt ſinguli dimidios ſiclos, quod à diebus,
ex quo Athalia regnare cœperat, non dederant. Athalia enim impijſſima & filij eius de-
ſtruxerunt domum domini. Filios eius, ſacerdotes idolorum dicit, plerunqꝫ enim in ſacro
eloquio filij non naſcendo, ſed imitando uocantur. Deſtruxerant autem domum dei, ſiue
ſpoliando iſtam ornamentis, ſiue ut ferunt, terræmotu facto, ſicut tẽpore Oziæ: ut ſicut illo
intrante cum thuribulo, ita etiam Athalia idola in domum domini mittere nittente, terræ-
motus factus ſit. Eo quod feciſſet bonum in Iſraël, & cum deo & cum domo eius. Cũ
deo, quia idola quæ ad aſpernationem dei facta erant, ſubuertit. Cum domo eius, quia rui-
nas & ſciſſuras inſtaurauit in Iſraël, quia regnum domus Dauid inſtaurauit, amouens inde
idololatriam, quæ peccatis illorũ dominata fuerat. Poſtquàm obijt Ioiada, ingreſſi ſunt
principes Iuda, & adorauerunt regem. Adorauerunt eum ut deum: & acquieuit eorum ob-
ſequijs delinitus, ut ſe ut deũ coli permitteret. Hæc dicit deus: Quare tranſgredimini præ
ceptum domini? Ac ſi aperte dicat: quem uos deum habere deſtitiſtis, intantum, ut tale ne-
phas feceritis, quod nunquam ante in uobis factum eſt. Et notandum, quod non in alio lo-
B co inuenitur: Hæc dicit deus, niſi hic tantum, filij enim Zachariæ cum eo interfecti ſunt, &
ideo dicit filiorum Ioiadæ ſacerdotis. Inſidiati ſunt ei Zebat filius Semmaa Amanitidis
& Iozabath filius Samarith Moabiudis. Idcirco enim eos dicit filios Amaniudum & Moa-
bitidum, ad exaggerandam maliciam Iſraëlitarum, qui ulciſci noluerunt ſacerdotem dei,
quod illi fecerunt qui filij alienigenarum fuerunt. Porrò filij eius, & multitudo prophe-
tiæ, filios eius, quos Syri interfecerunt coram eo, facientes in eum ignominioſa iudicia, ſiue
quia turpes in eum res egerunt, ſiue quia interficientes filios eius improperabant ei ſcelus,
quod iſte in Zachariam perpetrauerat. In Hebræo: Et fundamentum domus dei, eo quod
ſanguis Zachariæ uſqꝫ ad fundamentum templi & altaris peruenerit. Fecitqꝫ bonũ in con
ſpectu domini, ueruntamen non in corde perfecto, quia pro præſentis ſeculi dignitate, non
pro futura patria laborabat: Iugulauit ſeruos qui occiderant regem patrem ſuum. Quanqꝫ
illi dei timore & in ultione Zachariæ illum occiderint: tamen ab eo occiſi ſunt iudicialiter,
quia non ore prophetæ, nec conſultu domini, ſed ſua præſumptione illum occiderunt.

Non eſt deus cum Iſrael & cunctis filijs Ephraim. Quia cum alijs tribubus erat, cum tri-
bu Ephraim unde reges erant, non erat propter præuaricationem Hieroboam & cæterorũ
regum. Separauit itaqꝫ Amaſias exercitum qui uenerat ad eum ex Ephraim, quia idola
ſecum habebant. Amaſias poſt cædem Idumæorum & allatos deos filiorum Seir, ſtatuit
illos in deos ſibi. Cum enim præcipitarentur illa decẽ milia, illa idola quæ ſecum habebant
reſponſum dederunt: ideo illos interfectos quia de cultu eorum negligẽtes fuiſſent. Videns
ergo ille idola reſponſa dare & à ruina eripi, hoc errore deceptus, adorauit ea. Miſit prophe
tam ad eum. Propheta hic Eliezer, eſt filius Dodahu, id eſt auũculi eius, de quo ſuperius di-
ctum eſt. Ceſſauitqꝫ propheta, & dixit. Ceſſauit ad minas regis, & dixit ad imperium
domini. Quia feciſti hoc malum, & inſuper non acquieuiſti conſilio meo. Cõſilio autem
eius acquieſceret, ſi eos igne combureret, ueſtimenta diſrumperet, cinerem ſuper caput ſpar
geret, & totum ſe pœnitentiæ daret: hoc etenim illi conſilium prophetes dederat. Carduus
Libani qui eſt in Libano. Hic Carduum Libani uocat, ob generoſitatem illius, qui q̃uis

C negligenter ageret, magnis erat maioribus procreatus: quippe qui de Iſraël ſemine erat.
Omne quoq; aurum & argentum & uniuerſa quæ reperta ſunt in domo domini apud
Obed Edom. Apud Obed Edom, quia eius filij cuſtodiebant ea, & ab eo deſcripta ibi per-
manebant. Vixit Amaſias filius Ioas rex poſtquàm mortuus eſt Ioas filius Iohaaz rex
Iſraël, quindecim annis. Eo tempore in utero habebatur Ozias, qui poſtea regnauit in Hie-
ruſalem. Vnde & ſcribitur, ſedecim annorum erat Ozias, cum regnare cœpiſſet. Ex eo tẽ-
pore quo diſceſſit Amaſias à domino, inſurrexit ſuper eum coniuratio in Hieruſalem, quia
ex eo tempore quo prophetæ conſilium non audiuit, neque ad dominum conuerti uoluit,
præparatio coniurationis illius facta eſt, & eatenus dilata, donec ad conſummationem per-
ueniret. Reportantesq; ſuper equos ſepelierunt eum. Non enim ſine cauſa ſcriptura dicit
eum ſuper equos portatum, ſed colligitur ideo illum portatũ ſuper equos, quia deos Edom
qui in equis portabantur, adorauerit. Et idcirco non portatum ſuper humeros: quia negle-
xerat ſeruire deo Iſraël, cuius myſteria ſuper humeros Chaatitarum portari iuſſerat. Ozias
in Paralipomenon: in Regum, Azarias ſcribitur filius Amaſiæ. Ozias enim interpreta-
tur, uirtus dei. Azarias, auxilium domini. Idcirco enim uirtus domini uocatur: quia magna
in eum uirtus domini oſtenſa eſt percuſſione lepræ & terræmotu facto. Exquiſiuit deum in
diebus Zachariæ, intelligentis & uidentis deum. Zacharias filius Zachariæ, filij Ioiadæ,
qui poſt mortem patris natus, poſthumus patris nomen ſortitus eſt. Intelligens enim & ui-
dens dicebatur. Intelligens propter ſacerdotium, uidens propter prophetiam. Contra Ara-
bes qui habitabant in Gurbaal, ipſa eſt Gerara in qua peregrinatus eſt Abraham. Aedifica
uit Ozias turres in Hieruſalem ſuper portam anguli, & ſuper portam uallis, portam ciuita-
tis: à porta Ephraim, uſq; ad portam anguli: quam Ioas rex Iſraël deſtruxerat, ipſe inſtaura-
uit: portam enim Ephraim, portam uallis nominat. In ædificando noluit eius nomẽ pone-
D re, quod in deſtruendo poſuerat. Nec immerito: quia qui idolis immolabat, & particeps in
deſtruendo fuerat, in ædificatione proprio nomine non meruit nuncupari: ſed nomine ual-
lis cenſetur propter humiliationem. In domo ſeparata, iuxta quod in Leuitico ſcribitur: Re
liqua autem ſermonum Oziæ priorum & nouiſſimorũ, ſcribit Eſaias propheta: Eſaias pro
pheta ſcripſit in anno quo mortuus eſt rex Ozias, uidi dominum ſedentem: eo anno illum
mortuum fuiſſe deſcribit, quo lepra percuſſus eſt. Et in muro Ophel multa conſtruxit.
In muro Ophel, hoc eſt, in muro nebulæ: quod intelligitur ſanctaſanctiorum. Dominus
enim dixit, ut habitaret in nebula. Filius uigintiquinq; annorum erat Ioatham, cum regna-
re cœpiſſet. Hic & initium regni eius & innocentia deſcribitur: ut monſtraret eum in inno-
centia perſeueraſſe, qua cœpit. Maſiam filiam Moloch, id eſt filium idoli Ammon, quod
uocabatur Moloch, id eſt rex. Idcirco enim filius eius dicitur, quod illi ſacra inſtituebat &
cultus. Hoc & in Hieremia habes de Iſmaele, qui deſcribitur de genere regio: cum non de ge
nere regio fuerit, ſed de Gera ſeruo Aegyptio. Ea tẽpeſtate erat ibi ꝓpheta nomine Odeth,
ipſe eſt pater Azariæ, qui Aſa regi prophetauit. Ad prophetandum enim in Samariam ue-
nerat, quia de Iuda erat. Idcirco non dixit: Hæc dicit dominus: quia non erant digni ſermo-
ne prophetæ. Iratus enim erat deus illis. In hoc ſolo loco Achaz uocatur rex Iſraël: non
quod ſuper omnem Iſraël regnauerit, ſed quia ſecutus ſit opera regum Iſraël: intantum ut
nullus ante eum de regibus nequior fuerit. Vnde & dicitur de eo, quod nudaſſet Iudam,
præceptis & auxilio dei, ſicut de Aaron ſcribitur, quod nudaſſet populum. Auxit pecca-
tum ipſe rex Achaz. Quod uidetur quaſi ſuperfluum. Quod dicit ipſe, cauſa notationis hoc
facit. Notat enim eius maliciam, ſicut & crebrò in laudem hoc pronomen poni ſolet. Et
ſepelierunt eum in ciuitate Hieruſalem: quia nõ ſepelierunt eum in ſepulchro regum, ſed in
Hieruſalem ciuitate in alio loco. Quod uero dicit: non receperũt eũ in ſepulchro regũ Iſraël,
ſonat in Hebræo: quod quaſi ipſi eum non receperint, qui ibi ſepulti ſunt: ſed quoniam me-
lius intelligi debeat, aut ab ædituis qui eadem ſepulchra cuſtodiebant, prohibitum eſt: aut
alio

A alio aliquo modo,uoluntate tamen dei. Nomen matris eius Abia , filia Zachariæ poſthu-
mi:Zachariæ prophetæ & ſacerdotis,qui à Ioa rege interfectus erat. Ipſe in anno & menſe
primo regni ſui.In Hebrææ linguæ Idiomate,etiã primus dies regni eius in hac deſcriptio-
ne ſubauditur: Auferte omnem immundiciam de ſanctuario,id eſt,idola quæ Achaz po-
ſuerat:quæ in modum mulieris menſtruatæ & polluta erant & polluebant. Auerterunt
facies ſuas à tabernaculo domini,& præbuerunt dorſum.Quod plene ſcribitur in Ezechiel
ubi dicitur,uigintiquinque uiros habentes dorſa ad templum,& adorantes ad ortum ſolis.

Hircos ſeptem pro peccato.Contra morem in hoc loco factum eſt.In omnibus enim lo-
cis unus pro peccato hircus offerri ſolebat.Sed quia multa erant peccata , ideo ſeptem hirci
offerri debuerunt.Idcirco Gad uidentem uocat:quia prophetia per uiſum ei ueniebat.Mos
erat leuitis,ut illi detraherent pelles holocauſtorum:Et ſacerdotibus,ut quando pro peccato
fiebat ſacrificium,ſacerdotes detraherent.Et idcirco ſacerdotes in hoc loco detrahebant pel-
les:quia pro peccato ſacrificium erat.Et quia ſacerdotum numerus nõ ſufficiens erat ad hoc
peragendum:quia tempore Achaz regis,diſperſi necdum reuerſi erãt:ideo iuuerunt eos fra
tres eorum leuitæ,quia leuitis rectius erat ad ſacrificandum uti,quàm ſacerdotibus:eo quod
tempore Achaz,& ipſi cõſenſerunt:quippe quia exemplar altaris Damaſceni,Vriæ ponti-
fici miſſum eſt. Scripſit quoq; epiſtolas ad Ephraim & Manaſſe.Cum omni Iſraël publice
miſiſſet nũcios,Manaſſe & Ephraim latẽter miſit,ad eos quos ſciebat cõuerſum iri poſſe per
epiſtolas.Illi enim ſuperbiores erant,propter regiã dignitatem,quæ erat in domo Ephraim.
Magna enim pars populi comedit de phaſe,nõ iuxta quod ſcriptũ eſt:Scriptum enim erat:
ut qui primo menſe non poterant comedere,ſecundo comederẽt.Venit enim plurima mul-
titudo quæ purificata non erat in menſe ſecundo,& quia in tertio menſe illicitum erat illud
B peragere,in ſecundo peregerunt.Pro his orauit Ezechias,quem exaudiuit dominus & placa
tus eſt populo ſuo.Aiunt neminem pollutum,potuiſſe phaſe comedere, quin ſtatim more-
retur,& in eo placatum dominum cognouerunt:quia comedentes extincti non ſunt. Re-
uerſusq; eſt cum ignominia in terram ſuam. Tradunt Hebræi illi caput & barbam raſam
ab angelo,in ignominiam,& hoc fuiſſe,quod per prohetam Eſaiam dictum eſt : In die illa
radet nouacula acuta conducta in rege Aſſyriorum caput & barbam,& cætera.Quem cum
eadem ignominia perueniſſet ad templũ dei ſui Neſrath,quem dicũt in reliquijs arcæ Noẽ
culturam habuiſſe.Cum ergo quereretur deprecans,cur ſe non adiuuiſſet:qui etiã filios ſuos
Adramelech & Saraſar ſibi offerret,ſi hoc ille ratum duceret, illi hoc audientes poſt tot cla-
des,ruinas & ignominias,timentes ab eo interfici,interfecerunt eum. De portento quod
acciderat ſuper terram,de ſolis reditu per lineas decem.Ad hoc unum myſterium inquiren-
dum,legati regis Babyloniæ uenerunt. Reliquit eum deus ut tentaretur : quia non pro-
hibuit ei per prophetam oſtendere theſauros ſuos , ſed theſauros domus domini. Vnde &
poſtea ab eodẽ propheta obiurgatus eſt. Et ſepelierunt eum ſuper ſepulchra filiorum Da-
uid.Et hoc notandum:quia excelſius ſepulchrũ cæteris filijs Dauid habuit meriti prærroga-
tiua.Et adorauit omnẽ militiã cœli.Duodecim ſigna quæ in zodiaco ſunt ut tradunt.Aedifi
cauit autem ea cũcto exercitui cœli,id eſt,ſub nomine ſtellarum dæmonibus, in ualle Bene-
nõ,quæ alio loco Gehennon dicitur,id eſt,uallis filiorum Ennon. Eſt enim hæc haud ꝓcul
ab Hieruſalem,de qua in Hieremia & in Regum libro plene ſcribitur. Ab ea enim originẽ
accepit nomen Gehenna. Locutusq; eſt dominus ad eum & ad populum eius:& attende-
re noluerũt in Manu Eſaiæ prophetæ. Tradunt Hebræi eundem Manaſſen filium fuiſſe fi-
liæ Eſaiæ:& ideo in hoc loco,quanq; nomen matris ſcribatur,patris tamen illius non ſcribi-
tur:quia indignus erat profanus rex tãto auo. Tradunt Hebræi idcirco occiſum Eſaiam,eo
quod eos appellauerit principes Sodomorum & Gomorræ.Et quia dixit:Vidi dominũ ſe-
dentem,cũ per Moyſen dixerit:Non enim uidebit me homo & uiuet. Et quia dixit:Addet
deus ad dies tuos quindecim annos:eo quod ꝑ Moyſen dixerit:Et numerũ dierũ tuorũ im-

C plebis. Et quia dixerit: Quærite dominum dum inueniri poteſt: inuocate eum dum prope eſt, cum dicatur: Quis eſt tam propinquus, quomodo dominus deus noſter, quando eum inuocamus? Et cognouit Manaſſes quod dominus ipſe eſt deus. Dum enim in Babylonem ductus fuiſſet, & in uaſe æneo perforato miſſus, admoto igni, inuocauit omnia nomina idolorum quæ colebat: & cum nō fuiſſet ab eis exauditus neq; liberatus, recordatum fuiſſe, quod à patre crebro audierat: Cum inuocaueris me in tribulatione, & conuerſus fueris, exaudiam te: ut in Deuteronomio ſcribitur: exauditum eſſe à domino & liberatum & reductum in regnum ſuum, & in modum Habacuk reductum, ſicut ille deductus fuerat in Babylonem. Circumdedit Ophel, id eſt inſtaurauit ædificium ſanctis ſanctorum, quod pro idolis conſtruxerat. Ad occidentem Geon, id eſt à torrente Geon ædificare cœpit uſque ad portam piſcium, quæ eſt porta de parte Ioppen. Scripta ſunt in ſermonibus Ozai. Hic Ozai quidam Eſaiam intelligere uolunt. Ozai enim interpretatur, uiſio mea. Et ideo immutato nomine introducitur, quod manifeſtetur longe iſtius merita ab illius meritis diſtare, qui eum interfecit. Ab omni quoque Iuda & Beniamin, & habitatoribus Hieruſalem. Habitatores Hieruſalem dimidiam tribum Manaſſe dicit, qui plerunq; in tribu Beniamin computantur. Ad Holdam quæ habitabat in ſecunda. Holdam uxor fuit Sellum, auũculi patris Hieremiæ, & patris Ananeel. Habitabat in ſecunda. Locus enim erat Hieroſolymis extra murum, id eſt, inter murum ciuitatis & antemurale, qui uocabatur ſecũda: cuius mentio fit in Sophonia propheta. In Paralipomenon, filij Tocaat, filij Haſra: in Regum, Ticua filia Araaz. Tocaat interpretatur, ſtridor. Haſra, diminutio. Ticua, ſpes. Araaz, negociator. Cuſtodis templi, quia templum domini ſeruabat. Ponite arcam in ſanctuario templi quod ædificauit Solomon filius Dauid rex Iſrael. Notãdum quod arca domini elata de

D templo fuit, quam modo in templum reduci Ioſias præcepit. Tempore enim Achaz quando ſimulacra in templo miſſa ſunt, elata eſt inde & ducta in domum Sellum, uiri Holdæ auunculi Hieremiæ, ubi permanſit uſque ad tempus Ioſiæ. Nec enim poterat arca dei eſſe in loco ubi ſimulacra introducta fuerant: & gentilicius uſus & ritus nefandiſſimus obſeruabatur. Stabant in ordine iuxta præceptum Dauid & Aſaph & Eman, & Idithum ꝓphetarum regis. Ideo prophetæ regis uocabantur: quia cum Dauid rege cantabant. Non fuit Phaſe ſimile huic in Iſraël à diebus Samuelis prophetæ: quia omnes qui inuenti ſunt in illa feſtiuitate: ibi ſeptem diebus commorati ſunt: & omnes ſufficienter de regis ſubſtantia, & de his quæ ſupra memorata ſunt, epulati ſunt. Contra aliam pugno domum, id eſt, contra Adad Remmon regis filij Tabrimon, qui regnauit in Charcamis: quem ea tempeſtate quando Ioſiam, rex Nechao interfecit. Factus eſt enim planctus magnus in Mageddo: cuius meminit Zacharias propheta. Noluit acquieſcere ſermonibus Nechao ex ore dei: quia per Hieremiam prophetam prophetauerat, quod ille aſcenſurus erat in Charcamis & uictoria potiturus: quæ prophetia Nechao regem minime latuit. Vnde & Rapſaces dicit de Sennacherib rege Aſſyriorum: Dominus iuſſit me aſcendere ad terram iſtam. Quia iam prophetæ Iſraël prophetauerant hoc, quod ille aſcenſurus eſſet, quod eum minime latuit.

Omnes cantatores & cantatrices, uſq; in præſentem diem: eo quod ſcriptum eſt in lamẽtatione Hieremiæ: Spiritus oris domini, Chriſtus dominus. Opera eius prima & nouiſſima. Nouiſſima in hoc loco ea dicit: eo quod non conſuluit dominum, utrum pergere deberet contra Nechao. Reliqua autem uerborum Ioachim & abominationum eius quas operatus eſt, & quæ inuente ſunt in eo. Inter cætera mala quæ geſſit, etiam hoc fecit in corpore ſuo, quod dominus prohibuit, dum diceret: Non tondebitis capita ueſtra in rotundum, neque ſuper mortuum, neque ſtigmata facietis in corporibus ueſtris. Quæ poſtquam mortuus eſt, in corpore eius inuenta ſunt. Nabo prophetia. Eſt enim nomen idoli, cui idem Nabo ſeruiebat. Chodanaſar capiens plaſma uinum, ipſe præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Hieruſalem. Audierat enim prophetiam Eſaiæ, in qua dixerat: Hæc dicit dominus

minus

A minus Chriſto meo Cyro: cuius apprehendi manum. Eſdras ſcriba ei hoc legit: & idcirco dixit ſibi à domino hoc præceptum de cunctis regibus terrarum. Hi duo per prophetiam antequam naſcerẽtur, proprijs nominibus uocati ſunt, id eſt, Ioſias & Cyrus. Ioſias, ut deſtrueret idola & cultum dei renouaret. Cyrus, ut ruinas templi inſtauraret.

Secundi libri Paralipomenon Finis.

CENSVRA ERASMI ROT. IN PRAECEDENS OPVS.

N

OPERIS EPISTOLARVM DIVI HIERONYMI STRIdonenſis, unà cum ſcholijs DES. ERASMI ROTERODAMI, denuo per illum non uulgari cura recogniti, correcti ac locupletati.

FINIS.

BIBL. NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX TERNIONVM.

TOMI PRIMI.

AA BB a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z & ꝯ ꝝ.
Omnes ſunt terniones, præter AA ꝝ, quaterniones, & BB quinternionem.

TOMI SECVNDI.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh. Omnes ſunt terniones, præter Gg Hh, quaterniones.

TOMI TERTII.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo
pp qq rr ss tt uu xx yy zz. Omnes ſunt terniones.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

INDEX IN TRIA VOLVMINA epiſtolarum diui Euſebij Hieronymi, per Conradum Pellicanum annotatus.

ABigao cæco ſcribit to.1 fo.205.b
Abiſac interpretatio ſapientiam indicat tom.1 fo.12.d
Abiſag Sunamitis figmentum ad literam tom.1 fo.11.b
Abnegatio ſui quæ ſit tom.3 162.c
Abrahã iurauit in fœmore.i.in Chriſto. to.2 24.c
Abrahæ terra promiſſa quid ſignet to.3 69.a.b
Abraham peccauit per incredulitatem.to.2 307.b
Abrahã trigamus quomodo ſequẽdus.to.2 fo.30.d
Abſtinẽtia nõ tam carniũ ꝙ aliorũ ſit to.1 83.a
Abſtinentiæ præcepta optima to.1 eodem
Abſtinentia qualis commendetur to.2 82.c
Abſtinẽtiã Chriſt⁹ uerbo & exẽplo docuit.t.2.82.d
Abſtinentia cibi & potus ſuadetur to.2 81.a
Abſtinentiã edoctus Adã in paradiſo tom.2 80.c
Acacius Cæſarienſis tom.1 297
Achas dei contemptor tom.3 78.c
Adam an imaginem dei perdiderit to.2 161.b
Ader turris circa Bethleem to.1 175.a
Adoleſcentulæ quæ dicãtur in eccleſia to.3 179.b
Adulterij pœna etiã apud noſtros to.1 236.b
Aduentus domini duo to.3 175.a
Adulter eſt in ſuã uxorẽ amator ardẽtior. to.2 53.a
Adulationis magnum malum to.1 113.b
Aegyptij uarijs ueſcuntur to.1 276.c
Aegyptiorum ſacerdotum uita tom.2 79.a
Aegyptus pro hoc mundo exponitur.tom.1 127.a
Affectus moderandi Chriſtiano tom.1 69.a
Agnes omniũ gentiũ linguis laudata tom.1 712.c
Agrippa Caſtor contra Baſilidem to.1. fo. 278
Alæ Seraphim ſex uel duodecim tom.3 120.c
Alexander epiſcopus Cappadociæ & Hieroſolymorum tom.1.fo.291
Alleluia exponitur to.3 96.d
Alphabeti Hebraici interpretatio tom.3 202
Alma quid ſignificet tom.2 39.a
Ammonius Alexandriæ ſcribit to.1 fo.289
Ambroſius Origenis auditor to.1 eodem
Ambroſius Alexandrinus tom.1 304
Ambroſius Mediolanenſis to.1 fo.303
Ambroſij ſententia de uirginitate tom.2 108.d
Ambitioſi tractantur eleganter tom.1 48.d
Amaritudines amabiles inter dulcia to.1 133.a
Amare nihil, difficile homini to.1 141.a
Amor amore ſuperetur to.1 eodem
Amplexus ſpiritualis to.3 180.d
Amor duplex to.3 eodem
Amor formæ rationis obliuio to.2 53.a
Amor dei mundi uincula rumpit to.1 fo.2.c
Amari epiſcopus debet non timeri to.2 186.d
Amor mutuus complet dei legem. to.1 112.d
Amor, uis maxima to.1 110.c
Amor læſus iraſci debet to.1 fo.1.b
Amor ſanctus impatientiã nõ habet to.2 127.d
Amphilochius Iconij epiſcopus to.1 fo.304
Anathema occiſionem ſonat to.3 17.a
Anna prudens & caſta to.2 50.d
Anachoritarum uita to.1 149.b
Anatolius Laodiciæ epiſc.doctiſſimus.to.1 294
Andreas ubi prædicauerit, & mortuus ſepulturã habeat to.1. f.266.d
Angelorũ ſanctorũ magna diuerſitas to.2 90.d
Angelis offerebãtur hoſtiæ to.3 173.a
Angelorum religio tractatur ex Paulo ad Coloſ. tomo.3 fo.171.b.c.d
Angelis quomodo ſimilabimur to.1 182.d
Angelus Chriſtum confortat to.2 292.c
Angelici ſpiritus officijs diſſimiles & profectibus to.2 fo.208.d
Animæ motus qui ſint to.3 185.a
Anima in deo nominatur to.3 fo.161.a
Animæ principale ubi ſit to.3 57.b
Anima Chriſtiani quomodo erudiẽda. to.1 55.b
Animus, nõ tantũ opes dño offerẽdus.to.1 167.b
Animæ ſanctorũ ubi habitent to.2 123.b
Anima eccleſiaſtica alijs melior to.3 184.d
Animarum quæſtio uarie tractatur to.2 17.b
Animarum origo unde ſit to.2 322.d
Anima hominis quando facta, ſollicite quæritur to.2 fo.171.b
Ante præpoſitio tractatur to.1 fo.6.c
Antiochia totius Oriẽtis metropolis to.2 180.d
Antiſthenes philoſophus pauper to.2 79.b
Antichriſtus quomodo interficietur to.3 176.c
Antonij de modeſtia to.1 fo.221
Antonij laus to.1 244
Antonij locus habitationis deſcribitur. to.1 252.c
Antonij loco ſucceſſit Hilarion to.1 fo.252
Antonius monachus to.1 297
Anus miniſtrent clericis infirmis to.1 13.b
Apocalypſis ſpiritualiter intelligenda to.3 140.c
Apocalypſis Hieronymo ſacra to.1 126.d
Apocrypha quæ ſint to.3 f.318.c
Apocrypha nõ legantur à iunioribus to.1 fo.58.d
Apollinarius Hierapolitanus epiſcopus multa reliquit to.1 fo.280
Apollinaris Laodicenus cõtra Porphyriũ.to.1.300
Apollonius ſenator Rom.& martyr to.1 fo.285
Apollonij iter & curioſitas to.3 fo.5.a
Apollonius cõtra Montanum to.1 284
Apoſtoli poſt acceptum Euangelium relinquunt officium coniugale to.2 34.d
Apoſt.fruſtra dicũt niſi Chriſtus iuſſerit. t.3. 164.b
Apoſtoli à deo docti to.3 fo.6.d
Apoſtoli ſuper oẽs homines peccatores.to.2.301.b
Apoſtoli nõ unius meriti in cœna una.to.2 88.d
Apoſtolus cõpellitur uelle quæ nõ uult.to.2.f. 29.a
Apoſtoli ex æquo fundant eccleſiã to.2 35.b
Apoſtoli duplex uoluntas, qua præcipit, qua indulget to.1 fo.90.c
Apoſtolos uirgines non fuiſſe probari non poteſt to.2 fo.35.a
Apoſtolos aliter habeo aliter reliquos tractatores,

illos ſemper uera dicere,iſtos in quibuſdam ut ho
mines aberrare to.2 188.c
Apion in Hexameron to.1 286
Apprehendit diſciplinam uarie ex Hebraico in-
terpretatur to.2 206.c
Aqua potus prophetarũ & patriarcharũ. to.1.139.a
Aquarũ laudes proſequitur to.2 326.d
Aqua & panis naturæ ſatisfaciunt to.2 78.c
Aquæ ſuper firmamentum to.2 161.a
Aquila contentioſus interpres to.2 376.c
Aquila nõ cõtentioſus,ſed ſtudioſus to.3 fo.36.d
Aquilius Seuerus Hiſpanus to.1 fo.301
Arbitrio noſtro non regimur to.2 257.b
Arcæ Noë ſacramenta to.2 147.a
Arca Noë typus eccleſiæ eſt to.2 30.c
Archelaus epiſcopus Meſopotamiæ to.1 fo.299
Ariani ſapientia ſeculari inſtructi to.2 142.c
Arianorum iniquitas to.2 137.b
Ariminenſis concilij acta to.2 144.d
Ariſtides Athenienſis philoſophus apologeticum
pro Chriſtianis ædidit to.1 fo.278
Ariſtoteles non curandus to.2 272.c
Arnobius Apher to.1 fo.295
Arnobius qualis to.1 106.c
Artemiſia uxor Mauſoli caſta to.2 49.b
Artes omnes indigent inſtructore to.3 7.a
Arundinẽ quaſſatã nõ cõteret,exponitur .t.3.160.d
Aſellæ uirginis laudes eximiæ to.1 117.b.c
Aſterius in libros ſanctos ſcripſit to.1 298
Aſſueſcendum probatiſſimis to.1 56.c
Athanaſius Alexandrinus multa fertur ſcripſiſſe
to.1 fo.297
Atalanta Calidonia illuſtris uirgo to.2 47.b
Auariciam fugiendam docet.to.1.147.b.148.c.99.a
Auguſtini epla hæretica cõtinere dicitur.to.2 352
Auguſtini ſynceritas in Hieronymũ to.2 354
Auguſ.putat Hieronymũ falli potuiſſe in interpre
tationibus ex Hebraicis to.2 341.a
Aurum repudiandum à clericis to.1 fo.15.b
Autoritatẽ ſcriptę legis,uſus eccleſiarum obtinuit
to.2 fo.140.d
Autoritas teſtimoniorũ ualet,nõ nũerus.to.2.138.d
Auxiliũ dei ſemper nobis neceſſariũ to.2 257.b
Alexandria,No dicta to.1 177.a

B

BAbylonẽ Aegypti peruenit Hilarion.to.1.251.b
Baptiſtæ Ioãnis inſtitutũ monaſticũ.to.1.45.a
Baptiſmus ſecũdus propoſitũ monaſticũ.t.1.160.c
Baptiſma ſine euchariſtia nõ dabatur to.2 146.d
Baptiſma nõ eſſe ſine ſpiritu ſancto to.2 139.b
Baptiſtæ Ioannis laudes to.2 139.b
Baptiſma pœnitentiæ à Ioanne datũ to.2 140.c
Baptiſma Ioannis imperfectum to.2 140.d
Baptiſatus iã nũc,nõ eſt ſine peccato to.2 301.b
Baptiſmi gratia commendatur to.2 327.a.b
Baptiſmi reiteratio nõ docetur in ſacris,to.2.148.c
Baptiſati infantes quid accipiant to.2 310.c.d
Baptiſmi paruulorum & adultorum differentia
to.2 fo.310.d
In baptiſmate tyrocinio cõſecramur to.1 fo.1.b
Baptiſati poſſunt tentari & peccare to.2 71.72
Baptiſmi ſecundus gradus to.1 66.d
Bar multa Hebræis ſignificat to.2 206.d
Bar hanina nõ Barrabas Iudæus dicebatur Hiero
nymi in Hebræis inſtructor to.2 203.b
Barbarorum irruptio in multas gentes.to.1 27.a
Bacchilus Corinthi epiſcopus to.1 285
Bardeſanes contra hæreticos to.1 282
Barnabas Cyprius,qui & Ioſeph to.1 271
Bartholomæus Indis apoſtolus ſepultus Albano-
poli Armeniæ maioris to.1 fo.268
Baſilius Cæſareæ Cappadociæ hexameron & alia
ſcripſit to.1 fo.302
Baſilius Ancyranus to.1 298
Baſilides fœdauit Hiſpanias to.1 198.c
Baſilidis opera & mors to.1 278
Bella excitantur delicijs epularum to.2 78.c
Benedicere pro maledicere to.1 209.a
Benedictiones ueteres differunt à nouis.to.1 142.d
Beryllus Boſtrenus epiſcopus to.1 290
Bethel domus dei,tractatur to.3 190.d
Bethleemeticum præſepe diaconus polluere uo-
luiſſe notatur to.1 233.a
Bethleem laudes to.1.128.d.131.b
Bethleem Idololatria pollutus locus to.1 104.c
Bethleemitici loci myſteria to.1 174.d
Binarij numeri ſacramentum to.2 30.c
Blaſphemũ clare nõ neceſſe eſt cõuinci to.2 260.c
Bleſillæ ornatus to.1 156.c
Bleſillæ auſtera pœnitentia to.1 156.d
Bleſilla ſoror Euſtochij uidua to.1 140.d
Bleſilla ægrotat & emendatur to.1 156.c
Bleſilla linguis loquebatur to.1 157.d
Bonũ quod gerimus omne ſolius dei.to.2 299.a
Bonorum non eſt unum meritum to.2 88.c
Bonitas augeri poteſt & minui to.2 89.b
Bona per ſe comparatione aliorum uanitas dicun
tur to.2. f.107.b
Bonũ eſt hominẽ ſic eſſe,tractatur to.1 15.a
Bonorũ laus eſt condẽnatio malorũ to.1 14
Bonũ noſtrũ tantũ eſt guſtus domini to.2 257.a
Bonus unus eſt melior altero to.2 86.c.d
Bonum nõ eſt quod orare prohibet to.2 fo.21.b
Bonoſi præconia magna & multa to.1 216.219
Brabianus quædam ædidit to.1 286
Breuiarium totius iuſticiæ to.1 112.d
Bruti uxor,Portia to.2 50.d
Bruta animalia ſanabat Hilarion to.1 249

C

CAeſarum aliæ leges,aliæ Chriſti to.1. f.200.c
Cæſarea Metropolis Palæſtinæ to.2 180.d
Cæſarea turris ſtratonis,Dor to.1 173.b
Cain qui occiderit,ſeptem uindictas exoluet, tra-
ctatur to.3.f.34.c.d
Cain ſeptem peccata & pœnæ to.3 35.a.b
Calculus uerbi dei to.3 123.b
Calciamenti corrigia interpretatur uincula nuptia
rum to.2 31.a

Calciamenta in pedibus to.3 132.d
Canones ordinati in no.teſta. to.3 31.a
Canonica ſcripta ſanctis patrib⁹ ꝓponēda.t.2.365.a tom.2 358.d
Canonicæ ſcripturæ diuiſio to.3 29.a
Canonici libri & ſacri qui ſint to.3 17.b
Candidus in hexameron to.1 286
Cantica canticorum quare dicantur to.3 178.a
Capere qui poteſt,capiat tractatur to.2 26.c
Carthago caſtitate condita & finita to.2 49.b
Carnes comedere non paſſim licet to.1 77.a
Carnis fragilitas qualis to.2 258.d
Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt,tractatur to.2 180.d
Carnē noſtrā reſurrecturam probatur.to.2 178.c
Carniū eſus multipliciter improbatur.to.2 79.b
Carnium cibum qui expetant to.2 78.d
Carnes non comedendæ perfectis to.2 75.a
Carnes animalium ad quid factæ to.2 75.a
Carnium cibus multis indiget to.2 78.c
Carnium eſus à deo permiſſus, ut repudij libellus tom.2 30.d
Caſtitas ficta Chriſtianorū,i,monachorū,t.1.144.d
Caſtitatis primi īimici uinū & adoleſcētia. t,1,138,d
Caſtitas concubinæ Lyſandri to.2 49.b
Caſtitas deuota,domino reddenda to.1 116.d
Caſtitas ſollicite tuenda exemplo Pauli.to.1 137.b
Caſtitatis tentatio euicta conſilio to.1 47.a
Caſtitas tantum corporis ſine laude to.1 4.d
Caſtitatis diffamia facile peruadit loca to.1 83.b
Caſtitas puellaris quomō cōplantanda.to.1 57.a.b
Caſtitatis primos limites uidua nō excedat.t.1.91.a
Caſtitas monachorum to.1 45.a
Caſtitatis quanta pericula,ex ſcripturis.to.1 139.b
Caſtitas ſemper opere nuptiarū prælata.to.2 29.b
Caſtrutio cæco Pannonio Hierony. to.1 206.d
Catonis Cenſorij uxor to.2 52.c
Caprea & dorcas quid ſignificet to.3 190.c
Calamus cōfractus qui dicatur to.3 161.b
Chaldaica lingua qui libri ſcripti to.3 28.d
Cæcum hortatur ad æquanimitatem to.1 206
Cælibatus nihil prodeſt, & nuptiæ abſq; operibus tom.2 104.c
Cellulæ ſeptuaginta in Alexandria to.3 14.d
Centeſimum martyribus fructum applicāt, & uirginibus ſexageſimum to.2 103.a
Cepta perficere paucorum to.1 195.a
Cerei nō accedendi clara luce to.2 124.d
Cereos fœminæ per errorem accendunt ad ſepulchra martyrum to.2 124.d
Cereum accendentes ſecundum fidem habēt mercedem à deo to.2 124.d
Cereos lucentes meridie Vigilātius improbat,Hieronymus probat to.2 123.a
Cerei accenduntur ad euangeliū pro ſigno lætitiæ tom.2 24.d
Ceremonias obſeruare nō eſſe indifferēs.t.2.347.b
Ceremoniæ obſeruandæ to.1 25.a
Charitas ſolatium in aduerſis to.1 28.c
Charitas ordinata to.3 185.d
Chryſogono monacho Hieronymus to.2 20
Chriſtus ſemper meditandus to.1 167.a
Chriſtus ſequēdus omnibus cōculcatis.to.1 1.b
Chriſti fides dilatata ubiq; to.1 22.d
Chriſtum non ſequuntur diuites to.1 3.a
Chriſti exēplo aduerſa patiēter ferenda.to.1 151.a
Chriſtus non ſine cauſa mortuus to.2 136.d
Chriſtiani an ſint hæretici to.2 136.d
Chriſtus in carne uirgo, in ſpiritu monogamus to.2 105.b.29.b
Chriſtum imitari tutiſſimum to.1 111.b
Chriſtus poſt reſurrectionē ubi fuerit quadraginta diebus to.3 140.d
Chriſti qui non eſt,antichriſti eſt to.2 132.d
Chriſti uita breuiter deſcripta to.1 5.a
Chriſti natiuitas deſcribitur to.1 150.d
Chriſtus ſponſus eccleſiæ to.3 180.c
Chriſtianæ religionis regula breuis to.3 10.c
Chriſtianorum primorum habitacula monaſteria nominata to.1 274
Chriſtiani à gentili diſtinctio to.1 110.d
Chriſtiani ſectentur humilia to.1 4.c
Chriſtianorum hoſtes to.1 2.d
Chriſtianus ſemper patitur perſecutionem.to.1.2.c
Chriſtiani ueri conditiones to.1 43.b
Chriſtiani in peccato pręuenti ſaluādi poſt poenas tom.2 277.a
Chriſtianas mulieres gentilibus nubere non licet tom.2 23.a
Chriſtiano ſanitas abſque uiribus nimijs neceſſaria eſt to.2 78.d
Chromatio ſcribit Hieron. to.1 218
Cibus Chriſtiano non omnis licitus to.2 76.d
Ciborum temperantia to.1.181.a.b.45.a
Cibus noſter nō ſunt facta animalia to.2 74.d
Cibus filiorum parentes ſunt alicubi to.2 76.c
Cibus ſeptentrionalium hominum to.2 75.b
Cibus facile digeſtibilis capiendus to.2 77.b
Ciborum quorundā abſtinētia,ut alijs cōpenſetur uoracitas to.2 83.b
Cibo perdidit Eſau primogenita to.2 80.d
Cibus Chriſtianorū qualis eſſe debeat.tom.1 57.b
Cibum pſalmi præueniant to.1 250.d
Cibum & nuptias quomodo prohibentes hæretici ſint to.2 82.c
Cimices proſunt urinationi to.2 74.d
Cyprianus Afer opera clariſſima ædidit.to.1 292
Cyprianus modeſtiſſimus aſſertor to.2.148.c.d
Cypriani cenſura apud Hieronymum to.1 106.c
Cyrillus Hieroſolymæ epiſcopus to.1 301
Circunciſionem exponit cōtinentiam,præputium uero nuptias to.2 24.d
Ciuitas conſtruenda,de qua Apocalypſis,exponitur ſpiritualiter to.1 127.a
Claudia Veſtalis uirgo cingulo nauim trahit, tomo.2 48.c
Clemēs Alexādrię presbyter multa ædidit.to.1.283
Clemens Romæ epiſcopus to.1 276
Clerici pauperes to.1 13.a
Clerici dn̄m poſſideāt & ab eo poſſideātur.to.1.13.a

Clerici de decimis & unde uiuant to.1 13.a
Clerici nudi ſint,& nudũ Chriſtũ ſequanť.to.1.13.a
Clerici hoſpitalitatem exhibeant to.1 13.b
C[redacted] fugiendi to.1 13.b
Clerici mulieres fugiant to.1 13.b
C[redacted] to.1 3.b
Clericorum inutilium culpa & pœna to.1 4.c
Clericorum ueſtes & cultus to.1 15
Clerici captatores to.1 15.a
Clericorum paupertas to.1 15.a
Clerici patres ſunt monachorum to.1 81.b
Clerici iniuria exhæreditantur to.1 14
C[redacted] to.1 14
Clericis conuiuia declinanda to.1 16.c
Clerico libidinoſo improperatur nephas.to.1 231
Clerici Chriſti corpus ore conficiunt to.1 3.b
Clericorum eſt ſepelire mortuos to.1 238.c
Clerici à monachis non iudicandi to.1 45.b
Clericatus digni mores to.1 24.c.d
C[redacted] to.1 13.b
Clerici munuſcula à mulieribus nõ capiãt.to.1.13.b
Clerici uillas domosq; nõ ambiant to.1 17.b
Codicorum ſanctorũ uarietas per loca.to.3 19.b
Cognoſcere ſeipſum anima docetur to.3 184.c
Columbæ & turturis ſignificatio to.3 191.b
Cognoſcere uxorem quid ſit to.1 7.a
Colorum quatuor ſignificata to.3 62.c
Comedendũ ſemp ut cibũ ſequať lectio.to.1 133.a
Commentatoris officium to.2 110.c
Coniunx Nicerati caſta to.2 49.b
Coniunx iudicio amãda nõ affectu to.2 53.a
Cõiugali officio ſeruiẽtes carnales dicunť.to.2.43.b
Cõiugali opi ſeruiẽtes hoſtias offerre ñ pñt.2.105.b
Cœnobitarum mores deſcribuntur to.1 148.d
Confeſſio dei ad ſalutem non ſufficit to.1 109.a
Cœleſtia ſemper deſideranda to.1 171.b
Conſolatio pro mortua filia to.1 160
Conſolatio in tentatione ſolitudinis to.1 216
Contrariorum contraria remedia to.3 159.a
Conſtantij fatum to.1 26.d
Conuerſio infidelium ſperanda to.1 55.a
Conuicium in fratrem,homicidium eſt.to.1 4.d
Copulatio cõiugalis uaria Perſis,Medis, Indis &c. tom.2 76.c
Cor impœnitens deo repugnat to.1 232.d
Cordis mundicia curanda to.1 67.a
Cornelius Romæ epiſcopus to.1 292
Corinthiorum quæſtiones numerantur.to.2 21.a
Correptio aperta tolerabilior to.1 49.a
Corpus Chriſti clerici ſacro ore conficiũt.to.1 3.b
Corpus non molliter curandum to.1 1.b
Corpus dño offerendũ p pœnitentiã to.1 167.b
Corporis uirtutes narrantur to.1 12.c
Corpus humanũ ex quatuor cõpoſitũ to.2 194.c
Corpus ſubijciendum ſpiritui to.1 171.b
Corporis reſurrectio probatur to.1 182.d
Corpus & carnem idem non eſſe to.2 175.a
Corpus Chriſti edere non poſſunt de uxorum cubilibus conſurgentes to.2 31.a
Corpus Chriſti accipere,phibet coitus.to.2 108.d
Corpus Chriſti accipere maius ꝙ orare.to.2 109.a
Corpus Chriſti Romæ ſemper accipiunt.t.2.109.a
Corpus Chriſti ſemper accipere nec reprehendo nec probo to.2 109.a
Craſtinum in ſcripturis to.3 136.d
Crates Thebanus paupertatẽ ſectabatur.to.2.77.a
Creator quomodo admirabilis to.1 25.a
Credendum Chriſti ſermonibus to.1 1.b
Credimus quia in ſcripturis legimus,nõ credimus quia non legimus to.1 23.b
Creſcens Gallis euangelizauit to.1 269
Crines monialibus ſecreto tondebãtur.to.1 233.b
Cruce inſtante cõtendatur de dignitate.to.2 292.c
Cucurbitæ translatio reprehenſa to.2 349.d
Cultus non notabilis ſit to.1 24.c

D

DAuid uirtutibꝰ filij ipſius cõſeruati.t.2.294.d
Dauid pſalmorum omnium autor non fuit tom.3 100.c
Dauid frigidus quomodo ſenex incaluerit.to.1.11.b
Dauid ſibi relictus peccauit to.2 293.b
Dauid in multis peccauit to.2 33.a
Damaſus Romanus epiſcopus to.1 300
Daniel & tres pueri eunuchi to.2 34.c
Declamationes pueriles nõ decent ſenes.to.1 12.d
Deliciæ omnes fugiendæ Monachis to.1 16.d
Dæmonum cibi to.3 131.a
Dæmon hominũ cauſa iumẽta corripit.to.1 249.b
Denarius diurnus pro laborantibus to.3 136.d
Detractionis uitium cauendum to.1 113.a
Detractoribus auris non præbenda to.1 113.a
Detractorum fugienda conſortia to.1 49.a
Detractio fugienda to.1 16.d
Detractores non audiendi to.1 17.a
Deuota deo ſeruanda diligenter to.1 56.d
Dei iudicia inſcrutabilia to.1 159.b
Deus cogitandus in aduerſis to.1 159.b
Deus non reprehendendus in creaturis.to.2 303.a
Dei iudicia non ſcrutãda curioſius to.1 70.d
Dei nomina decem to.3 96.c
Dei ſubſtantia omnis creatura eſt to.3 130.c
Deo unum ſumus ſecundum gratiam non naturã tom.2 91.a
Deum dediſſe mandata poſſibilia to.2 266.d
Deitas una in tribus perſonis ſubſiſtit to.2 133.a
Deus una ſubſtantia,tres perſonæ,ſubſiſtentes,perfectæ,æquales,coæternæ to.2 133.a
Dei iudicium non fugiendum to.1 160.d
Deus profertur genere maſculino to.3 123.a
Deus homo nuncupatur to.3 129.b
Dei clementia propter hominem to.3 128.d
Dominus meus & deus meus Chriſtus dicitur tom.2 180.c
Deus iuuat hominem in operibus to.2 303.b
Deum eſſe omnia in omnibus,tractatur.to.2 272.c
Deus quomodo uiſus hominibus to.3 121.a
Non quod concedit deus,ſed quid uelit conſideremus to.2 44.c
D[redacted] to.2 296.d
Deus quare tot populos ſine lege ſua tantopere reliquerit

liquerit to.2 259.a
Deus quomodo omnia in omnibus to.3 138.e
Deinde, quomodo intelligendum to.2 7.b
Dexter Paciani to.1 304
Dextera & ſiniſtra in ſcripturis to.2 104.d
Demetriadis uirginis laudes to.1 63.64
Diaboli multa nomina to.3 130.d
Diabolus ſanctos adoritur to.1 137.a
Diaconi non æquentur epiſcopis to.2 334
Diaconi ſtent coram epiſcopis to.2 334
Diaconus unde dicatur to.2 334
Diaconi & presbyteri inuiti ordinabant. to.2 158.d
Diapſalma uarie tractatur to.3 97.b
Dido ſoror Pigmalionis caſta to.2 49.b
Didym⁹ Alexādrinus cæcus multa ſcripſit. to.1.301
Diei malicia ſibi ſufficit to.3 137.a
Dies domini cum timore expectandus. to.1 117.a
Difficultatum in uet. & no. teſt. unde diſſolutio ſu-menda to.3 181.b
Digamiam diſſuadet to.1.84.c.d.78.c
Digamiam nuptijs ſubijcit to.2 104.d
Digamiā prohiberi ſacerdoti & laico to.1 90.c
Digamia in bona terra non oritur to.1 91.a
Digamia & trigamia in eccleſia non damnatur to.2 110.d
Digamiam deteſtatur gentilitas to.1 90.d
Digamus in clerum eligi non poteſt to.2 19.a
Dilationes in ſeruitio dei nō probantur. to.1 23.b
Diodorus Tarſen. epiſcopus to.1 303
Diodori & Chryſippi ſentētia de potētia. t.2.266.d
Diogenis paupertas to.2 79.b
Diogenis obitus to.2 80.c
Dionyſius Alexād. epiſcop. egregia ſcripſit. to.1.293
Dionyſius Corinthiorum epiſcopus epiſtolas multas ædidit to.1 280
Dioſpolis Lydda to.1 173.b
Diſcēda quæ ſint Chriſtiano in primis to.1 71.a
Diſce diu quod doceas to.1 48.c
Diſceſſio apud Paulum uētura quæ ſit to.3 175.b
Diſputatio Cādidi & Origenis de filio dei. t.2.214.c
Diſtantiam eſſe inter bonos & inter malos conuincitur to.2 85.b
Et diuiſus eſt, uarie legitur to.2 27.a
Diuerſitas rerum neceſſaria to.2 272.d
Diuitiæ non obſunt to.1.74.c.75.a
Diuitiæ nō retinendæ cum ſint alienæ. to.1 147.b
Diuites non poſſe ſaluari to.1.74.a.267.a
Diues affatim, qui cū Chriſto pauper to.1 1.b
Diuitiæ oēs de iniquitate deſcendunt to.3 143.b
Diuitiæ quomō laudabiles reddant to.1 172.c
Docēdi quomodo ſint pueri to.1.55.b.56.c
Doctos uidere corām, deſiderabile to.3 5.a
Doctrinæ concordent mores to.1 14
Doctores priſcos allegare quid to.1 13.b
Doctor inquirendus in ſcripturis to.1 45.b
Donatus Afer to.1 29.d
Donec, in ſcripturis dupliciter capiendū. to.2 7.a
Dorcas acutiſſime uidens to.3 190.c
Dormiemus omnes ſed nō omnes immutabimur, exponitur to.3 192.d
Dormire nō poſſumus niſi dante deo to.1 306.c
Duellij uxor caſta Bilia to.2 50.c

E

Eccleſiæ rudi leuia imponenda to.2 40.d
Eccleſiaſtica tantum prædicanda non humana & philoſophica to.3 151.b
Eccleſia in tres partes diuiſa in Syria to.2 135.a
Eccleſia decreuit poſt diuitias & ſub Chriſtianis principibus to.1 258.d
Eccleſiæ membrorum uaria dona to.2 91.a
In eccleſia illicitum, nec domi licet to.2 109.a
Eccleſiam pauperum fraudare nephas. to.1 17.b
Eccleſiaſticorum bonorum diſpenſatio. to.1 17.b
Eccleſia iſta certa, quæ ab Apl'is fundata. to.2.149.a
Eccleſia à ſolo Chriſto nomen habeat, à nullo alio to.2 149.a
Eccleſia nō eſt, quæ nō habet ſacerdotē to.2 146.d
Eccleſia meretrix exponitur to.3 75.b
Eccleſia nutrit multas anus to.1 13.b
Effrem Ediſſenæ eccleſiæ diaconus to.1 302
Egeſippus quæ ſcripſerit to.1 279
Egreſſus Iſraelis quo tempore poſt Abraham prædictus contigerit to.3 36.c
Elementa mundi quæ dicantur to.3 174.d
Eleemoſynæ Fabiolæ to.1 201.a
Eleemoſyna qualis tribuenda to.1 105.a
Eleemoſynæ quibus tribuendæ to.1.83.a.b.166.d
Eleemoſyna facienda to.3 143
Eleemoſyna cum iniuria data to.1 147.b
Eloquentiæ ſecularis fulgor de cœlo cadit. to.3.142.d
Enoch quare translatus to.2 30.c
Epiphanius multarū linguarū peritus to.2 225.b
Epiphanius Cypri Salaminæ epiſcopus. to.1 302
Epiſcopi ueri uita deſcribit. to.1.26.c. to.2.325.327.c
Epiſcopi quales eſſe non debeant to.2 327.d
Epiſcopus unde dicatur to.2 334.c
Ep[redacted] to.2 333.b
Ep[redacted] to.2 334
Epiſcopi oēs Apoſtolorū ſucceſſores to.2 334
Epiſcoporū maximæ diuitiæ quæ ſint to.1 49.b
Epiſcopus qualis eſſet debeat to.2 273.b
Epiſcopus quomodo irreprehenſibilis. to.2 273.b
Epiſcopi ſacris literis eruditi ſint to.3 6.c
Epiſcopus eccleſiæ lumen eſt to.2 138.d
Epō errante, magnus in eccleſia error to.2 138.d
Epiſcopi ſuſcipiendi reuertētes exceptis autoribus hæreſeos to.2 146.c
Epiſcopi patres ſint, non domini. to.1.14. to.2.189.b
Epī manus imponunt, baptizatis à diacis. to.2.141.a
Epiſcop[redacted] res habentes to.2 122.c
Ep[redacted] to.2 122.d
Epiſcopi locum Apoſtolorum tenent to.2 130.c
Epiſcopus non idē cū laico pœnitente to.2 137.b
Tam Epiſcopo quā laico non licet, quod non licet Chriſtiano to.2 137.b
Epī receptio utilior eſt eccleſiæ quam laici to.2 137.b
Epiſcopū cū populo pariter recipiendū. to.2 138.c
Epiſcopus eccleſiæ condimentum eſt to.2 138.c
[redacted] to.2 334

Epiſcopus eſſe nequit, qui filios generat. to.2 40.d
Epiſcoporum quæ ſit gloria to.1. 14
Epiſcoporum conciones to.1 14
Non omnes epiſcopi epiſcopi ſunt to.1 4.c
Epiſtola Pauli ad Hebræos qualis habeat. to.3. 69.b
Epiſtolare officium quod ſit to.3 71.b
Epiſtolam armata prece exigit to.1 221
Epulæ frangunt corpus & animam to.2 78.d
Ephod bad Samuelis explicatur to.3 72
Aequaliter licitum, æquali lance pēſandū. t.2. 105.a
Aequales non omes in cœlo erimus to.2 93.a
Aequales in Chriſto omnes renaſcimur. to.1. 114.d
Equis comparat incontinentes to.2 122.d
Error in omnibus hominibus to.2. 291.a.b 286.d
Eremitæ non niſi ex monachis fiant to.1 46.c
Eremus nudos amat to.1 1.b
Eremitica uita laudatur to.1 45.b
Eremus aliquando deſerendus to.1 45.b
Eſau & Iacob electi anteq̃ nati, tractat̃ to.3. 152.c.d
Eſſentiæ nomen ſolus deus uere tenet to.2 133.a
Eſca qualiter ſumenda to.2 77.b
Eſaiæ uiſio poſt mortem Oziæ exponit̃. to.3 117.a
Eſdræ liber apocryphus à Hieronymo nūquàm lectus to.2 124.c
Euagrius Ponticus hæreticus to.2 255.b
Euagrius epiſcopus Antiochenus to.1 303
Euangeliū legi quomodo præfertur to.2 278.c
Euangelium perficiendis proponitur to.2 75.a
Euangelia differunt in initijs to.2 35.b
Euãgelium Nazarenorū Syra lingua ſcriptū &c. tom.2 fo. 301.a
Euchariſtia charitatis ſymbolum to.2 186.d
Eunomius Cyzicenus epiſcopus to.1 303
Eunomij ſectator Vigilantius de ſanctis non honorandis to.2 25.a
Eunuchi propter regnorū cœlorū optimi. to.2 26.c
Eunuchi ſtudium in ſacris literis to.3 7.a
Eunuchus Candaces euangelizauit to.1 269
Euphrates fluuius magnus to.2 161.a
Euſtathius Pamphilius to.1 297
Euſebius Emeſenus to.1 298
Euſebius Cæſareæ Pal. ep̃s eximia ſcripſit. to.1. 296
Euſebius Sardus Vercellen̄. to.1 299
Euſtochij laudes to.1 58.d
Euzoius Cæſarien̄. epiſcopus to.1 301
Exemplū Chriſti & Apoſtolorū ſequendū. t.1. 111.b
Exemplum ſumatur à melioribus to.1 211
Excuſatio quod non ſcripſerit to.1 213.b
Exuperius Toloſanus eleemoſynarius. to.1 49.b
Exuperantium hortatur to.2 12.c
Exuperantius miles & propheta to.1 212.c
Ezechias iuſtus tamen peccauit to.2 295.b
Ezechielis uxor to.2 40.c

F

FAbiolæ exercitia poſt pœnitentiā to.1 201.a
Fabiola νοσοκομεῖον inſtituit to.1 201.b
Fabiolā excuſat de ſecundo marito accepto priore uiuente to.1 200.d
Fabiolæ pœnitentia publica to.1 200.d
Fabiola Romæ eremicola to.1 202.d
Fabiolæ exequiæ to.1 203
Fabiola ſtudioſa diuinarum literarū to.1 202.c
Fabiolæ laudes to.1 199.b
Fabiolæ prior maritus qualis to.1 200.c
Falſitas nunq̃ laudanda to.2 336
Famæ ſimul & conſciētiæ ratio habenda. to.1 115.a
Fel hyenæ oculis to.2 74.d
Fœminarum commercia quæ fierunt hæretici quo errores diſſeminarent commodius to.2 256.c
Fœminis an pſallendū to.2 275.b
Fœmur Abrahæ quid ſignet to.3 109.a
Fiat mihi ſecundum fidem meam, periculoſum eſt dicere to.2 143.b
Fides [illegible] to.2 143.b
Fides indubitata ad deū ardue reperitur. to.2 143.b
Fidei ueræ indicia to.2 143.b
Fides eſt ſimplicitas mētis & deuotio animæ ad dominum to.2 143.b
Fides rara in Chriſtianis to.2 143.b
Fidelem animam inueniri rariſſimum to.2 144.c
Fidei Chriſtianæ augmenta to.1 55.a
Fidei ſynceritas labefactata to.2 144.c
Fides duplex indicatur to.2 143.b
Fides eſt, ubi fit quod dicitur to.2 364.d
Fiducia in dominū pro temporalibus to.1 93.a.b
Filij nō magnop̃e quærēdi in matrimonio. to.1. 81.a
Filius quomodo patri ſubiectus dicatur. t.3. 137.b.c
Filij & filiæ diligentiſſime inſtituēdi to.1 56.d
Filius mortuus nō plangēdus ſuadetur. to.1 22.d
Filia matri cohabitet uiduæ to.1 227.a
Fimus hominis to.2 74.d
Finis non initia quærēdus Chriſtianis. to.1 81.b
Firmianus Lactātius multa ſcripſit to.1 295
Fleuerunt ſancti mortuos to.1 160.d
Flumina paradiſi corporalia to.2 161.a
Formicarum prouidentia to.1 260.d
Fortunatianus Afer epiſcopus Aquileien̄. to.1. 299
Fratres Chriſti æſtimabantur, ſicut & Ioſeph pater to.1 13.a
Fratrum duorum ſimilitudo frugi et luxurioſi quò pertineat to.2 93.a
Fratres ꝓpinquitate nō natura nominant̃. to.1. 13.b
Fruct⁹ triplex caſtitatis ex ſemine bono. to.2. 102.d
Fuga magnatum to.1 16.c
Furiam hortatur ad uiduitatem to.1 80.d

G

GAius contra Proculum to.1 290
Gallia monſtra non habuit to.2 122.c
Galliarium ſtudia florentiſſima to.1 44.d
Gelaſius Cæſareæ Paleſtinæ epiſcopus. to.1 304
Geminus Antiochenus presbyter to.1 291
Genus non laudandum to.1 23.b
Generis proprietas non eſt in ſpiritibus. to.3 123.a
Generationes ab Adā ad Chriſtū. to.1. 77. to.3. 35.a
Genitalia quare creata to.2 42.d
Gentium miſeriæ Hieronymi tempore. to.1 27.a
Geon fluuius Aegypti to.2 161.a
Gerontiam uiduam hortatur to.1 88.c
G[illegible] & ſtudium in ſacris literis to.3 81.a

Gymnoſo

Gymnoſophiſtas duplices Indi habẽt, Pragmanas & Samaneos to.2 79.a
Gorgiæ rhetoris uxor to.2 52.b
Gloria apud hoies fugiẽda in ieiunio to.1 16.d
Gloriam deſpicere mirabile to.1 172.d
Gratiarum uarietates in bonis to.2 86.d
Gratianus Lugduni moritur to.1 26.d
Gregorius Naziãzenus ẽps multa ſcripſit t.1 302
Gregorius Nyſſenus to.1 304
Gregorius bætic⁹ Illiberi ẽps de fide & alia to.1.300
Gula auaritiæ mater to.2 76.d

H

HAſdrubalis uxor, caſtitatis exẽplũ to.2 49.b
Hebræam linguam Paula & Euſtochium didicerunt to.1 183.b
Hebrææ literæ unde, & quot, & quales to.3 17.a
Heluidius quis fuerit to.1 5
Heluidio quare tardius reſponderit to.1 5
Heraclius cõmentatus eſt Apoſtolũ to.1 286
Hæretici, fœminarũ adiuti opibus to.2 256.c.d
Hæreticorũ ſentẽtias ꝓdidiſſe, ſupaſſe eſt t.2 260.c
In hæreſeos ſuſpicione nolo quenquam eſſe patientem &c. to.2 164.c
Hæretici ſemꝑ ſuſcepti ſine rebaptizatiõe t.2.148.d
Hæreſis tranſformatarum animarum to.1 182.c
Hæretici multi poſt Chriſtũ & ante to.2 147.b
Hæreticos gentiles eſſe to.2 137.a
Herman, autor paſtoris to.1 273
Heſychius Hilariano familiaris to.1 250.d
Hieronymi magiſtri Apollinarius, Didymus, Barrabanus to.2 192.c
Hieronymo ſtudium fuit non philoſophorum argumenta ſectari, ſed Apoſtolorum ſimplicitati acquieſcere to.2 260.c
Hieronymi ſtudia uertendo to.1 196.c
Hierony.tꝑibus ſtrages factæ in Europa to.1.94.c
Hieronymi tentationes in carne to.1 46.d
Hieronymi ſtudiũ in Hebraicis literis to.1 46.d
Hieronymi fama Romæ to.2 369.a
Hieronymi diffamationes to.2 369.b
Hieronymus adoleſcens lapſus to.1 219.
Hieronymus reuereẽ Baſilicas martyrũ to.2 126.c
Hieronymi labor ingratus deſidibus to.3 25.a
Hieron.cõtra Auguſtinũ queritur to.2 349.d.352
Hieron.opuſcula diſſeminata paſſim to.2 118.d
Hieronymus de ſeipſo to.1 304
Hieron.ꝑegrinas literas quomõ didicerit to.3.28.d
Hieron.incitat Theophilũ cõtra Origeñ.to.2.314.c
Hierony.eruditionẽ ſuam non tacet to.2 114.d
Hieron.iudicium durum de lectis ſecularibus autoribus & neglectis ſacris to.1 146.d
Hieron.fides in interpretationibus to.3 18.d
Hieron.prouocat ad Hebræos to.3.15.a.20.c
Hieronymi tentationes pro caſtitate to.1 138.c
Hier.à pectoris uerberib⁹ nõ deſtitit to.1 138.c
Hieron.liberalitas in cõmodãdis libris to.1 54.d
Hieremiæ uirginitas to.2 40.c
Hieroſolyma, Iebus, Salem to.1 174.c
Hieroſolymam uidere inutile to.1 103.b
Hieroſolymam ſanctam eſſe & dici to.1 127.b
Hieroſolymam mittantur quæ per ſabbata colliguntur to.2 126.d
Hieroſolymam habitãtibus ſanctis pauperibus ex toto orbe refrigerium mittebatur tempore Hieronymi to.2 126.d
Hieroſolymæ ciuitatis præconia to.1 125.a.b
Hieroſolymæ uituperium to.1 126.c.d
Hilarius Deucalion orbis dicitur to.2 148.d
Hilarius à Cypriano diſſentit to.2 148.c.d
Hilarius Romanæ urbis diaconus to.2 148.d
Hilarius diaconus adhuc to.2 146.d
Hilarij librorum falſificatio an fuerit to.2 224.d
Hilarij eruditio & linguæ to.3 115.b
Hilari⁹ pictauieñ.ẽps ædidit notha uolumĩa t.1.299
Hilarius qualis Hieronymo uiſus to.1 106.c
Hilarion proprio labore ſe nutrit to.1 253.a
Hilarionis in Sicilia conuerſatio to.1 253.b
Hilarionem inquirit Heſychius to.1 253.b
Hilarion in Dalmatia quæ egerit to.1 253.b
Hilarion apud Epidaurũ mari ꝑcipit to.1 254
Hilarion piratas uincit to.1 254.c
Hil.in Cypro recognitus mira geſſit to.1 254.d
Hilarion paralyticum ſanat to.1 255.a
Hil.obitus & teſtamentum to.1 255.a
Hilarionis ſepultura & tranſlatio to.1 255.b
Hilarion tẽtatur luxu & dæmonibus to.1 249
Hilar.uictus, amictus, domus & miracula to.1 246
Hilarion primus monachus in Syria to.1 247
Hilarion munera refutauit to.1 248.c
Hilarion potens contra dæmones to.1 249
Hilarion obitum Antonij prædixit to.1 251.a
Hilarionis humilitas uera to.1 251.a
Hilarion fugiens per terras to.1 252
Hilarion præter codicem euãgeliorum nihil prorſus habebat to.1 253.a
Hilarionis cõuerſio & cõuerſatio &c. to.1 244
Hilarion cellas monachorũ uiſitabat to.1 250.c
Hippolytus multa ſcripſit to.1 290
Hypoſtaſis nouum nomen to.2 132.d
Hypoſtaſis & uſia idem to.2 133.a
Hypoſtaſes tres taceãtur, una teneaẽ to.2 133.a
Hirenæus recitat fœdatas Gallias & Hiſpanias Baſilidis erroribus to.1 198.d
Hirenæus doctiſſimo & eloquentiſſimo ſtilo aduerſus omnes hæreticos ſcripſit to.1 198.d
Hiſtoria Belis & Suſannæ cui⁹ autoritatis t.2 28.d
Hypocriſeos macula pauci carent to.2 290.d
Ho[illegible] to.2.258.c.254.d.268.c
Homo à peccatis redẽptus ꝑ Chriſtũ to.3 170.c
Honor ꝓ eleemoſyna uel munere accipiẽ t.1 89.b
Honorare parentes quid ſit to.1 89.b
Honor martyrum reliquijs exhibitus, non eſt idololatria to.2 24.d
Hoſtes Chriſtianorum to.1 2.d
Humilitas uirtutum cuſtos to.1 114.c
Humilitas uere exaltat to.1 172.c
Hunnorũ gens unde & quãdo exorta to.1 202.c

I

IAcobus frater domini epiſcopus Hieroſolymorum annos triginta quid ſcripſerit, quomodo uixerit,

uixerit,quando obierit to.1 266
Iacobus filius Zebedæi occiſus ab Herode t.1 268
Iacobus uirginitatem docet myſtice to.2 45.b
Iaculum charitatis in ſponſa to.3 189.a
In idolio recumbere to.3 131.b
Idololatriæ crimina quæ ſint to.2 2.d
Ieſus Naue ſine planctu moritur to.1 161.a
Ieſus Naue dictus Auſe & Oſee to.2 31.b
Ieſus ſecundo populum circuncidens bigamiam prohibet to.2 31.b
Ieſus Naue typus Chriſti to.3 8.c
Ieiunia moderata to.1 45.a 68.d.58.d
Ieiuniũ nõ uirtus,ſed uirtutũ fundamẽtũ to.1 68.d
Ieiunia idololatrarum to.1 58.d
Ieiunium multipliciter cõmendatur to.2 80.d
Ieiuniũ Chriſtus & ꝓphetæ ſeruarũt to.2 80.d
Ieiuniũ aquæ & panis,cõmune & forte to.1 16.d
Ieiunandum omnibus temporibus to.1 196.d
Ieiunium hypocritarum to.2 78.d
Ieiunium quod placet domino to.2 83.a
Ieiunia qualia eſſe debeant to.1 149.b
Ieiunium ſit non tam corporis quàm mentis humiliatio to.1 114.c.d
Ieiuniorum modus to.1 16.d
Ieiunat Cornelius,Paulus,Timotheus to.2 82.c
Ieiunium Niniuitis profuit to.2 81.a
Ieiunium deo commendat to.2 81.a
Ieiunium Danielis probatur to.2 81.a.b
Ieiunat Dauid poſt peccatum to.2 81.b
Ieiunium imperatũ Noë & poſteris to.2 80.d
Ignorantia peccatum eſt to.2 278.d
Ignatius Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus quæ ſcripſerit to.1 276
Ingenia præclara artes uarias meditãtur to.1 25.a
Imaginem dei uarie aſſignarunt to.2 162.d
[redacted] to.2 162.d
[redacted] to.2 163.a
[redacted] to.1 163.a
Impœnitẽtia non eſt poſt baptiſmum to.2 71.b
Impœnitentia mederi nequit to.1 232.d
Imperator olim concilia indicebat to.2 224.d
Imperatorũ ſcita,minora ſunt ꝙ Chriſti to.1 14
Impietas & peccatum differunt to.2 176.d
Impar numerus mundus to.2 111.a
Infantes Chriſtianorũ quõ inſtituẽdi to.1 55.b
Infantes baptizati ſine peccato to.2 310.c
Infantula pſalmos diſcat to.1 101.a
Infantes recens nati baptizari debẽt to.2 310.d
Infantes baptizãdos Auguſtinus docet to.2 311.a
Infidelitas ſcripta noie unitatis & fidei to.2 144.c
Infirmitas corporis prodeſt animæ to.1 155.b
Incorruptio ſpũs mẽte præſtet à cõiugib' to.2.22.c
Inimicis benefaciendum to.3 143.a
Innocentiæ abſoluta ratio to.1 110.d
Integer ſpiritus anima & corpus in aduentu Chriſti tractatur to.3 155.b
Interpretationes conferendæ to.2 341.a
Interpretationes Septuaginta nõ damnatas à Hieronymo ſed commendatas to.2 127.a.b.&c.
Interpretatio Lxx.quãtæ autoritatis to.2 348
Interpretationis eruditæ ratio to.2 372.d
Ioannes uirgo remanſit, & ideo amatur à Chriſto to.2 35.a
Ioãnes in myſterio Helias,nõ in anima to.3 160.c
Ioannis Baptiſtæ quæſtio, Tu es qui uenturus es an alium expectamus to.3 158.a
Ioannes Apoſtolus & euangeliſta, etiam epiſtolas ſcripſit to.1 272
Ioannes quare non primus inter Apoſtolos cum uirgo fuerit to.2 35.b
Ioãnes Apoſtolus,euãgeliſta & ꝓpheta to.2 35.b
Ioannes uirgo ut Helias to.2 33.b
Ioannes apoſtolus,& ſenior duo ſunt to.1 278
Ioannes Antiochenus presbyter to.1 304
Iob quæ contineat liber to.3 7.b
Iob liber carmine ſcriptus to.3 24.c
Ioſeph habuiſſe multas uxores quidam audaci temeritate confingunt to.1 14.c
Ioſeph fuit uirgo per Mariam to.1 14.c
Ioſeph pater dicitur ſaluatoris to.1 6.d
Ioſeph tunica uaria eccleſiam ſignat to.2 103.b
Ioſephus quæ ſcripſerit de Chriſto & Ioanne Baptiſta to.1 275
Ioſephi hiſtorici laudes to.2 332.c
Ioſias iuſtus tamen peccauit to.2 246.c
Iouis ſtatua in loco reſurrectionis to.1 104.c
Iouiniani multi diſcipuli to.2 95.a
Iouinianus doctor uoluptatum,ideo multos inuenit diſcipulos to.2 95.b
Iouiniani carnalitas deſcribitur to.2 46.d
Iouiniani errores quatuor to.2 19.a
Iouinianus hoſtis trium ſtatuum to.2 19.a
Iouiniani imperium & obitus to.1 26.d
Ira uiri & dei to.2 286.c
Irenæus Lugduneñ.quæ ſcripſerit & qñ to.1 282
Iram non perficere Chriſtiani eſt to.1 78.c
Iſaac quare in benedictione errauerit to.3 37.a
Iſaac benedictio & error allegorice explanatur to.3 fo.37.b 38.c
Iſidori legatio ad Alexãdriã qd ꝓfuerit to.2 181.a
Iudas frater Iacobi epiſtolam ſcripſit to.1 269
Iudas de Antichriſto ſuo tempore to.1 286
Iudæi quomodo legalia obſeruauerint to.2 347.b
Iudæorum ceremonias mortiferas Chriſtianis,tomo.2 fo.346.d
Iudæorũ uniuerſa ſciẽtia δευτέρωσις dicit to.3 124.c
Iudæorum tria dogmata, Phariſæorum,Sadducæorum,Eſſenorum to.2 79.a
Iudæi Antichriſtum expectant to.3 134.d
Iudicij dei dexteritas to.1 5.a
Iudicium certum ſolius dei to.2 286.d
Iulius Africanus ſcripſit quædam to.1 291
Iuliani conſolatio to.1 208
Iuliani mores & mors to.1 16.d
Iuliano diacono Hieronymus to.1 213
Iuſtus Tiberieñ. to.1 276
Iuſticia ſumma nihil boni ſuũ putare to.2 268.c

Iuſti ſumus quando peccata fatemur to.2 268.c
Iuſtitia duplex in ſcripturis to.2 270.c
Iuſtitia ſanctorum in lege ueteri to.2 299.b
Iuſti etiam errant to.2 294.d
Iuſtus ne ſis multum to.2 104.d
De iuſtitia propria ſecurus deo repugnat to.2 297
Iuſtus an ſaluti peccatorum inuideat to.3 135.b
Iuſtitia perfecta in ſolo deo to.3 135.b
Iuſtus dicitur qui peccat in paruis to.2 296.c
Iuſtinus philoſophus & martyr contra gentes ſcripſit & alia multa to.1 279
Iuſti qua ratione plurimi nominētur to.2 260.d
Iuuencula nubat, quæ uritur to.1 200.d
Iuuencus Hiſpanus to.1 297

L

Labore proprio parta danda pro Chriſto ſunt to.1 70.c
Lactantij iudicium apud Hier. to.1 106.c
Lachrymæ prohibendæ to.1 21.b
Lachrymarum modus habendus to.1 161.b
Lacertis ueſcuntur Afri to.2 75.b
Lamentum, carmen & uæ explicatur to.1 232.d
Lapidū ordines & naturæ in rationali to.3 61.b
De lapſis à fide to.2 204
Latini ſacri codices ſuſpecti to.2 341
Laudant ab auis & atauis to.1 63.b
Laus hominum non amanda to.1 113.b
Laquei diaboli to.3 191.a
Laudes noſtras nō illibēter audimus to.1 144.c
Lauacra uirgines & monachos nō decēt to.1 58.d
Lætam docet to.1 54
Lææ laudes & obitus to.1 257.b
Lædere magis uolūt quàm intelligere to.2 106.c
Leges multæ cōtra unā legē militātes to.3 168.d
Legis diuinæ præcepta ſectanda to.1 112.c
Legalium obſeruantia Chriſtianis diſcutitur & deinceps to.2 360
Lex dei in Apocalypſi figuratur to.3 6.d
Legem poſt euāgelia non ſeruādam to.2 343
Lex iram, euāgelium gratiam nunciat to.3 128.d
Sub lege eſſe, quid ſit to.2 363.b
Legendi quomodo ſint doctores to.2 316.d
Lectio uiduis ſacræ ſcripturæ præcipit to.1 83.a
Lectionem ſequatur labor manuum to.1 70.c
Lectio ſacra & perpetua to.1 14
Lectio utilis etiā eorū quos nō ꝓbamus to.3.199.a
Lectus ſponſi to.3 187.b
Legenda horis congruis ſacra to.1 70.c
Legēdū nō ad laborē ſed ad inſtructionē to.1.70.c
Lia ſynagogam ſignat to.2 30.d
Libidinem maiori procacitate defendunt quàm exerceant to.2 96.c
Libri gentilium non ſpernendi to.2 331.a
Liber deuoratus à propheta to.1 232.d
Libri multorum ab hæreticis corrupti an ſint, tomo.2. 222.c.d
Liberum arbitrium impugnatur to.3 105.a
Liberū arbitrium qui deſtruāt magis to.2 257.b
Liberum arbitriū homini dedit deus to.3 130.c
Liberū arbitrium nō eſſe in homine to.2 256.d
Liberum arbitrium in quo conſiſtat to.2 306.c
Liberū arb. per ſingula ope dei indiget to.2 259.a
Liberū arbitriū iactātes populū ſeducūt t.2 297.b
Libido difficile uincitur to.1 81.d
Libertas indignatur ſi opprimitur to.2 186.d
Litera ſcripturæ non ſequenda to.1 15.b
Linum fumigans to.3 161.b
Literæ ſeculares quomodo diſcendæ to.1 166.d
Literis ſecularibus eruditi ſancti patres to.2 332
Locus religioni non proficit to.1 101.b
Locus ſacer quibus profit to.1 103.b
Locuſtæ cibus Orientalibus & Libybus to.2 75.b
Loquuntur doctores aliquando non quod ſentiunt ſed quod neceſſe eſt to.2 107.a
Loquēdū in eccleſia libere presbyteris to.1 14
Lucifer Caracalitanus to.1 298
Lucianus presbyter Antiochenus to.1 295
Lucius Alexandriæ to.1 302
Lumbi in ſcripturis quid ſignent to.1 139.b
Luxuria mala to.3 110.c
Lucinij laudes Hiſpani to.1 198.d
Lucinio Bætico ſcribit to.1 194.d
Lucra ſanctorum non ſunt eadem to.2 93.b
Ludimagiſtrorum inſtitutio utilis to.1 55.b
Ludimagiſter qualis eligendus to.1 56.c
Lupanar factum de eccleſia dicitur to.2 136.d

M

Magdalena quō Chriſtū tetigerit to.3 140.d
Magdalenæ ne duæ ſint an una to.3 145.b
Magdalena quomodo tangere uel non tangere Chriſtum potuerit to.3 146.c
Malchi monachi uita to.1 259.a
Malchion Antiochiæ presbyter to.1 294
Mali dicuntur etiam Apoſtoli to.2 307.a
Mala bonis compenſantur in ſanctis to.2 293.b
Malorum eſſe differētiam probatur to.2 89.a
Mali non tantum faciunt quod uolunt, ſed quod dominus ordinat to.2 300.c
Mandata dei ſeruanda to.1 109.b
Mandata dei quomodo poſſibilia ſint to.2 258.c
Mādata dei ñ eē facilia t.2 285.b t.2 258.c t.2 287.8.9
Manichæorū diſcipulos peccare nō poſſe t.2 255.a
Manſiones filiorum Iſraël in deſerto exponuntur to.3 42. & deinceps
Manſiones patris nō eccleſiæ ſunt in terra ſed ordines beatorum to.2 90.c
Manſuetudo neceſſaria prælato to.2 186.d
Marcus Petri interpres euangeliū ſcripſit, Alexandriæ præfuit to.1 172.b
Maiorum præcepta leges apoſtolicas arbitrentur prouinciæ to.1 196.d
Maria quare deſponſata fuerit to.1 6.d
Maria cur coniunx Ioſephi to.1 6.d
Maria uirgo quomodo perfecta to.2 271.a
Maria ſine obſtetrice peperit to.1 9.a
Maria ſororem habuit Mariam to.1 10.d
Mariæ ſemper clauſus uterus to.2 28
Martia filia Catonis to.2 50.d
Marcellus Ancyranus to.1 297
Marcella à barbaris ſeruatur to.1 123.a

Marcellæ ſtudia in ſcripturis to.1 121.a
Marcella lib. περὶ ἀρχῶν dānari obtinuit to.1 122
Mariti officium orare prohibet to.2 108.d
Maritatarum caſtitas commendatur to.2 49.b
Mariti implere officiũ nõ eſt Chriſtiani to.2 21.b
Marito adultero uiuente uxor dimiſſa nubere non poteſt to.3 138.d
Martyres non honorantur ſaturitate to.1 133.a
Martyrum oſſa dedicantur to.1 290.b
Martyr ex aculeis muſcarum to.1 240.c
Martyr ex uiolenta libidine to.1 240.c
Mater etiã non bene morata ferenda to.1 227.b
Matris beneficia in filiam to.1 227.a
Matres fiunt monachis uxores to.1 44.d
Matrimoniũ epiſcopi ante baptiſmũ to.2 323.b.c
Matrimoniũ patrũ inducit antiquorũ to.2 19.b
Matrimonia ſecunda & tertia conceduntur ut mala to.2 22.c
Matrimonia ſecũda Apoſtolus uelle cogiſ t.1.90.c
Matrimonium non damnatur to.2 104.c
Matrimonia abijcit Tatianus to.2 105.b
Matrimonia multa an liceant to.2 28.d
Matrimoniũ bonũ cõparatione mali to.2 21.a
Matrimonia non damnat eccleſia ſed diſpenſat, ut uaſa fictilia in domo dei magna to.2 47.b
Matrimonium caſtum Malchi to.1 260.c
Matrimoniũ auocat à cogitatione dei to.1 14.d
Matrimoniũ nõ dãnat ſed ſubijcit ecclĩa to.2.106.c
Matronianus Hiſpanus to.1 303
Matronarum ornamenta uana to.1 66.d
Mathias Aethiopibus prædicauit, & illic uſque hodie ſepultus to.1 269
Matthæus Hebræa allegauit ex ſcriptis non Græca to.3 160.d
Matthæus euangeliũ Hebraice ſcripſit to.1 268.c
Maximus philoſophus epiſcopus Conſtantinopolitanus to.1 304
Maximus uentilauit, unde malum to.1 286
Meditari legem domini quid ſit to.1 120.c
Melaniæ fortitudo & patientia to.1 162.c
Melchiſedec quis fuerit to.3 39.a
Melito Sardenſis quæ ſcripſerit to.1 280
Melius ad cõparationẽ deterioris reſpicit to.2.231.a
Mendacij patrocinium non placet to.2 336
Mendaciũ nullũ in ſcripturis ſanctis to.2 336
An mentiendum alicui to.2 206.c
Mendacium lingua ignoret to.1 113.b
Menſa ſimplex optima medicina to.2 78.d
Mentis humilitas habitaculum dei to.1 114.c
Merces futura pro laboribus p̃ſentibus to.1 151.b
Mercenarius quis dicatur to.3 131.b
Meridiei myſteria to.3 184.c
Meridie quomõ Apoſtoli comederint to.2 83.d
Merita diuerſa reſurgentium to.2 86.d
Meretrix eccleſia dicitur to.3 75.b
Meretricum opera ſub gloria religionis exercere non licet to.1 200.d
Metella Syllæ coniunx impudica to.2 52.c
Methodius Olympi, Lyciæ & Tyri eps̃ to.1 296
Mille annorum fabula to.3 144.d
Mille annorum regnum Chriſti to.1 278
Mille anni quomodo dies una to.3 101.b
Militia eſt uita Chriſtiani to.1 1.b
Militia cœli quæ dicatur to.3 173.a
Miltiades quæ ſcripſerit to.1 284
Mineorum hæreſis apud Iudæos to.2 346.c
Minutius Felix to.1 278
Miracula naturæ non præiudicant to.3 77.b
Miſericordiæ opera commendantur to.1 201.b
Miſericordiæ dei confidendum to.2 294.c
Modeſtus contra Marcionem to.1 281
Monachis quomodo pſallendum to.1 47.b
Monachorum ſtudia & labor to.2.319.b.t.1.24.d
Monachi laborent manibus to.2 319.b
Monachi & clerici diuerſa conditio to.1 104.c
Monachorum habitatio ſolitaria to.1 104.d
Monachorũ impoſturæ deſcribũtur to.1 145.b
Monachorum quorundam inſolẽtia to.1 131.a
Monachi priuatum ſtudium to.1 131.b
Monachorum initia unde ſumpta to.1 239.b
Monachorum cibus to.1 105.a
Monachorum breuis inſtitutio to.1.114.d.105.a
Monachus exul iam mũdi q̃ patriæ to.2 189.a
Monachorum patientia to.1 151.a
Monachi emunt prædia to.1 65.d
Monachi ornatus to.1 44.d
Monachorum præmia to.1 166.c
Monachi ueteris teſtamenti to.1 45.a
Monachi tranquillitas ingens to.1 3.a
Monachi de proprio labore offerant to.1 3.b
Monachi ante presbyterũ non ſedeãt to.1 3.b
Monachi morientes nihil relinquant to.1 148.c
Monachorum Aegypti tria genera to.1 148.d
Monachorũ bonorum & malorũ uita to.1 148.d
Monachus non doctoris ſed plangentis habet officium to.2 127.b
Monachus fugiẽdo mundum uincat to.2 127.b
Monachus qd facit in cellulis fœminarũ to.2.127.b
Monachorum exercitia to.1 47.b 46.c
Monachos noſtros deſcriptos uide to.1 47.b
Monachi non cum matre habitent to.1 46.c
Monachi lectioni ſacræ inſtent to.1 46.c
Monachi minime otientur to.1 46.d
Monachorum uerorum laudes to.1 43.b
Monachorum pericula to.1 44.c
Monachorum diuitiæ to.1 25.a
Monachi nihil in futurum reponant to.1 50.d
Monachi tentamenta to.1 45.b
Monachus uiuat, ut fiat clericus to.1 48.c
Monachi euocãdi ad ſacerdotiũ à plebe to.1 48.c
Monialiũ uera inſtitutio deſcribitur to.1 180.d
Monaſteria laborãtium nõ otioſorũ to.1 180.d
Montani falſa dogmata de trinitate, matrimonio, ieiunio to.2 129.d
Montani tertio loco epiſcopos habẽt to.2 130.c
Montani facile excommunicant to.2 130.c
Montanus ſpiritũ ſanctũ arrogat ſibi to.2 130.c
Morbi ex ſaturitate nimia to.2 77.b
Mortis meditatio ſapientium uita to.1 26.c
Mortis moleſtia to.1 21.b

Mors à Chriſto ſuperata to.1 fo.22.c
Mors ſpiritualis & æterna to.1 eodem
Mortalitatis humanæ memoria to.1 27.b
Mortui non plangendi to.1 160.c
De mortis duritia conſolatio to.1 197.b
Mors dormitio appellatur to.1 eodem
Morientis Nepotiani deſcriptio to.1 fo.25.b
Mortis perpetua meditatio to.2 121.a
Mors,chariſſima diſſociat to.1 197.b
Moriẽdum pro Chriſto Chriſtianis to.1 150.d
Mortuorũ oſſa nõ polluũt cõtingẽtes to.2 120.d
Mortem cogitandam to.1 93.b.c
Mortuorũ gratia non contriſtandũ to.1 fo.161.a
Mores uarij populorum to.2 76.c
Moſes & Helias cum Chriſto to.2 fo.81.a
Moſes inter peccatores oſtenditur to.2 296.d
Moſis & Eſaiæ comparatio to.3 122.c
Moſes uelamen habet to.3 fo.57.a
Moſis manſuetudo to.2 186.d
Moſes legem ſignificat to.2 fo.32.c
Moſis quinq; librorum argumẽtum to.3 7.b
Mouere poteſt fortiorẽ imbecillior to.1 fo.211
Mulíebris ueſtitus inſolentia to.1 228.d
Mulieribus cohabitare piculũ monacho to.1 45.a
Mulieribus quare ſcribat Hieronymus to.3 105.b
Mulierum laudes to.3 106.c
Mulieres apoſtolis mandauerunt de Chriſti reſurrectione to.3 147.b
Mulier xxij.maritos habuit to.1 fo.91.a
Mulier captiua radenda to.2 331.b
Mulieris amor inſatiabilis to.2 fo.37.a
Mulier ſaluať filiorũ generatiõe.to.2.36.c.t.3 163.a
Mulierem bonum eſt non tangere, ergo malum eſt tangere to.2 107.b
Mulier cum ueſte uerecũdiã deponit to.2 52.d
Mulieres male recitantur to.2 52.d
Mulier falſo adulterij accuſata torta & capite percuſſa to.1 fo.237
Mulierũ ſuperflua colloquia uitanda to.1 101.a
Multitudo peccantiũ non ſequenda to.1 48.c
Multorũ cõſortio proficiẽdũ monacho to.1 47.b
Multitudinis exẽpla non reſpiciẽda to.1 fo.110.d
Munera non petenda to.1 fo.17.a
Mundus expolitus artibus to.1 218.c
Muſanus contra hæreticos to.1 fo.281
Muria Pompeij uxor impudica to.2 52.c
Monitori non iraſcendum to.1 44.d

N

NAtiuitatis Chriſti iniuriæ to.1 fo.13.b
Naturæ neceſſitas cito expletur to.2 78.c
Nauigatio ad mare rubrum to.1 44.c
Ne quid nimis to.1 fo.68.d
Neapolis,Sichem non Sichar to.1 fo.176
Nebridij laudes to.1 74.d
Neceſſitudo uera quibus ſeruetur to.3 5.a
Nepotianus to.1 24.c.d
Nepotiani ſtudiũ erga bonos autores to.1 24.d
Nepotiani epitaphium to.1 fo.21.b
Nepotiani iuuentus admirabilis to.1 fo.21.b
Nicolaus Antiochenus hæreticus to.1 232.d
Nicolaitarum hæreſis à Nicolao to.1 4.c
Nicopolis,Emaus to.1 173.b
Nigra anima quomodo dicatur to.3 182.d
Nobis quis ibit,exponitur to.3 124.c
Nobilitas uirtutum ſola ueneranda to.1 214.c
Nocere nemini ſumma æquitatis to.1 110.d
Nocendi ſemina eradicanda to.2 eodem
Noctis quatuor uigiliæ to.3 101.b
Noë & filij non eiuſdem meriti to.2 fo.88.d
Nominib⁹ hominũ Chri.nõ nũcupãdi to.2 260.d
Nonnæ uocantur uiduæ ſacræ to.1 141.a
Nouatianus Ro.presbyter multa ſcripſit to.1 294
Numeri imparis diſputatores to.2 111.a
Numerus impar mundus eſt to.2 30.c
Nuptias concedit ne naturã damnet to.2 22.d
Nuptiæ ſecundæ conceduntur continere nolentibus to.2 fo.105.a
Nuptiæ ſicut caro & ſanguis regnum dei nõ poſſidebunt to.2 44.d
Nuptiæ conceduntur ſi præmia caſtitatis capere non poſſunt to.2 105.b
Nup.ſecũdas cũ tertijs cõcedit in dño to.2 103.b
Nup.q ſemel adijt,ſemel nubẽdũ docuit to.2 106.c
Nup.indulgẽtiã uocat,nõ præceptũ to.2 22.c
Nuptialis copula non ut culpa, ſed ut ſarcina neceſſitatis declinanda to.2 108.c
Nubẽdũ ſemel docuit,q ſemel nup.interf.t.2 47.b
Nuptias plurimas docet ſpernere to.1 91.b
Nuptiarum bona & mala to.1 93.a
Nup.recipit,ut uiduas & uirgines pferat to.2.106.c
Nup.donũ dei ſunt & minus dono uig.to.2 103.b
Nuptias non concilient clerici to.1 172.a
Nuptiæ radix,uirginitas fructus to.2 104.d
Nuptiæ & uirginitas differunt, ſicut non peccare & benefacere,uel bonum & melius to.2 104.d
Nuptias eſſe dei donum to.2 22.d
Nubendi cauſæ multæ to.1 fo.89.a
Nubere quàm uri melius,tractatur to.1.89.a.78.d
Nuptiæ indulgentiæ uocantur to.2 109.b
Nubere melius,quia peius eſt uri to.2 109.b
Nutrix qualis eligenda puero to.1 56.c
Nutrices in uſu honeſtis mulieribus to.1 13.b

O

OBtrectãdi materia nõ præſtãda to.1 fo.115.a
Oculi columbæ qui ſint to.3 187.a
Oleum effuſum Chriſti nomen to.3 181.b
Odor mortis in mortẽ & uitæ in uitã to.3 153.b
Oceano ſcribit epitaphiũ pro Fabiola to.1 fo.199
Oculus quod nõ uidit,nec auris &c. to.3 139.d
Offerre ſe deo,Chriſtianorũ eſt to.1 195.b
Offerre noſipſos deo debemus to.1 210.c
Oia faciẽs inutilis,qđ q explere nõ potuit t.2.257.b
Oia quomodo nõ poſſumus omnes to.2 214.d
Omnis creatura ſub uitio eſt to.2 974.d
Opes contemnere non eſt iuſticia to.1 166.d
Optatus Afer Miliuitanus epiſcopus to.1 fo.301
Optimus hominum iniuſtus to.2 296.d
Orandi diuiſæ horæ habeantur to.2 149.b

Orationis inſtantia exauditur to.2 135.a
Orat. dominica cõtra Pelagian. exponitᷣ to.2.309.c
Oratio dupliciter fit, in fide, & ſine fide to.2 143.b
Orare nullus audeat pro alio poſt mortem, Eſdras citatur to.2 . 124.c
Orandum ſemper, etiã cum acceperimus poſtulata to.2 fo. 257.a
Oratio quid ſit to.3 989.b
Ordinate in me charitatem to.3 185.d
Orbis totius autoritas inſtar præcepti eſt, ubi non eſt autoritas ſcripturæ to.2 140.d
Originẽ translatum cuperet Auguſt. to.2 fo.336
Origenes omnes & ſeipſum uicit to.3 178.d
Origenis errores notantur to.2 159.b
Origenis uenenata dogmata to.2 192.d
Origenis ueræ laudes to.2 fo.194.d
Origenes in quibus errauerit to.2 317.a
Origenem tranſtulerunt multi to.2 317.a
Origenes quomodo legendus to.2 319.a
Origenici nominis inuidia to.3 204.d
Origenis libri an deprauati to.2 195.a
Origenis ſtudium circa interpretationes ſacræ ſcripturæ to.3 14.c.16.c.19.b.20.c
Origenis ſex milia librorum to.2 225.a.b
Origeniſtarũ damnatio à Theophilo to.2 fo.320
Origenes multis præconijs ornatur to.1 fo.288
Origenes cõmẽdatᷣ à ſtudio uerbi dei to.1 131.a
Origenis magiſter in hebraicis Huillus to.2 204.c
Origeni imputati errores ἐκ τῆς ἀρχῶν to.2 52.b.& deinceps
Ornatus uerus mulieribus præſcribitᷣ to.1 115.b
Ornari mulieres deſiderant natura to.1 100.d
Ornatus quis deo placeat tẽplorum to.1 fo.69.b
Ornatus & gloria clericorum to.1 16.d
Ornatum mulierum taxat to.1. fo.182.c
Oſanna quid ſit to.3 125.a
Oſculum ſponſi quod ſit to.3 180.c
Oziæ regis ſtudia to.3 116.d

P

PAcianus Barcilonenſis epiſcopus to.1 300
Patiẽtia in aduerſis ſuadetur. to.1 208.d.150.d
Pammachij uirtus to.1 164.c
Pammachij & Paulini laudes to.1 210.c
Pammachij eleemoſynæ to.1 165.b
Pammachius monachus ex patricio to.1 165.b
Parab. turbæ, diſcipuli audiũt ueritatẽ to.2 107.a
Parabolæ antiquorũ nõ contẽnendæ to.2 331.a
Parabola de filio prodigo exponitur to.3 128.c
Paracleti miſſi tempus præteriſſe to.2 129.d
Paralipomenon librorum utilitas to.3 21.a
Parentes quatenus audiendi to.1 80.d
Parentes fiunt cibus filijs to.2 76.c
Parentum affectus monachis obeſt to.1 259.b
Parentibus quatenus obſequendum to.1 fo.2.c
Parentes non prouocent filios to.2 186.d
Pater noſter exponitur to.2 309.a
Patria inutilis ſeruo dei to.1 fo.3.b
Paterfamilias qualiter honorandus to.1 115.b
Pauli & Antonij colloquium to.1 242.c
Paul. pallio obuolui ſepeliẽdus precatᷣ to.1 142.d
Paulus & Hilarion calumniati to.1 fo.224
Pauli eremitæ initia conuerſionis to.1 240.d
Pauli habitaculum to.1 240.d
Paulum quoties lego, uideor mihi non uerba audire, ſed tonitrua to.2 107.a
Paulus aliter domi, aliter foris loquitᷣ to.2 107.a
Paulus corpus caſtigat to.1 45.a
Paulus uxorem non habuit to.1 142.d
Paulus quotidie proficit to.2 93.b
Paulus apoſtolus perſecutor & doctor eccleſiæ 25 anno poſt paſſionẽ Chriſti Romã mittitur, cum Petro occiditur, ſcripſit epiſtolas to.1 fo.270
Pauli exemplo patientia in aduerſis to.1 151.a
Paulus Chriſti ſententia loquitur to.2 20.d
Paulus non ſine peccato to.2 302.d
Paulus abſolutus fuit non ligatus to.1 89.a
Paul. anathema pro fratribus fieri cupit to.3 170.d
Paulus loquitur more patrio to.3 172.c
Paulo præ doctoribus ſanctis omnibus credẽdum eſſe to.2 fo.365
Paulus ſerio & uere dixit Petro, nõ eum recte ambulaſſe to.2 359.a
Pauli & Petri diſſenſio tractatur to.2 338
Paulus qua ratione ſacrificauerit to.2 338
Pauli deſiderium uidendi quoſdam to.3 fo.5.b
Paulus hic nondum perfectus fuit to.2 257.b
Paulæ uita uirtuoſa to.1 177.b
Paula ære alieno grauabatur to.1 178.c
Paulæ eleemoſynæ quales to.1 178.d.e
Pauli patientia in aduerſis to.1. 178.d
Paula Hebræam linguam didicit to.1 183.b
Paulæ obitus deſcribitur to.1 184.c
Paulæ exequiæ to.1 184.d
Paulæ ultima paupertas to.1 fo.185.a
Paulæ laudes to.2 369.a
Paula cum epiſcopis traiecit to.1 173.a
Paulæ nobilitas to.1 fo.171.b
Paulinæ caſtitas matrimonialis to.1 164.d
Paulinianus frater Hieronymi ordinatus ab Epiphanio diſcordiarũ cauſa fuit inter Ioannem Hieroſolimit. & Epiphanium. to.2 183
Pauperibus eleemoſyna detur nõ ſaturis to.1.69.a
Paupertas doctorem decet to.1 74.b
Pauperes duplices quomodo ſuſtentandi ab eccleſijs to.2 127.a
Pauper quis dicatur to.3 143.a
Pauperum delectus habendus to.3 143.a
Paupertas à Chriſto eccleſiæ cõmẽdata to.1 15.b
Pauper qui omnia dimiſit to.1 212.d
Pamphili pro Origene apologia an ſit to.2 195.b
Pamphilus presbyter Cæſarienſis to.1 fo.295
Panis & aqua uictus ſanctorum to.1 159.a
Panis uitæ quis ſit to.3 144.d
Pantænus philoſophus profuit eccleſiæ to.1 283
Papias Hierapolitanus epiſcopus to.1 277.
Pax dei quæ ſit to.3 155.b
Pacis utilitas commendatur to.2 fo.186.c
Paci ſeruitus uiolenta obſiſtit to.2 186.c

Pax præexigitur ſacrificio to.2 186.d
Pacis ſignum communio to.2 eodem
Peccatum an uitare poſſimus,& quõ to.2 307.a
Peccantes libere & caute to.1 fo.82.c
Peccato nemo caret to.2.292.d 2.208.c
Peccatorũ omniũ nõ eſt idẽ ſuppliciũ to.2 88.c
Peccato carere ſoli deo proprium to.2 285.a
Peccata noſtra p̄lijs puniunt barbarorũ to.1 27.a
Peccata omnia paria non eſſe to.2 85.a
Peccatũ quomõ homo cauere poſſit to.2 302.d
Peccatur ad mortẽ & nõ ad mortem to.2 92.c
Peccatorũ non eſt negãda diuerſitas to.2 eodem
Peccatores oẽs ſumus etiã baptizati to.2 70.c.d
Peccatum extra uel intra corpus to.3 137.a
Peccatum operatur in me omnem concupiſcentiam,tractatur to.3 167.b.c
Peccatorũ remiſſio quõ apl'is cõmẽdata t.3.149.150
Peccata quando finiantur to.2 299.b
Peccata minima pro maximis cauẽda to.1 110.c
Peccatum nullum leue ducendum to.1 110.c.d
Peccare in ſpiritum ſanctum to.3 141.b
Peccatores p̄uenit deus ad pœnitẽtiã to.3 132.c
Pelagiana oratio to.2 308.c.d
Pelagiana hæreſis Origenis doctrinæ ramuſculus dicitur to.2 256.c
Pelagius Iouinianum ſectatur to.2 256.c
Pelagius nõ publice ppl'o ꝓfert q̄ ſentit to.2 260.c
Pellis colubri pro auribus to.2 74.d
Periculum caſtitatis cauendum to.1 227.b
Peregre fuiſſe non iuuat to.1 103.b
Perfecti eſtote,tractatur to.2 268.d
Perfectus ne Paulus fuerit an non to.2 269.b
Perfectio duplex in ſcripturis to.2 270.c
Perfectus eſſe poteſt homo to.3 160.b
Perfecti ut ſimus quomõ ꝓuocemur to.2 271.b
Perfectus an quis eſſe poſſit to.2 267.a
Perfectio hoim ſi impfectos ſe nouerint to.2.257.b
Perfectum quid dici mereatur to.1 fo.3.b
Perfecta non eſt aliqua creatura to.2 270.d
Perfecta & imperfecta ſunt omnia to.2 271.a
Perfectio nobis in cœleſtibus reſeruatĩ to.2 308.c
Perfecto omnia dimittenda to.3 144.c
Pergamenarum nomen unde ortum to.1 219.a
Perſarum uictus ſine carnibus to.2 78.d
Perſæ habent tria genera magorum to.2 79.a
Perturbationibus ſenſuum urgemur to.1 77.b
Perturbationes quatuor in homine to.2 286.d
Petrus & Ioannes quomodo ſepulchrum intrare potuerint to.3 147.b
Petrus xxv.annis Romæ ſacerdos,quomodo mortuus,qd ſcripſerit,& q̄ eius apocrypha to.1 266.c
Petri apoſtoli quanta autoritas to.2.344.c.d
Petrus & Paulus iam cum Chriſto regnãt to.1.4.d
Petrus & Paulus finxerũt ꝓpter Iudæos to.2 344
Petri feſtus dies agitur à D.Hieron. to.1 133.a
Pharaonis cor induratum to.3 200.d
Phariſæorum traditiones innumeræ to.3 173.b
Phegor Priapus appellatur to.1 232.d
Philippus ubi p̄dicauerit,ubi ſepult⁹ to.1 268
Philippus Cretenſis epiſcopus to.1 281
Philippi Macedonis uxor moroſa to.2 52.c
Philo Iudæus Alexãdrinus multa ſcripſit to.1 273
Philoſophi quomodo legendi to.3 131.b
Philoſophorum dogmata,ſunt Aegyptiorum primogenita to.3 43.a
Philoſophi patriarchæ hæreticorum to.2 254.d
Philoſophus gloriæ animal,& popularis auræ uile mancipium to.1 210.c
Phileas Aegyptius Thmuis to.1 295
Photinus Syrmij epiſcopus to.1 300
Pythagoræ litera to.1 56.d
Pythagorici delicias fugiebant to.2 77.a
Pierius presbyter Alexandrinus,Origenes minor dictus to.1 295
Pinytus Cretenſis epiſtolam ſcripſit to.1 281
Pituita etiam in ſanis corporibus to.2 306.d
Platonici & Stoici uirtutibus uacabãt to.2 77.a
Platonis peregrinatio to.3 5.a
Plangendi mortui quomodo to.1 157.d
Planctui modus adhibendus to.1 23.a
Plebi faciliter imponitur oratione to.1 15
Pœnitentia ſecunda tabula naufragis to.1 67.b
Pœnitentia poſt peccatum agenda ſuadetur multis to.1 fo.221
Pœnitentiam ſuadet diacono lubrico to.1 234.c
Pœnitentia omnibus conceſſa to.2 148.c
Pœnitẽtia Dauid & aliorũ deo accepta to.1 200.d
Pœna diacono lubrico impoſita to.1 234.c
Poëtarum dictis ſancti ſunt uſi to.2 331.a
Poëtæ negligendi Chriſtianis to.3 131.b
Polycarpus Smyrnæ epiſcopus epiſtolam ſcripſit to.1 fo.277
Polycrates Epheſi epiſcopus de paſchate, contra Victorem to.1 286
Pontius diaconus Cypriani to.1 292
Pontifex quantis priuilegijs polleat to.3 58.d
Porcos Arabes & Saraceni nõ comedũt to.2 75.b
Poſſibilia homini,homines nõ faciũt to.2 302.c
Poſſe hominis quàm minimum to.2 290
Poſſe ne hominem non peccare to.2 266.c
Poſſimus ne omne quod uolumus to.2 266.c
Prandia uitanda clericis to.1 17.a
Præcepta Eleuſinæ tria,honorandos parentes,uenerãdos deos,carnibus nõ ueſcendũ to.2 79.b
Præceptũ dei duplex, ꝓhibẽdi & impandi t.1.110.c
Præcepit deus,ut remuneret obſequẽtes t.1 109.b
Prægnantibus uæ prædicitur to.3 163.a
Præſentia contemnenda to.1 125.b
Presbyteri ad conficienda domini ſacramenta ordinantur to.2 158.d
Presbyteros eſſe epiſcopos to.2 333.b
Presbyterorũ inſolẽtiam ire traducit to.1 146.c
Prætextatæ ſtudiũ cõtra Chriſtũ & pœna to.1 56.c
Primogenitus quis uel unigenitus to.1 9.a
Primogeniti lege tenebatur Maria to.1 9.b
Primogenitus ante quem nullus to.1 eodem
Primogeniti deo offerendi to.1 55.b
Primum nullum niſi Chriſtũ ſequor to.2 132.d

In principio erat uerbum to.3 6.d
In principio creauit deus cœlū, tractatur. to.3.204.d
Priores etiam à poſterioribus corrigēdi. to.2.364.d
Priuſq; conuenirent to.1 6.c
Pincipes Romanorū, philoſophorū, poëtarū, hiſtoricorū, oratorū, monachorū, & epiſcop. to.1.104.d
Priſcillianus hæreticus in Hiſpania to.2 255.b
Priſcillianus Abilæ epiſcopus to.1 303
Proditionis ſecretorum crimen to.2 371.b
Profectus ſanctorum eſſe probantur to.2 94.c.d
Prologus Galeatus Hieronymi to.3 17
Prophetarum duodecim ordo to.3 39.b
Propter inſtantem neceſſitatem to.2 26.d
Proprietas donorum, ergo diuerſitas to.2 22.d
Prouinciæ more ſuo uiuant to.1 196.d
Prouinciarum mores uarij to.2 76.c
Pſalmorum interpretes qui fuerint to.2 348
Pſalmorum omniū autor Dauid nō eſt. to.3 100.c
Pſalmi 44. interpretatio to.3 106.d
Pſalmi à literis alphabeti incipientes to.3 17.a
Pſalmi 89 interpretatio to.3 99
Pſalteriū an diuidatur & quomodo. t.3. 80.c.3.99.b
Pſalterium ex Hebræo quid utilitatis to.3 80.c.d
Pſallunt ſingulæ gentes linguis ſuis to.1 128.c
Ptolemais, olim Coth to.1 171.b
Publicanus quis dicatur to.3 129.a
Pudicitia periclitatur inter epulas to.1 218
Pudicitia ſeruata, martyrium to.1 64.c
Pudicitia principatū tenet in omni gradu. to.2.41.b
Pudicitia barbaris quoq; uenerabilis to.1 90.d
Pudicitiæ laudes to.2 53.b
Puellę poſſunt iudicare de autoribus lectis. t.1.58.d
Puellæ legāt ſacros codices diligenter to.1 58.d
Puellæ nutriendæ in monaſterijs to.1 eodē
Puellæ literis quomodo imbuendæ to.1.100.c.57.a
Pugnandum ſemper Chriſtiano to.1 67.a
Pugna filiorum eccleſiæ contra eam to.3 138.b

Q

IN quadrageſima cōtinentius ieiunādū. to.1.58.d
Quadratus elegans ſcriptor to.2 332.c
Quadratus Athenienſis epiſcopus to.1 278
Quinq; reges à Ieſu uicti ſunt, 5. ſenſus corporis humani to.2 32.c
Quæſtiones aliquæ omittendæ to.2 279.a

R

RAmeſes uarie interpretatur to.3 43.a
Rationale ſacerdotij duplex to.3 63.b
Rapiemur in nubibus. tractatur to.3 198.d
Rebecca ſpiritum ſanctum ſignficat to.3 37.b
Rechabitæ abſtinent to.1 281.b
Rechabitæ monachorum patres to.1 104.d
Reconciliatio ambitur to.1 213.a
Religionē uerā q̄ nō īpediāt uel ꝓmoueāt. t.1.74.d
Religioni locus opportunus ubi ſit to.1 115.b
Relinquere omnia, perfectorum to.3 209.b
Reliquias honorandas uſu Cōſtantini, & dæmonū teſtimonio docet to.2 123.b
Reliquias Samuelis Arcadius tranſtulit in Thraciā to.2 fo.123.b
Reliquię quāta ueneratiōe habitæ à ppło. to.2.123.b
Reliquias non uenerandas Vigilātius docuit, Hieronymus contradixit to.2 123.a
Reliquiæ ſanctorum honorandæ to.2 120.c
Reliquias ſanctorum non calcandas to.2 125.a
Reliquias Petri & Pauli quomodo honoret Romanus pontifex to.2 24.d
Reꝑhēſores nō audio, ſequor magiſtros. to.2.106.d
Reſurrectio Chriſti uera nō ī phātaſmate. t.2.179.a
Reſurgentes an ſint comeſturi to.2 179.a
Reſurgens Chriſtus quare comederit to.2 179.b
Reſurgēs Chriſtus q̄re euanuerit ſubito. t.2.179.b
Reſurrectio carnis & corporis contra Origenem, tractatur to.2 172.d
Reſurrectionē corporis et carnis duo cc. t.2.173.b
Reſurrectio mortuorum probatur to.1 182.d
Reſurrectio hominum tractatur ex uerbis Origenis ad longum to.2 172
Reſurrectionis futuræ q̄ſtiones, tractātur. to.3.182
Reſurrectionis Chriſti commoda to.1 22.c
Rex & epiſcopus differenter præſunt to.1 26.c
Rheticius Auguſtudunenſis to.1 296
Rheticij Auguſtuduneñ. cantica to.1 54.d
Rhodon Aſianus ſcripſit multa to.1 283
Romana Idololatria deficiens to.1 55.a
Roma à Gothis direpta to.1 60.d
Romana calamitas to.1 101.b
Roma obſidetur & capitur à Gothis to.1 122.d
Romanæ urbis miſeria to.1 94.d
Romanus epiſcopus & alij comparantur. to.2 334
Romæ ſabbato non ieiunatur to.2 361.b
Romani nominis myſteria to.2 96.c
Roma cōminatam in apocalypſi maledictionem eſfugiat per pœnitentiam to.2 96.c
Roma mulier purpurata Babylōis dicitur. t.1.128.d
Romæ laudes & probra to.1 128.d 132.c
Romani culminis recedat ambitio to.2 132.d
Romani fiunt monachi to.1 165.a
Romani ſanguinis diuturna effuſio to.1 26.d
Ruffini præfatio in περὶ ἀρχῶν Origenis. to.2 190
Ruffini laudes & ſynceritas to.1 216
Ruffini immodicæ laudes to.1 53.b
Rumor falſus facile diſſeminatur to. 83.b
Ruſtici matris laus to.1 44.d

S

SAcri libri diligenter ſcribendi to.3 22.c
Saba regina quæ proprie dicatur to.3 158.d
Sabbatū quomō accipiatur in ſcripturis. to.3.145.b
Sacerdotis officium, docere to.3 6.c
Sacerdotum ueſtimenta exponuntur to.3 60.c
Sacerdotes docti ſint in lege to.3 57.b
Sacerdotes quales eſſe debuerint in lege Moſaica to.3 fo.58.c
Sacerdos offert ꝓ laico oblationē ſuam. to.2 138.c
Sacerdotis autoritas to.2 138.c
Sacerdotiū laici, id eſt baptiſma to.2 137.b
Sacerdotis lapſus difficile reſtituitur to.1 4.d
Sacerdos ſemꝑ oratur⁹ ſemꝑ careat uxore. t.2.40.d
Sacerdotum electio uaria to.2 41.a

In ſacerdotis ſummi dignitate pendet eccleſiæ ſalus id eſt Chriſti to.2.fo.141.a
Sacrificia quomodo deus mandauerit to.2 298.d
Sacrificia in oratione offeruntur to.2 158.d
Sacrificia Chriſto offerenda die dñico to.2 125.a
Salomonis iudicium erga duas meretrices,tractatur ad longum to.3 75.a.b
Salomon quare Idida nominetur to.3 106.d
Salomon & Achas quomodo undecim annorum genuerint to.3 77.b
Salomonis qui libri ſint uel dicantur to.3 26.c
Salomon nimiũ lubricus,& deo odioſus to.3 78.c
Saltus ſunt omnia præter Chriſtum to.3 185.c
Saluamur tantum miſericordia dei to.2 298.c
Salinam inſtituit to.1 74.c
Samaritani quare Chriſtũ nõ ſuſceperint t.3 164.c
Samuel,Sampſon abſtinent to.2 81.b
Sampſon in quibus figura domini ſit to.2 32.d
Samaritanæ laus to.1 43.b
Sanguiſugæ tres filiæ to.2 37.a
Sanũ corpus & ſana anima qd dicatur to.2 306.c
Sanitati confert cibi parcitas to.2 fo.78.c
[redacted] to.2 fo.299.b
A ſanctis ad canonica ſcripta ꝓcedũ to.2 365.a
[redacted] to.2 73
Sanctũ quomõ faciet qui eſt ſacrilegus to.2 118.d
De ſanctorum meritis periculum diſputare to.3 fo.112.c
Sanctitas in quo conſiſtat to.1 fo.15.b
Sanctorũ ſcripta quomodo ſuſcipiẽda to.2 358.d fo.365.a
Sancti nõ mortui,ſed dormiẽtes ſunt to.2 124.c
Sanctorum ſentẽtiæ quantum ualeãt to.2 365.a
Sancti poſſunt pro nobis orare poſt eorum mortem to.2 124.c
Sancti mundi dicuntur in ſcripturis to.3 200.d
Sancti non omnia ſciunt to.3 37.a.b
Sapiens nunquam ſolus to.2 fo.51.b
Sapientia ſenum deliciæ to.1 11.b
Sapientia ſola creſcit in ſenibus to.2 12.c
Sapientia non negatur iunioribus to.1 12.c
Sapiẽtiæ & cibis uacare pariter nõ licet t.1.fo.77.a
Sapientia uera apud Chriſtianos to.3 6.d
Sapientia uera Chriſtus eſt to.3 6.d
Saræ muliebria deficiunt & ſancta ſit to.1 14.d
Sarapion Thmuenſis epiſcopus to.1 299
Sarapion Antiochenſis epiſcopus to.1 284
Satanæ tradũt presbyteri,ut ſaluẽ ſpiritus t.1.3.b
Saturitati & carnibus,ieiunia & ſpiritum præferimus to.2 fo.87.a
Satietas uitãda ex uiliſſimis etiã cibis to.2 78.d
Scandalum patiuntur omnes to.2 291.b
Scandalum acceptum non curetur to.1 156.c
Scelera tria & quatuor apud Amos to.1 231.c
Scotorum cibus & uxores to.2 76.c
Scribendum tarde to.1 48.c
Scriptura ſacra ſemper meditanda to.1 112.c
Scriptura in aduerſitatibus ſolatio ſit to.1 178.179
Scripturæ ſecretiora rimanda to.1 105.b
Scriptura intelligitur cum perficitur to.1 120.c
Scripturarũ amor cõmẽdat uirginibꝰ to.1 72.c
Scriptores eruditi ex hæreticis to.2 331.b
Scripturas tractare,uita dulcis to.3 3.a
Scriptores eccleſiaſtici nominantur to.2 332.c
Scripturæ ſine docente nõ diſcuntur to.3 7.a
Scripturas non recipiẽdas,quæ cum ueteris & nouæ legis autoritate non congruunt to.2 129.d
Scripturæ triplex ſenſus,literalis,tropologicus & ſpiritualis to.3 156.c
Scripturarũ ſciẽtiã nõ uſurpãdã indocto t.2 277.a
Scripturarum ſcientia appetenda to.3 fo.6.c
Scripturarum auditor qualis ſit to.3 18.d
Scripturæ autoritas fixa ſit to.2 337.a
Scripturarum diuinarum ſemper ſenſus auguſtior in uerbis ſimplicibus to.2 32.d
Sacra ſcriptura tractatur inepte to.3 fo.7.b
Scripturis ſanctis quomõ adhærẽdũ to.2 358.d
Scripturæ ſacræ ſtudium to.3 9.b
Scripturæ ſanctæ cœleſtis autoritas to.2 359.a
Sebaſte,Samaria,Auguſta to.1 176.d
Seculi contemptus ſuadetur t.1 212.d.207
Segmenta eboris to.2 74.d
Seneca Cordubenſis ad Paulum epiſtolas ſcripſit to.1 fo.275
Senectutis ſtudia diſtãt ab adoleſcẽtiæ to.1 11.a
Senectus non facit laudabilem to.1 103.a
Senes ſapientia præclari to.1 12.c
Senioris filij & inuidi interpretatio to.3 134.c
Senſuum deliciæ fugiendæ to.2 fo.76.d
Senſus quinq; refrenandi Chriſtiano to.2 76.d
Senſum magis quàm uerba aſſequantur boni interpretes to.2 373
Septuaginta interpretes quinque tantum libros Moſi tranſtuliſſe dicuntur to.3 204.c
Septẽ & octo,uetus & nouũ teſtamẽtũ to.2 146.d
Septuaginta interpretũ inſufficientia to.3 14.d 22.c.19.a
Sepulturæ hymnis & pſalmis Chriſtiano more fiebant to.1 243.a
Sepelitur leonum opera Paulus to.1 243.a
Sepulchra martyrum uenerantur to.1 117.b
Sepulchrum Moſi ignoratum to.1 8.c
Seraphim qui dicantur to.3 118.c.d
Seruis dei neceſſaria nõ ſupflua dẽtur to.1 69.b
Seruulorum querelæ to.1 229.a
Seruitij dei impedimenta to.1 fo.2.c
Seruus Chriſti qui uerior to.2 25.a
Sextus de reſurrectione to.1 286
Sicera omnis potio dicitur to.1 16.c
Signaculum dei in homine to.3 132.d
Signa quidem infidelium ſunt, ſed tamen domini ſunt to.3.fo.125.b
Silas,Pauli apoſtolus dicitur to.3 124.d
Siliquas interpretãr ſeculares literas to.3 131.a
Silentium obſeruandum to.1 17.a
Simon Cananæus frater Iacobi uixit annos centumuiginti,crucifixus to.1 269

Socrus dei mater uirginis to.1 142.d
Socrus omnes oderunt nurus to.2 52.d
Socratis duæ uxores to.2 52.c
Sœbadius Agenni epiſcopus to.1 301
Solœciſmus apud Chriſtianos to.1 33.a
Solitudinis laudes to.1 4.d
Solitudine uitia multa uitantur to.2 127.d
Solicitudo uictus & amictꝰ abijciēda to.1 147.b
Solitaria uita an melior ꝙ cum multis to.1 70.d
Sophronius to.1 304
In ſpiritum ſanctum peccet ne, ſi fidem quis neget to.3 fo.141.b
Spiritusſanctus inſufflatus apoſtolis to.3 149.a
Spiritus in ſanctis uarie habitat to.2 90.d
Sponſa Chriſti, eccleſia to.3 179
Sponſæ appellantur uxores to.1 6.c
Stella differt à ſtella, ſic bonus à bono to.2 86.d
Studia ſecularia obmittenda to.2 246.d
Suſpiciones probabiles præcauendæ to.2 13.b
Stilla ad nos defluens Chriſtus to.3 186.c

T

TAbernaculum cōtinet ſacramenta totius mundi to.3 fo.59.b
Tatianus Rhetor multa ſcripſit to.1 281.b
Tangere non bonum, ergo malum eſt tangere to.2 21.a
Temulentiæ opprobrium to.2 327.d
Tēpli locus & ædificatores à gētibus to.3 70.d
Templi uelum ſciſſum, tractatur to.3 148.c
Templi deſtructionis cauſæ to.3 71.a
Templa martyrum ueneranda to.2 120.c
Tēpla lapidea nō ornāda, ſed humana to.1 69.b
Tentatio nō ceſſat etiā poſt baptiſmū to.2 71.a.b
Terræ promiſſionis longitudo to.3 69.b
Terra promiſſionis quæ ſit to.3 67.b
Terra uiuentium quæ ſit to.3 67.b.c
Terræ ſanctæ deſcriptio in uita Paulæ to.1 173
Terrarum cognitio prodeſt ad literas to.3 20.d
Tertulliani cenſura to.1 106.c
Tertullianum improbat Hieron. to.3 129.b
Tertullianus Afer presbyter multa reliquit ſcripta to.1 fo.287
Tertullianū, nō fuiſſe hoiem eccleſiæ to.1 13.b
Teuta Illyricorum regina caſtiſſima to.2 49.b
Tharſis quomodo accipiendum to.3 79.a
Theraphim quæ fuerint to.3 73.b
Theodoſio ex eremo ſcribit to.1 114
Theodorus Heraclíæ Thraciarum epiſcopus commentaria ædidit to.1 298
Theodoræ Hiſpanæ uiduæ ſcribit to.1 297.b
Theodorus Gregorius Neoceſareæ epiſcopus Origenis auditor to.1 fo.292
Theophili ſtudia contra Origenem to.2 320
Theophilo Hieron. to.1 205.a
Theophilus Antiochenſis epiſcopus contra Martionem ſcripſit, & alia to.1 fo.280
Theophilus Epiphanium incitat contra Origenistas to.2 fo.313.b
Theophilus Cæſareæ epiſcopus to.1 fo.285
Theophilus Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus in quatuor euangeliſtas ſcripſit to.3 fo.166.c
Theotinus Scythiæ Tomorum epiſcopus to.1 fo.304
Thomas Indis pdicauit, ibiq́ ſepultus to.1 268
Teſtamentum nouum Græce datum to.1 fo.30.c
Teſtamentorum captatores to.1 24
Tiberianus Bæticus to.2 fo.303
Timotheus Epheſi epiſcopus to.1 269
Titus Cretæ epiſcopus, & illic ſepultus to.1 fo.269
Titi Liuij fama to.3 5.a
Titus Boſtrinus epiſcopus to.1 fo.300
Titulorum in pſalmis regula to.3 99.a
Traditiones eccleſiaſticæ obſeruādæ, ubi fidei non officiunt to.1 196.d
Traditiones humanæ apud Iudæos to.3 174.c
Tranſlationes ex Hebraicis an utiles to.2 336 to.2 fo.340
Treueris Hieronymus Hilarium deſcripſit to.1 fo.54.d
Tribulationem carnis habebunt huiuſmodi, tractatur to.2 fo.26.d
Tempus breue eſt, tractatur to.2 27.a
Triphillius Cypri to.1 fo.298
Tryphon quædam ſcripſit to.1 fo.289
Tunicæ duæ quomodo accipiendæ to.3 144.c
Turturis natura contra digamos to.2 38.c

V

VAcca in Palæſtina non comeditur to.2 fo.75.b
Valens ubi mortuus to.1 26.d
Valentis proteſtatio in concilio Arimineñ. to.2 fo.144.d
Valentinianus moritur to.1 26.d
Valeria Meſſalarum uxor to.2 50.d
Vaſculo tribuere honorem, eſt abſtinere à coitu uxoris to.2 fo.22.c
Vbera eccleſiæ to.3 186.d
Vbera ſponſæ quæ dicantur to.3 181.a
Velle bonum noſtrum non eſt to.2 257.a
Velle bonum meum eſt, ſed ſine dei auxilio nō eſt meum to.2.fo.257.a
Voluntate propria homines nō regi to.2 276.c
Volo dicit Paulus, id eſt, præcipio to.2 22.d
Voluntas dei non diſcutienda to.2 294.d
Velle noſtrum dei miſericordia noſtrum eſt to.1 fo.68.d
Vendēda omnia & pauperibus dāda to.1 166.c
Veneni ſuſpicio in uino fugienda to.1 16.c
Verborum uitia inter Chriſtianos non debere reprehendi, ſed ſenſuum to.2 218.c
Verba moderanda to.1 113.b
Verba inhoneſta uitanda to.1 69.a
Veritas amara to.2 370.c
Veritas amara cuius prædicatores replentur amaritudine to.2 fo.95.b
Veritas duplex in ſcripturis to.2 270.c
Veritas poteſt laborare non uinci to.2.fo.275.a

Verum

Verum tacuiſſe peccatum eſt to.2 297.b
Vermibus paſcuntur in Phrygia to.2 75.b
Veſpere ſabbati, cum alijs locis concordatur to.3 fo.145.a
Veſtis diuerſitas uitio non datur to.1 128.c
Veſtes quales eſſe poſſint to.2 177.b
Veſtes ſacerdotales quæ fuerint, & quid ſignificẽt to.3 fo.60.c
Veſtes quales parandæ to.1 57.b
Vetus teſtamentũ quomodo legendũ to.2 361.b
Vetus teſtamẽtũ cum nouo cõferẽdũ to.3 158.d
Vetuſtatis magna uis to.3 25.a
Viarum diſcrimẽ ad uitam & mortẽ to.1 111.a
Via anguſta & lata explicatur to.1 111.b
Victus parcitas Chriſtiano neceſſaria to.1 57.b
Victus multiplex populorum to.2 75.b
Victus moderatus & ſimplex to.1 77.a
Victus parſimonia uiduis & puellis to.1 82.d
Victor Romæ epiſcopus de paſchate to.1 282
Victorem te exiſtimare non poſſum niſi aduerſarium uidero trucidatum to.2 106.d
Victorinus Afer rhetor to.1 300
Victorinus qualis to.1 106.c
Victorinus Pitabionenſis epiſcopus to.1 294
Victoria manet Chriſtianos to.1 2.c
Vicenarius numerus infauſtus to.2 32.c
Vitium inolitum à ſolo deo aufertur to.2 298.d
Vitium uitio uel uirtute eliminandũ to.1 47.a
Videre ſpiritu melius quàm carne to.1 207.b
Viduarum, uirginum uaria crimina to.1 140.c
Vidua ſacræ lectioni inſtet to.1 77.b
Viduitas ex apoſtolo commendatur to.1 88.d
Viduarum laus ex ſcripturis to.1 84.d
Vidua eiecta meretrix quæ dicatur to.3 59.a
Viduarum uirtutes to.1 76.d
Vidua ſexagenaria quomõ eligẽda to.1.129.a.76.d
Viduarum malarũ & bonarũ mores to.1 120.c
Vigiliarum inſolentiæ non religioſis imputandæ to.2 fo.125.b
Vigilantius prohibuit Hieroſolymam eleemoſynam mitti to.2 126.d
Vinum an & quomodo bibendum to.1 138.d
Villicus iniquitatis tractatur to.3.164.b.166.c
Vinum decepit Noë & Lot to.1 138.d
Vinum infantes non bibant to.1 57.a
Vinum modice ſumere licet to.1 16.c
Vino abſtinendum clerico to.1 16.c
Vnius directione uiuendum multis to.1 47.a
Viri externi nõ adiũgẽdi uirginibus to.1 227.b
Viris æque nõ licẽt q̃ nõ licẽt fœminis to.1 200.c
Virgines ſi omnes fuerint, quomodo ſtaret genus humanum to.2 42.c
Virginum proprie eſt incorruptio ſpiritus to.2 fo.22.c
Virgines qui nõ ſunt, polluti dicũtur to.2 47.a
Virgines in primo gradu, uiduæ & in matrimonio continentes in alijs to.2 47.b
Virginitatis roſa ex ſentibus fœminarũ to.1 67.a
Virginum quales ſint uirtutes to.1 72.c
Virgines [illegible] to.1 72.c
Virgines triginta Athenienſium to.2 48.d
Virgo filia Demotionis Areopagitæ to.2 48.d
Virgines quinquaginta Lacedæmoniorũ eodem
Virgo Stymphalis to.2 eodem
Virgines Spartanorum to.2 eodem
Virgines in Leuctris to.2 eodem
Virgines Locrides to.2 eodem
Virgines Mileſiæ ſeptem to.2 49.a
Virgo Thebana à Nicanore occiſa to.2 49.a
Virgo Thebana alia to.2 eodem
Virgo e latere genuit Buddam &c. to.2 eodem
Virginis partum Platonem fingunt to.2 eodem
Virgo Pythagoræ filia choro præfuit to.2 eodem
Virginitatis, uiduitatis & coniugij gradus ſunt to.2 fo.105.b
Virgines ab apoſtolis inſtitutæ to.2 45.b
Virginibus Hermonenſibus ſcribit to.1 214
Virginem põtifex ducat, nõ uiduam to.2 31.a
Virgines ſacros codices teneant to.1.5.8.d.141.a
Virgines decem ſolicitorum & pigrorum exempla ſunt to.2 88.d
Virginitatẽ habuerit, nec ne Hieron. to.2 111.b
Virginitas à natiuitate prima & ſecũda &c. t.2.111.b
Virginitas Mariæ perpetua to.2 eodem
Virginibus inſidet Chriſtus to.1 144.c
Virgo temporalia non curet to.1 eodem
Virgines ſedent ad pedes domini to.1 eodem
Virgines ſemper dño colloquuntur to.1 144.d 145.a
Virgines domi maneant to.1 144.d
Virgo ieiunet, humilis ſit & lateat to.1 145.b
Virginum fictarum deſcriptio to.1 eodem
Virginitas commendatur ex gentilium autoribus to.2 48.c
Virginitas dei cõſiliũ ſola ſciſſe ſcribitᷓ to.2 48.c
Virginitas læſa grande crimen to.2 eodem
Virginitas frumentum, nuptiæ hordeum, fornicatio ſtercus nuncupantur to.2 108.c
Virginitas aurum, nuptiæ argentum to.2 eodem
Virginem ſuſcitare non poteſt deus poſt ruinam to.1 fo.137.b
Virgines bonæ & malæ to.1 eodem
Virgines raro procedant to.1.141.a.71.b
Virginum qualia ſint conſortia to.1 71.a
Virginibus quæ ueſtes uitandæ to.1 71.b
Virginitas perſuaſio cõtinentiæ, nuptiæ remedia incontinentiæ to.2 108.d
Inter uirginitatem & nuptias diſtãtia to.2 28.d
Virgo, Helias, Heliſeus, Hieremias to.1 142.d
Virgines ſunt angeli in terris to.1 143.a
Virginitas ualet ut perpetuo oretur deus to.1 fo.143.a
Virginitas difficile ſeruatur to.1 143.b
Virginibus ieiunandum to.1 67.b
Virginitas contra naturam to.1 68.c
Virgo ſacra non captet conſortia uirorum uel fœminarum to.1 228.c
Virgo periclitaᷓ in cõuiuio ſecularĩũ to.1 228
Virginitas nõ præcepta to.1.142.d.t.2.25.b.2.240.c
Virginitas dexter, nuptiæ ſiniſter oculus to.1.38.d

Virginitati paradiſum, nuptijs terram dedicauit to.2 37.b
Virginibus amputat nubendi facultatē to.2 24.d
Virgines quare ad monaſteria tradantur uel adoleſcentes à parentibus to.1 65.b
Virginitas cauſa præcipua amoris, ad Ioannem to.2 35.b
Virgo uera quæ dicatur to.2 27.b
Virginē ſuam ſeruare, interpretatur to.2 28.c
Virginitatem prætulit, ut nuptiarum ordinem ſeruet to.2.104.c.to.2.102.e
Virginum beatitudo to.1 151.b
Virginis definitio eſt ſanctum eſſe corpore & ſpiritu to.1 14.d
Virgo ſola canticum nouum canit to.2 105.b
Virgo qualis ſit to.1 150.c
Virgines extra eccleſiam non ſunt ibidem.d
Virgines non ſunt omnes, quæ ſimulant uirginitatem to.1 15.a
Virginis maritiq́ curarum diſtantiæ to.2 27.a
Virgo non nubere poteſt, quæ ſe dei cultui dedicauit to.2 26.d
Virtutum quadriga to.1 164.d
A uirtutibus paululum declinare poſſumus, & tamen iuſti eſſe to.2 85.a
Virtutes oēs habere quomodo dicamur to.2.272.e
Viſitatio clericorum to.1 17.a
Vitulos in Dalmatia non comedunt to.2 75.b
Viuere ſine guſtu non poſſumus to.2 77.b
Vineæ operarij exponuntur to.3 136.c
Viui & mortui qui dicantur to.3 197.a
Vocatio gentium & Iudæorum to.3 153.a
Voti improſpecti punitio to.2 33.a
Vox uiua energiam habet to.3 5.b
Vxorem an ducat uir ſapiens to.1 250.d
Vxorum moleſtiæ plurimæ to.2 51.a
Vxor Stratonis reguli to.2 50.c
Vxor Abradotis Panthea to.2 50.c
Vxores Admeti & Proteſilai ibidem
Vxorcula de ſepulchro protracta to.2 325.b
Vxoris unius uir, tractatur to.2 326.c
Vxores multæ habebantur à ſanctis ibidem
Vxores pontificum eccleſias dici ibidem
Vxor appellata non deſijt eſſe ſponſa to.1 6.c
Vxores habuiſſe non impium to.2 325.b
Vxores habere melius quàm cōcubinas ibidem
Vxoris impedimenta in ſpiritu to.1 14.d
Vxores Indorū cum maritis cremanī to.2 49.b
Vxores non circūductæ ab apoſtolis to.2 34.d
Vxor Tullij tribus nupſit to.2 52.c
Vxorem habeat antequàm credat acceptam to.2 fo.21.b
Vxori coire eſt contumeliam inferre to.2 22.c
Vxores non dimittant in matrimonio deprehenſi to.2 21.b
Vxorē habēs & ſine uxore cōparātur to.2 26.d
Vxorem ſi acceperis non peccaſti ibidem
Vxoris ſenſatæ obtinēdæ difficultas to.2 36.d
Vxor quare non deſerenda to.2 52.a

X

Xantippe Socratis uxor to.2 52.c
Xyſti Pythagoræi immutatio in Sixtum martyrem Romæ epiſcopum to.2 255.b

Z

Zelus Hieronymi cōtra Vigilātium to.2 120.d

Indicis in Hieronymum finis.

INDEX ANNOTATIONVM D. ERASMI ROT. IN EPISTOLAS Diui Hieronymi: ubi numeri ſunt notandi: primus enim tomum, ſecundus paginam, tertius (ſi adfuerit) numerum in margine poſitum indicabit.

A & ω 2 59 22
Aborſus 1 169 3
Abila 1 31 4
ἀβροχίας 1 308,199 1
Abrotanū 2 214 4
Abraham trigamus 2 56 10
Abrahæ quercus 1 170 11
Achaia 1 42 53
Achates 3 66.d
Acephalum 2 312
Achillis tumulus 1 256 1
Achor 1 192 34
Academici 2 113 5
Academia 3 10 2
Acyrologiæ 2 232 2
Acinaces 2 64 47
Acolytus 1 18 5
Adad 1 193 43
Adamantius 1 132 1
Ader 1 189 21
Adyta 1 61 10
ἀδιάφορα 1 211 2
Ad choleram 2 118 10
Aducrſæ res ſpectatū faciūt 2 4
Adulteriū capite punitū 2 239 3
Aere perennius 1 194 45
Aes Cyprium 1 257 7
Aegyptiorū ſuperſtitio 1 59 3
Aetna 1 86 5
Aegyptij ſuperſtitioſi 3 157 11
Aenigmatiſtes 2 54 3
Aduncus dens 1 30 9
Affatim 1 5 1
Affectus quatuor 2 261 1
Agamus 2 59 21
Agapete 1 152 6
ἀγάπη 1 155 16
Agonotheta 1 197 2
ἀγωνοθέτης 2 58 17
Agelaſtos 2 312 1
Agnoſcere 2 214 6
Alceſtis 2 65 48
Alcibiades 2 56 9
Alcibiades Socraticus 2 64 46
Alleluia cāticum in funere Chriſtianorum 1 204 6
Allegere in clerum 2 60 30
Alexandria 1 193 40
Alexāder ſuppreſſus 1 256 1
Alexandri clauſtra 1 204 4
Allophylos 1.129.1.193.43.2.330.4
Alma 2 60 30
Alpes Iuliæ 1 41 53
Altinum fretum 1 36 34
Alueus 2 320
Amatores 2 68 63
Amazones 2 101 23
Ambroſius de uiduis 2 11 7
Amethyſtus 3 66.d
Animi 1 163 2
ἀμφιδέξιος 2 69 29
Amphimalum 1 197 3
Amphora 1 69 6

Anabaſij

Anabaſij 2 252 1
Anachoritæ 1 155 17
Anaſtaſius epiſcopus Romanus 1 73 4
ἀνακεφαλαίωσις 2 59 24
Anaxagoras phil. 1 32 18
Andabatarũ more 2 15 2
Andromada 1 188 12
Animarũ immortalitas 1 31 14
Anfractus 2 177 2
Angli noui Chriſtiani 1 130 4
Antagoniſtæ 1 158 13
Antiochia 1 187 7. 142 55
Antypophora 3 158 12
Antiſthenes 1 170 9
2 99 15
Antizona 2 152 2
Antonij diſcipuli tres 1 243 1
Anthropomorphitæ 2 842 2
253 5
Anthrax 3 122
Appendere 2 177 2
Apicius 2 61 35. 3 74.d
Apis Serapis 3 314
ἀπλανής 2 157 2
Apocrypha 1 62 14. 3 15 2
Apollinariſtæ 2 196 1
Apollonius Tyanæus 3 11 3
Apoſtrophe 2 57 15
Aphoriſmi 2 99 14
Aqualiculũ 1 62 13. 169 5.157 2
Arabia 1 42 55
Ariana hæreſis 2 3. 2 135.b
Archytas Tarẽtinus 1 80 5
Arceſilaus 2 232 3
Argentoratus 1 98 18
Aries machina 2 150 4
Ariminẽ. concilio quid actum 2 135.b
Arnobius 1 37 36
Ariſtides iuſtus 2 56 9
Ariſtippus 2 253 6. 2 56 9
Ariſtarchus 2 177 4
Argi 1 87 6
Arenæ ſanguis 1 256 3
Aries 1 6 6
Ariel 1 189 17
Ars dicẽdi occultãda 1 7.b
Ariſtomenes 2 63 42
Areolæ 1 51 6
Arſenoë 3 13
Aſaſon thamar 1 190 26
Aſce oppidum 1 41 52
Aſſidet 2 177 3
Aſſis 2 15 5
Aſſecla 2 65 52
Aſteriſcus 2 350. 2 233 7. 3 15 1
Aſphaltites lacus 1 190 26. 2 253
Aſteticon 1 314
Attagen 1 79 4
Attagenes 2 97 4
Atalantæ 2 62 36
Athenogeron 2 252 2
Atlanticus oceanus 1 31 12
Athletæ 2 12 5
Atellana 1 17 2. 2 35 2
Atrebates 2 100 19
Athenæus 1 170 10
Aufidius 1 34 26
Aurum, argentum &c. lignum, fœnum, ſtipulæ 2 55 5
Aurata piſcis 1 196 1
Aures perforatæ 1 87 7
Aurelius Victor 1 135 3
Auguſtius 2 99 13
Auxentius 2 134 6
Aza 1 60 5

B

Bacchus 2 63 44
Baliſta 56 8
Balnearum uſus 1 235 3
Balſami uinea 1 190 26
Baptizati militia 1 5 3
Baptiſmi uotum 1 5 2
Baptiſmi utilis renouatio 1 5 2
Baſilicæ 1 38 40
Baltheum 1 36 33
Baſilidis error 3 157 10
Baſilides 1 199 1
Baſtarnæ 1 153 7
Boſtra 1 313
Beatius dare 1 20 9
Bella non licita 1 99.b
Bellatorum religio 1 5 3
Bello dehortatur 1 98 17
Beniamin 1 169 4
Benoni 1 169 4
Benignitas 1 106 4
Berytus 1 187 8
Beſſi gentes 1 31 15
Bethania 1 191 30
Bethel 1 192 34
Bethſura 1 190 23
Bethlehem 1 189 17
Bethoron 1 188 14
Bethula 2 60 30
Biarchus 2 184 4
Biblinæ epiſtolæ 2 312 2
Boas 1 258 12
Bonaſus 2 370
Bonũ apud Paulũ 2 57 15
Brachmanes 1 61 11. 3 11 3
Brennus 1 72 3 1 99 19
Britannia 2 98 11
Bruma 1 132 2
Brutus 1 34 24
Buccinatores 21 193. 42
Bucolia 1 258 13
Budæus de aſſe 2 15 3
Buricus 1 170 9

C

Cacemphaton 2 132 3
Cacus 2 128 2
Cades 1 257 9
Caina hæreſis 2 329
Caius Cæſar 1 34 23
Calagurra 2 128 3
Calamiſtrum 1,18,5.2,66,53
Calathus 1 168 2
Caliga 1 153 12
Calphurnius 2 333
Camelus ſaltitans 2 15 7
Camelus 3 157 5
Camelũ per foramen 1 79 1
Camilla Volſcorum 2 62 36
Caleb 1 190 25
Campenſes 2 134 5
Campæ 2 134 5
Cannæ 1 72 2
Candidus habitus 2 61 35
Candidati 1 59,1.2 58 17.2 330 3
Canina facundia 1 51 8
Cantharis 2 253 7
Cataphrygæ 1 309. 2 130 2
In capitolio dediſcitur Chriſtiana religio 2 350.c
Capitolij locus 2 101 24
Capſaces 1 87 9
Capulus 1 5 2
Capharnaum 1 192 37
Caracalla 3 66.d
Caralis 1 313
Carbunculus 3 66.d
Cardo 2 177
Caricæ 2 97 5
Carex 1 256 4
Caryci 1 244 2
Cariatſepher 1 170 13. 190 25
Cariatharbe 1 190 24
Caries 2 60 28
Carneades 1 33 20. 2 232 3
2 117 6
Caro & corp⁹ apud Paulũ 1.30.11
Caro fœnum 1 38 41
Caſcum 2 18 1
Caſſandra 2 62 38
Cataclyſmus 2 58 21
Cataractæ 3 156 1
Cathegoriæ 2 116 2
κατήχησις 1 310
Cathechiſtæ 2 117 3
Catechumeni 2 339 3
Cato cenſorius 1 52 11. 18. 4
Cato maior 1 33 23
Catones multi 1 73 4
Catholica 1 306
Caucaſus 1 42 54
Cautes 1 15 5.50 1
Cauterium 2 134 6. 19 5
Catonis Ceſorini uxor 2 66 57

Cædes 1 256 3
Carpocratiani 2 150 8
Celeuma 1 7 9
Cœna dubia 1 153 9
Cenſorius Cato 1 73 4
Cenſoria uirgula 2 318 1
Cœnotaphia 3 75
Centauri 2 128 1
Centum præputia 2 57 12
Centon 3 12 5
Centũuirales codices 2 117. 6
Ceraunus 1 73 3
Ceraunius 3 66.d
Cerberus 2 128 1
Cerealia arma 2 213 2
Cereales 2 252 1
Cerinthiani 2 150 8
Cernuus 2 213 4
Ceruiſia 1 19.8
Ceruſſa 1 61 8
Ceroma 2 177 4.
Cœlebs 2 101 22 2 60 28
Cœnaculum 3 13 7
Cœnobitæ 1 155 17
Chalcenterus 1 132 1
Chalcenteron 2 117 5
Chalcis 1 262 2
Chalcœcus 2 62 37
Charta 1 218
Charitas Chriſtiana 2 4
Carybdis 1 6 7
Chebron 3 190 24
Cherubim 1 168 .3
Chimæra 2 128 2
Chirurgici 2 370
Choicus 2 214 9
Chorus 1 86 4
Chlamys 1 36 32
Chronicon 2 177 2
Chronius 2 64 44
Chriſtiani plus quam monachi
1 6 4
Chryſes 2 62 38
Chryſippeũ ſophiſma 2 330 2
Cibarius panis 1 19 6
Cibele 1 62 13
Cicadæ 1 153 9
Ciceronis filius 1 85 2
Cicures 2 232 4
Cidaris 3 66.c
Cilicia 3 177 11
Cimex 2 97 7
Cimmeriæ tenebræ 2 185 7
Cincinni 1 73 5
Circi furores 1 256 2
Circuli 2 116 2
Circenſis ludus 2 98 12
Circũforaneus monachus 2,116,1
Cirrhati 2 214 5
Cirrati 2 217 9
Circitor 2 184 4
Ciſon 1 191 38
Citium 2 100 18
Cyclades inſulæ 1 187 6
2 253 4
Cydnus 1 42 55
Cygneus cantus 1 18 3
Cynopolis 1 60 4
Cyprus inſula 1 187 7
Cyprianus 1 37 35
Cyri duo, maior minor 2. 64. 47
Cythera 1 18 6
Clauum clauo 1 51 7
Claudia 2 62 39
Clauſis oculis 2 233 9
Clemẽs papa primus 2 58 18
Cleombrotus 1 163 3
Cleobulina 2 68 65
Clinicum 1 204 4
Clinici 1 186 2
Clytemneſtra 2 67 60
Clitomachus 1 33 20
Coccus 3 67.2
Codices 1 218
Cognoſcere 2 214 6
Colon cola 2 233 9
Collyra 1 152 3
Columen 2 177 4
Columina 2 213 3
Columnæ 2 253 4
Commata 2 233 9
Commatice 2 132 5
Comaticus 1 314
Comatulus 2 214 7
Coma 2 350
Comœdi 1 235 1
Comœdia uetus 1 50 2
Compitum 2 149 2. 116 1
Comœdia 1 87 6
Compendium 1 52 9
Compilare 2 197 5
Conciliabula 1 38 41
Conciliabula Chriſti 1 97 10
Concha bibere 1 20 9
Conchylia 1 61 8. 2 214 8
Confeſſio unde orta 1 204 3
Confeſſio olim publica 1. 104. 2
Coniectores 3 19
Cono Norimbergen. 1 308
Conſepeliri Chriſto 1 5 3
Conſobrini 2 119 3
Conſtantius moritur 1 40 47
Conſtantia Gazæ 1 256 3
Continentia 1 51 7.1 95 3
Contrudere 2 63 41
Conuaſare 1 258 11
Conuenæ 2 128 4
Coſtum 2 97 5
Coſymbos 3 74.d
Cotri 2 121 3
Corax 1 60 3
Corban 1 96 4
De corio tuo 1 86 2
Cornelia Gracchi 2 68 64
Cornix Aeſopi 1 193 42
Cornuta interrogatio 1 15 5
Cornutus ſyllogiſmus 2 330 8
Corpus Chriſti domi ſumere
2 113 8
Corymbus 3 168 2
Coriphæus 2 213 2
Cranium 2 318 1
Crantor philoſophus uetuſtus
1 32 19
Craſſus 1 34 25
Crates Thebanus 1 197, 2. 170 9
Creticorum gens 1 52 10
Critici 2 333
Critobulus 2 311 1
Crœſus 2 178 4. 2 252 2
Crœſi opes 1 337
Cuniculi 2 253 4
Cunei 1 211 2
Cuturnata 1 170 9
Curium 1 258 13

D

DAcia 1 41 53
Dædalum 2 177 3
Dæmon phytonicus 2 152 2
Dæmones habere corpa 2 157 8
Dalmatia 1 36 33
Damaſus uirgo 2 113 8
Damaſo à ſecretis Hieron. 2. 96. 8
Darius 2 251 2
Danaë 1 102 3. 2 152 2
Danaes fabula 2 177 1
Dares 2 352
Dardania 1 41 53
Dauid lugẽs filium 1 34 26
Dauidis quatuor uxores 1 18 2
Dedicare 1 114 11
Deicola 2 185 7
Delius natator 2 54 3
Delumbis 1 154 16
Demaratus 2 252 2
Democritus 104. annorũ 1 183
Democritus philoſophus 1. 31. 14
Derbitæ 2 98 11
Deſignati conſules 1 158 8
Deuotus 1 36 33
Deuteronomiũ 3 13 7. 2 57 13
Dens genuinus 3 20
De triuio 2 116 1
Drj octo apud ueteres 1 59 2
Diaconus 2 334
Diana taurica 2 62 39
Diatribæ 1 309
Dictamen 1 194 45
Dictata 2 118 9
Diadema 3 66.c

Dia-

Diaphanon 3 67.a
Diaphonia 1 307
Dido & Aeneas 2 64 45
Dido 1 96 6
Diem dicere 3 177 11
Dilemma 2 313 2 232 1
διάφαυις 2 311 2
Διώκτης 1 28 2
Dionyſij 1 309
Dipondium 2 15 5
Diodorus Socraticus 2 64 44
Dioſpolis 1 188 11
Diſcophorum 3 39
Diſcophoron 2 99 16 ibidem
Diſcus
Diuitiæ impiæ 3 158
Diuiſa mulier & uirgo 2 15 7
Dogmatici 2 111 5
Dogmatiſtes 2 196 1
Dogmata 1 170 10 1 61 14
Dorcas 1 188 11
Dormientes qui dicatur 1 39 5
Doſitheani 2 150 7
Dromades 1 257 10
Dromedarij 1 262 3
Ducenarius 2 184 4
Duellius & Bilia 2 63 49

E

Ecclesiaſtes 3 19
Ecclesia moderna 1 262 1
Eclogæ 1 309
ἐκλογάρια 2 117 3
Egnatius 2 156
Eleemoſyna 1 182
Eleuteropolis 1 156 4
Emphaſis 2 177 2
Enakim 1 170 13
Energia 3 12 4
Engaſtrimythus 1 313
Encratitæ 2 54 5
Enodis 2 184 2
Entellus 2 351
Ependytis 1 256 9
Epici 2 350
Epicurus 2 53 1
Epirus 1 42 53
Ephi 2 100 18
Epiphanius 1 186 4
Epiphonema breuiter concludēs 1 17 1
Epilogus 1 7 9
Epiſcopus 1 7 7
Epiſcopi munus 3 12 4
Epiſcoporum gloria 1 10
Epiſcopus 2 330 2
Epiſcopi patres ſint 3 12 5
ἐπίτασις 2 330 4
Epitaſis 2 60 30
Epitaphion 1 28 1
Epithalamium 3 13 9
Epithema 3 65.b
Epitomen 1 312
Ephrata 1 189 19
Ephraim mons 1 192 34
Ephod Bad 2 57 11
Eroſtratus 2 15 4
Erimanthium 2 118 2
Eriphyla 2 67 6
Erigone 2 63 40
Erichthonij currus 2 57 16
Eſſa 1 262 2
Eſſedum 2 64 51 252 1
Eſſedones 1 40 46
Eſſeni 1 155 18
Eſcol 1 190 23
Aeſtus 2 56 8
Aetas ante diluuium 1 39 45
Aetas prima deſcribitur ibidem
Aetates ſeptem hominis ibidem
Aetates quorūdā ſcriptorū. 1.18.2
Eteſij uenti 2 253 4
Euagrij plures 2 262 7
Eucharistia Mōtanorū 2 150 3
Euge 1 170 12
Euangelium iuxta Matthæū Hebraicum 3 157 7
Eugenius tyrannus 1 41 51
Eunomius 2 184 2
Euphrates 1 42 55
Euphorbus 2 118 2
Euripidis tragœdiæ 2 67 58
Euripi 1 217 4
εὔχαριον 2 58 20
Exapla Origenis 2 133 8
Exautorati 2 5 3
Excipere 3 67.a
Exegi monumentum 1 194 45
Exoleti 1 330 3
Excernere 2 58 17
Excuſare illicum 2 111 3
Explicare 1 28 1
ἐξωμολόγησις 2 99 16
Ezechias 2 57 13

F

Fabulari 155 19
Fabella 2 233 6
Faceſſat inuidia 2 134 2
Familiæ 2 113 9
Febris 1 39 43
Fercula 1 51 8
Ferentarij 2 61 31
Ferocior ſermo 2 61 32
Feſcennina 1 72 1
Fibulæ 1 239 5
Fidei negocium recuſat philoſophorū argumētationes. 2 150 3
Fideicommiſſarius 1 19 5
Filix 2 98 9
Fiſcella 1 51 5
Flagitare 2 134 2
Flagella 2 50 2
Flamines 1 96 5
Flammeum 1 194 44
Flaminiæ iter 2 232 1
Fletus 1 153 10
Flamen 2 68 67
Floribus auſtrum 1 38 42
Fœnus 1 169 8
Fœnum in cornu 2 118 10
Fœta ſcropha ibidem
Franconia 1 257 8
Franca lingua 1 257 9
Fratres 2 53 1
Fritillæ 2 61 55
Frons attrita 1 197
Fortunatianus 1 135 3
Foſſa 1 51
Fulica 2 97 4
Fuluia 2 153 7
Furor triplex 2 54 3
Furius Camillus 1 104 6
Furtum non morte plectendum 239 3
Furnum 1 79 2 169 7
Fortuna 2 68 67

G

Gabaa 1 192 35
Gabaon 2 96 2
Gabalenæ 1 193 40
Galgala 1 194 32
Gallogræcia, Galatia 1 99 19
Garus 1 62 12
Gaza 1 60 51 190 22
Geneſis difficilis liber 3 13 6
Genuini dentes 1 193 41
γεγονόσθαι 1 230 3
Geryon 2 118 2
Germanus 1 154 15
Gerontiæ nomen 1 95 1
Gerula 2 65 52
Gemma arborum 1 51 6
Gymnaſia 3 10 2
Gymnaſtici 2 111 4
Gymnoſophiſtæ 3 11 3 63 43
Gypſeæ 1 157 1
γαμεῖ 2 60 26
Gygi uxor 2 65 48
Glires 2 153 6
Gomor 2 100 18
Gothus 1 42 54
Gothi 1 31 14
Gnathonici 2 118 10
Gnoſtici 1 30 8 2 262 6
Gracchus 1 86 8

 Gracchi

Gracchi duo 1 186 1
Gregarius miles 2 61 31. 2 184 4
Græci ſermones 5 ſpecies.2.62.38
Græciæ 1 186 2
Græce ſtudēdū puellis 1 61 12
Grunnius 1 52 10

H

HAgiographa 3 19
Haiolon 1 188 14
Halys 1 42 55
Hannibal 1 99 19
Hariolus 2 101 21
Harpalice 2 62 36
Haſdrubalis uxor 1,96,6.2 64 45
Hebræa diſcenda 1 163 1
Helius 1 60 4
Helia 1 189 16
Helene 1 102 4
Helenæ duæ 1 188 14
Heniochus 1 40 46
Hemitritæus 1 256 4
Hæredipeta 1 230 3
Heraclitus 2 54 3
Hæretici gladio uincunt.2.262.6
Hermon 2 60 29
Heſperus 2 97 4
Heſiodia ſenectus 1 18 3
Hexaplis 3 17
Hexameron 1 310
Hiacynthus 3 67.a
Hiberæ Næniæ 3 15 2
Hiberia 2 233 7
Hieruſalem trinominis.1 60 4
Hieroſolyma nulla 1 106 2
Hieruſalem 1 188 16
Hieronymus ardētis igenij.1.8.c
Hieronymo conflata inuidia ex libris contra Iouinianū.2 119 1
Hieronymus uapulauit.1 154 16
Hieronymus lapſus 1 220 4
Hieronymus zeloſior 2 136.d
Hieronym⁹ offendit ſtilo.2.232.4
Hieronymi immodeſtia excuſatur 2 3
Hieronymus offendebat.2 3
Hieronymi humanitas 2 3
Hierony.tria cōtigerūt.3 156 1
Hieronymus 2 4
Hierony.torquet ſcriptu.2 261 5
Hieronymi autoritas 3 29
Hiericho 1 191 30
Hierophātæ 1 96 5. 2 68 67
Hilarius 1 37 35
Hilarij duo 2 313 3
Hylas 1 217 3
Hippocratis uincula 2 54 5
Hippocentaurus 1 244 3.2 128 1
Hippias philoſophus 1 38 40
Hir 1 199 2
Hircius 2 66 55
Hirenæus Lugdun̄. 2 15 6
Hiſtrio 1 17 2
Hiſtrix 2 214 7
Hyæna 2 97 6
Hydra 2 128 2
Hydrops 2 330 4
Hyperbatum 2 179 2
Hypotheſis 2 60 26
Hypotheſis 1 313
Hypotypoſis 1 307
Hyperborei 2 311 1
Hyperbolice 3 177 9
Hyperbota 2 213 4
Hyperaſpites 2 233 8. 3 15 3
Hodeporicon 1 312. 134
1 187 9
Holographa 2 253 3
Holda 2 57 14
Homerocentones 3 12 5
Homines immolantur 1 32 16
Homouſion 2 134 6
Homonymum 3 79
Hortamur ceſſantem 1 7.b
Horti Epicuræi 1 50 3
Humilitas 2 119 1. 3 178

I

IAcob lugens filium 1 34 26
Ianus 2 55 7
Iarchas 3 11 3
Iaſpis 3 66.d
Ichabod 1 169 4
Ichthyophagi 2 98 19
Iconomos 3 177 8
ἰδέα 2 311 3
Idioma 1 15 2. 3 122. 2 57 9
Idumæa 1 15 3. 193 40
Ieiunium Chriſtianū 1 155 17
Ieiunium antiquitus 1 256 3
Iepte & filia 2 57 11
Iethæi 1 193 39
Ilia uirgo 2 64 44
Illuuies 2 66 54
Impoſtores 1 230 2. 157 2
Imperatoris autorias 1 186 3
Indi qui ſint 1 31 14
Inferiæ 1 204 6. 96 4
Ingerere 2 130 1
Inſanus Oreſtes 2 54 2
Inſitionū tria genera 1 51 6
Inſectorum animalium miracula 1 37 38
Infula conſularis 1 169 7
Intentare 2 96 1
Interlitum 1 5 1
Inuiſa 1 118 1
Ioannis exilium 2 60 27
Ioppe 1 188 13. 2 131 2
Iordanis aquæ 1 197 2
Iordanis cum lacubus 1 192 37
Ioſephus 1 155 18
Ioſias ſanctus 2 97 3
Iouinianus damnatus 2 112 2
Iouiniani errores 2 17.b
Iouiniani mors 1 41 49
Iphigenia 2 62 37
Iſis 1 26 13
Iſidorus 1 193 41
Iſmenium 3 20
Iſocrates 99.annorum 1 18 2
Iſmenia 2 233 9
Itabyrium.tabor 1 130 7
Iter in Syriā à Dalmatia.1 217 2
Iucundū,gratū differunt.1 39 43
Iudas pater Her 2 56 10
Iudæa confeſſio 1 31 12
Iudith an canonicus ſit 1 87 9
Iulianus ſacrilegus 1 40 48
Iupiter multis nominib⁹.2 67 62
Iuſtitium 1 257 10

L

LAbor monachorū qlis.1.51.8
Lac 2 99 14
Lacteum coelum 1 158 1
Lacinia 2 184 2
Lacinioſæ 2 232 4
Lactantius 1 37 35
Læna 1 86 4
Lallare 1 6 5
Lamech 2 58 21
Lanarius 2 352
Lapethus 1 258 13
Laſciuire 1 95 3
Lateranum 1 203 1
Latera 2 117 9
Lectica 2 65 51
Legenda in eccleſia 1 314
Lens 1 256 4
Lentiſcus 3 29
Lentulus 1 235 1
Lenocinium 2 68 64
Leo Nemæus 2 128 2
Leontium 2 67 61
Leon 1 60 3
Leonides 1 61 8
Leptis 2 67 59
Leucate 3 21
Leuctra 2 63 42
λευκαισμός 2 60 29
Liber pater 2 129 5
Libros excudēdi artificiū.1.98 16
Libri emendandi 1 30 9
Ligurius 3 66.d
Linum cadens 1 36 32
Lineam ducere 2 112 2
Linteum 1 5 1
Latum unguem 1 61 12
Liberari 2 113 9

Libithynæ

Libithynæ 1 235 2
Libido 1 6 6
Libidines publicæ ibidem
Ligures 1 239 3
Lymphatici 2 330 4
Lynceus 2 185 6
Licia 1 257 7
Lycon 1 60 3
Lycia 1 187 7
Lyrici 1 235 1
Locuſtæ Ioannis Baptiſtæ 1 50 3 156 1
Locri 2 63 43
Loca ſola 1 258 11
Logodædali 2 177 3
Loxias 2 196 3
Luculi ceraſi 1 133 3
Lucifer 1 257 9
Luciferiani unde 2 136.c
Ludere 2 58 18
Ludus, ſchola 1 50 5
Ludouicus Berus 2 69.a
Lugubre carmen 1 29 3
Lugduni 1 41 50
Lupæ 1 102 3. 2 61 31
Lupi Arabiæ 1 42 54
Lupata 2 311 1
Luſtra 2 101 23
Luſtrare 3 72
λουτής 2 59 23
Luxuria 1 6 6

M

MActe uirtute 1 38 41
Magalia 1 72 1
Maguntia 1 98 16
Magiſter peſſimus 1 306
Magna Græcia 3 10 2
Mageddo 1 187 10
Maionia 1 256 3. 1 103 41
Maleficus 1 257 5
Mala punica 3 66.c
Malea 1 186 6. 2 253 4
Male ſarta 2 213 1
Mamertia 2 63 42
Manaſſes 2 96 2
Mancipium 1 212 4
Mandere & edere 2 61 32
Manni 1 169 8
Manichæi 1 152 4. 2 54 5. 2 185 4
Manipulus 2 61 31
Manſiones 1 257 10
Maran 1 152 3
Marcellus 1 34 25
Marcus Craſſus 1 73 4
Marcion 1 97 11. 2 54 5
Martia Catonis 2 65 49
Martia Papyria 1 186 1
Mare mortuum 1 190 26
Marius 1 169 7. 34 25
Marnas 1 256 5
Marnæ templum 1 60 5
Maronia 1 262 1
Marſupium 1 37 37
Martyrium 1 258 11
Marullus 2 233 6
Maſſagetæ 1 204 4. 2 98 11
Maſtruca 2 149 1
Matrimonio iniquior Hieronymus 1 158
Matrimonij ſacramentũ. 1 99.b
Matrimi 2 65 52
Matulam portare 1 230
De matre & filia epiſtola Hieronymi 2 128 4
Meditatorium 2 92 14
Meditari 1 37 36
Medicina triplex 2 312 4
Megarenſes 1 97 13
Melania 2 262 7
Melote 1 197 2
Melos canentium 1 32
Membrana 1 218
Memphis 1 157 7. 3 10 1
Mentiri 3 75
Mentiendum aliquãdo. 2 196 3
Meotis 1 204 4
Meſſalæ duo 2 65 51
Meſopotamia 2 59 22. 3 36 31
Metallum 1 118 1
Metellus 1 34 24
Methona 1 186 5
μεταμψύχωσις 2 97 6
Metropolis 1 130 3. 2 98 12
Metrodorus 2 67 61
Mileſiæ fabellæ 3 32.d
Mileſia 2 214 5
Milium 1 19 6
Mimi 1 154 15
Minerua 2 63 43. 17. 2 235 1
Minutia 2 62 39
Minutius felix 1 37 36
Mitylenæ 1 204 5
Miſera uita 1 40 46
Mitella 1 157 2
Mithra 1 59 2
2 199 1
Ne my quidem 1 221 1
My uel mu 2 197 4
Mylon Mylax 1 60 3
Myoparon 1 258 12
Myſtæ 1 170 10. 2 196 2
Matula 1 19 6
Mathuſalem ibidem
Maximus tyrannus 1 41 50
Monachi quos probat Hieronymus 1 52 12
Monachi primi temporis quales 1 53.a
Monachi uocabulum ab unitate 1 50 4
Monachorũ hæreditates. 1 20.c
Monachi noui & ueteres. 1 130 5
Monachi noſtri temporis. 1 5 3
Monarchia 1 309
Mons Olıueti 1 391 29
Monogamia 2 20 9
Montanus 2 162 9. 2 384 1
Mopſus 1 40 47
Moraſthi 2 193 39
Morbus regius 2 214 6
Mordicus tenere 2 335
Mortẽ regnaſſe in oẽs 1 30 9
Mortis meditatio 1 39 43
Mori quotidie 1 39 44
Morini 1 98 17
Moto capite 2 128 5
De muro iudicare 2 112 3
Muſſitare 2 214 5
Muſſare 2 113 8. 3 156 1
Mimographi 1 87 8
Mulier 2 15 7
Mulſum 1 152 3. 2 61 35
Multinubus 2 60 28
Multitia 1 123 1
Mũdus quomõ fugiẽdus. 1 6 4
Mundus 3 14 10
Mundities & ſordes 1 19 7
Munerarius 2 58 17
Munerarij 1 169 6
Muſcus 1 123 1. 2 99 13
Muſcaria 1 134.c
Mauſolus 2 64 46
Mauſoleum 2 188 15
Myſij 3 158 11

N.

NAara 2 60 30
Naim 1 195 38. 235 3
Naues onerariæ 1 238 1
Nazareth 1 192 37
Neceſſitudo: Neceſſitas. 1 5 1
Nemetæ, Spira 1 98 18
Næniæ 2 233 7
Neomeniæ 2 100 17. 3 56.d
Neophytus 2 149 2
Nequitia 2 311 1
Neſtoris ætas & lingua. 1 18 4
Neuus 2 312 4
Neuius poëta 1 40 46
Nicena ſynodus 2 134 4
Nicerati coniunx 2 64 45
Nicolaus Antiochenus. 1 235 1
Nicolaitæ 2 262 9
Nioba 40 46
Nitria 1 193 40
Nitrum 1 230 3
Nobe 1 188 12
Nodus 2 112 2

Nonni Nonnæ 1 153 8
Noëtiana hæreſis 2 130 2
Noëmi 1 194 45
Noſocomion 1 204 3
Nouatus 2 184 1
Nubes 2 98 9
Nudipedalia 2 59 21
Nugæ quæſtionum 1 310
In numerato habere 2 184 3
Numeri hi.ſcilicet 30 60 100, uarie exponuntur 2 55 6
Numeri in digitis antiquorum 1,967.2 69 a b.2 55 7
Numeri compoſitiones.2 59 22
Νοῦς 73 3. 152 2
Nuptiatores 2 61 33

O

Obelus 2 350.3 15 1
Obeliſcus 2 233 7
Obſoletum 2 61 32
Obuijs manibus 2 112 1
Octateuchus 1 197 3
Oenanthe 2 98 12
Oeſtrum 1 80 5
Olympus 1 87 6
ὁμοιούσιον 2 320
Onychinus 3 66.d
Onocentauri 2 128 1
Onocrotalus eodem
Opes abijcere 2 11.a
Oppido 1 257 6
Opimus 2 99 15
Ophiuſa Rhodus 2 187 7
Opuſcula 1 155 17
Ora Italiæ 3 10 1
Orbilius 2 214 7
Orchomenum 2 63 42
Orgia 2 396 3
Oratoribus campū dicendi, dialecticis tendiculas. Ariſtoteli ſpinas attribuit 2 35 1
Oratio tumet 2 54 2
Oratio iacet 2 54 2
Oratorem inſtruere 2 112 1
Origenis exapla 2 233 8
Origenes excidit 1 311
Ornatus eccleſiarum 1 73.b
Orontes 1 42 55
Oriza 2 99 15
Orizæ 1 61 11
Ortygometra 2 100 17
Oſculum porrigere 1 19 8

P

Pachinum 1 258 12
Palearia 1 17 1
Palæſtina 1 42 55.187 9
Palæſtra 1 256 5
Palmata toga 1 169 8
Palinodia 2 213 2
Palpones 1 99 21
Paludamentum 1 212 1. 79 1
Pampini 1 38 41. 50 2
Pannonia duplex 1 42 53
Panæretos 3 25.b
Panegyrici 1 211 2
Panegyricum 2 252 1
Papa humillimus ſit 2 134 13
Pappare 1 6 5
Pappum eodem
Paphia 1 258 12
Paphos 1 258 13
Papyrius 1 204 6
Parabolæ 3 19
Paralipomenon eodem
Paragrammata 1 197 3
Paraphraſis 2,177,3.3,19.3,177,11
Paraſitus 1 230 2
Parcit ſed cedit 2 118 10
Parentes an deferendi 1 6 4
Pariter 1 39 42
Parœnij 2 252 1
Parochi 2 321 2
Parochia 2 321 2
Parturiunt montes 2 54 2
Paſiphaë 2 67 60
Paſſio Deſiderij 2 59 22
Pauli quales affectus 2 261 4
Paulus Græce nō elegans.2.58,15
Paulus Aemilius 1,186,1.33,22
Paulæ tria monaſteria 1 62 15
Paulinus Antiochenus.2 134 4
Paulini duo 1 187 8
Paulinianus frater Hiero.1.171.14
Patres patrui 2 96 1
Patrimi 2 65 52
Patria 2 35 4
Paternitas eodem
Patricij 1 85 1
Paupertas clericorum 1 20 9
Paxamus 2 61 35
Peculium caſtrenſe 1 36 33
Pelagij hæreſes 2 253.b
Pelles 1 5 1
Pelliti 1 31 15
Peluſium 1,193,41.257,9.2,197,6
Pomatium 1 19 8
Penelope 2 65 48
Penſum 1 51.b
Pentecontarchus 3 177 7
Pentateuchus 3.15.2.3 13 7
Pentecoſte 2 130 2
Pepuſiani 2 130 3
Petri ſedes labefactata 2 3
Peræ Aeſopi 2 352
Pericles Philoſophus 1 33 21
Pericope 3,29,2.100.2
Periction 2 63 44
Periodus 2 60 26
Perihermenias 2 116 2
Peripatetici 2 113 5
Periſcelis 3 66.8
Periſſologia 2 352 2
Petrus an fūdamētū eccleſię.2.130.1
Petra 2 58 16
Pexa 2 100 18
Pictauieñ. Victorinus 2 15 6
Pictores Romanorū 1 38 39
Pietas 1 6 6
Picra 3 176
Pilum 1 42 57
Piracium 2 97 5
Piſones 1 34 24
Pityus 1 41 52
Pituita 1.87.6.3.176.3
Phagolœdori 3 28
Phalarica 2 350
Phaleras ad populum 2 232 5
Phaſides 2 128 2
Phido uel philo 2 63 41
Φιλαυτία 2 114 10
Philippus rex Macedo 2 67 57
Phylacteria 1 20 9
Philiſtæi 1 187 10
Philiſtion 2 233 6
Philiſtores 3 13 8
Philo Platonicus 1 155 18
Philolidori 3 28
Philologos 1 308
Philoſophi hæreticorum patriarchæ 2 261 3
Philoſarcus 2 185 4
Phyſiologus 2 60 29
Pyra 1 97 12
Pyrrhus 1 99 19
Pyreneus 1 98 14
Pythagoras de affectibus.2.261.1
Pythagoræ litera 1 61 10
Pythagoras 2 56 8
Pythagoræ peregrinatio.3 10 2
Pythagoras 90 annorū.1 18.c
Phyſon 3 11 3
Phœnix 1 42 55
Phraſis 3 19
Phrygij ſacerdotes caſtrati.2.131.a
Placenta 3 74.d
Plaſte 3 12 4
Plateæ 2 116 1
Platonis pericula 3 10 2
Platonis diſcurſus 3 10 1
Platonis religio 2 56 9
Platonis de anima opinio 2 261 5
Plautinæ literæ 2 54 3
Plus minus 1 258 11
Pneuma 3 122
Poderis 3 66.c
Ποικίλος 2 58 16

Polycar

Polycarpus Smirnenſis 2 15 6
Polymita ueſtis 1 72 1
Polymita 2 100 19. 87 7
Polyhiſtoros 3 13 8
Pompæ 1 51 8
Pompeiopolis 2 128 4
Pontia inſula 1 186 5
Portia duorum uxor 2 65 50
Pro uirili portione 3 15 1
Poſidonius philoſophus.1 33 10
Poſthumus 1 95 1 169 5
Prætorium 2 99 15
Prauum 1 212 1
Præfectus urbis 1 59 2
Præſtigium 2 313.2 2 177 1
Priſcillianus quomodo cōuictus. 2 262 6
Proba 1 72 1
Probare 1 99 15
Problema 2 112 1
Procedere 1 61 33
Procurator 2 65 53
Prohibere & inhibere 1 56 8
Pronuba 1 72 1
Pronubæ 1 262 1
Proſcriptio 1 212 4
Proſtibulæ 2 197 5
Pſaltes 1 19 5
ψευδεπίγραφα 2 309
Pſillea 3 32.d
Pſimmithium 1 157
Ptolomais 2 287 10
Puellæ literis inbuendæ.1 100.c
Pulla ueſtis 1 19 7
Pulegium 2 335
Puluillus conſul 1 33 22
Idem puluis 2 100 10
Punicatus 1 86 4
Puppæ 1 102 1
Purpura 1 62 36. 3 67 a
Purpuriſſum 1 61 8
Pus 2 150 5
Puſio 1 79 3
Putidum 2 177 3

Q

QVæſtiones 1 154 16
Quinq; uerba Pauli.3 13 7
Quindecimi nūeri myſteria.3.12.3

R

RAdij 2 178 4
Rara auis 2 66 54
Rationabile obſequium.2 61 32
Redimere, redimire 2 68 64
Regius morbus 1 169 5
Regradere 2 100 19
Reliquiæ ſanctorū 1 312
Rheni ſemibarbaræ ripæ.1.117 4
Repeti 2 59 21
Rheuma 1 226
Rigor 2 54 1
Rinocoruræ 1 256 5
Rhodogunæ 1 65 48
Rhodus inſula 1 187 7
Rogus 1 87 8
Roma 2 101 23
Roma mulier ſuper beſtiā.1.130.5
Roma an Silueſtro data.1 186 3
Romana eccleſia ſuperior.2.134.3
Ruffinus & Stilico 1 41 52

S

SAbbatū ſecūdo primū.1 19 7
Sabellij dogma 1 130 1
Sabinorum raptus 1 192 35
Sacra diu diſcenda anteq; ea quis doceat 3 10 1
Sacramentum 1 5 3
Sacramentum militare 1 5 3
Sacrilegium 1 170 9
Sacerdotes epiſcopi 1 20 9
Sacerdotes mali Romani 2 101. 24
Ad ſacerdotium qui admittantur 3 65 4
Sacerdotes epiſcopi ſunt.3 12 4
Sagum 1 5 2
Salamina Cypri 1 256 2
Salebræ 2 252 3
Salebra 2 185 4
Salem 1 230 1
Salmoneus 2 253 6
Salomon in quo Chriſti typus 1 257 12
Salomon mulieroſus 2 96 1
Saliua 2 197 7. 3 31. 154 16
Samaria 1 192 36
Samnitæ latrones 1 235 4
Sanguiſuga 1 97 7
Sanguinis diſcrimen 1 17 1
Sapphirus 1 66 d
Saraballum 1 239 15
Saraceni 1 120 1
Sardanapalus 1 178 4
Sardius 3 66 d
Sardonices eodem
Sarepta 1 187 9
Sarrire 1 51 6
Satagere 3 65.b
Scalmus 2 238 1
Scaurus 1 34 24
Scedaſus 1 63 42
Scena 1 235 4
Scenopegiæ 1.100.17.3.56.d
Scyllei canes 1 256 2
Scindere, diſſuere 1 218
Scio quod neſcio 3 14 9
Scylla 1 66 7. 49 1
Scylaceum 1 67
Scipiones plures 1 186 1
Scythia duplex 1 41 53
Scorpij uulnus 2 152 2
Scorpiacum 2 12 5
Scorteum nummum 2 253 7
Scortiſarius 2 163
Scotus 2 54 3
Schedæ 1 37 38
Schiſma cauendum 1 310
Sebaſte 1 191 36
Segmenta arborum 2 97 6
Segor 1 190 27
Seleucia 1 187 7
Senſus in corde 3 65 1
Sēſus hiſtoricus eţ literalis.3.158.12
Serapis 1 60 4
Seres 1 62 12
Serenus 3 13 9
Si eum uolo manere 2 60 26
Sibylla 2 54 3
Sichem 1 192 36
Siclus 2 15 3
Side 1 313.2.98.8
Sidon ſtratonis turris 2 64 47
Sidon 1 187 9
Ex ſilice natos 1 6 5
Sion 1 189 16
Sitarcia 1 262 3
Sycomorus 1 7 8
Sylua 3 16 2
Siloë 3 176
Symbolia 1 197 3
Simila & mel 1 196
Simonides 80 canebat.1 18 3
Simon primus hæreticus.2 262 9
Simon magus 2 150 6
Syngrammata 1 309
Sior 1 193 40
Sycophantæ 2 197 4
Syllogiſmus rhetoricus.3 13 7
Syllogiſmus cornutus 1 64 44
Syllæ uxores 2 66 56
Symbolum unum, non ſexcenta 2. 3.
Sympoſion 1 311
Symmyſtæ 1.146.2.107.7
Synthema 1 111 1
Syntheſis 1 211 1
Syntheſiati 1 211 1
Syntagma 3.15.2.309
Syria diuiſa 1 187 9
Syria cœle 1 130 4
Syrmium 1 313
Syrtes 1 50 1
Smaragdus 3 73 3. 66 d
Socoth 2 193 39
Socrus 1 57 14
Soccus 1 152 5
Socratis uarij ſectatores.2 113 5
Sodales 1 112 1

Solenne

Solenne 2 99 15
Solis menſa 3 11 3
Solœciſta 2 252 3
Sophocles 95. annos uixit. 1 18 3
Contra Sophiſtas 1 154 15
σωφροσύνη 2 60 28
Somnio turpi an carere poſſimus 2 262 8
Sorbitiunculæ 2 97 5
Sordes 2 114 11
Sorites 2 214 8
Spadones 2 66 53. 87 8
Specimen 1 50 5
Spira 1 98 18
Spiræ 2 56 8
Stamina 2 184 3
Stemmata 1 123 1
Steſichorus centenarius. 1 18 3
Stibium 1 86 4
Stilus 2 197 7. 2 116 3
Stilus Parienſis 2 232 4
Stymphalides 2 128 1
Stipes 1 50 5
Stiua 1 212 1. 49 1
Stridor Barbarorum 1 32 17
Stoici 2 113 5
Stroma 2 350 1
Stropha. 2. 197. 4. 98. 12. 13. 1. 233. 2. 7
Stromata 1 310
Struma 2 370 1
Studia priuata 2 3
Stulticia apud Rhetores 2 57 13 60 25
Subare 2. 33. 3. 5. 4. 61. 33
Subucula 3 74 2. 100 19
Subulci 2 101 32
Succidia caro 2 101 21
Sues 2 128 2
Sufflammandus 2 184 3
συμπόσια 2 116 2
σύνταγμα 2 213 2
συμπλήγαδες 2 61 31
Summis labijs 1 51 7
Summus ſacerdos 3 31 2
Sus Mineruam 2 213 3
Suadere hortari, duo 1 7 b
Suademus hæſitanti eodem
Suſpicere 2 121
Senecias 3 28

T

Tabulæ 1 218
Tænia 3 67. 2
Talio 2 196 1
Tangere 2 57 15
Tanaquil 2 68 65
Tantali fons 3 11 3
Telamonius 1 32 19
Teloneum 1 6 7
Templum Dianæ 2 15 4
Tēpla extruere quid ſit 1 194 d
Tempe 3 71
Temperatura 2 262 9
Tenui filo 2 112 2
Tertullianus legendus 2 43 58
Tertullianus 1 37 35
Theſſalonica 1 42 53
Tetragrammaton 3 18 1
Teuta Illyricorū regina. 2 44 46
Thabor 1 192 38
Thoroſuli 2 99 15
Theologus Londinus, præceptor Eraſmi 3 11 2
Theologiſtæ uellicantur. 3 56 17
Theophraſtus 2 232 2
Theriaca 2 97 6
Theriſtrum 1 154 13
Thucydides 1 45 55
Tiara 1 43 57
Timoclia 2 68 66
Tyrus 1 187 10. 204 4
Tyrocinium 1 5 2
Tonitrua Pauli 2 113 6
τόπος 2 116 2
Topazius 3 66. d
Topica 2 116 2
Torquere ſcripturā licet. 2 113 6
Tornacus 1 98 17
Toroſulus 1 230 2
Troſſulus 1 230 2
Tragica ſimia 1 86 3
Tranſanimatio 2 157 1
Trapezita 2 213 3
Thraſymenus 1 72 2
Trebia 1 72 2
De triuio ſumptum 1 86 3
Trutinare uerba 2 61 34
Troias 3 21 1
Thamus 1 107 3
Taurus Aegyptius 1 96 6
Theutonum uxores 1 96 7
Thmuis 1 60. 3. 2 78 12
Tunica 1 5 2
Turcas nō occidendos 3 158 12
Turtur 2 101 23

V

Vada 1 50 1
Vafer 2 116 2
Vafre 1 57 2
Vallum 1 5 1
Valentiniani mors 1 41 51
Valentis mors 1 41 50
Vangiones, Vuormacia. 1 99 19
Vectones 2 128 4
Velimus nolimus 1 39 44
Verna 2 333 2
Vernæ 1 6 5
Vermiculus 3 67 8
Vernaculum 1 129 2
Vernulæ 2 66 54
Verſus 2 232 4
Verſura 1 193 42
Vertere librum 2 116 3
Verruca 2 312 4
Veſtales 1 96 6
Veſtalis uirgo 2 62 39
Veſtes barbarorum 1 31 15
Veſtalium caſtitas 2 63 40
In uetere uia 1 95 1
Veterani 1 5 2
Victorini duo 2 15 6
Victorinus 1 37 36
Vicenarius infauſtus 2 59 24
Vigor 2 54 1
Vincij ingenium 2 184 3
Vinum nō bibere bonū. 1 87 6
Virgines hyacinthides 2 62 37
Virgo nō fuit Hieron. 2 114 9
Virus 3 56. c
Vita literis pingitur 1 255 1
Vitrum 1 79 4
Vitrum margaritum 1 61 11
Vitrum 1 72 2
περιβολὴ 2 197 6
Vululæ 2 128 1
Vncialibus 3 25 3
Vngue tranſuerſo 1 61 12
Vnio 1 153 11
Vota peregrinationū uana. 1. 106. 2
Votum in baptiſmo 1 5 2
Vrceus 1 60 6
Vrſicinus 2 134 6
Vulcania 1 86 5
Vulphernius 2 352 2
Vxorius 2 56 11
πρόστασις 2 134 5
ποδοχίτων 3 67 2
οὐσία 2 134 6

X

Xantippe Socratis uxor 2 66 55
Xenophon Athenienſis. 1 33 21
Xenodochium 1 170 11
Xerxis potentia 1 43 57
Xyſtus 2 177 3
Xuſtici 2 377 3

Z

Zenonis dogma 2 261 1
Zenon 98 annorū 1 183
Zizania 2 97 5
Zodiaci ſigna 2 63 40

FINIS INDICIS